**T.C.**

**İstanbul Üniversitesi**

**Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**

**Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı**

**Yüksek Lisans Tezi**

# ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDEKİ HALK BİLİMSEL UNSURLARIN TESPİTİ VE İNCELENMESİ

**Yıldız TULGAR**

**2501141033**

**Tez Danışmanı**

**Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ**

**İSTANBUL – 2019**

# ÖZ

## ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDEKİ HALK BİLİMSEL UNSURLARIN TESPİTİ VE İNCELENMESİ

**YILDIZ TULGAR**

Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki halk bilimsel unsurlar tespit ve tahlil edilmiştir. Türk edebiyatının gelmiş geçmiş en çok okunan yazarlarından biri olan Ömer Seyfettin, 36 yıllık kısa sayılabilecek hayatını çok değerli onlarca çalışma ile doldurmuştur. Yazarın hayatı asker olması sebebiyle İstanbul, İzmir ve Selanik başta olmak üzere çeşitli şehirlerde geçmiştir. Askerliğin yanında, yazmaya olan tutkusu elimize hikâye, makale, anı, şiir, mektup, tercüme ve fıkra türlerini de kapsayan binlerce sayfalık bir külliyatın oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Ömer Seyfettin Türk edebiyatında adından sıklıkla söz ettiren "Yeni Lisan" hareketinin kurucularındandır. Türkçeleşme yolunda büyük gayret gösteren yazar 163 hikâye kaleme almıştır. Çalışmamızda bu hikâyeler halk bilimi çalışma kadrosuna göre tasnif edilip incelenmiştir. Çalışmalarımızın sonucunda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde her biri ayrı birer çalışma konusu olabilecek hacimde ve zenginlikte halk bilimsel malzeme barındırdığı görülmüştür.

**Anahtar Kelimeler:** Türk Edebiyatı, halk bilimi, Ömer Seyfettin, hikâye, halk edebiyatı.

## ABSTRACT

### INVESTIGETION AND ANALYSIS OF THE FOLKLORIC FACTORS OF OMER SEYFETTIN'S STORIES

### YILDIZ TULGAR

In this study, the folkloric elements of Omer Seyfettin's stories have been investigated and analyzed. Omer Seyfettin who is one of the most famous writers of Turkish literature came up with tens of valuable works in his short life, only 36 years long. Since the writer was a soldier, he had to live in various cities such as Istanbul, Izmir and Thessaloniki. During his military service, his passion for writing brought us a collection with thousands of pages which include stories, articles, memories, poems, letters, translations and jokes.

Omer Seyfettin is one of the founders of the movement of "Yeni Lisan", a known group of writers in Turkish literature. The writer who put a lot effort into the development of Turkification wrote 163 stories. In our study, these stories have been classified and analyzed with respect to the research areas of folklore. Our conclusions indicate that each of the stories of Omer Seyfettin can be a research topic because of their rich folkloric aspects observed.



**Keywords**: Turkish Literature, folklore, Omer Seyfettin, story, folk literature.

# ÖN SÖZ

Türk edebiyatı tarihinde adından sıklıkla söz edilen Ömer Seyfettin, 36 yıllık yaşamı boyunca hatırı sayılır bir külliyat meydana getirmiştir. Uzun yıllar askerî okullardaki öğrenciliği ve akabinde devam eden askerlik görevinin yanında hayatının önemli bir bölümünü güçlü kalemi sayesinde kazanmıştır. İzmir'den İstanbul'a hatta Selanik'e kadar uzanan coğrafya içinde askerliği sebebiyle bulunmuş olsa da yazmaya olan tutkusu, bulunduğu her coğrafyanın izini yazılarına konu etmesine olanak sağlamıştır. Yazmanın fiilî anlamını ve toplum üzerindeki gücünü çok iyi bilen yazar, hayatının tümünü durup dinlenmeden yazarak geçirmiştir. Edebiyatın çok çeşitli alanlarında eserler veren Ömer Seyfettin'in özellikle hikâyeci kimliği diğer vasıflarının önüne geçmiştir. Günümüzde dahi kısa hikâye yazarı olarak tanınan Ömer Seyfettin, bu vasfı ile ün kazanmış yıllar yılı okunagelmiştir.

İlk gençlik yıllarından itibaren hikâye yazan Ömer Seyfettin, önceleri etkisinde kaldığı yazarların bakış açılarını hikâyelerine taşımıştır. Zamanla benliğini saran millîlik düşüncesi ve Türkçeye olan sarsılmaz inancı neticesinde hikâyelerini olgun fikirlerinin halka duyurulmasına vasıta olarak kullanmıştır. Bu amaç hikâyelerinin konu seçimini, ifade biçimini, anlatım gücü ve olanaklarını kullanma noktasında daha özenle davranmasını gerektirmiştir. Hikâyelerinin konusunu, kaynağını ve ana meselelerini, kendi öz kültürünü tanıyan ve dilinin yeterliliklerinden haberdar bir yazar olarak dikkatle kurguladığı görülmüştür. Yazar kültürel öğeler, Türk dilinin zengin anlatım olanakları ve halk yaşayışının izlerini yoğun bir şekilde gördüğümüz eserler kaleme almıştır.

Yazar sözlü kültür ortamı içinde büyümüş, yaşamı boyunca halk inançları, geleneksel yaşam pratikleri ve halk edebiyatı konusunda kendini besleyecek kişilerle vakit geçirmiştir. Aynı zamanda millî kültürü kendisine mesele edinen yazar, Türk halk kültürünün hatırlanması, canlanması, korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması amacıyla edebiyat tarihçiliği de yaparak edindiği bütün birikimi eserlerine işlemiştir. Bu sebeple halk bilimsel pek çok kadronun yoğun bir şekilde hikâyelerde yer aldığı görülmüştür.

Ömer Seyfettin ile ilgili yapılan onlarca tez çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmaların büyük bir kısmını karşılaştırmalı edebiyat, dilbilimsel incelemeler, Türkçe öğretiminde uygulama örnekleri, yazarın eserlerindeki tür özellikleri, siyasal bilimler ve çocuk edebiyatı konuları etrafındaki 43 tez çalışması oluşturmaktadır. Yazarın, hikâyelerindeki halk bilimsel unsurların toplu olarak değerlendirildiği bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak çalışmamızın çerçevesine yakınlığı tespit edilen 3 teze ulaşılmıştır.

Bunlardan ilki, Abdulkadir Koşan tarafından 1991 yılında yüksek lisans tezi olarak yapılmış olan **"Achim von Arnim ve Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerinde Masal ve Efsane Unsurları"** adlı çalışmadır. Almanca-Türkçe karşılaştırmalı edebiyat örneği olarak yer almaktadır.[1]

İkinci çalışma 1994 yılında Muharrem Kaya tarafından **"Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Halk Kültürü"** başlıklı yüksek lisans tez çalışmasıdır. Kanaatimizce bizim tezimize en yakın kapsam adı geçen çalışmada mevcuttur. Muharrem Kaya'nın bu çalışmayı yeni edebiyat kürsüsünde tamamladığı görülmektedir. Çalışmada toplam 140 hikâye incelenmiş ve tez 3 bölüm olarak hazırlanmıştır. "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Halk Dili", "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Halk Edebiyatı" ve "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Halk Kültürü" adlarını taşıyan bu bölümler toplamda 18 madde başı olarak değerlendirilmiştir. Birinci bölümde deyim, atasözleri, argo, okşamalık, tekerleme, örtmece, dua ve beddua başlıklı 8 madde; ikinci bölümde destan, fıkra, halk hikâyesi, halk tiyatrosu, şiir ve türkü başlıklı 7 madde; üçüncü bölümde ise gelenek, görenek, adet, töre, halk inançları, köy ve köylü başlıklı 3 madde yer almaktadır. [2]

---

[1] Abdulkadir Koşan, **"Achim von Arnim ve Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerinde Masal ve Efsane Unsurları"**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, 1991.

[2] Muharrem Kaya, **"Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Halk Kültürü",** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 1994.

Son olarak 2012 yılında Tuncay Türkben tarafından **"Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı"** adıyla yapılan yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu tezde, yazarın 150 hikâyesi söz varlığı açısından 9 başlıkta değerlendirilmiştir.[3]

Çalışmamızda Ömer Seyfettin'in 163 hikâyesi halk bilimi araştırma yöntemleri ve çalışma kadrosu ışığında ele alınmış, tespit edilen unsurlar bir tasnife tabi tutularak incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle literatür taraması yapılarak Ömer Seyfettin'i konu alan çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra teze konu olan hikâyeler metin merkezli bir çalışma yürütülerek okunmuş, taranmış ve fişlenmiştir.

Çalışmamız giriş bölümü dışında "Ömer Seyfettin'in Hayatı, Sanatı ve Eserleri", "Ömer Seyfettin'in Hikâyeciliği ve Hikâyelerinin Özeti" ve "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerindeki Halk Bilimsel Unsurlar" olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın konusu, kapsamı, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; Ömer Seyfettin'in hayatı, sanatı, sanatının oluşmasına ve gelişmesine zemin hazırlayan unsurlar, edebî kişiliği hakkında bilgi verilerek eserleri sıralanmıştır.

İkinci bölümde; Ömer Seyfettin'in hikâyeci kimliği üzerinde durulmuş onun bu kimliğini besleyen unsurlar sıralanmıştır. Daha sonra tezin kapsamını oluşturan hikâyeler yayın tarihine göre sıralanmış ardından da hikâyelerin kısa özetine yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde; yazarın hikâyelerinde yer alan halk bilimsel unsurlar sıralanmıştır. Bu süreçte Sedat Veyis Örnek'in[4] çerçevesini çizdiği halk biliminin

---

[3] Tuncay Türkben, **"Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı",** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yozgat, 2012.

[4] Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi,** Ankara, Bilgesu Yayınları, 2014, s. 24-27.

çalışma kadrosu dikkate alınmış, elde edilen veriler bu kapsamda değerlendirilip sınıflandırılmıştır.

Çalışma neticesinde tespit edilenler "Sonuç ve Değerlendirmeler" başlığı altında yer almıştır. Tezin yazımı sırasında yararlanılan kaynaklar "Kaynakça" kısmında verilmiştir.

Çalışmamızı büyük bir titizlikle takip ederek bilgileri ve öngörüleriyle desteğini gördüğüm sayın hocam aynı zamanda danışmanım Prof. Dr. Abdulkadir EMEKSİZ'e, karşılaştığım güçlüklerde tecrübeleriyle yol gösteren, kıymetli bilgilerinden faydalandığım hocam Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK'a, şefkatli ellerini daima üzerimde hissettiğim annem Fidan YAVUZ'a ve babam Mustafa YAVUZ'a, desteğiyle azmimi arttıran eşim Muttalip TULGAR'a, annelerine varlıklarıyla güç veren Erva ile Emir'e ve her zaman yanımda olan sevdiklerime teşekkürü bir borç bilirim.

Yıldız TULGAR

İSTANBUL, 2019

# İÇİNDEKİLER

**ÖZ…….….. iii**

**ABSTRACT……..... iv**

**ÖN SÖZ…….....v**

**KISALTMALAR LİSTESİ…….. xiii**

**GİRİŞ……..... 1**

**BİRİNCİ BÖLÜM**

**ÖMER SEYFETTİN'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ**

1.1. Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Sanatı..... 5

1.2. Ömer Seyfettin'in Eserleri..... 12

**İKİNCİ BÖLÜM**

**ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYECİLİĞİ**

**VE HİKÂYELERİNİN ÖZETİ**

1.3. Ömer Seyfettin'in Hikâyeciliği…… 13

1.4. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti…… 25

**ÜÇÜNCÜ BÖLÜM**

**ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDEKİ HALK**

**BİLİMSEL UNSURLAR**

1.5. Eşyalar..... 129

1.5.1. Kişisel Eşyalar..... 129

1.5.2. Ortak Kullanıma Ait Olan Eşyalar..... 134

1.6. Aydınlanma…….. 139
1.6.1. Işık Elde Etme Araç ve Gereçleri……... 139
1.7. Ulaşım Türleri…….. 144
1.7.1. Kara Ulaşımı..... 145
1.7.2. Deniz Ulaşımı..... 149
1.7.3. Demir Yolu Ulaşımı..... 153
1.7.4. Hava Yolu Ulaşımı..... 156
1.8. Ekonomik Faaliyetler…… 157
1.8.1. Meslekler…… 157
1.8.2. Para Birimi…….. 184
1.9. Beslenme……..... 189
1.9.1. Besin Türleri..... 190
1.9.2. Yemek Çeşitleri..... 197
1.9.3. Tatlılar..... 199
1.9.4. İçecekler..... 202
1.10. Ölçü Birimleri ve Mesafe Kavramları……... 207
1.11. Giyim Kuşam ve Süslenme……..…….. 209
1.11.1. Kıyafet..... 209
1.11.1.1. Erkek Kıyafeti..... 210
1.11.1.2. Kadın Kıyafeti..... 224
1.11.1.3. Resmî Kıyafet..... 233
1.11.2. Kumaş Türleri..... 234
1.11.3. Süs..... 237
1.11.3.1. Erkek Süsü..... 237
1.11.3.2. Kadın Süsü..... 240
1.12. Halk Bilgisi…… 244
1.12.1. Halk Hekimliği..... 244
1.12.2. Hastalıklar……...……... 246
1.13. Halk İnançları…… 257
1.13.1. Müneccim ile İlgili İnanışlar..... 257

1.13.2. Renk ile İlgili İnanış ve Uygulamalar..... 258
1.13.3. Sayı ile İlgili İnanışlar..... 262
1.13.4. Uğur ve Uğursuzluk ile İlgili İnanışlar..... 264
1.13.5. Yiyecekler ile İlgili İnanışlar..... 268
1.13.6. Diğer İnanış ve Uygulamalar..... 268
1.14. Geçiş Dönemleri……..... 273
1.14.1. Doğum..... 274
1.14.2. Çocuk – Çocukluk..... 276
1.14.2.1. Evlatlık..... 276
1.14.2.2. Çocuğa Ad Koymak..... 277
1.14.2.3. Sütanne..... 278
1.14.2.4. Çocuk Oyun ve Eğlenceleri……. 279
1.14.2.5. Çocuğun Yetiştirilmesi ve Değerler Eğitimi..... 282
1.14.2.6. Eğitim ve Öğretim…… 285
1.14.2.6.1. Eğitim ve Öğretim Kurumları..... 286
1.14.2.6.2. Okullar..... 286
1.14.2.6.3. Okul Yöneticileri..... 288
1.14.2.6.4. Öğrenciler..... 289
1.14.2.6.5. Öğretmenler..... 290
1.14.2.6.6. Eğitim ve Öğretim ile İlgili Diğer Davranış ve Uygulamalar…… 292
1.14.2.7. Sünnet..... 296
1.14.3. Askerlik..... 297
1.14.3.1. Askerler..... 299
1.14.3.2. Askerî Araçlar..... 300
1.14.3.3. Askerî Eşyalar..... 302
1.14.3.4. Silahlar..... 303
1.14.4. Evlenme..... 307
1.14.4.1. Evlenme Biçimleri..... 310
1.14.4.1.1. Görücü Usulü Evlenme..... 310

1.14.4.1.2. Severek Evlenme..... 311
1.14.4.2. Evlenme Aşamaları..... 312
1.14.4.2.1. Görücülük..... 312
1.14.4.2.2. Kız İsteme..... 314
1.14.4.2.3. Nişan..... 314
1.14.4.2.4. Düğün..... 315
1.14.4.3. Karı-Koca İlişkileri..... 317
1.14.4.4. Evlilik Dışı İlişkiler..... 319
1.14.4.4.1. Eşlerin Birbirini Aldatması..... 319
1.14.4.4.2. Evli Olmaksızın Yaşanan Fuhuş. 322
1.14.4.5. Boşanma..... 323
1.14.4.6. Milletlerarası Evlilik..... 325
1.14.5. Ölüm..... 328
1.15. Eğlence Hayatı, Eğlence Mekânları, Bayramlar, Özel Günler ve Kutlamalar…….. 334
1.15.1. Eğlence Hayatı..... 335
1.15.2. Eğlence Mekânları..... 341
1.15.3. Bayramlar..... 347
1.15.4. Özel Günler ve Geceler..... 351
1.15.5. Gayrimüslim Kutlamaları..... 354
1.16. Dinî Unsurlar……..……... 355
1.16.1. İslamiyet ve İslamiyet'e Ait Unsurlar..... 355
1.16.2. Hristiyanlık ve Hristiyanlığa Ait Unsurlar..... 377
1.16.3. Yahudilik ve Yahudiliğe Ait Unsurlar..... 382
1.17. Din ve Büyü İçerikli İnançlar, İşlemler…….…… 385
1.17.1. Büyü ile İlgili İnanış ve Uygulamalar……..….. 385
1.17.2. Cin ve Peri ile İlgili İnanış ve Uygulamalar……..….. 387
1.17.3. Din ile İlgili İnanış ve Uygulamalar..... 389
1.17.4. Evliya ve Türbe ile İlgili İnanışlar…….……. 393
1.17.5. Fal, Rüya Yorumu, Gelecekten Haber Verme…….……... 399

1.17.6. Keramet ile İlgili İnanışlar..... 407
1.17.7. Nazar ile İlgili İnanış ve Uygulamalar..... 410
1.18. Halk Edebiyatı Unsurları ..... 411
1.18.1. Mitoloji..... 412
1.18.2. Efsane..... 414
1.18.3. Masal..... 422
1.18.4. Destan..... 427
1.18.5. Halk Hikâyesi..... 433
1.18.6. Fıkra..... 436
1.18.7. Tekerleme..... 442
1.18.8. Kalıp İfadeler..... 444
1.18.8.1. Atasözleri..... 444
1.18.8.2. Deyimler..... 454
1.18.8.3. Dualar..... 564
1.18.8.4. Beddualar..... 567
1.18.8.5. Selamlaşmalar..... 568
1.18.8.6. Vedalaşmalar..... 569
1.18.8.7. Yemin İfadeleri..... 570
1.19. Argo, Adlar ve Adlandırmalar..... 572
1.19.1. Argo..... 572
1.19.2. Küfür..... 576
1.19.3. Adlar ve Adlandırmalar..... 577
1.19.3.1. Kişi Adları..... 577
1.19.3.1.1. Lakaplar..... 578
1.19.3.1.2. Unvanlar..... 584
1.19.3.2. Bitki ve Hayvan Adları..... 586
1.19.3.2.1. Bitki Adları..... 586
1.19.3.2.2. Hayvan Adları..... 595
1.19.3.3. Yer Adları..... 618
1.19.3.3.1. Ülke Adları..... 618

1.19.3.3.2. Şehir ve Semt Adları..... 628
1.20. Keyif Verici, Uyuşturucu Maddeler ve Zararlı Alışkanlıklar……. 655
1.20.1. Alkol…….. 655
1.20.2. Tütün Ürünleri…… 659
1.20.3. Kumar…… 664
1.20.4. Uyuşturucu Maddeler…… 665

**SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER…… 669**
**KAYNAKÇA…….. 676**

# KISALTMALAR LİSTESİ

## 1. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Kısaltmaları

**AAP** : Aşk ve Ayak Parmakları
**ABH** : Acıklı Bir Hikâye
**AD** : Aşk Dalgası
**AHM** : Açık Hava Müzesi
**AK** : Ashab-ı Kehfimiz
**ANİ** : Acaba Ne İdi?
**As**. : Antiseptik
**Ap**. : Apandisit
**AS** : Ay Sonunda
**Az**. : Asilzadeler
**AT** : Ayın Takdiri
**B** : Balkon
**BB** : Bilgi Bucağında
**Bb** : Birdenbire
**BÇA** : Bir Çocuk Aleko
**Bom**. : Bomba
**Bn** : Beynamaz
**BD** : Boykotaj Düşmanı
**BH** : Bir Hatıra
**Bha** : Bir Hayır
**BK** : Beşeriyet ve Köpek
**BKT** : Bir Kayışın Tesiri
**BL** : Beyaz Lale
**BM** : Buse-i Mader
**BRDİ** : Bir Refikin Defter-i İhtisasatından
**BŞ** : Binecek Şey
**BŞİ** : Busenin Şekl-i İptidaisi
**BT** : Baharın Tesiri
**BTHU** : Bir Temiz Havlu Uğruna
**BV** : Bir Vasiyetname
**BVK** : Bahar ve Kelebekler
**BVŞ** : Başını Vermeyen Şehit
**Büy**. : Büyücü
**C** : Cesaret
**CD** : Cimnastiğe Dair- 2
**Ç** : Çakmak
**ÇBH** : Çirkin Bir Hakikat
**ÇE** : Çirkinliğin Esrarı
**ÇS** : Çanakkale'den Sonra
**Diy**. : Diyet

**DMU** : Devletin Menfaati Uğruna
**DN** : Dünyanın Nizamı
**DT** : Dama Taşları
**DZ** : Düşünme Zamanı
**E** : Elma
**EBR** : Ezelî Bir Roman
**EM** : Erkek Mektubu
**Es.** : Eleğimsağma
**F** : Falaka
**Fer.** : Ferman
**FSK** : Fon Sadriştayn'ın Karısı
**FSO** : Fon Sadriştayn'ın Oğlu
**For.** : Forsa
**G** : Gurultu
**GBBA** : Gayet Büyük Bir Adam
**GM** : Gizli Mabet
**H** : Harem
**Hav.** : Havyar
**HBF** : Hayırlı Bir Fal
**Hed** : Hediye
**Hey** : Heykel
**HB** : Hürriyet Bayrakları
**HBS** : Hatiften Bir Seda
**HG** : Hürriyet Gecesi
**HİS** : Herkesin İçtiği Su
**HLBK** : Hürriyete Layık Bir Kahraman
**Hr** : Horoz
**İ** : İffet
**İb.** : İlkbahar
**İC** : İlk Cinayet
**İDA** : İlk Düşen Ak
**İG** : İhtiyarlıkt mı? Gençlikte mi?
**İH** : İrtica Haberi
**İN** : İlk Namaz
**İn** : İnat
**K** : Karmanyolacılar
**KA** : Kazın Ayağı
**KAğ** : Kurumuş Ağaçlar
**Kaş.** : Kaşağı
**Kaz.** : Kazık
**KB** : Kesik Bıyık
**KBC** : Korkunç Bir Ceza
**KD** : Kurbağa Duası
**Ker.** : Keramet

**KH** : Küçük Hikâye
**Kıs** : Kıskançlık
**KN** : "Kızılelma" Neresi?
**Kol**. : Koleksiyon
**KS** : Kır Sineği
**Kül**. : Külah
**Küt**. : Kütük
**KY** : Kaç Yerinden?
**LE** : Lokanta Esrarı
**M** : Mehdi
**MBD** : Makul Bir Dönüş
**Meh**. : Mehmaemken
**Mİ** : Mahcupluk İmtihanı
**Mr** : Miras
**MM** : Memlekete Mektup
**MT** : Mermer Tezgâh
**Mu**. : Muayene
**Muh**. : Muhteri
**Müj**. : Müjde
**Mür**. : Mürebbiye
**N** : Nadan
**Nak**. : Nakarat
**Nam**. : Namus
**Nez** : Nezle
**Niş**. : Nişanlılar
**NK** : Nasıl Kurtarmış?
**No**. : Nokta
**NZO** : Niçin Zengin Olmamış?
**P** : Piç
**Pİ** : Pamuk İpliği
**PİK** : Pembe İncili Kaftan
**Pir.** : Pireler
**PK** : Perili Köşk
**PKKa**. : Post Kavgası Kaldırılacak
**PM** : Pembe Menekşe
**PÖ** : Pervanelerin Ölümü
**PTÇ1** : Primo Türk Çocuğu
**PTÇ2** : Primo Türk Çocuğu
**R** : Rüşvet
**S** : Sebat
**SK** : Sahir'e Karşı
**SS** : Sultanlığın Sonu
**Ss**. : Sivrisinek
**Ş** : Şîmeler

**Şİ** : Şefkate İman
**T** : Tavuklar
**TBG** : Tam Bir Görüş
**TBZ** : Tuhaf Bir Zulüm
**TEBT** : Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür
**Ten**. : Tenezzüh
**Ter**. : Terakki
**Tes**. : Teselli
**Top**. : Topuz
**TR** : Türkçe Reçete
**TT** : Teke Tek
**Tuğ**. : Tuğra
**Tür**. : Türbe
**Tüt**. : Tütün
**UK** : Uçurumun Kenarında
**UÖ** : Uzun Ömür
**ÜN** : Üç Nasihat
**V** : Vire
**Vn**. : Velinimet
**Y** : Yemin
**YA** : Yüz Akı
**YBH** : Yeni Bir Hediye
**YBSB** : Yuf Borusu Seni Bekliyor
**YD** : Yaşasın Dolap
**YE1** : Yalnız Efe
**YE2** : Yalnız Efe
**YÖ** : Yüksek Ökçeler
**ZE** : Zeytin Ekmek

## 2. Diğer Kısaltmalar

| | |
|---|---|
| **a.e.** | : Aynı eser |
| **age.** | : Adı geçen eser |
| **agy.** | : Adı geçen yayın |
| **bs.** | : Baskı |
| **bk.** | : Bakınız |
| **C.** | : Cilt |
| **çev.** | : Çeviren |
| **drl.** | : Derleyen |
| **Doç.** | : Doçent |
| **Dr.** | : Doktor |
| **ed.** | : Editör |
| **haz.** | : Hazırlayan, hazırlayanlar |
| **KGYÖS** | : Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin |
| **MÖ** | : Milattan Önce |
| **NHP** | : Nazım Hikmet Polat- Ömer Seyfettin Bütün Eserler |
| **Prof.** | : Profesör |
| **s.** | : Sayfa |
| **S.** | : Sayı |
| **TDK** | : Türk Dil Kurumu |
| **TDV** | : Türkiye Diyanet Vakfı |
| **TTK** | : Türk Tarih Kurumu |
| **ty.** | : Tarih yok |
| **yy.** | : Basım yeri belirtilmemiş/yayım yeri yok |

# GİRİŞ

Halk biliminin bir bilim dalı olarak tarihçesi 19. yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Halk bilimini Özkul Çobanoğlu, "İnsan davranışlarını ve geleneklerini çalışarak, objesi olan insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmak amacıyla on dokuzuncu yüzyılın başlarında ortaya çıkan bağımsız bir bilim dalıdır."[5] şeklinde tanımlar.

Türkiye'deki halk bilimsel çalışmaların başlangıcı yirminci asrın başına tekabül eder. Dursun Yıldırım folklorun bizdeki serüvenini; örtük devre, Türkçü devre, sentezci devre, dergici devre, bilimci devre olmak üzere beş devrede açıklar. "Örtük devre" ile bizdeki halk bilimsel faaliyetlerin varlığını başlatır. Ona göre, halk biliminin ikinci ve esas başlangıcı ise Türkçü devredir.[6] Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü müşkül durum, arayış içinde olan aydınları milliyetçilik etrafında toplanmaya sevk etmiştir. Bu bakımdan halk bilimsel faaliyetlerin sistemli bir hâl almasında Ziya Gökalp'in fikir babalığını yaptığı "Türkçülük hareketi"nin halk bilimi çalışmalarıyla paralel bir seyir izlediği görülmektedir.[7]

Türkçülük hareketinin bir gereği olarak Türk kültürüne ait verimlerin araştırılması ve derlenerek sunulacak hâle getirilmesinde Ziya Gökalp ve arkadaşlarının büyük emeği vardır. Ömer Seyfettin de Türkçülük hareketi içerisinde yer almış, bu maksatla edebiyat tarihi çalışmaları ve dilbilimsel araştırmalar içerisine girmiştir. Yaptığı çalışmalar, Ali Canip Yöntem, Ziya Gökalp gibi isimlerle fikir birliği içinde halk kültürüne ait verimleri kapsayacak şekilde gelişmiştir. Bu sistemli

---

[5] Özkul Çobanoğlu, **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 6. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2012, s. 19.
[6] Dursun Yıldırım, "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri", **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 67.
[7] Dursun Yıldırım, "Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri 1", **Millî Folklor**, Yıl: 6, S. 21, 1994-Bahar, s. 7.

çalışmalar gerek gazete gerekse dergi kanalıyla geniş kitlelere duyurularak büyük bir yankı uyandırmıştır.

Halk biliminin Türkiye'deki serüveninin ne şekilde geliştiğini anlamak için halk biliminin gelişmesiyle organik bir bağı bulunan milliyetçilik akımına mensup kişilere ait eserlerin incelenmesi önemli bir adım sayılabilir. Bu bakımdan Ömer Seyfettin gibi Türkçülüğün önde gelen simasının yazmış olduğu eserleri incelemek oldukça mühimdir. Bu amaçla Türkiye'deki halk bilimsel faaliyetlerin kurumsallaştığı devirlere tekabül eden bir zamanda eserler veren Ömer Seyfettin'in eserlerindeki halk bilimsel unsurların tespiti ve incelenmesi çalışmamızın konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada Ömer Seyfettin'in eserlerinde yer alan halk kültürüne ait değerler tespit edilerek, halk biliminin çalışma kadrosuna göre tasnif edilmiştir. Böylelikle eserlerindeki halk bilimine ait zengin birikimi ortaya koymak ve bu doğrultuda yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Çalışmamız, hikâye, makale, mektup, şiir, anı ve tercüme türlerinde eser veren Ömer Seyfettin'in hikâyeleri ile sınırlı tutulmuştur.

Çalışmamız süresince verilere, literatür taraması yapılarak bir kısmı temin etmek suretiyle bir kısmı kütüphane çalışmalarıyla ve de elektronik ortam araştırmalarıyla ulaşılmıştır.

Çalışma konusu tespitinin akabinde literatür araştırması yapılmıştır. Bu kapsamda bir yandan Ömer Seyfettin ile ilgili yapılan çalışmalar, yayınlanan makaleler, hazırlanan kitaplar incelenmiş diğer taraftan halk bilimi kadrolarıyla ilgili yapılan çalışmalar taranmıştır. Külliyat merkezli halk bilimsel değerlendirme çalışmaları da incelenerek çalışmamızın çerçevesinin ne şekilde teşkil edileceğinin ön değerlendirilmesi yapılmıştır.

Literatür taramasından sonra Ömer Seyfettin'in hikâyeleri temin edilmiş ve halk bilimsel veriler, metin merkezli okuma, tespit etme ve fişleme yoluyla malzemenin mahiyetine uygun başlıklar hâlinde oluşturulmuştur. Bu aşamada halk kültürü açısından bağlam içinde mühim bir yer teşkil eden, ayrıntılı bilgi verilen yahut

konunun kapsamına uygun bulunan veriler fişlenmiş ve ilgili bölümlere eklenmiştir. Bir kısım fişlenen veri ise yeterli bulunmayarak kapsam dışı bırakılmıştır.

Tespit edildiği kadarıyla yazarın günümüze ulaşan hikâyeleri 163'ü bulmaktadır. Bu hikâyelerin 150'si Hülya Argunşah'ın Dergâh Yayınları'ndan çıkardığı 7 ciltten oluşan **Ömer Seyfettin** külliyatının ilk dört cildinden, 2'si Nâzım Hikmet Polat'ın **Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin** adlı çalışmasından ve 11'i ise yine Nazım Hikmet Polat'ın hazırlamış olduğu **Ömer Seyfettin-Bütün Hikâyeleri** adlı çalışmasından referans alınmak suretiyle incelenmiştir. Çalışmamızda öncelikle, tekrara düşmemek için hikâye adları kısaltılmış; hikâyelerin adı ve kısaltılmış hâli alfabetik olarak kısaltmalar bölümüne eklenmiştir. **1/2, At, Ant, Bit, Deve, Foya** ve **Tos** haricindeki 156 hikâyenin adı kısaltılmıştır. Sedat Veyis Örnek'in halk biliminin çalışma kadrosu[8] esas alınarak bölümler oluşturulmuştur. Bu amaçla metin merkezli bir çalışma yürütülerek tüm hikâyeler önce okunmuş sonra da bulunan halk bilimsel malzeme fişlenerek ait oldukları bölüme eklenmiştir. Hikâyelerde tespit edilen halk bilimsel unsurların ilgili bölümlerde veriliş şekillerinde sistematik olarak şu yol izlenmiştir:

1. İlgili başlığa ait örnek cümle tırnak içinde iki yana girintili ve 11 punto olacak şekilde yazılmıştır.
2. Örnek cümleler ilgili hikâyelerden alınarak ana metne hiçbir surette -imlâ, noktalama, yazım hatası- değişiklik yapılmaksızın tezde ait olunan bölüme eklenmiştir.
3. Her örnek cümlenin bitişinde, örnek cümle ile ilgili künye bilgisine yer verilmiştir.
4. Künye bilgisi; hikâyenin ismi/kısaltılmış ismi; hikâyenin yer aldığı cilt numarası yahut kitap ismi ve de sayfa numarası parantez içinde ve eğik çizgilerle ayrılarak verilmiştir.

[8] Sedat Veyis Örnek, **age.**, s. 24-27.

Çalışma, giriş haricinde üç bölümden oluşmaktadır. Her bölüm kendi içerisinde çeşitli alt başlıklara bölünmüş olup tespit edilen veriler ilgili başlığa eklenmek suretiyle oluşturulmuştur. Böylece Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer alan halk bilimsel veriler tespit ve tahlil edilerek ortaya konmaya çalışılmıştır.

# BİRİNCİ BÖLÜM

# ÖMER SEYFETTİN'İN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

## 1.1. Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Sanatı

### 1.1.1. Doğumu ve Ailesi

Ömer Seyfettin 11 Mart 1884 tarihinde Balıkesir'in Gönen ilçesinde doğdu.[9] Ailesinin burada bulunma sebebi babasının askerliği dolayısıylaydı. Sert karakterli bir asker olan Ömer Şevki Bey'le Fatma Hanım'ın ikisi küçük yaşlarda ölen dört çocuğundan biridir.[10] Dağıstan göçmeni bir aileden gelen babası Ömer Şevki Bey binbaşılığa kadar yükselen alaylı bir subaydı. Annesi Fatma Hanım, İsfendiyaroğulları'ndan Ankaralı topçu kaymakamı Mehmed Bey'in kızıdır.[11] Ablası Güzide, kendisinden on yaş büyük; Kaşağı adlı hikâyede bahsettiği kuşpalazından ölen kardeşi Hasan ise kendisinden bir yaş küçüktür. Bir de daha pek küçük yaşta kaybettikleri bir kardeşi daha vardır.[12]

### 1.1.2. Eğitim Hayatı

Öğrenim hayatına Gönen'deki mahalle mektebinde başlar. Babası Ömer Şevki Bey'in asker oluşu, onun farklı yerlere tayin edilmesini gerektirdiğinden Gönen'den sonra Ayancık'a yerleşirler ve Ömer Seyfettin eğitim hayatına Ayancık'ta devam eder. Tahir Alangu'nun aktardığı kadarıyla küçük Ömer'in dersten çok haylazlık peşinde koştuğunu gören annesi bu küçük yerde çocuğunun düzgün bir terbiye ile yetiştirilemeyeceği endişesine kapılır. Bu maksatla Fatma Hanım 1892 senesinde Ömer Seyfettin ile beraber, İstanbul'a gelerek babasının Kocamustafapaşa'daki konağına yerleşir. [13]

---

[9] Ali Canip Yöntem, **Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1947, s. 8.
[10] Ömer Seyfettin, **Hikâyeler 1,** Haz. Hülya Argunşah, 4. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015, s. 15.
[11] Nâzım Hikmet Polat, "Ömer Seyfeddin", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 80.
[12] Tahir Alangu, **Ömer Seyfettin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 25.
[13] **Age.,** s. 43.

İstanbul'da aynı yıl ilk olarak Aksaray-Yusufpaşa'daki Mekteb-i Osmanî'de eğitime başlar. Oğlunu da kendisi gibi bir asker olarak yetiştirmek isteyen babası, Mekteb-i Osmanî'nin oldukça özgür ve modern usulleriyle zapt edilemeyen, büyüdükçe daha hareketli ve afacan bir duruma gelen Ömer'i bir yıl sonra oradan alarak, Eyüpsultan'daki Askerî Baytar Rüştiyesi'ne yerleştirir.[14] Ömer Seyfettin 1896 yılında buradan mezun olarak Edirne Askerî İdâdîsi'nde eğitimine devam eder. 1900 yılında ise İstanbul'da Mekteb-i Harbiyye-yi Şâhâne'ye girer. Eğitimine devam ettiği sırada 2 Ağustos 1903'te Makedonya'da baş gösteren isyan sebebiyle onun da bulunduğu son sınıfın erken mezun edilmesi kararı verilir. Böylece 22 Ağustos 1903'te Mekteb-i Harbiyye-yi Şâhâne'den mezun olur.[15]

### 1.1.3. Askerlik Yılları

Ömer Seyfettin "Piyade Asteğmeni" rütbesiyle merkezi Selanik'te bulunan Üçüncü Ordu'nun İzmir Redif Tümeni'ne bağlı Kuşadası Redif Taburu'na tayin edilir.[16] Ancak İzmir'e varmadan taburunun gönderildiği Selanik'te ve Manastır'a bağlı Pirlepe'de görev yapar. Burada başarılarından dolayı iki liyakat madalyasıyla ödüllendirilir. İsyanın bastırılmasının ardından bağlı bulunduğu tabur 6 Eylül 1904'te Kuşadası'na döner. 1907 senesi temmuzunda, İzmir'deki Aydın Vilâyeti Jandarma Alay Mektebi'nin kuruluşunda İtalyan subayı Miralay Tomas'a yardım etmek üzere bu okulun kavâid-i dîniyye hocalığına tayin edilir.[17] Edebî kişiliğinin gelişmesinde atandığı bu yeni görevin sağladığı imkânların etkisi büyüktür.

1909'da Meşrutiyet'in ilanından sonra Ömer Seyfettin üsteğmenlik rütbesi ile Üçüncü Ordu'nun Selanik'te bulunan nizamiye taburlarına tayin edilir. Manastır, Köprülü, Cumâ-yı Bâlâ, Pirlepe kasabalarını dolaştıktan sonra Serez mutasarrıflığına

[14] **Age.,** s. 55.
[15] **Age.,** s. 45-77.
[16] Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 15.
[17] Nâzım Hikmet Polat, **agy.,** s. 80.

bağlı olan Menlik kazasının Razlık kasabası yakınlarındaki Yakorit köyü civarındaki sınır bölüğüne bölük komutanı olarak atanır.[18]

31 Mart Vakası patlak verdiğinde isyanı bastırmak üzere Selanik'ten gelen Hareket Ordusu içerisinde Ömer Seyfettin de vardır. İstanbul'un içinde bulunduğu siyasi durum, askerî ve ideolojik faaliyetler Ömer Seyfettin'in askerlikten soğumasına sebep olur. Ziya Gökalp'in de teşvikiyle tazminatını ödeyerek 1911 senesinde askerlikten istifa eder. Fakat Balkan Savaşı'nın patlak vermesi sebebiyle yeniden askere çağırılır. Savaş sırasında pek çok Balkan vilayetinde bulunarak olup bitenlere yakından şahit olan Ömer Seyfettin, 1912 senesinde düşman kuvvetlerine esir düşer. On aylık esaretin ardından 15 Kasım 1913'te serbest bırakılır ve gemiyle İstanbul'a gelir. Gelişinden kısa süre sonra da 23 Şubat 1914'te askerlikten ikinci defa istifa ederek sivil hayata, yazarlık mesleğine tekrar döner.[19]

### 1.1.4. Askerlik Sonrası

Dârülmuallimîn'de kıraat, Kabataş Sultânîsi'nde edebiyat öğretmenliği görevlerini üstlenir. Aynı yıl İstanbul Dârülfünunu'nda kurulan Tedkîkât-ı Lisâniyye Encümeni üyeliğine seçilir. 1915 yılı sonlarında Besim Edhem Bey'in kızı Câlibe Hanım'la evlendir.[20] Câlibe Hanım'dan Güner isimli bir kız çocuğu olur. Lakin karısıyla yaşadığı fikir ayrılıları evliliğin devam etmesine engel olur. Evlendikten üç sene sonra eşinden ayrılır. [21]

### 1.1.5. Vefatı

Siyasi ve hususi hayatındaki olumsuzluklar, esasen bozulmuş olan sağlığını iyice kötüleştirir. Manastır yıllarında kumandanı olan Câvid Paşa'nın Kalamış koyundaki yalısını kiralar. "Münferit Yalı" adını verdiği bu evde tek başına yaşar.[22]

---

[18] M. Fâtih Andı, **Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Şûle Yayınları, 1999, s. 19.
[19] **Age.,** s. 21-22.
[20] Nâzım Hikmet Polat, **agy.,** s. 81.
[21] Tahir Alangu, **age.,** s. 84.
[22] Nâzım Hikmet Polat, **agy.,** s. 81.

23 Şubat 1920'de yatağa düşer, 4 Mart 1920'de kaldırıldığı Haydarpaşa Tıp Fakültesi Hastanesi'nde 6 Mart 1920 tarihinde ölür. Yapılan otopsi sonucunda hastalığının şeker olduğu anlaşılır. Cenazesi Kadıköy-Kuşdili Mahmutbaba Mezarlığı'na defnedilir. Buranın tramvay garajı hâline getirilmesi dolayısıyla kemikleri 23 Ağustos 1939'da Zincirlikuyu Asrî Mezarlığı'na taşınır. [23]

### 1.1.6. Ömer Seyfettin'in Sanatı ve Edebî Kişiliği

Ömer Seyfettin kısa hayatına onlarca yazı sığdırmıştır. Yazdığı yazılarda çok çeşitli ad, iğreti ad ve rumuz kullanmaktadır. Hülya Argunşah tespit edilen bu ad, iğreti ad ve rumuzları şu şekilde sıralar: "Ayas, Ö, Ö.H, Ö.G., Ö.S, C, Camsap, C. Nazmi, Ç. Kemal, Enver Perviz, Feridun, F. Nezihi, M. Enver, M. Enver Perviz, Ö. Seyfettin, Ömer Seyfettin, Ömer Tarhan, Perviz, Sin, Süheyl Feridun, Şit, Tarhan, Tekin, ?, ??"[24]

Ömer Seyfettin'in edebiyata ilgisinin arttığı yıllar Edirne Askerî İdâdîsi'nde okuduğu yıllara denk gelir. Bu yıllarda Namık Kemal'i, Recâizâde Mahmut Ekrem'i ve Servet-i Fünuncuları hararetle okuduğunu belirtir.[25]

Ömer Seyfettin'in edebiyat dünyasına attığı ilk adım, devrin popüler türü olan şiirle olmuştur. İlk şiiri "**Lâne-i Garâm**", 14 Temmuz 1898 tarihinde, henüz 14 yaşındayken M. Enver takma adıyla **Pul Mecmuası**'nda yayımlanır. Bu devirlerde daha kendi fikrî temelleri netleşmemiş aynı zamanda okuduğu yazarların da etkisini yoğun bir şekilde hissetmiş olması sebebiyle eserlerinde, okuduğu ve ilgiyle takip ettiği yazarların izleri görülür. Hatta Tevfik Fikret'i fazlaca sever ve takip eder[26]:

> "Fikret!.. İşte bana mükemmellik şevk ve isteğini veren kimse! Lise sınıflarında iken hep Rübab'ı okurdum."[27]

---

[23] **Age.,** s. 81.
[24] Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 36.
[25] M. Fâtih Andı, **age.,** s. 15.
[26] Müjgan Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 5.
[27] Necati Mert, **Ömer Seyfettin. İslamcı, Milliyetçi, Modernist Bir Yazar**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004, s. 35.

Edebî görüşü netleşmeye başlayıp kendine yol haritasını belirlediğinde ise bir zamanlar çok sevdiği yazarlar hakkında tam aksi beyanda bulunur:

> "Fikret'le Cenap cidden güzel, fakat son derece milliyetimize, hissimize, zevkimize muhalif Fransızca şiirler vücuda getirmişler." [28]

Öğrencilik yılları bitip görevine başladığında görev yeri olan İzmir'de kendini yeni bir kültür sanat ortamı içinde bulan Ömer Seyfettin, Baha Tevfik, Necip Türkçü, Hüseyin Hilmi ve İsmail Suphi gibi yazar ve yayıncılar ile tanışır. İzmir'deki **Haftalık İzmir**, **Ahenk** ve **İzmir** gibi gazete ve dergilere yazılar gönderir. İzmir'de askeriyede öğretmenlik yaptığı zamanlarda Baha Tevfik'in de teşvikiyle Fransızca öğrenmeye başlar. Çünkü Baha Tevfik, Fransızca olmadan edebî bir kimlik kazanmanın mümkün olmadığı görüşündedir:[29]

> "Azizim, senin edebiyata istidadın var. Fakat olduğun noktada kalacaksın. Katiyen ilerlemeyeceksin. Bir ecnebi lisanı bilmiyorsun. Mutlaka isim yapabilmek için Fransızca öğrenmelisin. Yoksa harabat şairleri gibi kalırsın."[30]

Baha Tevfik'in fikirlerinin Ömer Seyfettin'e derinden tesir ettiği anlaşılır. İzmir'deki askerlik hayatı boyunca boş bulduğu zamanlarda Fransızcasını geliştirmekle meşgul olur.[31]

Fransız edebiyatından haberdar oldukça, daha önceleri çok beğendiği Halit Ziya, Hüseyin Cahit, Mehmet Rauf gibi Servet-i Fünun yazarları hakkında hükümleri değişmeye başlar.[32]

> "Kimleri okumalıya cevap güç. Nesirde ancak iki muharririmiz var; Eylül ve Aşk-ı Memnu sahipleri. Birincisi Paul Bourget'nin hatakâr ve taşkın bir mukallidi, ikincisi bütün muharrirlerin, bütün mesâlik ve mekâtib-i

---

[28] Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 15.
[29] Tahir Alangu, **age.**, s. 83.
[30] Necati Mert, **age.**, s. 17.
[31] Tahir Alangu, **age.**, s. 88-89.
[32] M. Fâtih Andı, **age.,** s. 18.

> edebiyyenin ve galiba hassaten Les Amours Défendues muharriri René Maizeroy'nun mukallid-i bedayiperveri! Bunları okuyunuz, sakin taklit etmeyiniz, sonra müebbeten hiç kalırsınız. Albalat, en kaâbil-i temessül muharrirleri okuyunuz, der. Hâlbuki bu iki muharririn okuduklarını temessül ettiremedikleri eserlerinde görünür."[33]

3. Hareket Ordusu'nun Selanik'teki nizamiye taburuna nakledildiğinde dağlarda eşkıya takibi, köylerde silah aramayla geçen günler onda derin izler bırakmıştır. Sınır boylarında geçirdiği iki yıl, Balkan milletlerinde gördüğü millî uyanış ve istiklal hareketleri Ömer Seyfettin'in kişiliği ve görüşleri üzerinde çok büyük ve önemli tesirler yapmıştır. Bu millî uyanış ve istiklal hareketlerinin gerçeğine ve köküne inmeye çalışır. Artık kendisi de yeni Türk milliyetçi düşünce akımının mensupları arasında yerini almaktadır.[34]

Siyasi fikirleri ve ideolojisi giderek kemikleşmeye başlar. Balkan coğrafyasında karşılaştığı tüm çalkantılı millîleşme çabaları onda da filizlenmiştir. Artık Türkçülüğün ve gerçek Türkçenin savunucusu olarak dilde ve fikirde birliği sağlama yolunda dergi ve gazetelere yazılar yazar. Yazdığı yazılar aynı zamanda dil, edebiyat ve millîlik üzerine daha çok eğilip düşünmesine sebep olur. İçinde filizlenen bu ideoloji artık tüm dünyaya ilan edilmesi gereken bir hâl almaya başladığında fikren aynı paydada buluştuğu Ali Canip Yöntem'e bir mektup yazarak amaçladığı arzuları üzerine ortak hareket etme isteğini bildirir. Mektup, Ömer Seyfettin'in fikriyatını tüm sarihliğiyle gözler önüne serer. Amaçladıklarını en sade ve anlaşılır şekilde özetler. Amacının Türk dilini en mükemmel hâle ulaştıracak yollar üzerinde gayret etmek olduğunu aktarır[35]:

---

[33] Ömer Seyfettin, "Okumak", **Bütün Eserleri: Makaleler 1,** Haz. Hülya Argunşah, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001, s. 58.
[34] Müjgan Cunbur, "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 9.
[35] Tahir Alangu, **age.,** s. 142.

> "Sâyimin esasını teşkil edecek noktalar pek basit: Arapça, Farsça terkiplerin hiç lüzumu yoktur. Bunlar ancak süs içindir. Kimin gösterecek, teşhir edecek fikri yoksa, onları çok kullanır. Eğer o terkipler terk olunursa, tasfiyede büyük bir adım atılmış olmaz mı?
>
> Bunu yalnız başaramam. Geliniz Cânip Bey, edebiyatta, lisanda bir ihtilal vücuda getirelim. Ah, büyük fikir, sây, sebat ister." [36]

Askerliği bırakmak, mesaisini tamamıyla edebiyata vermek ister. Resmî bir görev de kabul etmeyecektir. Kalemiyle geçinmeyi düşünür. Ordudan istifa edip ayrılır. Selanik'e gider.[37]

Ömer Seyfettin'in edebî şahsiyetinin önemli bir bölümünü **"Genç Kalemler"** dergisi ve bu dergi etrafında edindiği tecrübe, dostluk ve fikir zemini oluşturur. **Hüsün ve Şiir** adlı yerel kalmış bir dergi Ziya Gökalp, Ali Canip ve Nesimî Sârım gibi yazarlar eliyle daha geniş kitlelerin ulaşabileceği bir dergi hâline getirilmek istenir. Yayın hayatına yeni adı **Genç Kalemler** ile devam eden dergi, büyük bir ideal uğruna etrafına topladığı genç yetenekler ile Türkçülük hülyalarını gerçeğe tatbik etmek göreviyle yayın hayatına başlar.[38]

11 Nisan 1911'de Ömer Seyfettin'in kaleminden çıktığı bilinen **"Yeni Lisan"** isimli ilk başyazı, imza yerine kullanılmış olan bir soru işareti ile yayımlanır. Bu yazı, edebiyat tarihimizde "Yeni Lisan" diye bilinen dilde sadeleşme ve millî edebiyat hareketinin beyannamesidir.[39]

Ömer Seyfettin'in milliyetçilik akımında, Yeni Lisan'la birlikte Yeni Hayat akımında da öncüler arasında yer alışında Ziya Gökalp'in hiç şüphesiz büyük rolü

---

[36] Tahir Alangu, **age.,** s. 142.
[37] Müjgan Cunbur, **age.,** s. 13.
[38] Tahir Alangu, **age.,** s. 139-143.
[39] Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 19.

olmuştur. Ziya Gökalp onu etkilemiş, geniş ölçüde desteklemiş, fikir ve sanat yoluna yerleştirmiş en büyük güç kaynağıdır.[40]

Yazma aşkına Balkan Savaşı, tekrar askere alınışı hatta esir düşüşü bile engel olamaz. O devletin içine düştüğü en buhranlı zamanlarda bile yazmayı sürdürür. İkinci istifasının ardından tekrar İstanbul'a gelir. Geçimini yalnızca kalemiyle sürdürmeyi tercih eden Ömer Seyfettin bu nedenle zaman zaman geçim kaygısına düşer. 1914 yılında durumu anlar; yazıları ile geçimini sağlayamayınca çaresiz Kabataş Sultanîsi edebiyat öğretmenliğini kabul eder. Ölümüne kadar da bu görevde kalır.[41]

### 1.2. Ömer Seyfettin'in Eserleri

Yazarlık hayatına şiirle başlayan Ömer Seyfettin 36 yıllık hayatı boyunca 163 hikâye[42], 140 makale; deneme, hikâye, piyes ve destan türlerini kapsayan 25 tercüme, 89 şiir, 25 mensur şiir, 51 fıkra, 15 mektup, 3 piyes ve tamamına ulaşılamamış hatıraları[43] ile hacimli bir külliyat vücuda getirmiştir.

---

[40] Müjgan Cunbur, **age.**, s. 11.
[41] **Age.,** s. 13.
[42] Hülya Argunşah ve Nâzım Hikmet Polat'ın hazırlamış oldukları eserler dikkate alınmıştır. Bk. Ömer Seyfettin, **Hikâyeler 1,** Haz. Hülya Argunşah, 4. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015, s. 42-48. Bk. Nâzım Hikmet Polat, **Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Arma Yayınları, 1998, s. 98-103. Bk. Ömer Seyfettin, **Ömer Seyfettin- Bütün Hikâyeleri,** Haz. Nâzım Hikmet Polat, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015, s. 4-7.
[43] Nâzım Hikmet Polat (haz.), **age.,** s. 19.

# İKİNCİ BÖLÜM
# ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYECİLİĞİ VE HİKÂYELERİNİN ÖZETİ

## 2.1. Ömer Seyfettin'in Hikâyeciliği

Ömer Seyfettin'in asıl faaliyet alanı hikâyedir ve o Türk hikâyeciliğinde önemli bir basamaktır. Çünkü onun hikâyesi tarihi henüz çok yeni olan Avrupai Türk hikâyesinde başlı başına bir aşamadır. Öncesinde Samipaşazade Sezaî ve Halit Ziya ile belli bir noktaya gelen hikâyeciliğimiz Ömer Seyfettin'in hikâyesi ile Cumhuriyet devri hikâyeciliğine geçiş yapar.[44]

Ömer Seyfettin bütün bir ömrü boyunca hikâye yazmaktan vazgeçmez. 36 yıllık hayatına 163 hikâye sığdırmıştır. Hikâyelerinde kullandığı dil yapmacıklıktan uzak, yalın ve akıcıdır. Maupassant-vari hikâye dediğimiz olaya dayalı hikâyeler yazan Ömer Seyfettin, hikâyelerinde bu tarzı iyi şekilde kurgulamıştır. Olay hikâyelerinin bir özelliği olan serim, düğüm ve çözüm bölümleri yazarın hikâyelerinde oldukça belirgin bir şekilde yer almıştır.

Dilde millîleşme fikri Ömer Seyfettin'in en büyük amaçlarındandır. Millî olmayan bir dil ile millî bir edebiyat vücuda getirmek de millî bir söylem geliştirmek de mümkün olmayacağı görüşündedir. Amaçladığı bu ülküyü hikâyelerinde gerçekleştirdiğini; hikâyelerinde giderek arı bir Türkçe ile anlatmak istediklerini aktardığı görülür.

Hikâyeciliğinin ilk devrelerinde etkisi altında kaldığı Servet-i Fünuncular, kendi kimliğini bulduğu millîlik yolunda giderek etkisini azaltır. Önceleri daha ağdalı ve terkipli bir dil kullanan yazar edebî kimliğinin diğer evresinde giderek tamlamalardan uzak, halkın söylemleriyle bezenmiş ve geleneksel olanı kapsayan bir dil kullanmaya başlar. Kullandığı kelime kadrosu günlük hayattan kopuk değildir.

---

[44] Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 24.

Halkın kullandığı dil ile zaman zaman çok kapsamlı konulardan bile bahsedebilecek bir söylem gücü geliştirmiştir.

Hikâyelerinde yerel kullanımlar da görülür. Bazen realist anlatımını destekleyecek şive unsurlarına yer verdiği görülmektedir. Çok çeşitli zaman ve mekân bir arada kullanılmıştır. Anadolu topraklarının izlerini taşıyan **Yalnız Efe, Bir Hayır, Külâh, Beynamaz** gibi hikâyelerinde hem halk söyleyişine hem de halk yaşamına dair ayrıntılar verilir.

Ömer Seyfettin savaşlar döneminde yaşamış, bir imparatorluğun çöküşüne yakından tanıklık etmiş, aynı zamanda milletlerin kendi hürriyetleri için ne şekilde mücadele ettiklerine şahit olmuştur. Bütün bunlar onun edebî kimliğine önemli etkilerde bulunmuştur. Balkan coğrafyasındaki milletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaları, kendi özgürlükleri için yaptıkları zulümler, kadın erkek demeden acımasızca süren kıyımlar, Balkan milletlerinin Osmanlı Devleti karşısındaki tutumları Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde çok çarpıcı şekillerde yer almıştır. **Bomba, Beyaz Lale, Hürriyet Bayrakları, Mehdi** ve **Tuhaf Bir Zulüm** gibi hikâyelerinde Balkan coğrafyasında yaşananlar ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Hikâyelerinin bazıları geçmiş zaman kahraman ve kahramanlıkları üzerinedir. Bu hikâyelerinin bir kısmını da "Eski Kahramanlar" notuyla yayımlar. **Vire, Kütük, Başını Vermeyen Şehit, Kızıl Elma Neresi?, Pembe İncili Kaftan, Ferman, Nadan, Teke Tek, Topuz, Büyücü, Forsa** hikâyelerine örnektir. Bu hikâyelerinde zaferler kazanan, yenilgi görmeyen, şanlı bir Türk devleti imajı vardır. Bu devlete hizmet eden kişiler de aynı şekilde mert ve yiğittir.

Ömer Seyfettin'in en etkili anlatımlarına örnek olarak çocukluk anılarının yer verildiği hikâyeler gelmektedir. **Kaşağı, Ant, İlk Namaz, İlk Cinayet** ve **Falaka** gibi hikâyeleri çocukluğu hakkında önemli detaylar barındırmakla beraber yazarın gözlem gücü ve hafızasının ne denli güçlü olduğunu göz önüne sermesi bakımından oldukça

kıymetli hikâyelerdir. Bu hikâyelerde çocuk gözünden bakabilen sade ve akıcı üslubu ile okuyucuyu etkilemeyi başarır.

Ömer Seyfettin cahillikten nefret eder. Bilgi toplumu olma zorunluluğunu görür ve bu maksatla da halka yöneliş hareketini en ön saflarda temsil eder. Halkı aydınlatmak ilerlemenin en önde gelen şartıdır. Halk aydınlanırsa bozuk düzenin de çarpık işleyişin de değişeceğine inanır. Müreffeh bir düzen hayali güderek hikâyelerinde halkı aydınlatma gayesi taşıdığı da görülür. O, halkla halkın inanç ve kabulleriyle alay etmez. Bilakis halkı inançları ve yaşayışı üzerinde düşünmeye; kendi kimliğini sorgulamaya ironik bir dille teşvik eder. **Türbe, Yalnız Efe, Külâh**, **Eleğimsağma**, **Dünyanın Düzeni, Horoz, Tos!**, **Havyar**, **Deve, Beynamaz**, **Perili Köşk**, **Kurbağa Duası** gibi hikâyelerinde halkın yaşayışından kesitler sunar. Hem yaşamlarına yön veren hatta eleştirme potansiyelini eriten çarpık inanışları sorgusuz kabullenmenin ne denli sağlıklı olduğunu anlatmaya çalışarak gelenekselleşmiş kabullere farklı bir pencere aralar hem de bu sorunlu inanışların yol açtığı problemler üzerine etkili ve ironik sonuçlar silsilesiyle okuyucusunu incitmeden açtığı bu pencereden okuyucunun göreceklerine rehberlik eder.

Gelenek, halkın sosyal yaşamını şekillendirmede, ikili ve çoklu ilişkilerin akışını belirlemede, kabul edilecek ve uzak durulacak hâlleri tayin etmede önemli bir kıstastır. Yazar, geleneğin halkın hayatına ne denli tesir ettiğinin farkındadır. Doğumdan ölüme kadar hayatın dört bir yanında gelenekselleşmiş davranış kalıpları yer etmektedir. Ömer Seyfettin geleneğe topyekûn savaş açarak halkın can damarını kesmek niyetinde olmasa da geleneği içselleştirmiş halkın algısını genişletmek için çaba harcar. İnsanları sergiledikleri tutumlar üzerinde düşünmeye sürdürdükleri davranış kalıpları hakkında kafa yormaya çağırır. **Hatiften Bir Seda**, **Müjde**, **Harem**, **Namus**, **Yemin**, **Antiseptik**, **Keramet**, **Türbe**, **Bir Hayır**, **Kurbağa Duası**, **İffet**, **Nezle**, **Temiz Bir Havlu Uğruna**, **Mahcupluk İmtihanı** ve **Kazın Ayağı** gibi hikâyeleri içerisinde bolca gelenek eleştirisi barındırmaktadır. İnsanların yaşamlarını şekillendiren davranışlarının sorguya açık bir hâl alması düşüncesiyle yazıldığı belli

olan bu hikâyeler halkın gelenek etrafında şekillenen yaşamlarından ilginç ve ilgiyle okunan örnekler barındırır.

İroni Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin çoğunda dikkati ilk çeken unsurların başında gelir. Üslubunu süsleyen ve anlatımının sürükleyiciliğini arttıran ironi, hikâyelerde okuyanı rahatsız etmeyecek bir dil ile yer alır. Yazar ironik dilini Balkan coğrafyasının içine düştüğü ağır koşulları anlatırken kullandığı gibi günlük ve sıradan olayların anlatımında, tarihî olayların işlenişinde ve siyasi eleştiri yapmak amacında olduğu zamanlarda da kullanabilecek kadar usta bir kalemdir. **Yaşasın Dolap**, **Elma**, **Busenin Şekl-i İptidaisi**, **Apandisit**, **Aşk ve Ayak Parmakları**, **Tavuklar**, **Acıklı Bir Hikâye**, **Pamuk İpliği**, **Gurultu**, **Koleksiyon**, **Piç, Küçük Hikâye**, **Gayet Büyük Bir Adam**, **Şîmeler**, **Yeni Bir Hediye**, **Binecek Şey**, **Çakmak**, **Mermer Tezgâh**, **Düşünme Zamanı**, **Cesaret**, **Külah**, **Hatiften Bir Seda**, **Dama Taşları**, **Makul Bir Dönüş**, **Tuhaf Bir Zulüm**, **Namus, Yemin**, **Tütün**, **Türkçe Reçete**, **Ashab-ı Kehfimiz**, **Devletin Menfaati Uğruna**, **Rüşvet**, **Antiseptik**, **Deve**, **Yüz Akı**, **Türbe**, **Keramet**, **Havyar**, **Hürriyete Layık Bir Kahraman**, **İffet, Asilzadeler**, **Bilgi Bucağında**, **Tam Bir Görüş**, **1/2**, **Mahcupluk İmtihanı**, **Foya** ve **Heykel** içinde ironik anlatım barındıran hikâyeleri arasındadır.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde sıklıkla başvurduğu hiciv, Kenan Akyüz tarafından şu şekilde değerlendirilmiştir: Ömer Seyfeddin, hikâyecilikteki ilk şöhretini Genç Kalemler'de yayımladığı hikâyelerle sağladı. Bu tarihten ölümüne kadar geçen dokuz yıl içinde ve bilhassa 1. Dünya Savaşı yıllarında sık sık yayımlamaya devam ettiği başarılı hikâyeleri ile son devir Türk hikâyeciliğinde haklı ve mühim bir yer kazandı. Konularını çoğunlukla gerçek hayattan alan hikâyelerinde yapmak istediği şey, millî şuuru kuvvetlendirmek ve -aksak yönleri mizah yoluyla tenkit ederek- Türkiye'nin medeni kalkınmasını hızlandırmaktır. Bunun içindir ki Batı medeniyetini

yarım yamalak benimsemeyi meziyet sayanlara, züppe ve dejenerelere şiddetle düşmandır. Hikâyelerinin sosyal bir hiciv karakteri taşımaları da bundandır.[45]

İnci Enginün, Hülya Argunşah'ın hazırlamış olduğu Ömer Seyfettin külliyatının giriş kısmındaki değerlendirmesinde yazarın hikâyelerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. Tarihî Hikâyeler
2. Konusunu Balkanlardan ve Çanakkale Savaşı'ndan alan hikâyeler
3. Konusunu çocukluk ve gençlik hatıralarından aldığı, annesini, kardeşlerini, ilkokul tecrübelerini ve arkadaşlarını anlattığı hikâyeleri
4. Masal ve Fanteziler
5. Günlük hayatta rastlanan kişiler ve olaylar
    a. Bir kahramanın etrafında yazdığı hikâyeler
    b. Ev içi hikâyeleri
    c. Cephe gerisinin anlatıldığı hikâyeler
    d. Kadın konusunu işleyen hikâyeler
    e. Doğrudan doğruya Türkçülük ülküsünü telkin amacıyla yazdığı hikâyeler[46]

Nâzım Hikmet Polat ise Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin ortak özelliklerini şu şekilde sıralamaktadır:

1. Yeni Lisan'dan önce yazdıklarında önemli ölçüde Edebiyat-ı Cedide kalıntıları vardır. Arapça-Farsça kelime kadrosunun kabarıklığı, süs için yapılmış terkipler, hayaller ve benzetmelerdeki yapaylık hep bu tortunun izleridir. Bununla birlikte dönemin başka yazarlarına nispetle konuşma diline daha yakın bir çizgidedir.

---

[45] Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,** 3. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979, s. 184.
[46] Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 10-13.

2. Şiirde ancak 1914 sonrasında vardığı sosyal faydacı sanat anlayışını, 2. Meşrutiyet sonrası hikâyelerinin tamamında bulmak mümkündür. Ali Canip'e gönderdiği bir mektupta, "Ben edebiyatta yalnız sanata kail olsam, edebiyatı pek küçük görmüş olacağım. Halbuki o benim nazarımda o kadar büyüktür ki cehaletin, nâsûtî duyguların alçalttığı beşeriyet için onu bir kurtarıcı addediyorum." diyen yazar, her bir hikâyesinde eğitici-öğretici bir mesaj kullanarak, topluma yön vermeye gayret göstermiştir.
3. Kelime kadrosu itibariyle konuşma dilinden almış olması dışında süssüz bir üslupla yazılmış olması da hikâyelerin tanıtıcı vaasıflarındandır.
4. Bilgilendirme çabası yüzünden üslupçuluk gölgelenmiştir.
5. Mekânın memleket sathına yayılmış genişliği dikkat çekmektedir.
6. Konu ve vakayı her şeyin önüne almakla beraber karakter ve tip yaratmada da başarılıdır. Başarıyla çizdiği üç tipten bahsedilebilir:
    a. Türk tarihinden alıp, "Eski Kahramanlar" ortak üst başlığıyla bir ideal insan olarak işlediği kahraman tipi (**Ferman**, **Kütük, Vire, Teselli, Pembe İncili Kaftan, Başını Vermeyen Şehit, Kızılelma Neresi?, Büyücü, Teke Tek, Topuz, Diyet)**.
    b. 2. Meşrutiyet sonrasında fikrî ve siyasi yönelişlerdeki olumsuzlukları göstermek adına çizdiği şarlatan tipi.
    c. Gündelik hayatın içinde yaşattığı iddiasız, arif, babacan Bican Efendi tipi.[47]

Tezimizin kapsamını hikâyeler oluşturmaktadır. Bu nedenle hikâyeler ile ilgili daha detaylı bilgi verme gereği doğmuştur. Bugüne değin tespit edildiği kadarıyla ilki 1902 yılında yayınlanan Tenezzüh'ten sonuncusu Heykel'e kadar olan tüm hikâyeleri

[47] Nâzım Hikmet Polat (haz.), **age.,** s. 23-26.

aşağıda kronolojik bir künye hâlinde yayımlandığı neşriyat ve yayınlanma tarihi ile birlikte şu şekilde sıralanmıştır.[48]

1. **Tenezzüh**, Sabah, 13 Nisan 1902.
2. **Kır Sineği,** İrtika, 25 Ekim 1902.[49]
3. **Buse-i Mader,** Malûmat, 22 Ocak1903.[50]
4. **Bir Refikin Defter-i İhtisasatından,** Musavver Fen ve Edeb, 30 Nisan 1903.[51]
5. **Hediye,** İrtika, 12 Şubat 1904.[52]
6. **Pembe Menekşe,** İrtika, 12 Şubat 1904.[53]
7. **Cimnastiğe Dair-2,** İzmir, 12 Kasım 1904.[54]
8. **İlk Namaz**, İzmir[55], 28 Ocak 1905.
9. **Sahir'e Karşı,** İzmir, 25 Şubat 1905.
10. **Sebat,** İzmir, 11 Mart 1905.
11. **Erkek Mektubu,** İzmir, 24 Ağustos 1907.
12. **İlkbahar,** Haftalık İzmir, 21 Mart 1908.[56]
13. **Çirkin Bir Hakikat,** Serbest İzmir, 19 Ağustos 1908.
14. **Ay Sonunda,** Serbest İzmir, 26 Kasım 1908.
15. **Yaşasın Dolap,** Serbest İzmir, 7 Aralık 1908.

---

[48] Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin kronolojik sıralaması Hülya Argunşah'ın hazırlamış olduğu külliyattan aynı şekilde alınmıştır. Bk. Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 42-48.
[49] Adı geçen hikâyeye Nâzım Hikmet Polat'ın yapmış olduğu çalışmalar vasıtasıyla ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Nâzım Hikmet Polat, **Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin,** s. 98-99.
[50] Adı geçen hikâyeye Nâzım Hikmet Polat'ın yapmış olduğu çalışmalar vasıtasıyla ulaşılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Nâzım Hikmet Polat (haz.), **Ömer Seyfettin- Bütün Hikâyeler,** s. 14-15.
[51] **Age.,** s. 44-45.
[52] Nâzım Hikmet Polat, **age.,** s. 100-103.
[53] Nâzım Hikmet Polat (haz.), **Ömer Seyfettin– Bütün Hikâyeleri,** s. 49.
[54] **Age.,** s. 50-56.
[55] Ömer Seyfettin kimi hikâyelerini birden fazla yayın organında yayımlamıştır. Biz burada yalnızca ilk neşredildiği dergi/gazeteyi almayı uygun gördük. Daha detaylı künye bilgisi için Hülya Argunşah'ın hazırlamış olduğu külliyata müracaat edilebilir. Bk. Hülya Argunşah (haz.), **age.,** s. 42-48.
[56] Nâzım Hikmet Polat (haz.), **age.,** s. 81-82.

16. **İki Mebus,** Aşiyan, 19 Aralık 1908.
17. **Kazık,** Serbest İzmir, 1 Nisan 1909.[57]
18. **Elma,** Bahçe, 5 Haziran 1909.
19. **Busenin Şekl-i İptidaisi,** Teşvik, 23 Temmuz 1909.
20. **At,** Tenkit, 4 Nisan 1910.
21. **Beşeriyet ve Köpek,** Piyano, 26 Eylül 1910.
22. **Apandisit,** Piyano, 7 Kasım 1910.
23. **Aşk ve Ayak Parmakları,** Piyano, 21 Kasım 1910.
24. **Tavuklar,** Piyano, 12 Aralık 1910.
25. **Tuğra,** Piyano, 23 Aralık 1910.
26. **Acıklı Bir Hikâye,** Zaman, 16 Ocak 1911.
27. **Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür,** Düşünüyorum, 16 Ocak 1911.
28. **Bahar ve Kelebekler,** Genç Kalemler, 11 Nisan 1911.
29. **Pamuk İpliği,** Genç Kalemler, 26 Mayıs 1911.
30. **İrtica Haberi,** Genç Kalemler, 2 Temmuz 1911.
31. **Bomba,** Genç Kalemler, 17 Eylül 1911.
32. **Primo Türk Çocuğu,** Genç Kalemler, 18 Aralık 1911.
33. **Ant,** Genç Kalemler, 24 Nisan 1912.
34. **Pervanelerin Ölümü**, Yirminci Asırda Zekâ, 8 Temmuz 1912.[58]
35. **Aşk Dalgası,** Genç Kalemler, 23 Temmuz 1912.
36. **Piç,** Türk Yurdu, 21 Ağustos 1913.
37. **Gurultu,** Zekâ, 12 Şubat 1914.
38. **Koleksiyon,** Zekâ, 19 Şubat 1914.
39. **Hürriyet Bayrakları,** Türk Yurdu, 8 Ocak 1914.
40. **Mehdi,** Türk Yurdu, 5 Mart 1914.
41. **Küçük Hikâye,** Zekâ, 5 Mart 1914.

---

[57] **Age.,** s. 102-103.
[58] **Age.,** s. 107-112.

42. **Gayet Büyük Bir Adam,** Safahat-ı Şiir ve Fikir, 2 Nisan 1914.
43. **Şîmeler,** Yirminci Asırda Zekâ, 16 Nisan 1914.
44. **Primo Türk Çocuğu,** Türk Sözü, 21 Mayıs 1914.
45. **Boykotaj Düşmanı,** Tanin, 30 Mayıs 1914.
46. **Beyaz Lale,** Donanma, 27 Temmuz 1914.
47. **İhtiyarlıkta mı Gençlikte mi?,** Türk Yurdu Kütüphanesi, Tarihsiz.
48. **Sivrisinek**, Yeni Mecmua, 12 Temmuz 1917.
49. **Falaka,** Yeni Mecmua, 19 Temmuz 1917.
50. **Hürriyet Gecesi,** Yeni Mecmua, 2 Ağustos 1917.
51. **Eleğimsağma,** Yeni Mecmua, 9 Ağustos 1917.
52. **Çanakkale'den Sonra,** Yeni Mecmua, 16 Ağustos 1917.
53. **Ferman,** Yeni Mecmua, 23 Ağustos 1917.
54. **Üç Nasihat,** Yeni Mecmua, 30 Ağustos 1917.
55. **Kaç Yerinden?,** Yeni Mecmua, 6 Eylül 1917.
56. **Kütük,** Yeni Mecmua, 27 Eylül 1917.
57. **Vire,** Yeni Mecmua, 11 Ekim 1917.
58. **Yeni Bir Hediye,** Donanma, 11 Ekim 1917.
59. **Binecek Şey,** Yeni Mecmua, 18 Ekim 1917.
60. **Teselli,** Yeni Mecmua, 25 Ekim 1917.
61. **Pembe İncili Kaftan,** Yeni Mecmua, 1 Kasım 1917.
62. **Çakmak,** Vakit, 15 Kasım 1917.
63. **Mermer Tezgâh,** Yeni Mecmua, 15 Kasım 1917.
64. **Başını Vermeyen Şehit,** Yeni Mecmua, 22 Kasım 1917.
65. **Kızılelma Neresi?,** Yeni Mecmua, 29 Kasım 1917.
66. **Büyücü,** Yeni Mecmua, 6 Aralık 1917.
67. **Teke Tek,** Yeni Mecmua, 13 Aralık 1917.
68. **Topuz,** Yeni Mecmua, 27 Aralık 1917.
69. **Fon Sadriştay'ın Karısı,** Yeni Mecmua, 3 Ocak 1918.
70. **Düşünme Zamanı,** Yeni Mecmua, 17 Ocak 1918.
71. **Muhteri,** Yeni Mecmua, 24 Ocak 1918.

72. **Fon Sadriştayn'ın Oğlu,** Yeni Mecmua, 8 Şubat 1918.
73. **Cesaret,** Yeni Mecmua, 8 Şubat 1918.
74. **Külah,** Vakit, 25 Şubat 1918.
75. **Hatiften Bir Seda,** Yeni Mecmua, 7 Mart 1918.
76. **Müjde,** Yeni Mecmua, 21 Mart 1918.
77. **Terakki,** Yeni Mecmua, 28 Mart 1918.
78. **Velinimet,** Vakit, 3 Nisan 1918.
79. **Dama Taşları,** Yeni Mecmua, 11 Nisan 1918.
80. **Ayın Takdiri,** Yeni Mecmua, 18 Nisan 1918.
81. **Yalnız Efe,** Yeni Mecmua, 25 Nisan 1918.
82. **Nadan,** Vakit, 11 Mayıs 1918.
83. **Makul Bir Dönüş,** Vakit, 24 Mayıs 1918.
84. **Bir Hatıra,** Vakit, 7 Haziran 1918.
85. **Harem,** Kadın Mecmuası, 29 Ağustos 1918.
86. **Nakarat,** Yeni Mecmua, 3 Ekim 1918.
87. **Tuhaf Bir Zulüm,** Yeni Mecmua, 26 Ekim 1918.
88. **Namus,** Diken, 28 Kasım 1918.
89. **Bir Vasiyetname,** Tercüman-ı Hakikat, 8 Aralık 1918.
90. **Yemin,** Şair, 12 Aralık 1918.
91. **Tütün,** Tercüman-ı Hakikat, 16 Aralık 1918.
92. **Ezelî Bir Roman,** Tercüman-ı Hakikat, 22 Aralık 1918.
93. **Türkçe Reçete,** Zaman, 30 Aralık 1918.
94. **Kesik Bıyık,** Diken, Aralık 1918.
95. **Ashab-ı Kehfimiz,** Kanaat Kitaphanesi, 1918.
96. **Hayırlı Bir Fal,** Diken, Ocak 1919.[59]
97. **Nokta,** Diken, Ocak 1919.[60]

---

[59] **Age.,** s. 861-863.
[60] **Age.,** s. 864-865.

98. **Devletin Menfaati Uğruna,** Diken, 1 Ocak 1919.

99. **Rüşvet,** Zaman, 1 Ocak 1919.

100. **Nişanlılar,** Zaman, 19 Ocak 1919.

101. **Antiseptik,** Diken, 23 Ocak 1919.

102. **Tos!,** Zaman, 2 Şubat 1919.

103. **Deve,** Diken, 6 Şubat 1919.

104. **Acaba Ne İdi?,** Şair, 6 Şubat 1919.

105. **Bir Kayışın Tesiri,** Zaman, 13 Şubat 1919.

106. **Post Kavgası Kaldırılacak,** Diken, 20 Şubat 1919. [61]

107. **Yüz Akı,** Diken, 20 Şubat 1919.

108. **Türbe,** Zaman, 1 Mart 1919.

109. **Forsa,** Büyük Mecmua, 6 Mart 1919.

110. **Memlekete Mektup,** Büyük Mecmua, 6 Mart 1919.

111. **Niçin Zengin Olmamış?,** Büyük Mecmua, 20 Mart 1920.

112. **Beynamaz,** Büyük Mecmua, 28 Mart 1919.

113. **Korkunç Bir Ceza,** Diken, 17 Nisan 1919.

114. **Bit,** Zaman, 22 Nisan 1919.

115. **Perili Köşk,** Zaman, 22 Nisan 1919.

116. **Baharın Tesiri,** Büyük Mecmua, 8 Mayıs 1919.

117. **Nasıl Kurtarmış?,** Zaman, 14 Mayıs 1919.

118. **Yalnız Efe,** Büyük Mecmua, 19 Haziran 1919.

119. **Mürebbiye,** Diken, Haziran 1919.

120. **Zeytin Ekmek,** Yeni Dünya, 3 Temmuz 1919.

121. **Mehmaemken,** Zaman, 5 Temmuz 1919.

122. **Keramet,** Yeni Dünya, 17 Temmuz 1919.

123. **Yüksek Ökçeler,** Zaman, 24 Temmuz 1919.

124. **Uzun Ömür,** İfham, 31 Temmuz 1919.

---

[61] **Age.,** s. 901-903.

125. **Havyar,** Yeni Dünya, 14 Ağustos 1919.
126. **Pireler,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 1 Eylül 1919.
127. **Herkesin İçtiği Su,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 15 Eylül 1919.
128. **Kaşağı,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 22 Eylül 1919.
129. **Bir Hayır,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 30 Eylül 1919.
130. **Yuf Borusu Seni Bekliyor,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 13 Ekim 1919.
131. **Gizli Mabet,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 10 Kasım 1919.
132. **İlk Düşen Ak,** İfham (Haftalık Edebî İlave), 23 Kasım 1919.
133. **İlk Cinayet,** Diken, 27 Kasım 1919.
134. **Birdenbire,** Vakit, 6 Aralık 1919.
135. **Hürriyete Layık Bir Kahraman,** Vakit, 10 Aralık 1919.
136. **Çirkinliği Esrarı,** Vakit, 19 Aralık 1919.
137. **Horoz,** Vakit, 22 Aralık 1919.
138. **Dünyanın Nizamı,** Vakit, 27 Aralık 1919.
139. **Miras,** Vakit, 3 Ocak 1920.
140. **Kurbağa Duası**, Vakit, 10 Ocak 1920.
141. **Şefkate İman,** Vakit, 30 Ocak 1920.
142. **Karmanyolacılar,** Diken, 5 Şubat 1920.
143. **Lokanta Esrarı,** Haftalık Türk Dünyası, 5 Şubat 1920.
144. **Kurumuş Ağaçlar,** Vakit, 17 Şubat 1920.
145. **Balkon,** Muhsin Matbaası, Şubat 1920.
146. **Muayene,** Diken, 1920.[62]
147. **İffet,** Diken, 1 Nisan 1920.
148. **Asilzadeler,** Vakit, 1-8 Temmuz 1926.
149. **Bilgi Bucağında**, Vakit, 19-30 Temmuz 1926.
150. **Nezle,** Orhaniye Matbaası, 1926.

[62] **Age.,** s. 1364-1365.

151. **Kıskançlık,** Orhaniye Matbaası, 1926.
152. **Tam Bir Görüş,** Maarif Matbaası, 1926.
153. **Açık Hava Mektebi,** Resimli Ay, Şubat 1927.
154. **Bir Temiz Havlu Uğruna,** Tarihsiz.
155. **Uçurumun Kenarında,** Matbaa-i Orhaniye, Tarihsiz.
156. **1/2,** Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1938.
157. **Mahcupluk İmtihanı**, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1938.
158. **İnat,** Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1938.
159. **Bir Çocuk Aleko,** Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1943.
160. **Kazın Ayağı,** Remzi Kitabevi, 1947.
161. **Foya,** Remzi Kitabevi, 1947.
162. **Sultanlığın Sonu,** Remzi Kitabevi, 1947.
163. **Heykel,** Yeditepe, 1 Ekim 1956.

## 2.2. Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti

Tezimizde incelemesi yapılan tüm hikâyelerin özeti aşağıda yer almaktadır. Tezin daha geniş ölçekte anlaşılırlığını sağlamak amacıyla eklenen hikâye özetleri, Hülya Argunşah'ın hazırlamış olduğu **Ömer Seyfettin** külliyatındaki kronolojik sıra gözetilerek oluşturulmuştur. Özet sonlarında hikâyelerin yayım yeri ve tarihi de ilgili kısma eklenmiştir.

### 2.2.1. Hülya Argunşah-Birinci Kitap

#### 2.2.1.1. Tenezzüh

Kar yağmaktadır. Juli Hala hasta bir kadındır. Karı hissetmek ister. Hasta ve yaşlı olduğu için bu gezinti ona uygun değildir. İçindeki gezme isteğine engel olmayarak kendini dışarı atar. Gezerken eski âşığının evinin önüne gelir. Eski âşığını tekrar görme isteğiyle kapısını çalar. Kapıyı açan kişi babasın hasta yattığını; görmek isterse içeri girebileceğini söyler. Sekerat hâlindeki adam Juli Hala'yı tanımaz. Kadın hüzünle oradan ayrılır ve kendini evine atar. Hastalanır. Dalgın bir hâlde doktorun gelmesini bekler.

Sabah, 13 Nisan 1902

#### 2.2.1.2. İlk Namaz

Küçük bir çocuğun sabah namazına ilk defa kaldırılışı ve annesinin ona namazı nasıl kılacağını öğretmesi anlatılır. İlk namaz kılışını yıllar sonra yâd eden adam, o gün annesinin erkenden kalkışını, evdeki yardımcısıyla beraber ona nasıl abdest aldırdığını ve ne şekilde dua etmesi gerektiğini tek tek öğretişini hatırlar.

İzmir, 28 Ocak 1905

#### 2.2.1.3. Sahir'e Karşı

Hayatın tadılabilecek tüm güzelliklerine erişmiş olan genç adam, hatıralarını düşünür. Aklına sürekli görüştüğü aile dostu gelir. Bu ailenin kızlarını çok beğenmektedir. Kız, şiirle ilgilendiği için ona şiirler okur ve saatlerce bu şiirler üzerine konuşurlar. Bir gün bu kıza aşkını bir şiirle itiraf eder. Kız, gencin yazdığı şiirden küf kokuları yükseldiğini ve şiirden yola çıkara adamın aşkı bilmediğini söyler. Sahir adlı bir şairin şiirliyle aşkın nasıl olabileceğinden bahseder. Ve genç adamı reddeder.

Gen adam o günden sonra Sahir'e karşı büyük bir kin besler. Ondan nefret eder. Bir gün arkadaşıyla bindiği bir tramvayda arkadaşı bir adamı işaret eder. Sıska, incecik bacaklı, çelimsiz, kuru görüntülü bu adamın kim olduğunu sorduğunda Sahir karşılığını alınca genç adam hayretler içinde kalır. Sonunda da kendi ruhunda şairlik olmadığını kabul ederek feslerini kalıplatmak için hızla tramvaydan inerler.

İzmir, 25 Şubat 1905

#### 2.2.1.4. Sebat

Eski bir okul arkadaşıyla karşılaşan adam arkadaşı tarafından doğruca onun resim atölyesine götürülür. Oraya gidince ressam olan arkadaşının pek çok eserini yarım bıraktığını görür. Ressam ise küçük levhaları bir gayretle bitirebildiğini ama büyük resimlerinden hiç biten olmadığını söyler. Çabuk bıkan, yeni heveslere çabuk kapılan bir yapısı olduğunu söylediğinde eski arkadaşı biraz sebat edip yarım işlerini bitirmesini öğütler.

Ressam sebat kelimesinden nefret etmektedir. Neden nefret ettiğini de uzun uzadıya açıklar. Sonunda ikisi de sebat konusunda birbirini ikna edememiştir.

İzmir, 11 Mart 1905

#### 2.2.1.5. Erkek Mektubu

Evleneli bir yıl olmuştur. Adam, arkadaşı Muazzez Sermet'e evliliğe dair bir mektup yazar. Mektupta kendi evliliğinden bahseder: Ailesine güzel, akıllı bir kız bulmalarını tembihlediğini anlatır. Ona tam da istedikleri gibi bir kız bulurlar. Evlendikleri gece karısı, sessizce onu beklemek yerine ona sorular sorunca adam çok şaşırır. Karısına ilk cümle olarak ismini sorunca kadın ismini bilmeyen bu adamdan bir anda soğur. Balayında sorun çıkmaz. Lakin eve döndükleri vakit kadının sinir buhranları başlar. Günlerce yemeden içmeden piyano çalar, yanına gelmek isteyene ağır hakaretler eder. Bunun gibi birbirinen değişik sinir yıpratan hâllere bürünür. En sonunda da okuma çılgınlığına kapıldığını ve okuduklarının da tesiriyle kavga için sebepler ürettiğini sıralar. Sonunda da yazdığı mektubu görmesinden korkarak mektubu bitirdiğini belirtir.

İzmir, 24 Ağustos 1907

#### 2.2.1.6. Çirkin Bir Hakikat

Bir erkeğin ağzından fuhuş anlatılır. Anlatıcı bu olaya şahit olmamış, bu çirkin olayı yapan kadının ağzından kaçırdıklarını birleştirerek bu sonuca varmıştır. Kadına olan nefretini ve kadının sefilliğini sıralar.

Serbest İzmir, 19 Kasım 1908

#### 2.2.1.7. Ay Sonunda

Adam çok içmiş ve sarhoştur. Geçmişini, yaşadıklarını düşünür. Her şey gözüne çekilmez ve kirli görünmektedir. Kendisine bile tahammülü yoktur. Adam

sonunda hislerinin bu denli kasvetli olmasının nedenini parasızlığı bağlar. Parası yoktur lakin zengin yaşamın bütün güzelliklerini düşünerek kendini yormaktadır.

Serbest İzmir, 26 Kasım 1908

#### 2.2.1.8. Yaşasın Dolap

Değişen iktidar ile beraber yeni siyasi yaşamın içinde kendine yer bulmak bir tarafa hür yaşaması mümkün olmayacak işlere karışmış Ahmet Bey, tutuklanma hatta öldürülme korkusu içindedir. Karısının da yardımıyla İstanbul'u terk edip Bursa'ya akrabalarının yanına kaçmayı planlar. Kapı çalınır. Adam komiser korkusundan dolaba saklanır. Gelen Bihter'in sevgilisi Hâmit'tir. Bihter sevgilisine komiser taklidi yaparak odaları dolaşmasını söyler. Hâmit, Bihter ile evi dolaşır ve evden çıkar. Bihter de üstünü düzeltip kocasının yanına gider. Ahmet Bey komiser geldiğinde saklanılacak en güzel yeri bulmanın mutluluğuyla "Yaşasın dolap!" der.

Serbest İzmir, 7 Aralık 1908

#### 2.2.1.9. İki Mebus

Meclis-i Mebusan kurulalı otuz sene geçmiştir. Bir bahçede bu meclisin ilk mebusu ile mevcut zamandaki mebusu karşılaşırlar. Genç olan mebus Vedit, bu eski mebusu yıllarca dinlemiştir. Lakin artık onu hem klasik hem de abartı düşkünü bir filozof olarak görmektedir. Önce edebiyat konuşurlar anlaşamazlar. Sonra da ikisinin de ortak mesleği mebusluk üzerine bir sohbet açarlar. Osmanlı'nın bu otuz yıl içinde geldiği muazzam nokta üzerine sohbet ederler. Vedit, Osmanlı'nın içinden geçtiği şartları bile bu filozofun abartarak anlattığını düşünmektedir. Lakin filozof anlattıkça anlatmaktadır. Vedit onu dinlemekten yorulmuştur. Bütün bir gece ihtiyar bir adamın gevezelikleriyle geçtiği için canı sıkılmıştır. Artık ayrılmak için müsaade ister. Beraberce kalkarlar.

Aşiyan, 19 Aralık 1908

#### 2.2.1.10. Elma

Bir çiftin birbirlerine olan aşkı anlatılır. Bir sonbahar günü adam kırmızı bir elma alır ve soymaya başlar. Sevgilisinin yüzünde garip bir hüzün vardır ve ona elmanın ne hatırlattığını sorar. Adam için elma hiçbir anlam ifade etmemektedir. Çeşitli izahlar getirmeye çalışsa da kadın aradığı cevabı bulamamıştır. Kadın ilk karşılaştıkları zaman adamın kendisine elma verip ardından fısıldadığı şiiri hatırlamamasına üzülmektedir.

Bahçe, 25 Haziran 1909

#### 2.2.1.11. Busenin Şekl-i İptidaisi

Tek gecelik bir ilişki anlatılır. Yatak odasında adam yatağa uzanmış kadını bekler. Kadını çok beğenen adam onunla konuşmaya başlar. Dudağından öpmek istediğinde kadın müsaade etmez. Bunu erkeklerin bir çeşit dayak metodu olarak gördüğünü söyler. Zaten adamın kendisine bakışları da onu korkutmaktadır. Adama öpme bahsinin etrafında çeşitli izahlarda bulunur. Sonunda adamın kendisini öpmesini istemediğini söylese de engel olmaz, itiraz da etmez.

Teşvik, 23 Temmuz 1909

#### 2.2.1.12. At

Üç haftadır ata binmeyen adam atına atlar. Vardar'ın ormanlarında atıyla dörtnala ilerler. Etrafın manzarasını seyre dalar. Geçmişte yaşama fikri uyanır. Sonra Vardar'ın bu sefil kasaba manzarasının içinde olmaktansa dağlarda yaşamanın daha güzel olacağını düşünür. Saatlerce koşan at yorulmuştur. İkisi de ter içinde kalmışlardır. Adamın da at binmekten vücudu ağrımaya başlamıştır. Ata bindiğinde onca hayal kurduğu için artık ata binmek istemez. Motosiklet almak ister. Sonra da yolsuz şehirlerde bu zavallı aracın hareket imkânı olmayacağını hatırlar.

Tenkit, 4 Nisan 1910

#### 2.2.1.13. Beşeriyet ve Köpek

Bir yaz gecesi adam İstanbul'dan ayrılacaktır. Biraz pahalı ama vadettikleri paha biçilemez vapur seyahatini tercih eder. Bu yolculukta günlük aşklar yaşanmakta sonra da unutulup gitmektedir. Kimse kimseye yük olmadan birkaç günlük yolculuğun tadını çıkarmaktadır. Yine bu umutla yolculuğa başlar. Bir kadın dikkatini çeker. Köpeğiyle yalnız olan bu kadın ile bir fırsat bularak konuşmaya çalışır. Köpeği etrafında muhabbet açar. Kadın ilginç bir girişle adama ders verir. Beşeriyetin o güne kadar ilerleyişinde köpeğin etkili olduğunu söyler. Medeni hayatı ona borçlu olduğumuzu açıklar. Ondan öğrenilenler ile insanların giderek ilerlediğini sıralar. Adam, kadının söyledikleri neticesinde onun hasta olduğunu düşünür. Aşk yaşamayı umarken saatlerinin boşa gidişine üzülür ve bir an evvel seyahatini değerlendirmenin yoluna bakar.

Piyano, 26 Eylül/3 Ekim 1910

#### 2.2.1.14. Apandisit

Adam akşam yemeğinde erik hoşafı içerken eriklerden birinin çekirdeğini yanlışlıkla yutar. Farkına vardığında büyük panik yaşar. Hemen gözünün önüne apandisit ameliyatı, ameliyathaneler ve doktorlar gelir. Sol kasığı üzerinde derin bir acı hisseder. Sabah kalktığında da acının arttığını görerek doğruca doktora gider. Doktor bir arkadaşıyla muhabbet ediyordur ve kiraz yemektedir. Adam doktorun tabağında kirazların hızla tükendiğini görür lakin hiçbir şekilde kiraz çekirdeği göremez. Doktor kirazları çekirdeğinden ayırdığı vakit hiçbir lezzet alamadığını söyler. Adam ise apandisitten korkmamasına şaşırır. Doktor bu bilginin çok eski ve yanlış olduğunu söylediğinde adam kasığında hiçbir ağrı olmadığını fark eder. Bir tabak kiraz da kendi ister.

Piyano, 7 Kasım 1910

#### 2.2.1.15. Aşk ve Ayak Parmakları

Âsıme Hanım, kendisini bir anda bırakan kocası Hasan'a bu ayrılışın nedenini sorar. Adam da ona her insanın bir hayvan profiline sahip olduğunu söyler. Her insanın

profilini bulmuştur ama evlendiği bu güzel ve alımlı kadının profilini bulamamıştır. Bir gün kadının yere eğilip elleriyle çorabını almak yerine ayak parmaklarını kullanarak çorabını aldığını görünce karısından tiksinir. Çünkü o maymun profillidir ve kocası bunu yeni fark etmiştir. Kadın böylesi bir adamdan hemen ayrılmak ister.

Piyano, 21 Kasım1910

#### 2.2.1.16. Tavuklar

Yaz günü adam handa karnını iyice doyurur. Avluda gezen tavukları izlemektedir. Onlara doğru yaklaşınca tavuklar kaçışırlar ahırın yanındaki küçük binanın etrafında toplanırlar. İçeri girdiğinde ise tekrar adamın olduğu yere doğru gelirler. Adam bu hareketlerinden dolayı tavukların yem istediğini ve yemlerini küçük binadaki kümeslerinde yemek istediklerini düşünür. Hancıya bu durumu fark ettiğini söyleyerek çok zeki tavukları olduğunu açıklayınca hancı söylenenleri anlayamaz. Çünkü tavukların kümesi yoktur ve yem de verilmemektedir. Toplandıkları o küçük binanın abdesthane olduğunu söyler.

Piyano, 12 Aralık 1910

#### 2.2.1.17. Tuğra

Bütün yaşamını evrim teorisyeni Darwin ile geçiren adam bir bar taburesinde içki içmekte; ömrünün heba olduğuna dertlenmektedir. Kendisinin cahil, işe yaramaz olduğunu düşünerek içkisini içen adamın bir mecidiye üzerindeki tuğra dikkatini çeker. Tam olarak ne olduğunu anlamaya çalışır lakin pek anlam verecek durumda değildir. Sonunda artık hiçbir şeyde mânâ okumamaya karar vererek mecidiyeyi cebine atar, kendine bir bira daha söyler.

Piyano, 23 Aralık 1910

#### 2.2.1.18. Acıklı Bir Hikâye

Vakit kıştır. Her taraf kar altındadır. Bahçede bir serçe soğuktan titremektedir. Ayakları donmuş, bir haftadır da ağzına lokma sokmamıştır. Nihayetinde ağır yüklü bir sürücü atı sokaktan gürültüyle geçerken ortaya gübresini bırakır. Allah, bu donan ve açlıktan ölmek üzere olan serçeye nimet göndermiştir. Serçe sıçrayarak gübreye konar ve karnını iyice doyurur. Sıcaklığıyla ısınır. Güzel güzel ötmeye başlar. "Cik, cik" sesini duyan bir çocuk av tüfeğiyle serçeciği vurur. Minik serçenin ölüsü karlara düşer.

Zaman, 16 Ocak 1911

#### 2.2.1.19. Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür!

Genç Müverrih (S...) Bey'e Mektup notuyla başlayan hikâye, mektup silsilesi şeklinde kurgulanmıştır. Karısını teşhir etmekten, onun fizikî güzelliği hakkında ulu orta konuşmaktan rahatsız olmayan bir kocanın hâlleri anlatılır. Efser adlı karısını akrabası olan Bidar Bey'e çırılçıplak gösterecek kadar gözü dönen koca, sonunda karısıyla Bidar Bey'in birbirlerine farklı gözle bakmalarına neden olur. Yaptıkları neticesinde karısını kaybeder. Yakınlaşan Efser ve Bidar Bey sonunda evlenmeye karar verirler.

Düşünüyorum, 16 Ocak 1911

#### 2.2.1.20. Bahar ve Kelebekler

Hikâye "Yeni Lisanla" notuyla başlar. Bir kadın ve onun torununun torunuyla yaptığı hoş sohbet ve bahar temaşasını anlatan hikâyede, yaşlı kadın ekseninde seneler öncesinin aile hayatı, eğlenceleri ve kadınların yaşam tarzları nesil farkı üzerinden mukayese edilerek aktarılır. Yaşlı kadın, gençliğinde yaşadığı hayatın her yönüyle güzel oluşunu delilleriyle torununun torununa anlatır. Genç kız ise zamanın gençlerinin modeli mahiyetindedir. Buhranlı, hayattan zevk almayan ve yaşadığı anın kıymetini bilmez halleriyle dikkat çeker.

Büyük nine, eskiden kelebeklerle tefeül ettiklerinden bahseder. Kelebeklerin renklerine göre talihlerinin yaver gidip gitmeyeceğini öğrendiklerinden bahsedince genç kız hayatında kelebek görmediğini söyler. Nihayetinde büyük ninenin bu fikrini beğenen kız, kelebek tefeülü yapmak için pencerenin kenarına gelir. Genç kız sarı bir kelebek görür. Büyük nine gördükleri kelebeğin beyaz olduğuna inanmak istese de sarı kelebek gelecek sıkıntılı ve zor günlerin habercisidir.

Genç Kalemler, 11 Nisan 1911

#### 2.2.1.21. Pamuk İpliği

Yirmi altı yaşında evlilik çağı gelmiş bir erkek olan Behzat Bey, gayrimüslim Matmazel Sürpik Bagdeseryan'a evlenmek istediğini anlatır. Sürpik ise evlilik için bir erkeğin otuzlarına ulaşması gerektiğini düşünmektedir. Behzat Bey, Sürpik ile evlenmek istiyordur. İkisi arasında Türklerin evlilik inancı ve gelenekleri üzerine bir konuşma başlar. Sürpik, Müslümanların evlilik hukukunun çok rahat olduğu kanaatine varsa da evlenmeyeceğini belirtmesiyle aralarındaki konuşma son bulur.

Genç Kalemler, 26 Mayıs 1911

#### 2.2.1.22. İrtica Haberi

İstanbul'da hükümetin düşmesi gerektiğine inanan ve bu uğurda faaliyet gösteren bir grup asker ve sivil konu edinir. Balkanlarda mitingler düzenleyen bu grup kızıl sultan olarak adlandırdıkları 2. Abdulhamit'in bir an evvel düşürülmesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Sonunda bir cuma günü hutbede sultanın adını okumayan imam tarafından sultanın artık tahtan indirildiğini anlarlar. Onlara göre artık güzel ve güneşli günler görme vakti gelmiştir.

Genç Kalemler, 2 Temmuz 1911

#### 2.2.1.23. Bomba

Makedonya'da yaşayan Bulgar çift Magda ile Boris birbirlerini artan bir muhabbetle sevmektedir. Magda hamiledir. Makedonya ise oldukça zor şartlar altındadır. İhtilal komitesi kendi fikirlerine ters düşen görüşteki herkesi büyük bir zulüm örneğiyle katleder. Amerika'ya kaçmak için varlarını yoklarını satan Magda ve Boris, gece vakti ülkeden kaçma hazırlıkları yaparlar.

Gece vakti kapıları çalınır. Komitacılar kapıya dayanmıştır ve Boris'i götürürler. Tekrar geldiklerinde ise yanlarında Boris yoktur ve ellerinde bomba olduğunu söyledikleri siyah beze sarılı bir şey vardır. Bu bombayı Magda'ya uzatarak onu en iyi şekilde saklaması gerektiğini söylerler. Bin türlü yalan, taciz ve tehdit ile Boris'in Amerika'ya kaçmak için biriktirdiği parayı Magda'dan alırlar. Çıktıklarında haydutlardan biri bombanın patlamak üzere olduğunu söyler. Magda koşarak bombanın yanına vardığında onun bomba değil Boris'in koparılmış kesik ve kanlı başı olduğunu görür.

Genç Kalemler, 17 Eylül 1911

#### 2.2.1.24. Primo Türk Çocuğu

Mühendislik eğitimini Paris'te alan Kenan Bey, eğitimi sonra ülkesine dönüp orada İtalyan bir kız ile evlenmiştir. Kenan Bey, millîliğe tamamen karşıdır. Mason cemiyetine üyedir. Kendi kültürüyle ilgisi neredeyse yok gibidir. O nedenle karısıyla –yabancı bir kadınla- evlenebilmiştir. Dokuz senedir Mason oluşu, kültürüne bu denli sırt çevirişi ve Avrupa sevgisi... İki çocukları vardır. Onlara İtalyan âdetindeki gibi numaralarıyla seslenirler: Primo ve Sekundo. Sekundo küçük yaşta ölür. Primo'yu ise annesi tam bir İtalyan gibi yetiştirmektedir.

*

Şimdi gelinen durum Kenan Bey'i düşündürmektedir. Avrupalıların "medeniyet" namıyla Afrika'da, Arap coğrafyasında ve Asya'da yaptıkları kıyımı düşünür. Kırk sekiz saattir önemli gelişmeler yaşanmıştır. Selanik'te ikamet eden aile

artık buradan ayrılmak zorunda kalacaktır. Halk İtalya'ya karşı ayaklanmıştır ve tüm İtalyanları buradan kovmak istemektedirler. Bu ayaklanış, Kenan Bey'in ruhunda fırtınalar koparmış ve Türklüğünü hatırlatmıştır. Selanik'ten çıkma vakitlerinin geldiği bu anda artık karısı Grazia'yı da alarak Türkiye'ye dönmek ister. Karısı o pis memlekete asla gitmeyeceğini söyler. En sonunda ayrılarak herkesin kendi ülkesine dönmesini kararlaştırırlar. Primo'nun kimde kalacağına da Primo kendi karar verecektir.

Primo ise tam bir Türk'tür. Tek kelime Türkçe bilmemesine rağmen Türkler ile arkadaşlık etmeyi çok sever. Annesi ve babasının kendi ülkelerine döneceğini duyan Primo, Türk olduğunu ve babasıyla kalacağını söyleyerek annesini hüsrana uğratır.

Genç Kalemler, 18 Aralık 1911

#### 2.2.1.25. Ant

İlkokula giden küçük bir çocuğun okul hayatını anlatan hikâyede çocukların kendi aralarında nasıl ant içtiklerine ve bu andın gereklerine değinilir. Her kim biriyle ant içtiyse artık kardeştir ve birbirlerini her türlü kötülükten korurlar. Ant içmeyi çok isteyen çocuk, en sonunda Mıstık ile ant içer. Aradan birkaç ay geçer. Yolda bir köpek bu çocuk ve Mıstık'ın üzerine doğru koşar. Mıstık köpeğin üstüne atlayarak kan kardeşini korur lakin köpek onu ısırmıştır. Sonrasında kan kardeşi Mıstık'ın kuduz olup öldüğü haberini alır.

Adam çocukluğuna dair bu acı hatırayı yâd eder.

Genç Kalemler, 24 Nisan 1912

#### 2.2.1.26. Aşk Dalgası

Vapurda karşılaşan iki eski okul arkadaşının evlilik üzerine yaptıkları konuşma anlatılır. Evli olan adam "aşk dalgası" geçen ve evli olmayan arkadaşına aşk ve aile ile ilgili ders verir.

Türk geleneğinde aşkın yerinin olmadığını, evliliğin sadece görücü usulü yapıldığını, aşkı beklemenin beyhude bir çaba olduğunu söyleyen evli adam; eski dostuna artık "bir şekilde" evlenerek küçük askerler yetiştirmesinin zamanı geldiğini öğütler.

Genç Kalemler, 23 Temmuz 1912

#### 2.2.1.27. Gurultu

Sınav için gelen çocukları mümeyyizler sırasıyla imtihan etmektedirler. Fransızca sorular sorarak cevaplarını beklerler. Mümeyyizlerden bir tanesi bu işi avcılık gibi görmekte, imtihana çekilen öğrencilere de av muamelesi yapmaktadır. O sırada bir hoca çalışkan ve donanımlı olduğunu söylediği öğrencisini mümeyyizlerin huzuruna getirir. "Gurultu" kelimesi ve çekimleriyle ilgili sorular sorarlarken mümeyyizlerden biri bu kelimenin kendi başından geçen evliliği hatırlattığını söyler. Diğer mümeyyiz bu anıyı deşer. Mümeyyiz zamanında akrabaları vasıtasıyla saraylı bendelerden birinin kızıyla evlenme lütfuna erer lakin ilk gece güzel ve zengin olan kızın karnındaki gurultu sebebine kıza yanaşmaz. Kız buna çok içerler ve ertesi gün hemen boşanma isteğiyle adamı eve almaz.

Mümeyyiz bu anlatılanlara oldukça şaşırmıştır. Diğer mümeyyiz ise başından geçen bu kötü anının da etkisiyle her soruya doğru cevap veren çalışkan öğrenciye üç sıfır vererek belki de geçmişten hırsını almış olarak öğrenciyi odadan kovar.

Zekâ, 12 Şubat 1914

#### 2.2.1.28. Koleksiyon

Beyoğlu'nda yaşan Fransız ailenin evine konuk olan bir Avrupa sevdalısı Türk'ün bu aile ile olan münasebeti anlatılır. Mösyö Durant işsizdir ve böylesi bilgili ve donanımlı bir adamın işsiz olarak bu devasa evi nasıl geçindirdiğini düşünen Türk, aile ile sohbet eder. Sohbetin bir kısmında Mösyö Durant, küçük kızına eve gelen bu misafiri odasına davet edip koleksiyonunu göstermesini ister. Adam şaşırır. Kızın

odasına hayretle girerek değerli taş koleksiyonunu incelerler. Üstlerini düzeltip odadan çıkarken küçük kız, koleksiyonunu görme parası olarak üç yüz frank ister. Parayı veren adam aşağı indiğinde bay ve bayan Durant'ı kitap okurken bulur. Mösyö Durant karısının koleksiyonunu görmeye de davet eder.

Zekâ, 19 Şubat 1914

#### 2.2.1.29. Piç

Türk asker, Bingazi'deki savaşa gitmek için yola çıktığı diğer asker arkadaşının Kahire'de hastalanması üzerine Mısır'da konaklamak zorunda kalır. Türk elinden çıkmış, Avrupa sömürüsü olmuş bu topraklarda bulunmak ona acı verdiği için sokaklarında fazlaca vakit harcamak istemez. Otel odasında kendini hapsetse de artık boğulacak gibi olur ve Türk lokantalarına en benzeyen dükkânlardan birine girerek çorba içmek ister. Karşısında Avrupai giyimli bir adamı görür. Adam kendini tanıtır. Tam bir Avrupalı giyimine sahip adam, eski okul arkadaşı Ahmet Nihat'tır.

Eski okul arkadaşının kendi kültürünü yok sayıp onlar gibi giyinmesine içerler. Ahmet Nihat onu alarak bir gazinoya götürür. Övünerek Türk olmadığını Fransız olduğunu söyler. Türk bu denilene şaşar, din ve milliyet değiştirenden hayır gelmez diye düşünse de Ahmet Nihat'ın din değiştirmediğini annesinin Fransız bir doktor ile yaşadığı aşk kaçamağının meyvesi olduğunu kendi Fransız babasını bularak onun milliyetine geçtiğini adını Pierre Dubois olarak değiştirdiğini ve artık tam bir Avrupalı olduğunu göğsünü gererek anlatışıyla öğrenir.

Pierre Dubois bir Avrupalı olarak hürmet beklerken eski arkadaşı ona, "Demek sen bir piçsin!" diyerek masadan kalkar ve böylesi biriyle konuşacak bir şeyi olmadığını söyler.

Tür askeri otele döndüğünde tüm Avrupa özentilerinin bu adam gibi yasak aşkın meyvesi olabileceğini düşünmektedir.

Tür Yurdu, 21 Ağustos 1913

### 2.2.1.30. Hürriyet Bayrakları

Türk inkılabının ikinci yılı kutlanmaktadır. Cumayıbâlâ'daki Türklerin bayram coşkusunu, geçit törenlerini ve de bayram eğlencelerini adam boş ve gerçekten uzak bulmaktadır. Otelden çıkıp da bu nümayişin içinden geçerken bir asker görür. Gidecekleri yol aynı ve uzun olduğundan bu uzun yolculukta birbirlerine yol arkadaşlığı yaparlar. Genç mülazıma "On Temmuz" bayramıyla ilgili düşüncelerini sorar. Asker ise bu bayramın bütün Osmanlı ulusları tarafınca coşkuyla kutlandığını kendinden emin bir dille anlatır. Adam, bu "millî bayram"ın hangi milletin bayramı olduğunu sorduğunda genç mülazım biraz şaşalasa da sadece Türklerin değil Ermenilerden Rumlara, Bulgarlardan Sırplara kadar tüm Osmanlı ulusunun şanlı bayramı olduğunu söyler. Adam, genç askeri sıkıştırır. Her birinin ayrı millet olup olmadığını, ayrı milletler ise bu milletlerin bu "millî" bayramı ne suretle kutladıklarını ve daha pek çok soru sorar. Mülazım, adamın ne demek istediğini anlasa da kabul etmek istemez.

Tepenin sırtında uzakta bir Bulgar köyü görürler. Evlerin camlarında kırmızı bayrakları gören mülazım gururla, Bulgarların millî bayramımızı evlerine bayraklar asarak kutladıklarını söyler. Adama şaşırır. Mülazım zorla adamı alıp köye götürdüğünde kendilerine birer pislik gibi bakan Bulgarları ve evlerinin dışına asıp kuruttukları kırmızı acı biberleri görürler. Mülazım büyük bir hayal kırıklığı yaşar. Adamın gözleri dumanlanmıştır. Beraberce köyden ayrılırlar.

Türk Yurdu, 8 Ocak 1914

### 2.2.1.31. Mehdi

Serez istasyonunda son kalan beş Müslüman Türk trene binerler. Artık buralar onların memleketi değildir. Aynı vagondaki bu insanlarda vatanlarından koparılmanın derin acısı vardır. Eski! vatanları olan Selanik'e Kafkasya'dan vapur vapur getirilen Kafkas Rumları yerleştirilmiştir. Artık geçmişleri, vatanları, doğdukları ve büyüdükleri bu güzel diyar onlar için sadece bir hayal olarak vardır.

Kendi aralarında konuşmaya başlarlar. Bıyıkları yeni terleyen bir bey, uzun zaman sonra ilk defa sadece Müslümanların olduğu bir yerde bulunduğunu söyler. Diğeri güler. Genç bey, buraların tekrar ne vakit Türk yurdu olacağını sorduğunda biri "Allah bilir!" der. Uyuklayan ihtiyar hocanın yanında bulunan iri genç, buralara artık Türklerin ayak basmalarının mümkün olmayacağını söyler. Kendi aralarında münakaşaya tutulurlar. Genç Serezli bey ise Mehdi'nin ne zaman çıkıp Müslümanları kurtaracağını sorduğunda diğer iki bey gülmekten katılırlar ve kendilerince genci dalgaya alırlar. Onca zamandır eğik başını kaldırmayan ihtiyar hoca, başını kaldırıp Mehdi meselesi üzerine konuşmaya başlar. Önce hocanın Mehdi hakkında budalaca saçmalayacağını düşünürlerken hoca öyle bir konuşur ki hepsi hürmetle onu dinlerler.

Mehdi'nin kim olduğu, neyi temsil ettiği ve yaşadıkları zamana kadar ne şekilde ulaştığını anlatır. Sonunda da Mehdi'nin İslam selikasının şuursuz bir emniyetle beklediği hâdi olduğunu; her milletin birer hâdisi olacağını söyler. Bundan şüphe etmemek gerektiğini Kur'an-ı Kerim'e dayandırarak anlatır.

Konuşma sürerken istasyonun birinde tren durur ve bulundukları vagona Rum biner. Hoca susup tekrar uykuya dalmıştır. Yeni binen Rum, Müslüman Türklere hakaret ve küfürler ede ede yolculuğuna devam etmektedir. Türkler ise Mehdi'nin ne zaman geleceğini kendilerine sormaktadırlar.

Türk Yurdu, 5 Mart 1914

#### 2.2.1.32. Küçük Hikâye

İstanbul'da Türklerden ve Türklüklerinden nefret eden bir grup adam yeni bir topluluk kurmak ister. Bu öyle bir topluluk olacaktır ki Amerika gibi köksüz ve bağlanacağı hiçbir temel olmayacaktır. Kuracakları bu yeni millet için kıymetli insanları bir araya getirmeye çalışırlar. Osmanlı'ya tamamen düşman, Türklerden nefret eden ve büyük lafların altında küçük fikirlerini saklayan bir grup Rum, Ermeni ve Avrupa âşığı adam kuracakları yeni cemiyet için karar almaktadırlar. "Kaynaşma" cemiyeti dedikleri bu topluluğu içlerinden bir arkadaşlarının yalısında toplarlar. Nihai

karar olarak Türkçeyi asla kullanmamayı, Latin harflerine geçmeyi, milliyetçilikten ve milliyetçilik fikrini yaymaya çalışan bağnaz Türklerden uzak durmayı da içeren çeşitli kararlar alırlar. İçlerinden bir kısmı Siyonizm'i düşünmek gerektiği kimisi Rumcaya daha çok ehemmiyet verilme zamanının geldiğini hatta bir başkası kaynaştırılan bu yeni Osmanlıların ileride Bulgaristan Krallığı'na sokulabileceğini söyler.

Toplantıdan çıktıklarında etüt yapmak ve kulüplerine dair planlar teşekkül etmek için yeni azalarla görüşme görevi verilen kişi tek tek bu yeni azaları ziyaret etmeye başlamıştır.

Zekâ, 5-12-19-26 Mart/3-9 Nisan 1914

#### 2.2.1.33. Gayet Büyük Bir Adam

Hürriyet ilan olunduğunda İzmir'de bulunan genci arkadaşları yolda görürler. Omuzlayarak böylesi âlim bir gencin İstanbul'da payitahtta olması gerektiğini söylerler. Bu sırada çevredekiler omuzlar üstünde yükselen bu adamı hürriyet kahramanlarından biri sanar ve saatlerce sokaklarda dolaştırırlar. Adam embriyoloji ilminde uzmanlığını almıştır ve halkın farkında olmadan yaptığı bu yüceltme onu havaya sokar.

Hürriyetin ilanını kutlayan bu gençler arık "gündüz uyku, gece keyif" anlayışıyla hareket ederler. Vakit sabaha yaklaşmıştır. Etraftakiler işkembeciye girerler. Omuzlarda yükselen adamın da karnı acıkmıştır. Beş kuruşu olmasa da lokanta sahibinin kendisi gibi büyük bir adamdan para alacaklarını düşünmez. Omuzlarda gezmek ona cesaret de vermiştir. Çorbasını içtikten sonra cüzdanını unutmuş gibi yapsa da ona aldırış etmezler ve sırtındaki ceketi rehin alırlar. Genç adam gururu kırık şekilde kaldığı hana gelir. Parasını ödemediği için hancı onun odasını boşaltmıştır. Yaptığı borcu vermeyeceğini söyleyerek oradan da ayrılır. Aklında artık tek bir düşünce vardır: Onun gibi az bulunur bir bilim insanının İstanbul'a gitme vakti gelmiştir.

Safahat-ı Şiir ve Fikir, 2 Nisan 1914

#### 2.2.1.34. Şîmeler

Âlim görünen, on binlerce kitaplı büyük bir kütüphanesi olan, binlerce sayfayı bulan bir eser yazmakta olduğunu söyleyen adamın Osmanlılık üzerine görüşleri anlatılır. Okumayacağı kitapları her hafta küfelerle evine taşıtan bu adam, aynı zamanda yazdığını söylediği büyük bir ansiklopediden daha hacimli eserini de kilitli dolaplarda saklamaktadır. Dolaplar elbette boş kâğıt ve çeşitli eşyalarla doludur ve taşıttığı kitapların kapaklarını bile açmamaktadır. Bilmediği kavramlar üzerine ahkâm kesen, Türk milliyetçiliğinden nefret eden bu adam etrafına da kendi gibileri toplamıştır. Cemiyeti içinde büyük ehemmiyet verilen görüşleri vardır.

Adam, hayalindeki Osmanlılığa hizmet edecek kıymetteki iki insanı barıştırma niyetiyle evine davet etmiştir. Adam, Osmanlılığın ikiye ayrıldığını iddia eder: şîme-i muhabbet, şîme-i husumet... Evine gelecek iki kıymetli küsü barıştırınca kuracağı yeni topluluğa onları da dahil etme düşüncesindedir. Böylece kurduğu yeni cemiyete yeni bir şîme ismi de verecektir. Bu onun büyük hülyasıdır. Sonunda iki küs arkadaşı gelir. Onları barıştırır. Artık husumet ve muhabbeti birleştirerek şîme-i menfaati kurmuş olur.

Yirminci Asırda Zekâ, 16 Nisan 1914

#### 2.2.1.35. Primo Türk Çocuğu

Primo artık babasıyla yaşamaktadır. Fransız mektebinden çıkmış Türk okuluna kaydolmuştur. Adının da değişmesini ister. Nihayetinde Oğuz isminde karar kılarlar. Evde de düzen değişir. Yabancı olan bütün hizmetçilerin işine son vererek eve Türk çalışan alırlar. Artık evde Türk sesleri işitilir, Türk yemekleri yenilir olmuştur. Maalesef ki Selanik işgal edilmiştir. Hem de tek bir kurşun atılmadan... Rum askerler, halka hiçbir zarar vermeden şehirden çıkarma vaadindedirler. Primo bu olanlara çok şaşırmaktadır. Türk askerlerinin, Selanik'te sanki hiçbir şey olmamış gibi silahlarıyla işgalcilerin arasında dolaşmalarına anlam veremez. Aşçı Emine Hanım'ın asker olan

oğlu Mustafa da Selanik'e gelmiştir. Yunan paşalarına muharebesiz Selanik'in nasıl teslim edildiğini anlatır. Askerlerin silahlarına el konulacağı için kendi revolverini bu eve saklar.

Artık Selanik'te her şey değişmiştir. Etraf şapkalılarla dolmuş, korkan bir kısım halk vapurlarla yeni diyarların yolunu tutmuştur. Primo doğduğu bu memleketten gitmeyi asla kabul etmez. O günlerde işgalciler babasını da tutuklar. Primo karakola kadar babasıyla gider. Babası evde Emine Hanım'la beklemesi gerektiğini söylese de o maaşlarını verdiği tüm çalışanları göndererek tek başına düşman askerinin canına nasıl okuyacağını düşünür.

Evde yalnız kalan Primo, aşçının oğlu Mehmet'in silahını sakladıkları yerden çıkarır. Pencerenin önüne nişan alır vaziyette mevzilenir. Düşman askerlerini dize getirdiğini hayal eder. Ölümü düşünür. Bu silah ile onlara nasıl daha çok kayıp verdirebileceğinin hayalini kurar.

Türk Sözü, 21-28 Mayıs/4-11-18-25 Haziran/2-16-23-31 Temmuz/6 Ağustos 1914

#### 2.2.1.36. Boykotaj Düşmanı

Mahmut Yesri adlı adamın kapısının önüne bir kitapçık konmuştur. Bu kitapçıkta Türklere hitaben "Paralarınızı yerli Yunanlılara yedirmeyin, Türklerden alışveriş edin. O paralar ile Yunan donanmasının dörtte üçü kurulmuştur." şeklinde uyarı hükmünde bir metin yazılıdır. Mahmut buna çok sinirlenir. Tüccar değil de gazeteci olmasına rağmen bu kitapçığı getirenleri mahvedeceğini söyler. Karakola şikâyet eder. Onun gazeteci olduğunu öğrenince görevliler bu adamı dikkate almaz.

Mahmut, Yunan milletinin büyüklüğünü düşünür. Öyle bir milletin varlığını şükür sebebi görür. Zaten tam anlamıyla Türk olan bir arkadaşı olmadığı gibi iş, alışveriş yaptığı kişiler de Türk değildir. Sinir içinde yürürken arkadaşı Nihat'a rastlar. Kendi zikrinde olan Nihat'a başından geçenleri anlatır. İstanbul'dan da Türklerden de nefretini tekrar dile getirir. Nihat da karısı zengin olan arkadaşına neden Yunan

memleketine gitmediğini sorar. Mahmut'un aklında artık tek bir şey vardır: Yunan memleketinin sarhoş edici güzelliği, sanatı içinde yaşamak...

Tanin, 30 Mayıs 1914

### 2.2.2. Hülya Argunşah- İkinci Kitap

#### 2.2.2.1. Beyaz Lale

Düşmanlar artık bozulan ordunun da geri çekilmesiyle bir sonbahar günü Serez'e ulaşmıştır. Burası hem çok güzel hem de zengin Türklerin de olduğu bir yerdir. Düşmanın Serez'e kadar gelebileceğine ihtimal vermeyen Türkler büyük bir şaşkınlık içindeyken bu durum Hristiyanlar için tam bir sevinç ve övünç olmuştur. Hristiyan halk -Rumlar ve Bulgarlar başta olmak üzere- şehre giren askerlerini tezahüratlarla karşılar. Rumlar artık Türk düşmanlığını meydana vurmaktan çekinmeyerek eğlenmektedir.

Şehrin yağması ve ahalinin katliamını intizam ve usul çerçevesinde idare etmek için oldukça iyi yetiştirilmiş Binbaşı Radko Balkaneski vazifelendirilmiştir. Bu adam hem çok zekidir hem de Türklere büyük bir nefret beslemektedir. Amacı zengin Türklerin mallarına el koyarak Bulgar mekteplerine aktarıp sonra da hepsini vaftizleterek Hristiyan yaparak işkence ile öldürmektir. Ve işkenceyi de sadece erkeklere uygulamamak gibi bir huyu vardır. Askerî işlerin dışında güzel bir kadın bulma telaşına düşer. Askerlerine oranın en güzel kızını sorup soruşturmalarını ister. Kendisine on dört yaşlarında dokuz tane kız getirilir. Kızları çadırına alarak kıyafetlerini soydurur. Hiçbirini beğenmez. O kızları daha sonra taburundaki askerlere hediye eder. Radko sabah hendekte bu kızların süngülenmiş ölülerini görür.

Çete reislerini toplayan Radko onlara, yapmayı planladığı şeyleri anlatır. Çete reislerinden bir kısmı Radko'nun kadın ve çocuklara dahi yapmayı planladığı işkence nedeniyle itirazda bulunsa da nihayetinde karşı gelemeyerek bu gözü dönmüş adama tabi olurlar.

Radko'nun emriyle işkence kazanları hazırlanır. Zenginler bir binada toplanır. Camiler başta olmak üzere şehirdeki bütün değerli eşyalara el konularak kiliseye aktarılır. Camilerin büyük bir kısmı yıkılır, kimisi de farklı amaçlar için kullanılmak üzere dönüştürülür.

Radko'nun yaktırdığı kazan etrafına toplattığı elli kadar kadın getirilir. Bu namuslu Türk kadınlarına türlü işkenceler yapılmaya başlanır. Nihayetinde bu zalim adam ve askerlerinin türlü işkencelerine maruz kalan kadınlar feci şekilde öldürülür. Diğer taraftan Radko kendi dişine göre bir kadın aramaktadır. Hayalini kurduğu arzularını üzerinde söndürecek çok güzel bir kadın bulmak için uğraşırken ona üç kadın önerirler. Bu üç kadın arasında ise en güzeli beyaz tenli Lale'dir. Artık Lale Hanım'a ulaşmak için yola koyulur.

Hacı Hasan Efendi'nin kızı olan Lale Hanım'ın evine vardığında ev sahibi kapıyı açar. Hacı Hasan hem çok sevilen hem de zengin bir Türk'tür. Radko, oraya gelecek çarın oğlunu misafir etmek için en uygun evin kendisine ait olduğunu söyleyerek Hacı Hasan'dan evi terk etmesini, sadece çara hizmet için Lale'yi bırakmasını söyler. Aynı yalanlarla evine girdiği Lale'yi de kandırır. Radko, bu güzel ve asil Türk kızana tecavüz etmeye yeltenir. Onun elinden kaçamayacağını anlayan Lale, hava almak bahanesiyle çıktığı balkondan kendini aşağı atarak canına kıyar.

Gözü dönmüş Radko, tadına bakamadığı bu mucize güzellikten daha vazgeçmemiştir. Evden çıkıp balkondan yere çakılan Lale'nin kanlar içindeki ölüsünü tekrar yatağa getirir. Dirisine sahip olamadığı bu güzelin bedeni ölüm soğuğuna yenilmeden önce ölüsüne sahip olur. Türlü şekillerle emellerini gerçekleştiren Radko, hızını alamayıp ölü olmasını umursamadığı bu hareketsiz, kanlar içindeki cesede başka şeyler de yapmaya kalkışırken ısrarla kapı vurulur. Mühim bir iş için çağırılan Radko, giyinerek bu soğuyup kaskatı kesilen bedenin yanından uzaklaşır.

Donanma, 27 Temmuz 1914

#### 2.2.2.2. İhtiyarlıkta Mı? Gençlikte Mi?

Hasan Bey zengin mi zengin bir Türk beyidir. Variyetinin ucu bucağı yoktur. Kervanlarının sahipleri tek tek bilemeyecek kadar çoktur. O kervanları ayak basmadık yer bırakmamıştır. Seyyahlar güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar hep onun adını anlatmaktadır. Bütün dünyanın yarısından ziyade Hasan Bey'in olduğuna inanılmaktadır.

Hasan Bey'in altı yaşında Turgut ve Korkut adında ikiz çocuğu ve dünyalar güzeli Uluç Bikem adında bir karısı vardır. Üç yıl önce ölen kahraman ve zengin babasının iyi yetiştirilmiş oğlu olan Hasan Bey, her yönüyle tam bir Türk beyidir. Cirit oynar, fakiri gözetir, elde ettiklerine de her daim şükreder.

Hasan Bey bir gece rüyasında bir derviş görür. Derviş ona, başına çok büyük bir felaketin geleceğini, bu felaketin ihtiyarlığında mı yoksa gençliğinde mi gelmesini istediğini sorar.

Hasan Bey cevap vermez. Sabah bir dalgınlık ile uyanır. Düşünmeye başlar. Bu içinde yaşadığı zenginliğin elden gideceğine üzülür. Başına bir şey gelecekse ihtiyarlığında değil gençliğinde gelsin ister. Bütün günü bu düşüncelerle geçiren Hasan Bey dışarı çıkmaz. Kararını vermiş olmanın rahatlığıyla uyur. Rüyasında derviş yine gelir aynı soruyu tekrar sorar. Hasan Bey de "Gençlikte gelsin." der.

Hava almak ve büyük bir gezinti yapmak için otağından çıkan Hasan Bey on dilenci görür. Onlara başının gözünün sadakası olarak ikramda bulunur. Ama dilenciler bu sadakayı kabul etmez. Kendilerini tanıttıklarında Hasan Bey'in şarktaki mallarının kâhyaları olduklarını söylerler. Hasan Bey onların bu hâline çok şaşırır. Onlar da mallarının yağmalandığını anlatırlar. Hasan Bey, Allah'tan gelene rıza göstermek gerektiğini söyler. Altı ay boyunca otağa sürekli yabancı dilenci kümeleri gelir ve vahim durumdan haber getirmeye devam ederler. Bu kötü gidişatın sonucu olarak bir gün Hasan Bey'in adamları da isyan edip her şeyi yakıp yıkarlar. Hasan Bey sadece karısını ve çocuklarını kurtararak bir Türk şehrine gider. Orada da kötü talihleri

yakalarını bırakmaz. Bir gün karısı ikizleri gezdirmeye çıkardığında evlerinin yandıklarını görürler.

Artık, karısı çamaşır yıkayarak evin geçimine katkı sağlamaya başlar. Çamaşırlarını yıkadığı bir elçi ona görmeden sadece onun hakkında anlatılanları işiterek âşık olur. Adamlarına Uluç Bikem'i kaçırtır. Hasan Bey eve geldiğinde çocukları, annelerinin Acem elçisi tarafından kaçırıldığını söyler. Hasan Bey yine "Allah'tan gelen kazaya rızadan başka çare yoktur." der. Çocuklarını alarak Acemistan'ın yolunu tutar. Gece gündüz ilerlerken geniş bir su önlerine çıkar. İki çocuğunu kucağına alarak geçmesi mümkün olmayacağı için onları teker teker sudan geçirmeye karar verir. Turgut'u sudan geçirirken Korkut'un sesi gelir. Bir ayı çocuğu kapmış ormana doğru yürümektedir. Korkut'u kurtarmak isterken suda ayağı takılır ve Turgut da suya düşer. Ve sonunda karşıya yapayalnız geçer. Kendi kendine "Allah'tan gelen kazaya rızadan başka çare yok!" diye tekrar eder. Yıllar geçer on sene Acemistan'da elçiyi arar. Nihayet bir gün payitahta gelir. Turan Şehnamesi yazılması gerekiyordur ve Hasan Bey yazmak için gönüllü olur. Yazdığı ilk koşma büyük beğeni alır. Okuyanlar şaşar. Sultan böylesi güzel şiir yazan şairi tanımak için huzuruna çağırır ve onu baş şair yaparak memur eder. Böylece Hasan Bey yoksulluktan kurtulmuş olur.

Oğlu Korkut'u ayı yememiş inine götürüp beslemiştir. Yaz gelince çocuk bir fırsatını bulup köye kaçmış, bir beyin çiftliğine girmiştir. Suyun kaptığı Turgut ise boğulmamış değirmencinin çarkına takılmıştır. Değirmenci de çocuğu kurtararak evlat edinmiştir.

Aradan on yıl geçmiş çocuklar büyümüştür. Babalarının hangi amaçla yola çıktığını bildiklerinden onlar da ayrı ayrı babalarını aramak için yola düşmüşlerdir. Yolda birbirlerine rast gelirler ve selamlaşırlar. Birbirlerine yoldaş olup Acemistan'ın yolunu tutarlar. Bu gençler o kadar güzeldir ki saray bile güzelliklerini duyar. Türklük ve soy sevgisi bu iki kardeşi birbirine o kadar bağlamıştır ki kardeş olduklarını bilmedikleri hâlde birbirlerinden ayrılamamaktadırlar. Güzelliklerinden ötürü Şah'ın

saraya aldığı bu iki genç bir yıl sonra 17 yaşlarına girmişlerdir. Bir gün Rum'a giden elçi Enderun'dan iki pehlivan ister. Şah da bu iki kahramanı ona verir. Elçi konağına getirdiği bu iki kahramana haremin anahtarını verir. Bir gün harem dairesinin kapısındaki divanda otururlarken ilham perisi gönüllerinde uyanır ve şiir söylemeye başlarlar. Başlarından geçen sergüzeşti anlattıkları şiirden anlaşılır ki ikisi de kardeştir. Birbirlerine sarılırlar. Tam kucaklaştıkları sırada hıçkırıkla bir kadın sesi araya girer bu kadın anneleridir. Elçi, kocasına sadık kalan bu kadını hareme kapatmıştır. Ana ve oğulları şimdi Hasan Bey'i sağ salim bulmayı düşünmektedir.

Bir gün elçi, hareme muhafız diktiği iki delikanlının haremin içinde olduğunu öğrenince hiddetlenerek şaha haber salar. Şah da bir meclis toplayarak ana ve oğullarını yargılamak ister. Uluç Bikem, Şah'a o iki delikanlının kendi oğlu olduğunu ve başından geçen diğer olayları anlatır. O esnada şahın baş şairi Hasan Bey ayağa kalkar karısı ve çocuklarını bulmanın sevinciyle haykırır. Şah, elçisinin yaptı bu kabahati idamla cezalandırır. Hasan Bey'i kendisine baş vezir yapar. Hasan Bey bu mukadder felaketi gençliğinde istediği için şükretmektedir.

*

Hasan Bey yalnız vezir olmakla kalmamıştır şah baş vezirini evladı olmadığı için veliahdı yapar ve böylece Hasan Bey, Acem tahtının Türk soylu evladı ve sahibi olur.

Türk Yurdu Kütüphanesi, ty.

#### 2.2.2.3. Sivrisinek

Adam Bozyaka köyünde İstanbul'dan kaçmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Köyün dingin ve huzurlu ortamı ona kendini dinleme fırsatını sunmuştur. Huzurunu bir mektup bozar. Arkadaşı ne yapıp yapıp bu köye kaçan arkadaşının adresine ulaşarak ona içinden zehir fışkıran şikayet ve feryatlar ile dolu kötü bir mektup yazmıştır. Adam Efruz'dan gelen bu mektubu sinirle okur ve ona bir mektup yazmaya

karar verir. Mektupta arkadaşı Efruz'un liyakatsiz bir adam olduğunu anlatacak deliller sunar. Onun liyakatsizliğine kılıf bulmasına çok sinirlenir ve liyakatsiz arkadaşına bir hikayeyle örnek sunar:

Kuvvetin görünmez, elle tutulmaz kahramanı olan rüzgâr bir gün bir sivrisinekle karşılaşır. Herkesi sokup taciz eden bu sivrisinek boyuna boşuna bakmadan rüzgâra kafa tutar. Sadece kafa tutmakla kalmayıp küfürler de savurur. Rüzgâr önce onu dikkate almaz. Lakin sivrisineğin lafları haddi öyle aşmıştır ki rüzgâr bir anda poff diye esmeye başlar. Sivrisinek bir evin kirişinin arasına saklanır. Sineği bir türlü yerinden sökemeyen rüzgâr fırtına olur, sonra kasırga, sonra bora, nihayetinde tayfun olur. Çatıyı sarsmaya başlayınca sivrisinek rüzgâra: "– Ulan terbiyesiz rüzgâr! Ne oluyorsun yoksa bana çatıyı mı söktüreceksin!" der.

*

Adam hikâyesini de aktardıktan sonra en azından kendisinin samimi bir ortamda olduğunu tabii güzellikler içinde bulunduğunu ve adiliklerden kurtulduğunu söyleyerek mektubunu bitirir.

Yeni Mecmua, 12 Temmuz 1917

#### 2.2.2.4. Falaka

Çocuk, Gönen'de mahalle mektebinde okumaktadır. Lakin derslerden hiç haberi yoktur. Oldukça haylaz ve bir o kadar da korkusuzdur. Sınıfında toplam kırk öğrencidirler. Hoca Efendi de ak sakallı, uzun boylu, bağırtkan bir ihtiyardır. Çocuklar, dayağı seven yaşlı hocalarını kızdırmaktan ve onu rahatsız etmekten çok keyif duyarlar. Hem çok korktukları buna rağmen de haylazlık yapmaktan geri durmadıkları hocalarının yaşlıca bir eşeği vardır: Abdurrahman Çelebi... Hoca Efendi bu eşeğini çok sever. O nedenle o eşeğe su veren, tımarlayan çocuk artık hocanın gözünde imtiyazlıdır.

Bir gün Kaymakam Bey okula gelir ve falakanın yasaklandığını söyler. Dayak korkusu kalkınca kırk çocuk öyle azarlar öyle kudururlar ki Hoca Efendi nihayetinde çocukların dayaksız olamayacağını anlayarak falakayı tekrar çıkarır. Bu sefer eskisinden daha sert dayak atmaya başlar. Her ne kadar Hoca Efendi dayağın dozunu arttırsa da çocuklar hep bereraber Hoca Efendi'ye büyük hakaretler ederek onu hiçbir şekilde dinlememekte ısrarcıdırlar. Bir gün zavallı ihtiyarın uyuduğu bir anda rahlesinin üzerindeki enfiye kutusunu çocuklar alır ve hep beraber çekerler. Bütün mektep hapşırmaya başlar. Hoca Efendi kimin aldığını sorsa da çocuklar hem yaramazlıklarından hem muzipliklerinden hem de eğlendiklerinden hocaya doğruyu söylemezler. Lakin hoca eline geçirdiğini şiddetle döver. Sonunda hoca bir daha hapşıran olursa çok kötü döveceğine şart olsun diyerek yeminler eder. Çocuklardan biri şart olsunun ne demek olduğunu annesine sorduğunda, bu yemini edip de yerine getirmeyen kişinin karısının boş düşeceği cevabını almıştır. O nedenle bu yemin çocuklar için çok büyük anlam ifade etmektedir.

Bir gün mektepte yine hocanın uyuduğu bir anda enfiyesini bir çocuk alır. Diğer çocuklar o çocuğun ne yapacağını merakla ve sessizce beklemektedirler. Çocuk enfiyeyi cüzünden koparıp boru yaptığı kâğıtların arasına doldurarak eşeğin burnuna üfler. Enfiyeyi çeken eşek hapşırmaya başlayınca bütün çocuklar gülüşürler. Hoca, Abdurrahman Efendi'nin neden böyle hapşırdığını bir türlü anlayamaz. Çocuklardan biri hapşıranın falakaya yatırılacağını hatırlatarak eşeğin falakaya yatırılması gerektiğini söyler. Hoca ilk başta bu fikri kabul etmese de yemin içtiği için yapması gerektiğine kanaat eder. Sonunda çocuklar falakayı hazırlarlar ve eşeği falakaya yatırırlar. Eşeğin nallarına falaka vurulurken bir anda içeri Kaymakam Bey girer. Hoca Efendi'ye ne yaptığını sorar. Hoca Efendi de utanç içinde olanları anlatır. Çocuklar gülme krizine girmiştir. Kaymakam çocukların hepsine kızarak kovar ve hocayı da alarak sınıftan çıkar. O günden sonra mektepte ne falakayı görürler ne de hocayı.

*

Böylesi hem komik hem de iç burkucu çocukluk anısını hatırlayan adam, sözlerini hayattaki her gülünç şeyin arkasında bir facia yok mudur sorusuyla bitirir.

Yeni Mecmua, 19 Temmuz 1917

#### 2.2.2.5. Hürriyet Gecesi

On iki saatlik kısa bir zaman içinde çok büyük bir olay olmuştur. Hürriyet ilan edilmiştir. Adam heyecanından duramamaktadır. Hürriyetin ilan edildiği o ilk gün tenha sokaklarda bile coşkuyla karşılanmıştır. Sokaklarda susmayan bandolar, nümayiş alayları, bayraklar ve "Yaşasın hürriyet!" nidaları her tarafı doldurmuştur.

Adam güneş batana kadar kutlamanın içerisinde yer alır. Artık kalabalığın azaldığı bir vakit evine gider. Başına yastığa koysa da uyuyamaz. Fikirleri onu uyutmamaktadır. Artık limandaki fırtınalardan bahsedebilecektir; içinde biriktirdiklerini rahatlıkla dile getirecek ortam oluştuğu için heyecanı çok büyüktür. Bu vecd hâli ile yataktan kalkar ve kendini tekrar dışarı atar. Birden şuurunu kaybetmiş gibi avazı çıktığı kadar "Yaşasın hürriyet! Yaşasın hürriyet!" diye bağırmaya başlayıp elindeki bastonunu bütün kuvvetiyle havagazı fenerine indirir. Hemen ardından yaptığından utanmıştır. Etrafına kimse gördün mü diye bakınırken yaşlı bir adamı fark eder. Kaçıp uzaklaşmak isterken adamın "Dur!" ikazıyla ilerlemekten vazgeçer. Adam sarhoş olup olmadığını, bastonunu ve feneri niçin kırdığını sorar. İhtiyar adamın bu sorularına genç adam hiçbir cevap veremez. Bir an önce kaçmak için atılır. İhtiyar adam gecenin bu saatinde onun işinin olmayacağını söyleyerek soru sormaya başlar. Mesleğini sorar. Adam gazeteci olduğunu söyler. İhtiyar adam, mesleğinin zamanın en mühim mesleği olduğundan bahseder ve hürriyetin onun için ne anlam ifade ettiğini sorar. Genç adam bu soru karşısında verecek bir cevap bulamaz. Yaşlı adam, genç gazeteci ile ilgili düşüncelerini hızla söylemeye devam eder. Onun zengin olmak istediğini, şan ve şeref istediğini, zevk için özgürlüğü tercih ettiğini, adaletin sadece lafta olduğunu özde sadece kendi bencil dünyasını yaşamak istediğini sıralar. Gazeteci duydukları karşısında inkârı seçse de doğruluğunu içten içe bilmektedir. Yaşlı adam karşısında bocalayan gazeteci, adamın adını sorar. İhtiyar adam adının bir önemi

olmadığını, önemli olanın şu an içine düşülen durum olduğunu söyler. Hürriyet demek şu anki durumu savunmak demek, gafillik demektir der. Kendi emelleri uğruna yaşamaktan vazgeçmesini, ülkenin refahı için çabalamasını, aç kurtların etrafta kol gezdiklerini ve buldukları ilk fırsatta savunmasız hür ülkemize saldırmak için uğraşacaklarını buna da eli kalem tutanların engel olacağını söyler. Şan ve şöhret budalalığı ülkenin içine düştüğü zor durumda kabul edilemeyecek bir davranıştır der. Artık kalemini vatan için oynatması gerektiğini söyler. Genç gazeteci, yaşlı adamın sivri dilinden dökülenleri dinlerken uyuyakalır. Uyandığında ise gün ağarmaya başlamıştır. Gazeteci, ruhunda o ana kadar duymadığı bambaşka bir galeyanın fırtınasıyla beraber uyanmıştır.

Yeni Mecmua, 2 Ağustos 1917

#### 2.2.2.6. Eleğimsağma

Küçük Ayşe mekik dokuduğu tezgâhtan kalkar. Babasıyla kardeşleri erkenden kasabaya pazara gitmişlerdir. Annesi ve ablası da komşudadır. Aynaya bakar kendisini çok güzel bulur. Daha on yaşına bile girmemiş olmasına rağmen son derece iyi serpilmiştir. Köyde yapılacak düğün için gelen civar köylüler Ayşe'nin bu denli serpilmesine çok şaşırmışlardır. Ayşe aynı zamanda bir erkek gibi kuvvetlidir ve erkeklerin yaptığı işleri yapmakta çok mahirdir. Ata biner, silah atar, çeşitli erkek oyunları oynamaya bayılır. Büyüdükçe bu erkek dünyasına ait olan hayattan ayrılmak zorunda kaldığı için çok üzülmektedir. Hatta geçen günlerde köyün imamına; Kurt Hoca'ya rast gelmiş, Kurt Hoca kendisinin örtüye girmesi gerektiğini; açık dolaşmasının artık caiz olmadığını söylemiştir. Ayşe buna çok içerler. Erkek olmak ister. Erkek olsa hayatın onun için çok daha güzel ve kolay olacağını düşünür.

Evden dışarı çıkan Ayşe fundalıkta gezerken hafif sepeleyen yağmur altında ıslanmaktadır. Birden karşısında o güne kadar gördükleri arasındaki en büyük ve en canlı renkli eleğimsağmayı görür. Çok heyecanlanır. Koşup eleğimsağmanın altından geçmek ister. Altından geçerse erkek olacağına inanır. Bir hızla koşmaya başlar. Çalılar eteğini, elini, yüzünü, gözünü yırtar ama o koşmaktan vazgeçmez. Bir gayretle

nefes nefese eleğimsağmanın altından geçer. Çok yorulduğu için biraz dinlenmek ister ve çalılıklara uzanır.

Ayağa kalktığında boyu uzamış, cepkeni yırtılmıştır. Kendine bakar. Koca bir delikanlı olduğunu görür. Hızla eve doğru yürümeye başlar. Yolda karşılaştığı çocuklardan Gülsüm'ün düğünü olduğunu öğrenir. Düğün evinin avlusuna giderek kendisiyle gücü yetenin güreş tutmasını ister ve rakibi olduğu herkesi yener. Herkes bu delikanlının kim olduğunu öğrenmek istediğinde ise kız kendisinin Ayşe olduğunu söyler ama artık erkektir. Gülsüm ile de kendisi evlenmek ister. Kurt Hoca'dan Gülsüm ile kendisinin nikahlarını kıymasını ister. Kurt Hoca kız olduğunu bildiği için nikah kıymak istemez. Ayşe ne kadar dirense de caiz olmayan bu nikâhı kıymak için Kurt Hoca ikna olmaz. Sonunda hoca uçarak köyün üzerinde dolaşıp minareye konar. Ayşe de peşinden gider. Gürültüye şerefe yıkılır. Ayşe aşağı düşer. Kafasını yere çarpar.

Gözünü açtığında babası kafasını yumruklamaktadır. Tepesinde annesi, ağabeyi, muhtarın oğlu ve birtakım komşular durmuş ona bakmaktadırlar. Ayşe rüya gördüğünü anlar. Herkes ona oraya niye gittiğini sorsa da Ayşe hiç sesini çıkarmaz. Eve dönerlerken Kurt Hoca ile karşılaşırlar. Hoca, anne babasına artık Ayşe'nin açık başla dolaşmasının caiz olmadığını tekrar söyler. Zavallı Ayşe çamurlu yollardan hıçkıra hıçkıra ağlayarak eve döner.

Yeni Mecmua, 9 Ağustos 1917

#### 2.2.2.7. Çanakkale'den Sonra

Onu tanıyanlar meraklı, uzaktan görenler deli derlerdi. Evlenmemişti. Köşkünden zaruri bir şey olmadığı sürece çıkmazdı. Ölümünü bekliyordu. Sürekli kendi kendini aynı soruyu soruyordu: "Ne olacak?" Rusların, İngilizlerin Fransızların Anadolu'yu yağma edeceklerini; her birinin zavallı milletimizi Hindistanlılar gibi esir alacaklarını, bir esir gibi yaşayacağımızı bir esir gibi öleceğimizi düşünüyordu.

Yine bir yaz günü bahçesinde çınarın altında ölümü bekleyen inmeli bir ihtiyar gibi otururken ümitsizliği birden sarsıldı. Meşrutiyeti ilan olunmuştu. Fakat çok geçmeden ümitsizliği tekrar peyda oldu. Rusların İstanbul'da fitne ateşini tutuşturma girişimleri bu karamsar bedende umutsuzluk tohumunu yeşertti. Tekrar, esir olma fikrinin acısıyla kıvranmaya başladı. İçine kapandı, köşesine çekildi ve milletine kızmaya başladı. Milletine, "Uyanınız! Kendinizi biliniz. Hayvan gibi gayesiz, teşkilatsız ve medeniyetsiz yaşamayınız. Bir millet olunuz!" demeyi çok istese de buna cesaret edemiyordu. Kendi kendine, "Ah şu hakikati idrak etmiş bir kahraman çıksa, ne güzel olur!" diyordu.

Umumi harp ilan olunca köşesinde tekrar kıvranmaya başladı. Bu sefer kesindi. Çanakkale'yi İngiliz ve Fransız topları dövüyordu. Ha bugün ha yarın derken yavaş yavaş mahalleler boşaltılıyor birçokları da düşmanın vatanlarına ne zaman gireceğini merak ediyordu. Bir mucize oldu. Çanakkale'den girilmesi beklenen İngilizler ve Fransızlar yenilmişler, İngiliz bayrakları yerlere düşürülmüş, büyük salları batırılmış, orduları denize sürülmüştü. Bu hiç de beklenen bir şey değildi. Adam ümitsizliğini kenara koyma vakti geldiğini anladı. Çünkü artık yaşayan, kendini duyan, mefkûresini bilen bir milletin içinde olduğunu hissetmeye başlamıştı. Kapitülasyonlar kalkıyor, dâhilî düşmanlar temizleniyor, zehirli tufeyliler gibi milletin bünyesi üzerine üşüşüp kanını emen hainlerin elinden silahlar alınıyordu. Adamın içinde bir ateş tutuştu. Önce viraneye dönen köşkünü adam etti. Sonra da köşkünün bahçesini... Yaşı elliye yaklaşsa da ülkesi gibi yeniden doğmuştu. Evlenmek istiyordu ve evlendi. Artık ümitsizliğin ve karanlığın hüküm sürdüğü köşkü mutluluğun adresi olmuştu.

Köşkün kapısından bir ses duyuldu: "Nur topu gibi bir kız…" Adam karısının başı ucuna geçti ve gülümsedi. Karısı ona kızlarına hangi ismi koyacağını sordu: Adamın cevabı netti: Mefkûre…

Yeni doğan bu meleği kucağına aldı ve ruhu ümitle doldu.

—Mefkûre ne de güzel bir isimdi…

Yeni Mecmua, 16 Ağustos 1917

### 2.2.2.8. Ferman

Padişah ve muzaffer ordusu Balkanlara doğru akındaydı. İki konak vardı. Birinci konakta önden gidenler, ikincisinde de padişah ve padişahın otağ-ı hümayunu da dâhil olmak üzere diğer askerler... Hava çok yağmurlu ve karanlıktı. Konak yerine varan Tosun Ney, padişahın otağ-ı hümayununu göremedi. Padişahın, sadrazamın çadırında konakladığını görünce hiddetlendi. Tosun Bey, çok sevilen, güçlü, kuvvetli, akıncı, verilen vazifeyi kusursuzca yapan yiğit bir askerdi. Tek başına büyük işlere imza atmıştı. Padişahın sadrazamın otağında konaklamasına hiddetlenerek sordu. Aldığı cevap ise padişahın otağının yolculuk esnasında şiddetle yağan yağmur sebebiyle kaybedildiği oldu. Tosun Bey kızdı ve sadrazam için " İki konak arasında bir otağa sahip olamayan adam, koca bir devleti nasıl idare eder?" dedi.

Bir zaman sonra sadrazam paşa Tosun Bey'i huzuruna çağırır. Tosun Bey huzura varınca sadrazam ona bir ferman uzatır. O ferman-ı hümayunu alarak Niş'e götürmesini ister. Oradaki beye teslim etmeden dönmemesini öğütler.

Yol çok uzundur. Tosun Bey durup dinlenmeden yolculuğa başlar. Dereler aşar, tepeler geçer. Artık atı da kendi de çok yorulmuştur. Çaresiz büyük bir çiftliğe dinlenme maksadıyla girer. Çiftlik sahibi zaten Tosun Bey'i tanımaktadır. Çiftlik sahibi yemek çıkarmak istediğinde sadece ayranla idare edeceğini söyler. Ayranını içtikten sonra gözlerini kapar ama uyuyamaz. Sağa, sola döner. Tam da dalacağı sırada göğsünün üzerine koyduğu ferman ateş almıştır. Elini göğsüne attığında ise fermanı bulur. Tekrar uyur. Rüyasında fermanın eriyerek kan olduğunu, sonra tufan dalgasının kırmızı alevler hâlinde bütün vücudunu sardığını görür. Uyanır ve fermanı eline alır. Açmak için yeltenir ama vazgeçer. En sonunda mührün hemen altından fark edilmeyecek şekilde fermanı açar. Okuyup okumamak arasında bolca düşündükten sonra nihayetinde okumaya karar verir. Okurken birden adının yazdığını fark eder. Bu ferman kendisinin idam fermanıdır. Tosun Bey durur ve derin derin nefes alır. Neden padişahın kendisinin idamını düşündüğünü merak eder. Onun için kendini sürekli

tehlikeye atmış olması, yüzlerce zırhlı düşmanın arasına tek başına dalması ve daha niceleri… Tosun Bey öfkelenerek kafasını öyle kolayına vermeyeceğini, kafasını almaya gelen herkesi tek tek doğrayacağını düşünür. En sonunda böylesi muzaffer bir beyin aklına ihtiyar Salih Ağa'nın dedikleri gelir: "Padişah emrinden dışarı çıkma. Canını istese ver. Düşünme."

Aklında türlü düşüncelerle Niş'e, beyin konağına varır. Bu yaşlı ihtiyar Tosun Bey'i çok sevmektedir. Tosun Bey fermanı ona uzatır. İhtiyar bey, fermanı okuduğunda nutku tutulur. Tosun Bey'e fermanın içinde ne yazdığını bilip bilmediğini sorar. Tosun Bey ise getirdiği fermanını kendi idam fermanı olduğunu söyler. İhtiyar adam bu emri uygulamayacağını, padişaha Tosun Bey'in affını isteyen bir yazı yazacağını, eğer padişah bu istirhamı kabul etmez ise kendi başının kesilmesini isteyeceğini, böylesi bir yiğide kıyamayacağını söyler. Tosun Bey hiddetlenerek, "Padişahın emrini yerine getirmeyen asileri ben keserim!" der.

Yarım saat sonra ak sakallı bey tenha odasında seccadesine oturmuş boynu bükük "Yasin" okurken iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanların üstüne mahzun ve belirsiz bir yağmur sepeliyor; sahipleri görünmeyen samimi gözyaşları gibi damlıyordu.

Yeni Mecmua, 23 Ağustos 1917

#### 2.2.2.9. Üç Nasihat

Durmuş fakir bir köylüdür. Anasıyla beraber yaşamaktadır. Köyde artık geçim derdi giderek artınca pek çokları gibi o da İstanbul'a gelip para kazanmaya karar verir. Yola koyulur. Dağları tepeleri aşar İstanbul'a gelir. Akrabalarının yanında kalır bu arada da iş arar. Bir türlü iş bulamaz. Bir gün kahvede Müstakim Efendi isminde birini salık verirler. Bu bey, yanına bir uşak aramaktadır. Durmuş, beyin yanına gider ve çalışmak istediğini söyler. Adam da ona çeşitli sorular sorar ve sonrasında onu işe

kabul edeceğini söyler. Bir kuruşa işe almak istediğini söyler. Durmuş, günlük mü olduğunu sorduğunda, adam yıllık olduğunu söyler. Durmuş şaşırır. Bu kadar az bir paraya çalışmayacağını söyler. Bey ise bunun yanında bir de nasihat vereceğini söyler. Durmuş'un içine sinmez ve nasihate değil paraya ihtiyacı olduğunu söyleyerek ayrılır. Ayrılmadan önce ihtiyar ona paranın her zaman bulunacağını ama nasihat bulmanın kolay olmadığını söyler. Durmuş'un içi içini yemektedir. İhtiyarın vereceği nasihati merak ettiği için işe girer ve çalışmaya başlar.

Bir yıl geçer. İhtiyar bir kuruşla beraber nasihatini de verir: Yolunu izini bilmediğin yere gitme! Durmuş bu nasihat için çalıştığına üzülür ve artık çalışmak istemediğini söyleyerek ihtiyarın yanından ayrılır. Gece uyuyamaz. İhtiyarın ikinci yılda ne nasihat vereceğini merak ettiğinden tekrar ihtiyarın yanına giderek çalışmaya devam eder. İkinci yılın sonunda da ihtiyar hem parasını hem de nasihati verir: Emanete hıyanet etme! Durmuş yine kendine kızar ve tekrar işten ayrılarak kahveye gider. Üçüncü nasihati de çok merak ettiği için tekrar beyin yanına dönerek bir yıl daha çalışır. Bir yılın sonunda da bey kuruşunu verir ve nasihati de ekler: Kendi gitmediğin yere karını gönderme! Durmuş bildiği şeyler için yıllarını heba ettiğine dertlenir ama yapacak bir şey yoktur. Sonunda ihtiyara, işi bırakarak anacığının yanına köye döneceğini söyler. Bey de anasına götürmek üzere bir hediye vereceğini söyleyerek gideceği zaman yanına gelmesini söyler. Durmuş kahveye gider. Arkadaşlarına durumu anlatır. Herkes onun deli olduğunu düşünür. Köye dönecek parası bile yoktur. Kendi aralarında para toplayıp Durmuş'a bir at kiralarlar. Beyin yanına giden Durmuş, beyin hediyesi olarak iki somun ekmeği alarak heybesine koyar. Vere vere iki adet somun veren bu beye Durmuş daha çok sinirlenir.

Bir grup ile beraber yola koyulurlar. Dağları tepeleri aşarlar. Taşkınca bir suya rast gelirler. Tam atını bu suya sürecekken efendisinin verdiği ilk nasihat aklına gelir ve vazgeçer. Yanındaki arkadaşı suya atını sürer ve gözden kaybolur. Sonradan öğrenirler ki orası bir girdapmış. Dursun bir yıllık emeğini efendisine helal eder.

Yol uzundur. Durmuş çok acıkmıştır. Efendisinin verdiği somunu yemek ister. Lakin efendisinin emanete hıyanet etme sözünü hatırlayarak yemekten vazgeçer. İlerlediklerinde dağdan eşkıya sürüsü yollarını keser ve herkesin paralarını alır. Durmuş'a geldiklerinde ise alacak bir şey bulamadıkları için Durmuş'u döverler. Böylece herkes köye beş parasız döner. Anasının yanına vardığında anasına olanları anlatır. Çok da acıkmışlardır. Anası beyin gönderdiği somunu kırdığında içinden altınlar dökülür. İkinci somunu kırdıklarında da aynı şekilde altınlar dökülür. Durmuş ikinci yılki emeğinin hakkını de efendisine helal eder.

Durmuş o altınlarla çiftlik kurar. Köyün en zengin beyi olur. Bir türlü evlenememektedir. Kendi gitmediği yeri karısını göndermeyeceği için kimse kızını Durmuş'a vermek istemez. Nihayet iki saat uzak bir köyde öksüz bir kız bulunur. Durmuş onu alır. Şanına yaraşır bir düğünle evlenir. Bir oğlu olur.

Aradan dört sene geçer. Hâlâ kendi gitmediği yerde karısının bulunmasını istemez. Bir gün karısının akrabaları gelir. Köylerinde düğün olduğu için Durmuş'tan karısına bir günlük izin vermesini isterler. Durmuş önce kabul etmese de ısrarlara dayanamayarak karısına izin verir. Karısını tek başına başka bir köye yollayan Durmuş'un içi rahat etmez. İki saat ötedeki köye gider. Karısının hangi akrabasının evinde yatacağını merak etmektedir. Düğünü uzaktan izlerken oradan geçen bir kocakarıya karısını göstererek kim olduğunu sorar. Yaşlı kadın gösterdiği kadının zalim bir kocası olduğundan bahseder. Durmuş kocakarıdan o genç kadının nerede kalacağını öğrenmesini ister. Eğer kendisini bu kadınla yatırabilirse ona beş altın vermeyi teklif eder. Kadın hemen bu teklifi kabul eder. Kocakarı, karısının yatacağı odayı bir şekilde ayarlayarak gece vakti Durmuş'u o odaya sokar. Yüzünü bağlayarak içeri giren Durmuş, karısına yanaşmaya çalışsa da karısı kabul etmez. Kadın ağlayıp feryat etse de kimseye sesini duyuramaz. Ağlamaktan bitap düşen kadın sabaha karşı uyuyakaldığında Durmuş uyuyan çocuğunu alıp gider.

Çocuğun çalındığını duyan akrabalar ne yapacaklarını bilemeden telaşa kapılırlar. Evin yandığını çocuğun da yangından kurtulamadığını söyleme kararı

alırlar. Durmuş bu yalanı işitince soğukkanlılıkla karşılayarak herkesi şaşırtır. O anda kapı açılarak içeri çocuğu girer. Bütün akrabaları kovarak karısına kendisine el sürdürmediği için onu öldürmediğini ve bu olanlardan ibret alarak tek başına bir yere gitmek istememesini söyler. Böylece Durmuş, efendisine üç senelik emeğinin hakkını da helal etmiş olur.

Yeni Mecmua, 30 Ağustos 1917

#### 2.2.2.10. Kaç Yerinden?

Yaşadığı zamanın kahraman ve kahramanlıklarını anlayamayan bir genç, vapurda doktor olan akrabasıyla karşılaşır. Ona ders mahiyetinde yanında taşıdığı defterden eski kahramanların destanlarından övgüyle okumalar yapar. Cephede büyük kahramanlıklara şahit olmuş doktor ise en büyük kahramanlık destanının içinde bulunulan zamanda yazıldığını; bunu yazan kahramanların da adsız kahramanlar olduğunu söyleyerek akrabasının zihnini kurcalar. Fakat genç, doktorun dediklerini doğru bulmaz. O sırada doktor vapurda selamlaştığı bir genci göstererek yeni kahramanlardan söz açar. Bu genç, çeşitli cephelerde 46 yerinden yaralanmış durmaksızın vatanı için savaşmayı göze almış ve bunu yaparken de kendi şahsiliğini hiçbir dem hissettirmemiş bir gazidir. Doktor çok defa onu ameliyat masasında gördüğünü anlatırken akrabası hayretler içerisindedir. Doktor sonrasında akrabasını bu gençle tanıştırır. Genç bu vapur seyahatinden ve iki büyük rastlaşmadan sonra artık hem kendine kızar hem de yeni kahramanlara hakkını teslim etmeye başlar.

Yeni Mecmua, 6 Eylül 1917

#### 2.2.2.11. Kütük

"Eski Kahramanlar" notu ile başlayan hikâyede Şalgo Kalesi'ni fethetmek isteyen Aslan Bey'in dâhiyane askerî zekâsı anlatılır. Rumeli'de fetihlerde bulunan kahraman bir asker olan Aslan Bey, Şalgo Kalesi'ni kan dökmeden almayı kafasına koyar. Herkes bunun nasıl yapılacağını anlamamaktadır. Aslan Bey, etrafı sis kaplayan

bir günü doğru zaman olarak görür ve ordusuna hücum pozisyonu almalarını ve bunu yaparken de bolca gürültü çıkarmalarını emreder. Sis hafifleyince Aslan Bey, düşman kalesine yaklaşarak ordusunun kalabalığından ve elli sığırın anca taşıyabildiği, tek atışta kaleyi paramparça edecek toplarından bahsederek kaleyi kan dökmeden almak istediğini söyler. Düşman çok korkar ve ellerinden gelecek bir şeyin kalmadığını fark ederek kaleyi teslim ederler. Kaleyi alan Aslan Bey, düşman askerlerinin uğruna kaleyi teslim ettikleri devasa toplarını düşman askerlerine yakından göstermek ister. Askerler şaşkınlık içindedir. Korkuyla başa çıkamayacaklarına kanaat getirdikleri şey, yakından baktıklarında yalnızca bir kütük parçasıdır.

Yeni Mecmua, 27 Eylül 1917

#### 2.2.2.12. Vire

"Eski Kahramanlar" notuyla başlayan hikâyede on altı bin kişilik büyük bir Türk ordusundan kalan Goça taraflarındaki yüz elli askerin durumu anlatılmaktadır. Yüz elli asker bir kalede padişahın gelmesini beklemektedir. Mühimmatları mükemmel; cephaneleri çok olmasına karşın erzakları ve umutları giderek azalan bu askerler bir kale içerisinde "Kızılelma" yolunun üstünde olduklarına inanıp bir an önce daha zengin topraklara varabilmenin hayalini kurmaktadır. Ancak üç yahut dört ay kadar yetebilecek erzakları olan bu askerler Goça'yı aşarak Tata'ya varmak istemektedir.

Bu küçük ordunun başında komutan Barhan Bey vardır. İhtiyar sipahi zabiti olan Mahmut Bey, biten erzakın endişesiyle civardaki yakın semtlere akın yapılmasını ister. Ellerinde sadece bir kale ve o kale içinde yüz elli askeri ancak bulunan komutan kaleyi savunmasız bırakarak akında bulunmak istemez. Barhan Bey, çok düşünen, hiç faka basmayan akıllı ve oldukça zeki cesurlardandır. Mantıksız ve plansız hareket etmek istemez. Aklı ve doğru kararları sayesinde hem çok genç yaşta komutanlığa yükselmiş hem de adını duyurmayı başarmıştır. Bu içinde bulundukları kale padişah tarafından ona kesin bir talimatla bırakılmaması emredildiği için vazifesini layıkıyla yapmak onun en büyük amacıdır.

Mahmut Ağa ise bu ücrada kalmış kalede durup beklemeyi hiçbir şekilde mantıklı bulmayarak bir an evvel akınlar yaparak azalan erzakı çoğaltmayı istemektedir. En nihayetinde kış kapıya gelmektedir. Barhan Bey ve Mahmut Ağa konuşurlarken içeri bir çavuş girer ve kaleye yaklaşan düşman kuvvetlerini haber eder. Barhan Bey kulenin tepesine çıkarak dört yüz civarında askeriyle düşman ordusunun kendilerini muhasaraya geldiklerini görür. Hemen cephaneliği açtırır. Kömürleri toz hâline getirtir. On iki barut çuvalının üstlerinden bir karış kadar barutları aldırıp toz hâline getirttiği kömürleri doldurarak ağızlarını bağlatır. Cephanedeki çuvallardan aldığı barutları da bir başka çuvala doldurur. Sarnıçtaki suya ayrı bir kutudan siyah bir toz boşaltır. Bir başka kutudaki siyah tozu da kuyuya boşaltma emrini verir.

Düşman askeri iyice yaklaşmıştır. Komutan ise kendi askerlerine hücum pozisyonu aldırmaz. Askerler ise komutanın yaptıklarını anlamamaktadır. Komutan kendinden emin "vire"yi konuşmak ister. Düşman askeri kendisinden daha kalabalık olduğu için kaleyi teslim almak ister. Komutan da silahlarının mükemmel, gazilerinin hazır ve yemeklerinin de bol olduğunu söyleyerek kaleyi teslim etmek için hiçbir sebeplerinin olmadığını belirterek teslim olmayı reddeder. Hatta durumlarına inanmaları için bir askerin gelip cephaneliğe bakmasının uygun olacağını söyler. Bir Türk askeri düşman safına gönderilerek içeri düşman askerlerinden biri alınır ve komutanın anlattıklarının doğruluğunu kendi ordusuna iletir.

Komutan Barhan'ın düşman askerine kendilerine kaleyi teslim edeceklerini yalnız bir şartları olduğunu söyler. İki yıldan fazla kaldıkları bu kalede artık işleri bittiği için cephaneleri ve atlarıyla gitmelerine izin vermeleri hâlinde kaleyi onlara teslim edeceklerini bildirir. Teminat olarak da düşman askerinin iki kısma ayrılmasını bir kısmının bütün silahlarını öteki kısma vermesini söyler. Anlaşma yapılır. Türkler kaleyi boşaltır boşaltmaz düşman askerleri sevinç naralarıyla içeri dalmışken dışarıdaki cephaneliğe el koyarak onları tongaya getirdiğini söyler. Kaledeki topların boş, barut diye gösterdiklerinin kömür tozu ve de sularının da zehirlendiğini söyleyerek kaleden çıkmak isteyenlerin de öldürüleceği tehdidinde bulunarak yeniden vireyi konuşmak ister. Susuzluğa üç gün dayanabilen düşman üçüncü günün sonunda vireyi konuşmaya ikna olur. Barhan komutan, kırk kadar şövalyeyle asilzadeleri bir

kenara ayırarak geriye kalan iki yüz elli silahsız askeri bir ay içinde istediği miktardaki erzakı getirmek koşuluyla serbest bırakır. Eğer dedikleri yapılmazsa esirleri keseceğini söyler. Sonra da kalenin içindeki suyun zehirli olmadığını, kömür tozu sandıkları çuvalların barutla dolu olduğunu yani kısacası onlara yine bir oyun oynadıklarını gösterir. Bir ay sonra da o kalede iki yıl kalmalarına yetecek kadar erzakla düşman askeri geri dönmüştür.

Yeni Mecmua, 27 Eylül 1917

#### 2.2.2.13. Yeni Bir Hediye

Hikâyede muharebe zamanındaki bir çift ve onların "dertleri" anlatılmaktadır. Bu çift bir yalıda otururlar ve muharebe sebebiyle giderek para sıkıntısı çekerler. Sadi Bey, otuz yaşında olmasına rağmen altmış yaşında gösteren donuk bir adamdır. Karısının bütün ilgi ister tavırlarını görmezden gelir. Cevriye Hanım ise yirmi beş yaşında olmasına karşın çok daha genç gösteren gürbüz, çok yemek yiyen, şiirle ve edebiyatla ilgisi bulunan bir kadındır. Cevriye Hanım'ın giderek şişmanlaması Sadi Bey'in hoşuna gitmez. Bunu sürekli dillendirmektedir. İletişimsizliklerinin merkezinde Sadi Bey'in ilgisizliği ve Cevriye Hanım'ın şişmanlığı vardır.

Bir akşam üstü ayın ışığı altında Sadi Bey'e Cevriye Hanım yeni bir masraf haberi verir. Dayı çocuklarının sünneti vardır ama elde para yoktur. Çift bu masraftan nasıl kurtulacaklarını düşünmeye başlarlar. Daha kısa süre önce iki düğün olmuştur zaten... Paralar suyunu çekmiştir. Neler alabileceklerini düşünmeye başlarlar. Önce şiir gibi maddi olarak değersiz olsa da manevi bir hediye götürmek isterler. Anlamsız bulup vazgeçerler. Sonra kol saati, hokka ve kâğıt bıçağı gibi alınabilecek hediyeler

akıllarına gelir. Hesap yaptıklarında ise bir türü işin içinden çıkamazlar ve en sonunda donanma piyangosu[63] almaya karar verirler.

Donanma, 11 Ekim 1917

#### 2.2.2.14. Binecek Şey

Derviş Hasan, uzun saatler süren yürüyüşünün bir sonucu olarak yorgun düşmüştür. Sabahtan beri hiç durmadan dört saat yürüyen bu kirli yırtık yenli derviş artık daha fazla gücü kendinde bulamamaktadır. Acıkmıştır lakin yakında görünen sadece ufuktaki titreşen dağlardır. Yerleşim yerine uzak olması onu daha da hayal kırıklığına uğratmaktadır.

Derviş Hasan, otuz senedir tam bir derviş görüntüsüyle adını bilmediği köylerden geçmiş, nereden gittiğini bilmediği yollara vurmuştur kendini. Zaman geçmektedir. İhtiyarlığın ve saatler süren yürümenin sonucu bitap düşmüştür. Artık hiç yapmadığı bir şeyi yapmaya karar verir; bitmeyen bu yollar onu dünyalık bir isteğe meylettirmiştir. Aklından bir araba geçer. Sonrasında Allah'a yalvarır. Bir topal eşek de olsa razı olduğunu söyler.

Sıcaklık giderek artmaktadır. Derviş sonunda yürüye yürüye bir tepenin eteğine gelir ama çıkmaya hiç mecali kalmamıştır. Yokuş gözünde öyle büyümüştür ki ömründe ilk defa olarak mabudundan istekte bulunur. Allah'tan binecek şey diler. Ne olduğu önemli değildir. Sadece onun çıkmasına yardımcı olacak bir binecek şey ister. Yoksa oracıkta ölmeyi göze almıştır. Bütün bu düşünce ve isteklerle uyuyakalır. Uyandığında başında irice bir Yörüğün dikildiğini görür. Yörük ona nereye gittiğini sorar. Kaz Dağları cevabını alınca da kendi gittikleri yerin de orası olduğunu

[63] İkinci Meşrutiyet'in birinci yılında (6 Temmuz 1909'da) kurulan Donanma-yı Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyeti, çeşitli bağış (iane) yollarıyla gelir sağlamayı amaçlar. Piyango da o yollardan biridir.

söyleyerek bir istekte bulunur. Atları yeni doğum yapmıştır ve doğan bu yeni tay yokuşu çıkamayacak kadar küçüktür. Dervişin bu yeni doğan tayı kucağına alarak yokuşun başına kadar çıkarmasını ister. Derviş Hasan ne söylerse Yörüğü ikna edemez ve küfürlerle tayı yokuşun başına kadar çıkarmak zorunda kalır. Sonunda da Allah'ın "istenildiği gibi" değil "istediği gibi" verdiğini anlayarak artık ondan bir şey istemeye tövbe eder.

Yeni Mecmua, 18 Ekim 1917

#### 2.2.2.15. Teselli

Bir bozgun sonrasıdır. Bozgunun kumandanı İskender Paşa, aldığı yenilgiden sebep kendini türbe sandukası gibi karanlık odasına kapatmış padişahın göndereceği kişilerin canını almasını beklemektedir. Bol bol kendi ruhuna dualar okur. Sürekli ölümü düşünmektedir, rüyaları da ölüm üzerinedir. Hatta kendi ölüm anını ve sonrasını da sürekli zihnine getirmektedir. Karşılaşacağı büyük gazabın düşüncesi onu çok yormaktadır. Bir aydır da üzerine vazife olan işleri defterdarına bırakarak dünya işlerinden elini eteğini çekip tövbekâr olmuştur.

İskender Paşa, bir rüya sebebine düşünmeden cenge atılmış ve sonunda da yenilgi almıştır. Tedbirsizliği onu çok pişman edecek bir noktaya getirmiştir. İşte şimdi İstanbul'dan gelecek cellatların boğazını vurmasını bekleyecek duruma gelmiştir.

Bir gün kahyası padişah görevlilerinin geldiğini haber verir. İskender Paşa da abdestini alarak kendi başının namaz esnasında vurulması vasiyetinde bulunur. İskender Paşa bu hâl içindeyken dört çavuş içeri girer ve onun odasına çıkar. Padişahın fermanını ve hediyelerini iletirler. Artık İskender Paşa yeniden Turan fikrine kapılarak hak uğrunda savaşma kararı alır.

Yeni Mecmua, 25 Ekim 1917

#### 2.2.2.16. Pembe İncili Kaftan

Sultan Beyazıt-ı Veli'nin huzuruna çıkan Şah İsmail'in elçisine el öptürmeyerek sadece diz öptürmesine müsaade eden vezirler şimdi kendi gönderecekleri elçiyi aramaya başlamışlardır. Şah İsmail, türlü yöntemlerle işkence eden, politika ve siyaset nedir önemsemeden başına buyruk davranan bir kişidir ve onun karşısına da öylece çıkacak bir elçiye elinden geleni fazlasıyla yaparak ağır bir karşılık verecektir. Zaten sulh seven, savaştan hoşlanmayan padişahın karşısına böylesi büyük bir sorunla gelmek istemeyen vezirler Şah İsmail'e gönderilecek cengâver bir elçi aramaktadır. Sonunda tam da bu minvalde bir adam bulunur; Muhsin Çelebi. Yalnız, bu öyle devlet erkanına uyacak, büyüklere ülfet edecek biri değildir. Zengince kendi hâlinde vaktini okumakla geçiren bir adamdır. Sadrazam kethüdasını göndererek Muhsin Çelebi'yi çağırtır. Huzura varan Muhsin Çelebi, el etek öpmeyerek, ezilip büzülmeden sadrazamın karşısına oturur. Sadrazam durumu anlatarak kendisini Tebriz'e elçi göndermek istediklerini bildirir. Muhsin Çelebi, bütün masrafları kendi karşılamak koşuluyla bu elçilik vazifesini kabul eder.

Malı, mülkü neyi varsa altı ay içinde satarak kendini Osmanlı'nın şanına yaraşır bir elçi hâline getirir. Bir eksik kalmıştır; giyeceği kaftan... Sırmakeş Toroğlu'ndaki dibası Hint'ten, harcı Venedik'ten gelme "Pembe İncili Kaftan"ı alarak huzura tam da Osmanlı'nın büyüklüğünün bir nişanesi olacak bu kaftanı alır.

Muhsin Çelebi, Şah İsmail'in huzuruna çıkmak için hazırken, şah da cellatları tahtın arkasında konuşlandırmış; ipekli seccadeleri yerden kaldırtmıştır. Muhsin Çelebi huzura açık kapıdan serbest adımlarla girer. Name-i hümayunu öpüp başına koyarak şaha uzatır. Ayağı öpülmeyen şah hiddetlenir. Nameyi şaha veren Muhsin Çelebi, geri çekilerek etrafına bakınır. Kendisi huzurda ayakta beklesin diye tüm eşyanın kaldırıldığını fark eder. Hemen sırtındaki Pembe İncili Kaftan'ı çıkartarak tahtın tam önünde yere serer. Şah İsmail, vezirleri, kumandanları hayretler içinde kalmışlardır. Bağdaş kurup bağıra bağıra padişah ve Osmanlı methiyesi içeren bir nutuk çeker. Sonrasında müsaade istemeden kalkar ve kapıya yürür. Şah, elçinin yerde unuttuğu kaftanının verilmesini söyler. Muharipler kaftanı toplayarak Muhsin

Çelebiye getirirler. Muhsin Çelebi, şahın işiteceği sesle kaftanı unutmadığını, koca sarayda büyük bir padişahın elçisini oturtacak seccade ve şilteleri olmayan bu şaha kendi kaftanını bıraktığını, Türk'ün yere serdiği şeyi arkasına komayacağını söyleyerek çeker gider.

İstanbul'a döndüğünde artık vatanı uğruna bütün malını kaybetmiştir. Sadrazam da bunun farkında olduğu için en azından kaftanı ondan satın alarak üstü örtülü bir yardımda bulunmak için yanına varır. Lakin gönlü zengin Muhsin Çelebi, yaptığını anlatmaz bile.

Bundan sonra, Kuzguncuk'ta küçük bir bahçe alan Muhsin Çelebi, Üsküdar pazarında sebzevatçılık yaparak pek fakir bir hayat yaşamasına rağmen yaptıklarını ulu orta hiçbir zaman anlatmamıştır.

Yeni Mecmua, 1 Kasım 1917

#### 2.2.2.17. Çakmak

İboş ve Mıstık Makedonya'dan göçtükleri günden beri ilk defa bir Anadolu kasabasının dışarısında, dere başında karşılaşırlar. Terk ettikleri eski vatanlarında ikisi de eski sürücüdürler. Karşılıklı oturup geçmişi yâd etmeye başlarlar. Vatanlarının güzelliklerinden insanlarının ahlakından, mallarının kalitesinden dem vururlar. İboş, kırmızı kuşağından meşin bir kese çıkarır. Cebinden de çakmak çıkarır. Keseyi Mıstık'a uzatarak ondan sigara yapmasını ister. Bu memleketin tütünlerinin ne kadar kötü olduğunu, her şey bir tarafa Anadolu'nun ahlakının bozuk, hilekâr ve geçimsizliklerle dolu olduğunu birbirlerine şikâyet ederler. Hele ki yalan yere yemin etmeleri yok mu, en çok bundan tiksinmişlerdir. Belki bir saatten ziyade beğenmedikleri tütünden en az onar tane içtikleri sigara eşliğinde şikayetler dolu bir sohbet yapmışlar ve artık kalkma vakti gelmiştir. Kalkarken İboş, elini çimenlerde gezdirmesine rağmen çakmağını bulamaz. Sağına bakar, soluna bakar ama çakmak

ortada yoktur. Sonunda Mıstık'a döner ve çakmağını ister. Mıstık çakmağın kendisinde olmadığını söyler. İboş, oturdukları süre boyunca ikisinden başka kimsenin olmadığı o yerde çakmağın kaybolmasının imkânsız olacağını söyleyerek Mıstık'tan çakmağını ister. Mıstık, yeminler ederek çakmağı kendisinin almadığını söyler. İboş, memleketinde de pire için yorgan yakacak cinsten bir karaktere sahiptir ve hakkını hiçbir zaman yerde koymaz. İboş, çakmağı Mıstık'ın çaldığından emin olduğu için onu dava etmek üzere hükümet konağının yolunu tutar. Mıstık da iftiraya uğradığını söyleyerek İboş'u dava edeceğini söyler. Mahkeme ilk önce Mıstık'ın işlemlerini yapar. Çakmağı çaldığına şahit olmadığı için Mıstık aklanır. Davayı kazanıp gidecekken on kuruş mahkeme masrafı çıkar. Mıstık, masrafların çok altında bir değeri olan; katiyen çalmadığına yeminler savurduğu çakmağı koynundan çıkararak İboş'a fırlatır.

Vakit, 15 Kasım1917

#### 2.2.2.18. Mermer Tezgâh

Cabi Efendi, yaşıtları gibi ihtiyarlığını evde geçirmek istemeyen bir yaşlıdır. Her sabah gün doğmadan kendini dışarıya atar. Yegâne merakı dünyanın ahvalini tetkik etmektir. Okuryazar güruhundan olduğu söylense de bu faziletini hiç kullanmaz. Kütüphaneleri nadanların akıl ambarı olarak görür.

Cabi Efendi, uzun zamandır Üsküdar tarafına geçmediğini düşünür ve o yakaya geçmeye karar verir. Üsküdar vapuruna atlar. O sırada da Kız Kulesi'nin tarihçesini düşünür. Bugünkü uğraşının Kız Kulesi olması gerektiğine kanaat getirir. Bu amaçla önce karadan Harem iskelesine yürüyüp sonra da sandal ile Kız Kulesi'ne çıkma planı yapar. Yürüyüşü sırasında gözüne tuhaf bir şey ilişir. Temiz, geniş bir marangozhanede marangoz tezgâhının mermerden olduğunu görür. Mermer tezgâh olacak iş değildir. Dükkânın açık kapısından içeriyi dalgın dalgın izlerken marangoz Cabi Efendi'yi fark eder ona ne aradığını sorar. Cabi Efendi, merakını gidermek için marangoza pek çok soru sorar. Yalnız mermer tezgâhın varlığına bir türlü akıl erdiremez. Ölçü kaçarsa hem tezgâhın hem de keserin zarar görebileceğini marangoza

anlatır. Ama marangoz kendine çok güvenmektedir. On beş senedir bu mermer tezgâh üzerinde çalıştığını ve bir kere bile hata yapmadığını anlatır. Cabi Efendi, ondaki bu rahatlığı düşüncesiz oluşuna bağlar. Az biraz düşüncesi olsa dikkati dağılacağı için keser kullanması mümkün olamaz düşüncesindedir. Marangoz, Cabi Efendi'nin bu söylediklerine kızar ve onu dükkândan kovar. Cabi Efendi içerler ve onun dikkatini dağıtacak bir şeyler yapmaya karar verir. Önce marangozu araştırır. Evini bulur, komşulardan hakkında bilgi alır. Sonra mahalle kasabına giderek bir kuzu pişirtir. Pişen kuzuyu tuttuğu hamal vasıtasıyla ustanın evine gönderir.

Akşam eve gelen marangoz ustasına karısı, kuzuyu neden aldığını sorar. Usta, kuzuyu kendisinin göndermediğini söyler. Kara kara bu kuzuyu kimin gönderdiğini düşünmeye başlar.

Ertesi gün de aynı düşünce içinde çalışmaya devam eder. Lakin zihni öyle dalgındır ki hiç fark etmeden tezgâhı kırar. Tam bu esnada Cabi Efendi dalga geçerek içeri girer. Kuzuyu kendisinin gönderdiğini söyler. Kendisinde düşünme eksikliği olduğu için mermer tezgâhı kırdığını söyler.

Marangoz ustasına ders vermiş olmanın gururuyla Kız Kulesi'ne doğru yola çıkar.

Yeni Mecmua, 15 Kasım 1917

#### 2.2.2.19. Başını Vermeyen Şehit

Arefe günüdür. Osmanlı ordusu Zigetvar Kalesi'ne oldukça yaklaşmıştır. Kızılelma yolunu kapatan tek şey Zigetvar Kalesi'nin alınmayışıdır. Kuru Kadı bu duruma çok içerlemektedir. Kuru Kadı'nın bulunduğu palanga bekçiler, hastalar ve ihtiyar sipahilerden ibaret toplam yüz on üç kişidir. Bu yoksunlukla kale için saldırıya geçmesi pek de mümkün değildir.

Arife sabahı herkes uyurken Kuru Kadı'yı yine uyku tutmamış abdestini tazelemektedir. Çavuş aniden çıkagelir ve karşıki kaleden askerlerin çıkmaya

başladığını haber eder. Kuru Kadı o askerlerin kendileri için geldiğini anlar ve hemen gazilerin uyandırılmasını emreder. Kuru Kadı, hisar kapısını iyice bağlatır. İhtiyar topçu gelince de ona hemen haber toplarını atmasını söyler. Bu bir âdettir. Taarruza uğrayan bir palanga hemen işaret topu atarak etrafındaki kuleleri imdadına çağırır.

Az bir zaman sonra düşman harp nizamına girmiştir ve anlaşma için elçisini kaleye gönderir. Kale de savaş nizamındayken palanganın neşesi, keyfi olan iki kardeş Deli Mehmet ve Deli Hüsrev çeşitli şekillerde herkesi eğlendirmeye çalışmaktadırlar. Bu ikisi aslında dünya malında ve zevkinde gözü olmayan fâni vücuda gereken tek şeyin sadece kefen olduğunu düşünen Anadolu dervişlerindendir. Palangaya gelen elçi, kalenin vire ile verilmesini, kimseye bir zarar dokunmadan herkesin kaleden böylelikle sağ salim çıkmasına izin verileceğini söyler.

Kuru Kadı ve muharipleri vireyi kabul etmez ve öğlene kadar bekleme kararı alırlar. Bu sırada uzaktaki Türk kulelerinden "Biz dört nala geliyoruz." anlamına gelen işaret topları atılmıştır. Askerler Deli Hüsrev ve Deli Mehmet önderliğinde gaza meydanına doğru ilerler. Bu iki derviş, askeri coşturmuş ve böylelikle içlerindeki korkuyu hafifletmiştir. Savaş meydanına büyük bir hışımla giren Osmanlı askerleri, düşmanın gözünü korkutmuştur. Kuru Kadı'nın muharebe sırasında gözü Deli Mehmet'i arar. Şehit olduğunu görür. Şövalye, Mehmet'i şehit etmekle kalmamış başını da gövdesinden ayırarak alıp götürmektedir. Deli Hüsrev de "Mehmet, canını verdin başını verme!" diye bağırmaktadır. Kuru Kadı, bu olanları izlemekteyken birden Mehmet'in başsız vücudun yerden fırladığını ve şövalyeye vurarak kesik başını elinden alıp oracığa yorgun bir kahraman gibi uzandığını görür. Bu olaya bir tek Deli Hüsrev ve Kuru Kadı şahit olmuştur.

Akşama doğru savaş bitmiş gaziler palangaya girmeye başlamıştır. Kuru Kadı ve birkaç sipahi savaş meydanında şehitleri alarak gömdürmektedirler. Deli Mehmet ve yanı başında duran kesik başını da hemen olduğu yere gömdürür ve başında Yasin okumaya başlar. Kuru Kadı okurken, önündeki mezarın birden yeşil bir nurla kaplandığını görür. Bu yeşil nur içinde Deli Mehmet'in kanlı boynuna sarılmış Beyaz

kanatlı bir melaike hem onu nurdan elleriyle okşamaktadır hem de alnını öpmektedir. Kuru Kadı bu manzara karşısında coşarak kendinden geçer.

Artık Kuru Kadı bütün zamanını Deli Mehmet'in mezarı başında geçirmektedir. Namazını bile bu mezar başında eda etmeye başlar. Artık bir deli gibi şevk ve sükûn bulmaz bir heyecan içinde yaşar ve huruç günü gördüğü bu manzarayı herkese anlatmaya başlar. Hatta daha da ileri giderek **Mevlid-i Şerif** lisanıyla gördüklerini yazar. Zamanla şevki kaybolmaya başlar ve bunca zaman sürdüğü ilahî zevki süremez olur. Bir gün yine perişan kırlarda dolaşırken Deli Hüsrev'e rast gelir. Deli Hüsrev, ona ayan olan bu hâli herkesle paylaştığı için artık eski hâlin aynıyla devam etmeyeceğini söyler.

Kuru Kadı'nın bu hâlleri sebebiyle artık onu görevi başından alırlar. Palangada hizmet edemeyecek bir deli olduğu kanaatine varılmıştır. Bu olaydan on iki sene sonra Zigetvar'ın zaptının akşamında Deli Hüsrev'in güllelerle parçalanmış na'şının yanında uzun boylu, ak saçlı, ak sakallı, yeşil cübbeli bir şehit bulurlar. Kıbleye karşı yüzükoyun uzanmış bu şehidin büyük yeşil sarığı henüz bozulmamıştır. Üzerinde hiçbir silah yoktur ve yarası neresinde olduğu belli değildir. Günlerce süren muhasara esnasında bu kişiyi kimse görmemiştir. Tahkikat yapılır ve sonucunda da böyle bir kimsenin varlığından kimsenin haberi olmadığı ortaya çıkar. Herkes de bu kişinin o eski meczup kadı olabileceğini düşünür.

Yeni Mecmua, 22 Kasım 1917

#### 2.2.2.20. Kızılelma Neresi?

Zamanın Süleyman'ı otağında yalnızdır. Sefer kararını aldıkları divanı yarım saat önce toplamıştır. Koca divanda herkes padişahlarının arkasında durmuş, "Kafdağı'na kadar arkandan gelmeye hazırız padişahım!" diyerek itimatlarını göstermişlerdir. Bu kararı şimdi divandakiler bütün orduya ilan etmiş ve ortalık deminki divanın sevinciyle kaynamaktadır.

Padişah dışardan gelen sevinç çığlıkları arasından "Kızılelma'ya!", "Kızılelma'ya!" naralarını duymuştur. Bu sese kulak veren padişah Kızılelma neresi niye düşünür. Bu ismi şehzadeliğinden bu zamana dek defalarca duymuştur. Perdenin arkasından nöbet bekleyen askeri çağırarak sadrazamı, veziri, beylerbeyini ve kazaskerleri toplamasını ve otağına çağırmasını söyler.

Padişah onlara Kızılelma'nın neresi olduğunu sorar. Kimse cevap veremez. Herkes önüne bakar. Padişah, otağının etrafında sürekli bu narayı işittiğini ve işittiği bu ismin neresi olduğunu sormak için onları çağırdığını söyler. Paşalardan biri Viyana, bir diğeri Roma, kimi Çin, kimi Maçin, bazısı Hint, bir diğeri de Kafdağı'nın arkası diyerek birbirinden uzak ve değişik cevaplar verir. Padişah hiçbirinin cevabını yeterli bulmaz. Aralarından biri de Kızılelma'nın bir hakikat olmadığı; halk kullarının uydurduğu aslı astarı olmayan bir efsane olduğu için kimsenin bilmediğini söyler. Padişah, örfte Kızılelma'nın olduğunu söylediğinde ve halkın sözünün Hak sözü olduğunu vurguladığında padişaha bu sözleri eden fakihin gözleri yerden kalkmaz.

Padişah paşalarından birini tutup otağın etrafında kızılelma naraları atan üç kişiyi bulup otağa getirmesini söyler. Padişah sıra ile onların içeriye aldırır.

Üç kişiden ilkine "Kızılelma Neresi?" diye sorar. O da "Padişahımızın bizi götüreceği yer!" der. Padişah oranın neresi olduğunu sorar. "Padişahımız bilir." Cevabını alır. İkinci adamı getirdiler. Padişah ona da aynı soruları sorar ve aynı cevabı alır. Üçüncüyü getirdiler ve o da aynı cevapları verir. Bu üç kişinin verdiği cevaplardan sonra padişah, Kızılelma'nın sadece bir yer değil Hakk'ın kendisini göndereceği bütün yerlerin hepsi olduğunu söyler.

Yeni Mecmua, 29 Kasım 1917

#### 2.2.2.21. Büyücü

Büyük Selahaddin Kudüs'ü almış ve dur durak bilmeden fetihlere devam etmektedir. Şam'da dinlenmek isteyen askerlerine "Ömür kısadır. Ecelden emin

değiliz.” cevabını verir. Selahaddin, Avrupalıların haksız zulümleri altında eziyet gören ve yardım bekleyen halkı kurtarmak amacıyla fetihlerine devam eder. Şam’a günbegün yeni fetihlerin haberleri ulaşmakta, Müslüman halk da şükür için camilere akın etmektedir. O vakitler Şam, bitmeyen savaşlar neticesinde Türk yurduna dönmüştür. Hatta şehirde bir Türk mahallesi bile vardır. Buradaki Türkler hem dinî ilimlerini tahsil ederek Arapça öğrenmekte hem de şiirden ticarete ve at binmeye kadar pek çok bakımdan kendilerini geliştirmektedirler. Doğan Bey de bunlardan biridir. Babası Alp Arslan’ın eski kumandanıdır. Kardeşlerini hiç görmemiş, Şam’dan çıkmayarak medreselerde ilim tahsil etmiş ve orduya hiç katılmamıştır. Etrafı yüksek duvarlarla çevrili evinde yalnız oturmaktadır. Halka hiç karışmamış, evlenmemiş ve ibadet için camiye bile adım atmamış bu kişiyi halk çok merak etmektedir. Meraklarında haklılık payı da vardır. Arada evinden değişik renklerde dumanlar yükselmekte, yerleri sarsan patlamalar olmaktadır. Artık halk başına gelen her türlü felaketi onun uğursuzluğuna bağlayacak hâle gelmiştir. Her türlü kötülüğün anası onların gözünde Büyücü Doğan’dır. Halkın en büyük yarası artık bu adam olmuştur. Öyle ki halk, Büyük Selahaddin’den Emeviye Camii’ne geldiğinde Büyücü Doğan’ı şehirden sürmesini ister. Selahaddin sarayına geldiğinde hem yeğeni hem de kaymakam olan Ferruh Şah’a Büyücü Doğan’ı sorar. O da Büyücü Doğan ile ilgili tahkikat yaptırdığını ama hiçbir suçu bulunmadığını, halktan kimsenin de davacı olacak bir olayla karşılaşmadığını söylemektedir. Sultan, halkın bu tepkisini anlayamadığını söylediğinde Ferruh Şah, halkın onu çok merak ettiğini ve aslında Büyücü Doğan’dan değil meraktan kurtulmak istediklerini söylese de sultan bildiğinden dönmez ve hiçbir kabahati olmayan bu adamı şehirden kovar.

Ertesi sabah, Büyücü Doğan ve hizmetçisi kovuldukları evlerinden halkın küfür ve lanetlemeleri eşliğinde ayrılır. Halk, artık meraklarına su serpmenin heyecanıyla eve koşar. Fıçılar dolusu neftler, şişe şişe renkli sulardan başka bir şey bulamaz. Aradan yıllar geçer. Sultan Selahattin Roma-Cermen imparatoru ile savaşmaktadır. Savaş uzun sürer. Suriye yakınlarında Akka’yı ele geçirmek için yapılan bu savaşta Avrupa ordusu çok dişli bir mücadele verir. Akka’daki düşman,

kalelerindeki kuleleri değişik birtakım maddelerle kapladığı için sultanın askerleri bir türlü düşman kuvvetlerini mağlup edemez bu nedenle de hem sultan giderek üzüntüye düşer hem de savaş uzadıkça uzar.

Bir gün sultan, düşman kalesine baktığında alevler içinde kaldığını ve askerlerinin de kaçıştıklarını görür. Onca zamandır tutuşturamadıkları kuleler ateş içinde yanmaktadır. Ve savaş kazanılır. Sultan, kumandana kaleleri nasıl yakmayı başardıklarını sorar. Kumandan da kale içinden bir ihtiyarın çıktığını ve istediği malzemeler verildiği taktirde kaleleri yakabileceğini söylediğini sultana anlatır. Sultan bu ihtiyar ile tanışmak ister. Huzura gelen ihtiyarın Büyücü Doğan olduğu anlaşılır. Sultan oda hediye takdim etmek istediyse de Doğan geri çevirir. Sultan ne teklif ettiyse Büyücü Doğan'ı ikna edemez. Doğan sadece halkın elinden kurtulmak istediğini söyler.

Yeni Mecmua, 6 Aralık 1917

#### 2.2.2.22. Teke Tek

Bosna beyi ve Semendire beyi Yayçe'yi sarmış almak için beklemektedirler. Ordu içinde çadırlarda voyvodalar[64] ihtiyar bir zabitin anlattıklarını dinlemektedir. İhtiyar, büyük sultan Fatih zamanında Yayçe'nin alındığını ve o muhasara zamanında büyük babasının da savaştığını ve şehit olduğunu anlatmaktadır. O zamanlarda bir cuma namazı sırasında yerlilerin toplanarak camiyi basıp Sungur Alp ve yanındakileri şehit edişini anlatır. Sonra anlatacaklarını bitirerek yetmiş yıldır düşman elinde olan Yayçe'nin yeniden fethi gerektiğinden bahseder. İhtiyar zabit, bundan önceki muhasarada da bulunmuştur. O muhasara esnasında kendisini çok etkileyen bir asker vardır; Cem... Kendisini çok etkileyen hikâyesini anlatmaya başlar. Yine Yayçe'nin etrafı sarılmıştır. Cem oturup beklemekten sıkılmış kılıçsız sadece mızrağıyla düşman

[64] Voyvoda: Osmanlıların Eflak ve Boğdan beylerine verdikleri unvan.

kalesinin önüne gider. Kendisiyle teke tek savaşacak biri var mı diye sorar. Düşman safından atlı, tüm bedeni zırhlar içinde elinde kılıcıyla güçlü bir asker karşısına gelir. Önceleri kimse yenilmez. İzleyenler galip gelenin olmayacağını düşünürken düşman askeri ani bir hareketle Cem'in bacağını keser ve onu öldürmeden gider. Cem, arkadaşlarına kendisini öldürmeleri için yalvarır çünkü o artık savaşma yetisi olmayan bir "yarı ölü"dür. Ve artık Cem, Anadolu'da bastonuyla gezen bir topala dönüşmüştür.

İhtiyar zabit bir yandan ağlayıp diğer yandan toparlanmaya çalışırken dinleyenler içinden biri hızla ayağa kalkar ve mızrağını alır. Kasım voyvoda, zırhsız, silahsız ve atsız düşmanla teke tek vuruşmaya gider. Düşman saflarından bir kişi karşısına dikilir. Bu çok ünlü ve kuvvetli bir savaşçıdır. Dev gibidir, düşman ordusunda onun kadar kuvvetli bir muharip yoktur. Düşman askeri atını mahmuzlayıp Kasım'ın üzerine sürer. Düşman karşısında mızrağı dışında hiçbir silahı olmayan Kasım, mızrağını bir şekilde düşman askerine saplar ve ağır şekilde onu yaralamayı başarır. Herkes onu öldürmesini beklerken o, düşmanı ağır yaralı bir şekilde bırakarak arkadaşlarının yanına gelir. Etrafını çeviren diğer voyvodalar neden öldürmediğini sorduğunda "Er meydanında ölmek şerefine o layık mı ki... Artık ömrü oldukça eli silah tutamaz. Onu yatağa gömdüm. Dünyada yataktan daha azaplı mezar var mı?" diyerek cevap verir. Gerçektir ki yaraladığı asker bir daha harp edememiştir. Sonrasında da siyasete giren o asker en sonunda torbaya konulup Tuna'ya atılmıştır.

Yeni Mecmua, 13 Aralık 1917

#### 2.2.2.23. Topuz

Eflak'ta bayram havası esmektedir. Kadınlı erkekli tüm Eflaklılar şaraplarıyla sarayın önünde toplanmış bağımsızlıklarını kutlamaktadırlar. Osmanlılara karşı silah bile kullanmadan kazanılan bu haklı zaferi en içten şekilde kutlayarak prenslerine, Osmanlılara hadlerini bildirmelerinden ötürü memnuniyetlerini sunarlar. Mehmet Bey'e Eflak'ın artık onlara bağlı olmadığını söylemişlerdir.

Osmanlılar, prense itaatlerini sunmak amacıyla bir elçi ve o elçinin maiyetindeki üç yüz kişi ellerinde hediyeler ile sarayın göndermiştir. Prensin meydanda dört bine yakın askeri vardır. Padişahın gönderdiği elçi ve maiyeti kalabalığı yararak saraya doğru ilerlemekte; padişahın gönderdiği hediyeleri prense sunmak istemektedirler. Saray muhafızlarının kumandanı, saraya yeterince yaklaşan Türklerin yanına gelerek sadece elçinin huzura varabileceğini söyler. Elçi ise hediyeleri takdim için yanına askerlerinden almak ister. Kumandan yalnızca yanına üç nefer alacağını söyler. Elçinin yanındaki üç neferden biri meşin kılıflı bir davul, diğeri kırmızı torbaya konmuş bir sancak ve sonuncusu da ağır bir topuz taşımaktadır.

Elçi ve neferleri huzura varır. Elçi, koynundan çıkardığı beratı öperek prense uzatır. Prens değersiz bir eşyaymışçasına göz gezdirerek yanındakilere verir. Elçi gözleri yerde geri geri giderek ortadaki neferin omuzundan topuzu alıp tahtın önüne gelir. Bir anda hiç kimsenin fark edemeyeceği hızla topuzu kaldırır ve tahtta oturan prensin tacının üstüne kuvvetle indirir. Huzurdaki herkes donup kalmıştır. Prenslerinin başı gözler önünde paramparça edilmiştir. Elçi, baş kaldıranın ne şekilde cezalandırılacağını anlatır ve padişah adına tahta otururak kendisine itaat edilmesini ister.

Sarayın dışındaki muhafızlar da içindekiler gibi şaşkındır. Hemen silahlarını yere atıp teslim olurlar. Yalnızca kaçmak isteyen bir zabit ve sarhoş bir kumandanın kelleleri uçurulmuştur.

Yeni Mecmua, 13 Aralık 1917

#### 2.2.2.24. Fon Sadriştayn'ın Karısı

Sinir buhranı geçiren adam her ne zaman bu ruh hâli içine girse kendini İstanbul'un kalabalığından koparark kırlara atmayı seçer. Yine perişan bir hâlde olan adam hafiflemek, beynindeki granit ağırlığı yumuşatmak ve başındaki kaynayan harareti söndürmek için Boğaziçi vapuruna atlar. Etrafı izlerken birden gözü kalın bacaklı, gürbüz bir Alman'a takılır. Ondaki bu sıhhat ve güç adamı daha çok sinir

etmiştir. Bu sıhhatli Alman'ın ne kadar mesut olduğunu düşündükçe daha çok öfkelenir. O sırada Alman'a bir Türk yanaşıp: "–Fon Sadriştayn nereye?" diye sorar. Alman da kendisinden beklenmeyecek güzellikte bir Türkçe ile Tarabya'ya der. Alman'ın bu kadar iyi Türkçe bilmesi de adamı rahatsız etmiştir. O anda Alman ile adam göz göze gelirler. Alman, kendisine bakan adama kendisini hatırlayıp hatırlamadığını sorar. Adam da bir Alman tanıdığı olmadığını söyler. Alman ise kendisinin aslında Alman olmadığını adının Sadrettin olduğunu ve kendisiyle mektep arkadaşı olduklarını anlatır. Adam çok şaşırır. Çünkü bahsettiği kişi çok cılız, hareket etmeye mecali olmayan, spor derslerinde bile hocaların bir kenara çekerek kendisine jimnastik yaptırmadığı bir çocuktur. Fon Sadriştayn, bundan üç yıl öncesine kadar cılız bir adam olduğunu kabul eder. Adam ise onu böyle değiştiren şeyin ne olduğunu merak eder. Fon Sadriştayn başından geçenleri anlatmaya başlar:

Annesi ve babası kendisi küçükken ölmüştür. Halası onu büyütür. Okul bitince de evlendirmek için bir kız bulur. Evlenirler. Halasıyla beraber yaşamaya başlarlar. Kısa zaman sonra kavgalar patlak verir. Karısı, halasıyla yaşamak, yemek pişirmek, ev süpürmek, iş yapmak istemez. Ayrı evde bir hanım gibi yaşamak ister. Adam karısının elinden çıkamayarak pahalı bir muhitten ev kiralar. On liralık maaş giderlerine yetmediği için babadan kalma evi satıp giderlerini o paradan tamamlamaya başlar. İki hizmetçi tutar. Karısı artık istediği gibi sadece süslenerek yaşamaktadır. Paralar suyunu çekmeye başladığında adam da gelecekte ne yapacaklarını düşünmekten verem olur, çok zayıflar ve giderek kötüleşir. Doktor hava değişikliği önerir. O da Almanya'ya arkadaşının yanına gider. Arkadaşının Alman karısı adamı çok şaşırtır. Bütün işleri kendisi yapmakta, temizliğine ve bakımına da bunca iş arasında zaman ayırmaktadır. Kendi karısıyla arkadaşının Alman karısını kıyaslayınca nasıl da büyük farkların olduğunu görür ve Türkiye'ye döndüğünde karısını boşayarak Alman bir kadınla evlenmeye karar verir. Türkiye'ye döndüğünde karısı da zaten tek gözlüklü istediği gibi bir adam bulmuştur ve isteyerek ayrılırlar.

Alman bir kadınla evlenir. Kadın, önce hizmetçileri işten çıkarır. Sonra çok daha ucuza başka bir eve çıkmak ister. Evin bütün ihtiyaçlarını kendi görmeye başlar. Fazla eşyaları satarak parasını bankada biriktirir. Hatta on liralık maaşın bile yarısını biriktirebilecek duruma gelirler. Bu düzenleri adamın maaşına zam yapıldığında da çocukları doğduğunda da aynı şekilde devam eder.

Fon Sadriştayn anlatacaklarını bitirdiğinde vapurdan inme vakti de gelmiştir. Selam ederek vapurdan iner. Adam ise mutluluktan serpilmiş Fon Sadriştayn ve borç içinde para yetiremeyen diğer aileleri düşünerek yolculuğuna devam eder.

Yeni Mecmua, 3 Ocak 1918

#### 2.2.2.25. Diyet

Koca Ali uzun boylu, kalın pazılı, geniş omuzlu bir demirci ustasıdır. Sessiz, kendi hâlinde, işini çok iyi yapan "çeliğe çifte su verme"sini iyi bilen bir ustadır. Bekârdır. Dükkanından dışarı çıkmaz ve boş konuşmayı sevmeyen bir adamdır. Tek derdi ve sözü çelikten, demirden ibarettir.

Koca Ali, yaptığı işle gurur duymakta; ömrü boyunca böyle çalışarak daha nice gaziye savaşlarda kırılmaz kılıçlar, kalkan parçalayan yatağanlar, zırhları kesen ağır saldırmalar yapma hayalindedir.

O gün en az on saat çalışmıştır. Mescide akşam namazını kılmak için gider. Dükkanını kilitlemek gibi bir adeti de yoktur. Namazdan sonra Konya'dan gelen iki dervişin Mesnevi okumalarını da dinler. Kendinden geçer ve ruhu coşar. Bu hâl ile dükkâna girmek istemez ve biraz sakin yerlerde gezinmek ister. Şehirden mandıralara giden yolun geçtiği tahta köprüye kadar gider. Orada karanlıklar içinde yıldızları izlerken bir anda ses duyar. Şehir subaşısı onu görmüştür ve bu tenhalıkta kımıldamadan ne yaptığını merak eder. Ali "Hiç!" diye cevap verir. Şehir subaşısı onun ne kadar namuslu bir adam olduğunu bildiğinden Koca Ali'yi eve gitmesi için uyarmaktan başka bir şey yapmaz. Geldiği yolları hızlıca dönen Koca Ali, dükkanının

önüne vardığında kapattığı kapının açık olduğunu görür. Hırsızların girmeye tenezzül etmeyeceklerini bildiğinden bu durumu çok önemsemez. Kandil bile yakmadan doğruca yatağına girip yatar.

Sabah kapısı çalınır. Uyku mahmurluğuyla kapıyı açtığında karşısında dizdarbaşı ve maiyetindekileri görür. Dizdarbaşı, mandırada hırsızlık olduğunu hırsızların kuzuların birini köprünün altında kestiğini, keserin de Koca Ali'nin dükkânının önünde bulunduğunu anlatırken yerdeki kanları gösterir. Evi aradıklarında yeni yüzülmüş bir deriyle karşılaştılar. Koca Ali sadece "Bilmiyorum." diyecek kadar kendini savunur. Hâkim huzuruna çıktığından sol kolunun kesilmesine karar verilir. Kolunun değil kafasının kesilmesini istese de kabul edilmez ve kazaya rıza göstermek zorunda kalır. Koca Ali'nin bütün dünyası başına yıkılır. Eli onun her şeyidir.

Bütün şehir, Koca Ali'nin başına gelenleri duyar ve çok üzülür. Onun kadar işinin ehli, mahir bir demirci ustası tanımamışlardır. Sipahiler de kendilerine böylesi kaliteli kılıçları yok denecek bir ücrete döven ustayı kaybetmek istemezler. Şehrin Karun kadar zengin kasabına giderler. Bu adam onca malı içinde hasisliğinden hâlâ kasaplığa devam eden suratsız bir ihtiyardır. Ondan, Koca Ali'nin diyetini vermesini isterler. Adam da kurtaracağı adamın artık sadece onun için çalışması koşulunu sunarak diyeti ödemeyi kabul eder. Koca Ali, kimseye minnettar yaşamak istemediğinden durumu önce kabul etmez fakat ikna ederler.

Hacı kasap, kesilecek kolun diyetini hâkime saydığı gün Koca Ali'yi arkasına takar. Dükkâna getirir. Bu adam gayet titiz, gayet huysuz, gayet berbat bir ihtiyardır. Kendisi köşede çubuğunu tüttürürken Ali'yi tüm gün bir işten diğerine koşar. Sabah namazından beş saat evvel kalkarak şehrin dışındaki mandıradan o gün satılacak koyunları getiren Koca Ali, onları keser, yüzer, parçalar ve satar. Akşam ezanına kadar hiç durmadan ve dinlenmeden çalışan Ali'ye Hacı kasap, yemesi için sadece bulgur verir.

Koca Ali, sadece Hacı kasabın çıraklığını değil onun bütün işlerini durup dinlenmeden yapar. Lakin ne yarsa yapsın onu bir türlü memnun edemez. Hacı kasap her sözün sonunda "Kolunun diyetini ben verdim. Şimdi çolak kalacaktın ha... Benim sayemde kolun var." diyerek karşında elpençe divan duran Koca Ali'ye yaptığı iyiliği sürekli hatırlatır. Hacı kasabın beş yıllık işini bir haftada yapan Koca Ali ise ne yapacağını kara kara düşünür. Yaptığı işler değil de kölesi olduğu bu adamın ona sürekli diyetini hatırlatması çok ağır gelmektedir. Kaçıp gitmek de şanına yaraşmadığından çıkar yol arar. Bir gün yine Hacı kasap, bütün işleri görmüş tezgâh başında bıçakları bileyen Koca Ali'ye tembelliğinden ve yavaşlığından dem vurarak "Kolunun diyetini benim verdiğimi unutuyorsun galiba, ben olmasam şimdi çolak kalacaktın" der. Koca Ali düşünür ve bir anda hayvanları doğradığı tahtanın üstüne kolunu koyar ve hiç beklenmedik bir hızla kolunu keser. Sonra da kesiştiği kolunu Hacı kasaba fırlatarak "İşte diyetin" der ve çıkar gider. O günden sonra Koca Ali'yi ne gören olmuştur ne de duyan.

Yeni Mecmua, 18 Ocak 1918

#### 2.2.2.26. Düşünme Zamanı

Badik Ahmet şehrin en eski kabadayısıdır. Daha on altı yaşındayken meşhur kabadayılara kafa tutmuştur. Bıçaklama olayına karışarak üç sene hapis yatmıştır. Meşrutiyetin gelmesi pek çok kabadayı gibi onun da yolunu kesmiş; büyük külhanbeylerinden olmasına engel olmuştur. Artık çoğu genç askere alınmış askere alınmayanlar ise yoğun baskı nedeniyle kendi içlerine dönerek ya kuşçu dükkânı açmışlar ya da kahve gibi ayak işlerine başlamışlar. Badik Ahmet ise bu durumu gururuna yediremediği için bu tarz ayak işlerine yönelmemiştir.

Badik Ahmet iş tutmamakta ısrar edince çeşitli dalavereler yaparak gününü kotarmış, hapse girip çıkmış, sürülmüş ama gururu sebebine bir işte çalışmaya tenezzül etmemiştir. Badik Ahmet için artık para kazanmanın yolu kumar masasından geçmektedir. Kumar oynarken de kendini öyle şuursuzca kaptırmaz. Koyduğu paranın

iki katını alınca masadan kalkmasını bildiği gibi parası yarıya indiğinde de şansını fazla zorlamadan masadan kalkar.

O gece yine kumar başına oturmuş ve daha ilk elden sermayesinin yarısını kaptırınca etraftaki yeni yüzlere ayıp olmasın diye masanın başından kalkamaz. Hâl böyle olunca cebindeki köstekli saatten altın kakmalı gümüş tabakasına kadar neyi var neyi yok kaybeder. İstanbul sokaklarında yürürken vakit öğlen olur. Karnı da epey acıkır. Yolda kaybettiklerini düşünüp dalgın dalgın yürürken ansızın göğsüne biri hızla çarpar. –Çüş be! diye adamın arkasından bağırır. Adam dönüp bakmaz. Kendisine dönüp de cevap vermeyen bu adamın yanına gider ve adama bir güzel bağırır. Adam da onu sakince dinledikten sonra kendisini tanıyıp tanımadığını sorar. Adam kendisinin Ödlek Murat olduğunu söyleyince Ahmet hayretler içinde kalır. Bu yılların kabadayısının yırtıklar içindeki esvaplı hâli onu çok şaşırtır. Ödlek Murat namlı, güzel mâni düzen cesur bir kabadayıdır. Lakabı her şeyi uzun uzadıya düşünmesi ve hiç karakola düşmemesinden gelmektedir. Yılları Anadolu'da çeşitli işlerde çalışarak geçmiştir. En son Arnavutköy'de bir beyin konağında çalıştığını ve buradan da atın ayağına bastığı için kovulduğunu söyler. Badik Ahmet çok şaşırır. Ödlek Murat aç olduğunu ve bu yüzden yaptığını bilmez bir şekilde yürüdüğünü söyler. Açlığı onu düşüncelere salmıştır. Üç gündür yemek yememiştir. Badik Ahmet, Ödlek Murat'ın karnını doyurmak için bir Yahudi bir esnafın dükkânına götürür. Dükkân sahibi bu kılıksız adamları önce almak istemese de Badik Ahmet'in zengin tavrı sebebiyle karar değiştirir. Badik Ahmet lokantacıya sofrayı donattırır. Zevkle ve iştahla yemeklerini bitirirler. Ödlek Murat artık kalkmak istediğinde Badik Ahmet parası olmadığını söyler. Açken boş boş düşünen eski dostuna şimdi dolu karınla bir yol bulması için fırsat verdiğini söyleyerek gülmeye başlar.

Yeni Mecmua, 17 Ocak 1918

#### 2.2.2.27. Muhteri

Parasını doğru kullanmayı bilen boş ve gereksiz harcamalar yapmayan bir adam Göztepe'deki annesinden kalma arsaya köşk yaptırmak adına yedi senedir biriktirdiği paraları nasıl yediğini anlatmaya başlar.

Bu adam yedi yıldır çalışarak didinerek parasını biriktirmiştir. Karşısına Avrupa vilayetlerini gezme ve görme fırsatı çıkar. Kendisine "Gez ama en az harcama yapacak şekilde bütçeni ayarla!" tembihlerinde bulunsa da yolculuğun öncesinde hazırlık için onca para harcar. Yolda tanıştığı zengin Mısırlı Mehmet Bacanak Bey el-Rıza gezmeye Monaco'dan başlamasını söyleyerek onu bu şehre götürür. Bu zengin Mısırlıya takılan adam iki gün içinde bütün parasını -sadece ülkeye dönmesine yetecek kadarı dışında- bitirir. Yedi yıllık emeğini iki günde çarçur eden adam üzüntüyle dalgın dalgın gezinirken gazinonun taraçasına gelir. Orada bir grup fesli zengin İstanbullu ile tanışır. Bir süre sonra garson, zengin bir Amerikalının bu grubu sofrasına davet ettiğini söyler. Adamlar milyoner bir adamın kendilerini davet etmesine şaşırsa da ağız birliği edip daveti kabul ederler.

Akşam üstü davete icabet ederler. Karşılarında zengin ve şık bir Amerikalı beklerlerken Anadolu aksanı ve tavrı olan bir adamla tanışırlar. Adam onlar için salon kapatmıştır. Opera onlar için başlayacak; aktrisler hep birlikte onlar için sahneye inecektir. Adamlar şaşkınlık içinde eğlenmekte, aktrisler sarhoş olup adamların masalarına oturmaktadırlar. Primadonna ise bu zengin milyarderin kucağındayken milyarlar için kadeh kaldırır. Milyarder de para için değil aklı, zekâsı için kadeh kaldırılması gerektiğini kendisinin bir muhteri olduğunu haykırır. Aklı sayesinde bu derece zengin olduğunu anlatmaya başlar. Bu milyarder Amerika'daki zenginlerin halılarını hızlıca yıpranıp atmalarına engel olacak bir "fermejüp" sistemi akledip patentini almış ve bu sayede milyarlar kazanmıştır. O yüzden kendini Edison'dan bile daha yaratıcı bulmaktadır. Muhteriliğiyle gurur duymaktadır.

*

Adam uyandığında nerde olduğunu anlayamadan hızla ayaklanır. El-Rıza'ya veda bile etmeden İstanbul'a gelmek için yola koyulur. Eziyetle tam yedi yılda biriktirdiği paraları heba edişine pişman; Monaco'daki milyarder gibi muhteri olamayışına da yanmaktadır.

Yeni Mecmua, 24 Ocak 1918

#### 2.2.2.28. Fon Sadriştayn'ın Oğlu

Aradan yirmi beş sene geçmiştir. İhtiyar Fon Sadriştayn hastalıkları sebebiyle apartmanından dışarı fazla çıkamamaktadır. Dışarıda bayram havası esmektedir. Türklerin millî bayram günüdür ve bütün İstanbul bu bayramın coşkusunu yaşamaktadır. Karısına, bayramı kutlamak için dışarı çıkma teklifinde bulunsa da karısı bayramın kendi bayramı olmadığını olanca soğukluğuyla söyler.

Fon Sadriştayn geçen onca zamanı düşünür. Aslında pek birlik olunamayan bir evlilikleri olduğunu, onca zaman, zamanı yaşamak ve değerlendirmek yerine sürekli iktisat hesabı yaparak geçirdiklerini fark eder. Ve ne acıdır ki oğulları bunca zaman biriktirdikleri bütün parayı çalarak Amerika'ya kaçmıştır.

Fon Sadriştayn meşhur millî şair Orhan'ın doğduğu bugünün artık millî bir bayram olarak kutlanmasının coşkusunu içinde duyar. Sokaktan geçen müvezziden o günün bütün gazetelerini alır. Hepsi Orhan'ın değerinden ve şiirlerinden bahsetmektedir. Gazetelerin birinde Orhan'ın verdiği bir röportajda öğrendiği her şeyin temelinde annesinin olduğunu ve ondan hem dinî hem de masalsı bilgilerin temelini edindiğinden bahseder. Orhan'ın kendi annesiyle ilgili bu sözlerinden sonra karısı ve Orhan ile aynı yaşta olan oğlunu düşünerek içlenmekten kendini alamaz. Fon Sadriştayn bu ulvî kadının kim olduğunu merak eder. Bu merak duygusuyla evden ayrılır ve Orhan'ın evinin numarasını rehberden bularak arar. Randevu alarak bu kadını görmek ister.

Randevu günü gelip çattığında Orhan'ın yaşadığı eve gelir. Burası dünyadaki cennet misalidir. Bahçesi geniş, evin içi zevkle döşenmiştir. Orhan'ın annesiyle buluşacağı yere gittiğinde ise şok olur. Çünkü karşısında iftiralar atarak boşandığı eski karısını görür. Ayakta durmakta zorlanan Fon Sadriştayn yaptıkları için af dileyerek olanca hızıyla oradan uzaklaşır.

Eve vardığında kocasının bastonla çıkıp bastonsuz döndüğünü gören karısı bin bir tehdit ile artık baston almaya yasak koyduğunu sert bir dille söylediğinde Fon Sadriştayn'ın cevap vermeye bile hâli kalmamıştır.

Yeni Mecmua, 31 Ocak 1918

#### 2.2.2.29. Cesaret

Arkadaşlar oturmuş tıraş olmak için sıralarını beklemektedirler. Berber oldukça kalabalıktır ve sıra hızlı ilerlememektedir. Canı sıkılan müşterilerden biri oflamaya başlamıştır bile. O sırada içeri o güne kadar gördükleri en iri adamlardan biri tıraş olmak için girer. Adam bir dev misali öyle heybetlidir ki onu görenler sadece bu cüssesi nedeniyle bile korkuya kapılırlar. Çıraklardan birine gocuğunu verir. Tıraşı bitip de kalkan bir müşterinin yerine oturur. Orada sıra bekleyenlere de cüssesinin verdiği güçle tehditler savurarak sıra beklemeyeceğini söyler. Zaten kimse onun karşına geçip de hak arayacak cesarette değildir.

Berber bu dev adamın tıraşını yapmaya başlar. Sabunladığı suratı tam tıraşa başlamışken dev, ürkmüş bir hâlde yerinden fırlar. Sesi korkudan titremekte ve yerinde duramamaktadır. Diğerleri ne olduğunu anlayamadan bu iri kıyım adama bakarlar. Sıkıntıdan oflayan müşteri bir cesaret devin yanına giderek ne olduğunu sorar. Adam tir tir titreyerek korktuğu şeyin berberin üzerinde olduğunu söyler. Berbere baktıklarında bir şey göremezler. Sonunda berberde bir bit olduğu ve devin sıtma olmaktan korktuğu için bu kadar paniklediği kanaatine varırlarken dev reddeder. Berberin üstünde bir at sineği vardır. Devin at sineği ve hamam böceğinden ödü kopmaktadır. Herkes şok olmuştur. Ufak tefek çırak gider at sineğini bir güzel ezer.

Dev o kadar korkmuştur ki yarım kalan tıraşını tamamlatmayı bile istemez. Yarım sabunlu yüzüyle ve bozulan siniriyle ona bakan şaşkın onlarca gözün önünden geçip gider.

Yeni Mecmua, 8 Şubat 1918

#### 2.2.2.30. Külah

Mıstık bir muhacirdir. Bulgarlar vatanlarını işgal etmiştir. Bir de üstüne Balkan Harbi patlak verince kaçmak zorunda kalıp Anadolu'ya göç etmiştir. O ana kadar da sürekli göç içinde olmak canına tak ettiği için artık hevesi yerleşmek değil ticaret yapmaktır. Zaten Anadolu'da kandırılacak insanla doludur. Hayvan alım satımı kârlı olduğundan bu işe girer. En çelimsiz, yaşlı ve güçsüz hayvanları yok denecek fiyata alır allayıp pullar ve yanında taşıdığı siyah ottan yedirir. O otu yiyen hayvan canlanır şaha kalkar ve alıcısı da onun bu hâline inanarak büyük paralara hayvanı satın alır.

Pazar yerinde "Molla" namlı bir rakibi vardır. En kârlı kapatacağı işleri bile bu adam sayesinde kaybeder. Pek çok hayvanı da ona kaptırdığı olmuştur. Bu adam, Mıstık'ın bile beğenmedi hayvanları alıp parlatıp ederinin çok üstüne satar. O nedenle Mıstık bu adama kafayı takar. "Sana bir külah giydireyim de gör!" diyerek bu adamla ortak olmak istediğini söyler. Adam da fikri kabul eder. Bu ortaklık şerefine kahve ısmarlamak istese de Molla bütün yıl bir gün yiyip bir gün oruç tuttuğunu ve o gün de oruçlu olduğunu söyleyerek kahveyi reddeder.

Ertesi gün pazar yerinde hayvanları beraber satarlar. Birkaç gün daha burada kalıp çürük hayvan toplamaya sözleşirler. Gece birden Mıstık'ın odasının kapısı vurulur. İkisi de aynı handa karşılıklı odalarda yatmaktadırlar. Molla, valinin çocuğunun beyaz eşek istediğini; bulurlarsa çok büyük para kıracaklarını bu konuda da oraların en cambazlarından Hacı Hüseyin'in kendilerine yardım edebileceğini

söyler. Mıstık, Molla'dan çok sert bir rakı kokusu alır. Molla ise dişi ağrıdığı için ağzını rakıyla çalkaladığını söyleyerek ayrılır.

Ertesi gün Mıstık, Hacı Hüseyin'i bulur ve Beyaz eşek bulursa ondan yüklü bir paraya alacağını söyler ve yanından ayrılır. Aklında da Molla'ya külah geçirmek vardır. Eşeği direk valiye kendisi götürüp bütün kârı cebine atmanın hayalindedir. Akşam olunca hacının yanına vardığında Beyaz bir eşeğin orada durduğunu görür. Hacı da eşeği onun için temin ettiğini söyler. Mıstık ertesi gün eşeği ondan almak koşuluyla oradan ayrılır. Aklında eşeği çalmak vardır. Ama Hacı da aynı gün hem beyaz eşek istenmesi hem de eşeğin hemen bulunması sebebine içinde bir huzursuzlukla ahırı beklemeye karar verir.

Mıstık ahırdan eşeği kaçıracağı sırada hacıya yakalanır. Ne yaptıysa elinden kurtulamaz. Herkes başına toplanır ve bir güzel dayak yer. Sabah olmuştur ve yağmur yağmaktadır. Yağmur altında eşeğin renginin değişmeye başladığını görürler. Mıstık, içine düştüğü oyunu anlasa da artık çok geçtir.

Vakit, 24 Şubat 1918

#### 2.2.2.31. Hatiften Bir Seda...

Hacı İmameddin Efendi adında mahallede namı duyulmuş lakin cismi görülmemiş bir sofu yaşarmış. Çok uzun zaman önce evinden çıkmayı bırakmış, kendini dünya işlerinden el etek çekerek Allah'a yalvarmaya adamış bu sofuyu herkes çok severmiş. Yirmi senedir evden çıkmadığı gibi dünya kelamı etmeyi de bırakan Hacı İmameddin Efendi, karısıyla da ancak işaretle konuşurmuş. Karısı, zeytin, kuru incir, hurma ve bayat ekmek olan kocasının sahur ve iftarlığını, kapısının önüne bırakıp gidermiş.

Hacı İmameddin Efendi bu denli Allah yolunda bir sofu olmasına karşın oğlu tam tersiymiş. İçki, kumar, edepsizlik... Oğlu ne ararlarsa bulunacak türden pis biriymiş. Sadece mahalleli değil bütün semt bu oğlandan yaka silkermiş. Kötü Tahsin

namlı bu delikanlıyı babası daha sekiz yaşındayken, bir kız çocuğunun yanağını ısırdığını duyunca reddedip teyzesine göndermiş. Şimdi ise oğlunun en büyük dileği babasını bir an önce öbür âleme uğurlayıp mirasına konmakmış.

Naciye Hanım, bir gün yine kocasının sahurluğunu hazırlayıp kapısına bıraktığında kocası ilk defa onunla konuşmak istemiş. Bu, yıllardır yapmadıkları bir şey olduğu için Naciye Hanım çok korkmuş. Hacı İmameddin Efendi, artık mezarda itikafa girmek istediğini o yüzden de karısına bahçede mezar açtırmasını tembihlemiş.

Kötü Tahsin bir gece zil zurna sarhoş olarak teyzesine gideceği yerde baba evine gelmiş. Tekrar geri dönmeye gözü kesmediği için mermer basamakta uyumaya karar vermiş. Susuzluktan içi yanmış ve su şırıltısının sesi kulağına gelmeye başlamış. Dikkat edince sesin şırıltı değil mırıltı olduğunu anlamış. Babasının uyumadığını ve zikir çektiğini anlayınca: "Bizim moruk, uçacak ölüsü kınalı." demiş. Sonra tekrar: "Uç mübarek, uç!", ve yine aynı şeyi tekrarlamaya başlamış. İmameddin Efendi ise zikir çekerken birden hatiften duyduğu sese kulak kabartmış. Pencereyi açmış. Kapkaranlık geceyi sadece bu "Uç mübarek" sedası bölmekteymiş. Ağlamaya ve şükretmeye başlamış. Diri diri mezara girmesine Allah'ın razı olmadığını; artık onu da erenleri arasına aldığını düşünerek camdan kendini boşluğa bırakmış. Kötü Tahsin ise birden önüne düşen şeyi fark etmiş. Annesinin üşümemesi için şilte attığını düşünüp şilteye sarılıp uyuyakalmış.

Sabah namazına gidenler bu korkunç manzarayla karşılaşınca Kötü Tahsin'i neredeyse parçalayacaklarmış lakin suçsuzluğu meydana çıkmış. İmameddin Efendi'nin kendini pencereden attığı anlaşılmış.

Cenazesi yıkanmadan, namazı kılınmadan gömülen bu dinsiz imansız İmameddin Efendi'ye artık herkes beddua etmekteymiş.

Yeni Mecmua, 7 Mart 1918

#### 2.2.2.32. Müjde

Bir grup asker siperlere götürülen arabaların içinde gece vakti ilerlemektedir. Birden askerlerden biri havada bir ışık görür. Diğer askerler onun işaret ettiği tarafa baktıklarında bir şey göremezler. Bu görülen ışıkla ilgili tahminler yapmaya başlarlar. Torpido yahut düşman askerlerinin fener ile yaralı taşıması fikirleri ortaya atılır. İkisi de kabul görmez. Askerler biraz dinlenirler ve tekrar yola koyulurlar. Bu kez gökyüzünde şimşek çakmış gibi bir alevin parladığını ve sincabi renkte alevler saçarak düştüğünü görürüler. Bu defa da bu gördükleri şey için top güllesi, bomba, uçaktan atılan bomba ve şahap gibi tahminler yapılır. İçlerinden bir asker bunun gök taşı olabileceğini söyler ama kimse onun sözüne kulak asmaz.

Sabah olmuştur ve arabalar sabah molası verirler. İçlerinden bir asker gökte bir şey yazdığını söyler. Herkes göğe bakar. Asker, gökte "Fetih yakındır." yazdığını söyler ve harfleri kendince tek tek gösterir. Askerler, gökten ilahî bir mesaj geldiğine inanarak bunu bir fetih müjdesi olarak görürler. Askerler bu müjdeye kendilerini öyle kaptırırlar ki hatta geceki parıltıya gök taşı diyen asker bunun gök taşından geriye kalan duman olma ihtimalini bile yok saymış, bu keramete kendini inandırmıştır.

Yeni Mecmua, 21 Mart 1918

#### 2.2.2.33. Terakki

Niyazi ile Neşet, bir yaz günü odada sigara içmektedirler. Aynı zamanda hayatlarının nasıl da hızla değiştiğini konuşurlar. Bundan sekiz-on yıl öncesinde adını bile bilmedikleri pek çok şey şimdi hayatlarındadır. Telefon, elektrik, sinema, otomobil, gramofon, tayyare ve zeplin gibi yeni buluşlar artık hayatlarının önemli bir yerindedir ve onlar böylesi ilerleme ve gelişmeye hayret etmektedirler. Gelişmekten bahsederken dışardan gür, latif ve ahenkli bir ses işitirler. Bu ses bir dilenciye aittir ve dilenci, dünyanın çok geliştiğini ve insanların artık keyiflerine daha çok düştüğünü; dünyanın daha çok tamah edilecek yer olduğunu; ölümlü dünyanın bugün var yarın yok olduğunu yanık sesiyle ve düzgün anlatımıyla söyleye söyleye yürümektedir. Neşet ve Niyazi, bu dilencinin filozof olduğunu düşünür çünkü üniversitede bile böylesi bir hatip yoktur.

Niyazi, bu denli latif sesin sahibini görmek için penceren dışarı baktığında dilenci ondan bir dilim ekmek ister. İki arkadaş bu adama öyle şaşırırlar ki onun dilenci olduğuna inanamazlar. Sonra da gelişimin bu dilenciye de yaradığını düşünürler. Bundan on yıl öncesinde böylesi hatip dilenci yoktu diyerek dilencilerin de gelişen dünyaya ayak uydurduğunu düşünürler.

Yeni Mecmua, 28 Mart 1918

#### 2.2.2.34. Velinimet

Logaritmacı Hasan ve arkadaşı güzel havanın tadını çıkarmak için Bomonti'ye doğru yürümektedirler. Logaritmacı Hasan, bir riyaziye hocasıdır. Muhakkak her duruma vereceği bir öğüt bulur. Nasihat etmeden duramayacağı gibi bütün mantığı da ikiyle ikinin çarpımı gibi açık ve nettir. Doğrular ve yanlışlar... Hayat bu ikisinden ibarettir.

Yürüyüş sırasında harbin uzamasında İngilizlerin hesap bilmemesinin payı olduğunu yolda tartışa tartışa giderlerken önlerinde oldukça şık bir araba durur. Arabanın içinden aynı şıklıkta bir adam iner ve Hasan'a "Velinimetim!" diyerek hatırını sorar. Yanındaki arkadaşı şaşkınlık içinde onları izlemektedir. Hasan bu şık beye parasını bir milyon yapıp yapmadığını sorar adam da yapamadığını söyler. Hasan adama çalışması gerektiğini öğütler. Adam, Hasan'ın öğüdünü dinleyeceğini daha önceki öğüdü sayesinde sürünmekten kurtulduğunu söyler. Adam teşekkür ederek uzaklaştığında beraber yürüdükleri arkadaşı olanları sorar. Logaritmacı Hasan da anlatmaya başlar.

Bu şık adam onun eskiden uşağıdır. Balkan Harbi'nden sonra İstanbul'a gelince uşağıyla yolda karşılaşır. Adam aç olduğunu söyler ve para ister. Hasan da uşak olduğu vakitteki köpeği ona hatırlatır: Koton... Hasan, Koton'a ne kadar yemek verilirse verilsin kötü gününü düşünerek bir kısmını mutlaka gömüp, en iyi gününde dahi bu alışkanlığından vaz geçmezken sen neden bir köpek kadar olamıyorsun diye çıkışır. Sonrasında da para vermek yerine adama ip fabrikasında iş bulur. O gününü

kotarması için de hemen arka sokakta bir otel temizliğine gönderir. Adam ip fabrikasındaki işinde öyle başarılı olur ki kısa zamanda usta başı olur. Sonra da zengin bir adam ile ortak olarak çorap fabrikası açar. Şimdilerde de müteahhitlik yapar.

Adamın zenginleşmesi dürüstlüğündendir. Hasan'ın yaptığı iyiliği de unutmamış ve onu velinimeti olarak kabul edip her gördüğü yerde hatırını sormaya devam etmiştir. Yanındaki arkadaşı Logaritmacı Hasan'ın anlattığı bu zengin adama hasetlenerek "Yeni zengin işte!" diyerek küçümser. Hasan ise zenginliğin şarap olmadığını eskisinin de yenisinin de bir olduğunu söyler.

Vakit, 3Nisan 1918

#### 2.2.2.35. Dama Taşları

Ali Dânâ Efendi, Edirnekapı'da dedelerinden kalma eski bir evde oturmaktadır. Dışarı çıkmayı sevmeyen, eski tutkunu bir ihtiyardır. Öyle eski düşkünüdür ki ne evinin kırık camlarını yaptırır ne bozulan eşyalarını tamir eder ne de eski kıyafetlerini atar. Evinin koca bahçesi bakımsızlıktan tıpkı evi gibi perişan hâldedir. Bütün bu eskilikler arasındaki en eski meraklarından biri de dama oynamaktır. Yosunlu havuzunun kenarına serdiği sedire uzanıp eski dostlarından biriyle dama oynamaktan çok keyif almaktadır. Yine bir gün havuzun kenarında sedire uzanmışken bir kurbağa görür. O kurbağayı eski dostu Cabi'ye benzetir. Birden içini şiddetli bir arzu kaplar. Cabi Efendi ile saatlerce oynadıkları dama oyununu düşünür. Ve hızla Cabi Efendi'nin yanına gitmek için hazırlanır.

Cabi Efendi akıl hastanesinde yatmakta olan bir delidir. Öyle bir hâldedir ki ne kimse onunla kalır ne de konuşur. Deliliğin zirvesi olarak nam salmıştır.

Dânâ Efendi tımarhanenin doktorunun tüm ikaz ve itirazlarına rağmen zorla da olsa Cabi Efendi'nin yanına girme iznini alır. Dama takımını da yanında getirmiştir ama görevli izin vermez.

Cabi Efendi'nin yanına varınca iki arkadaş öyle aklı başında öyle dostça sarılıp hâl hatır sorarlar ki Dânâ Efendi ile delinin yanına gelen görevli onları baş başa bırakmayı uygun görür. Yarım saat sonra gelmek üzere çıkar. Dânâ Efendi dama kutusuyla geldiğini ama görevlilerin izin vermediğini söylediğinde Cabi Efendi kendisinin dama taşlarını çıkarır. Yassı ve sivrilerden oluşan dama taşlarıyla dama oynamaya başlarlar.

Cabi Efendi, yıllardır dama oynamadığını eğer taş alırsa aldığı o taşları arkadaşına yutturacağını söyler. Dânâ Efendi şaka yaptığını düşünse de Cabi çok ciddidir. Aldığı her taşı zorla yutturmaya başlar. Dânâ Efendi arkadaşının verdiği bir testi su yardımıyla kaybettiği her taşı zorla yutmaya başlar. Taşları yutarken boğazı da parçalanır. Bir vakit sonra ne testide su kalmıştır ne de yutulacak taş. Deli ise oyun bilmeyen arkadaşının hâline katıla katıla güler. Görevli geldiğinde Dânâ Efendi yürüye yürüye geldiği yolları koşa koşa çıkarak doktorun yanına gider. Durumu anlatır. Onca taşı yuttuğuna doktor inanmaz. En sonunda Dânâ Efendi, doktoru taşları yuttuğuna ikna eder. Doktor karnının kasığa yakın bölgesini muayene eder ama herhangi bir sertlik bulamaz. En sonunda bu adamın da deli olacağından şüphe eder. Dânâ Efendi ise taş yutmaktan parçalanan boğazını gösterir. Doktor boğazın parçalandığını görse de karında bir sertlik bulamayışına şaşırır. Nihayetinde delinin yanına bir görevli göndererek taşların oraya nasıl sokulduğunun araştırılmasını ister. Görevli bir süre sonra döner. Yüzünde alaycı bir gülümseyişle delinin dışardan taş sokmadığını; şey edip güneşte kurutarak taş yaptığını söyler. Doktor midedeki yumuşaklığın sebebini böylelikle anlamıştır. Dânâ Efendi ise hâlâ kendine gelmeye çalışmaktadır.

Yeni Mecmua, 11 Nisan 1918

#### 2.2.2.36. Ayın Takdiri

Bir kadın ağaçlıklarda ilerlemektedir. Arkasında onu izleyen biri daha vardır. Kadın biraz mahzun biraz da takip edildiğinden haberdar gibi yürümektedir. Koruda ayın parlaklığının giremediği bir yere gelince erkek, kadının karşına dikilerek ondan aşk istediğini söyleyip öpmeye başlar. Kadın dirense de sevdiği olduğunu söylese de

engel olamaz. Kadın dönüp adama baktığında çok çirkin olduğunu görür. Kadın ağlayarak adamın kucağına kendini bırakır. Adam kucağında kadınla koruda yürümeye başlar. Artık ayın ışığı sadece kendi gölgesini göstermektedir. Kadın onun gölgesi içinde erimiş ve sönmüştür. Adam gözlerini yukarı kaldırdığında ayın ona kahkahalarla aferin diyen sihirli sesini duyar gibi olmaktadır.

Yeni Mecmua, 18 Nisan 1918

#### 2.2.2.37. Yalnız Efe

Bir adam ve ona ayı avında eşlik eden ihtiyar kılavuz derin yarlardan, sarp keçi yollarından düşe kalka ilerlemektedirler. Adam yorulmuştur ve ihtiyar kılavuzuna dinlenmeyi teklif eder. Kılavuz da yarın başına çıktıklarında dinleneceklerini söyler.

Yarım saat kadar daha tırmandıktan sonra ihtiyar kılavuz yarın başına geldiklerini söyler. Adam da çamın altına oturup sigarasını tellendirme niyetindeyken kılavuz mâni olur. Burası Yalnız Efe'nin sır olduğu yerdir ve saygısızlık etmemek gerektiğini söyler. Adam da merakla Yalnız Efe'nin kim olduğunu sorar. İhtiyar avcı anlatmaya başlar:

Yalnız Efe'nin aslında kız olduğuyla başlar. O, sadece kadınlara gözükürmüş. On altı yaşında dağlara çıkan bu kız, önceleri babasıyla beraber köyde yaşarmış. Alacaklı olduğu bir adamdan borcunu istemiş. Vermemişler. O da kötü laf söylemiş ve bu yüzden de yörüğü öldürmüşler. Kızcağız ortada kalmış. Hükümete gidip de babasını vuranı şikâyet etse de bir sonuç alamamış. O zamanlar köye zaptiye memuru gelip gidermiş. Kız, bu adama da babasını öldüren kişiyi yakalamasını söylese de adam sarhoş ve katilin ailesine yakınlığıyla da bilindiğinden kızı kötü sözlerle başından savmış. Kız en sonunda babasının intikamını almaya yemin etmiş. Bir süre ortada görünmemiş.

Bir gün mülazım, ahbabı olduğu bu ailenin verdiği ziyafete giderken başından vurularak katledilmiş. Kimse yörüğün kızının bu cinayeti işlediğine inanmamış. Bir

hafta sonra yörüğü vuran korucu da öldürülmüş. Bir zaman sonra da cinayeti hasır altı ettiren Eseoğlu'nun da boğazlanmış cesedini bulunca artık bu cinayetleri kimin işlediğine şüphe kalmamış.

Anadolu efelerinin uşaklarıyla gezdiği herkesçe bilinirmiş. Bu efe ise kendi işini kendi görüp yalnız gezdiği için bu adı almış. Artık civarda soyguncular, zalimler, işgüzarlar Yalnız Efe'nin korkusundan barınamayacak hâle gelmişler. Düzen, intizam sağlanmış. Öyle ki bir zaman onun korkusundan hırsızlıklar bitmiş, haksızlığa uğrayanlar Yalnız Efe'ye söylerim diyerek haksızlık edeni korkutur olmuş. Ortalık namusuyla işini yapan yahut yapmak zorunda kalan insanlarla dolmuş.

Yalnız Efe'den kimsenin şikâyeti yokmuş. Kimsenin malına canına haksız yere zarar vermezmiş. Camisine bakmayan köylülere samanlıklarını yakacağı haberini gönderirmiş. Mazlum, öksüz, garibanlar bu efe sayesinde güler olmuşlar. Kaza içinde elli dalda heybesi varmış. Halkın gönlünden kopan ile geçinirmiş.

Bir zaman Söke civarında Rum eşkıyası türemiş. Devlet de bu haydutlara karşı bir tabur asker göndermiş. Asker bu eşkıyaları bulamamış ama Yalnız Efe'nin namını duymuş. Boş durmamak için onun peşine düşmüşler. Akkovuk'ta Yalnız Efe'yi kıstırmışlar. Teslim olmasını söylediklerinde efe de onlara zarar vermek istemediğini ve gitmesi için izin vermelerini istemiş. Askerler kabul etmemiş ve ateş açmışlar. Yalnız Efe de birkaç askeri çeşitli yerlerinden yaralamış. Çapraz ateş arasında kalan Yalnız Efe, askerlerin birbirlerine zarar vereceği korkusuyla artık bir şey yapmayacağını ve gideceğini söylemiş. Bunları söyledikten sonra sesi gelmeyen Yalnız Efe'nin martini ve geyik postu seccadesi tam bu çınarın altında bulunmuş. O vakitten beridir de Yalnız Efe'ye rast gelen olmamış.

Adam ve kılavuzu artık dinlenmişlerdir. Yalnız Efe'yi anlatan bu kılavuza dönen adam uçurumu gösterir. Yalnız Efe'nin uçurumdan kendini atmış olacağını söyler. Adam ise reddeder. İntihar etmeyecek kadar dini bütün olan efenin tam da

orada sırrolduğunu söyler. Adam da sırrolduğunu nerden bildiğini sorar. Kılavuz da büyük bir inanç ile "Sırrolmasa her gece oraya nur iner mi!" der.

Yeni Mecmua, 25 Nisan 1918

#### 2.2.2.38. Nadan

İhtiyar padişah artık iş göremez hâle gelmiş. Eli ayağı yavaştan tutmamaya, gözleri görememeye başlamış. Bu durumu bilen yağmacı devlet adamları ve askerler de durumu kullanmakta sarayın iliklerine yapışıp sömürmekteymiş. Cefakâr ve fedakâr olan gerçek vatansever beyler er meydanında çoktan ölmüş. Tecrübeli vezir de artık kalmamış.

Padişah böylesi kötü gidişat içerisinde tek umudunu "Köse Vezir"e bağlamış. Onu ikna edip kötü gidişe son verecek kabiliyetteki bu ere mührünü vermek istemekteymiş.

Bir gün adamlarına Köse Vezir'i çağırtmış. Karşısına aldığı bu akil adama derdini anlatmış ve onu kendisine vekil etmek istediğini mührünü de böylesi vatansever bir adama bırakabileceğini anlatmış. Lakin Köse Vezir devlet işleriyle uğraşmak şöyle dursun mesuliyet almaya bile yanaşmamış. Çoluk çocuğuyla ömrünün geri kalanını huzur içinde geçirmek istediğini anlatmış. Padişah çok hiddetlenmiş. Adamı öldürmeye cesaret edememiş. Ne de olsa dünya işlerinden elini çekmiş bir adama ölüm cezası vermek ona istediğini yaptırmak için yeterli gelmez diye düşünmüş. Onu hapse attırmış. Ne kalem ne de kitap verdirmiş. Bu Köse Vezir için ölümden beter bir cezaymış. Padişah görevi ona kabul ettirmeye azmettiği için çeşitli çarelere de başvurmuş. Böylesi ilim sahibi, devlet işlerinden anlayan ve dini bütün bir adamın cahil bir adamla aynı ortamda bulunmasının ne kadar talihsiz olacağını düşünmüş ve hemen emir vererek civardaki en nadan kişiyi bulup getirmelerini istemiş. Askerler otuz beş kırk yaşlarında çok kuvvetli, hissiz, terbiye, hürmet, namaz niyaz bilmeyen bir adam bulmuşlar. Herkes ona "Eşek Hasan" dermiş. Elleri bağlı

şekilde saraya getirdikleri bu adamı Köse Vezir'in yanına koymuşlar. Vezir onunla hiç konuşmamış.

Aradan neredeyse bir ay geçmiş. Padişah da nadan bir adamla bile yaşayacak kadar dünya işlerinden geçmiş bu adamı görünce gitgide ümitsizliğe kapılmış. Bir sabah Köse Vezir, bu koca herifin hüngür hüngür ağladığını görmüş. İlk defa olarak ona ağlama nedenini sormuş. Adam bir türlü derdini söylemek istememiş. Darılırsın diyerek de Köse Vezir'i uyarıyormuş. Köse Vezir de darılmayacağını temin ediyorsa da bir türlü ikna edememiş. En sonunda Eşek Hasan ağlama nedenini Köse Vezir'e "Benim sürümde bir kösemen vardı. Senin yüzüne baktıkça o hatırıma geliyor. Onun için ağlıyorum." demiş. Köse Vezir de hayret içinde hiç cevap vermeden kapıyı vurup padişahın teklifini kabul ettiğini söylemiş.

Bir sene sonra savaş bitmiş, Köse Vezir sayesinde işler de yoluna konmuş. Padişah ona bu görevi kabul ettiren Eşek Hasan'ın ne yapıp da veziri ikna edebildiğini sormuş. Köse Vezir de verecek bir cevap bulamayarak "Suçsuz bir köylünün benim sebebime hapiste yatmasına gönlüm razı olmadı." diyerek konuyu geçiştirmiş.

Vakit, 11 Mayıs 1918

#### 2.2.2.39. Makul Bir Dönüş

Aklı başına gelen Cabi Efendi artık akıl hastanesinden salıverilmiştir. Hastaneden büyük bir heyecan içinde ayrılan adamcağız yolda karşılaştıkları neticesinde hayretler içinde kalmıştır. Hastanede bulunduğu zaman içinde dünya değişmiş, her şeye zam gelmiş, gazeteler kapanmış, herkesin kullandığı şeyler pahalılıktan daha adileriyle yer değiştirmiş ve para oldukça değer kaybına uğramıştır. Bütün bu gördüklerinin ona yapılan bir oyun olmadığını anlayan Cabi Efendi hızla çıktığı akıl hastanesine geri döner ve tekrar içeri tıkılmak ister.

Vakit, 24 Mayıs 1918

### 2.2.3. Hülya Argunşah- Üçüncü Kitap

#### 2.2.3.1. Bir Hatıra

Adam on dokuz yaşındaki hâlini hatırlamaktadır. Bol okur ve okudukları üzerinde günlerce düşünür. O zamanlar "Rütbe haysiyeti düşürür." diye bir cümleye rast gelir. Anlam veremez ve anlam vermek için çok uğraşır. Sonunda Logaritmacı Hasan'a rastlar. Arkadaşı bu cümlede ne kastedildiğini yoldan geçen zengin ama giyiminde müthiş tuhaflıklar olan garip bir adamı göstererek anlatır. Önceden ağa olan bu adam parayı bulmuş ve paşa olmuştur. Lakin mevkiinin hakkını veremeyerek tüm zenginliği eline yüzüne bulaştırmıştır. Genç adam arkadaşının bu izahıyla günlerin verdiği iç sıkıntısından kurtulur.

Vakit, 7 Haziran 1918

#### 2.2.3.2. Harem

Birbirlerini aldatan çift, eşyalarını toplamak için eski yaşadıkları eve gittiklerinde karşılaşırlar. Sakin hayatı seven, kadın ve erkeğin ayrı eğlenmesi gerektiğini düşünen koca ile bol kahkahalı, tanıdık tüm dostların ayrım yapılmaksızın katıldığı eğlenceleri seven kadın bu karşılaşma neticesinde birbirlerini aldatmadıklarını ispata başvururlar. Bu ispat için yanlarında taşıdıkları günlüklerini birbirlerine okurlar. Kadın kocasının isteğiyle kadınlı erkekli eğlenceyi haremlik selamlığa dönüştürmüş ama bir erkeği kadın kılığına sokarak içeri alınca ortalık karışmıştır. Sonuçta olay aydınlığa kavuşur ve eşler barışır.

Türk Kadın Mecmuası Yayınları, 1918

#### 2.2.3.3. Nakarat

Asker Babina'da bir meyhanecinin kiralık odasında kalmaktadır. Camdan her baktığında çok güzel bir Bulgar kızının kendisine bakarak Bulgarca şiir okumasına hayran kalır. Günler geçtikçe Bulgar kızının söylediği bu şiiri kendi de ezberler ve tekrarlamaya başlar:

"Naş, naş

Çarigrad naş,

Ras va tri”

Bu Türk askerinin ayrılma zamanı geldiğinde meyhaneciyle hesabı keserken Bulgar kızının söylediği bu nakaratın Türkçesini ona sorar. Türkçesini öğrendiğinde kendi Türklüğünden utanır:

“Bizim olacak, bizim olacak,

İstanbul bizim olacak...”

Yeni Mecmua, 3 Ekim 1918

#### 2.2.3.4. Tuhaf Bir Zulüm

Yaşlı Bulgar Gospodin Kepezef, eski bir askerdir. Türkleri dize getirmesiyle ünlüdür. Türkleri Bulgar topraklarından domuzlar vasıtasıyla kovduğunu övünerek anlatır. Türklerin yaşadığı yerleri Bulgarlaştırmak için birkaç Bulgar aileyi Türklerin arasında yerleştirmiş hepsinin bahçesine de domuz sürüleri koydurmuştur. Kendi bahçelerini talan eden, sokak çeşmesinden su içen ve ortalıkta gezen bu necaset hayvanlara dayanamayan Türkler en nihayetinde yaşadıkları toprakları terk ederler. Gospodin, kan dökmeden nasıl bir zulüm uyguladığını ballandırarak anlatır.

Yeni Mecmua, 26 Ekim 1918

#### 2.2.3.5. Namus

Bir çingene kendi köpeğiyle çiftleşen başka bir köpeği görür. Bu olaya şahit olduğu hâlde köpeğini kurtarmayan aile bireylerini ve köpeği Çomar’ı namusu uğruna baltayla öldürüşü anlatılır.

Diken, 28 Kasım 1918

#### 2.2.3.6. Bir Vasiyetname

Bir adam yaşadığı lüks içindeki hayatından sıkılıp intihar etmeye karar verir. Mallarını da zevkusefa içinde sarf etmek koşuluyla yeğenine bıraktığını bildiren bir mektup yazar. Tam o anda birlikte olduğu kadınlardan biri onu tutup eğlence için oturduğu yerden kaldırır. Adam intihardan vazgeçerek gönül eğlendirmeye devam eder.

Tercüman-ı Hakikat, 8 Aralık 1918

#### 2.2.3.7. Yemin

Genç adam eski zamanları hatırlar. Yaşlı bir kadın, kızlarını para kazanmak için namuslarını pazarlamaktadır lakin bu iş asla dile getirilmemektedir. Erkeklerle beraber kızlar odalara çıksa da kimse bu işe bir ad koymadan devam ederler. Lakin etraf durumdan kuşkulanmaya başlar. Kızların birinin sözlüsü evi basar. Yaşlı kadın duvardan Kur'an-ı Kerim'i indirterek el basar ve namussuz işler yapılmadığına yemin eder. Sözlüsü olan genç bu yemine inanarak gider. Genç kızın birlikte kaldığı adam ise saklandığı dolaptan çıkar. Yalan yere edilen yeminden çok korkmaktadır. Yaşlı kadın kızına duvardan Kur'an-ı Kerim'i indirmesini söyler. Kadın bezi açtığında kuru incirleri kızına ve genç adama ikram ederek afiyetle yerler.

Şair, 12 Aralık 1918

#### 2.2.3.8. Tütün

Cabi Efendi hizmetçisine sigara vermekten artık çok rahatsız olmaktadır. Bir gün hizmetçisi onu tekrar yakalar ve sigara ister. Cabi Efendi de ona çaktırmadan kurumuş patlıcan yapraklarını kâğıda sarar. Hizmetçisine verirken de bu sigaranın padişah sigarası olduğunu söyler.

Kısa bir zaman sonra hizmetçi ölüm döşeğine düşer. Sebebinin de ona artık padişah sigarası verilmediğini söyler. Onların patlıcan yaprağı olduğuna da kimse hizmetçiyi ikna edemez.

Tercüman-ı Hakikat, 16 Aralık 1918

#### 2.2.3.9. Ezelî Bir Roman

Âdem Bey ve Havva Hanım arasındaki aşk anlatılır. Bir ecinni aşkın giderek azalacağını ve zamanla tükeneceğini haber verse de Havva Hanım inanmak istemez. Zaman ise ecinniyi haklı çıkarır.

Tercüman-ı Hakikat, 22 Aralık 1918

#### 2.2.3.10. Türkçe Reçete

Belkıs yatağında hasta kıvranmaktadır. Akrabaları olan Doktor Şerif'i çağırırlar. Doktor, Belkıs'a önce bir sigara yaktırır sonra da içinde yeni kıyafetlerden eğlenceli gezmelere kadar pek çok aktivitenin olduğu bir Türkçe reçete uzatır. Belkıs reçeteyi okuyunca bile iyileşmeye başlar.

Zaman, 30 Aralık 1918

#### 2.2.3.11. Kesik Bıyık

Bir adamın zamanın modasına uyarak bıyıklarını kestirişi ve bu yeni kesik bıyıkların ona hiç yakışmayarak düştüğü gülünç durum anlatılır.

Diken, Aralık 1918

#### 2.2.3.12. Ashab-ı Kehfimiz

Ermeni genç tuttuğu günlüğü bulur ve okur. 'Osmanlı Kaynaşma Kulübü' adı altında yeni bir millet yapmaya kalkan çeşitli ırklardan Osmanlılar! bu cemiyetin oluşum süreçlerini belirlemektedir. Ermeni, Rum, Yahudi, Bulgar ve Türklerden oluşan bu cemiyette sadece Türkler kendi kimliklerini yok sayarak bu kimliğin adını bile anmak istemezler.

Sonunda devrin ahvalinden bihaber Türkler ve Osmanlı'yı parçalayarak kendi milliyetlerini yüceltmek amacı güden diğer milletlerden olan güruh bu cemiyeti

kurarak gazeteyle yapmak istediklerini duyurmak isterler. Gazetelerine İnsanlık adını koyarlar ve fikirlerini açıkça bu gazetede yayımlarlar.

İnsalık'ta yazılanlar büyük ses getirir. Milliyetperver Türkler galeyana gelip gazetenin binasını basmak ister. Dört bir yandan kimliğiyle gururlanan Türkler bina önünde nöbet tutar, geçit yapar. Kaynaşma Kulübü'nün üyeleri korku içindedir. İz'an gazetesinde 'Ashab-ı Kehf' başlığıyla bu kulüple dalga geçen, tezlerini çürüten uzun bir yazı yayımlanır. Bu yazı öyle önemli tespitler doludur ki Kaynaşma Kulübü topa tutulmuş ve fikirlerinin temelsizliği örnekleriyle açıklanır. O günden sonra 'Kaynaşma Kulübü'nün kapanmasını Ashab-ı Kehf uyandı şekline alay konusu eder.

Sonuçta Osmanlı Kaynaşma Kulübü dağılır.

Kanaat Kitabevi, 1918.

#### 2.2.3.13. Devletin Menfaati Uğruna

Evvel zamanda bir krallık vardır. Bu krallıkta her şey yolundadır. Halk huzur ve refah içindedir. Kral ülkeye adaletle hükmetmektedir. Lakin halkın büyük bir dertleri vardır: kralın çocuğu olmamaktadır...

Kralın yanına mabeyni gelir. Ona devletin menfaati uğruna bir veliahdı olması gerektiğini söyler. Bu durumu karısı olan on yedi yaşındaki kraliçeye anlatmalarını ve devlet için onun böylesi bir fedakârlığa girişmesini isterler. Kraliçe çok üzülür, kraldan başkasıyla olma fikri onu beter eder lakin sonunda kabul eder. Kral ve mabeyni kraliçeye münasip birini seçmek isterlerken kraliçe her söylenilen kişiyle ilgili iyi hizmet veremeyeceği sebebiyle reddeder. Kraliçe o söylenilen adamlarla çok daha önce devletin menfaati uğruna beraber olmuştur.

Sonunda dev yarması bir adam olan Ferman'ı ister. İki oğlu olur. Tahta çıktıklarında devleti ikiye bölerler ve bütün bir hükümdarlıkları boyunca halk birbirini yemekten başka bir şey yapmaz.

Diken, 1 Ocak 1919

#### 2.2.3.14. Rüşvet

Ali Hoca, hasmı olan muhtarı dava etmek için Namık Efendi'nin yazıhanesine gelir. Fakat haksızdır. Avukat bu davayı kazanmanın mümkün olmadığından bahseder. Ali Hoca, davasından vazgeçmez. Hâkime bir koç göndererek davayı lehine çekip çeviremeyeceğini sorduğunda avukat eğer öyle bir şey yaparsa kazanmanın hiç ama hiç mümkün olmayacağını söyler. Yeni hâkim rüşvetten nefret eder.

Dava biter. Ali Hoca kazanır. Lakin avukat anlayamamıştır. Ali Hoca hâkime muhtar adına koç yolladığını söylediğinde avukat şok içindedir.

Zaman, 1 Ocak 1919

#### 2.2.3.15. Nişanlılar

Adam, gerçek aşkın olduğuna inanmamaktadır. Aşkın eski hikâyelerde kaldığına inanır. Lakin yıllardır nerede görse el ele, diz dize gezen bir çift aklına gelir. Evet, onlar gerçek aşkın timsalidir. Neredeyse on beş yıldır evlilikleri aynı muhabbetle devam etmektedir.

Arkadaşına bu çiftten bahseder. Arkadaşı gülmeye başlar. Onların evli olmadığını, adamın beş parasız işe yaramaz bir adam olduğunu kızın babasının çok zengin olduğunu söyler. Adam bu zenginliğe konabilmek için kızın babasının ölmesini beklemektedir.

Bunları duyan adam aşkın yalnızca şairlerin hayalinde olduğunu düşünmeye başlar.

Zaman, 19 Ocak 1919

#### 2.2.3.16. Antiseptik

Kendisinden yaşça çok büyük olan bir adamla evlendirilmek istenen Bedia, evlenmemek için yollar aramaktadır. Sonunda sevdiği genç ona yaşlı adamı fikrinden caydıracak bir su getirir. Bedia nişan günü bu yaşlı adamı köşeye çeker ve adamı öper. Sudan dudağına sürmüştür. Yaşlı adam aynaya bakınca bıyıklarının antiseptik nedeniyle beyazladığını görür. Oradan hızla uzaklaşır.

Diken, 23 Ocak 1919

#### 2.2.3.17. Tos!

Fatma Hanım dini bütün bir Müslüman'dır. Babasından kalma zenginliğinin içinde kocasıyla yaşamaktadır. Kocası hiçbir işte dikiş tutturamamış, boş gezen çapkının tekidir. En son çapkınlığı olan evlerindeki genç kızı sıkıştırması Fatma Hanım'ı çileden çıkarmıştır. Yıllardır kocasının yaptığı rezaletlere göz yuman Fatma Hanım, bu rezalet karşısında kocasına büyük beddualar eder.

Fatma Hanım, Sırat köprüsünden daha hızlı geçmek için kurbanlık koçunu kendi beslemektedir. Bahçede beslenen bu hayvanı kocası tos vurmaya alıştırmıştır. Sakin hâlli olan koç, tos vurmaya alıştığından beri herkesi altına alıp boynuzlarını geçirmektedir.

Bir gün Fatma Hanım evde yine mevlit okuturken evde sarkıntılık yaptığı kızı tek yakalayarak fırsattan istifade etmeye çalışır. Lakin sağlam bağlayamadığı koç adama boynuzlarını öyle bir geçirir ki mevlit okunan yere kız ve Fatma Hanım'ın kocası uçarlar. Koç hırsını alamadığı adama sürekli boynuz geçirirken Fatma Hanım da dualarının ne kadar hızlı kabul olduğuna şaşırmaktadır.

Zaman, 2 Şubat 1919

#### 2.2.3.18. Deve

Çingenenin biri çingenelikten kurtulup parayı bulmak ister. Memleketini bırakıp şehir şehir dolaşmaya başlar. İstanbul'a, Bursa'ya nihayetinde de ticaret için

Çanakkale'ye gelir. Çok para kazanıp rahat içinde yaşamak arzusuyla etrafına kendini abdestli namazlı dürüst bir zatmış gibi tanıtır.

Bir gün bir vaazda hoca, deveye yük taşıtanın çarpılacağı; ona binenin melaikeye binmiş gibi olacağı o yüzden de etinin kemiğinin birbirine karışacağını söyler. Mestan buna hiç inanmaz. Kısa bir zaman sonra genç bir deve görür. Hocanın söylediklerini hatırlasa da saçma geldiğinden kulak ardı edip deveye biner. Deve, Mestan'ı sırtından atmak için uğraşsa da atamaz ve hızla koşmaya başlar. Yoldan geçenler deveyi güç bela durdururlar. Lakin tarlalarını mahveden bu adamı bir güzel döverler. Hatta birbirine giren eti kemiğinden sebep öldü zannederek hendeğe atarlar. Mestan, artık en büyük saadetin çingenelik olduğunu anlar.

Diken, 6 Şubat 1919

#### 2.2.3.19. Acaba Ne İdi?

İstanbul'un meşhur semtlerinin hâli içler acısıdır. Savaş sebebiyle herkes fakirleşmiş, harpten kaçan serseriler de zenginleşmiştir. Hâl böyleyken şehirde kaba insanların sayısı artmış; halktan tok gezen bir kişi bulmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Cabi Efendiler de bu durumdadır. Yolda karşılaştığı yeniyetmeler bile yaşına hürmeti bırakmış ağızlarının ayarını kaçırmışlardır. Nihayetinde İstanbul'un uzak semtlerinden birinde ev almak ister. Gider beğenir. Orada beğendiği arsanın yolunda bir araba karşısına çıkıp neredeyse onu ezmek üzereyken durur. İçinden çıkan adam elinde silahıyla Cabi Efendi'yi tehdit eder. Cabi Efendi tehditlere boyun eğmez. Serseri "Benim kim olduğumu arabanın kıçına bak da öğren!" diyerek hızla arabasına binip gider. Cabi Efendi dönüp bakmaz ama orada ne olduğunu da merak eder. Lakin kırda yaşama fikrinden de çoktan vazgeçmiştir.

Şair, 6 Şubat 1919

#### 2.2.3.20. Bir Kayışın Tesiri

Valide Kıraathanesi'nde zabit arkadaşlar oturmaktadır. Orada Çerkez lisanıyla konuşan birini görürler. Arkadaşına bu Çerkez'i gösterir. Arkadaşıysa onun Türk olduğunu ama Çerkez sevdalısı olduğunu, buna da zamanında ona hediye edilen bir Çerkez kayışının sebep olduğunu söyler. Duyduklarına inanamayan adam, Türklere de böyle millettaş celp edecek kayışların lazım geldiğini söyler.

Zaman, 13 Şubat 1919

#### 2.2.3.21. Yüz Akı

Mehmet Efendi'nin bütün malı mülkü ortağı elinde kalmıştır. Müftü Hacı Ali Efendi ile dertleşir. Bütün malının gittiği yetmezmiş gibi bin beş yüz tane koyundan geriye sadece elli tane kalmıştır. Çobanlardan da dert yandığı zaman arkadaşı ona dosdoğru bir çoban olduğunu malını ona gözü kapalı emanet edebileceğini söyler. Arkadaşını dinleyen Mehmet Efendi elli koyununu çobana emanet eder. Bir sene sonra çoban elinde bir çanak yoğurtla gelir. Koyunların çeşitli sebeplerle telef olduğunu son koyundan eline ancak bu yoğurdu yapacak kadar süt alabildiğini onu da getirdiğini söylediğinde Mehmet Efendi, yoğurt dolu kabı çobanın başına çalar. Bunu gören Müftü Efendi ne olduğunu sorar. Çoban da "Hesabı doğru veren işte böyle yüzünün akıyla çıkar!" diyerek oradan ayrılır.

Diken, 20 Şubat 1919

#### 2.2.3.22. Türbe

Şefika Molla yıllardır evinden çıkmamıştır. Günah batağındaki şehre inmeyi reddetmiştir. Lakin çocukluk arkadaşı ölüm döşeğindedir ve ondan helallik almak ister. Mecburen onun evine gitmek için yola koyulur. Şehir merkezine geldiğinde bir türbe görür. Türbenin kapısında dua ederken Müslüman olmayanların da buraya girip çıktıklarını görünce nutku tutulur. Oradaki polise büyük bir kızgınlıkla bu yapılan yanlışı söylediğinde polis ona gülerek oranın umumi tuvalet olduğunu söyler.

Zaman, 1 Mart 1919

#### 2.2.3.23. Forsa

Malta korsanlarının eline düşmüş ve uzun yıllar kürek mahkumluğu yaptıktan sonra esir pazarında satılmış ünlü bir Türk kaptanının en büyük hayali olan evine, karısına vatanına dönme macerası anlatılır. Yıllar sonra Malta'ya gelen Türk serdarları tarafından kurtarılır. Hem de kaptan kendi öz oğludur.

Büyük Mecmua, 6 Mart 1919

#### 2.2.3.24. Memlekete Mektup

Malatya'daki dava arkadaşı Celil'e arkadaşı İstanbul'un o zamanki ahvali hakkında mektup yazar. Her şey değişmiştir. İstanbul, dava ışığını söndürmüş, her yer vasıfsız halk sırtından geçinen zenginlerle dolmuş, siyaset tükenmiştir. Halkta milliyet şuuru kökten kaybolmuştur. Adam bir an evvel memleketine dönme arzusundadır.

Büyük Mecmua, 13 Mart 1919

#### 2.2.3.25. Niçin Zengin Olmamış?

Harp zamanıdır. Bir mektepte hoca olan adam parasızlıktan ek iş olarak tercüme yapmaktadır ama bu hâlde bile geçinememektedir. Halk açlık içinde inlemekte; bebekler ve çocuklar yoksulluktan sefil olmaktadır. Etraf mafyaya yanaşıp zengin olanlarla doludur. Kendisi de mafyanın adamlarından birine yanaşarak stokçuluk ile malları elinde tutup zengin olmayı başarır. Artık paraya para dememektedir. Bir gün fakir bir semtten geçmek zorunda kaldığında memurların açlıktan ölen çocukları topladığını görünce aklı başına gelir. Hakkına girdiği insanları, aç bıraktığı bebekleri düşünerek vicdanı parçalanır. Sonunda yaptı kirli işleri bırakarak eski fakir hayatına geri döner.

Büyük Mecmua, 20 Mart 1919

#### 2.2.3.26. Beynamaz

Köyde herkes namaz kılmaktadır. Bir kişi dışında: Gâvur Ali... Köy ahalisi başlarına gelen musibetleri hep bu adamdan bilmektedir. Gâvur Ali, evini malını satıp koca bir sürü almış köyün dışında yaşamaktadır. Köyün hocası Gâvur Ali'yi hiç sevmez. Herkesi etkileyip sabah akşam namaz kıldıran Allah adını kalplere yerleştiren bu Hocaya Gâvur Ali hiç kulak asmaz. Bir gün hoca plan yaparak onun yaşadığı yere gider. Mallarının ziyadelenmesi için namaz kılmasını, camiye gelmesini söyler. Bu fikir Gâvur Ali'nin aklına yatar. Namaza başlar sürüsünü birine emanet eder. Lakin hayvanları hastalanmaya, ölmeye başlar. Gâvur Ali kandırıldığını düşünerek namazdan da camiden de vazgeçer. Lakin elinde sürüsünden bir koyun bile kalmamıştır.

Büyük Mecmua, 28 Mart 1919

#### 2.2.3.27. Korkun Bir Ceza

Hasan Ağa köyden İstanbul'a geldiklerinden beri karısını evde hiç yalnız bırakmamıştı. Bir gün akrabası onu ziyafete davet etti. O da karısına bir kişicik bulup gece onunla gecelemesini söyledi. Kadında yoldan geçen bir külhanbeyini kişicik kabul edip eve aldı, yedirdi, içirdi beraber yattılar. Hasan Ağa içine sinmediği için eve döndüğünde karısının koynundaki adamı gördü ve hiddetlendi. Karısı da bu adamın kişicik olduğunu söyledi. Hasa Ağa hiddetinden bu adamı sırtına alıp uzunca bir süre taşıdı. Külhanbeyi, bu adam tarafından kesileceği korkusunu taşımaktaydı. Nihayetinde bir yere adamı bıraktı ve bir daha evinin yakınında gezmemesini tembihledi. Hasan Ağa giderken, külhanbeyi şaşkınlık içindeydi.

Diken, 17 Nisan 1919

#### 2.2.3.28. Bit

Adam, arkadaşına yazı yazmak için illaki mühim bir meselenin olmasına gerek görmediğini çeşitli izahlarla açıkladığı bir mektup yazar. Bu görüşünü desteklemek için de eski bir yazarın bit ile ilgili görüşlerini aktarır.

Zaman, 20 Nisan 1919

#### 2.2.3.29. Perili Köşk

Sermet Bey, kalabalık ailesiyle yaşayacak bir köşk aramaktadır. Bir tane bulur. Bekçi o köşkün perili olduğunu başka bir ev bakmasını söyler. Girenin bir aydan fazla oturamadığını sürekli periler tarafından rahatsız edildiklerini hatta delirenlerin bile görüldüğünü heyecan içinde anlatır. Sermet Bey, ikna olmaz ve köşkün sahibiyle görüşür. Ederinden çok daha uygun fiyata kiraya verilen bu köşkü köşk sahibi iki yıllık kiranın peşin verilmesi şartıyla kiralamaktadır. Sonunda evi kiralarlar.

Taşındıklarından kısa bir süre sonra peri görünmeye başlar. Sermet Bey haricindeki herkes büyük korkuya kapılır. Taşınmak isterler. Sermet Bey bir gün perinin her gün göründüğü yerdeki ağaca çıkar ve perinin gelişini bekler. Sonunda periyi yakalar ve onun ev sahipleri olduğunu görür. Adam her gelene yutturduğu peri masalını Sermet Bey'e yutturamamıştır. Sonunda altı yıllık kiranın ödendiğine dair bir belge imzalatarak konuyu kapatırlar.

Zaman, 22 Nisan 1919

#### 2.2.3.30. Baharın Tesiri

Bahar gelmiştir. Adam yolda arkadaşı Mehmet'e rastlar. Evlerinde davet verdiklerini söyleyen adam, arkadaşını da alarak evine götürür. Orada güzel bir kızla kısa bir muhabbet eden adam o güne kadar hissetmediği bir duyguya kapılır. Âşık olmuştur. Artık gecesi gündüzüne karışır. Kızın sesi kulaklarından, cemali gözünün önünden gitmez. Yatağa düşer.

Bir gün arkadaşı Camsap gelip adamın bu hâlini görünce bunu baharın sebebiyle olduğunu söyler. Hemen onu alıp soğuk bir yere götürür. Adam üşümekten başka bir şey düşünemez. Tekrar eve döndüğünde aklında ne kızın sesi ne de görüntüsü kalmıştır.

Büyük Mecmua, 8 Mayıs 1919

#### 2.2.3.31. Nasıl Kurtarmış?

Kasabada Kadı Mustafa Efendi'den kimse hazzetmez. Herkesi korkutan gülmez surat bu adam, kendinin çok sevildiğini düşünür. Çok gülmenin münafıklık alameti olduğunu anlattığı sırada bir Yörük elinde yoğurtla girer. Yoğurdu babasının gönderdiğini, Kadı'nın büyük iyiliğine mukabil bir hediye olduğunu söyler. Kadı Efendi, adamı tanımadığını söylese de Yörük bunun bir önemi olmadığını dün gece babasının rüyasında koyunları kurtardığını söyler.

Kadı Efendi şaşırsa da iyilik yapmayı reddedemeyeceğinden yoğurdu kabul eder. Rüyada nasıl kurtardığını sorduğunda ise Yörük, kadının kocaman azılı bir yaban domuzuna dönüşüp kurdu korkuttuğunu söyler. Halk bu sırada ağızlarını tutarak kahkahalarına engel olmaya çalışmaktadır.

Zaman, 14 Mayıs 1919

#### 2.2.3.32. Mürebbiye

Eve kardeşi için tutulan mürebbiyelere sarkıntılık eden genci annesi ve babası çok ciddi uyarmıştır. Genç de bir daha sarkıntılık etmeyeceğine dair söz verir. Son olarak eve çok alımlı bir mürebbiye alırlar. Göz önündeyken bu kıza hiç sarkmadığı için babası onu tebrik eder.

Genç adam, mürebbiyeyi sıkıştırarak odasına gelmek için izin koparsa da her gittiğinde kapıyı kilitli bulur. Bir gün yine odaya girmek için kapıya yöneldiğinde kapının kilitlenmediğini görür. İçeri girip yatağa ulaştığında tuttuğu şeyin mürebbiye değil babasının sakalı olduğunu anlar.

Diken, Haziran 1919

#### 2.2.3.33. Zeytin Ekmek

Naciye sokakta çocukluk arkadaşı Sabire'yi görür. Ona seslenerek kendini tanıtıp evine alır. Yokluk içinde yaşayan Naciye'nin tam aksine oldukça şık ve zengin

olan Sabire, eski arkadaşının bu hâline acır. Yıllardır zeytin ve ekmekten başka bir şey yemen bu güzeller güzeli asker karısını bir güncük olsun güzelce karnını doyurmak için evlerinde misafir edeceklerini söyleyerek onu alarak evden çıkarlar.

Önce bir kadına götürüp güzelce giydirirler. Naciye kıyafetlerin içinde ay gibi parlar. İhtişamın içinde hayale dalmışken kadınların kendi aralarında Naciye'yi pazarlayacakları adamlarla ilgili fikir alışverişi yapmalarına kulak misafiri olur. Çok korkar ama birbirinden lezzetli yemekleri yeme düşüncesi onu kaçmaktan alıkoyar. Kadıköy'de gezinti sırasında Naciye'yi bir adam takdim edip onunla beraber gitmesini isterler. Naciye yemek sebebine bu adamla gitmeyi kabul eder. Eve vardıklarında adam Naciye'yi yatağa götürmek ister lakin Naciye aç olduğunu söyler. Vakit çok geçtir ve bu ihtişamlı evde yiyecek tek lokma kalmamıştır. Genç adam kapıcıya emretse de kapıcı o saatte ancak zeytin ve ekmek bulur. Naciye hıçkıra hıçkıra ağlayarak oradan ayrılır.

Yeni Dünya, 3 Temmuz 1919

#### 2.2.3.34. Mehmaemken

Mehmaemken lakaplı askerin bu lakabının nereden geldiğini arkadaşı merak etmiştir. Bu adamın tek bir satır olsun yazısına ulaşamayan arkadaşı onun ile ilgili ilginç şeyler olduğunu düşünür. Bir gün onu bir yerde görerek lakabının nereden geldiğini öğrenmek ister. O da anlatmaya başlar:

Okumayı beceremediğini evlatlık aldıkları İsmail'in kopyaları sayesinde okullardan şehadetneme alabildiğini söyler. Bir gün sınavın birinde İsmail ile yanana oturur. Sınavda "Malinezya Polinezya mehmaemken haritasını çiziniz." suali karşısında İsmail'e mehmaemkenin neresi olduğunu bilemediğini ondan da kopya alamadığını sınav çıkışında ona kızarken ülke olmadığını öğrendiğini ama o günden beri kendisine mehmaemken dendiğini söyler.

Zaman, 5 Temmuz 1919

#### 2.2.3.35. Keramet

Mahallede yangın çıkmıştır. Halk yangının türbeye ulaşmadan söneceğini düşünse de alevler gitgide azmaktadır. Yangın vurgunculardan Çiroz Ahmet, kargaşayı fırsat bilip türbeyi soymaya karar verir. Seccadeler, avizeler, Kur'an-ı Kerimler hatta sanduka üstündeki sarığa varıncaya kadar alır. Lakin kimseye görünmeden kaçması mümkün olmayacağı için sandukayı kafasına geçirip koşmaya başlar.

Sandukanın ayaklanıp yangından kaçtığını gören halk, şaşkınlık içinde hızla uzaklaşan sandukaya bakakalırlar.

Yeni Dünya, 17 Temmuz 1919

#### 2.2.3.36. Yüksek Ökçeler

Hatice Hanım genç yaşında dul kalmış zengin bir kadındır. Göztepe'deki köşkünde evlatlığı, hizmetçisi ve aşçısıyla yaşar. Evde bile yüksek ökçeli ayakkabılar giyer. Evde tüm gün çalışanları denetleyen Hatice Hanım, bir gün hastalanır ve hastalığına çare olarak evde düz tabanlı ayakkabı giymesi gerektiğini öğrenir.

Zamanla evde işlerin değiştiğini fark eder. Gözü kapalı güvendiği çalışanlarının onun malını har vurup harman savurduğuna, birbirleriyle oynaştıklarına, özel eşyalarını kullandıklarına şahit olur. Bunca zaman ahlaklı olan bu insanların birden bu şekilde yalancı ve dolandırıcıya dönüşmesine anlam veremez. İçlerinden birini kendisinin artık topuksuz ayakkabı giydiği için ses yapmadığını o yüzden de sürekli yakalandıklarını anlatırken kulak misafiri olur. Hepsini evden kovar ve tekrar yüksek ökçeli ayakkabılarını giymeye başlar.

Zaman, 24 Temmuz 1919

#### 2.2.3.37. Uzun Ömür

Savaş meydanında Türk askerleri düşman ile savaşmaktadır. Lakin bozulmak üzeredirler. Kethüda, vezire savaşa liderlik yapması gerektiğini söyler. Eğer vezir ön safta savaşırsa askerler güç bulacaktır. Lakin vezir savaşmayı bilmemektedir. Hiç kılıç kullanmamıştır ve korkmaktadır. Mecburen savaşmak zorunda kalan vezir, ormanın içinden savaşın olduğu yere doğru ilerlerken bir sipahinin çayırlıkta yatmakta olduğunu görür. Yanına getirtir. Ve savaş varken onun neden yattığını sorar. Yaşlı asker de bu yaşına kadar yaşamasını kaçmasına borçlu olduğunu söyler. Tam başını vurduracakken zafer haberi gelir. Vezir, ihtiyar sipahinin canını bağışlar, kendi canının da kurtulduğuna çok sevinir.

İfham, 31 Temmuz 1919

#### 2.2.3.38. Havyar

Hamdune Hanım eski şeyhülislam haremidir. Yaşlanmıştır. Malı çoktur. Lakin kızıyla kendisinin başında duracak bir erkek istemektedir. O yüzden helal süt emmiş, sesi soluğu çıkmaz, namazını kılan, konuşmaya utanan bir damat ister. Sonunda da aradığını bulur. Damadı Hüsam Efendi istediği bu özelliklerin hepsine sahiptir ama çok da çirkindir. Çirkinliğine göz yumarak kızıyla evlendirir.

Hamdune Hanım'ın kızıysa dünya güzelidir. Öyle beyaz ve mükemmel bir teni vardır ki herkes onu Kaymak Hanım diye çağırır. Hüsam ile evlenen Kaymak Hanım gül gibi geçinip giderken savaş patlak verir. Kocasını askere alırlar. Askerden döndüğünde ise çeşitli işlere bulaşan Hüsam Efendi'nin eski hâlinden eser kalmaz. Ağzı dili açılır, ahlakı bozulur, önüne gelene sarkıntılık etmeye başlar. Hamdune Hanım, Hüsam Efendi'nin daha da ileri giderek evin çirkin mi çirkin Arap halayığına bile sarkıntılık ettiğini duyunca damadını karşısına alıp konuşur. Konuşmasın sonunda kaymak gibi karısı varken bu çirkin kadına ne diye sarktığını sorunca, damat da "Yirmi senedir kaymak yemekten usandım, şimdi biraz da canım havyar yemek istiyor." der.

Yeni Dünya, 14 Ağustos 1919

#### 2.2.3.39. Pireler

İzmir'de bir otelde tanışan adam ve İtalyan kadın artık birbirlerini iyice sevdiklerini anlayarak apartman dairesine taşınmaya karar verirler. Köpekleri Koton ve ikisi mutlu bir aile olmuşlardır lakin kadın evin temizliğini giderek hastalık boyutuna vardırır. Koton da o günlerde hastalanır. Türk veterinerler çözüm bulamaz sonunda İtalyan bir veterinere giderler. İtalyan veteriner Türklerin sorun çözmede kabiliyetsiz olduklarını söyler. Sonra da hayvanın piresizlikten hastalandığını söyler. Çift inanmak istemese de veterinerin dediğini yapar ve Koton iyileşir.

İfham, 1 Eylül 1919

#### 2.2.3.40. Herkesin İçtiği Su

Çin fağfuru gelişmekten, ilerlemekten korktuğu için bütün kitapları, kütüphaneleri yasaklamıştır. Afyon, haşhaş ve esrarı da serbest bırakmıştır. Halk tarifsiz bir uyku hâlinde, gürültüden uzak yaşamaktadır. Bir gün baş müneccim gelir ve uğursuz yağmurlar yağacağını; bu yağmurun bir damlasından içenin delireceğini söyler. Fağfur sarayındaki bütün sarnıçları, testileri ve küpleri suyla doldurtur. Yağmur başlar ve bir türlü dinmez. Halk bu sudan içmeye başlar. Nihayetinde bütün halk delirir. Saray dışında tek bir akıllı kalmayınca fağfur, bu kadar delinin olduğu yerde akla ihtiyaç olmadığını söyleyerek sarayındaki tüm âlimlere, filozoflara ve hâkimlere bu suyu içmelerini emreder. Emri önce kendi uygular ve uğursuz yağmurun suyundan içerek deli olur. Hep beraber diğer delilerin yanına katıldılar. Sonrasında ise bu curcunaya içtimai intizam denilir ve akıllananları delidir diye tımarhaneye tıkarlar. O vakitten beri tüm filozoflar da "Çinlililer en akıllı ve en zeki millettir." demektedirler.

#### 2.2.3.41. Kaşağı

Ahırın avlusunda iki kardeş oynamaktadır. Çiftliğin seyisi olan Dadaruh'un yanından ayrılmazlar. Atları tımar etmeye çalışır, yemlerini koyarlar ve ahırda güzel vakit geçirirler. Büyük olan demir tımar aletini alıp atın sırtına geçerek tımar eder. Lakin küçük olduğu için bu işi pek beceremez. Bir gün küçük kardeşi Hasan ve

Dadaruh dere kenarına indiklerinde diğer çocuk odadaki kaşağıyı bulur. Ata sürmeye kalkınca at istemez. Kaşağının dişlerinin çok sivri olduğunu fark ederek duvarlara sürterek keskinliğini azaltmaya çalışır. Atlar bu hâliyle de kaşağıyı beğenmeyince çocuk hırsını kaşağıdan alır. Onu ezip parçalar ve yalağa atar.

Çocukların babası yalakta kırılmış yeni kaşağıyı görünce kimin yaptığını sorar. Babasından çok korkan ağabey, suçu kardeşi Hasan'a atar. Baba Hasan'ı çağırtıp sorduğunda Hasan yapmadığını söyler. Baba da Hasan'a yalan söylediği için ahıra girmeme cezası verir. Artık ağabey ahırda yalnız oynar. Babası da yüzüne çok bakmamaktadır. Hasan da ağabeyine hep atları sorar.

Bir gün Hasan çok hastalanır. Kuşpalazı olduğunu öğrenirler. Ağabey, kaşağıyı kendi kırdığını evin çalışanı Pervin'e hıçkırıklar içinde söyler. Babasına söylemek için yanına gitmek ister. Pervin de sabah gitmesini, vaktin çok geç olduğunu, hem kardeşinden sabah helallik de alabileceğini söyler. Sabaha kadar uyumayan ağabey, helallik için odadan çıktığında Dadaruh'u ağlarken bulur. Kardeşi o gece ölmüştür.

İfham, 22 Eylül 1919

### 2.2.4. Hülya Argunşah- Dördüncü Kitap

#### 2.2.4.1. Bir Hayır

Ölüm döşeğindeki varlıklı bir adamın, ömrü boyunca yapamadığı hayırları telefi etme isteği anlatılır. Adam yatağında hiç kıpırdayamasa da karısına hayır yapmada vesile olacak köylüsünü çağırtmak ister. Lakin kadın ölüm lafını ağzına aldırmadığı için adamcağız, aklında yaptırmak istediği hayırlar ve iki oğlu arasında pay etmek istediği mirasıyla ölür. Ardından oğulları her şeyi ikiye bölerler. Kavga kıyamet hiç eksik olmaz. Yine bir gün babalarından kalan köpeği aralarında paylaşamadıkları için ikiye bölmek isterler lakin bir köyle babalarının hayrı için hayvanı bırakmalarını ister. Onlar da hayvanın üzerindeki haklarından vazgeçerler. Lakin kışın sert soğuklarında köpek açlıktan öyle ulur ki köyde kimseye rahat vermez. Köy, şu köpek kadar babalarını sevmeyen iki evladı ayıplamaktadır.

İfham, 30 Eylül 1919

#### 2.2.4.2. Yuf Borusu Seni Bekliyor

Evvel zamanın mühim paşalarından olan Câbir Paşa, Meşrutiyet ile emekli edilmiştir. Artık hayatına kıt kanaat devam etmektedir. Bir bakkal dükkânı açar lakin mahallenin cazgırları ona bu dükkânda rahat vermez. Ticaretle uğraşmak ister lakin orada da başarılı olamaz. Hükmü, saygınlığı giderek azalır. Bir gün eski zamanlardan kalma paşa kıyafetlerini giyer ve sokağa çıkar. Onu bu paşa kıyafetiyle gören herkes boyun kırar, yerlere kadar eğilerek temennalarda bulunurlar. Böylesi bir saygı konvoyu işliğinde tren istasyonuna geldiğinde bakkallık yaptığı zamandan başına bela olan Takunyalı Fıtnat'ı görür. Bu kadın alaycı bakışlarla "– Yürü... Bakkallar paşası, yürü... Yuf borusu seni bekliyor." der.

İfham, 13 Ekim 1919

#### 2.2.4.3. İlk Düşen Ak

Adam aynanın karşısında saçları arasına dikkatle baktığında bir telin beyazlamış olduğunu görür. Bu ak düşen tek tel saçı etrafında geçirdiği otuz yıllık ömrü ve daha sonra geçirme fırsatı olup olmayacağını bilemediği geleceği arasında düşüncelere dalar.

İfha, 23 Kasım 1919

#### 2.2.4.4. İlk Cinayet

Bir adamın çocukken annesiyle bindiği şirket vapurunda bir martı yavrusunu elleri arasında boğarak nasıl öldürdüğü anlatılır. Adam üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen annesinin kendisini azarlayışını hâlâ unutamamıştır.

Diken, 27 Kasım 1919

#### 2.2.4.5. Birdenbire

İki yakın arkadaş olan Yumuk ve Ahter'in gerçek aşk ve hayat ile ilgili konuşmaları anlatılır. Yumuk büyük ve ani aşkların varlığına inansa da Ahter hiç de öyle düşünmemektedir.

Vakit, 6 Aralık 1919

#### 2.2.4.6. Hürriyete Layık Bir Kahraman

Ahmet Bey, kalemdeki mesaisine geldiğinde heyecan içindedir. Hürriyetin ilan edildiğini gazeteden okumuştur ve kalemdekilere haber verir. Herkes bilmiyormuş gibi davranır. Heyecan içinde odasından çıkar ve Babıâli koridorlarına doğru gider. Birden avazı çıktığı kadar "Yaşasın hürriyet!" diye bağırmaya başlayınca olanlar olur. Etrafında kalabalık birikmeye başlar. Hürriyet, İttihat ve Terakki ile hiçbir birliği olmayan Ahmet artık kendi yazdığı senaryoda başroldedir. Yapılan toplantılardan, saraya kazılan tünelden, padişaha silah zoruyla imzalattığı hürriyetin ilanından bahseder. O bahsettikçe etrafı hıncahınç dolar. Herkes bu kahramanın kim olduğunu merak eder. O da o güne kadar kimsenin kullanmadığı sihirli bir isim bularak kendine ad koyar: Efruz… Artık Efruz Bey'in dedikleri etrafınca ayet hükmüne dönüşür.

Üç gün bu kalabalık ile yaşayan sonradan kahraman Efruz Bey'i, İttihat ve Terakki'nin İstanbul merkez heyeti huzurlarına çağırır. Amaçları Efruz Bey gibi tehlike saçan bir lideri öldürmek istemektir. Efruz Bey, İttihat ve Terakki ile bir bağının olmadığını; her şeyin Babıâli'de aniden bağırması sebebiyle patlak verdiğini anlatır. Herkes şaşırır. Bu üç günlük kahramanı hapse atarlar. Halk ise her zaman yaptığı gibi bu kahramanı da çoktan unutmuştur.

Hürriyete Layık Bir Kahraman, İstanbul, 1919

#### 2.2.4.7. Çirkinliğin Esrarı

Adam, sağanak yağışa tutulduğu için arkadaşının köşküne kendini zor atar. İçeri girdiğinde hizmetçi evde kimse olmadığını söyler. Yalnızca evin küçük hanımı vardır. Adam, onu çağırmasını istemez. Hizmetçi gittiğinde evin küçük hanımı Sütude

görünür. Adamla havadan sudan konuşur sonra da aşkını itiraf eder. Kendinden bu kadar küçük yaşta olan bir kızla evlenemeyeceğini söyleyerek kızı reddeden adam, çirkin ve yaşlı bir adamla evlenmek isteyen bu güzeller güzeli kıza oraların en çirkini olan Ali Bey'i önerir. Bir zaman sonra bu güzel Sütude ile çirkinler kralı Ali'nin evlendiğini duyunca yaptığına çok pişman olmuştur.

Vakit, 19 Aralık 1919

#### 2.2.4.8. Horoz

Genç kız, yaşadığı çiftlik hayatından nefret etmektedir. Hayatının tavukların hayatından farklı olmamasına çok üzülür. Her gün kümesin önüne gelerek horozun tavuklara yaptığı işkenceleri izleyerek öfkelenir. Horoz, hiçbir surette tavuklara rahat vermez, her daim tepelerinde dikilir. Zavallı hayvancıkların özgürce gezmeleri, istedikleri kadar yemeleri, yatıp dinlenmeleri mümkün değildir. Horoz her birinin başında yolunmadık tüy bırakmamıştır. Sonunda kız bir taşla horozun başını ezer. Nasıl ki kadınlar erkeksiz rahatça yaşayabilirlerse tavuklar da horozsuz gayet mutlu yaşarlar diye düşünen kız, dünyanın nizamına karşı yaptığı işten oldukça mutludur.

Vakit, 22 Aralık 1922

#### 2.2.4.9. Dünyanın Nizamı

Genç kız yaptığından pişman olmuştur. Horoz öldükten sonra kümeste işler iyice karışmıştır. Tavuklar artık gezmek bir yana yumurtlamayı bile bırakır. Sürekli birbirlerinin gözlerini oyan bu tavuklar genç kızda kümesin başına yeniden bir horoz alınması fikrini doğurur. Artık kendi de evliliğe sıcak bakmaktadır.

Vakit, 27 Aralık 1919

#### 2.2.4.10. Miras

Genç adam, amcasının oğlu Nihat Çanakkale'de şehit düştüğünden beri amcası nezdinde oğlu gibiydi. Karısı da vefat eden bu zengin adamın korusuna yaptırdığı

muazzam bir kütüphanesi vardı. Yaşlı adamın tek zevki bu kütüphaneydi. Sürekli yüksek ücretli nadide kitaplarla kütüphanesini dolduruyordu. Genç adam ise amcasının bu merakından hiç haz etmemekteydi. Kütüphanede yeni alınan değerli kitaplar üzerine sohbet ederken genç adamın aklına amcasının bütün parasının kendisine kalacağı fikri geldi. Tabi amcası tekrar evlenmezse... Mirasın kendisine kalabilmesi için amcasını yavaş yavaş öldürecek bir mikrop bulmaya karar verdi. Sonrasında ise kendisine sevgiyle bağlı olan bu adamın yanına giderek düşüncelerinden duyduğu elemin de neticesiyle amcasının mirasından kesin olarak men edilmeyi teklif etti. Bu, genç adam için bir vicdan temizliğiydi.

Vakit, 3 Ocak 1920

#### 2.2.4.11. Karmanyolacılar

Yolda bir adam cüzdanını karmanyolacılara kaptırır. Koşarak uzaklaşan bu adamı gören bir kişi onu kolundan tutar. Karakola gitmeyi teklif eder. Lakin adam kesinlikle yanaşmaz çünkü cüzdanındaki banknotlar sahtedir.

Diken, 5 Şubat 1920

#### 2.2.4.12. Lokanta Esrarı

Adam arkadaşı Sermet'e geçmiş günleri yad eden bir mektp yazar. Eskiden deliler gibi sevdiği lokanta yemeklerini artık neden yiyemediğinden bahseder. Artık ev yemekleri yemektedir ama lokantadakilerin tadını bu yemekler tutmamaktadır. Adam önce otelde parasızlıktan lokantadaki yemekleri yiyemediği için otellerin lokantasında yardımcı aşçı olarak çalışmaya başlamasını anlatır. Girdiği lokantada çalışanlar yaptıkları yemeklerden kesinlikle yememektedirler. Adam bunu sebebini sorduğunda ise alınan bütün malzemelerin piyasadaki en kötü, çürümeye yüz tutmuş, küf kokan ve de sahte olduklarını tek tek anlatır. En kötüsü de yemeklere asıl lezzeti veren bulaşıkların yıkanmamasıdır. Adam mektubunu o günden sonra lokanta yemeklerine veda ettiğini söyleyerek mektubu bitirir.

Haftalık Türk Dünyası, 5 Şubat 1920

#### 2.2.4.13. Kurbağa Duası

Bir grup arkadaş hep beraber Bektaşi tekkesine giderler. Saki içki sunar, çoğunluk içkilerini içerken bir okulda din hocalığı yapan Bahir Hoca nargilesini içmektedir. Tekke çok güzeldir. Göl sanılabilecek bir de havuzu vardır. Lakin havuzda öyle çok kurbağa vardır ki onların gürültüsünden kimse kimseye sesini duyuramaz. En sonunda Bahir Hoca nefesinin çok kuvvetli olduğunu havuzun kenarında gidip havuza doğru içtiği nargilenin dumanını üfleyerek kanıtlar. Kurbağalar bir anda susar. Herkes şaşırır. Meclise katılanlar bu adamın nasıl onca kurbağaya tesir ettiğini anlayamaz. Nihayetinde yakın arkadaşı, Bahir Hoca'nın kurbağalara nargilenin marpucunu sarkıttığını, kurbağaların da onu yılan zannederek dibe kaçtığını bir sır olarak öğrenir. O meclise gelenler ise hâlâ Bahir Hoca'nın nefesinin kuvveti olduğunu düşünmektedirler.

Vakit, 10 Ocak 1920

#### 2.2.4.14. Şefkate İman

Beş parasız kalan adama bir gece yolda hırsızlar rastlar. Üstünü aradıklarında çalınacak bir şeyi olmayan bu adama acırlar ve yanlarına alırlar. Yapacakları hırsızlıkta gözcü yaptıkları bu adama hırsızlıktan kazandıkları ganimetten pay vererek gönderirler. Adam yapılan bu iyilik vesilesiyle dünyada hâlâ yardımsever insanların olduğuna olan inancını tazeler.

Vakit, 30 Ocak 1920

#### 2.2.4.15. Kurumuş Ağaçlar

Deli Murat memleketinin azılı bir derebeyidir. Bütün hayatı boyunca zulmetmiştir. Yaptıklarına pişman olur ve hacca giderek temizlenmek ister. Bir şeyhin yanına günahlarının affı için neler yapması lazım geldiğini sormaya gider. Şeyh, Allah'ın her şeyi affedeceğini bunun da iki yolu olduğunu ya ölüme layık bir adamı

vurması gerektiğini ya da zengin fakir herkesi doyuracak bir menzil açması gerektiğini söyler. Kurumuş ağaçları da bu af dileyen adama vererek yeşerdiğinde dualarının kabul olduğunu anlayacağını söyler. Adam menzil açar. Menzili önünden geçen herkese yemek yedirir. Zaman geçer lakin ağaçlar bir türlü yeşermez. Adamın da affedileceğine olan inancı azalır. Bir gün menzili önünde bir adamın, kendi çalışanlarıyla kavgaya tutuştuğunu görür. Adam hiçbir surette durup da burada konaklamak, bir kaşık da olsa yemeklerden yemek istememektedir. Af dileyen adamın çok ağırına gider. Dört nala giden adamın peşine düşer ve bir sinir harbi neticesinde adamı vurarak öldürür. Çok pişman olsa da iş işten geçmiştir. Menzile döndüğünde ağaçları yeşermiş bulur. Öldürdüğü adamı tanıyanlar ise onun oldukça düzgün bir insan olduğu konusunda hemfikirdir. Sonunda ölen adamın cebinde bir mektup bulurlar. Bu mektup genç bir kadın aleyhinde yazılmış, kocasına gönderilmektedir.

Vakit, 17 Şubat 1920

#### 2.2.4.16. Balkon

Evlatlık olan genç kız ile evin erkeği birbirlerini sevmektedirler. Kız bu gençten hamile kalmıştır ve evlenmek zorunda olduklarını gence söyler. Genç de hemen kabul ederek durumu bir an evvel annesine söyler. Annesi kızı gibi sevdiği bu güzel ile oğlunun evlenecek olmasına çok sevinir. Hemen babalarına süpriz yaparak durumdan haberdar etmek isterler. Vakit gecedir. Genç çift balkona saklanır. Annesinin babalarına durumu söylemesini beklerler. Adam durumu kesinlikle kabul etmez çünkü karısının evlatlık zannettiği kız adamın öz kızıdır. Yasak bir ilişki sonucunda olmuştur. Balkonda bunları duyan kız balkondan aşağı kendini bırakır. Aynı anda kadın, oğlunun da balkonda karanlıklar içinde kaybolduğunu görür. O gece perişan bir kadın balkonda kahkaha atarken duyulur.

İkinci Kitap, Muhsin Matbaası, Şubat 1920

#### 2.2.4.17. İffet

O sene Hicaz'da dehşetli bir kolera salgını vardır. Orada doktorluk yapan bir adamın kapısına çirkin bir Arap kadını gelerek kız olduğunu, ölürse erkeklerin olduğu çukura gömülmek istemediğini söyler. Doktor da "Ölürsen erkekler senden korksun!" diyerek Arapların öldükten sonra bile devam eden iffet anlayışıyla dalga geçer.

Diken, 1 Nisan 1920

#### 2.2.4.18. Asilzadeler

Efruz Bey ve kendi gibi yalan dolanı seven bir grup arkadaşının köklerine olan maceraları anlatılır. Her biri kendi ülkesinin hatta dünyanın en köklü ailelerine mensup asil ve zengin insanlarıdır. Soylarını isimleriyle beraber kullanmak için çeşitli toplantılar yaparlar. Evinde toplandıkları asil! arkadaşlarının kumarhane olan evinde polis baskınıyla yakalanırlar. Hiçbirinin cebinden tek kuruş çıkmaz. Zaten her biri yanlış anlamaya kurban gittiklerini düşünürler. Yine karakol ile biten bu asillik macerası sonu Efruz Bey artık milliyetçilik taraftarı olmaya karar verir ve ilk iş olarak Bucak'a yazılır.

Vakit, 10-11 Temmuz 1926

#### 2.2.4.19. Bilgi Bucağında

Uzun süre sesi çıkmayan Efruz Bey, nihayet Bilgi Bucağı'nda ortaya çıkar. Burada milliyetçilik üzerine konferans vermeye başlar. Konferansları halk tarafından büyük coşkuyla karşılandığı için Bucaklı yöneticiler bu adamdan rahatsız olup sessizleştirmeye çalışsalar da başarılı olamazlar çünkü Efruz Bey'in kendisine yapılan her hamleye misliyle verecek cevabı vardır. Bu durum Efruz Bey'e değil onlara daha çok zarar vermektedir.

Konferanslar yılın dört mevsimi her ay devam eder. Lakin Efruz Bey bugün yücelttiğini öteki gün yermekte; dün kabul edip detaylandırdığı her şeye yarın küfür etmektedir. Bu hâliyle bile insanlar onun her dediğine büyük ehemmiyet verir. Nihayetinde yönetim Efruz Bey'i püskürtmenin yolunu bulur. Dersleri önceden

yazarak teslim etmesini söylediklerinde eline kalem alamayan Efruz Bey Bucak'tan ayrılır. Çalışmalarına Bucakçılığın asıl merkezi olarak Turan'da devam edeceğini söyleyerek ortadan kaybolur.

Vakit, 1-2 Ağustos 1926

#### 2.2.4.20. Nezle

Yıllardır yalnız olan Masume Hanım evlenecek bir erkek ister. Arabasıyla Çırpıcı Çayırı'na giderken birden arabacısı Himmet ile evlenebilme ihtimali aklına gelir. Himmet'in ağzını arar lakin bu genç öyle saftır ki Masume Hanım'ın kendisine meylettiğini bile anlamaz. Bu durum Masume Hanım'ı öfkelendirir. Nezlesini kendisine bulaştırdığını söyleyerek Himmet'i uzun uzadıya azarlar.

Yüksek Ökçeler, Orhaniye Matbaası, 1926

#### 2.2.4.21. Kıskançlık

Çapkınlıkları sebebiyle babasını bezdiren genç, hava değişikliği bahanesiyle Yanya'ya gönderileceğini annesinden öğrenir. İtiraz edemeyerek yola koyulur. Yolda dayısına rastlar ve adam da ona kendi maymununu verir. Bu maymun kendisine çok bağlanır. Uyurken bile kendisini izleyen maymuna adam iyice alışır. Bir gün sokakta bir kızla yakınlaşır ve konuşurlar. Maymun bu kızın yüzünü parçalar. Adam da eve gelip maymunu döverek evden kovar. Öfkesi dinince maymunu arar ama bulamaz. Günler sonra uzakta bir yerde bulduğu maymunu eve getirir. Maymun güçten düşmüştür. Yemek yedirmeye çalışsa da yemez. Sonunda da ölür. Maymunun kıskançlığı sebebiyle intiharı adamı çok etkiler.

Yüksek Ökçeler, Orhaniye Matbaası, 1926

#### 2.2.4.22. Tam Bir Görüş

İki arkadaş gezerken Efruz'a rastlarlar. Kucağı sosyoloji kitabı dolu olan Efruz Bey'i zorlayarak İstanbul'un gitmedikleri bir köyü olan Alibeyköy'e götürmek için

ikna ederler. Kitapları da bir köprü altına bırakırlar. İki arkadaş, Efruz Bey'in köylülerin insanlıktan nasibini alan en büyük topluluk olduğu konferansını dinleye dinleye köye girerler. Lakin köyde kimse onların yüzüne bakmaz. Aldıkları çayları bile üç dört katı fiyatına satarlar. Yalnız köylülerden bir çocuk onlara yardım etmiştir. Giderlerken Efruz hiddetlenerek köylülere yozlaştıklarını, yalnızca o küçük çocuğun gerçek bir Türk köylüsü olarak kaldığını söylediğinde köylüler gülerek onun Türk değil, İstanbul'dan gelen bir çingene olduğunu söyler. Dönüşte Efruz'un aklına köprü altına bıraktığı sosyoloji kitapları gelmez.

Gizli Mabet, Maarif Matbaası, 1926

#### 2.2.4.23. Açık Hava Mektebi

Efruz Bey, Bilgi Bucağı'ndan çekilince artık evde eğitim faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Lakin ne konuda eğitime devam edeceğini bilemediğinden Tıfıl Kovuğu mektebi sahibi Müfat Bey'e danışır. Bu okul Avrupai eğitim veren ve Türk kelimesinden dahi nefret eden bir kurumdur. Ondan aldığı akıl ile el işi konusunda kendisini mükemmelleştirmeye karar verir. Bu süre zarfında kendisinin Londra'da pedagoji eğitimi aldığı haberlerini yayar ve ortadan kaybolur. Tekrar ortaya çıktığında ise Müfat'ı hedef alarak onu büyük harflerle eleştirir.

Özel bir okulun çok değer verdiği müdürüne fikirleri sebebiyle yakınlık duyar. Eğitim üzerine uzun konuşmalar yaparlar. Efruz Bey bu müdürün eğitim anlayışına hayran kalır. Öyle ki okulda yapılan her türlü yaramazlığın cezasının burslu öğrencilere kesilmesi, Efruz Bey'in yeni öğrendiği eğitim metotlarından olur. Bu müdüre Avrupa'daki açık hava okullarından bahseden Efruz Bey, anlattıklarıyla müdürü heyecanlandırır. Orada, doğanın içinde ve doğayla iç içe eğitim verilmektedir böylece her şey bedavaya halledilir. Sonunda müdürü ikna eder. Ortağı olmak şartıyla Maltepe'de açık hava mektebini kurmaya karar verirler. Kuduz köpeklerin atıldığı bu yere müdür gitmek istemese de el çabukluğuyla mevkidaşı olan Efruz Bey kabul etmez. Gel gelelim ki iplerin elinden kaçtığını anlayan müdürün aklı gelmeye başlar

ve Efruz'u bir şekilde atlatır. Lakin Efruz, açık hava mektebi fikrinden daha vazgeçmemiştir.

Resimli Ay, Mart 1927

#### 2.2.4.24. Temiz Bir Havlu Uğruna

Üç arkadaş vapurda dertleşmektedir. Evliliklerinde mutsuz olan bu arkadaşlar nasıl evlendiklerinden bahseder. Biri annesine istemediği özellikleri söylemiştir. Ama annesi tam bu özellikleri taşıyan bir kızı ona eş seçmiştir. Adam bunca yıl geçmesine rağmen hâlâ karısına ısınamamıştır. Bir diğeri de annesinin sütünü helal etmeme tehditleri neticesinde evlenmeye zorlanmıştır. Öyle sıkboğaz edilince evlenmeyi kabul eden adama annesi ise abdesti sıkışınca girdiği bir evde kendisine iyi muamele eden ve ütülü tertemiz bir havlu veren evin kızını oğluna almayı vaat etmiştir. Bu vaadin sonucu da zavallı adam istediğinin tamamen zıddı bir kadınla evlenmiştir. Bir temiz havlu uğruna bütün ömrünü sevmediği bir kadınla heba etmiştir.

?

#### 2.2.4.25. Uçurumun Kenarında

Raika'nın giyinişinden uçurumun kenarında, kötü işlerin peşinde olduğunu anlayan arkadaşı Peride, ona namusuyla yapılacak işleri tavsiye eder. Hatta yanında çalışarak namusunu kirletmemesini öğütler.

Gizli Mabet, Matbaa-i Orhaniye, 1926

#### 2.2.4.26. 1/2

Gazeteye yazacak konu bulmada sıkıntı çeken adama arkadaşı Camsap kendi hayatından bir kişiyi anlatır; 1/2... Anadolu'da hocalık yaptığı bir okulun aklı, cüssesi, lafı, idaresi kısaca her şeyi yarım olan müdürüne öğrencileri bu lakabı takmıştır. Müdür odasından çıkmayan, kendi çocuklarının oyunlarıyla meşgul olan, okulu umursamayan bu adamı Camsap arkadaşına geldiği o gün Damat Ferit'in dahiliye nâzırıyla bir

otomobilde görmüştür. Camsap, bu adamın yarım değil de tam bir adam olsa kim bilir ne işler yapacağını düşünmekten kendini alamaz.

Bahar ve Kelebekler, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1938

#### 2.2.4.27. Mahcupluk İmtihanı

Kolay yoldan parayı bulan Hayranzade Şemî Bey, yanında çalışan Peride'yi çok seven cismi yaşlı ruhu genç bir patrondur. Kadın işe kendi sevdiği adamı namuslu göstererek aldırmak ister. Sevdiği adam dahil dört kişiyi namusluluk imtihanına alırlar. Karşılarında bir metin okurlar. Eğer bu kişiler utanıp hayâ ederlerse işe alacaklardır. Sonuçta Peride, sevdiği adamı içlerindeki en namuslu kişi olarak göstererek işe aldırmanın bir yolunu bulur.

Bir mesai günü patron çalışanının haber vermesiyle Peride'nin odasına kapı deliğinden bakar. Yeni kâtip ve Peride'yi sarmaş dolaş görür. Tam o sırada yakalanır ve Peride namusuna iftira atıldığı gerekçesiyle patrona hem tazminat davası açacağını hem de işten ayrılacağını söyler. Ona yanık olan patron Peride'ye tazminatı olan parayı ve uzunca bir süre tatili özür mahiyetinde verir. Hatta Peride, kendi mahiyetinde çalışan yeni kâtibi de beraberinde izne çıkartır.

Mahcupluk İmtihanı, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1938

#### 2.2.4.28. İnat

Bir adamın "İnat eşekte olur!" sözüne inanmaktadır. Lakin bir gün Efruz Bey ile tanışmak zorunda kalır ve bu söze olan güveni temelden sarsılır.

Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Muallim Ahmet Halit Kitabevi, 1938

#### 2.2.4.29. Bir Çocuk Aleko

Savaş nedeniyle Gelibolu'ya sürülen sonra da barınamayarak köyüne geri dönen küçük Ali, köyünün yerinde yeller estiğini görür. Ailesini bulmak için Rum bir kafileye katılır. Çok iyi Rumca bildiğinden kendini Aleko olarak tanıtır. Rumlarla

kaldığı süre boyunca onların Türklere beslediği düşmanlığa şahit olur ve giderek millî duyguları artar. Kafiledeki papaz Aleko'ya bir mektup vererek gizlice İngiliz askerlerine teslim etmesini ister. Bu çok mühim bir iştir. Aleko bu işi yapacağını söyleyerek yola koyulur. Mektubu doğruca Türk askerlerine ulaştırarak onları Rumların gizli emellerinden haberdar eder. Sonrasında İngilizlerin arasına Rum gibi girerek onların Türklere pusu kurmak için verdiği saatli bombayı alır. Kahraman bir Türk çocuğu olan Ali, kimsenin haberi yokken pimi çeker ve bütün İngiliz karargâhını kendiyle beraber ateşe verir.

Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Muallim Ahmet Halil Kitabevi, 1943

#### 2.2.4.30. Kazın Ayağı

Ömer Seyfettin'in tamamlanamamış bu hikâyesinde eşraf tarafından büyük muhabbet beslenen hasis bir yağ tüccarının diline ve hayatına pelesenk yaptığı "Kazın ayağı öyle değil!" anlayışı anlatılır.

Ömer Seyfeddin, Remzi Kitabevi, 1947

#### 2.2.4.31. Foya

Savaşın zengin ettiği eski mebuslardan biriyle konuşan gazeteci, duydukları karşısında şaşkınlığını gizleyemez. Eski mebus, pek çok Avrupa ülkesinde yaşamıştır. Lakin memleketinden bihaberdir. Hatta zamanın en bilinen yazarları ve eserleriyle ilgili bile en ufak bir fikri yoktur. Zaten politik manada da sırtında yumurta küfesi bulunmadığını söylemekten çekinmez. Gazeteci, bu eski mebusa hayatını kaleme almasını söyler. Yapılan bütün iyilikleri kendine, kötülükleri ise ölmüş İttihatçılara mal etmesini öğütler. Eski mebusun gözleri parlar.

Ömer Seyfeddin, Remzi Kitabevi, 1947

#### 2.2.4.32. Sultanlığın Sonu

Ömer Seyfettin'in yarım kalmış olan bu hikâyesinde İstanbul'da olan büyük deprem sonrasında mahallelinin bir arada ve çadırlardaki hayatı anlatılır. Deprem sebebiyle kalacak yeri olmayan mahalleli için, mahallenin zengin ve hayırsever kızı Fatma Hanım evinin büyük bahçesini açar. Mahalleli artık felaketlerini eğlenceye dönüştürmüştür. Özellikle mahallenin sessiz çocuğu Rıdvan herkesin neşe kaynağı olmuştur.

Ömer Seyfeddin, Remzi Kitabevi, 1947

#### 2.2.4.33. Heykel

İstanbul, güzellikler içinde kıymettar bir mücevher gibi tüm İstanbullulara sunulmuştur. Her köşesi ayrı bir ilham kaynağı olan İstanbul'a âşık bir heykeltıraş olan Behzat Sultanahmet'e yapılacak olan ilk heykel için heykeltıraş yarışmasına katılmanın heyecanı içindedir. Böylesi efsunlu bir şehre mükemmel bir heykel yapacak ilk kişi olma gururunu yaşamak ister. Lakin sevinci kursağında kalır. Yarışmaya katılmaz. Sebebi de bu güzeller güzeli şehrin en kalabalık meydanına sırtında su kırbalı bir eşek heykeli yapılmasının istenmesidir.

Ne mutlu ki sonrasında eşek heykeli yapılma fikrinden akil adamlar tavassutuyla vazgeçilir.

Yeditepe, 1 Ekim 1956

### 2.2.5. Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfettin

#### 2.2.5.1. Kır Sineği

Yağmurlu bir kış günü adam kitaplarını karıştırmaktadır. Kitaplarının en altında eski bir cep defteri bulur. Defteri açtığındaysa kır sineği, kır çiçeğiyle beraber kurumuş olduğunu görür. Çiçeği, sineği ve onların kuruduğu sayfayı hüzünle düşünür. Aklından geçen onca düşünceye rağmen ilhamını bozmamak için defteri kapatır. Gördüğü her küçük defter artık ona kır çiçeğine sarılı bu kır sineğini hatırlatmaktadır.

İrtika, 25 Teşrinievvel 1902

#### 2.2.5.2. Hediye

Kadın, akşam eşi eve geldiğinden ondan hediye olarak bir tane bile olsa gül getirmesini ister. Kocası ise mevsimin kış olması sebebiyle gül bulmanın imkânsızlığını anlatmaya çalışır ama başarılı olamaz. Kadın, bu küçük isteğine cevap vermeyen kocasına darılır ve günlerce konuşmaz. Günler sonra kadın tam da ümidini kestiği bir zamanda oğullarının vaftiz töreninde kocası Fransa'dan bir tanıdık vasıyasıyla karısına o çok istediği gülü takdim eder. Kadın, güle bir ömür dolusu baharın mutluluğuyla bakmaktadır.

İrtika, 12 Şubat 1904

### 2.2.6. Nazım Hikmet Polat- Ömer Seyfettin Bütün Hikâyeler

#### 2.2.6.1. Buse-i Mader

Oyuncak ile oynarken elini acıtan Nermin, annesinin acıyan yeri öpmesini ister. Lakin dayısı oradadır ve çocuğun dudağına uzattığı elin ne maksat taşıdığını anlamaz. Annesi odaya girdiğinde çocuk aynı şekilde acıyan elini annesine uzatır. Kadın, şefkatle acıyan yeri öper ve çocuk teskin olur. Dayısı ise anne şefkati ve kendi hissizliğini düşünmektedir.

Malûmat, 22 Ocak 1903

#### 2.2.6.2. Bir Refikin Defter-i İhtisasatından

Vapurda yolculuk yapan kişi, hüzünlü bir hâlde etrafı seyretmektedir. Vapur Emrigan taraflarına vardığında eski aşkının evinin penceresine gözü takılır. Onu görme hayali içinde yolculuğuna devam eder.

Musavver Fen ve Edeb, 30 Nisan 1903

#### 2.2.6.3. Pembe Menekşe

Bahçesinde sevgiyle büyüttüğü pembe menekşeyi ısrarla isteyen çocuğa vermek istemez. Başka çiçekleri vermeyi teklif ettiğinde ise çocuk reddeder. Çocuğun kalbini kırmak istemediğinden pembe menekşesini ona teslim eder. Çiçeği alan çocuk ise büyük bir sevgiyle çiçeği defaatle öpmektedir.

İrtika, 12 Şubat 1904

#### 2.2.6.4. Cimnastiğe Dair- 2

Küçük bir çocuk iken perende atmayı elleri üzerinde yürümeyi öğrenen çocuk ilkokul yıllarında spor kabiliyetinin faydaları sıklıkla görmüştür. Sonraları ise karşılaştığı bir öğretmeni jimnastiğin zekâyı gerilettiğini iddia eder. Bu şekilde hem çocuğu sporu bırakmaya zorlar hem de spo yapmak isteyen çocukların da önünü kesmiş olur. Çocuk ise bu zorlamaları bir yandan kabul etmeyerek açıklamalar bulmaya çalışsa da bir yandan da zekâsının gerileyeceğinden korkar. Yıllar boyu jimnastiğin tesirleri üzerinde kafa yorar.

İzmir, 12 Kasım 1904

#### 2.2.6.5. İlkbahar

Adam, köyde köpeğiyle beraber çağlayanın etrafını kaplayan çayıra uzanırlar. Ağaçlar, hava, ilkbaharıb huzur veren kokusu ve çağlayanın sesi adamı büyüler. Uzunca bir müddet köpeğiyle beraber burada çayırların üzerinde yatan adam havanın kararmasıyla manzaranın değişmeye başladığını görür. Karanlık, o gözüne hoş görünen her şeye el atmış ve manzarayı ürpertici kılmaya başlamıştır. Adam, kararan hava ile değişen manzarada daim olmayan mutluluğu görür.

Haftalık İzmir, 21 Mart 1908

#### 2.2.6.6. Kazık

Yağmurlu bir İstanbul caddesinde, Babıâli'de elindeki kağıttan nutuk okuyan adam, giderek coşkun bir hâlde dinleyicilerine hitap etmektedir. Oradan geçenler ise sekiz on kişiye ulaşmayan bir dinleyici kitlesine gürül gürül hitap eden bu hatibe bakarak şaşırırlar ve ne yaptığına bir anlam veremezler. Sonunda adamın biri yanındakine nutuk okuyan kişinin ve etrafındaki küçük kitlenin ne yaptığını sorar. Adam ise görünenin bir miting olduğunu hatibin ise hürriyetin iyi olmadığını ve bütün gazeteceleri sürmekten bahsettiğini söyler.

Serbest İzmir, 1 Nisan 1909

#### 2.2.6.7. Pervanelerin Ölümü

Akşamın karanlığında kitap okumaktan yorulmuş adamın gözü lambasının etrafında dönen pervanelere ilişir. Lambanın sıcaklığıyla yanarak ölen pervanelerin

cesedi kitabın üzerine düşer. Adam, sağ kalan diğer pervaneleri kurtarma gayretine tutulur. Lakin pervaneler kendilerini ölümle sonlandıracak bu bu buluşmaya can atmaktadırlar. Adam ne kadar uğraşsa da pervanelerin lambanın etrafında dönmelerine engel olamaz. Tabii ölmelerine de… Ölüm, adamın artık tüm düşüncesini işgal etmektedir.

Yirminci Asırda Zekâ, 8 Temmuz 1912

#### 2.2.6.8. Hayırlı Bir Fal

Olay, falcı ile müşterisi arasında geçer. Oğlunun geleceğiyle ilgili bilgi almak isteyen baba son çare olarak bu ihtiyar falcıya başvurmuştur. Falcı, falına bakacağı kişiyle ilgili remil rakamları oluşturur ve fala bakmaya başlar. Fal öyle ilginçtir ki falcı da müşteri de hayrete düşer. Falcı, falına baktığı adam ile ilgili ne kadar olumlu söz ettiye bir o kadar da olumsuz şey sıralar. Falcı, remile tekrar baktığında hem dualı hem de beddualı şeyler mırıldanmaya devam eder.

Diken, Ocak 1919

#### 2.2.6.9. Nokta

Genç şair, Büyükada'da bir gece yarısı sevgili ile geçirilen aşk zamanlarını konu alan şiirini sevdiği kadına okumaktadır. Kadın, aniden şiiri böler ve bir nokta olduğunu söyler. Şair ise "ha" ile yazması gereken hiddeti "hı" ile yazdığını fark eden sevgilisine şaşırır. Enver Paşa'nın bile bu kadar dikkatli olmadığını ekler. Lakin, kadının bahsettiği şiirde gece vakti ay aydınlığında sevgilisini öpen gençtir. İleride bir polis noktası varken sevgilisini öpmesinin mümkün olamayacağından bahsetmektedir.

Diken, Ocak 1919

#### 2.2.6.10. Post Kavgası Kaldırılacak

İtilafçı ittihatçıya çıkışarak siyasi sistemlerinin kabul edilemez ölçüde vasatlığından bahseder. Kendi kuracakları siyasi yapıyı anlatır. İttihatçılar sadece iki büyük siyasetçi yetiştirmiştir. Her şey de bu iki ittihatçı elindedir. İtilafçılar ise tepeden en aşağıya kadar binleri bulacak siyasi sima ile sistemlerini teşekkül edeceklerini anlatır. En az elli nazırları, binden ziyade valileri hatta milyonları bulan kaymakamları olacağından bahseder. İttihatçı önce tebrik eder ardından da derin bir ah çeker. İtilafçı neden ah çektiğini sorar. İttihatçı, on senedir ittihatçılar arasında her şeyin tüm paranın

ve altının üç dört kişi arasında bölüşüldüğünü geri kalanın ise bunları hayal bile edemediğini söyler.

Diken, 20 Şubat 1919

#### 2.2.6.11. Muayene

Doktoru muayehanesine iri vücutlu ama benzi sapsarı bir hasta girer. Doktor, nesi olduğunu sorduğunda hastasağ kaburgasının bıçak saplanır gibi acıdığını söyler. Doktor işaret edilen yeri muayene eder. Hastalığın kaburgasında olduğunu söyler. Düşüp düşmediğini, savaşa katılıp katılmadığını sorar. Hasta iki soruya da hayır cevabını verir. Hastaya düşünmesini söyler. Bir müddet sonra yolda dalgın daldın giderken dörtnala koşan bir yük arabasının okunun böğrüne çarptığını söyler. Doktor kazaya dün mü uğradınız diye sorduğunda yedi sekiz ay kadar önce olduğu cevabını alır. Doktor kazaya uğradıktan sonra ne yaptığını sorduğunda arabacıyı aşağı çekip polisler gelene kadar dövdüğünü anlatır.

Diken, 4 Mart 1920

# ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
# ÖMER SEYFETTİN'İN HİKÂYELERİNDEKİ HALK BİLİMSEL UNSURLAR

## 3.5. Eşyalar

Ömer Seyfettin ömrü boyunca yazı yazmıştır. 163 hikâyesi zengin zaman ve mekân örneğini içinde barındırır. Bu durum eşya çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir. Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden tespitte bulunduğumuz eşya örnekleri yer almaktadır. Elbette pek çok eşya adı ve çeşidinin hikâyelerde yer aldığı ve bunlarının tümünün çalışmaya konu edilmesinin mümkün olamayacağı bir gerçektir. Bu sebeple halk bilimsel mahiyeti düşünüldüğünde mühim bir noktaya temas ettiğine inandığımız eşya örneklerini çalışmamıza almış bulunuyoruz. Daha fazlası için yazarın hikâyelerine başvurulabilir.

### 3.5.1. Kişisel Eşyalar

#### 3.5.1.1. Baston

**TDK Büyük Türkçe Sözlük'te "**Yürürken dayanmaya yarayan ağaç veya metalden yapılan araç."[65] şeklinde tanımlanan baston genellikle yaşlıların yürümeye yardımcı eşyaları olarak verilse de zaman zaman da modaya uyan genç erkeklerin aksesuarı olarak verilmiştir:

> "Elimde bir baston... Evden çıkarken almışım. Bu bastonu bir ordu karşısına tek başına geçmiş bir masal kahramanı gibi savuruyordum." (HG/2/73).
> "Kırk asırdan beri erkeklerin ellerinden atamadıkları baston gibi bakir ve iptidaî ormanların, vahşetin, hayvaniyetin, behimiyetin hatırası..." (BŞİ/1/115).

[65] "Baston", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af93b58cbb5d8.52207946, 14.05.2018.

### 3.5.1.2. Berat, Sancak, Davul, Topuz

Arapça bir kelime olarak lügat manası "yazılı kâğıt ve mektup" demek olan bu tabir Osmanlı Devleti teşkilâtında bazı vazife, hizmet ve memuriyetlere, tâyin edilenlere vazifelerini icra salahiyetini tevdi etmek üzere, padişahın tuğrası ile verilen mezuniyet veya tâyin emirleri hakkmda kullanılan bir ıstılahtı. Berat, adi bir emir veya tezkire gibi değildi. Divani yazı ile yazılır, tuğra da basılırdı.[66] Berat, sancak, davul ve topuz göndermenin devlet geleneğinde tabiiyet bildiriyor oluşu **Topuz** adlı hikâyede şu şekilde yer alır:

> "Tercüman vasıtasıyla nasıl arkasından huzura gireceklerini, nasıl selam vereceklerini, nasıl divan duracaklarını elçiyle "meşin kılıflı bir davul, kırmızı torbaya konmuş bir sancak, ağır bir topuz" taşıyan üç askere anlattı." (Top./2/260).
>
> "– Biz zaten prensimizi tahtına çıkarmıştık. Şimdi işte bize bir de "cemile" yapıyorlar.
>
> – "Berat, sancak, davul, topuz" göndermek bir "cemile" mi?
>
> – Ya ne?
>
> – Tabiiyet alameti..." (Top./2/257).
>
> "Ortadaki neferin omzundan topuzu aldı. Bu gayet ağır, altın yaldızlı, sarı parlak kabzalı bir aletti." (Top./2/261).

### 3.5.1.3. Bıçak

> "Eski çamlar bardak olalıdan beri, hani evvelden herkesi, titreten "söğüt yaprağı" Bursa bıçağını artık kullanmak şöyle dursun, hatta gölgesini bile göstermez, hatta lafını bile edemezdi." (DZ/2/290).

### 3.5.1.4. Cep Cüzdanı

---

[66] Mehmet Zeki Pakalın, "Berat", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 1, 3 C., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 296.

"Üzerimde beş sene evvel iki kuruşa aldığım bir cep cüzdanı vardı." (GBBA/1/345).

#### 3.5.1.5. Çakmak

Çelik, taş, cam, plastik vb. maddeden yapılmış gaz veya benzinle dolu tutuşturma aleti.[67] Hikâyelerde zararlı madde içen kişilerin üzerlerinde taşıdıkları genellikle de özel olmasına dikkat etikleri bir kişisel eşya olarak yer alır.

"Dar poturunun yamanmış bir yırtığa benzer cebinden nikel bir çakmak çıkardı." (Ç/2/199).

#### 3.5.1.6. Defter

"Meşhur genç şair, mavi baygın gözlerini menekşe rengi maroken defterinden kaldırdı, sordu: Niçin?" (No./NHP/865).

#### 3.5.1.7. Hilat[68], Kılıç ve Topuz

Ömer Seyfettin'in bazı hikâyelerinde kişisel eşya olarak hediyeler yer alır. Bazıları sünnet gibi belli bir ritüelin hediyesiyken bazıları da padişahın asker yahut diğer idarecilere ihsan ettikleridir. Padişahın ihsanı bir bohça içinde sahiplerine ulaştırılır. **Teselli** adlı hikâyesinde padişahın ihsanı şu şekilde geçer:

---

[67] "Çakmak", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3a2db0b09e65.75022178**,** 02.07.2018.

[68] **Hilat**: Padişahların gönül almak, ödüllendirmek için birine giydirdikleri değerli kumaş. **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=177349, 03.07.1018

"Padişah eski kahramanlarını hatırlıyor, uğradığı hezimet felaketi için teselli veriyor, üzülmesin diye kendisine bir hilat, bir altın kılıç, bir murassa[69] topuz ihsan ettiğini yazıyordu." (Tes./2/182).

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında eşyaların detayı da verilir.

"Bohçayı açtı. Düğmeleri elmastan, ağır, sırmalı, erguvani bir hilat... Uzandı, kılıcı eline aldı. Sapıyla kını som altındandı. Çekti, sol elinin başparmağıyla namlu demirini yokladı." (Tes./2/182).

#### 3.5.1.8. Kalem

"Boş sayfaya cebinden çıkardığı kırmızı mürekkepli bir kalemle aklına gelen Avrupa hükümdarlarının isimlerini yazdı..." (HLBK/4/77).

#### 3.5.1.9. Kayış

Bağlamak, tutmak veya sıkmak amacıyla kullanılan, dar ve uzun kösele dilimi[70] anlamına gelen kayış, **Bir Kayışın Tesiri** adlı hikâyede erkeklerin beğenisini kazanan bir eşya olarak yer alır:

"O sene Ramazan tatilinde bir arkadaşı kendisine Karamürsel'den gayet zarif bir Çerkez kayışı getirdi. Bu kayışı hepimiz gördük. Hakikaten nefisti. Gümüş savatlı tokaları ağır, kayışı siyaha yakın koyu lacivertti. Gümüşten üç büyük sarkıntısı vardı." (BKT/3/209).

#### 3.5.1.10. Mendil

---

[69] **Murassa**: Çok değerli taşlarla bezenmiş. **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b3b265ea14934.32033199**,** 03.07.2018.

[70] "Kayış", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b499a60513107.77897176**,** 03.07.2017**.**

Burun ve ter silmekte, el ve yüz kurulamakta kullanılan küçük, kare biçiminde dokuma veya yumuşak, ince kâğıt[71] anlamına gelir.

> "Mendilini devşirdi. Büyük bir intizam ile iki kat, dört kat, sekiz kat, nihayet on iki kat yaptı. Cebine koydu." (FSK/2/264).

#### 3.5.1.11. Saat

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te "Günün hangi anı olduğunu gösteren alet."[72] şeklinde tanımlanır. Hikâyelerde çok çeşitli saat örnekleri yer alır.

> "Küçük ve radyum mineli zarif bir saat çıkardı. Şedit ve bizzat bir ziya ile eşi'a-nisar rakamlar, parlak yelkovan, aydınlık gecenin mor ve münevver karanlıkları içinde nısf-ı leyli gösteriyordu." (İM/1/103).
> "Amerika'da kendini seven dostları ve okuyucuları bu feylesofun fakirliğini, açlığını düşünerek aralarında kırk bin frank kadar para toplamışlar ve bir altın saatle göndermişler." (GBBA/1/346).

##### 3.5.1.11.1. Duvar Saati

> "Yatakta külhanbeyi korkusundan nefes alamıyor, kalbinin çarpıntısı odanın içinde bir duvar saati gibi işitiliyordu." (KBC/3/262).

##### 3.5.1.11.2. Masa Saati

> "Yalnız masanın üstünde işleyen saatin tıkırtısı, bir de kalbimin çarpıntısı duyuluyordu." (Mür./3/332).

##### 3.5.1.11.3. Piryol Saati

---

[71] "Mendil", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b402fbc53c5.04812405**,** 03.07.2017**.**
[72] "Saat", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b48f3dea160.27604414**,** 03.07.2018.

Üzerinde kümbetsi bir kapak bulunan, oldukça büyük bir tür cep saati[73] şeklinde tanımlanır.

> "Mintanının cebinden temiz bir kaplumbağa yavrusuna benzeyen Piryol saatini çıkardı. Yavaşça açtı, baktı." (Bn/3/249).

#### 3.5.1.12. Yatak

> "Ocağın soluna gelen alçak musandıraya[74] el yordamıyla çıktı. Büyük bir ayı pöstekisinden ibaret olan yatakçığına uzandı." (Diy./2/282).

### 3.5.2. Ortak Kullanıma Ait Olan Eşyalar

#### 3.5.2.1. Avize

Tavana asılan lambalı ya da şamdanlı aydınlatma öğesi.[75] Hikâyelerde avize büyük oranda zenginlik göstergesi olarak yer alır ve büyük evlerin ihtişamlı odalarını süsler.

> "Kubbenin ortasındaki billur avize, altın kakmalı zinciriyle kütüphanenin mütevazı sükûnetine uymayacak derecede muhteşemdi." (Mr/4/120).

#### 3.5.2.2. Dibek

Taştan veya ağaçtan yapılmış büyük havan[76] anlamına gelir.

---

[73] "Piryol", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b47a487fef9.71476562, 03.07.2018.

[74] **Musandıra**: Evlerde yatak yorgan konulan yer, yüklük. **TDK Büyük Türkçe Sözlük** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b487523ac61.82761918, 03.07.2018.

[75] Metin Sözen, Uğur Tanyeli, "Avize", **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,** 8. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005, s. 31.

[76] "Dibek", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b4bd6093146.64543189**,** 03.07.2018.

"Herkes silah başında tetikte duruyor, yirmi kişi hiç dinlenmeden palanganın iç avlusundaki büyük dibekte evvelce hazırlanmış kömürleri dövüyorlardı." (Vire/2/149).

#### 3.5.2.3. Endam Aynası

"Hâlâ her sabah büyük endam aynasının karşısında bir saat uğraşır" (KH/1/337).

#### 3.5.2.4. Fırın

İçinde genellikle odun yanan, her yanda aynı derecede ısı oluşturarak ekmek, pasta vb. pişirmeye yarayan, tavanı tonoz biçiminde, önünde tek açıklık bulunan ocak[77] anlamına gelir. **Beyaz Lale** adlı hikâyede bir çeşit işkence aleti olarak kullanılır.

"Bu fırın hiç çarşı fırınlarına benzemiyordu. Genişti. Yüksek tavanları sarıya boyanmıştı. Büyük ve yüksek ocağı ta nihayetine idi. Üst kısımları açılmış kepenklerden bol bir aydınlık taşıyor ve her tarafı dolduruyordu." (BL/2/22).

#### 3.5.2.5. Halı

Dokuma ya da genel olarak çeşitli düğüm teknikleri kullanılarak yapılmış yaygı. Halı olarak nitelenebilecek en eski örnekler Orta Asya'da bulunmuştur. Bugün eldeki mevcut en eski halılar 13. yüzyıla ait Anadolu Türk ürünleridir.[78] Aslen "kadına verilen ve onda kalacak olan" anlamındaki "kalıng/kalı" kelimesinden gelen halı; yere yaymak veya duvarları kaplamak için örme veya düğümler bağlamak suretiyle yünden veya ipekten dokunan muhtelif boydaki örtüleri ifade eder. Dokuma halı ve örme halı olmak üzere iki yapılış tarzı vardır. Dokuma halılara kilim denir. Ayrıca odaların duvarlarını süslemek veya soğuğu önlemek için duvarlara asılan resimli ve nakışlı

---

[77] "Fırın", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b50bd4076c0.32506321**,** 03.07.2018.
[78] Metin Sözen, Uğur Tanyeli, "Halı", **age.**, s. 98.

duvar halıları da vardır.[79] Ömer Seyfettin halılardan çeşitli şekillerde bahseder. **Muhteri** adlı hikâyede Amerikalıların geleneksel halı kullanım örneği yer alır. Hikâyeye göre Amerikalılar evlerinde odalarını boylu boyunca kaplayan halılar kullanmakta herhangi bir yerinde meydana gelen ufak hasarlar sebebiyle de halının tümünü elden çıkararak zarar etmektedirler:

> "Bütün yerlere, duvarlara gayet pahalı halılar mıhlanmıştı. Bunları silkmek için söküyorduk. Söküle mıhlana, söküle mıhlana, bu güzel halıların uçları yıpranmıştı. Ben Anadolulu olduğum için hem halıdan anlar hem severim. Bu ziyanlığa acıdım. Amerika'da bu âdetti, mıhlanmasalar halılar bozulmayacaktı. Bu âdet yüzünden ihtimal ki bütün Amerika'da sakatsız bir halı yok gibiydi." (Muh./2/313).

Ülkemizde, ibadet mekânlarımızın yerleri boş değil mutlaka halı kaplı olur. Ömer Seyfettin **Türbe** adlı hikâyede kırmızı halı serili bir mescide benzettiği türbe şu şekilde yer alır:

> "Yazın bahçesinde dut ağacının altındaki muayenehanesi, kışın kırmızı yün halı döşeli minimini bir mescide benzeyen ocaklı, mihraplı odacığı hiç boşalmazdı." (Tür./3/215).

Çoğu eşyada olduğu gibi halılarda da maddi güç ile orantılı olarak kalitesi çeştilenmektedir. **Zeytin Ekmek** alı hikâyede ihtişamlı bir zengin evine ait ipekli yumuşak halıdan bahsedilir:

> "Ayağının altında yumuşaklığını duyduğu parlak pembe halı da hiç şüphesiz ipekliydi." (ZE/3/343).

#### 3.5.2.6. Havlu

[79] Celal Esad Arseven, "Halı", **Sanat Ansiklopedisi,** C. 2, 5 C., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s. 701.

El ve yüz silmeye mahsus; yemek havlusu, el havlusu, hamam havlusu gibi türleri olan tüylü veya tüysüz bezlere verilen isimdir.[80]

> "Abdest aldıktan sonra, bu kızcağız hemen karşısına koşmuş, gayet temiz, gayet beyaz, ütülü mükemmel bir havlu tutmuş..." (BTHU/4/293).
> "Havlularımız hep ketenden... Hep ütülü! Keskin keskin lavanta çiçeği kokuyor..." (BTHU/4/294).

#### 3.5.2.7. İbrik

El yıkamak için kullanılan geniş karınlı, ince boyunlu, saplı ve ince uzun ağızlıklı metal kap.[81]

> "Geniş sediri, köşede duran abdest leğen ibriğini görüyordu." (Tes./2/179).

#### 3.5.2.8. Ocak

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer aldığı şekliyle ocak, geleneksel Türk evlerinde kışın yaşanılan mekânı ısıtma görevi gören bir eşyadır. Odun ile yakılan ocaklar odanın bir köşesinde ve küçükçedir.

> "Duvarları ve tavanı uzun bir kışın isleriyle kararmış bu yer odasında mahpus gibi duran bodur ve çirkin ocak, içindeki odunları sanki hiddetle yakıyor, bir an evvel yutmaya çalışıyordu." (Bom./1/210).
> "Simsiyah ocağın içinde çıtırdayan ateşlere dalıyorum." (Nak./3/59).

#### 3.5.2.9. Sandık

İçine eşya konup saklanan, üstten açılan kapaklı, dikdörtgenler prizması biçiminde mobilya.[82] Hikâyelerde sandıkların evin en önemli eşyaları arasında olduğu anlaşılmaktadır. O zamanlarda büyük gardıropların yahut depolama ve saklama

---

[80] Celal Esad Arseven, "Havlu", **Sanat Ansiklopedisi,** C. 2, s. 701.
[81] Metin Sözen, Uğur Tanyeli, "İbrik", **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, s. 110.
[82] "Sandık", **age.,** s. 210.

mobilyalarının yaygın olmadığını düşünürsek sandıklar evin bütün depolama ve düzenleme ihtiyacını karşılamaktadır.

> "Sandıkta dura dura küf kokan feracenin rengi ağarmıştı." (Tür./3/218).
> "O mezar zannettiğin demir çemberli, ceviz tabutlar, bizim çamaşır sandıklarımızdır." (GM/4/25).
> "Üzerinde yatak yığınları duran sandıkların arasından geçtik." (HLBK/4/73).

#### 3.5.2.10. Seccade

Üzerinde namaz kılmak için yapılmış, dikdörtgen biçimli, küçük halı, kilim ya da kumaş yaygı[83] anlamına gelen seccade Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde dinî içerikli eylemlerin geçtiği zamanlarda özellikle namaz gibi ibadetlerin yapıldığı esnada bu ibadete yardımcı bir eşya olarak yer alır.

> "Isınmak için sobanın önüne gitmiştim, arkamı dönünce annemi Irakiyye seccadeyi açıyor gördüm..." (İN/1/58).
> "Mesela babalarının kürkünü, ipek halıdan seccadesini ortasından kesip, ikiye böldüler." (Bha/4/12).

#### 3.5.2.11. Sedir

Odanın zemininden hafifçe yükseltilmiş, üzeri minder ve yastıklı oturma sekisi.[84]

> "Yörük Hoca boz renkli keçe kaplı sedire çıktı." (YE2/3/298).

#### 3.5.2.12. Sini

En büyük boy bakır tepsi.[85] Geleneksel ailelerin yemek yeme biçimleri hakkında hikâyelerde çeşitli örnekler bulunmaktadır. Bunlardan biri de sini üzerinde

---

[83] "Seccade", **age.,** s. 211.
[84] "Sedir", **age.,** s. 212.
[85] "Sini", **age.,** s. 216.

yemek yenilmesidir. Sini denilen büyükçe tepsilere yiyecekler kaplar hâlinde konulur, yere serilen sofra örtüsü üzerine siniyi koyduktan sonra yeme eylemine başlanır.

"Çünkü hâlâ Fatih'teki amcalarımın evinde yemek sinide yeniyor." (H/3/23).
"Kezban siniyi sofra örtüsünü kaldırdı." (YE2/3/298).

#### 3.5.2.13. Testi

Pişmiş topraktan yapılan ince boyunlu dar ağızlı ve genellikle saplı bir tür kap.[86]

"Ve titreyerek dolabın rafındaki küçük testiden birkaç yudum su içti." (Tes./2/179).

#### 3.5.2.14. Yorgan

"Mor ipek kaplı yorganına iyice sarıldı." (Bb/4/47).

### 3.6. Aydınlanma

Hikâyelerde aydınlanma ihtiyacıını gidermede kullanılan araçlar ile ilgili de bilgi bulunmaktadır. Bu bakımdan hikâyelerde 12 çeşit aydınlatma öğelesi tespit edilmiştir. Bu 12 farklı aydınlatma aracı devrin aydınlanma ihtiyacının ne şekilde karşılandığını gösterdiği gibi aydınlatılacak mekânın genişliğine ve konumuna göre hangi tip aydınlatma unsurlarının kullanıldığını da örneklendirmektedir.

#### 3.2.1. Işık Elde Etme Araç ve Gereçleri

#### 3.2.1.1. Fener

İçine mum veya petrol (gaz) lâmbası konan etrafı camlı ışık mahfazasının adıdır. El feneri, sokak feneri, bahçe feneri, araba feneri, kâğıt fener, muşamba fener,

[86] "Testi", **age.**, s. 235.

dikili fener gibi nevileri vardır.[87] Bir sokak aydınlatma aracı olarak fenerden **İrtica Haberi** adlı hikâyede bahsedilir:

> "Mezarlığa girilen yolun karşısındaki fener sönmüştü." (İH/1/203).

#### 3.2.1.1.1. Havagazı Feneri

Gaz ve aydınlatma kavramı Osmanlı İstanbul'unun belleğine sokak sokak, cadde cadde kazındı. 1900'lü yıllara gelindiğinde İstanbul'un gaz ile aydınlatılması doruk noktaya ulaşmıştır. 1900 ile 1914 yılları arasında İstanbul'un ana arterleri, caddeleri, sokakları, konak ve yalıları, devlet daireleri gaz işletmeciliğinin gelişimi ile gaz ile aydınlatılmaya başlandı. Havagazı ile yanan sokak lambaları İstanbul'un ana arter ve sokaklarını rengarenk aydınlatmaya başladığında çağdaş kent olgusu olarak İstanbul'da ilk modern aydınlatma gerçekleştirilmiş bulunmaktaydı.[88]

Aydınlatma sosyal yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Ömer Seyfettin eserlerinde çeşitli zamansal parçaları konu etmiş ve dönemin dokusuna uygun aydınlatma örneklemi de oluşturmuştur. **Hürriyet Gecesi** adlı hikâyede gündelik hayatın sokak aydınlatma şekli olan havagazı fenerlerine değinilmiştir:

> "Elimde savrulan bastonu bütün kuvvetimle sol tarafıma gelen havagazı fenerine indirdim." (HG/2/72).

#### 3.2.1.1.2. Fener Kulesi

> "Fener kulesine giden yolu takip ediyorduk." (Niş./3/176).

### 3.2.1.2. Kandil

---

[87] Mehmet Zeki Pakalın, "Fener", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 1, 3 C., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1991, s. 36.
[88] Mehmet Mazak, "Türkiye'de Modern Aydınlatmanın Başlangıcı ve Aydınlatma Tarihimize Genel Bir Bakış (1853-1930)", **4. Uluslararası Aydınlatma Sempozyumu,** İzmir, 13-14-15 Aralık 2007, s. 8.

İçinde fitil ile zeytinyağı yakılan ışık vermeye mahsus icadın adıdır. Eski zamanlarda topraktan yapılan kandiller kullanılırdı. Camdan yapılıp içine su ve yağ konulan kandiller camilerde de yakılırdı. Kandilin elde taşınması çok eski zamanlarda cari idi. Mısırlılar, Fenikeliler, İbraniler böyle elde taşınan kandiller kullanırlardı. Evlerde duvara merbut raflara veya hücreler içine konur veya bir çiviye asılırdı. Bazen de müzeyyen bir ayak üstüne vazolunurdu. Mabetlerde gece gündüz mütemadiyen kandil yakılırdı. Kırlarda bazı mukaddes ağaçların dallarına kandiller asılırdı. Keza mezarlarda de kandiller yakılırdı. Birçok kimselerin vasiyetnamelerinde her gün veya iki günde bir veya muayyen günlerde mezarlarında kandil yakılması istenirdi. Fitiller kükürtlenmiş üstüpüden veya papirüs yapraklarından yapılırdı. Fitili düzeltmek için kandile bir zincirle bağlı ufak bir maşa bulundurulurdu. Kandillerde umumiyetle zeytinyağı yakılır ve bazan buna tuz katılırdı.[89] Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en çok kullanılan aydınlatma aracı kandillerdir. Kandiller hikâyelerde halkın yaşam alanlarının aydınlatılmasında kullanılmıştır. Hikâyelerde ayrıca kandilin yanı sıra kandil türlerinden de bahsedilir:

> "Kandilini yakmaya üşendi." (Diy./2/282).
> "Köşedeki küçük yazıhanemin üzerinde yanan küçük gece kandili –ah bunu unutamam. Bu bir kedi kafası idi- iki pencereli olan odamın beyaz, muşamba perdelerini aydınlatıyor ve yeşil camit gözleriyle bana bakıyordu." (İN/1/57).
> "Fena kokulu, yağlı bir is çıkaran teneke bir kandil, sarı sönük bir ziya neşrediyor." (Nak./3/55).
> "Ocağın üstündeki kandilin sarı ziyası bu küçük odaya canlı bir mezar şekli veriyordu." (YE2/3/314).

#### 3.2.1.2.1. İdare Kandili

[89] Mehmet Zeki Pakalın, "Kandil", **age.,** C. 2, s. 158.

Yatak odalarını aydınlatmaya ve elde gezdirilmeye mahsus küçük, ziyası az lâmbanın adıdır.[90]

> "Küçük bir idare kandiliyle aydınlanan odanın yegâne süsü ocağın üstünde yan yana asılı iki levhaydı." (YE2/3/298).

#### 3.2.1.2.2. Gece Kandili

Yatak odalarında kullanılan kandiller ki bir bardak içine su ve zeytinyağı konarak üstüne şamandıralı veya şamandırasız pamuk fitili konup yakılan kandillerdir. Bu fitillerin mumlu olanları da verdir.[91]

> "Bu bir kayalıktı, arkasına konan bir gece kandilinden çağlayan gibi bulutlu bir ziya akıyordu." (G/1/283).

### 3.2.1.3. Lamba

Petrol gibi yanıcı bir madde yakarak veya elektrik akımıyla içindeki teller akkor durumuna geçerek ışık veren alet[92] şeklinde tanımlanan lamba, **İrtica Haberi** adlı hikâyede bir grup askerin bulunduğu odayı aydınlatırken masanın üzerinde verilmiştir. Hikâyeden de anlaşılacağı üzere mekanizmalı olan lambaların ihtiyaç hâlinde ışığının keskinliği ayarlanabilmektedir:

> "Masanın üzerindeki lamba kısılmış, yüzbaşım kırmızı veselensi altında, Şişman Galip köşede karyolasında, nöbetçi zabiti yatağında uyuyorlardı." (İH/1/203).

#### 3.2.1.3.1. Gaz Lambası

---

[90] "İdare Kandili", **Age.,** s. 36.
[91] "Gece Kandili", **Age.,** s. 159.
[92] "Lamba", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b57017cd20554.77005719, 24.07.2018.

İçine konan gaz yağını bir fitil yardımıyla yakan, şişeli, türlü biçimlerde lambadır.[93] Petrol- gazyağı lambaları 1865-1870 arasında yayılmıştır. Gazyağı İstanbul'da bakkallarda satılagelmiştir. Büyük şehirlerde elektrik cereyanının kesildiği gecelerde apartmanlarda mum ve mumun yanı sıra gaz lambaları yakılır.[94] Ömer Seyfettin, **Zeytin Ekmek** adlı hikâyesinde ihtişamlı bir salonun aydınlatma şeklinden bahseder. Hikâyeden gaz lambalarının o zamanlarda popüler aydınlanma aracı oluşu da anlaşılmaktadır:

"Antrenin, salonun gazları yakılmıştı." (ZE/3/349).

#### 3.2.1.3.2. Karpit Lambası

Karpitin su etkisiyle asetilen gazı vermesi ve bu gazın yakılmasıyla ışık elde edilen lambadır.[95]

"Her gece dört saat, ucuz olsun diye Almanlardan satın aldığım karpit lambasının başında, bir lira için nasıl terler döktüğümü hatırladım." (NZO/3/239).

### 3.2.1.4. Mum

"Mustafa Mıstık
Arabaya kıstık,
Üç mum yaktık,
Seyrine baktık!" (Ant/1/263).

### 3.2.1.5. Projektör

---

[93] "Gaz Lambası", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b57017cd20554.77005719, 24.07.2018.
[94] Reşad Ekrem Koçu, "Gaz yağı", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 11, 11 C., İstanbul, Neşriyat Kolektif Şirketi, 1959, s. 6018-6019.
[95] "Karpit Lambası", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=karpit%20lambas%C4%B1&guid=TDK.GTS.589da1f6be8d84.68561661, 09.04.2018.

Gösterici, ışıldak[96] anlamlarına gelen projektör **Primo Türk Çocuğu** adlı hikâyede yer alır.

> "Projektörün nuru tekrar söndü." (PTÇ1/1/236).

#### 3.2.1.6. Şamdan

İçine mum dikilen aydınlatma vasıtasına verilen addır. Şamdan; petrolün icadından evvel aydınlatma vasıtası olarak kullanılan mumun dikilmesi için altın da dahil olmak üzere muhtelif madenlerden yapılırdı. Şamdanların bir tek mum dikilip yakılanları olduğu gibi, birkaç mum konmaya mahsus olanları da vardı. Yirmi otuz santimden başlayarak bir iki metre boyunda olanları, hayvan ve insan resimleriyle süslenenleri de mevcuttu. Cami ve tekkelere vakfedilenlere vâkıfın ismi yazılırdı.[97] **Keramet** adlı hikâyede bir türbenin aydınlatılmasında şamdanlar kullanılmıştır:

> "Kör kandilin hafifçe aydınlattığı sandukaya baktı. Başı ucunda iki büyük şamdan duruyordu." (Ker./3/360).

### 3.7. Ulaşım Türleri

Ulaşım kültürü her millet için genel hatlarıyla benzerlik göstermesi bakımından sosyal hayat ile ilgili izlenimlerimizde bize önemli detaylar sunar. Bir yerin ulaşımı ile ilgili bilgiler aynı zamanda o yerin sosyolojik yapısını, ulaşımın nasıl sağlandığını, kimlerin ne şekilde ulaşıma dâhil olduklarını fizikî çevrenin özelliklerini mimariyi vb. pek çok unsuru bir arada bulacağımız birer panorama mahiyetindedir. Elbette ulaşım her zaman büyük ayrıntılarla verilmeyeceği için bazen de sadece yalın hâliyle var olur.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde geniş bir coğrafyayı işlediği gibi çok değişik ulaşım araçlarına da değinmeyi ihmal etmemiştir. Hikâyelerde geçen vasıtalar sadece

---

[96] Nijat Özön, "Projektör", **Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü,** Ankara, TDK Yayınları, 1981, s. 377.
[97] Mehmet Zeki Pakalın, "Şamdan", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 3, 3 C., s. 307.

birer fon değil aynı zamanda kimi hikâyelerde kurguyu destekleyen önemli birer mekân olarak da vardır. Genellikle İstanbul merkezli hikâyelerinde temanın bütününe eşlik eden vapur, tramvay ve araba gibi çeşitli araçlara rastlarız. Hikâyeleri bütün olarak düşünüldüğünde ise arabalardan atlara, vapurlardan trenlere geniş bir yelpaze içinde sosyal hayatın göbeğinde yer alan ulaşım araçlarını bazen sadece isimleri anılarak bazen de kurgunun önemli bir yapı taşı olarak buluruz.

Kültürün bir unsuru olan ulaşım şekli, yazarın hikâyelerinde çeşitli ayrıntılarla işlenir. Ömer Seyfettin hikâyelerinde; özellikle tarih konulu hikâyelerinde ulaşım aracı olarak büyük oranda atlardan bahseder. Yaşadığı buhranlı dönemin savaş manzaralarında ise tayyareleri görürüz. Uçaklar eserinde vasıta olmaktan çok savaşın modern yüzünün bir simgesi olarak yerini alırlar. Yazar, değişen dünyanın kültür öğelerini **Kaç Yerinden** hikâyesinde ulaşım araçları üzerinden çok güzel özetler:

> "Mazideki kağnı bugün nasıl otomobil şeklinde ise, sorduğun hararet de ateş şeklindedir… Mazideki sal bugün drenottur. Mazideki masalcının bir kutuya binip memleketten memlekete uçmak hülyası bugün bir hakikattir. İşte tayyareler, işte zeplinler…"(KY/2/126).

### 3.3.1. Kara Ulaşımı

#### 3.3.1.1. Araba

Tekerlekli, motorlu veya motorsuz her türlü kara taşıtıdır.[98] Binek arabası, sarayı hümayun haremi için bir ihtiyaç olmuştur, fajkat Tanzimat adını verdiğimiz münevver mutlakıyet devrine kadar, on dokuzuncu asır ortasına kadar nadiren kullanılmıştır.[99] Araba, hikâyelerde en çok karşımıza çıkan kara taşımacılığı unsurlarından biridir.

---

[98] "Araba", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3a06334ed561.94413602**,** 09.10.2018.
[99] Reşad Ekrem Koçu, "Araba", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, 11 C., s. 904.

"Ömründe ilk defa olmak üzere bir araba düşündü. Bu arabanın yumuşak, ipek yastıklı içi kim bilir ne kadar rahattı." (BŞ/2/169).

#### 3.3.1.1.1. Yük Arabası

"Bir gün dalgın dalgın gidiyordum. Dörtnala koşan bir yük arabasının oku böğrüme çarptı." (Mu./NHP/1365).

### 3.3.1.2. Bisiklet/Velespit

Türkiye'ye bisikletin girişi yüz yılı aşkın bir tarihe sahiptir. Tarik gazetesinde 31 Ağustos 1885 tarihinde yer alan bir habere göre, "Mösyö Tomas Stefans" adlı Amerikalı "velosiped ile" önce İstanbul'a gelmiş, buradan da İzmit'e geçmiştir. İzmit'ten beş günlük bir yolculuktan sonra Ankara'ya ulaşan Stefans'ı, kentte vali paşa hazretleri, memurlar ve bini aşkın Ankaralı yollara çıkarak seyretmişlerdir. Gazete, Mr. Stefans'ın daha sonra vali ve görevlilerle vedalaşıp, Yozgat'a doğru hareket ettiğini yazmaktadır.[100] Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde bisiklet yerine velespit kelimesini kullandığı görülmektedir:

"Tepiniyor, hayalî bir velospitin görünmeyen tekerleklerini çevirir gibi ayaklarını hareket ettiriyor." (YBH/2/161).

### 3.3.1.3. Lando

Dört tekerlekli, içinde dingillere paralel olarak düzenlenmiş karşılıklı iki oturma sırası bulunan, üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası. [101]

"Lastik tekerlekli landolar içinde geniş ve yüksek şapkalarının altına üşümüş gibi büzülen yarım gecelik sarhoş âşıklarıyla dudak dudağa öpüşerek geçen

---

[100] Gökhan Akçura, "Bisiklet", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 2, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 246.
[101] "Lando", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbc53b31bea25.76244110**,** 19.07.2018.

artistlerin, medeni ve necip garbın vahşi Türkiye'ye bir hediyesi olan bu kibar ve mümtaz orospuların arsız kahkahalarını işitmiyordu." (PTÇ1/1/231).

#### 3.3.1.4. Motosiklet

Motor silindirinin hacmi 125 santimetreküpten büyük olan, iki tekerlekli motorlu taşıt, motor.[102] **At** adlı hikâyede Ömer Seyfettin, devrin ulaşım ve şehirleşme problemleriyle ilgili eleştiriyi motosiklet üzerinden yapar:

"Bir motosiklet alacağım. Fakat bu mümkün mü? Bana maziler, vahşetler, lezzet-i harb ü vegâ yerine, ihtimal ki müstakbel-i nâmahdudu, dirijablileri tahayyül ettirecek olan bu makine, bu zavallı masnu, acaba burada yürümek için kaç kilometre yol bulabilecek?" (At/1/119).

#### 3.3.1.5. Hayvanlar ile Ulaşım

Yaşanılan devrin sosyal koşulları içerisinde ulaşım çeşitliliğinden bahsetmemek elbette olamaz. Aynı zamanda tarihî dönemleri konu alan hikâyelerde de değişik ulaşım örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Bunlardan biri de hayvanlar vasıtasıyla gerçekleştirilen ulaşım şeklidir. Hayvanlar özellikle askerî birliklerin vazgeçilmezlerindendir. Askeriyelerde çeşitli hayvanlar kullanılmaktadır. İnsan taşımacılığında yek at ve atlı araba kullanıldığı gibi teçhizat ve silahların taşınmasında develer, öküzler ve kağnılar kullanılmıştır.

"Karanlık ormanlara, sarp yokuşlara, uçurumlu dağlara alışkın olmayan nakliye develeri yedekçileriyle beraber kaybolmuşlardı." (Fer./2/97).

"Padişah, gerdunesinin penceresinden kendi otağını görmeyince, etrafındaki ıslanmış allı, yeşilli, sırmalı esvaplarıyla gözleri kamaştıran iri ve çevik muhafızlarına:

– Daha durmayacak mıyız? dedi." (Fer./2/97).

---

[102] "Motosiklet", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbc651a3822d8.65395837**,** 09.10.2018.

> "Herkes kirayla sürücü atları tutardı. Ayakla bu sılacı kervanına karışmak mümkün değildi... Sılacılarla beraber Üsküdar'a geçti. Handa bekleyen beygirlere bindiler. Geceleyin, ay aydınlığında yola düzüldüler." (ÜN/2/115-116).

Ömer Seyfettin, kara ulaşımının çeşitliliğini eserlerinde bolca işlemiştir. Kara ulaşımının sadece motorlu araçlar ile değil hayvanlar ile yapıldığına örnekler de hikâyelerde yer almaktadır:

> "Sonra, sırma eyerli bir atı gözünün önüne getirdi. Böyle bir ata binse ufukta göreceği en uzun bir köye yarım saat içinde gidebilirdi." (BŞ/2/170).
> "Hayalinden deve katarları, kervan katarları geçti." (BŞ/2/1670).
> "Etrafta her nevi kuşlar uçuşuyor ama kervan geçmiyordu." (V/2/146).

#### 3.3.1.6. Otomobil

Motorlu, dört tekerlekli kara taşıtı[103] olan otomobilin İstanbul'a ilk getirildiğinde büyük bir şaşkınlık ile karşılandığına **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**'nde değinilmiştir: İstanbul'a ilk otomobilin ilk olarak ne zaman geldiği kesin olarak bilinmiyor. Yalnız 1895'te gümrüğe getirilen otomobillerin büyük bir şaşkınlık yarattığı, gümrük tarifelerinde henüz adı bilinmeyen bu araca kendiliğinden hareket eden anlamında "zatü'l-hareke" denildiği çeşitli kayıtlarda gözleniyor.[104]

Otomobil, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde oldukça sık adı anılan ulaşım aracıdır. Genellikle şehir hayatının içerisinde betimlenen sokak ve cadde manzaralarında otomobillerin yer aldığı görülmektedir:

> "Fon Sadriştayn merkezden çıkınca parkın önünde duran otomobillerden birine atladı. "Çamlıca, Orhan Bey'in köşküne" dedi... Otomobil ona pek ağır

---

[103] "Otomobil", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbc664a056799.65137623**,** 09.10.2018.
[104] Burçak Evren, "Otomobil", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 182.

yürüyor gibi geldi. Üsküdar Köprüsü'nü geçerken dayanamadı. Şoföre: "Daha çabuk..." diye rica etti." (FSO/2/328).

"Karşımızdan bir otomobil geldiğini gördük. Şosenin kenarına çekildik. Bu, canlanmış büyük bir piyano kadar parlak, siyah, ihtişamlı bir arabaydı... Billur camlarının arkasındaki güzel kadınla genç erkeğin çehreleri tıpkı bir hayal gibi sakin duruyordu." (Vn./2/370).

#### 3.3.1.7. Yayan Ulaşım

Kara ulaşımının en çok kullanılanlarından biri de elbette yürüme yoluyla varılmak istenen istikâmete yol alınmasıdır. Yazarın hikâyelerinde kahramanlar çeşitli şekillerde yolculuk etmişlerdir. Yayan ulaşım ise yakın mesafede en çok tercih edilendir. Bu vesileyle kişilerin "hava aldığı" ve şehit temaşası yaptığı da anlaşılır:

"– O hâlde rica ederim, yayan gidelim." (GM/4/19).

### 3.3.2. Deniz Ulaşımı

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden anlaşıldığı üzere deniz ulaşımını sevdiği dikkati hemen çekmektedir. İzmir, Selanik ve İstanbul gibi şehirlerde yaşamış olması denize kendisini aşina kılmıştır. Bu aşinalık şehir hayatı içinde geçirdiği vakit ve kullandığı ulaşım metotlarının hikâyelerdeki sıklığı düşünüldüğünde deniz ulaşımının onun en sevdiği ulaşım şekillerinden biri olduğu söylenebilir. Hatta **İlk Cinayet** adlı çocukluk anısının ilhamıyla kaleme aldığı hikâyesinden yola çıkarak da çocukluğundan beri deniz ulaşımını kullandığı sonucuna da ulaşabiliriz:

"Ben ilk defa kendimi Şirket vapurunda hatırlıyorum. Hâlâ gözümün önünde." (İC/4/37).

Yazar, hikâyelerinde deniz taşıtlarından genel bir ulaşım aracı gibi bahsetmesinin yanında aynı zamanda ayrıntı vermeyi de ihmal etmemiştir. Aşağıda yazarın hikâyelerinden tespit ettiğimiz deniz ulaşımını sağlayan araçlar yer almaktadır:

#### 3.3.2.1. Araba Vapuru

İstanbul limanı vapurları arasında, kara nakil vasıtalarını deniz aşırtarak geçiren vapurlara verilmiş isimdir. Araba vapurunun başı kıçı yoktur, iki ucu kesik kara nakil vasıtalarının gemiye alınması için kalkar iner birer köprü ile mücehhezdir. Kara nakil vasıtaları geminin bir ucundan girer, diğer iskelede öbür ucundan çıkarlar.[105]

> "Gözlerini tentesiz, ipsiz, bayraksız, direksiz, tayfasız kalmış harap araba vapurunun çatlak siyah bacasından kaldırdı." (MBD/2/412).

#### 3.3.2.2. Gemi

Vapur ve yelken gibi insan ve yük taşımaya yarayan deniz taşıtlarına verilen genel bir isimdir.[106] Ömer Seyfettin'in deniz ulaşımını sevdiği, hikâyelerinde deniz ulaşımına dair verdiği örneklerin çeşitliliğinden ve hikâyelerinde deniz ulaşımına dair unsurları kullanımındaki yoğunluktan anlaşılmaktadır.

> "Yirmi sene iki zincirle iki ayağından rutubetli bir geminin dibine bağlanmış yaşadı." (For./3/223).
> "Bir gemim olsa, gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım." (For./3/224).

#### 3.3.2.3. Kano

**Fon Sadriştayn'ın Oğlu** adlı hikâyede limanda deniz ulaşımına ait taşıtların isimleri zikredilirken kanolara da yer verilir:

> "Limanın sahilleri, en büyük vapurlardan en küçük kanolara varıncaya kadar ne varsa hepsi donatılmıştı." (FSO/2/317).

#### 3.3.2.4. Kadırga

---

[105] Reşad Ekrem Koçu, "Araba Vapurları", **İstanbul Ansiklopedisi,** C. 2, 11 C., Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958, s. 935.
[106] "Bot", **Kamûs-i Bahrî Deniz Sözlüğü,** Drl. Süleyman Nutkî, Haz. Mustafa Pultar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011, s. 37.

Buharlı gemilerin icadıadan evvel kullanılan harp gemilerinden birinin adıdır. Çektiri idadında dâhil olup kürek ve yelkenle kullanılırdı. Kadırgalar yirmi beş oturaklı idi ve her küreği dörder adam tarafından çekilirdi. Osmanlıların kadırga tabir ettikleri harb sefineleri İtalyan ve Fransızların "Galer", İngilizlerin "Galles", İspanyolların "Galera" namıyla yâd ettikleri gemilerin şeklen hemen aynı idiler. Bilhassa Venediklilerin kullandıkları kadırgalar büyüklük cihetiyle Osmanlı ve sair milletlerin istimal eyledikleri kadırgaların fevkinde idi.[107]

> "Büyük bir kadırgaya çıkardılar." (For./3/226).

#### 3.3.2.5. Kayık

Osmanlı İmparatorluğu döneminin İstanbul'u çok sayıda kayık çeşidine sahiptir. Yelken kullanmaksızın, yalnızca kürekle yani insan gücüyle hareket eden kayıklar, saltanat kayığı, elçi kayığı, ateş kayığı, çöp kayığı, su kayığı, alamana gibi çok özel isimlerle anılmakla birlikte genelde erken dönemlerde yük ve yolcu taşımacılığı yapılan pereme, aynı nitelikte hizmet veren, fakat daha geç dönemlerde kullanılmaya başlanan pazar kayığı, balık avı için kullanılan kancabaş ve bir nevi özel ulaşım aracı olan, günümüzde özel araç veya taksi yerine kullanılan piyade olmak üzere dört tip olarak bilinir.[108] **Mermer Tezgâh** adlı hikâyede Cabi Efendi, İstanbul içi ulaşımı sağlamak amacıyla kayığı tercih eder:

> "Bir saat sonra Cabi Efendi Harem iskelesinin koyu lacivert dalgalarında sallanan köhne bir kayığa biniyordu." (MT/2/214).

---

[107] Mehmet Zeki Pakalın, "Kadırga", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 2, 1993, s. 129.
[108] M. Sinan Genim, "İstanbul'da Kayık", **3. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu,** İstanbul, 25-26 Mayıs 2015, s. 522-523.

İstanbul zenginlerinden yalı sahiplerinin kendilerine ait kayıkları olduğu ve o kayıklar vasıyasıyla ulaşımlarını sağladığını **Küçük Hikâye** adlı hikâyeden öğreniyoruz:

> "Madamı kayığından yalıya çıkardıktan sonra ben de döndüm." (KH/1/324).

#### 3.3.2.6. Sal

Ağaç kütüklerini yan yana dizip bağlamak suretiyle meydana getirilen yüzücü vasıtanın adıdır. Üstüne binilmek ve eşya konulmak suretiyle nakliyatta istifade olunurdu. Eski devirlerde asker nakliyatında da kullanılırdı. Hâlâ nehirler üzerinde bu türlü iptidai vasıtalarla nakliyat yapan yerler vardır.[109]

> "Mazideki sal bugün drenottur." (KY/2/126).

#### 3.3.2.7. Sandal

Limanlarda yolcu taşıyan çift kürekli kayığa sandal denir.[110] Sandallar da kayıklar gibi İstanbul içi ulaşım aracı olarak hikâyelerde yer almışlardır:

> "Hayalimin en ateşli zamanında, beyaz bir ayın gümüş gibi erittiği Moda Koyu'nda, küçük bir sandalda, onları öpüşürken görmüştüm." (Niş./3/176).
> "Bu bir sandal idi, sevgilim geçti." (BRDİ/NHP/45).

#### 3.3.2.8. Vapur

İtalyanca "vapore"den gelen sözcük gerek kıçtan gerekse yanından çarklı olsun, istim kuvvetiyle hareket eden gemileri ifade eder.[111]

> "Vapur Kız Kulesi açıklarından geçiyor, poyraz solumuzdan çarpıyor, elimdeki defterin yapraklarını açarak kahramanımı beğenmeyen genç doktora sanki bir cevap vermek istiyordu." (KY/2/126).

---

[109] Mehmet Zeki Pakalın, "Sandal", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 3, s. 100.
[110] "Sandal", **a.e**, s. 122.
[111] "Vapur", **Kamûs-i Bahrî Deniz Sözlüğü,** Drl. Süleyman Nutkî, Haz. Mustafa Pultar, s. 305.

> "Hafiflemek, beynimdeki granit ağırlığı yumuşatmak, başımın kaynayan hararetlerini söndürmek için bir Boğaziçi vapuruna atladım." (FSK/2/263).
> "Üsküdar vapuruna nefes nefese kendini attı. Vapur pat, pat, pat diye sümüklü böcek süratiyle yürürken o, duramıyor, dar güvertenin yolcu dolu kanepeleri arasında yumruklarını sıkarak dolaşıyordu." (DT/2/378).

Ömer Seyfettin, **Beşeriyet ve Köpek** adlı hikâyesinde aktardığı üzere şehirlerarasını da kapsayan uzun soluklu yolculuklarda bir ulaşım tercihi olarak vapurlar kullanılmaktadır. Vapurla yapılan uzun yolculuklar seyahat eden bir kesim tarafından kısa soluklu aşk maceralarının da habercisi sayıldığından böylesi türde aşk macerası yaşamak isteyenlerin özellikle dikkatini çekmektedir:

> "Yaz geceleri müvekkep ve rüzgarsız bir sema-yı mühtez altında, sahilsiz nihayetleri ezeliyetle temas etmiş zannolunan, rakit ve aks-i nücum ile müzehhep bir denizin üzerinde geçecek vapur seyahatlerini ben daima saha-i macera, bir sahne-i aşk telakki ederim." (BK/1/120).

Vapurla yapılan uzun yolculuklar tren ile yapılana göre biraz daha maliyetli olsa da sunduğu imkânlar bakımından yolcuların dikkatini çekmektedir. Bununla beraber bilet fiyatını da yolculuğun vapurun hangi kısmında yapıldığı belirlemektedir:

> "Ve daima birinci sınıf yolculara mahsus kamara bileti alırım. Birçok tanıdıklarım beni, fikirlerince o kadar lazımü'l-itâe olan o tatsız ve soğuk kanun –i iktisada adem-i riayetle itham ederler. Fakat bu birince mevki için verilecek birkaç yüz frank insana birkaç bin frankın kazandıramayacağı muvaffakiyetleri temin eder." (BK/1/120).

#### 3.3.2.9. Yelkenli

Yelkeni olan, yelkenle giden deniz veya göl taşıtı[112] anlamına gelir.

"Sonra bir gün Edremit önünde ilk rast geldikleri bir Türk yelkenlisini batırdılar." (Az./4/176).

### 3.3.3. Demir Yolu Ulaşımı

Demir yolu ulaşımı kuşkusuz devrin en önemli seyahat vasıtasıdır. Özellikle uzun yol seferleri için demir yolu neredeyse tek büyük seçenektir denebilir. Ömer Seyfettin, büyük şehirlerdeki hayattan kesitler sunduğu hikâyelerinde kahramanları demir yolunun şehir içindeki en önemli vasıtası olan tramvayları; uzun yollardaki kahramanları için de trenleri araç olarak seçer.

#### 3.3.3.1. Atlı Tramvay

Atlı tramvay ilk kez 1871'de Azapkapı-Ortaköy hattında hizmete girmiş, onu Aksaray-Yedikule, Aksaray-Topkapı, Eminönü-Aksaray hatları izlemiştir. 1881'de ve 1907'de yeni sözleşmelerle şirket Voyvoda Caddesi'nden (Karaköy) başlayarak Kabristan Sokağı-Tepebaşı-Taksim-Pangaltı-Şişli, Beyazıt-Şehzadebaşı-Fatih-Edirnekapı, Galatasaray-Tünel, Pangaltı-Tatavla (Kurtuluş) hatları açma imtiyazını da almıştır. Atlı tramvayın sürücü, biletçi ve vardacı olarak çalışan 3 personelinin en ilgi çekicisi elindeki borazanı de çıngıraklı atların önünden koşarak "varda" diye bağırıp atlı tramvaya yol açan vardacıdır. Yazlık ve kışlık iki çeşidi olan atlı tramvayın çalışmaya başladığı ilk yıllarda Azapkapı-Ortaköy hattında yolcu fazlalığı yüzünden üst katı açık ve tenteli olan çift katlı tramvaylar işletilmiştir.[113]

"Önümüzden atlı tramvaylar, arabalar, insanlar geçiyordu." (BH/3/10).

#### 3.3.3.2. Tramvay

---

[112] "Yelkenli", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbc9e6b79d991.75871286**,** 09.10.2018.

[113] R. Sertaç Kayserilioğlu, "Tramvay", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 7, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 299.

Devrinin en önemli kara toplu taşıma aracı olan tramvayın ilk örneği olan tramvay ilk kez 1842'de New York'ta, 1854'te Paris'te, 1860'ta Londra'da işlemeye başlamış, 30 Ağustos 1869'daki "Dersaadet'te Tramvay Tesisi ve İnşası'na dair bir sözleşme ile İstanbul caddelerinde yolcu ve eşya taşımacılığı için ray döşenerek hayvanların çektiği araba işletmeciliği imtiyazı 40 yıl süre ile Konstantin Krepano Efendi'nin kuracağı Dersaadet Tramvay Şirketi isimli şirkete verilmiştir.[114]

2 Şubat 1914 günü Karaköy Meydanı'nda İstanbul Şehremini Vekili Bedri Bey'in açılışını yaptığı ilk elektrikli tramvay Karaköy- Ortaköy hattında sefere konulmuştur. Aynı yıl tramvaylar Galata Köprüsü üzerinden geçmeye başlamış; Silahtarağa Elektrik Fabrikası'nın hizmete girmesi ile diğer hatlar da elektrikliye çevrilmiş, böylece İstanbul 1915 sonlarında geniş bir elektrikli tramvay şebekesine kavuşmuştur.[115]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde özellikle İstanbul'da tramvaylar ulaşımda en çok adı zikredilen ve yoğunlukla kullanıldığı anlaşılan araçlardandır.

> "Caminin kapısı karşısında, her nedense dört beş tramvay birikmiş, lokomotifsiz bir tren gibi duruyordu." (DZ/2/299).
>
> "– İstanbul'da tramvay parasını düşünerek yüzlerce metre yayan yürüdüğünü unutuyor musun?" (Muh./2/306).
>
> "Hele tramvaylar... Aman yarabbi, bunlar asıl şeylerdi? Birtakım arabalar atsız, öküzsüz, canlı gibi, kendi kendilerine koşup gidiyorlardı." (Tür./3/218).

#### 3.3.3.3. Tren

Zamanın koşullarında en hızlı ve pratik çözüm sunan demir yolu ulaşımını sadece maddi gücü kısıtlı bireyler değil alım gücü yüksek tabaka da tercih etmektedir.

---

[114] "Tramvay", **age.,** s. 299.
[115] "Tramvay", **age.,** s. 299.

Alım gücüyle orantılı olarak trenlerde hem mevki hem de yataklı vagon seçenekleri de yer almaktadır.

> "Bu kadar hazırlıktan sonra gittim, gayriihtiyari birinci mevki bir yataklı vagon bileti aldım." (Muh./2/304).
>
> "Yine bir gün, ilk trenle Suadiye'ye inmiş, iki tarafına bakına bakına, Bostancı'ya doğru yürümüştü." (ANİ/3/203).

### 3.3.4. Hava Yolu Ulaşımı

#### 3.3.4.1. Uçak/Tayyare

Kanatlarının altındaki havanın yaptığı basınç yardımıyla yükselip ilerleyebilen motorlu hava taşıtı, tayyare.[116] Uçaklar, hikâyelerden anlaşıldığı kadarıyla sivil havacılık araçları olarak değil savaş aracı olarak yer almıştır.

> "Mazideki masalcının bir kutuya binip memleketten memlekete uçmak hülyası bugün bir hakikattir. İşte tayyareler, işte zeplinler…" (KY/2/126).
>
> "–Tayyareye ne diyeceksin?
>
> – Olur iş değil.
>
> – Kim böyle kuş gibi havada uçulacağına, Türklerin de uçacaklarına inanırdı?" (Ter./2/365).

#### 3.3.4.2. Zeplin

Havada yolcu taşımaya yarayan, sert gövdeye sahip, gazla yükselen ve pervanelerle hareket eden araç, zeplin.[117] Osmanlı ordusu için Almanya'dan satın alınan bir Havagemisi ilk kez Yeşilköy'de uçuruldu. 48 m uzunluğunda, 50 BG motorlu "Parseval 10" havagemisi 41 km/saat hıza çıkabiliyordu. 15 Ağustos 1913'e

---

[116] "Uçak", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5bbca1ea0ae265.06537406**,** 09.10.2018.

[117] "Hava Gemisi", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bbcb0819ce4f4.73706056**,** 09.10.2018.

kadar 4 uçuş yapıldı. Daha sonra bakıma alındı ve başka uçuş yapmadı.[118] Hikâyelerde ise zeplin savaş aracı olarak yer almaktadır.

"– Zeplin?
– Vay anasını. Koca bir zırhlı. Fakat havada uçuyor." (Ter./2/365).

## 3.8. Ekonomik Faaliyetler

### 3.8.1. Meslekler

Ömer Seyfettin, farklı temaları, zamanları ve yaşayışları hikâyelerinde detaylarıyla işleyebilmiş olması sebebiyle eserlerinde pek çok bakımdan çeşitliliği yakalamıştır. Bu çeşitliliğin en iyi görüldüğü başlıklardan biri de mesleklerdir. Yazarın hikâyelerinde çok çeşitli meslekler yer almaktadır. Kimi zaman bir mahalle hayatını anlatırken çizdiği panoramada ayrıntısız olarak meslek sahiplerinden bahseder. Bazen de özellikle yanlış gidişata değinmek istediği meslek sahiplerinin davranışlarını aktarmak ister. Böylesi durumlarda şahıslar üzerinden mesleklerden o mesleğin etrafında oluşmuş olan kurallar bütününden bahseder. Aşağıda, hikâyelerden tespit ettiğimiz ve belli bir zümreyle sınırlandırılamayacak 89 meslek alfabetik olarak verilmiştir. Meslekler ile ilgili ayrıntılı bilgi için hikâyelere başvurulabilir:

#### 3.8.1.1. Arabacı

Ömer Seyfettin, yaşadığı zamanı anlattığı hikâyelerinde sosyal hayatın izlerine fazlasıyla yer verir. **Nezle** adlı hikâyesinde zengin bir hanımın zamanın eğlence mekânlarına gitmek için özel arabacısıyla yaptığı yolculuk anlatılır. Hikâyeden anlaşıldığı üzere arabacılar genellikle küçük yaşlarda olup giyimleri de oldukça özensizdir. Konuşmalarında ise "Anadolu çocuğu" saflığı ve üslubu vardır:

---

[118] Yücel Demir, "Havagemileri (Geleceği Görmek)", **VI. Ulusal Uçak, Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı,** Eskişehir, 06-07 Mayıs 2011, s. 39.

"O da kendisinden yirmi beş yaş küçük olan arabacısını sevmiş, nikâhla varmış, bu arabacıyı giydirmiş kuşatmış âlâ bir bey yapmıştı." (Nez/4/235).

#### 3.8.1.2. Aşçı

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde Müslüman ve gayrimüslim ailelerdeki aşçılardan bahseder. Türk ailelerin aşçıları büyük oranda Türk olduğundan özellikle de Bolulu olduğundan bahsedilir. **Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür, Yüksek Ökçeler** gibi hikâyelerinde zengin ailelerin evlerinde yatılı aşçılara yer verildiği görülür. Bunlar genel olarak bütün yemek işlerinden sorumludur. Ailenin güvendiği bu kişiler genellikle sıradan Anadolu insanı özelliklerini taşıyan, şiveli konuşan, kimisinin de saman altından su yürütme becerisinin yüksek olduğu kişilerdir. Genellikle erkek ve Türk olduğu belirtilen aşçılar zaman zaman da **Tütün** gibi hikâyelerde kadın ve Arap olarak yer alır.

Gayrimüslim tebaanın hayatlarının anlatıldığı hikâyelerde ise aşçıları da kendi milletlerinden olma özelliği taşımaktadır. Türklerin aşçıları nasıl bir nizamsızlık içinde ve aile bireyi gibiyse yabancıların aşçıları da bunun aksine giyimleri, konuşma ve hitap şekilleri ile birer profesyonel ve aileyle resmiyeti aşmayan ilişki içindedirler.

"Göztepe'deki köşkünü hizmetçisi Eleni ile evlatlığı Gülter'le her sabah beraber temizler, aşçısı Mehmet'i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden tırnağa beyazlar giymeye mecbur ederdi." (YÖ/3/362).

#### 3.8.1.3. Avukat

Hak ve yasa işlerinde isteyenlere yol göstermeyi, mahkemelerde, devlet dairelerinde başkalarının hakkını aramayı, korumayı meslek edinen ve bunun için

yasanın gerektirdiği şartları taşıyan kimse.[119] Hikâyelerde avukata hukuki sorunların olduğu zamanlarda yer verilir:

> "Rast gele bir avukata başvurdum. O, Ermeni gibi hemen gülmedi. "Pekâlâ! Ben patenti alayım. Peşin para istemem. Sonra ilanları da ben yaparım. En nihayet seninle uzlaşırız." dedi. Razı oldum... Avukata yirmi fabrika birden müracaat etti." (Muh./2/314).

#### 3.8.1.4. Bakkal

Bakkallar hikâyelerde mahalle esnafı olarak yer alır:

> "Ufak bir şeyden hiddetlenir, bakkalı, zerzevatçıyı, sütçüyü, hâsılı önüne geleni haşlar, gözünü kapar, ağzını açardı." (Tür./3/216).

#### 3.8.1.5. Baytar

Hayvan hastalıklarını tedavi eden uzman, veteriner, baytar[120] şeklinde tanımlanır. **Pireler** adlı hikâyede hastalanan bir hayvanı iyileştirmek için baytara gidildiğine hatta o zamanlarda bile ünlü baytarların var olduğuna işaret edilir:

> "– Hiç baytara baktırdınız mı?
> dedi.
> – Baktırdık.
> – Hangi baytara?
> İzmir'in bütün baytarlarını saydım. Hele bir tanesinin iktidarını, ilmini de methe kalktım." (Pir./3/376).

---

[119] "Avukat", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b3dd7c02bbe34.10458755**,** 05.07.2018.
[120] "Veteriner Hekim", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=veteriner%20hekim&guid=TDK.GTS.5b3ddb541f50e4.83937702**,** 05.07.2018.

### 3.8.1.6. Bekçi

Mahalle veya çarşı bekçileri, eski İstanbul'da şehrin dirlik ve düzeninden sorumlu güvenlik görevlileri arasındadır. Evliyâ Çelebi mahalle bekçilerinin sayısının 12.000 olduğunu, her gece bekçilerin sabaha kadar İstanbul içinde nöbet tuttuklarını anlatmıştır.[121]

> "Bekçinin İkinci Cadde'deki yaya kaldırımına intizamsız fasılalarla inen sopasını, geç vakit yeşil masadan dönen zengin ve ecnebi kumarcıların acul arabalarını duymuyor..." (PTÇ1/1/231).

### 3.8.1.7. Berber

Saç ve sakalın kesilmesi, taranması ve yapılması işiyle uğraşan veya bunu meslek edinen kimse, erkek berberi, perukar [122] anlamlarına gelir. Hikâyelerde berberlerin iş yerleri oldukça büyük bir alan olarak verilmiştir. Sadece erkeklerin bu tür hizmetlerden yararlandığı anlaşılmaktadır.

> "Önü boydan boya ayna olan uzun mermer masanın kenarında altı berber yavaş yavaş çalışıyorlardı." (C/2/333).
> "Kaçırdığı müşterisine şaşkın şaşkın bakan berberi bir süzdüm." (C/2/338).

### 3.8.1.8. Biletçi

Hikâyelerde biletçilere İstanbul ve Selanik gibi büyük şehirlerde gelişmiş şehir yaşamının içinde anlatılmaktadır.

> "Diğer iki fesli de tramvayı idare eden adamla biletçi idi." (PTÇ1/1/244).

---

[121] Abdulkadir Emeksiz, "Bülbül Ötüşünün Anonim Biyografiye Göre Anlamlandırılması Üzerine", **Millî Folklor,** Yıl: 30, S. 117, 2018, s. 28: (Sabri Koz, **Bekçi Baba,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1998.)
[122] "Berber", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f0deecb9710.08765305**,** 06.07.2018.

### 3.8.1.9. Boyacı

Hikâyelerde ayakkabı boyacıları şehirli kişilerin yolunun sürekli düştüğü meslek sahipleri olarak yer alır. Genellikle merkezî yerlere boya sandıklarını kurmuşlardır.

> "Akşam potinlerimi boyatırken boyacıya ustasından ayda kaç kuruş aldığını sordum." (NZO/3/238).

### 3.8.1.10. Bozacı

> "Arnavutluğu temsil eden bozacı, muhallebici, hamamcı esnafı... Hep ayrı kümeler hâlinde gelmişlerdi." (HLBK/4/84).

### 3.8.1.11. Cellat

Evliya Çelebi cellatlardan şöyle bahseder: Daima kanuna göre ölüm cezası alanları temizleyip, yıkayıp siyaset meydanına getirip çeşit çeşit teselliler ile iman tazelettirerek kelime-i şehâdet getirtip, yüzünü kıbleye dönderir, bir kere sağ eliyle katlolunacak kimsenin başını sığayıp herif sakinleşince besmele ile kılıcı iki eline alıp suçlunun kellesini bedeninden ayırırdı.[123]

> "O kadar kardeşlerimizi Kürt cellatlarına doğratan Kırmızı Sultan'ın kuvveti, iktidarı birdenbire söndü." (AK/3/118).

### 3.8.1.12. Demirci

**Diyet** adlı hikâyede demirci ustası olan Ali'nin nam salmış ustalığı detaylarıyla anlatılır. Ali Usta, hem mesleğini çok seven hem de mesleğinde çok iyi işler çıkartan mahir ve yetenekli bir demircidir:

---

[123] **Evliya Çelebi Seyahatnâmesi,** Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, C. 1-2 Kitap, 10 C., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003, s. 476.

"On senedir bu karanlık in içinde ham demirden dövdüğü kılıç namluları bütün Anadolu'da, bütün Rumeli'de, serhat boylarında büyük bir nam kazanmıştı. Hatta İstanbul'da bile yeniçeriler satın alacakları kamaların, saldırmaların, yatağanların üstünde "Amel-i Ali Usta" damgasını arıyorlardı. O "çeliğe çifte su verme"sini biliyordu. Uzun kılıçlar değil, yaptığı kısacık bıçaklar bile iki kat olur, yine kırılmazdı. "Çifte su vermek", sanatının yalnız ona mahsus bir sırrıydı." (Diy./2/277).

"Koca Ali, en kalın, en katı demirleri mısır yaprağı gibi incelten, kâğıt gibi yumuşatan sanatını kimseden öğrenmemiş, kendi kendine bulmuştu.

Çeliğe çifte su vermek onun aşkıydı. Gönüllü gibi muharebelere gittiği zamanlar yeniçerilerin, sipahilerin, sekbanların içinde "Ali Usta işi"nin methini işittikçe tadı dille anlatılmaz manevi bir zevk duyardı. Ölünceye kadar böyle hiç durmadan çalışırsa daha birkaç bi gaziye kırılmaz kılıçlar, kalkanlar parçalayan çelik yatağanlar, zırhları kesen saldırmalar yapacaktı." (Diy./2/278).

#### 3.8.1.13. Diplomat

"Bu, Avrupa'nın en büyük diplomatıydı." (DMU/3/164).

#### 3.8.1.14. Doktor

Ömer Seyfettin'in belki de hikâyelerinde en çok bahsi geçen mesleklerin başında doktorlar vardır. Kimi zaman cephe gerisinde asker tedavi ederken kimi zaman şımarık bir İstanbul hanımefendisine teşhis koyarken bazen de günün tıbbi bilgilerini ilk ağızdan vererek hikâyelerde bolca kullanılan bir meslek grubu olmuştur. Doktorlar ile beraber çok çeşitli hastalıkla da hikâyelerde yer almaktadır.

"Muharebenin başında, daha mektepten yeni çıkmış acemi bir doktordu. Ama, en uzak hudutlara giderek, hiç durmadan çalışarak… Tifoya koleraya tifüse aşılar bularak bir sene içinde "fevkaladeden" terfi etmiş, binbaşı olmuştu." (KY/2/123).

“Görüyordum: Bu genç doktor, birçok meslektaşları gibi, biraz da hatipti.” (KY/2/127).

“Cerrah, harıl harıl akan kanı durdurdu.” (TT/2/251).

“Nöbetçi doktoru orada, odasında idi. Sarı saçlı, mavi baygın gözlü bir genç! Âdeta bir çocuk!” (DT/2/379).

“Doktor Şerif onun biraz akrabasıydı. Şimdiye kadar hiç kendisini göstermemişti. Ama herkesten methini işitiyordu. “Kadın hastalıkları” mütehassısısıydı.” (TR/3/105).

#### 3.8.1.15. Ebe

Doğum işini yaptıran kadın[124] anlamına gelir.

“Karım tavrını bozmadan gayet tabii bir şey söylüyormuş gibi:

– Çocuk, dedi, bugün doğurdum!..

Gözlerimi açtım. Ben hâlâ bir Alman kadınının ne olduğunu tamamıyla anlayamamıştım.

– Ne diyorsun? diye haykırdım. Ebe nereden buldun?

– Ebesiz doğurdum, dedi, ebe hekim demektir. Ben hasta mıyım? Ebeye ne lüzum var?” (FSK/2/275).

#### 3.8.1.16. Elçi

Bir devleti başka bir devlet katında temsil eden kimse, sefir.[125]

---

[124] “Ebe”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f398a562904.07489024, 06.07.2018.

[125] “Elçi”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f40788eba52.72235500, 06.07.2018.

"Belki ikiz oldukları için aynı zamanda ikisi de vaktiyle bir anaları olduğunu ve analarını Acem elçisinin kaptığını, babalarının da bu elçiyi aramak için Acemistan'a gittiğini hatırladılar." (İG/2/51).

#### 3.8.1.17. Fırıncı

"Altı aydır Gelibolu'da, bir Rum fırıncının yanında çalışıyordu." (BÇA/4/363).

#### 3.8.1.18. Fotoğrafçı

Özellikle Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde fotoğrafhanelerin ve fotoğrafçıların ulaşılabilir olduğunu **Bilgi Bucağında** adlı hikâyeden anlaşılmaktadır:

"Fotoğrafçı bunun sebebini anlamayıp yüzüne bakınca hiç aldırmaz, devam ederdi: – Bu şart niçin biliyor musun? Fotoğrafımı iyi yapman için garanti." (BB/4/221).
"Fotoğrafçılarla yaptığı "kombinezon"lar sayesinde her fotoğrafhanede büyütülmüş bir resmi girene çıkana, gelene gidene gülümserdi." (BB/4/222).

#### 3.8.1.19. Garson

"Böyle havaî lafları konuşurken ne kadar vakit geçti bilmiyorum, siyah esvaplı, nişanlı, kordeleli bir garson geldi. Karşımızda büyük bir hürmetle eğildi." (Muh./2/308).

#### 3.8.1.20. Gazozcu

Ömer Seyfettin özellikle mesire yerleri, eğlence alanları ve miting gibi büyük kalabalıkların bulunduğu noktalarda gazozcuların varlığından bahsedilir. **İrtica Haberi** adlı hikâyede gazozu küçük bir çocuğun sattığını satarken de gazozlarını el arabası ile taşıdığını görürüz:

"Arkadan gazozcu çocuk, el arabasını kalabalığa sokmaya çalışıyor." (İH/1/207).

#### 3.8.1.21. Gezdirici Satıcı

Ömer Seyfettin "seyyar satıcı" yerine "gezdirici satıcı" ifadesini kullanmıştır. Osmanlı sosyal hayatında da günümüzde olduğu gibi sokak sokak gezerek sebze meyve satan satıcıların olduğunu, bu satıcılara "gezdirici satıcı" denildiğini, halkın – özellikle alışverişe gitmek istemeyenlerin– bu satıcılardan alışveriş yapmayı tercih ettiklerini **Türbe** adlı hikâyede verilen ayrıntılardan öğreniyoruz:

> "Otuz senedir evden bakkala, bakkaldan eve gidip gelirdi. Başka bir şeylerini kapıdan, gezdirici satıcılardan alırlardı." (Tür./3/219).

#### 3.8.1.22. Hafiye

Osmanlı döneminde dedektiflere verilen addır. Hikâyelerde özellikle siyaset ile meşgul olanların çekindikleri kimseler olarak yer alır.

> "Vaktiyle ben ne idim, nasıl adamdım, böyle sizin karşınıza gelir de dertlerimi mi sayardım, ben, ben hafiye idim. Benim merciim doğrudan doğruya Yıldız'dı. Sırası geldiği zaman dairedeki en büyün memurlar, hatta nazır bile benden korkar, o İzzet Paşa'ya mensuptur, derlerdi." (YD/1/90).
> "İzzet Paşa –Allah yüz bin kere belasını versin– işte ben onun bir bendesi. Onun sadık, asdak bir kulu idim. Ne görür ne duyar ne anlarsam ona yazardım." (YD/1/90).

Ömer Seyfettin, Osmanlı Devleti'nin son dönemi bağlamında hafiyeliği anlattığı **Yaşasın Dolap** adlı hikâyesinde bu işin ne denli değerli olduğunu da belirtmiştir:

> "Herkes zorla senede sekiz ay alınabilen aylıklarıyla borçlar içerisinde yaşar dururken ben her ay tahsisatımı alır, daima yükselen rütbemle göğsümü gere gere gezinir, eğlenirdim." (YD/1/90).

#### 3.8.1.23. Hâkim

**Diyet** adlı hikâyede hâkim, adaletin şaşmayan terazisidir ve kanunların dosdoğru uygulanması gerekliliğiyle vazifesini ifa eder:

> "Sol kolunun kesilmesine karar verildi.
> Koca Ali bu kararı duyunca ömründe ilk defa olarak sarardı. Dudaklarını ısırdı. Kazaya rızadan başka çare yoktu' Sendeleyerek ayağa kalktı. Hâkime dik bir sesle:
> – Kolumu bırakın, kafamı kesin!
> diye rica etti. Bu ömründe onun ilk ricasıydı. Fakat ihtiyar hâkim çok adildi:
> – Hayır oğlum, dedi, sen adam öldürmedin. Eğer çobanı öldürseydin o vakit kafan giderdi. Ceza kabahate göredir. Sen yalnız hırsızlık ettin. Kolun kopacak. Hak böyle istiyor. Şeriatın kestiği yer acımaz." (Diy./2/284).

#### 3.8.1.24. Hamal

Yük taşıma işi gören hamallar **Hürriyete Layık Bir Kahraman** adlı hikâyede genellikle Kürt milletinin yaptığı iş olarak anlatılır:

> "Kürtlüğü temsil eden hamallar... Hep ayrı kümeler hâlinde gelmişlerdi." (HLBK/4/84).

#### 3.8.1.25. Hamamcı

> "Arnavutluğu temsil eden bozacı, muhallebici, hamamcı esnafı... Hep ayrı kümeler hâlinde gelmişlerdi." (HLBK/4/84).

#### 3.8.1.26. Hancı

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en çok adı zikredilen kişilerden biri de hancılardır. Hikâyelerin çoğunda hanlar oldukça temiz ve düzenlidir. Yazar bu durumu da hancıların işlerini düzgün yapmalarına bağlar:

> "Hancı gayet intizamperver ve tabiat sahibi bir adam idi. Bunlara rastgele, ötede beride yem vermiyordu." (T/1/137).

### 3.8.1.27. Harupçu

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

### 3.8.1.28. Helvacı

"Babıâli'nin helvacıları, bakkalları, manavları hep sattıkları şeyleri Efruz Bey'in eserine sarıyorlardı." (BB/4/224).

### 3.8.1.29. Hizmetçi

Ömer Seyfettin, eski zaman evlerinin olmazsa olmazı hizmetçilere çeşitli hikâyelerinde yer verir. Türklerin kadın algısı ve kadının sosyal hayattaki yeri üzerine önemli örnekler verdiği **Aşk Dalgası** adlı hikâyede, çalışma hayatında kadının var olduğu nadir sahalardan biri olan hizmetçilikten bahseder. Hizmetçilerin nasıl seçildiğine, nasıl giydirildiğine ve neleri yapıp nelerden uzak durmaları gerektiğine de aynı hikâyede yer verilir:

"Mesela hizmetçi alacaklar, değil mi? En çirkinini bulurlar. Çiçek bozuğu, büyük ağızlı, kalın dudaklı, çarpık dişli, eğri burunlu berbat bi şey... Her gün karşınızda gezen, yemeklerinizi getiren bu kızı daha ziyade çirkinleştirmek için hususi bir maharetleri, hususi bir dehaları vardır. Kuvvetli ve fırlak kalçaları görünmesin diye gayet bol esvap giydirirler. Etrafa dökülüyor bahanesiyle saçlarını sımsıkı bir yemeni ile bağlarlar. Zavallıyı halis bir orangutana çevirirler. "Beyin hiç yüzüne bakmayacaksın, yanında laf etmeyeceksin, bir şey sorarsa cevap vermeyeceksin, kolların açık, çorapsız yanına girmeyeceksin ve ilh." tembihlerini vermekte gecikmezler. Bir hizmetçinin aleyhinde bulunurken "çalışkan, temiz, atik kız ama, ağzı burnu yerinde..." derler. Ağzı burnu yerinde olmak onlar için en affolunmaz bir cinayettir." (AD/1/273-74).

### 3.8.1.30. Kâğıt Helvacı

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.31. Kahveci

"– Orada kahvecilik ettim." (DZ/2/295).

#### 3.8.1.32. Kâhya

Hikâyelerde konak, çiftlik vb. yerlerde türlü işleri yapmakla görevli kimse[126] olarak kâhyalar da yer alır:

"Kâhya bu iri siyah gözlerin bakışı altında rahatsız oldu." (YE2/3/320).

#### 3.8.1.33. Kalıpçı

Devrin en mühim mesleklerinden biri olan kalıpçılık, hikâyelerde sıklıkla zikredilmektedir. Bozulan feslerin tekrar kalıplanması ve düzeltilmesi işini yapan kalıpçılara fes takan erkekler mutlaka uğramaktadır:

"– Çabuk, dedi, kalıpçının önünden geçiyoruz, feslerimiz..." (SK/1/63).

#### 3.8.1.34. Kaptan

Gemi yönetimiyle ilgili en yüksek görevli[127] kimseler olarak kaptanlara genel itibariyle Osmanlı'nın eski zamanlarına ait anlatılarda söz konusu edilmiştir:

"– Kaptan mıydın?

---

[126] "Kâhya", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f5714eeb537.50057896, 06.07.2018.
[127] "Kaptan", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f58e32c80f4.58818065, 06.07.2018.

– Evet.” (For./3/225).

### 3.8.1.35. Kasap

Kasaplar ile ilgili en geniş bilgi **Diyet** adlı hikâyede verilmektedir.

“Hâlâ şehrin Pazar yerinde küçük bir dükkânda kasaplık yapıyordu.

...

Hacı kasabın teklifini Koca Ali’ye söylediler.

...

– Adam sen de! Kasaplık iş mi? O kadar harp gördün. Kılıç salladın. Bağlı koyunu yere yatırıp kesemez misin?

...

Sabah namazından beş saat evvel şehirden iki saat ötedeki mandırasından o gün satılacak koyunları ona getiriyor, ona kestiriyor, ona yüzdürüyor, ona parçalattırıyor, ona sattırıyor...

...

Hacı kasaba köle olduğunun tam haftasıydı. Günlerden cumaydı. Yine erkenden mandıraya gitmiş, koyunları getirmiş, salhanede yüzmüş, dükkândaki çengellere asmıştı.” (Diy./2/285-287).

### 3.8.1.36. Kâtip

“Sonra çalıştığım firmanın kâtibine koştum. Bu Türkiyeli bir Ermeni’ydi. “Ben bir şey ihtira ettim. Patenti almak için bana bir beyanname yaz” dedim. Beni deli olmuş sandı. Güldü.” (Muh./2/314).

### 3.8.1.37. Kavas

“Yavaş yavaş girdi, önüne çuha şalvarlı bir kavas dikildi.” (AHM/4/258).

### 3.8.1.38. Kaymakam

**Falaka** adlı hikâyeden anlaşıldığı üzere kaymakamların görevleri arasında mahalle mekteplerinin denetimlerini sağlamak da yer almaktaydı:

"Fakat bir gün Hâkim Efendi ile setre pantolonlu, gülmez suratlı biri geldi.
– Kaymakam Bey, Kaymakam Bey!
Dediler. Sakalsız, esmer, uzun boylu, aksi bir adam... Hepimizi ayrı ayrı gözden geçirdi." (F/2/64).

### 3.8.1.39. Kethüda

Zengin kimselerin ve devlet büyüklerinin buyruğunda çalışan, onların birtakım işlerini gören kimse, kâhya.[128]

"Yeşil boyalı demir kapının aralığına yaslanmış ak sakallı, garip, meyus bir kethüda, yere, karmakarışık serseri izlere bakarak düşünüyordu." (Tes./2/175).
"Kethüda gibi bu sessiz, bu manasız beklemeden bütün askerler sıkılıyorlar, bir şey anlamıyorlardı." (Küt./2/138).

### 3.8.1.40. Kimyager

"Gittiği meşhur kimyagerin baba dostuydu." (ANİ/3/197).

### 3.8.1.41. Kondüktör

"Esmer bir kondüktör silindir şapkalı bir Rum'a:
– Buyurunuz... diyordu." (M/1/322).

### 3.8.1.42. Konsolos

"Konsolos oldu." (Şİ/4/143).

### 3.8.1.43. Kunduracı

[128] "Kethüda", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f5b792c5322.45033942, 06.07.2018.

Ömer Seyfettin, **Küçük Hikâye** adlı anlatısında kunduracılık yapanların deri kalıplarını kesip şekil vererek dikmekten parmaklarının kalınlaştığından bahseder:

> "Sanki uzun müddet demircilik yahut kunduracılık yapmış gibi parmakları kalın ve etli idi." (KH/1/327).

#### 3.8.1.44. Kuyumcu

> "Evvelki sıskalığından eser kalmamış, tulum gibi şişmiş, yüzünü koyu kırmızı bir renk kaplamış, parıl parıl altınlar, elmaslar parlayan göğsüyle, kollarıyla, parmaklarıyla, şık bir canlı kuyumcu reklamına dönmüştü." (ANİ/3/200).

#### 3.8.1.45. Lokantacı

Mahalle esnafları arasında adı en çok geçen lokantacılardır. **Düşünme Zamanı** adlı hikâyede Yahudi bir lokantacı ve onun özensiz lokantası ayrıntılı olarak tarif edilir:

> "Hızla camlı kapıyı itti. Dükkân sahibi şişman Yahudi, ürkmüş gözleriyle bu yeni gelenlere bir baktı. "Buyurun..." diyemedi. Yutkundu. Ödlek Murat büyük bir kabahat yapmış gibi kirli boynunu sivri omuzlarının arasına çekiyor, karnının üstünde yağlı ellerini daha beter sıkıyordu.
> ...
> Yahudi, suratını ekşiterek tabakları getirdi. Bir dilimden fazla ekmek vermek istemiyordu.
> ...
> Yahudi'nin on kuruşa aldığı ekmeği iki mecidiyeye satmak fırsatını kaçırmak elinden gelmezdi. Çok düşünmedi. Neşelendi. Tezgâhın altındaki kırmızı bezden çamurlu eteğini kaldırdı." (DZ/2/299-300).

#### 3.8.1.46. Macuncu

Mesire yerlerinin en sevilen satıcılarından biri de renk renk macunlar satan macuncudur:

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

### 3.8.1.47. Manav

"Babıâli'nin helvacıları, bakkalları, manavları hep sattıkları şeyleri Efruz Bey'in eserine sarıyorlardı." (BB/4/224).

### 3.8.1.48. Marangoz

**Mermer Tezgâh** adlı hikâyede Ömer Seyfettin, işinde mahir, dikkatli ve titiz bir marangoz ustasından bahseder:

"Cabi Efendi gözlerini açtı. Marangoza daha keskin bir dikkatle baktı:
...
– Kaç senelik marangozsun?
– Yirmi senelik.
...
– Çünkü ben birinci ustayım. Vuracağım yeri iyice görürüm. Hiç yanılmam Elimin maharetine emniyetim var, onun için tezgâhı mermerden yaptırdım." (MT/2/208-209).
"Bütün komşuları onun elindeki mahareti methetmekte müttefikler. "Daha ömründe yanlış bir çivi vurmamıştır. Keserine güvenir. İstanbul'da eşi bulunmaz. Frengistan'da bile onun gibi mermer tezgâhta işleyen bir marangoz yokmuş." diyorlardı." (MT/2/210).

### 3.8.1.49. Mebus

" "Evlat!" diye teklifsizce hitap ettiği genç, Vedit, İstanbul'un en ateşîn, en âlim, en muhterem mebusu idi." (İM/1/97).

### 3.8.1.50. Mekkâreci

Yük, hayvan taşıma işi yapan kimse.[129] **Kaç Yerinden?** adlı hikâyede askerî yük taşıyan mekkârecilerden bahsedilir:

> "– Bugünkü askerler, zabitler, kumandanlar değil; doktorlar, sıhhiye neferleri, hatta nakliyeciler, mekkareciler bile senin sipahinden bin defa fazla kahramandırlar." (KY/2/125).

#### 3.8.1.51. Memur

Hikâyelerde türlü şehirlerde ve çeşitli işler yapan memurlar yer alır. Bu memurların kimisi azimli ve işinin ehliyken bir kısmı aldığı paranın hakkını veremeyen vasıfsız ve tembel kimselerdir. Yazar bazen de memuriyet elde etmek isteyenlerin çevirdiği dolaplardan ve hakkı olmadığı hâlde memurluk alan "torpilci" memurlardan da bahseder.

> "Hukuktan diplomamı alınca bir ticaret bankasında bana mühim bir memuriyet buldu. Şimdi Mısır'a memuru olduğum bankanın bir işi için geldim." (P/1/303).

#### 3.8.1.52. Meyhaneci

İçki âlemlerinin anlatıldığı hikâyelerde arka planda meyhaneciler de yer almaktadır.

> "Meyhanecinin söylediklerini işitmiyordum." (Nak./3/70).

#### 3.8.1.53. Mimar

---

[129] "Mekkâreci", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f6be34ccd92.98395752, 06.07.2018.

"Daha bir plan çizemediğim hâlde ismim geçerken gazeteler "Meşhur mimar" diyorlar." (İDA/4/29).

### 3.8.1.54. Muallim/Öğretmen/Hoca

Hikâyelerden anlaşıldığı üzere Ömer Seyfettin'in en değer verdiği meslek mensupları öğretmenlerdir. Öğretmeyi ve öğrenmeyi hayatı boyunca sürdürmüş bir yazar olan Ömer Seyfettin, askerlik görevini ifa ettiği yıllar boyunca öğretmenliğin hayalini kurmuş hatta askeriyeden istifa ettikten sonra öğretmenlik yapmıştır. Eğitim öğretim ile ilgili halk bilimsel unsurların incelendiği bölümde daha teferruatlı olarak incelediğimiz bu meslek ile ilgili yazar, hikâyelerinde çok çeşitli öğretmen profilleri çizmiştir.

"Jimnastik muallimi onu derste daima bir tarafa ayırır: "Sen yalnız seyret oğlum." derdi. O kadar zayıftı ki, muallim, eğer barfikse asılacak olursa kollarının mutlaka kopacağını söylerdi." (FSK/2/266).
"Hasan on beş sene evvel benim riyaziye hocamdı." (Vn./2/370).

### 3.8.1.55. Muhallebici

İstanbul'daki esnaflardan biri olarak muhallebicilerden **Hürriyete Layık Bir KAhraman** adlı hikâyede bahsedilir:

"Arnavutluğu temsil eden bozacı, muhallebici, hamamcı esnafı... Hep ayrı kümeler hâlinde gelmişlerdi." (HLBK/4/84).

### 3.8.1.56. Muharrir

Ömer Seyfettin, yayın dünyasının taşıdığı önemi çok iyi bilmektedir. Belki de o yüzdendir ki fikirlerinin mihmandarı olarak dergi ve gazetelere sürekli yazı gönderip hayal ettiklerinin hakikate dönüşme sürecine katkı sağlar. Dergi ve gazetelerin devrinin en mühim haberleşme aracı olduğunu hesaba katarsak haberdar olmanın en kapsamlı yürütücü mesleği elbette muharrirliktir. Ömer Seyfettin, yazının önemini çok iyi bilir. Bu da onu yazarlara -özellikle de muharrirlere- önem verme gerçeğine

ulaştırır. Yazarlarda/muharrirlerde aradığı en temel nitelik millî duruşlarıdır. Gazeteciliğin şahsî çıkarlarla değil millî bir ülküyle yapılması gereken mühim bir iş olduğunu düşünen ve her zaman bu ana çizgi üzerinde kalan yazar, **Hürriyet Gecesi** hikâyesinde bu düşüncesini somutlaştırmıştır:

> "– Ne iş yapıyorsun?
> – Muharrirlik.
> – Muharrirlik mi?
> – Evet.
> – Öyleyse sen bir hançersin! Kendi kendini kullanan, sapı namlusunun elinde olan bir hançer... İnsanlara, istersen en büyük hizmeti görür, onlara fazileti, sevmeyi, hakikati öğretirsin. İstersen onların faziletlerini öldürür, sükûnetlerini bozar, hepsini boğaz boğaza getirir, hayatlarının saadetlerini, zevklerinin lezzetlerini kaybettirirsin! Ruhun anahtarı senin elindedir. Kolaylıkla onu açar, içine istersen zehir, istersen hayat verici bir iksir korsun!" (HG/2/75).

**Kazık** adlı hikâyede gazetecilerin Meşrutiyet öncesi yaşadıkları üzerine bir eleştiri vardır. Özgürlük ortamının olmayışını ve gazetecilerin o zamanlarda çektiği sıkıntıları kısa ama öz bir hâl içinde aktarılır. Hikâyede hem Meşrutiyet sonrası basındaki özgürlüğün yansımalarını hem de bu özgürlükten rahatsız olanları görürüz:

> "– Hürriyet iyi değilmiş de yine bütün gazetecileri eskisi gibi nefyedeceklermiş." (Kaz./NHP/103).

#### 3.8.1.57. Muhtar

Hikâyelerde genel itibariyle muhtarlar köy hayatı içindeki en yetkili kişiler olarak yer alır:

> "Hasmı köyün muhtarı Huysuzoğlu'ydu." (R/3/171).

#### 3.8.1.58. Mühendis

Ömer Seyfettin, anlatılarındaki mühendisleri genellikle Avrupa tahsili görmüş olarak aktarmaktadır. **Pamuk İpliği** ve **Primo Türk Çocuğu** bu hikâyelerindendir. Ömer Seyfettin'in en dikkat çeken mühendis karakterlerinden biri Mühendis Kenan Bey'dir. **Primo Türk Çocuğu** adlı hikâyenin ana karakterlerinden biri olan Mühendis Kenan, Avrupa'da eğitim görmüş, iyi derecede yabancı dil bilen ve başlangıçta köklerini inkâr eden asimile bir Türk'tür. Balkan bozgunuyla beraber kimliğine dönüşü gerçekleşir:

> "Avrupa'da tahsil etmiş bir mühendis." (Pİ/1/193).
> "Bu zavallı mütefekkir gölge gayet muhterem bir genç, mühendis Kenen Bey'di." (PTÇ1/1/231).

#### 3.8.1.59. Mümeyyiz

Sınavlarda, soruların hazırlanmasından notların verilmesine kadar bütün değerlendirme çalışmalarına katılan görevli[130] şeklinde tanımlanır. **Gurultu** adlı hikâyede bir mümeyyizin mesleğini çok da gerekli bulmayışı işlenir:

> "Mümeyyizlik hayatımdaki angaryaların en tatlısıdır. Mümeyyizlik esnasında ruhum değişir. Hissim değişir. Fikrim değişir. Hatta, buna inanamazsınız, sıhhatim değişir." (G/1/278).

#### 3.8.1.60. Mürebbiye

**Bahar ve Kelebekler,** Ömer Seyfettin'in "yeni nesil" eleştirisi yaptığı hikâyelerindendir. Zamanın eğitim anlayışının Türklere uymadığını anlatması bakımından önem taşıyan bu hikâyede, yeni neslin neden daha karamsar olduğunun

---

[130] "Ayırtman", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f6be34ccd92.98395752, 15.02.2019.

çeşitli sebepleri yer alır. Bu sebeplerin başında da kendi diline ve kültürüne yabancılaşmaya mahal veren mürebbiyelerdir:

> "Şimdi siz Frenk mürebbiyeler elinde büyüyor, kendi lisanınızın güzelliklerini tanımıyor; başka memleketlerin başka şeylerini öğreniyorsunuz. Onlara benzemek istedikçe kendi benliğinizden uzaklaşıyor, etrafınızdan nefret ediyor, hakikaten sevinç ve saadetten mahrum kalıyorsunuz." (BVK/1/176)

#### 3.8.1.61. Müteahhit

"Sonra muhtelif dairelere müteahhit oldu." (Vn./2/374).

#### 3.8.1.62. Müvezzi

Mektup, gazete vb. şeyleri dolaşarak dağıtan kimse[131] olarak tanımlanan müvezzilerin İstanbul sokaklarında dolaşarak gazete ve dergi dağıttıklarına **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** adlı hikâyede değinilmiştir:

"Müvezzi geçiyordu." (FSO/2/320).

#### 3.8.1.63. Nakliyeci

"– Bugünkü askerler, zabitler, kumandanlar değil; doktorlar, sıhhiye neferleri, hatta nakliyeciler, mekkareciler bile senin sipahinden bin defa fazla kahramandırlar." (KY/2/125).

#### 3.8.1.64. Odacı

Odacılar, resmî kuruluşlarda kurumun pek çok işini gören hizmetlilerdir.

---

[131] "Müvezzi", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://sozluk.gov.tr/#, 15.02.2019.

"Semtin muteberanından bir mümeyyiz bey hâline acıyarak kalemine yüz elli kuruş maaşla onu odacı almıştı." (ANİ/3/199).

#### 3.8.1.65. Oyuncakçı

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.66. Pansiyoncu

Pansiyoncular genellikle maddi imkânsızlıklar içindeki karakterlerin anlatıldığı hikâyelerde yer almaktadır. Evinden uzakta, otelde yaşayamaya yetecek kadar parasal gücü olmayan kişiler, pansiyon kiralarlar. Bazen haftalık bazen aylık olarak kira paralarını öderler.

"Demek yalnız pansiyoncular Yunanlıları seviyorlardı." (BD/1/395).

#### 3.8.1.67. Polis

"Boz kalpaklı şık polisler kimseye göz açtırmıyordu." (DZ/2/290).

#### 3.8.1.68. Postacı

Mektup, gazete, havale, paket vb.ni gönderilen yere ulaştıran posta idaresi görevlisi[132] anlamına gelir.

"Köşkün kapısından kazara postacı geçse sapsarı kesilirdi." (B/4/153).

#### 3.8.1.69. Ressam

[132]"Postacı", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b43203db22112.12415981, 09.07.2018.

"Hemen bir ressam dükkânına koştum. Büyük bir "fermejüp" resmi yapmasını söyledim... Gittim, ressamdan planlarımı, yani büyük fermejüp resimlerini aldım." (Muh./2/314).

#### 3.8.1.70. Sebzevatçı

"Ölünceye kadar Üsküdar pazarında sebzevatçılık etti." (PİK/2/196).

#### 3.8.1.71. Sefir

Günümüzün elçisi olan sefirler, hikâyelerde resmî görevde bulunan genellikle Avrupai hayat süren kişiler olarak yer alır

"Kendini almak arzu eden bu büyük adam tek gözlüklü şık bir sefirdi." (As./3/180).

#### 3.8.1.72. Semerci

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te "Semer yapan veya satan kimse."[133] olarak tanımlanır.

"Semercinin aptal oğlunu gözleriyle gördü." (ANİ/3/200).

#### 3.8.1.73. Simitçi

Günümüzde de yaşamaya devam eden bir meslek olarak simitçilerdir. Sokaklarda, halkın yoğun olarak bulunduğu yerlerde simitlerini satarlar:

[133] "Semerci", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4324c9198fd8.30627648, 09.07.2018.

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.74. Sucu

Sucular, **Nezle** adlı hikâyede sokak satıcılarından bir grup olarak yer almıştır:

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.75. Süprüntücü

**Düşünme Zamanı** adlı hikâyede süprüntücüler, sokakların süprüntüsünü temizlerken verilir. Süprüntücüler ellerinde çalı süpürgeleri, yanlarında tenekeleri ile sokak sokak gezerek görevli olduğu bölgenin temizliğinden sorumlu olurlar:

"– Dün Salıpazarı'ndaki apartmanın önünden geçiyordum. Kapının önünde süprüntü tenekelerinden biri devrildi. İçinden üç tane külbastı kemiği kaptım. Süprüntücü merhametliymiş. Sesini çıkarmadı." (DZ/2/298).

#### 3.8.1.76. Sürücü/Şoför

Şehir hayatının vazgeçilmez mesleklerinden biri de sürücülüktür. Sürücüler hikâyelerde, bazen şehir içinde toplu taşıma aracı sürerken bazen de şahsi araç sürücülüğü yaparken karşımıza çıkarlar. Genellikle Anadolu insanı olma özelliği bulunan sürücülerin bir kısmının da şivesi vardır. Yazar, sürücü için zaman zaman şoför ve otomobilci gibi isimlendirmelerde de bulunmaktadır:

"Terk ettikleri eski vatanlarında ikisi de sürücülük yapardı." (Ç/2/197).
"Üsküdar Köprüsü'nü geçerken dayanamadı. Şoföre: "Daha çabuk..." diye rica etti." (FSO/2/328).

"Otomobilcinin gösterdiği demir parmaklıklı kapıdan girince karşısında kaldığı manzaranın letafetinden şaşırdı." (FSO/2/328).

#### 3.8.1.77. Sütçü

"Ufak bir şeyden hiddetlenir, bakkalı, zerzevatçıyı, sütçüyü, hâsılı önüne geleni haşlar, gözünü kapar, ağzını açardı." (Tür./3/216).

#### 3.8.1.78. Şekerci

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.79. Şerbetçi

Osmanlı dönemi İstanbul'unun meydan ve çarşı gibi halkın fazla rağbet ettiği yerlerde sokak satıcıları dediğimiz esnaflar günün vazgeçilmezleri arasındaydı. Bunlar içinde özellikle yaz aylarında göze çarpan esnaf seyyar şerbetçilerdi. Seyyar şerbetçiler sırtlarına aldıkları güğüm şerbetliklerle ve bellerine doladıkları bardaklarıyla sokak aralarında dolaşırlar, musluğu üstünden kıvrılan güğümün ağzını hafifçe eğerek şerbeti bellerine doladıkları bardaklara boşaltırlardı. Kimi "Şerbet var şerbet! Buz gibi buz! Otuz iki dişe keman çaldırır!" diye bağırır kimi de sadece bardaklarını şakırdatmakla yetinirdi.[134]

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.80. Telgrafçı

[134] http://osmanlyemektarifleri.blogspot.com/2009/07/osmanlida-serbetci.html, 09.07.2018.

Telgrafçılar telgraf göndermekle görevli kişilerdir. Genellikle Balkan ve Arap coğrafyası ile merkezin haberleşmesini sağlamakla görevlidirler. Hikâyelerde en çok askerî haberleşme alanında yer alırlar:

> "Bu telgrafçılık âlemi başka bir âlemdir. Makinenin başında yalnız bulunduğunuz hâlde fersahlarla uzaktaki bir meslektaşınızla daimî bir temasta bulunursunuz." (Kıs/4/244).

#### 3.8.1.81. Tellal

Tellal, **TDK Güncel Türkçe Sözlük**'te "Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağıran kimse, çağırtmaç"[135] şeklinde tanımlanır. **Makul Bir Dönüş** adlı hikâyede tellanın satışını yaptığı bir inek için Cabi Efendi ile yaptığı konuşmaya yer verilir:

> "Cabi Efendi, yırtık mavi çuha esvaplı, kırmızı kuşaklı, uzun boylu, kara kuru tellalın arkasına isabet eden kırmızı aşı boyasına boyanmış, viran esnaf kahvesini bir süzdü. Bu harabe, meydanın ortasında yıkık bir ada gibi duruyordu. Ne kadar mevkiinde de yine sekiz yüz lira etmezdi. Haftada bir, cuma günleri işleyecek küçücük bir kahve ayda ne kadar getireblirdi?
> – Sekiz yüz on.
> – Sekiz yüz on beş…
> Ama artıyordu işte. Yürüdü tellala yaklaştı. Herifin yanında dört beş adam vardı.
> – Çok pahalı değil mi, ağa?
> dedi. Geveze tellal hemen cevap verdi:
> – Ne pahalısı? Günde altı okka süt veriyor.
> – …
> Cabi Efendi şaşaladı. Kahvenin önünde zayıf buzağısıyla bitkin bir inek vardı. Acaba ondan mı bahsediyordu?

[135] "Tellal", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://sozluk.gov.tr/, 18.05.2018.

– Günde altı okka kim süt veriyor?
– Nah bu inek.
– Sekiz yüz on beş lira ha?
– Ne sandın? ” (MBD/2/406-407).

#### 3.8.1.82. Tercüman

Çevirmen anlamına gelen tercüman hikâyelerde bazen savaş alanında düşman askerinin dilini anlamayı sağlayan kişi olarak varken bazen de ek iş olarak çevirmenlik yapan kişi olarak yer alır:

> “Genç irisi bir şövalye tercümana bir şeyler sordu.” (Kütük/2/144).
> “Artık tercümana lüzum kalmadığını gören Barhan Bey bağırarak kendi konuşmaya başladı.” (Vire/2/152).
> “Bir elini hançerinin elmas sapına dayayan Arslan Bey öteki eliyle gülümseyerek bıyıklarını büküyor, arkasındaki kethüda başını kaşıyarak gülmekten katılıyor, tercüman aptallaşıyordu. (Kütük/2/144).

#### 3.8.1.83. Terzi

Özellikle Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde giderek popülerleşen bir meslek dalı da terzilerdir. Özel dikim kıyafetler, Avrupa modasına uyan zenginler tarafından tercih edilmeye başlanınca terzilerin sayısı da giderek artmıştır. İstanbul’da meşhur terzilerin yanında yeni yeni adını duyuran terziler de hikâyelerde yer almaktadır. Terzilere sadece kadınlar değil erkekler de giderek vücut ölçülerine göre kıyafet siparişi vermektedir:

> “Refi kızarıyor, sararıyor, morarıyor, sonra turuncu diyebileceğim tuhaf bir renge giriyor terzi kadına teşekkürler ediyordu.” (H/3/40).

#### 3.8.1.84. Tüccar

> “Kayserili gayet zengin bir yağ tüccarının yegâne oğlu...” (Pİ/1/192).

#### 3.8.1.85. Uşak

"– Bu muharebede kasığı çıkık diye askere almadılar. Dört senedir Arnavutköyü'nde bir beyin konağında uşaktım. Atlarına bakıyordum. Boğaz tokluğuna..." (DZ/2/295).

"– Bu genç, benim Selanik'teyken uşağımdı! dedi...

– Uşağın mıydı? diye haykırdım." (Vn./2/372).

#### 3.8.1.86. Yemişçi

"Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; harupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler..." (Nez/4/232).

#### 3.8.1.87. Yorgancı

Mahalle esnafı olarak hikâyelerde yer alan bir diğer meslek de yorgancılıktır:

"Rıdvan mahallenin yorgancısıydı." (SS/4/399).

#### 3.8.1.88. Zabit

"Esvabından, kılıcının parıltısından bir zabit olduğunu anladım. O da yere inmiş dinleniyor ve tabakasından sigara sarıyordu." (HB/1/307).

#### 3.8.1.89. Zerzevatçı

Sokak satıcılarından biri olan zerzevatçılar mahalle mahalle dolaşarak sebze satarlar**:**

"Ufak bir şeyden hiddetlenir, bakkalı, zerzevatçıyı, sütçüyü hâsılı önüne geleni haşlar, gözünü kapar, ağzını açardı." (Tür./3/216).

### 3.8.2. Para Birimi

Ömer Seyfettin hikâyelerinde Osmanlı Devleti zamanında kullanılan para birimi örneklerine yer verdiği gibi çeşitli yabancı para birimlerinden de bahsetmiştir. Bunlar para birimleri hakkında teferruatlı bilgilerden ziyade hikâyede konunun akışını destekleyen küçük ayrıntılar olarak yer almaktadır:

#### 3.8.2.1. Çeyrek

Farsça çehâryekin (1/4) Türkçede kullanılan şeklidir. Bir saatin 1/4'lük kesrini, ayrıca para birimi olarak mecidiye denilen gümüş 20 kuruşluğun 1/4'ü olan beşliği yani 5 kuruşu ifade etmek üzere kullanılır. Yaygın adlarıyla "çeyrek mecidiye" olarak bilinen beşlikler, 29 Nisan 1840'ta Darphâne-i Âmire Nezâreti'ne hitaben yazılan "meskûkâtın ıslahı ve tashîh-i ayârı"na dair fermanla ve 23 Temmuz 1843'te Takvîm-i Vekâyi'de neşredilen ilânnâme ile darbedilmiştir.[136] Gümüş mecidiyenin dörtte biri değerinde olan beş kuruş.[137]

> "Harp başladığı zaman iki üç yaşında bulunan çocuklar bugün yedi, sekiz yaşına girdikleri hâlde nasıl madenî çeyrek, mecidiye, ikilik, kuruş, metelik görmemişlerse biraz sonra atı, eşeği, katırı bilmeyen bir nesil türeyecekti." (ANİ/3/202).

#### 3.8.2.2. Frank

Fransa, İsviçre, Belçika vb. ülkelerin para birimidir[138]

> "İşte üç yüz franka alınan bir leyle-i aşk!" (BŞİ/1/109).
> "– Hemşehrilerimi bu gece memnun ederseniz hepinize ayrıca üçer bin frank bahşiş vereceğim." (Muh./2/310).

#### 3.8.2.3. İkilik

---

[136] Nezihi Aykut, "Çeyrek", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 8, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 298.
[137] "Çeyrek", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b433267620265.92974354, 09.07.2018.
[138] "Frank", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b433a8d2b02d0.63132351, 09.07.2018.

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te iki kuruşluk gümüş akçe[139] şeklinde tanımlanır.

> "Harp başladığı zaman iki üç yaşında bulunan çocuklar bugün yedi, sekiz yaşına girdikleri hâlde nasıl madenî çeyrek, mecidiye, ikilik, kuruş, metelik görmemişlerse biraz sonra atı, eşeği, katırı bilmeyen bir nesil türeyecekti." (ANİ/3/202).

#### 3.8.2.4. Kuruş

VI. yüzyıl sonlarından bu yana kullanılan ve seksen akçe değerinde sayılan Osmanlı parası.[140]

> "Kuruş kuruş kazandığı liraları avuç avuç harç etmek benim elimden gelmez." (Muh./2/303).

#### 3.8.2.5. Lira

Ömer Seyfettin, **Makul Bir Dönüş** adlı hikâyesinde çok kısa bir sürede paranın değerinin nasıl da düştüğünü şu satırlarla anlatır:

> "Fakat doktorun uzattığı kâğıt parçasını görünce:
> – Bu ne? diye şaşırdı.
> – Lira.
> – Nasıl lira?
> – Bayağı lira işte...
> – ...
> Cabi Efendi, "Acaba akıllanıp akıllanmadığımı denemek için mi yapıyor?" diye şüphelendi. Güldü... Üç senedir yüz yetmiş beş milyon banknot

---

[139] "İkilik", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b433a8fdbd180.90793933, 09.07.2018.
[140] Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s. 102.

basıldığını, ortada altın, gümüş, nikel değil, hatta eski bakır metelikler bile kalmadığını anlattı...
Yüz yetmiş beş milyon lira... Üç sene içinde! Olacak şey mi? Bu bizim, aşağı yukarı beş on senelik bütçemizdi." (MBD/2/405).
"Çocuk tezgâhtan irili ufaklı bir tutam kâğıt getirdi.
– Bunlar ne?
– Liranın gerisi." (MBD/2/410).

Ömer Seyfettin, devrin önüne geçilmez bir fakirlik içinde olduğunu **Niçin Zengin Olmamış?** adlı hikâyesinde ele alır. Savaşın etkisiyle beraber halk içinden çıkılmaz bir yoksulluk bataklığına düşmüştür. En iyi tahsil görmüşler donanımlı kişiler bile ailesini geçindirmek için ya ek iş yapmakta yahut babadan kalma mülklerin gelirlerini aylıklarına eklemek suretiyle geçimlerini sürdürmektedir. Anlatılan bu ekonomik çıkmaz beraberinde devrin parası ile ilgili de bilgiler barındırmaktadır:

"Ben otuz bir yaşında, naz ü naim içinde büyümüş tarihî bir ailenin evladı. Bir karımla, bir çocuğumla on beş lira içinde nasıl geçinebilirim?" (NZO/3/238).

#### 3.8.2.6. Mecidiye

Osmanlı Padişahı Abdülmecid'in tahta çıkışının altıncı yılı dolayısıyla 1260'ta (1844) onun adına basılan altın ve gümüş paraların genel adıdır. Bu tabir, daha çok 20 kuruş değerindeki gümüş sikkeleri belirtmek üzere yaygın olarak kullanılmıştır. Paranın basılma sebebi, Abdülmecid'in cülûsunun ilk yıllarında piyasada bol miktarda değişik türde ve bir kısmı mağşuş sikkelerin bulunmasıdır.[141]

"– Getir diyorum iki okka ekmek... Okkası bir mecidiye mi? İki mecidiye mi? Kaç kuruşsa..." (DZ/2/300).
"– Toptaşı'na. Sana iki mecidiye.

[141] "Mecidiye", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 28, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2003, s. 239.

– Ama o kadar çok çabuk olmaz.

– Dört mecidiye.

– Pekâlâ.” (DT/2/379).

“Hesap görmek üzere cebimden bir mecidiye çıkardım. Beyaz ve kirli, yuvarlak ve münakkaş bir gümüş parçası! Ah para! Timsali kuvvet! Bu küçük mabudu gözlerime yaklaştırdım. Sanki ilk defa görüyordum. Etrafında uçları birbirine temas etmiş hilallerden müteşekkil bir daire vardı. Bu hilallerin dışlarına küçük ve içlerine nispeten büyük yıldızlar yerleştirilmişti. Ortasında bir tuğra vardı. ” (Tuğ./1/141).

#### 3.8.2.7. Metelik

Çeyrek kuruş, on para değerinde demir para.[142]

“Muhsin Bey’de metelik ne gezer!” (Niş./3/178).

#### 3.8.2.8. Onluk

“Ah para, yine para, hep para... Fakat ey kıymettar maden, niçin benden bu kadar korkuyor, uzaklaşıyorsun, emin ol ki seni tevdi edeceğim eller, pek nermin, pek rakik eller olacaktır. Heyhat işte tekrar ceplerimi karıştırıyorum, bir köşecikte kalmış bir onluk daha zuhur edivermek ihtimali beni müteessir ediyor...” (AS/1/88).

#### 3.8.2.9. Ruble

Rusya Federasyonu'nda geçerli olan para birimi.[143]

---

[142] “Metelik”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4340252c2b07.34870656, 09.07.2018.

[143] “Ruble”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b43403a7c82e2.16433221, 09.07.2018.

"Rusların İstanbul'da birtakım adamlarına fitne tutuşturmak için her sene üç yüz bin ruble verdiklerini Duma'nın münakaşalarından öğreniyor, kendini idare edemeyen bir milletin sarsaklığını görerek daha ziyade çıldırıyordu." (ÇS/2/92).

#### 3.8.2.10. Sikke

Osmanlılar altı yüzyıllık tarihleri boyunca sikke basmaya ve istikrarlı bir para düzeni kurmaya büyük önem verdiler. İslam geleneğinde sikke, hutbe ile birlikte egemenliğin en önemli iki simgesinden biriydi. Örneğin, 16. yüzyılda yaşayan tarihçi Mustafa Ali, hutbe ve sikkeyi iki ilahi armağan olarak görüyor ve hutbenin soyutluğu ile sikkenin somutluğu arasındaki karşıtlığa dikkati çekiyor. Mustafa Ali için hutbe, hükümdarın prestijinin büyüklüğü düşüncesinin bir ifadesiydi. Buna karşılık sikke, hükümdarın gücünü açık seçik ve yazıyla yansıtıyordu. Altın ve gümüş sikkeler elden ele, bölgeden bölgeye taşındıkça, hükümdarın gücünü ülkenin en uzak köşelerine ulaştırıyorlardı.[144]

"Maarif nezareti büyük fedakârlıkla müzeye gümüş bir sikke koleksiyonu tedarik edebilirdi." (ANİ/3/202).

#### 3.8.2.11. Yüzlük

Yüz lira değerinde olan para[145] anlamına gelir.

"Cabi Efendi baktı. Sarı, eflatun, turuncu, pembe pis pis kâğıtlar... Mecidiye, çeyrek yüzlükler..." (MBD/2/410).

### 3.9. Beslenme

---

[144] Şevket Pamuk, **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 65.

[145] "Yüzlük", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4341a981b950.28911099, 09.07.2018.

### 3.9.1. Besin Türleri

#### 3.9.1.1. Hayvansal Besinler

##### 3.9.1.1.1. Balık

"Onlara satmak için tütün, balık falan götürüyorum." (BÇA/4/378).

##### 3.9.1.1.2. Et

**Düşünme Zamanı** adlı hikâyede Ömer Seyfettin bir esnaf lokantasının menüsünü sıralar:

"Badik Ahmet yemekleri gözden geçirdi. Et, sebzeler, pilav..." (DZ/2/300).

##### 3.9.1.1.3. Havyar

Çoğunlukla mersin, kefal, alabalık, turna, inci kefali ve sazan balıklarının salamura edilmiş yumurtası[146] anlamına gelir. Fiyatı nedeniyle varlıklı kimselerin sofralarında yer alır.

"Şimdi de biraz canım havyar istiyor!" (Hav./3/374).
"Okkası sekiz on liraya yediğimiz o nefis havyarlar meğerse hep öküz dalağından yapılırmış..." (LE/4/133).

##### 3.9.1.1.4. Kaymak

"– Valideciğim, yirmi senedir kaymak yemekten usandım..." (Hav./3/374).

##### 3.9.1.1.5. Peynir

"Hatta zeytinden, peynirden başka her şeyin tadını unutmuş gibiydi." (ZE/3/340).

##### 3.9.1.1.6. Süt

[146] "Havyar" **TDK Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bilimsanat&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b7741f3b3f1.65241130**,** 03.07.2018.

"Sabahları annem beni bir bebek gibi pencerenin kenarına oturtur, dersi tekrar ettirir, sütümü içirirdi." (Ant/1/259-260).
"Buraların sütü bile sarımsak kokuyor." (Nak./3/56).

#### 3.9.1.1.7. Yoğurt

Yoğurt, çok eski çağlardan beri Orta Asya kavimleri ile, daha batıdaki İskitlerdeki yiyecek çeşitlerinden biridir.[147] Maya katılarak koyulaştırılmış beyaz, kıvamlı bir süt ürünü.[148]

"– Evvelki akşam sağdım. Sütüyle de şu yoğurdu yaptım." (YA/3/214).

#### 3.9.1.1.8. Yumurta

"Şiddetle acıkan karnımı bol yumurta ve kızarmış tavukla doyurmuş ve hazmı tesrî için sağ tarafıma uzanarak muhal, hakikatten baîd, fakat tatlı ve necip hülyalara dalmıştım." (T/1/137).

### 3.9.1.2. Bitkisel Besinler

#### 3.9.1.2.1. Arpa

Buğdaygiller familyasından olup, ekmek yapımında kullanılan bir bitkidir. Kaynatılmak ve haricen kullanılmak suretiyle faydalanılır.[149]

"– İkincisi arpa." (ANİ/3/198).

#### 3.9.1.2.2. Bakla

---

[147] Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş – Türklerde Yemek Kültürü,** C. 4, 9 C., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978, s. 19.
[148] "Yoğurt", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b4bd6093146.64543189, 03.07.2018.
[149] Faruk K. Ermiş, "Arpa", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 22.

Baklagiller familyasından olup gıda yönünden oldukça zengin ve besleyici bir bitkidir. Sindirimi kolaydır. Çiçekleri, unu ve kabuğu kullanılır.[150]

> "Yarısı iftira diyordu, bu rakamları söyleyenler ömürlerinde acaba bir kere bir çuval baklayı oturup saymışlar mı?" (Foya/4/394).

#### 3.9.1.2.3. Buğday

"– Mesela birincisi buğday." (ANİ/3/198).

#### 3.9.1.2.4. Bulgur

"Sofraya yağsız bulgur lapasıyla bol bol su konuyordu." (ANİ/3/198).

#### 3.9.1.2.5. Ekmek

Tahıl unundan yapılmış hamurun fırında, sacda veya tandırda pişirilmesiyle yapılan yiyecek, nan, nanıaziz[151] şeklinde tanımlanan ekmek, hiç şüphe yok ki yiyeceklerin başında gelen bir beslenme maddesi olmuştur.[152]

> " 'Mücessem bir kimya muamması'na benzeyen vesika ekmeklerine günlerce, irili ufaklı pertavsızlarla baktı." (ANİ/3/197).
> "Cabi Efendi bu zengin sanatkâra "vesika ekmeğini daha ilk defa mı gördüğünü" sormaktan kendini menedemedi. Onun seferberlikten beri ekmekleri hizmet ettiği hastaneden aldığını, şimdiye kadar hiç vesika ekmeği görmediğini duyunca şaşırdı." (ANİ/3/198).

#### 3.9.1.2.6. Elma

---

[150] "Bakla", **age.,** s. 30.
[151] "Ekmek", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b7c65516113.90465100, 03.07.2018.
[152] Bahaeddin Ögel, **age.,** C. 4, s. 35.

Gülgiller familyasından olup on metreye kadar yükselebilen beyaz ya da pembe çiçekli bir ağacın meyvesidir. Tadı ve rengi yetiştirme yörelerine göre değişkenlik gösterir.[153]

"Ben yine elmamı soyuyordum..." (E/1/106).

#### 3.9.1.2.7. Fasulye

Fasulyegiller familyasından olup besin maddesi olarak kullanılan yeşil ve kuru tohumlardır.[154]

"Akşam fasulyesini de bitirmiş, hiç bırakmamıştı." (ZE/3/351).

#### 3.9.1.2.8. Kabak

Kabakgillerden çok çeşitli bir yıllık otsu, türlerine göre yemeği veya tatlısı yapılan bir bitkidir.[155]

"Helvacı kabağının kabukları renk için..." (LE/4/133).

#### 3.9.1.2.9. Kavun

"Kavunların çürük tarafları çıkarılıp sıkılacak, bu koku için." (LE/4/133).

#### 3.9.1.2.10. Kestane

"Mesela on kestane, sekiz kestane, dokuz kestane! Hepsi yirmi yedi kestane eder, değil mi?" (HB/1/309).

#### 3.9.1.2.11. Kırmızı Biber

---

[153] Faruk K. Ermiş, "Elma", **age.,** s. 54.
[154] "Fasulye", **age.,** s. 59.
[155] "Kabak", **age.,** s. 83.

"Hakikaten, zehir kadar acı olan bu kırmızı biber dizileri uzaktan pek cazibeli ve al hürriyet bayrakları gibi parlıyor, insana ne olursa olsun bir şeyi alkışlamak, "Yaşasın! Yaşasın!" diye haykırmak arzuları veriyordu." (HB/1/315).

#### 3.9.1.2.12. Kiraz

"Yanına oturan esmer adamla konuşuyor ve koca bir tabak kirazını yiyordu." (Ap./1/130).

#### 3.9.1.2.13. Kuru İncir

"İçi, sarı sarı, gayet nefis kuru incirle doluydu." (Y/3/94).

#### 3.9.1.2.14. Lahana

Turpgillerden, güz ve kış sebzesi olarak yetiştirilen ve birçok türü olan bitkidir. Vitamin ve mineral açısından oldukça zengin bir bitkidir. Göbeğindeki yaprakları bol miktarda şeker ve albümin ihtiva eder.[156]

"Lahananın bile taklitsiz yenilmediğinden haberin yok." (H/3/24).

#### 3.9.1.2.15. Limon

Turunçgillerden 3-5 metre yükseklikte, kışın yapraklarını dökmeyen beyaz çiçekli bir ağaç ve bu ağacın sarı renkli, kabuğu kokulu, suyu ekşi meyvesi. [157]

"Dinleyenlerin ona çürük yumurtalarla, limon kabuklarıyla, yuhalarla kürsüden indirdiklerini gazeteden okudum." (AK/3/159).

#### 3.9.1.2.16. Mısır

[156] "Lahana", **age.,** s. 118.
[157] "Limon", **age.,** s. 120.

Buğdaygillerden gövdesi kalın, yaprakları büyük, boyu yaklaşık 2 metre olabilen, erkek çiçekleri tepede salkım biçiminde, dişi çiçekleri yaprakla gövde arasında koçan biçiminde olan bir kültür bitkisi olup, bu bitkinin koçan üzerindeki taneli ürünüdür.[158]

> "Mısır koçanından yapılma ekmeği bile ömründe görmeyen Türkler vardı." (YE2/3/309).

#### 3.9.1.2.17. Patates

Patlıcangillerden yaprakları ve sürgünleri acı bir bitki ve bu bitkinin toprak altında oluşan, nişastaca ve B, C vitaminleri açısından oldukça zengin, yenilebilen yumrularıdır.[159]

> "Bazı soğuk memleketlerde patates, yer elması gibi meyveler hayır, meyve değil zahireler, toprak altında kendi kendine yetişir. Galiba onların güneşe ihtiyaçları yoktur." (ABH/1/144-145).

#### 3.9.1.2.18. Peksimet

> "Kahvaltı için peksimeti her şeye tercih ediyorum." (Nak./3/56).

#### 3.9.1.2.19. Pirinç

Buğdaygillerden, kökleri su içinde yetişen bir bitki olup, bu bitkinin besin olarak kullanılan tanesi. Özünde nişasta ve çeşitli vitaminler bulunur.[160]

> "Hindistan fakirlerinin yıllarca bir avuç pirinçle yaşayabildiklerine artık inanıyor." (ANİ/3/198).

#### 3.9.1.2.20. Sarımsak

---

[158] "Mısır", **age.,** s. 133.
[159] "Patates", **age.,** s. 145.
[160] "Pirinç", **age.,** s. 148.

Zambakgillerden, yapraklarında, saplarında ve toprak altındaki soğan biçimli sürgünlerinde karakteristik, kokulu yağ bulunur. Yaprakları uzun, yassı, kıvrık, çiçekleri beyaz, pembe veya yeşilimsi, çoğu meyvesiz, sayıca az, sap ucunda toplu bulunan bir kültür bitkisi olup, bu bitkinin baharat olarak kullanılan dişli bölümü.[161]

> "Ve öyle bir dua okuyarak yüzüme üfledi ki sarımsak kokusundan aksırdım." (Ant/1/265).

#### 3.9.1.2.21. Un

"Un işi yapıyoruz." (NZO/3/241).

#### 3.9.1.2.22. Üzüm

Asmanın glikozca zengin olan, taze ve kuru olarak yenilen, salkım durumunda bulunan meyvesi.[162]

"– Niye peynir, üzüm aldırıyorsun?" (LE/4/132).

#### 3.9.1.2.23. Zeytin/Zeytinyağı

Zeytingillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, 10-20 metre yüksekliğinde, dalları dikensiz, yaprakları karşılıklı, küçük ve gümüş renginde uzun ömürlü bir ağaç olup, bu ağacın taze iken yeşil, sonradan kararan, yüksek besin değeri bulunan yağlı meyvesi ve tanelerinden çıkarılan ve içinde E vitamini bulunan bitkisel yağ.[163]

> "Üstünde büyücek bir testi, yanında bir vesika ekmeği, yeşil bir çanak dolusu zeytin duruyordu." (ZE/3/336).
> "Yediğimiz vesika ekmeği, mektepten verilen zeytinyağıyla bulgur." (NZO/3/236).

---

[161] "Sarımsak", **age.,** s. 155.
[162] "Üzüm", **age.,** s. 176.
[163] "Zeytin", **age.,** s. 185.

### 3.9.2. Yemek Çeşitleri

#### 3.9.2.1. Biftek

"Bununla beraber biftekten, pilavdan yedim." (LE/4/132).

#### 3.9.2.2. Börek

"Yıllar vardı ki, ta bozgundan beri tatlıya, böreğe hasretti." (ZE/3/340).

#### 3.9.2.3. Bulgur Lapası

"Sofraya yağsız bulgur lapasıyla bol bol su konuyordu." (ANİ/3/198).

#### 3.9.2.4. Çorba

"Okumadan: – Çorba... dedim." (P/1/294-95).
"Eve izinli geldiği akşamlar, bazı karavana çorbası da getiriyordu." (ZE/3/337).

#### 3.9.2.5. Kızarmış Tavuk

"Şiddetle acıkan karnımı bol yumurta ve kızarmış tavukla doyurmuş ve hazmı tesrî için sağ tarafıma uzanarak muhal, hakikatten baîd, fakat tatlı ve necip hülyalara dalmıştım." (T/1/137).

#### 3.9.2.6. Külbastı

Osmanlı mutfağının en sevilen yemeklerindendir. Öncelikle kuzu eti çeşitli baharatlarla bekletilerek aromalandırılır. Sonrasında bekletilen et ızgarada yahut közde pişirilerek servis edilir. Hikâyelerde et severlerin en çok yemek istediği et yemeklerinden biri olarak yer alır.

"Külbastıyı keserken bir aralık Adriyan'a doğru gözlerimi kaldırdım." (Mür./3/330).

#### 3.9.2.7. Meze

İçki içilirken yenilen yiyecek[164] anlamına gelir. Günümüzde ise sadece içkili sofraların atıştırmalıkları olmaktan çıkmış yardımcı ve özellikle de soğuk yemekler için de kullanılmaya başlanmıştır.

> "Kahvenin bahçesinde memur oturmuş rakı içiyor, kahvecinin köpeği karşısında onun mezeleri nasıl yediğini seyrediyordu." (İH/1/200).

#### 3.9.2.8. Pilav

Pirinçten, bulgurdan veya kuskustan yapılan bir yemek[165] anlamına gelir. Dane olarak bahsedilen pilavın Osmanlı mutfağında çok çeşitleri vardır. 1539 yılında Kanunî'nin şehzadeleri için yapılan sünnet ziyafetinde pirinç pilavı, safranlı pilav, yeşil pilav, kırmızı pilav, erişte pilavı, şehriye pilavı, nar ekşili pilav ve simit pilavı sunulmuştur. Pilav, Osmanlı İmparatorluğu'nun sonuna kadar düğün gibi kutlama yemekleri ve özel gün yemeklerinin olmazsa olmazı olarak kalmıştır.[166]

> "Hele Mehmet'i komşu paşanın neferleriyle koca bir lenger pirinç pilavını atıştırırken görünce, hiddetinden ne yapacağını şaşırdı." (YÖ/3/363).

#### 3.9.2.9. Rosto

Çeşitli baharatlar ile harmanlanarak bütün hâlinde kızartılan yahut fırında pişirilen bir et yemeğidir. Dilimlenerek servis yapılır.

> "Yine kızarmış rostoları kesiyor, uçlarından kavruk parçalar koparark ağzıma atıyordum." (LE/4/130).

---

[164] "Meze", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b8860cff168.99727538, 03.07.2018.

[165] "Pilav", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3b8c98231406.39524482**,** 03.07.2018.

[166] Priscilla Mary Işın, **Avcılıktan Gurmeliğe Yemeğin Kültürel Tarihi,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018, s. 264.

### 3.9.3. Tatlılar

#### 3.9.3.1. Baklava

"Baklava" kelimesinin ilk geçtiği kaynak Kaygusuz Abdal'ın şiirleridir. Ancak bu tarihten iki yüzyıl önceki bir Arapça yemek kitabında da tarifinin bulunması, baklavanın tarihinin daha eskiye gittiğini gösterir. Osmanlı döneminde baklava, bayramların ve Ramazan ayının en gözde tatlısıydı. Eskiden sıcak yenirdi.[167]

Türk mutfağında hamur işi tatlılar deyince söze baklavalarla başlamak gerekir. Baklavanın kayıtlara geçtiği ilk tarih 1473'tür. Fatih Sultan Mehmet'in mutfak defterlerinde bu tatlının beş altı çeşidine rastlanmaktadır. Türk tatlı kültüründe baklavanın özel bir yeri vardır ve halen de bu yerini korumaktadır. Topkapı Sarayı'nda bir dönem tüm tatlılar helva diye isimlendirilmiş saraya baklavacıların girmesiyle diğer tatlılar da kimlik kazanmıştır. Günümüzde baklavalar Türk mutfağında önemini korumakta ve günümüz koşullarında daha çok çeşitlenmektedir.[168] Baklava, Osmanlı İmparatorluğu döneminde gelişmiştir. Servet ve mevki sahiplerine bulunan ikramlarda baklavanın kullanılması ve onları memnun etme çabası baklavayı sıradan bir hamur tatlısı olma kimliğinden sıyrılıp, yetenek gerektiren bir tatlı olarak günümüze kadar ulaşmıştır. Baklava tarihi yolculuğuna Halep şehrinde başlamıştır. Halep'in kasabası olan Antep baklavanın en iyisini yapmakla ünlenmiştir.[169]

> "Hatta ucundan birkaç tane alınmış koca bir tepsi baklava da vardı.
> –Âlâ... dedi.." (DZ/2/300).

#### 3.9.3.2. Cevizli Sucuk

Cevizli sucuk veya benzerleri; taze üzüm şırasının veya şekerle karışık üzüm şırasının nişasta ile usulüne göre kaynatılıp hazırlanan peltesine ipliklere dizilmiş iç

---

[167] Priscilla Mary Işın, "Baklava", **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010, s. 34.
[168] **Yiyecek İçecek Hazırlama Hizmetleri "Baklava",** Ankara**,** T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011.
[169] Yaşar Sevimli, A. Salih Sönmezdağ, "Özel Gün Tatlıları: Kültür Turizmi Açısından Önemi", **Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi,** Yıl: 1, S. 1, 2017, s. 21.

ceviz, badem, fındık veya fıstık gibi kuruyemişlerin mükerrer defalar batırılıp kurutulmasıyla hazırlanan müstahzarlara denir. Cevizli sucuk, Gümüşhane'de köme ve bazı bölgelerde orcik, Maraş sucuğu, bandırma ve şeker sucuk gibi isimlerle anılmaktadır.[170]

"Kezban, "Sana ceviz sucuğu vereceğim." dedi." (YE2/3/325).

#### 3.9.3.3. Dondurma

Şekerli sütün veya meyve sularının dondurulmasıyla hazırlanan soğuk yiyecek.[171]

"Bu yazın dayanılmaz sıcağında Tokatlıyan'ın frambuvaz dondurmasını yemiş gibi ferahlıyor, iştahası açılıyot, günde on iki defa karnı acıkıyordu." (YBH/2/160).

#### 3.9.3.4. Gülbeşeker

Gül çiçeği ve şeker ile yapılan macun kıvamında bir çeşit reçel.[172]

"Hokka-ı gülbeşeker diyecek yerde hokka dö gülbeşeker demek daha iyi değil miydi?" (BB/4/217).

#### 3.9.3.5. Helva

Helva, dünyaya antik Hindistan'dan yayılmıştır. Ülkemizde en çok irmikten yapılır. Bölgelere göre çeşitli farklılıklar gösterebilir. Çoğunlukla tereyağı kullanılmasına rağmen, Akdeniz bölgesinde zeytinyağı tercih edilmektedir. Türkler

---

[170] Özgün Kalkışım, Mehmet Özdemir, **Pestil ve Köme Teknolojisi**, Gümüşhane, y.y., 2012.
[171] "Dondurma", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3c8c8aa85c53.34786136**,** 04.07.2018.
[172] "Gülbeşeker", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3c8e8c3fdfb5.88872575**,** 04.07.2018**.**

için helvanın dinsel, kültürel ve törensel anlamları vardır. Bir olayı yakın çevreye, komşulara, dostlara ve akrabalara haber verme, olayın sevinç ya da acısını paylaşmak için helva kavrulur. Doğumda, ölümde, erkek çocukların sünnetinden sonra, asker uğurlamada, askerlik dönüşünde, hacca gitmeden önce, hac dönüşünde, yeni eve girişte, çocuğun okula başlaması ve bitirmesinde, kuzuların sütten kesilme gününde, yağmur duası için, ilk çiğdemlerin görüldüğü bahar bayramında, dini günlerde ve bayramlarda. Ramazan, kandil cuma geceleri ve hayır yapılmak istendiğinde de helva kavrulur. İmparatorluk döneminde imaretlerde cuma geceleri fakirlere helva dağıtılırdı.[173]

"Sana helva yapıp saklayon!.." (YÖ/3/364).

#### 3.9.3.6. Lokma

Lokma, hamurunun mayalandırılması ile yapılan bir tatlıdır. Un, maya, su, yağ, şeker, tuz ile hazırlanan hamur, avuç içinde başparmak ve işaret parmağı kullanılarak yuvarlak şekiller verilir. Şekil verilen bu hamurlar, kızgın yağda kızartılır ve kıvamlı soğuk şerbetin içine atılır. Sıcak ya da soğuk tüketilebilen lokma tatlısının kelime anlamı Arapçadaki 'lukma' kelimesinden türemiştir. Lokma, bir ağız bir yudum, bir parça anlamına gelmektedir. Arap kültüründe günümüzde var olan 'kadı lokması' Bağdadi tarafından 13. yüzyılda kaynağa aktarılmıştır.[174]

"Sonra arkasından lokma filan dökmek değil a, bir Yasin, bir Fatiha'cık bile okuyan bulunmaz." (Bha/4/10).

#### 3.9.3.7. Pasta

---

[173] **Yiyecek İçecek Hazırlama Hizmetleri "Tahıl Tatlıları",** Ankara**,** T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2006.

[174] Yaşar Sevimli, A. Salih Sönmezdağ, "Özel Gün Tatlıları: Kültür Turizmi Açısından Önemi", **Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi,** s. 23.

"Son yediği şey, bahçeden geçen bir çocuğun elinden düşürdüğü pasta parçasıydı." (ABH/1/145).

#### 3.9.3.8. Şeker, Leblebi, Keçiboynuzu, Hünnap, İğde

"Bize şeker, leblebi, keçiboynuzu, hünnap, iğde vesaire satardı." (F/2/64).

#### 3.9.3.9. Tatlı

"Naciye'nin yemek, aşçı, tatlı, börek laflarıyla hayali alevlenmişti." (ZE/3/340).

### 3.9.4. İçecekler

#### 3.9.4.1. Ayran

Yoğurdun su ile seyreltilmesi ve az miktar tuz ilave edilerek karıştırılmasıyla elde edilen içecektir.

"Uluç Bikem, gündüzleri ikizleriyle beraber kulübede kalır, yolcuların çamaşırlarını yıkar, onlara ayran ve yoğurt verirdi." (İG/2/47).

#### 3.9.4.2. Ihlamur

Ihlamurgiller familyasından, çok çeşitli olup türlerine verilen genel bir addır. Kışın yapraklarını döken sarımsı veya beyazımsı çiçekli ağaçlardır. Yaz ortalarında toplanıp kurutulur ve çay gibi demlenerek içilir.[175]

"Yatağımın içinde sıcak sıcak ıhlamurları birbiri arkasına içtikten sonra beraber getirdiğim kitapları okuyordum." (BT/3/285).

#### 3.9.4.3. Çay

Çay, milattan önce 2700 yılından beri Çin'de bilinmektedir. Önceleri ilaç, sonradan da keyif verici bir madde olarak kullanılmıştır. Çin'den bütün dünyaya

[175] Faruk K. Ermiş, "Ihlamur", **age.**, s. 77.

yayılmıştır. Bugün çay, çeşitli şekilleriyle dünyada ve Türkiye' de sudan sonra en çok tüketilen içecek olarak kabul görür.[176]

"Bugün bir çay veriyoruz." (BT/3/278).

#### 3.9.4.4. Erik Hoşafı

Türk mutfak kültüründe yemek sırasında alkollü içecekler ve su yer almazdı. Bunun yerini hoşaflar ve kompostolar, şuruplar almıştır. Hoşaf, aslında, kuru meyvelerle yapılan bir tür şerbettir. Yani şerbetin taneli ve daha şekerli olanıdır. Hoşaf kelimesinin aslı hoş-ab yani hoş su'dur. Ana malzemesi şeker, su ve kuru meyvelerdir. Kuru meyvenin yerine meyvenin taze olanı kullanılırsa, buna da genellikle komposto adı verilir. Mükemmel bir Osmanlı ziyafeti her zaman hoşafla biterdi. Daha doğrusu her ziyafetin sonunda kahveden önce hoşaf sunulurdu. Sofraya iki kaşık konur, bunlardan bir tanesi ile çorba, diğeri ile de susuzluğu gidermek için şerbet ve hoşaf içmekte kullanılırdı.[177]

"Akşam yemeğinde erik hoşafı vardı. Küçük ve sarı taneler o kadar leziz idi ki..." (Ap./1/129).

#### 3.9.4.5. Kahve

Kahve, Etiyopya kökenli Coffea arabica çalısının kavrulmuş çekirdeğinden yapılır. Uyanık tuttuğu için 13. Yy civarında, Yemen'deki sufiler kahve içmeye başlamışlar ve bu içeceğe Arapçada şarap anlamına gelen "kahve" adını vermişlerdir. Kahve içme alışkanlığı Arabistan'dan Mısır ve Suriye bölgelerine yayıldıktan sonra İstanbul'a ilk defa 1550 civarında getirilmiştir. Burada kahve yapımı hızla benimsenmiş ve kahvehaneler açılmıştır.[178]

---

[176] Mustafa Duman, **Çay Kitabı,** 3. bs., İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2005, s. 13.
[177] **Yiyecek İçecek Hazırlama Hizmetleri "Türk Mutfağına Özgü Komposto ve Hoşaflar",** Ankara**,** T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011, s. 3.
[178] Priscilla Mary Işın, **Avcılıktan Gurmeliğe Yemeğin Kültürel Tarihi,** s. 281.

XVII. yüzyılda resmî devlet erkânının toplantılarında kahve ikram edilmeye ve kahvenin merasimlerde önemli bir yer tutmaya başlamasından sonra kahve tüketimi oldukça arttı. Her yıl Yemen'den Mısır'a gelen 30-40.000 ferde (5000 ton) kahvenin yarısı İstanbul'a ve diğer Osmanlı şehirlerine götürülüyordu. Ancak çok rağbet gördüğünden ve düzenli olarak İstanbul'a gelmediğinden hem darlık yaşanıyor hem de fiyatı artıyordu. Hatta kahve yapımı için leblebi, nohut, kuru kestane, bulgur, badem vb. şeyler bile kullanılıyordu.[179]

**Makul Bir Dönüş** adlı hikâyede tımarhaneye yattıktan bir müddet sonra taburcu olan Cabi Efendi'nin kahve içmek için gittiği kahvehanede hayat pahalılığı nedeniyle yeni bir yöntem olan nohuttan yapılan kahveyi duyduğunda kulaklarına inanamayışına yer verilir:

> "Önü yeni sulanmış asmalı kahvenin hizasından geçerken, canı bir fincan sade kahve istedi...
> Karşısına gelen çocuğa,
> – Bir sade kahve! Oğlum... dedi.
> – Nohut mu, hâlis mi, beybaba?
> – Ne demek? Nohut olur mu hiç?
> – Olur ya...
> – Nasıl olur?
> – Kesesine güvenemeyen nohut içer." (MBD/2/408-409).

#### 3.9.4.6. Komposto

> "Gayri ihtiyari gözünün önüne beyaz örtülü bir masa geliyor, bu hayalî masanın üstünde dumanlı külbastılar, hoşaflar, tepeleme pilavlar, kompostolar, dondurmalar görüyor gibi oluyordu." (ZE/3/340).

---

[179] İdris Bostan, "Kahve", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, C. 24, 46 C., 2001, s. 202.

### 3.9.4.7. Limonata

Su, şeker ve limon suyunun karıştırılmasıyla yapılan genellikle sıcak aylarda soğuk olarak tüketilen bir içecek.

"Sigara, kahve ve bilhassa limonata içerler." (G/1/279).

### 3.9.4.8. Sirke

Meyvelerin çeşitli şekillerde ve belirli bir süre zarfında fermente edilmesiyle elde edilen genellikle salatalarda kullanılan bir gıda ürünü.

"Buz tutmuş sirke kadar ekşiydi..." (NK/3/287).

### 3.9.4.9. Su

Hayatın kaynağı ve bilinen bütün hayat formlarının vazgeçilmez öğesi olan su yerkürenin yapısı ve canlıların yaşaması için hayatî öneme sahiptir.[180] Su, gerek hayatın vazgeçilmez unsuru olması gerekse değişik halleriyle (yağmur, ırmak, gözyaşı vb.) insanın çevresini kuşatmasından dolayı mimariden resme, şiirden mûsikiye sanatın hemen bütün dallarında önemli bir öğe olarak yer alır. Birçok medeniyette görülen anâsır-ı erbaa (hayatın temeli olduğuna inanılan toprak, hava, su ve ateş) anlayışı tarih boyunca insan düşüncesini etkilemiş, mitolojik veya efsanevî anlatımlardan bilimsel tahlillere kadar üzerinde çeşitli fikirler üretilmiş, filozoflar, din ve bilim adamları, edip, şair ve müzisyenler suya dair pek çok şey söylemiştir.[181]

"Sofraya yağsız bulgur lapasıyla bol bol su konuyordu." (ANİ/3/198).

### 3.9.4.10. Sütlü Kahve

[180] Hacı Mehmet Günay, "Su", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 37, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. 432.
[181] İskender Pala, "Su", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 37, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. 442.

"Giyinirken otelcinin getirdiği sütlü kahveyi bir yudumda içtim." (HB/1/306).

### 3.9.4.11. Şerbet

Şekerin suda çözülmesiyle ortaya çıkan mayanın koyusuna şurup, sulusuna şerbet denilir. Bunlar da ya sade veya karışık olur. Çeşitli bitki, çiçek, meyve, kök, kabuk veya tohumlarına şeker ilavesiyle ortaya çıkan karışık şurupların sulandırılmış şekline şerbet denilir.[182] 16. yüzyılda halkın içtiği ballı şerbet, en basit ve ucuz şerbet türüydü. Zenginler ise çeşitli meyve sularının ve çiçekten yapılmış şerbetlerin içine misk katarlardı.[183] Şerbetler, özellikle İslâmiyet sonrasındaki en önemli içeceklerdir. Her türlü meyvenin özünün tatlandırılması ile yapılan şerbetlerin çeşitleri ve içimi Osmanlı döneminde en üst düzeye çıkmıştır.[184]

"Bu masanın üstünde sürahi sürahi şerbetler, irili ufaklı bardaklar, tabak tabak şekerlemeler, şekerler duruyordu." (Tos!/3/189).
"Davetlilere şerbetler ikram ederdi." (1/2/4/300).

### 3.9.4.12. Portakal Şurubu

Tarihi kaynaklarda, özellikle zengin sofralarda hoşaf kadar şurupların da aynı işlev için sık olarak konuklara sunulduğundan söz edilir. Şurupların hoşaflardan en önemli farkı, içinde tane olmamasıdır. Şurup yapımında yine meyvenin kendisinden çok, bir tülbentten süzülmüş suyu kullanılır. Posası atılır. Ortaya çıkan taze meyve suyu bir miktar şeker ile bir kap içinde iyice karıştırıldıktan sonra kaynatılır. Bu kaynatma sırasında kabın üzerine çıkan köpüğün, ileride şurupta kötü bir tat

[182] Eren Akçiçek, "Dünden Bugüne Şerbetçiliğimiz", **Yemek Kitabı: Tarih-Halk Bilimi-Edebiyat,** Haz. M. Sabri Koz, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002, s. 745.
[183] Priscilla Mary Işın, **age.**, s. 280.
[184] Tuncer Baykara, **Türk Kültür Tarihine Bakışlar,** Ankara, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001, s. 106.

yaratmaması için, alınıp atılması önerilir. Sonra elde edilen şekerli pişmiş karışım yeniden ince bir tülbentten süzülür. En son aşama olarak da şişelere konup saklanır.[185]

"Hele bir portakal şurubu reçetesini tarif etti..." (LE/4/133).

#### 3.9.4.13. Zemzem

Mescid-i Harâm'da Hacerülesved'in tam karşısında Kâbe'ye 19 m. uzaklıkta yer alır. Suya bu isim "bol ve akıcı olma, Cebrail'in konuşma sesi, akarken çıkardığı ses, şimşek sesi, nereden geldiği belli olmayan ses" anlamlarındaki zemzem ile (zemzeme, zemmezem, zümmezim, zemmizem) arasında bir ilişki kurularak verilmiştir. Hz. İsmâil'in annesi Hâcer'in, uzun arayışlardan sonra İsmâil'i bıraktığı yerde suyun kaynağından fışkırarak aktığını görünce, "Yavaş yavaş ak, dur!" demesi veya etrafa yayılmaması için çevresini kumla çevirmesinden dolayı bu adı aldığı da ileri sürülmüştür.[186]

"Ağzına uzatılan zemzem fincanını kurumuş, pörsük dudaklarıyla itti." (Tüt./3/99).

### 3.10. Ölçü Birimleri ve Mesafe Kavramları

#### 3.10.1. Arşın

Yaklaşık 68 santimetreye eşit olan arşın metrik sisteme geçilmeden önce kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür.[187]

"Bir arşın aşağısı altın dolu." (Tür./3/216).

"Mesela arşını yirmi liraya alınan bir şeyi bir şeyi beş bin liraya diye gösteririm." (UK/4/297).

#### 3.10.2. Kilogram

---

[185] Tuğrul Şavkay, **Osmanlı Mutfağı,** İstanbul, Şekerbank Kültür Yayınları, 2001.
[186] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Zemzem", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 44, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 242.
[187] Mehmet Erkal, "Arşın", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 3, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 411.

Bin gramlık bir ağırlık ölçü birimi, kilo (kg).[188]

"Anladınız ya, ben niçin otuz okkadan doksan beş kilo oldum." (FSK/2/276).

### 3.10.3. Metrekare

Kenarı 1 metre olan bir karenin alanına eşit yüzey ölçüsü birimi.[189]

"Hele Sulukule'de Jöntürk tünelinin varlığı duyulduktan sonra arşını on para olan arsaların metre murabbaı iki yüz liraya çıktı." (HLBK/4/83).

### 3.10.4. Ok Atımı

Osmanlılarda mesafeleri tanımlamak için kullanılan ölçü birimlerinden biri "ok atımı" olup, dört yüz arşın uzunluğunda bir mesafeyi tabir eden bir kavramdır.[190] Ömer Seyfettin bilinen ölçü örneklerinin yanında halk arasında tercih edilen net rakamsal ifade teşkil etmeyen mesafe örneklerinden olan ok atımını **Teke Tek** adlı hikâyede kullanmıştır:

"İki ok atımı ötede kurulu beyaz çadırların önünde, yere serili siyah kebelere oturmuş genç voyvodalar ihtiyar bir zabitin anlattıklarını dinliyorlardı." (TT/2/246).

### 3.10.5. Okka

1,282 kilogram veya 400 dirhemlik ağırlık ölçüsü birimi, kıyye[191] anlamlarına gelen okkanın, hikâyelerde vücut ve gıda ürünleri gibi çeşitli alanlarda hesaplama

---

[188] "Kilogram", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5730e08c7046.65291912, 24.07.2018.
[189] "Metrekare", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5730f9a80584.68434087, 24.07.2018.
[190] Mehmet Zeki Pakalın, "Ok Atımı", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 2, s. 721.
[191] "Okka", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b57316dad0d11.75959929, 24.07.2018.

işlemlerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda **Nakarat** adlı hikâyeden anlaşıldığı üzere Osmanlı'nın son dönemlerinde okkanın kabul edilen birimsel ifadesinde değişikliğe gidildiği de görülmektedir:

> "İhtimal yirmi okkaya kadar inmişimdir." (FSK/2/269).
> "– ...Getir diyorum iki okka ekmek... Okkası bir mecidiye mi? İki mecidiye mi? Kaç kuruşsa..." (DZ/2/300).
> "Boş kâğıt bulamayan bölük eminlerinin yeni okkadan eski okkaya tahvil hesapları." (Nak./3/57).

### 3.11. Giyim Kuşam ve Süslenme

#### 3.11.1. Kıyafet

Ömer Seyfettin'in çeşitli yaşam şekilleri ve kültürel ortamlardan bahsetmesi sebebiyle hikâyelerinde yer alan kahramanlar yansıttıkları kültürün izlerini giymiş oldukları kıyafetler, takmış oldukları aksesuarlar ve bunları destekleyecek diğer unsurlar ile yer alırlar. Yazar, köy ve kırsal hayatı anlattığı hikâyelerinde bölgenin ve o zamanın giyim tarzı ne ise kahramanlarını bu ölçülere göre giydirirken Avrupalı yahut Avrupa tahsili yapmış kişilerden bahsettiğinde ise kahramanları Avrupa tarzı giyimin örnekleri ile anlatılır. Zaman zaman da resmî giyim örnekleri hikâyelerde yer almıştır.

Hikâyeler zamanın modasını oluşturan kıyafetlerin neler olduğunun yanı sıra kullanılan, tercih edilen ve de kıymetli görülen kumaş türleri hakkında da fikir vermek açısından zengin halk bilimsel unsurlar barındırır.

Yazar, **Düşünme Zamanı, Bahar ve Kelebekler, Piç** ve **Muhteri** gibi hikâyelerinde giyim kuşam örneklerini ayrıntılı anlatmış, erkek ve kadın giyimine dair detaylı bilgiler vermiş, zamanın modası ve tüketim tercihlerini sunmuştur. Hikâyelerin bir kısmında ise öncelikli anlatım giyim kuşam olmamış; kahramanın sosyal durumunun tamamlayıcısı olarak kısa anlatım ile giyim unsurlarını zikretmiştir. Moda, giyim hakkında detay verdiği anlatımlarda yer almıştır. Özellikle İstanbul ve Avrupa gibi mekânların yer aldığı hikâyelerinde modaya uyan kişilerin tercihlerinden

bahsetmiş lakin diğer kültürel tabakaların giyimlerini de hikâyelere aktarmaktan geri durmamıştır.

> "Badik Ahmet'i tanımak hiç güç değildi. On sene evvelki külhanbeyi modasını o tek başına hâlâ muhafaza ediyordu. Koyu siyah fesi yine sıfırdı. Siyah şeritli bol pantolonu yine açık karadut rengindeydi. İpek Trablus kuşağı, "yardan ayrıldımvarî" çapraz yeleği, gümüş muskalı kalın boynundan kenarları gözüken, kavun içi fildekoz fanilası... Dar kollu, kısacık siyah trikodan ceketi... Rugan maskaratlı, yumurta ökçeli kunduraları... Hiç değişmemişti." (DZ/2/289).
>
> "Ben son moda esvap giyer, tırnaklarımı uzatır, dinsizliğimi meydana vurur, Türklüğe dair ne varsa tahkir eder, Türkçe konuşmayacak kadar nefretimde taassup gösterirdim." (P/1/298).

Aşağıda yazarın hikâyelerinden tespit ettiğimiz erkek ve kadın giyimine ait unsurlar, kumaş türleri ve kadın ile erkeğin süslenmelerine ait örnekler yer almaktadır:

#### 3.11.1.1. Erkek Kıyafeti

Ömer Seyfettin hikâyelerinin pek çoğunu bahsettiği zamanı daha iyi anlamak bakımından önemli detaylar sunacak şekilde kurgulamıştır. Bu bakımdan hikâyeleri zamanın izlerini taşıması bakımından oldukça mühimdir. Giyim kuşam da bu minvalde kabul edilecek önemli başlıklardan birini oluşturmaktadır. Yazar, hikâyelerinde çeşitli zaman, kültür ve tarza ait 35 farklı erkek giyim örneği sunmuştur. Bunların bir kısmında ise giyim kültürüne ait örnekler de yer almaktadır. Örnek verecek olursak erkeklerin ava gidecekleri vakit giymeyi tercih ettikleri kıyafetler **Şîmeler** adlı hikâyede şu şekilde yer alır:

> "Hele bıldırcın avına gideceklermiş gibi başı açık ve spor elbisesiyle çıkarttırdığı fotoğrafı..." (Ş/1/350).

Aşağıda hikâyelerde yer alan erkek giyimine ait unsurlar alfabetik olarak sıralanmıştır:

#### 3.11.1.1.1. Bonjur

Uzun siyah ceketle, çizgili pantolondan oluşan erkek giysisi.[192]

"Siyah bonjurlarını giydi." (HLBK/4/53).

#### 3.11.1.1.2. Ceket

Erkeklerin ve kadınların giydiği, genellikle önden düğmeli, kalçayı örten, kollu üst giysisi[193] anlamına gelir.

"Ayağında beyaz pantolon, arkasında lacivert bir ceket vardı." (ZE/3/345).

##### 3.11.1.1.2.1. İstanbulin

Tanzimat'tan Meşrutiyet'e kadar Türkiye'de kullanılan, yakası kapalı bir tür erkek ceketi.[194]Sivil memurların Avrupalı gibi giyinmeye mecbur tutulduğunda, Abdülmecit zamanında redingotun yerine kabul edilmiş ve Abdülaziz devrinde de giyilmiş bir ceketin adı.[195]

"Lakin eski buruşuk istanbulinli köse mümeyyiz, öyle denemeden kuru gürültüye pabuç bırakır takımından değildi." (HLBK/4/51).

##### 3.11.1.1.2.2. Redingot

[192] "Bonjur", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b504d419b03b1.38003148, 19.07.2018.
[193] "Ceket", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5051c7307234.86218016, 19.07.2018.
[194] "İstanbulin", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5051bdd732c9.66639320, 19.07.2018.
[195] Reşad Ekrem Koçu, "İstanbulin", **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü,** Ankara, Sümerbank Kültür Yayınları, 1967, s. 134.

Ceketi uzun etekli alafranga bir erkek kostümünün adı; memleketimizde ikinci Abdülhamit zamanında istanbulin yerine giyilmeye başlanmış ve cumhuriyet devrinin ilk yıllarından sonra modası geçmiş, giyilmez olmuştur.[196]

> "Kadın, erkek, çoluk, çocuk, redingotlu, latalı, atlı, arabalı, hatta bisikletli bir sürü!" (Nez/4/234).

#### 3.11.1.1.3. Cübbe

Eski ilmiyye ricalinin biniş altına giydikleri darca elbisenin adı idi. Entariden kısa, kolları da uzun olanına abdestlik denilirdi. Sonradan sarıklı hocalarla papazların giydikleri geniş kollu uzun ve geniş bedenli yakasız üst elbisesine de bu ad verilmiştir. Mintan yakası gibi iki santim kadar yumuşak yakası vardı. Dizden aşağı gelecek derecede uzun ve düzdü, kolları sade idi. Her türlü ve her renk kumaştan yapılabilirdi. Kışlıklar alelekser kazmirden, yazlıklar sof yahut şaliden yapılırdı. Düz olmak şartiyle ipekli kumaştan da yaptıranlar vardı. Medresenişin olanlarla imam ve hatipler cüppe ile gezebildikleri hâlde ilmiyye ricali cüppe ile dışarıda gezemezler, bunun yerine "lâta" giyerlerdi. Yeniçeri solaklarının üste giydikleri elbiseye de bu ad verilirdi. Şam kumaşından veya beyaz ipekten yapılan bu cüppelerin arka etekleri dizden biraz aşağıda, önleri de daha kısa idi. Yan taraftan iki uçtan beldeki geniş kuşağa takılırdı. Bunun altına dizlere kadar kullanılan beyaz gömlek giyilirdi.[197]

> "Hacı Niyazi Efendi sokakta sarı aba cübbesinin cebinden pirinç bir anahtar çıkardı." (PK/3/270).

#### 3.11.1.1.4. Çakşır

Zamanımızda, çeşidinin adı ne olursa olsun erkek esvabının iç donu üstüne giyilen parçası, pantolon adını taşır. [198]

---

[196] **Age.,** s. 197.
[197] Mehmet Zeki Pakalın, "Cübbe", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 1, s. 311.
[198] Reşad Ekrem Koçu, "Çakşır", **age.,** s. 59.

"Pantolon azmanı koyu mavi, dar bir çakşır üstüne şık bir smokin giymişti." (BH/3/13).

"Ayağına bir çakşır geçirdiler." (For./3/226).

#### 3.11.1.1.5. Eldiven

Ele geçirilen ve deriden, kumaştan kesilip dikilen yahut yün veya pamuk ipliğinden örülen el muhafazası; ellik, elcik de denilir. Köylümüz kentlimiz tarafından kadimden beri kullanılmıştır. Eldiven, giyim kuşamda, elleri soğuğa karşı korumak için evvela kışlık olarak yapılmış ve bu yönden eldiven, köylü kadınlarımız tarafından da kullanılmıştır.[199]

" 'Tam resmî olmalıyım.' dedi. Beyaz eldivenler taktı. Her günkünden daha şık oldu." (HLBK/4/53).

#### 3.11.1.1.6. Fes

Kuzey Afrika'nın batısında Fas şehrinde icat edilmiş kırmızı renkli bir baş kisvesidir. Bütün Osmanlı memleketlerinde ve diğer bazı Müslüman memleketlerinde yayılmış, giyilmiştir.[200]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en çok adı zikredilen giyim unsuru olan fesler, hikâyelerde çeşitli şekillerde ele alınır. Bazen kalıbı bozuk bir fesin ne kadar kötü durduğundan bazen fes ile Doğu toplum algısı mukayesesi yapılarak bazen de şık bir beyefendinin olmazsa olmazı olarak hikâyelerde fesler yer alır. Ayrıca gayrimüslim tebaa ile Müslüman olanların ayrılmasında feslerin sosyal bir işlevi olduğu da hikâyelerde geçmektedir. Fes giyenlerin Müslüman olduğu toplumda şapka takan yahut fes takmayan erkeklerin Müslüman olmadığı sonucuna varılır.

---

[199] "Eldiven", **age.,** s. 101.
[200] "Fes", **age.,** s. 113.

Fesler hikâyelerde sadece taşıdıkları sosyal anlam ile yer almaz. Aynı zamanda rengiyle, püskülünün sıklığıyla, kalıbının başa oturuş şekli gibi maddi özellikleriyle de hikâyelere yansımaktadır:

> "Kapalı vitrinin önünde dört feslinin oturduğunu görünce uyandım.
> ...
> Hayır, feslerinden, feslerinin renklerinden belliydi. Biri kumral, diğer üçü beyazdı, esmerdi. Gayet şık gayet mükemmel giyinmişlerdi." (Muh./2/307).
> "Kumral genç arkadaşlarına dedi ki:
> – İşte bizim feslerin tesiri! Ben bilirim. Anladınız ya, niçin fesleri size çıkartmadım. Avrupa'da kadınlar fese bayılırlar." (Muh./2/308).
> "İğne atılsa yere düşmeyecek olan bu koca müteharrik ve umumi meskenin içinde kendisiyle beraber ancak üç fesli vardı." (PTÇ1/1/244).
> "Beş fesin göz alıcı rengi hepsini bize baktırıyordu." (Muh./2/310).
> "Ayağına baktım. Zırhlı gibi çizmeler... Çocuğun üzerine bassa değil, kaldırıma hızla vursa ezecekti. Kalpağını çıkardı. Ceketini soyundu. Kalın belinde çok gümüşlü bir Çerkez kayışına takılmış koca bir revölver, irili ufaklı kama, hançer sapları görünüyordu." (C/2/335).
> " 'Sizi kırmızı fesinizle tıpkı bir şampanya şişesine benzetiyorum!' diyerek gülen küçük ve davetkâr dudakları derhatır ediyorum." (BK/1/121).

#### 3.11.1.1.7. Gecelik Entarisi

Eskiden erkekler tarafından giyilen entari hakkında kullanılır bir tabirdir. Bunun yerine "gecelik" de denilirdi. Şimdiki pijama gibi giyilen bu entarinin üzerine hırka, aba yahut kürk giyenler ve bu kıyafetle sokağa çıkıp mahalle kahvesinde oturanlar da vardı. İstanbul'da entari ile sokağa çıkmak yasağı 1908 inkılâbından sonra Cemal Paşa'nın (Bahriye Nazırı) Üsküdar mutasarrıflığı zamanında konulmuş, bu

yasak İstanbul'un diğer yerlerinde de tatbike başlanılmak suretiyle bu âdet ortadan kalkmıştı.[201]

"Arkasındaki Şam kumaşından gecelik entarisi yırtılmıştı." (PK/3/274).

#### 3.11.1.1.8. Gocuk

"Büyük boz yakalı siyah gocuğunu çıkardı." (C/2/335).

#### 3.11.1.1.9. Gömlek

Gömlek çıplak tene giyilen şey demektir. Erkek gömleklerinin eteği dizden yukarda kalır ve belden aşağı iç donunun içine sokulur.[202]

"Temiz bir işkence aletine benzeyen gayet yüksek yakalı beyaz gömleğinde boyun bağı yoktu." (BH/3/13).

#### 3.11.1.1.10. Hırka

Tarikat mensuplarının giydikleri dikişli, yamalı ve halkın da bu adı verdikleri üst elbisesinin adıdır. Mevlevilerinki ötekilerinkinden farklı olarak kolları uzun ve geniş destegül gibi yakasızdı ve göğüs üstüne gelen kenarları iki sıra şeritli idi. Ulemanın binişi gibi hırka da Mevlevilerin resmî libası idi. Şeyhin huzuruna onunla giderler, mescide, meydana ve semahaneye onunla girerler, yalnız semaya başlayacakları sırada çıkarırlardı. Halkın giydiği üstlüğe de bu ad verilir.[203]

"Sonra da yakın yerlere, bakkala çakkala, mahalle kahvesine entari, hırka ile gider ve soranlara "Artık derviş olduk." derdi." (YBSB/4/16).

#### 3.11.1.1.11. Kaftan

---

[201] Mehmet Zeki Pakalın, "Gecelik Entarisi", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 1, s. 655.
[202] Reşad Ekrem Koçu, "Gömlek", **age.,** s. 125.
[203] Mehmet Zeki Pakalın, "Hırka", **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 2, s. 304.

Eskiden giyilen üst elbiselerinden birinin adıdır. Arapça hil'atın Türkçesidir. Kaftanlar cins ve nevilerine göre murabba kaftan, keçe kaftan, çuha kaftan gibi isimler alırlardı. Kaftanların renklerine, şeritlerine ve düğmelerine göre dereceleri anlaşılırdı. Yeniçeriler entariler üzerine giydikleri kaftanların uçlarını, yürürken ayaklarına dolaşmamak için, toplayarak bellerine sararlardı. Bu sebeple bunlara "dolama" denilirdi. Vezirlerin giydikleri kaftan altın düğmeli, sırma şeritli idi ve kadifeden yapılırdı. Kışın bunlara samur kürk kaplanırdı.[204]

"Sırtına bir kaftan attılar." (For./3/226).

#### 3.11.1.1.12. Kalpak

Pöstekiden yapılan başlık hakkında kullanılır bir tabirdir. Muhtelif şekilleri vardır. Post kalpak, Çerkez kalpağı, Tatar kalpağı, Rus kalpağı, kalpak nevilerini teşkil eder. Kalıplı olanlarına "şubara" denir. Şubarayı yeniçeriler zamanında topçu askerleri giyerlerdi.[205]

"Başında kuzu derisinden parlak ve şık Türk kalpağı." (PTÇ2/1/382).

#### 3.11.1.1.13. Kavuk

Kavuk, 1828'de İkinci Sultan Mahmud tarafından fesin umumi bir serpuş olarak kabulüne kadar yüzyıllar boyunca ecdadımız tarafından giyilmiş serpuşların en yaygını, en çeşitlisi. Yüzü çuhadan olur, içinde münasip bir bezden astar bulunur, yüzü ile astarı arasına pamuk konulurdu ve o pamuk tabakası, kavuğun çeşitlerine göre kabul edilmiş dikişlerle dikilirdi. Çeşidi ne olursa olsun kavuk mutlaka sarık sarılarak giyilmiştir, sarıksız kavuk asla giyilmemiştir.[206]

Abdülaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri** adlı eserinde kavuğun sosyal hayattaki yerini ve kavuğun yapımında kullanılan kumaşları şu şekilde anlatır:

---

[204] Reşad Ekrem Koçu, "Kaftan", **age.,** s. 135.
[205] "Kalpak", **age.,** s. 153.
[206] "Kavuk", **a.e.**, s. 149.

Yüzyılın başında giyilen kavukların şekli ve cinsi herkesin sınıf ve mesleğine göre değişirdi. Kavuğun şekline bakarak o kimsenin mensup olduğu sınıf herkesçe tanınırdı. Böylece kavukların her biri bir sınıfın âdeta alamet-i farikası hâline geldiği için bir kimse bir başkasının giydiği şeyi giyemezdi; mesela birinin eline kendisininkinden başka bir sanata mahsus bir kavuk geçmiş olsa bile giymesi yasaktı. Kavuklar kendilerine mahsus renklerde çukadan ve kadifeden yapılır, üzerine sınıfına göre mutlaka sarık sarılırdı.[207]

> "Başına bir kavuk koydular." (For./3/226).
> "Kavuk da bırakılacak bir şey değildi." (Ker./3/360).
> "Bu sarih temas silinirken karşısına kendi boğuk hayali gelirdi; gözleri patlamış, kavuğu bir tarafa yuvarlanmış, boynu yağlı bir kement ile sıkılmış, ayağından pabuçları çıkmış, ipek kuşağı çözülmüş, karanlık köpüklü ağzından siyah dili sarkmış bir naaş..." (Tes./2/176).

#### 3.11.1.1.14. Kebe

Kısa kepenek[208] anlamına gelir.

> "Ağır kebesiyle, siyah kalın kaşlarıyla, beyaz keçe külahıyla Gâvur Ali gözünün önüne geldi." (Bn/3/248).

#### 3.11.1.1.15. Kundura

İskarpinin kabası, konçsuz, 1-2 parmak topuklu, ökçe altı demir naçalı, taban altı kabaralı (demir çivili) ağır ve kaba ayakkabı; aslında erkek ayakkabısıdır.[209]

> "– Şu keratanın kunduralarını buraya getir!" (KBC/3/262).

---

[207] Abdülaziz Bey, **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,** Haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, C. 1, 2 C., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995, s. 223.
[208] "Kebe", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b50635af07b54.39294232, 19.07.2018.
[209] Reşad Ekrem Koçu, "Kundura", **age.,** s. 160.

#### 3.11.1.1.16. Kuşak

Beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş, şal vs. Eski Türk giyim kuşamında hem erkek hem de kadın belinde çok önemli bir yeri olmuştur. Eski kıyafetlerde kuşak hem bir erkek süsü olmuş hem de öne gelen kıvrımlarından cep gibi istifade edilmiştir; çevreler, bıçaklar, hançerler, çubuklar, tütün ve kav çakmak keseleri, para keseleri, enfiye kutuları, saatler, anahtarlar kuşak kıvrımları arasında sokulup taşınmışlardır.[210]

> "Kirli kuşağına kavalını bir silah gibi sokmuştu." (YE2/3/324-25).
> "Rahlelerdeki kitapları alıp hepsini belinden çıkardığı Trablus kuşağına sardı." (Ker./3/360).

#### 3.11.1.1.17. Külah

Türlü çeşitleri ile yüzyıllar boyunca yalnız erkekler ve asker ile her tabakadan halk tarafından giyilmiş bir serpuş; son külahlar cumhuriyet devrinde şapka kanununun çıkması üzerine fes ile beraber kalkmıştır. Külahı kavuktan ayıran hususiyet, dikişsiz, bir tek parça keçeden yapılmış olmasıdır; külah denilince keçeden bir serpuşun hatıra gelmesi gerektiği hâlde ayrıca "keçe külah" tabiri de kullanılmıştır.[211]

> "Gözlerini küçülterek yere baktı: "Şuna bir külah... İlk fırsatta bir külah..." (Kül./2/346).

#### 3.11.1.1.18. Mest

Yekpare ve yarıksız lâpçın ve ayakkabıya verilen addır. Abdest alınırken üzerine mesh verildiği için tahrife uğrayarak meydana gelmiştir. Asıl Türkçesi "Edik"tir. Eskiden pabuçla ve kundura ile giyerlerdi. Şimdi de lastikle giyenler vardır. Başka renkleri bulunmakla beraber en ziyade siyah ve sarı renkler kullanılırdı. Resmî

---

[210] "Kuşak", **age.,** s. 161.
[211] "Külah", **age.,** s. 162.

kıyafetlerde muayyen olan renkleri kullanmak mecburiyeti vardı. Bunlar alelekser kırmızı ve sarı idi. [212]

> "Hoca Efendi kollarını kapadı. Çoraplarını, mestini giydi. Cübbesini omzuna aldı." (F/2/68).

#### 3.11.1.1.19. Oda Esvabı

> "Amcamın arkasında deve tüyünden yapılmış bir oda esvabı vardı." (Mr/4/118).

#### 3.11.1.1.20. Palto

Avrupai kesim kaputun adı. Zamanımızda erkekler tarafından giyilen ve daima "paltoluk" denilen kalın kumaşlardan yapılan paltolar da devir devir kesim, biçim değiştirerek modaya tâbi olur. Erkek esvapları, kostümlerinin değişen ceket ve pantolon kesimlerine nispetle palto modaları daha seyrekçe değişmektedir. Yaka biçimleri, arkaya konulan tokalar, içten, üsten konan cepler, göğsün sol üstüne konan bir mendil cebi, kapaklı kapaksız kollar, omuz kesimleri, eteğin uzunluğu kısalığı, önden tek sıra yahut çift sıra düğme ile kavuşup kapanması, yakanın arka parçası kadifeden yapılması, yakaya bir kürk parçası konması palto modalarında başlıca değişikliklerdir. [213]

> "Paltomu giyerek sokağa çıktım." (P/1/294).

#### 3.11.1.1.21. Pantolon

Alafranga kıyafette belden aşağı giyilen kisvenin adı. 2. Sultan Mahmut'un yaptığı kıyafet inkılabından sonra şalvarın, çakşırın, poturun yerine giyilmiştir; avam ağzında "pantol" denilir. [214]

---

[212] Mehmet Zeki Pakalın, "Mest", **age.,** C. 2, s. 401.
[213] Reşad Ekrem Koçu, "Palto", **age.**, s. 186.
[214] "Pantolon", **age.,** s. 187.

"Bol pembe gömleği, dar şayak pantolonu içinde insan esvabı giymiş, insan maskesi takmış..." (Meh./3/355).

"Ayağında gayet kıymetli kumaştan yapılmış bir fantezi pantolon vardı." (Foya/4/389).

#### 3.11.1.1.22. Pardösü

Serin havalarda öbür giysilerin üzerine giyilen, paltodan ince üstlük[215] anlamına gelir.

"Kolundaki pardösüsünü çiğniyor ve düşmanını yere seren bir kahraman azametiyle başını yukarı kaldırıyordu." (BD/1/395).

"Uzun, bol ve siyah pardösüsüyle, geceleyin ziya altında daha parlak görünen beyaz saçları, beyaz sakalıyla hakikaten pek uzak bir hayali, bir heyulayı andırıyordu..." (HG/2/74).

"Giydiğim pardösünün cebine kendi eliyle koyarak ve manasını hissedemediğim garip bir tebessümle devam ederek..." (TEBT/1/160).

#### 3.11.1.1.23. Pelerin

Omuzlar üzerine atılarak kullanılır kolsuz erkek üstlüğünün adıdır. Bir zamanlar askerî okullar öğrencilerine de kışlık kaput yerine pelerinler verilmiştir. Devrik kapalı yakalı, önden bir sıra düğme ile iliklenir, omuzlardan aşağıya gayet bol olarak dökülür ve uzun olan eteği ayak bilekleri hizasına kadar inerdi. İki yanında cep ağzına yukarıdan iki kesik bulunur idi ki icab ettiği zaman buralardan kol çıkarılırdı. At üstünde kaputtan daha rahat bir üstlüktü; giyip çıkarma derdi yoktu.[216]

"Ben pelerinime daha ziyade büründüm." (İH/1/200-201).

#### 3.11.1.1.24. Pijama

---

[215] "Pardösü", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5074858c1d14.39255287, 19.07.2018.

[216] Reşad Ekrem Koçu, "Pelerin", **age.**, s. 190.

"Al pijamalarını giy." (HLBK/4/91).

#### 3.11.1.1.25. Potin

Erkeklerin giydiği kısa konçlu Avrupai biçimli bir ayakkabının adı. Koncu incik kemikleri üstüne kadar çıkar, ya önden potin bağı denilen kendine mahsus yapılır uçları küçücük ve incecik demir borulu bağlarla bağlanır yahut dışa doğru yana yakın bir sıra kendine mahsus düğmelerle iliklenir, kapanırdı. Düğmeli potinler kibar işi bilinirdi. Yakın geçmişte pek şık beyler de kışın potin üstüne podüsüedden küçük bir tozluk takarlardı.[217]

"Ceketini, fesini, potinlerini çıkarmış, şişman vücuduyla peykeye uzanmış." (Meh./3/355).

#### 3.11.1.1.26. Potur

Şalvar, çakşır, pantolon gibi erkekler tarafından vücudun belden aşağı kısmına giyilen potur adını, kırma ve buruşuk anlamında pot isminden almıştır. Poturun ön tarafı adeta pantolon önü gibidir, bacak çatalı arasından bir, en çok iki üç kırma yaparak toplanmış; arka tarafı şalvar ağı gibi kırmalı, potlu, körüklü olarak sarkıktır. Fakat en çok diz kapaklarının art hizasına kadar iner.[218]

"Bunu poturunun içine dikeceksin." (BÇA/4/370).

#### 3.11.1.1.27. Ropdöşambır

Erkeklerin evin içinde kıyafetlerinin üzerine giydikleri üstlüktür.[219]

"Arkasındaki deve tüyünden kısa hafif bir ropdöşambr idi." (Foya/4/390).

#### 3.11.1.1.28. Sarık

---

[217] "Potin", **age.**, s. 193.
[218] "Potur", **age.,** s. 194.
[219] "Rodöşambır", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b507a02896bc8.68817914, 19.07.2018.

Kavuk, börk, külâh, fes ve emsali başlıklar üzerine sarılan tülbent, ağbani veya şala verilen addır. Bunun yerine Arapçası olan "amame" de kullanılırdı. Sarılış şekline göre dardağan sarık, silme sarık, burma sarık adını alırlardı. Ulema; beyaz, tarikat mensupları; beyaz, kırmızı, siyah, yeşil, halk; ağbani sarık sararlardı. Sarığın sarkık olarak bırakılan ucuna "taylesan" denilirdi. Ulemadan rütbesi olanlar resmî, Halvetî şeyhleri ise âdi günlerde taylesan bırakırlardı. Sarık, Cumhuriyet devrinde çıkınlan kanunla tahdit edilmiştir.[220]

"Başında ince abani bir sarık vardı." (BH/3/11).

#### 3.11.1.1.29. Serpuş

Başa giyilen şeyler, başlıklar hakkında kullanılır bir tâbirdir. İnsanlar havanın tesirinden kendilerini korumak için elbise giymiye mecbur oldukları gibi serpuş kullanmak zaruretini de duymuşlardır. Diğer milletlerde olduğu gibi ilk İslamlarda da serpuş gayet basit idi ve bundan gaye yalnız başın soğuk ve sıcaktan muhafazasıydı. Fakat sonraları iş değişmiş, havanın tesirinden korunma ile beraber bazı ahvâlde ondan da üstün olarak debdebe vasıtası olmuştur.[221]

"Sıkılıyor ve hafif bir hararet, sıcak ve mahsus bir nefes gibi şakaklarına yükseliyor, küçük serpuşunun altındaki çok saçlı başı kaşınıyordu." (İM/1/102-103).

#### 3.11.1.1.30. Şapka

Keçe, hasır, kumaş, ip vb. ile yapılan başlıktır.[222]

---

[220] Mehmet Zeki Pakalın, "Sarık", **age.**, s. 186.
[221] "Serpuş", **age.,** s. 190.
[222] "Şapka", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b507b2b4bb610.51619202, 19.07.2018.

"İşte aksi gibi bir fesli geçmiyordu. Hep şapkalı, şapkalı, şapkalı..." (PTÇ1/1/244).

Bir zamanlar şapkayı sadece gayrimüslimler giydiği için şapka giyen Türk ve Müslümanlara iyi gözle bakılmadığını **Piç** adlı hikâyeden anlıyoruz:

"Mısır gibi hiç olmazsa isimce Müslüman sayılan bir memlekette bir Türk'ün şapka giymesinde ne vardı?" (P/1/296).

#### 3.11.1.1.31. Takke

Başın terini çekmek ve kavuk çıkarıldığı zaman başın üşümemesini temin etmek için başlık altına giyilen bezden, ince kumaştan başlık adıdır. Ev içinde giyilen başlık yerinde de kullanılır. Şekil ve nevilerine göre sade takke, kürklü takke, musannifî takke, kemha takke, Bursa çatması takke gibi adlar verilirdi. Yatarken başın üşümemesi için giyilenlerine gece takkesi yahut şeb takke denilir.[223]

"Daha birçok ayak satıcıları, yolun fesli, takkeli, sarıklı, şapkalı, arakiyeli, yeldirmeli, kavuklu, çarşaflı alaca kalabalığına karışmış, bağırarak, alışveriş ederek yürüyorlardı." (Nez/4/232).

#### 3.11.1.1.32. Terlik

Çorapsız giyilen hafif ayakkabı. Aslında ev içinde giyilen hafif bir ayakkabıdır; tabanı köseleden üstleri deri, keçe, çuha, kadife, sırma işlemeli, inci işlemeli, arkası ve yanları tamamen açık, ayağın yalnız ön kısmını örter, yanları ve arkası kapalı türlü çeşidi vardır; kadın erkek terliği olarak ayrılır, hem erkeklerin hem kadınların giydiği terlikler olmuştur.[224]

"Kırmızı çedik terliklerden bir tanesini giydim." (Mr/4/118).

---

[223] "Takke", **age.,** s. 383.
[224] Reşad Ekrem Koçu, "Terlik", **age.**, s. 228.

#### 3.11.1.1.33. Tunik

"Arkasında erguvanî salaşpurdan bir tunik, başında sararmış defne yapraklarından bir hotoz vardı." (İn/4/359).

#### 3.11.1.1.34. Yakalık

Erkek gömleklerinin üzerine takılan eğreti yaka.[225]

"Otuz dokuz numara yakalık kullanırken şimdi otuz iki numara yakanın içindeki boynu İsveç jimnastiğinin en güç hareketlerini bile yapabilirdi." (YBH/2/161).

#### 3.11.1.1.35. Yelek

"Zevcim Vikont'a işaret etti ve sol elini -en ziyade memnun olduğu zamanlar yapar- yeleğinin cebine sokarak dikkatli dikkatli bana bakıyordu." (Hed/KGYÖS/102).

### 3.11.1.2. Kadın Kıyafeti

Giyim kuşam Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde bolca yer alan bir unsurdur. Erkek kıyafetleri gibi kadın kıyafetleri de çok çeşitli şekillerde hikâyelerde yer almıştır. Bazen sadece adı zikredilen kıyafet çeşitleri zaman zaman da deyatlı olarak anlatılmıştır. Hikâyeler devrin kadın giyim kuşamına ait zengin bir bilgi birikimi barındırması bakımından son derece mühimdir. Hikâyelerde sadece kıyafetlerden değil giyim kuşam kültürüne dair çeşitli âdetlerden de bahsedilir.

---

[225] "Yakalık", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b507f714f77b0.37842155, 19.07.2018.

Ömer Seyfettin **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde 1800'lü yılların kadın giyiminden bahseder. O zamanlar modanın olmadığını ve gençlerin yeni kıyafetler edinmek yerine büyüklerinin kıyafetlerini giymekte olduklarını aktarır:

> "Moda yoktu... Annelerinin esvaplarını kızlar giyer, büyük ninelerinin mücevherlerini torunlar takardı. Sırmalı, çedik pabuçlar, kırmızı feraceler..." (BVK/1/177).

Yazar, Türklerin kadın algısından bahsettiği **Aşk Dalgası** adlı hikâyesinde eve alınan hizmetçinin evin erkeğinin dikkatini çekmemesi için nasıl giydirildiğinden bahseder:

> "Kuvvetli ve fırlak kalçaları görünmesin diye gayet bol esvap giydirirler." (AD/1/273).

Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer alan kadın giyim kuşamına dair tespitler alfabetik olarak sıralanmıştır:

#### 3.11.1.2.1. Başörtüsü

"Yeşil başörtüsünü elleriyle düzeltti." (Hav./3/373).

#### 3.11.1.2.2. Bluz

Vücudun üst bölümüne giyilen, genellikle ince kumaştan yapılan veya iplikten örülen kadın giysisi.[226]

> "Üstünde oldukça dekolte beyaz bir bluz, belini biraz fazla incelten lacivert bir etek, ayağında ince muslin bir çorap, açık rugan iskarpinler vardı." (Mür./3/330).

---

[226] "Bluz", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5081e4738bf8.34185797, 19.07.2018.

"Arkasında beyaz bir buluz vardı." (ÇE/4/96).

#### 3.11.1.2.3. Çarık

Köylümüzün en yaygın ve en makbul ayakkabısı. Tuz ile terbiye edilerek gölgede kurutulmuş gönden yapılır, en makbulü de manda gönünün sırt kısmından yapılmış olanıdır. Tek parça gönden, ayak tabanı, enlerine kadar parmak üstleri, ayak etrafı ile topuğu kapatır ve sırım ile bağlanarak ayağa geçirilir. Yalın ayak ile katiyen giyilmez; ayağa kalın yün çorap geçirilerek yahut ayakla baldıra bir bez dolak sarılarak giyilir.[227]

"Uzun, kıvırcık kirpikli iri siyah gözlerini yırtık çarıklarına dikti." (BÇA/4/363).

#### 3.11.1.2.4. Çarşaf

Müslüman kadınların eskiden tesettür (erkeklerden saklanma) maksadıyla giydikleri üstlüğün adı idi. Buna "car" da denilirdi. Eskiden Müslüman kadınları ferace giyerlerken Arabistan'a giden ailelerin Arap kadınlarının giydikleri "torba", "dolma" diye adlandırılan çarşafları Tanzimat sıralarında İstanbul'a getirmeleri bu örtünün İstanbul'da ve taşralarda da taammümüne sebep olmuştur. Suriye'nin Hıristiyan ve Yahudi ve Rumeli'nin bazı yerlerinde Hıristiyan kadınları da sokağa çıkarlarken giyerlerdi.[228]

"Artık şimdi kadınlar da, her tarafları örtülü koyu siyah çarşaflarının altında sanki şangırtıları işitilmemek için pamuklara sarılmış gayet ağır ve gizli esirlik zulüm zincirleri taşıyan lanetlenmiş, hayattan kovulmuş hasta ve dilsiz heyulalar gibi sendeleyerek, titreyerek yavaş yavaş çıkıyorlar ve başlarını önlerine eğerek düşmemek, bir şeye dokunmamak, birbirlerine çarpmamak,

---

[227] Reşad Ekrem Koçu, "Çarık", **age.**, s. 64.
[228] Mehmet Zeki Pakalın, "Çarşaf", **age.**, C. 1, s. 327.

yanlış bir adım atmamak için kalın ve kara peçelerinin altında bastıkları yeri görmeye çalışıyorlardı...” (AD/1/277).

“Lacivert çarşafın ve gür kumral saçların çerçevelediği şuh ve narin yüzü kıpkırmızı idi.” (H/3/17).

#### 3.11.1.2.5. Çatkı

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**’te “Alından geçerek başın çevresine çember gibi bağlanan bağ, kaşbastı.”[229] şeklinde yer alır.

“Ağlayarak, sızlayarak Durmuş’un karısını evine getirdiler. Hepsinin alnında çatkı vardı.” (ÜN/2/121).

#### 3.11.1.2.6. Çorap

Ayağa giyilen örme şey. Çorap ya el örgüsü ya makine örgüsüdür. Çorap giyildiği yere ve sair küçük hususiyetlerine göre de çeşitli isimler alır: kısa konçlu, uzun konçlu, ajurlu, düz renkli, bagetli gibi.[230]

“Ayağına ipek çorapla yüksek ökçeli botlar giyecek.” (H/3/41).

“Yün çoraplı güzel kalın bacaklarını, nihayet bulmaz millî çorabını örerken, uçları ince parmaklı, işten biraz esmerleşmiş kuvvetli pençelerini hep dürbünle seyrediyordum.” (Nak./3/60).

“Çoraplarını giydirirken ayaklarının, bacaklarının beyazlığı, güzelliği onları haykırtıyordu.” (ZE/3/343).

#### 3.11.1.2.7. Don

---

[229] “Çatkı”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5be36ed61fc265.07113178, 08.11.2018.

[230] Reşad Ekrem Koçu, “Çorap”, **age.**, s. 79.

Vücudu belden aşağı, topuklara kadar örten ve bacaklar için iki paçası bulunan ve ten üstüne giyilen bir iç çamaşırı; tasrih ile "iç donu ayrıca "tuman" da denilir. Erkek ve kadın iç donunun kesimi ayrı ayrı olmuştur.[231]

> "Ceketini, etekliğini, çoraplarını, donunu yavaş yavaş çıkarıyor, pencereden giren çapkın rüzgâr, dağıttığı saçlarını, dekolte gömleğinden pek cazip ve muharrik görünen beyaz ve dolgun omuzları üzerinde uçuruyordu." (TEBT/1/159).

#### 3.11.1.2.8. Entari

Eskiden üste giyilen iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç etekliği uzun gömlek gibi elbisenin adı idi. Bunların en mükemmeli sarayda mahfuz Bayezid'in Bursa kumaşından yapılmış entarisidir ki teşhir için Londra'ya gönderildiği zaman iki yüz bin lira kıymet konulmuştu.[232]

> "Dört peşli mavi basma entarisiyle, fes rengi oymalı yemenisiyle Matlubecik ne şirindi." (Y/3/90).

#### 3.11.1.2.9. Eteklik

Belden aşağı bir yarım entaridir diyebiliriz. Bir kadın esvabıdır ve etekliğin kadınlarımız tarafından yaygın şekilde giyilmeye başlaması, Tanzimat Devri'nden sonradır. Alafrangalık yolunda yüksek tabakaya mensup ailelerin kadınları tarafından rağbet görmüştür. Tanzimat zamanında etekliğin türlü kesimleri olmuştur. Bu kesimlerin en önemli hususiyetleri de uzunluk ve kısalık modalarıdır, topuklara kadar inmiş, baldır hizasına çıkmış, diz kapağına, hatta diz kapağının da üstüne kadar kısalmıştır.[233]

---

[231] "Don", **age.,** s. 93.
[232] Mehmet Zeki Pakalın, "Entari", **age.,** C. 1, s. 541.
[233] Reşad Ekrem Koçu, "Eteklik", **age.**, s. 106.

"Kısa siyah etekliğinin altından gözüken bacaklarının o insanı helecandan titreten bedîî şekline baktım." (ÇE/4/97).

#### 3.11.1.2.10. Ferace

Kadınların sokakta yaşmakla beraber giydikleri üst esvabı.[234] Çarşaftan evvel kadınların tesettür için giydikleri üstlüğün adıdır. Feraceler çuhadan, softan, sonraları aynı zamanda fantezi kumaştan yapılırdı. Düz, süssüz ve sade olanları olduğu gibi cepleri ve yakaları işlemelileri de olurdu. Arkası, yakası uzun olanları, modaya göre bol, darları vardı. Renkleri daha ziyade koyu idi. Bir aralık al moda olmuş, kibarlar hep o renkte ferace yapmışlardır.[235]

"Ah hele kırmızı feraceler... Baharın yeşil çimenleri üzerinde, seyir yerlerinde kadınlar tıpkı gelincik çiçeği gibi parlardı." (BVK/1/177).

#### 3.11.1.2.11. Fistan

Kadınların bellerinden aşağı giydikleri geniş ve uzun elbisenin adıdır. Arnavutlarla Rumların dizlerine kadar giydikleri kırmalı elbiseye de bu ad verilir.[236]

"Ahmet Efendi fistanların arasına girer, kapı kilitlenir, bu sırada Hâmit Bey odaya girer." (YD/1/93).

#### 3.11.1.2.12. Gömlek

"Islanan tül gömleği pembe vücuduna yapıştı, bir buhar gibi kayboldu." (DMU/3/165).

#### 3.11.1.2.13. Hotoz

Eskiden kadınların başlarına giydikleri başlıklardan birinin adıdır. Tataristanın uzun kıllı öküzü kuyruğundan tuğ ve at boğazına taktıkları kotaz yapılırdı. Saç gibi baş

---

[234] "Ferace", **a.e**., s. 108.
[235] Mehmet Zeki Pakalın, "Ferace", **age.**, C. 1, s. 601.
[236] "Fistan", **a.e**., s. 632.

dahi yapıldığından kadın başına tâmimen hotoz denmiştir. Kayık hotoz, küp kapağı hotoz. Hotozlar önü yüksek, arkası açık çember gibi tepesi açık yahut kapalı olurdu, önüne yakışır bir elmas, ya tüy her ne istenirse takılırdı. Hotoz üzerine elmas takılmazdı. Başta iyi durması, düşmemesi için elmas iğne ile tutturulurdu. Sokağa çıkıldığı zaman yaşmak hotozun üzerine bağlanırdı. Şapkaların altına teli konulduğu gibi papazi ve krep hotozların altına da gaz boyaması konulurdu.[237]

> "Ah, işte on senedir tekrar varacak, boyu boyuna uyar, hotozu hotozuna uygun bir adam bulamamıştı." (Nez/4/234).

#### 3.11.1.2.14. İskarpin

Türk kadını ferace yaşmak altında daima pabuç giymiştir; carlı, bürgülü kadınlarımız da kundura giymiştir. 2. Abdülhamit zamanında feracenin yerini çarşaf alırken evi alafrangalaşmış ailelerin hanımları da çarşafla beraber alafranga bir ayakkabı olarak uzun konçlu, koncu baldıra kadar çıkan bağlı kadın botları giymişlerdir. Meşrutiyetten sonra botların yerini ayağı bileklere kadar kapsayan kadın ayakkabılar almıştır. Ve bu ayakkabılar zaman ile günden güne dekolteleşerek zamanımızdaki iskarpinlere, hemen bir taban ile topuktan ibaret, var ile yok arası topuğu, parmakları tamamen teşhir eden iskarpinlere varmıştır.[238]

> "Fakat boyu çok kısa olduğu için evin içinde de bir karışa yakın ökçeli iskarpinler giyerdi." (YÖ/3/363).

#### 3.11.1.2.15. Korse

İnce görünmek için kullanılan esnek iç giysisi.[239]

> "Nefes aldıkça korsesi yırtılacak diye korkuyordum." (KH/1/338).

---

[237] "Hotoz", **a.e.**, s. 817.
[238] Reşad Ekrem Koçu, "İskarpin", **age.**, s. 134.
[239] "Korse", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b5091203b0831.31986831, 19.07.2018.

#### 3.11.1.2.16. Manto

Kadın paltosu.[240]

"Ağır lutr bir manto." (TR/3/109).
"Arkanda yüz liraya yapılamayacak bir manto vardı." (UK/4/295).

#### 3.11.1.2.17. Örtü

Örtünmek inançla organik bağı olan, kadınların özellikle ev dışında çok dikkat ettiği bir durumdur. Hikâyelerde özellikle yaşlı hanımlara örtüleriyle yer verilir. Ev içinde kadınların örtü örtmeye dışarıki kadar dikkat etmediği hikâyelerden anlaşılmaktadır. Ömer Seyfettin bazı hikâyelerinde kocasının yanında sürekli ve aşırı örtünen kadınları eleştirdiği gibi bazı hikâyelerinde örtü konusundaki çözülmelerden de şikâyet eder. Özellikle **Harem** adlı hikâyesinde örtü ve haram konusunda şeklî değil vicdani örtünmenin en gereklisi olduğu düşüncesindedir.

"Harem tarafı da hayalinde dalgalanıyordu, başı yeşil örtülü annesiyle, daima yere bakan, omzunda hale gibi pembe bir atkı taşıyan mukaddes hemşiresini görüyordu." (PTÇ1/1/246).
"Etrafa dökülüyor bahanesiyle saçlarını sımsıkı bir yemeni ile bağlarlar." (AD/1/273).
"Bütün şişman vücudunu kaplayan kocaman başörtüsünün içinden gök mavi gözleriyle –tıpkı bulutlar arasında kalmış ihtiyar bir melâike gibi- bakar, ağzından hiç kötü söz çıkmazdı." (Y/3/90).

#### 3.11.1.2.18. Potin

"Senden esvap, etek, çarşaf, potin almaya geldik." (ZE/3/342).

#### 3.11.1.2.19. Takunya

---

[240] "Manto", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b509e122b5659.05125664, 19.07.2018.

Nalın gibi odundan oyulmuş ve üstüne sadece ayağı tutacak köseleden bir tasma çakılmış basit bir ayakkabıdır, fakat nalından farklıcadır ve farkı da yalnız ondan alçak oluşu değildir. Takunyanın, 3-4 parmak yüksekliğinde, tıpkı kundura ökçesi gibi bir ökçesi vardır ve taban kısmı da içi dolu bir kaşık şekline benzer. Evlerde zemini taş döşeli mutfaklarda ve bahçeye çıkarken giyilir, alaturka ayak yollarına da bazen nalın yerine takunya konulurdu.[241]

"Takunyalarını giydi." (Tür./3/216).

#### 3.11.1.2.20. Tayyör

Ceket ve etekten oluşan kadın giysisi.[242]

"Bir insanın boğazı günde en aşağı bir lira istediği bir zamanda bir aile sahibi iki yüz liraya bir tayyör yaptıramazdı." (UK/4/296).

#### 3.11.1.2.21. Terlik

"Hatice Hanım, doktorun tavsiye ettiği bu yünden terlikleri aldırdı. Hakikaten rahattı." (YÖ/3/363).

#### 3.11.1.2.22. Yeldirme

Adını, telaş ile koşturmak, uçurmak anlamında yeldirmek kökünden almıştır. Başa bir örtü atılıp hemen sırta geçirilerek sokağa çıkılabilen bir üstlük idi. Çoğunlukla avam tabakasına mensup kadınların giydiği üstlüktür.[243]

"Yeldirmeli kadınlar, gençler hep onlara bakıyorlardı." (ZE/3/347).
"Lacivert baş örtüsünü yeldirmesinin omuzlarına indirdi." (Bb/4/41).

---

[241] Reşad Ekrem Koçu, "Takunya", **age.**, s. 221.
[242] "Tayyör", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b517e1612f096.23684650, 20.07.2018.
[243] Reşad Ekrem Koçu, "Yeldirme", **age.**, s. 241.

#### 3.11.1.2.23. Yemeni

Üzerine el kalıpları ile çiçek şekilli süs motifleri basılmış büyükçe bir değirmi hâlindeki tülbent bezin diğer adıdır ki kadınlar tarafından başa bağlanır; fırdolayı etrafı da oya dikilerek ayrıca süslenen yemeniler, kadın başına kundak yahut salma denilen iki tarzda bağlanagelmiştir. Kadınların bu baş yemenileri, etrafı oyalı düz bir beyaz tülbent de olabilirdi. Onun içindir ki basma suretiyle çiçekli motiflerle süslenmiş olanlarına, bu süsleme sanatına verilen ismi nispetle ayrıca yazma yemeni denilirdi.

Ömer Seyfettin **Türbe, Bir Hayır** ve **Hürriyete Layık Bir Kahraman** adlı hikâyelerinde yemenili kadınlardan bahseder. Yemeniler renkleri ve büyüklükleri gibi şeklî unsurlarıyla yer almaktadır:

> "Küçük bahçe kapısında iri, yeşil yemenili bir Arap göründü." (Tür./3/216).
> "Ocağın önünde, karısının vişneçürüğü yemenisini çözüp, kınalı saçlarını taradığını görüyordu." (Bha/4/10).
> "Kenarı gümüşî yollu beyaz bir yemeni ile saçlarını sımsıkı bağlamış olan annesi..." (HLBK/4/80).

### 3.11.1.3. Resmî Kıyafet

#### 3.11.1.3.1. Asker Kıyafeti

Ömer Seyfettin'in askerlik hayatının içinde uzun yıllar kalmış bir yazar olarak askerî yaşam ile ilgili hikâyelerde çeşitli detaylar vermiştir. Bu detaylardan biri de asker kıyafetleri ile ilgili ayrıntılardır. Hikâyelerinde sadece yaşadığı devri değil çeşitli dönemleri kapsayan askerî giyim kuşam ile ilgili bilgiler yer alır. Sadece Müslüman askerlerinin değil gayrimüslim askerlerin de giyim şekillerine yer verdiği görülmektedir:

> "Parlak zırhlı, tüylü tolgalarının etrafında altınlı siperleri göze çarpan cesur şövalyeler, gümüş tokalı kemerler bağlamış zengin asilzadeler bir tarafa toplandılar." (Vire/2/157).
> "Tolgasını başına geçirdi. Kılıcının kayışını, kuburluklarını sıkıştırdı." (Fer./2/104).

**İrtica Haberi** adlı hikâyede Balkanlar'da görev yapan bir redif taburunun kıyafetinden bahsedilir:

"Neferlerimiz hep beyaz külah giydi. Depodaki beyaz dolakları dağıttık. Biz de beyaz külah giyeceğiz. Çarıklarımız yağlandı." (İH/1/203).
"Kaputumu giydim." (Nak./3/56).

#### 3.11.1.3.2. Elçi ve Maiyetinin Kıyafeti

"– Koca Eflak'ın içinde üç yüz atlıdan kuşkulanıyorsun. Bunlar elçi maiyeti... İşlemeli mızraklarına, süslü esvaplarına, altın haşalarına, sırma eğerlerine aldanma..." (Top./2/258).
"Padişahın gönderdiği Türk, ak bir atın üstünde, yüksek kavuğu ile geliyor, uzun kaftanının etekleri iki tarafında çırpınıyordu. Arkasından tırıs süren sırma takımlı, murassa kılıçlı maiyeti, yeni gördükleri bu halka gülerek bakıyorlardı." (Top./2/259).
"Parlak ipek kaftanının altından görünen sırma kenarlı neftî esvaplarının, murassa kemerinin ihtişamı kalın vücuduna pek uymuyordu." (Top./2/259).

#### 3.11.1.3.3. Polis Kıyafeti

"Boz kalpaklı şık polisler kimseye göz açtırmıyordu." (DZ/2/290).

#### 3.11.1.3.4. Sadrazam/Vezir/Paşa Kıyafeti

"Yağmurun loş gölgeleri içinde koca kavuğu ve uzun boyu ile Sokullu'nun elleri önünde bağlı , gözleri yerde, yavaş yavaş gerduneye yaklaştığı görüldü." (Fer./2/98).
"Sakin ve ıslak vezirler büyük kavuklarındaki parlak tuğları sallayarak, gözleri yerlerde, altın tekerleklerin yanı sıra yürüyorlardı." (Fer./2/98).

### 3.11.2. Kumaş Türleri

#### 3.11.2.1. Diba

Altın ve gümüş işlemeli[244] brocart denilen, muhtelif renk ve desende bir tür ipekli kumaş.[245]

> "– Sırmakeş Toroğlu'ndaki dibası Hint'ten, harcı Venedik'ten gelme "Pembe İncili Kaftan"ı alacağım." (PİK/2/192).

#### 3.11.2.2. İpek

Hayvansal kaynaklı doğal bir elyaf türüdür. İpekböceğinin salgıladığı çift iplikçikli ince, sağlam, esnek, parlak, telsi bir maddedir. Bu telsi salgısıyla ipekböceğinin oluşturduğu kozadan, özel yöntemler uygulanarak elde edilir. MÖ 2600 yıllarında Çin'de üretilmeye başlanan ve ülkemizde de üretilen ipek elde edilmesinin çok zahmetli oluşu ve üretildiği bölgelerin kısıtlı oluşuyla pahalı bir dokuma maddesidir.[246]

> "İpekli bir korse koydular, yine ipekten, gayet ağır bir esvap giydirdiler." (ZE/3/342-43).
>
> "Lalî'nin arkasında siyah ve bol bir yeldirme ve başında kalın ve beyaz ipekten bir namaz bezi vardı." (BL/2/36).

#### 3.11.2.3. Kadife

Yüzeyi havlı, parlak, yumuşak kumaş.[247] Eskiden beri memleketimizde kadın ve erkek esvaplığı olarak kullanılagelmiştir. Daha 14. ve 15. yüzyıllarda Bursa'da dokunmuş ipekli Türk kadifeleri Avrupa pazarlarında da en makbul kumaşlardan biri olarak tanınmıştı. Kabartma nakışlı Türk kadifeleri ise zengin ve kibar harcı kumaş olarak meşhurdu.[248]

---

[244] "Diba", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b61d3f33807e7.66640960, 01.08.2018.
[245] Nurettin Yatman, **Türk Kumaşları,** Ankara, Maarif Matbaası, 1945, s. 67.
[246] Atilla Ergür, "İpek", **Tekstil Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002, s. 115.
[247] "Kadife", **age.,** s. 124.
[248] Reşad Ekrem Koçu, "Kadife", **age.**, s. 136.

"Eline kadifeden altın kenarlı şık bir çanta verdiler." (ZE/3/344).

#### 3.11.2.4. Keçe

"Ağır kebesiyle, siyah kalın kaşlarıyla, beyaz keçe külahıyla Gâvur Ali gözünün önüne geldi." (Bn/3/248).

#### 3.11.2.5. Keten

Ketengillerden, çiçekleri mavi renkte ve beş taç yapraklı, lifleri dokumacılıkta kullanılan bir bitki ve bu bitkinin liflerinden yapılmış kumaş.[249]

"Berberin arkasında beyaz uzun bir keten gömlek vardı. " (C/2/339).

#### 3.11.2.6. Maroken

Yüzeyi keçi derisine benzeyecek biçimde özel aprelenmiş ipek ya da pamuklu kumaş.[250]

"Maroken kanepesinin koltuğuna vurdu." (İDA/4/30).

#### 3.11.2.7. Podösüet

Yumuşak, yüzü ince havlı bir tür deri.[251]

"Podüsüet terliklerinin üstünden ipek çorakları gözüküyordu." (Foya/4/389-90).

#### 3.11.2.8. Şayak

---

[249] "Keten", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b517e036a7a93.62931644, 20.07.2018.
[250] Atilla Ergür, "Maroken", **age.**, s. 176.
[251] "Süet", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b518e4e475640.23803320, 20.07.2018.

Kalın ve kaba dokunuşlu, lacivert, siyah gibi koyu renklere boyalı, dayanıklı, giysilik, yünlü kumaş.[252]

> "Arkasına giydiği buruşuk şayak esvaplarından ağır bir rutubet kokusu fışkırdığını duyuyordu." (MBD/2/403).

#### 3.11.2.9. Şifon

Bezayağı örgüde tek katlı ve çok bükümlü ipek ya da reyon ipliği ile dokunmuş, çok yumuşak, ince, saydam bir kumaş.[253]

> "İnce şifon çarşafının altında şekli görünen uzun uyluğuna altın el çantasını vurarak sordu." (ZR/3/334).

#### 3.11.2.10. Yün

İnceliği, yumuşaklığı, esnekliği, eğrilme yeteneği, sağlamlığı, yaylanma ve nem çekme yeteneğinin yüksekliği gibi özelliklere sahip değerli bir elyaf. Koyunların üstünü kaplayan yapağı gömleğinin kırkılmış, temizlenmiş hâline verilen addır.[254]

> "Onlar kalkınca o da meçhul bir sevinçle doğruldu, yatağın arasından eski, yamalı, siyah yünden bol bir çarşaf çıkardı." (ZE/3/340-41).

### 3.11.3. Süs

#### 3.11.3.1. Erkek Süsü

Erkeklerin de en az kadınlar kadar modayı yakından takip edenlerinin hâlleri **Kesik Bıyık** adlı hikâyede anlatılır. Moda ve taklit eleştirisi yapılan bu hikâyede, pala bıyıklarını sırf günün modası gereği Amerikanvari kestiren bir adamın, kendisine yakışmadığını bildiği hâlde yeni görünüşünden vazgeçmeyerek modaya uyma pahasına düştüğü durum anlatır:

---

[252] "Şayak", **age.,** s. 253.
[253] "Şifon", **age.,** s.254.
[254] "Yün", **age.,** s.304.

"Yeni potinler, yeni gömlekler, güzel bir bavul, falan... Yarım aylık varidatımı geçti. İki şapka... Vay anasını! Öyle pahalı ki... Bizim on fese bedel!" (Muh./2/304).

"Ben de taklitçinin biriyim, her modayı yaparım. Altı yedi sene evvel, gördüm ki herkes bıyıklarını Amerikanvari kestiriyor. Benim de hemen kestirdiğimi tabii tahmin edersiniz." (TR/3/111).

#### 3.11.3.1.1. Baston

Yürür iken dayanarak kuvvet almak için erkekler, nadiren de kadınlar tarafından kullanılan alafranga zarif değnek. Baston saplarının içinde kuyumcu yahut heykeltıraş elinden çıkmış sanat kıymeti taşıyanları vardır; değnek kısmı da ağacının cinsine göre ayrıca kıymetlenir. Memleketimizde baston kullanma on dokuzuncu yüzyıl ortalarında başlamış ve yayılmıştır. Baston ikinci Abdülhamit döneminde yaş icabı veya herhangi bir ihtiyaç ile bir dayanak olmaktan çıkmış, kullananı ayak takımından ayıran bir alametifarika gibi telakki edilmişti. Genç yaşlı bütün memurlar baston kullanmaya başladılar hatta gençler arasında baston, mavi camlı gözlükle beraber bir aşırı şıklık, alafrangalık icabı bilindi. Bazı gençler fotoğraflarını bile ellerinde bastonları ile çıkarır oldular.[255]

Erkek süsünün en ilgi dikkat çekenleri arasında yer alan bastonlar hikâyelere sıklıkla girmiş beyefendilerin ellerinde gezinti yerlerinde boy göstermiştir. İstanbul'un en popüler mekânlarında gençler ellerine bastonlarını alarak arzıendam ettikleri hikâyeler oldukça fazladır. Yine hikâyelerden anlaşıldığı üzere en büyük şıklık yarışının bastonlar üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır:

"Pardösüsünü ve bastonunu alarak dışarı çıktı." (BD/1/398).

#### 3.11.3.1.2. Bıyık

[255] Reşad Ekrem Koçu, "Baston", **age.,** s. 36-37.

Yüze yaraştırılmış muhtelif şekilleri olan bıyık yüzyıllar boyunca toplum hayatımızda sadece sahibinin tuvalet zevkine bağlı kalmamış onun içtimai mevkii bakımından da bir mana ifade etmiştir. Yüksek tabakanın bıyık kesimi ve terbiyesi orta tabaka, esnaf ve avamdan farklı olmuştur. Yüzyılımız başlarında Türkler bıyığı erkeklik alameti bilmiş ve bıyık asla kesilmemiştir.[256]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden anladığımız kadarıyla "kesik bıyık" dönemin gençler arasındaki bıyık modasını oluşturmaktadır. Amerikanvari tarzın bir örneği olan kesik bıyık modası alaturka ailelerce başlarda hoş karşılanmamıştır.

"Bu siyah kesik bıyıklı, zayıf, sarışın bir beydi." (ZE/3/345).

#### 3.11.3.1.3. Boyun Bağı

Gömlek yakasının altından geçirilip süs olarak bağlanan uzun, enlice kumaş parçası, kravat.[257] Boyun bağı bilhassa kışın, süs için kullanılan bir eşya değildir.[258]

"Evvela yakalık ve boyun bağını defetti." (YBSB/4/16).

#### 3.11.3.1.4. Gözlük

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde gözlük, baston gibi erkeklerin rağbet ettiği bir aksesuar olmuştur. Zengin erkeler, İstanbul beyefendileri ve gençler gözlük takarak şıklıklarını tamamlamayı bilmişlerdir. **Türkçe Reçete**'de "monokl" adlı tek göze takılan gözlüklerin devrin en moda gözlüğü olduğu, **Aşk Dalgası'**nda gözlüğün erkekler tarafından en kibar hâliyle nasıl taşındığı, **Gurultu**'da ise gözlüğün ihtiyaçtan kaynaklamadığı ve moda uğruna takıldığına dair çok detaylı bilgilere yer verilmektedir:

---

[256] "Bıyık", **age.,** s. 38.
[257] "Boyun Bağı", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b504d419b03b1.38003148, 20.07.2018.
[258] Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş - Türklerde Giyecek ve Süslenme,** C. 5, 9 C., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978, s. 193.

"Son moda esvaplı şık gençler tek gözlüklerini düşürmemek için dimdik duruyorlar ve dizleri buruşmamak için yukarı çektikleri ütülü pantolonlarından renkli ve ajurlu çoraplarını gösteriyorlardı." (AD/1/269).
"Son moda esvap giymeye, gayet güzel gördüğüm hâlde gözlük takmaya alıştım. Gözlük o zamanlar moda idi." (G/1/282).
"Ne kadar adamlar vardır ki hiç ihtiyaçları yokken "monokl" dediğimiz tek gözlükleri takarlar. Çünkü terzide seyrettikleri moda albümlerindeki resimler tek gözlüklüdür." (TR/3/111).

#### 3.11.3.1.5. Kol Düğmesi, Kravat İğnesi, Yüzük

"Tek gözlüğünün zinciri, yaka, kol düğmeleri, yüzükleri, saat kordonu, kravat iğnesi, hâsılı dişlerinin kuronlarına varıncaya kadar üstünde madenden ne varsa hep altın olan Nermin Bey, mutaassıp bir asalet taraftarı idi." (Az./4/170).

#### 3.11.3.1.6. Pudra

Kadınların süs malzemelerinden olan pudranın **Mürebbiye** adlı hikâyede erkeler tarafından da kullanıldığı görülmektedir:

"Saçlarımı taradım, pudramı sürdüm ve odamdan çıktım." (Mür./3/332).

#### 3.11.3.1.7. Sorguç

Başa takılan tuğ, çelenk. Serpuşların ön tarafına takılan süs nev'inden muhtelif şeyler; beyaz veya siyah tüyden, balıkçıl kuşu tüyünden, mücevherden olurdu.[259]

"Boynunun tüyleri bir altın sorguç gibi esirden kıvılcımlar saçıyordu."

### 3.11.3.2. Kadın Süsü

Kadın her çağda ve zamanda giyim, kuşam ve süslenmesine özen göstermiştir. Bu nedenle kadınların kullandığı süs malzemeleri her devir artarak çeşitlenmiş;

[259] **Ae.,** s. 208.

zamanla, kıymetli ve değerli ziynetlere ulaşamayan hanımlar için daha uygun ölçekte süs eşyaları yayılmaya başlamıştır.

Osmanlı kadınları da oldukça süslü hanımlardır. Özellikle Tanzimat'tan sonra Avrupa kültürüne erişilebilirliğin artması kadınların giyinme, süslenme ve moda algılarını etkilemiş; geleneksel çizgide seyreden süs ve moda yerini daha Avrupai bir moda ve süs akımına bırakmıştır. Terzilerin sayısı artmış, moda dergilerinden esinlenen hanımlar birbirinden değerli ve renkli kumaşlar ile bedenlerine uygun şık elbiseler diktirmiş, en kıymetli mücevherleri takma yarışına girişmiş; kişisel bakımları konusunda artık daha özenli olmuşlardır. Yeni hayat, kadını tepeden tırnağa bir bakımlılık algısı içine çekmiş olmalı ki başa takılan örtülerden ayağa giyilen ayakkabıların çeşitliliğine kadar son dönem Osmanlısı'nda kadın giyimi ve süsü önceki devirlere göre büyük farklılıklar göstermiştir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde süs genel itibariyle Tanzimat'tan sonra gelişen bir durum olarak yer almıştır. Kadınların değişen sosyal çevresi ve beğenileri hikâyelere yansımış; böylelikle süsün kadın hayatındaki yeri hikâyeler üzerinden değerlendirilmiştir. Aslında Ömer Seyfettin değişen dünyanın bu hâlini pek de hoşgörüyle karşılamadığını **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde dile getirmiş; artan tüketimin mutlu etmediği genç nesilleri eleştirmiştir. Bir diğer hikâyesi **Fon Sadriştay'ın Karısı**'nda ise Türk kadınlarının giderek artan süs ve giyim merakının ulaştığı noktayı şu şekilde işlemiştir:

> "Bu iri, bu canlı, bu güzel, bu kuvvetli kadının beyaz temiz dişlerini göstererek gülerek söylediği bütün bu fazilet, iktisat menkıbelerini dinlerken gayriihtiyari İstanbul'u, kendi hayatımızı, zayıf karımın müsrifliklerini, beşer liraya ancak ikişer defa giyilen bluzları, beşer mecidiyelik ipekli çorapları, her iki ayda bir Kalivrusi'ye yirmişer liraya yaptırdığı tayyörleri, otuzar liralık el dantelalarını hatırladım." (FSK/2/271).
>
> "Müteharrik-i bizzat bir tuvalet makinesi gibi temizleniyor, pudralanıyor, boyanıyor, giyiniyor, geziyor, tozuyor, geliyor, yemeğini yiyor, yatağına yatıyor, rahat rahat uyuyordu." (FSK/2/269).

#### 3.11.3.2.1. Aksesuar/Takı/Ziynet Eşyaları

" 'Babayan'a son gelen elmaslardan, incilerden en aşağı yedi parça hemen alınacak." (TR/3/109).

"Naciye de onun şık siyah çarşafına, açık boynundaki iri zümrüt taşlı platin pandantife[260], elindeki büyük altın çantaya bakarak şaşıyordu." (ZE/3/335).

#### 3.11.3.2.2. Çanta

Kösele, meşin, kumaş vb. hafif malzemeden yapılıp büyüklüğüne göre para, evrak, yiyecek vb. koyup taşımaya yarayan kap.[261]

"Ve cebinden çantasını çıkararak sekiz lira verdi." (PTÇ2/1/387).

#### 3.11.3.2.3. Kına

Ömer Seyfettin **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde, Garplılaşmak hevesine tutulmuş Türk kadınlarının içine düştükleri buhrandan bahseder. Batılılaşma sevdası devrin önemli problemlerinden biridir ve kadınlar da bu durumdan nasibini almıştır. Türk kadınının giyim ve süs anlayışını da kökten etkileyen bu özenti, geleneksel olana savaş açmışçasına öz kültüre yabancılaşmaya mahal vermiştir. Bunun en dikkat çeken örneklerinden biri kadının süs anlayışındaki değişikliktir. Kına ve benzeri geleneksel süs unsurları "alaturka" sayılarak uzak durulan ve kabul görmeyen kavramalara dönüşmüştür:

"Frenklik bir veba gibi içimize girmiş, yanaklarımızın allığını, dudaklarımızın tebessümünü silmiş, feracelerimizi parçalamış, pabuçlarımızı atmış, parmaklarımızı harin bir mercan gibi parlatarak güzelleştiren kınalarımızı bile ortadan kaldırmıştır." (BVK/1/177).

---

[260] **Pandantif:** İnce bir zincirle boyna takılan değerli takı, (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5ac60c1829d149.99601168, 05.04.2018.

[261] "Çanta", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b504d419b03b1.38003148, 20.07.2018.

"Fes rengi yemenisinin altında hâlâ çok gür kınalı saçlarına götürdü." (Tür./3/216).

#### 3.11.3.2.4. Makyaj

##### 3.11.3.2.4.1. Allık ve Pudra

Kadın makyajında allık olarak herhangi bir zararsız kırmızı boya kullanılmıştır ve attarlar tarafından "gaz boyaması" adı ile satılmıştır. Gaz denilen incecik tülbentler kırmızı boyaya batırılır ve boya o tülbent üstünde toplanıp kurur idi. Boyanacak hanımlar yanaklarını hafifçe ıslatırlar ve sonra küçük bir parça gaz boyamasını cilt üzerinde gezdirerek yüzün gereken yerlerini allandırırlardı.[262]

"Hiçbirisine alafranga esvap giydirmez, korse taktırmaz, yüzlerine allık, pudra sürdürmez, gözlerine sürme çektirmezdi." (Y/3/90).

##### 3.11.3.2.4.2. Sürme

Göz kenarına ve kirpiklere sürülen kara boya. Sürmeyi kadınlarımız yüzyıllar boyunca kullanmışlardır. "Peygamberimiz sürme çekmiştir, sünnetiseniyedir." denilerek yine yüzyıllar boyunca, akçıl kirpiklerde ve kirpikleri dökülmüş gözlerde ihtiyaç için, bunun dışında süslenme kastı ile yakın bir geçmişe kadar genç ve ihtiyar erkekler de sürme kullanmışlardır.[263]

"Bu, fazla boyanmış, oldukça yaşlı, oldukça güzel, yorgun bir kadındı. Büyük gözlerine kuyruklu sürmeler çekmişti." (ZE/3/342).

#### 3.11.3.2.5. Örgü

Saç, güzel yüzlü güzel bir başın her şeyden önce tabii süsüdür. Eski kadın başı tuvaletinde de saç bakımı, saç tanzimi en başta gelmiştir. Eski Türk kadınının, kızının baş tuvaletinde uzun saçlar daima örülmüştür; bu örgüler, saçın gürlüğüne göre ince ince 10-15 veya 30-40 kolan, bazen de kalın iki kolan olmuştur. Saç örgülerine incecik

---

[262] Reşad Ekrem Koçu, "Allık", **age.,** s. 12.
[263] "Sürme", **age.,** s. 211.

klabdanlara dizilmiş saç altınları katılmış, her kolan nakıl gibi altınla donatılmış, bazen de altın sırmalı şeritler, kurdelelerin bir fiyongu ile bağlanmıştır.[264]

> "Külahının altındaki örgülü beyaz saçlarını tutup koparmak, kafasına, suratına kamçı gibi indirmek ihtiyacı duydu." (BÇA/4/368).

## 3.12. Halk Bilgisi

### 3.12.1. Halk Hekimliği

Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru** adlı eserinde halk hekimliği kavramını, "Halkın, olanakları bulunmadığı için, ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanımlama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne "halk hekimliği" diyoruz. Bu açıdan "hastalık" deyimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir." şeklinde tanımlamıştır.[265]

Halkın günlük yaşamını sorunsuzca devam ettirebilmesinin önünde bazen sağlık sorunları engel olarak belirmiş ve kişiler de karşılaşılan bu aksaklığı hızla sona erdirmek maksadıyla çeşitli çözümler üretme noktasında çaba harcayıp türlü şeyleri deneyimlemişlerdir. Hikâyelerde tespit ettiğimiz halk hekimliğine dair örneklerin ortak özelliği, hâlihazırda yaşanılan sıkıntıdan bir an evvel kurtulmaya yönelik hızlı ve pratik çözümler sunuyor olmalarıdır. Özellikle her kesimden insanın yaşayabileceği ortak sorunlar hususunda deneme yanılma yöntemiyle alınan sonuçlar neticesinde kabul görmüş sağaltma örneklerine de yer verildiği görülmüştür:

#### 3.12.1.1. Diş Ağrısını Gidermek

---

[264] "Örgü", **age.,** s. 184.
[265] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru**, 2. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1984, s.122-123.

**Külah**'ta diş ağrısı çeken bir adamın alkollü içecek ile ağzı çalkalayarak ağrıdan kurtulma uygulamasına yer verilir:

"– Dişim ağrıyor, rakı ile ağzımı çalkaladım." (Kül./2/346).

#### 3.12.1.2. Fenalaşanı Kolonya ile Ovarak Kendine Getirmek

Ansızın bayılacak gibi olmak[266] anlamı taşıyan fenalaşmak, **Türkçe Reçete**'de yer alır. Evin hanımının fenalaştığını duyurmasıyla yardıma koşan Eleni'nin hanımını sağaltmadaki ilk adımı kolonya ile göğsünü ovma işlemi olur:

"– Ölüyorum. Bu sefer ölüyorum...
– Susunuz, kale...
– Ölüyorum, Eleni...
– Kolonya ile bari göğsünüzü ovsam..." (TR/3/105).

#### 3.12.1.3. Hazmı Kolaylaştırmak

Gereğinden çok yemek yemek vücudu fazlasıyla yoracağından kişiyi oldukça rahatsız eden bir durumdur. Bu nedenledir ki ölçülü yemek yiyerek midede boş yer bırakmak uzmanlarca her fırsatta tavsiye edilir. Yeme işini abartanlar ise hazım problemi başta olmak üzere pek çok sorunla karşılaşmaktadır. Yemekte ölçüyü kaçıranların eskiden, sindirimi hem hızlandırmak hem de kolaylaştırmak için sağ taraflarına uzandıklarına dair bilgiyi **Tavuklar** adlı hikâyede buluyoruz:

> "Şiddetle acıkan karnımı bol yumurta ve kızarmış tavukla doyurmuş ve hazmı tesri için sağ tarafıma uzanarak muhal, hakikatten baîd, fakat tatlı ve necip hülyalara dalmıştım." (T/1/137).

#### 3.12.1.4. Sıtma Bağlatmak

---

[266] "Fenalaşmak", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b571b54e03f33.50575439, 24.07.2018.

Eskiden bir takım kocakarı ilaçlarıyla tedavisi mümkün olmayan humma hastalığını def' için sıtma bağlatmak âdetti.[267] Dinî kimliğiyle öne çıkmış bir şahsiyetin yaptığı bir iş olan sıtma bağlamayı, bir ipe dualar okunarak sıtması olan kişiye okunan o ipi takma şeklinde uygulanır:

> "Hatta "Sade bir, yassu!" diye her dakika attığı narasıyla meşhur kahveci Köse Remzi bir gün sıtmasını bağlatmak için Şefika Molla'ya gittiği vakit onu duvar dibinde bir çukur kazmakla uğraşır gördüğünü söyler." (Tür./3/216).

#### 3.12.1.5. Sıtma Tutmasını Engellemek

Sıtmadan bir diğer kurtuluş yolu olarak alkollü içecek tüketimi karşımıza çıkmaktadır. **Külâh** adlı hikâyede sıtma hastalığına uğramamak için bazı kimselerin yanında konyak taşıdığı ve yudum yudum içtiği yer alır:

> "Kendisi de "sıtma tutmasın" diye torbasında daima birkaç şişe konyak gezdirirdi." (Kül./2/346).

### 3.12.2. Hastalıklar

Ömer Seyfettin hikâyelerinde çok çeşitli meslekleri kullanmış bir yazardır. Adı en çok geçen mesleklerin başında doktorluk yer almaktadır. Bununla beraber hastalıklar da hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan başlıklar arasındadır. Hem doktor-hasta münasebeti çerçevesinde hem de sosyal yaşam içinde hastalıklar ile ilgili çeşitli bilgilere hikâyeler vasıtasıyla ulaşılabilmektedir. Hikâyelerde yer verilen hastalıkların tamamının halk bilgisi kadrosu içerisinde değerlendirilmesi mümkün değildir. Lakin hastalıklar; çeşitli adlandırma örnekleri, hastalıkların belirtileri, teşhisi, yol açabildiği felaketler ve hastaların hâlleri ile ilgili bilgi vermesi bakımından önemli sayılabilecek bilgiler içermesi sebebiyle teze eklenmiştir. Aşağıda, Ömer Seyfettin'in

---

[267] Ahmet Talât Onay, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,** Haz. Cemal Kurnaz, İstanbul, H Yayınları, 2009, s. 392.

hikâyelerinden tespit ettiğimiz 32 çeşit hastalık alfabetik olarak şu şekilde yer almaktadır:

#### 3.12.2.1. Apandisit (İltihab-ı Zeyl-i Dudî)

Apandisin iltihaplanması[268] sebebiyle oluşan hastalıktır. Hikâyelerden anladığımıza göre bir dönem halk arasında çeşitli söylentilere mahal verecek kadar popülerleşmiş bir hastalıktır:

> "Bu hain çekirdek gayri kabil-i hazımdı. İnsanın sebeb-i mevti olabilirdi. Hayır, olabilirdi değil, olurdu. Zeyl-i dudîye gider, orada kalır ve müthiş iltihabata sebebiyet verirdi. İltihab-ı zeyl- i dudî: Apandisit!.." (Ap./1/129).

#### 3.12.2.2. Asap Bozukluğu

**Horoz** adlı hikâyede sinirleri bozulan bir genç kızın tekrar eski hâline dönebilmesi için hava değişimi önerilmektedir:

> "– Kızınızın asabı bozuk. Tebdil-i hava lazım." (Ho/4/104).

#### 3.12.2.3. Baş Ağrısı

> "Baş ağrısı bana eski ve pis otelin aç tahtakurularını bile duyurmadı." (HB/1/305).
> "Bu sabah şiddetli bir baş ağrısıyla uyandım." (Nak./3/52).

#### 3.12.2.4. Buhran

> "Anladım ki yine bir buhran geçiriyorsun." (Ss./2/57).
> "Bu buhran tatsız, münasebetsiz, lezzetsiz, muacciz bir buhrandı." (BŞİ/1/111).

#### 3.12.2.5. Difteri (Kuşpalazı)

---

[268] "Apandisit", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3de92f90b234.78875856, 05.07.2018.

Çoğunlukla çocuklarda görülen, burun, boğaz, yutak çeperine yerleşen mikropların yol açtığı bulaşıcı hastalık, difteri.[269]

"Kasabaya at gönderdik, doktor geldi. "Kuşpalazı" dedi." (Kaş./3/391).

#### 3.12.2.6. Dizanteri

Ağrılı ve kanlı ishalle beliren, bağırsakta yaralara yol açan bulaşıcı, salgın hastalık, kanlı ishal.[270]

"Bu makalede otuz sene evvel Salih Paşa'nın Tunus'ta dilencilik ettiği, İstanbul'da evvela falcılığa girişerek sonra dizanteriye ilaç vermeye başladığı, dizanteri ilacı sayesinde saraya mensup bir akağasıyla bir harem ağasının yirmi beş senelik memelerini iyi ettiği, mahareti duyulunca saraya alınıp o günden itibaren dizanteri tedavisine siyaset karıştırdığı ifşa olunuyordu." (Az./4/171).

#### 3.12.2.7. Frengi

"İhtimal frengiye de uğradı." (Şİ/4/144).

#### 3.12.2.8. Kalp Hastalığı

"Hâlbuki on senedir iyi olmaz bir kalp hastalığından mustaripti." (B/4/152).

#### 3.12.2.9. Kanser

Bir organ veya dokudaki hücrelerin kontrolsüz olarak bölünüp çoğalmasıyla beliren kötü urların yol açtığı hastalık, amansız hastalık, incitmebeni, dokunmabana[271]

---

[269] "Kuşpalazı", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3deaafb33af5.38362318, 05.07.2018.
[270] "Dizanteri", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3deb841f4377.35018666**,** 05.07.2018.
[271] "Kanser", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3dec58387868.39949268, 05.07.2018.

anlamlarına gelen kanser, hikâyelerden anlaşıldığına göre adının bilinirliği giderek artan bir hastalık olmuştur.

> "Tıpkı kanser, tifüs, İspanyol nezlesi mikrobu gibi..." (ABH/1/144).
>
> "Kanserden ölen anneciğimin yavaş yavaş nasıl söndüğünü, zavallı kurtarılmaz bir pençe ile inleye inleye ademe sürüklenirken nasıl öldürücü elemler duyduğumu uzun uzadıya kaydetmişim." (NZO/3/236).

#### 3.12.2.10. Kansızlık

Kanda alyuvar sayısının ve hemoglobin miktarının azalmasından ileri gelen bir hastalık durumu, anemi.[272]

> "Mümeyyizlik kansızlığı, veremi, bronşiti, soğuk algınlığını, hummayı, romatizmayı, müzmin ve ne kadar hastalıklar varsa hepsini, belki nikrisi, kanseri bile geçirir." (G/1/278).

#### 3.12.2.11. Kolera

Şiddetli ishal ve kusmalarla kendini gösteren, çok bulaşıcı, salgın ve öldürücü bir hastalık.[273] Devrinin en yaygın salgın hastalıklarından biri olan kolera için aşı bulunduğunu **Kaç Yerinden?** adlı hikâyeden öğreniriz:

> "Tifoya, koleraya, tifüse aşılar bularak bir sene içinde "fevkaladeden" terfi etmiş, binbaşı olmuştu." (KY/2/123).

Hicaz'da kol gezen kolera salgınından **İffet** adlı hikâyede bahsedilmiştir:

> "– O sene Hicaz'da dehşetli bir kolera vardı." (İ/4/166).

#### 3.12.2.12. Kuduz

---

[272] "Kansızlık", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3dec62a37cd8.33478196, 05.07.2018.

[273] "Kolera", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3ded22a04389.24708814, 05.07.2018.

Ömer Seyfettin en bilinen hikâyelerinden biri olan **Ant'**ta**,** kuduz bir köpek tarafından ısırılarak ölen Mıstık'ı anlatır.

> "Köpek kuduzmuş. Baktırmak için Mıstık'ı Bandırma'ya götürdüler." (Ant/1/265).

### 3.12.2.13. Mazoşizm

Kendisini aşağılayan, kendisine ruhsal ve özellikle fiziksel acı veren davranışlardan hoşlanma biçiminde beliren sapkınlık, özezerlik.[274]

> "Azizim, o hâlde yine hastasın. Yine tamüssıhha ve tabii değilsin. Fakat hastalığın sadizm değil, onun aksi. Mazoşizm ki bu benim çok hoşuma gider. Bir köpek kadar muti, münkat; asabiliklerimin, huysuzluklarımın, buhranlarımın bütün îtisafatına mütehammil, hatta bunlardan mütelezziz bir erkek... Bir gaye-i hayal!" (BŞİ/1/114).

### 3.12.2.14. Mide Ağrısı

Hikâyelerde geçen hayati tehlike barındırmayan hafif hastalıklardan biri de mide ağrısıdır:

> "Doktor Dânâ Efendi'nin midesini yokladı. Yumuşacıktı. Öyle taşa benzer katı bir şey olsa anlaşılacaktı. Halbuki...
> – Yalan söylüyorsun, beybaba, midende bir şey yok. dedi...
> Doktor tekrar midesini yokladı. Hiç, hiçbir şey yoktu. İnce bağırsaklara geçmesin diye midenin aşağı tarafını da yokladı.
> ...
> Genç doktor mâfevka't-tabii bir hâdise karşısında kalmış gibi şaşırıyor, can çekişen ihtiyarın boğazını, midesini parmaklarıyla yokluyor, yokluyor, birçok

---

[274] "Mazoşizm", https://www.google.com.tr/search?ei=GfA9W9-0M4jKwAK9nJzgBg&q=mazo%C5%9Fizm+nedir&oq=mazo%C5%9Fizm+nedir&gs_l=psy-ab.3..0j0i22i30k1l9.4818.7583.0.7707.10.9.1.0.0.0.114.994.0j9.9.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.10.1001...0i67k1.0.JpXhBxo-ycI, 05.08.2018.

büyük ecnebi sert maddeler değil, mini mini, katı bir şey bulamıyor, dudaklarını bükerek:
– Fakat taş hazmolur mu? diyordu.” (DT/2/386-387).

### 3.12.2.15. Nevrasteni

Baş ağrıları, sindirim güçlükleri vb. fiziksel rahatsızlıklar ve ruhsal görevlerde gevşeme ve bitkinlik biçiminde görülen, sinirsel güçlerin zayıflamasından doğan nevroz, sinir argınlığı.[275]

“Sonra doktorumuz da sanki bir şey keşfetmiş gibi, bir gün bize der ki: ‘Dostum, sizde nevrasteni var. Okumayınız, düşünmeyiniz, mukadder olmayınız Açık havada geziniz. Şehirden uzak yerlerde oturunuz.’ ” (BŞİ/1/109).
“Nevrasteni oluyorum şüphesi beni doktora sürükledi.” (İDA/4/30).

### 3.12.2.16. Nezle

“Nezleden kurtulamıyorum.” (Nak./3/61).
“Sen de işte mutlaka sabahleyin nezle olacağını düşünmeden pencereni açtın.” (BT/3/282).

### 3.12.2.17. Nikris

Damla hastalığı denen nikrisin halk arasında yaygın olarak kullanılan bir diğer adı da guttur. Vücudun çeşitli bölgelerinde şişlikler oluşur ve zaman zaman da ağrı yapar. **Fon Sadriştayn’ın Oğlu** adlı hikâyede Mühendis Kemal Bey yaşlılığında bu hastalığa yakalanmıştır:

[275] “Nevrasteni”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3dee70407394.49622407, 05.07.2018.

"Oburluğun zaruri neticesi olan nikris sızıları onu, geniş pencereye dayalı derin koltuğunda ölüm için işkenceye konulmuş, ümitsiz bir esir azabıyla kıvrandırıyordu." (FSO/2/317).

### 3.12.2.18. Romatizma

Kaslarda ve özellikle eklemlerde kendini gösteren ağrılı hastalıkların genel adıdır.[276]

"Kendisinin romatizmaları tutmuş." (TBZ/3/73).

### 3.12.2.19. Sadizm

Elezerlik de denen sadizm psikopatolojik bir bozukluk olarak başkalarına zarar vermekten zevk alma hâlidir.

"– Ah siz müthiş bir sadiksiniz..." Hayretle tekrar soruyordum: "Sadik ne?"

...

"Sadizmin ne olduğunu bilmiyor musunuz?"

...

Nihayet laf olsun diye sordum: "Söylesenize, sadizm nedir?"

Epeyce sükûn bulmuştu. Müsterih ve nâzân cevap veriyordu:

Sadizm mi?.. Oh, bu müthiş bir erkek hastalığıdır. Buna müsab olan erkek, kadını ezmek, kadını dövmek, kadına zulüm ve îtisaf etmekle mütelezziz olur. Bazen bila-sebep kadının saçlarını yolmakla, gözlerini çıkarmakla, yüzüne zaçyağı[277] dökmekle, vücuduna iğneler, şişler batırmakla, burnunu veyahut kulaklarını kesmekle meyl-i marazîsini tatmin edemez, öldürür. Fakat nasıl?

---

[276] "Romatizma", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b3ddb58c482b0.15844079, 05.07.2018.

[277] **Zaç Yağı**: Suda çözünerek büyük bir ısı açığa çıkaran, şurup kıvamında, renksiz, kokusuz, 10 °C'de katılaşan bir sıvı, kara boya, sülfürik asit. **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b3df11dc5edc6.12376974**,** 14.04.2018**.**

> En feci ve en şeni surette... Ya ufak bir çakı ile kafasını keser, ya ustura ile karnını yarar, yahut yavaş yavaş parmakları ile boğar.” (BŞİ/1/112-113).

Ömer Seyfettin sadizm hakkında **Busanin Şekl-i İptidaisi** adlı hikâyede kadın erkek arasındaki meşru olmayan bir ilişki üzerinden etraflıca anlatıp sadizmin sadece insanlara ait bir hastalık olmadığını kendince ispata çalışır:

> “Bu maraz; bu hâl hayvanlarda da vardır. Gagalıların hepsi sanki bu hastalığa müsabdırlar. Horoz, en sevdiği tavuğu en ziyade döver, güvercin eşine bütün şairlerin bestelediği o meşhur muhabbetiyle o kadar îtisaf eder ki... Sülünler bilhassa bu nokta-ı nazardan pek müthiştirler. Çiftçiler ekseriya kafeslerinde zavallı dişiyi tüyleri yolunmuş, kafası parçalanmış, ölü bulurlar. Onu öldüren erkeğin gagası, erkeğin aşk-ı marazîsi, daha doğrusu sadizmdir.” (BŞİ/1/113).

#### 3.12.2.20. Seratan (Tümör)

Hücrelerin anormal çoğalmasıyla oluşan büyüme. Çoğalan hücreler ya o bölgede kalır (iyi huylu tümör) ya da çoğalmaya devam eden hücreler organizmanın diğer bölgelerine yayılarak metastaz yapar (habis tümör: kötü huylu tümör). [278]

> “Annemin memesinde seratan çıkmış. İki defa ameliyat yapmışlar. Doktorlar her gün: ‘Yarına çıkamaz’ diyorlarmış.” (P/1/299).

#### 3.12.2.21. Sıraca

Deride ve genellikle boyunda görülen, lenf düğümlenmelerinin şişkinliğiyle beliren tüberküloz türü.[279]

> “Semerci Niyazi’nin sıracalı bir oğlu vardı.” (ANİ/3/199).

---

[278] Sevinç Karol, Zeki Suludere vd., “Tümör”, **Biyoloji Terimleri Sözlüğü,** Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.
[279] “Sıraca”, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f18d21ed1d3.06333892, 06.07.2018.

### 3.12.2.22. Sıtma

Anofel türü sivrisineğin sokmasıyla insandan insana bulaşan, titreme, ateş ve ter nöbetleriyle kendini gösteren bir hastalık, ısıtma, malarya.[280]

> "– Bu bir sıtmadır, geçer... diyorlar, güneşin altında yeni bir şey yoktur." (AK/3/119).

### 3.12.2.23. Sineküriyen

Ömer Seyfettin'in **İlk Düşen Ak** adlı hikâyesinde geçen hayalî bir hastalık adıdır.

> "– Sineküriyen mi?
> – Evet...
> Birden anlayamadım. Böyle bir hastalık hatırlamıyordum.
> – Bu nasıl hastalık?
> – ?..
> – Saadet... Yani işsizlik hastalığı!" (İDA/4/31).

### 3.12.2.24. Sinir Nöbeti

> "Müthiş, acı, anlatılmaz bir sinir nöbeti yine beni kıvrandırıyordu. Bu korkunç hâli bilmeyenler ne kadar mesutturlar! İnsanın birdenbire bütün ümitleri, bütün zevki, bütün neşesi kaybolur. Gözünün önünde hayat, hava, ufuk, her şey kararır. Dostlar düşman görünür. Sevgililerden nefret edilir." (FSK/2/263).

### 3.12.2.25. Soğuk Algınlığı/Soğuklamak

---

[280] "Sıtma", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f18d4c86c85.80949419, 06.07.2018.

Hikâyelerde sıkça adı anılan hastalıkların başında soğuk algınlığı gelmektedir. Zaman zaman aynı kapsam için "soğuklamak" da kullanılmıştır:

"– Ufak bir soğuk algınlığı." (KH/1/332).
"– Fena hâlde soğuklamışsın!" (Nak./3/70).
"Bu sıcakta nerde soğuk almışım?" (AK/3/134).

#### 3.12.2.26. Şeker Hastalığı

"Ben bunları düşünürken geveze doktor şeker hastalığını, nikristen, daha bin türlü rahattan, işsizlikten gelen hastalıkları sayıp döküyordu." (İDA/4/32).

#### 3.12.2.27. Tetanos

İnsan ve hayvan vücuduna açık yaralardan giren, genellikle toprakta, gübrede yaşayan bir basilin yol açtığı, kasların sürekli ağrılı kasılmasıyla kendini gösteren ateşli ve tehlikeli bir hastalık, kazıklı humma[281] anlamına gelir.

"–Tetanosun tedavisine dair. Galiba bir ipucu buluyoruz." (KY/2/124).

#### 3.12.2.28. Tifo

Kirli sularda, bu sularla sulanmış sebzelerde bulunan, ortalama üç hafta süren, ateşli ve tehlikeli bir bağırsak hastalığı, karahumma.[282]

"Tifoya tutuldu mu doktorlar onu iyi etmeye çalışırken sen yine mikroplu suları ona ilaç diye vereceksin." (Mr/4/122).

#### 3.12.2.29. Tifüs (Lekeli Humma)

---

[281] "Tetanos", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f2d336dc1e5.84791869, 06.07.2018.
[282] "Tifo", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f32457a4930.93884466, 06.07.2018.

Bitle geçen, ortalama on beş gün süren, vücutta pembe lekelerle beliren, ateşli ve tehlikeli bir hastalık, lekeli humma[283] anlamına gelir. Kolera, tifo, tifüs ve veba gibi hastalıklar hikâyelerde en korkulan ve çaresinin zor bulunduğu hastalık çeşitlleri olarak yer almaktadır. **Cesaret** adlı hikâyede tifüsten ne denli korkulduğuna işaret edilir.

> " 'Acaba onun vaktinde 'lekeli humma' yok muymuş?' diyorum." (Bit/3/267).
> "Evet, bu bir "bit" olacaktı... Küçük bir bit! Fakat büyük ölüm! Bir tifüs ejderhası!
> ...
> Ama bir kere tifüs mikrobu vücuduna girerse... Ne yapabilirdi? Hiç, hiç... Korkusu pek makuldü." (C/2/339).

### 3.12.2.30. Veba

Hasta farelerden insana geçen bir mikrobun oluşturduğu bulaşıcı, öldürücü bir hastalık, taun[284] anlamlarına gelir. **Tos** adlı hikâyede Allah'ın insanlara verdiği en bilinen cezalardan biri olarak yer alır:

> "Zelzele, yangın, kıtlık, zulüm, muharebe, kolera, veba Allah'ın meşhur cezalarıydı." (Tos!/3/185-86).

### 3.12.2.31. Verem (İnce Dert)

Hikâyelerde en çok karşılaşılan ölümcül hastalıklardan biri de veremdir. Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen Koh basilinin yol açtığı ateşli ve

---

[283] Tifo", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f32457a4930.93884466, 06.07.2018.
[284] "Veba", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f35294f3c58.97835948, 06.07.2018.

bulaşıcı bir hastalık, tüberküloz[285] anlamlarına gelen verem, halk arasında "ince hastalı, ince dert" diye de bilinmektedir. Hikâyelerde genellikle ya aşk acısı çekenlerin yahut da büyük keder içinde olanların bu hastalığa yakalandıklarına yer verilmiştir:

> "Belki dünyanın her tarafına verem bunlardan sirayet etmiştir." (ABH/1/144-145).
> "Üçüncü derecede veremden yatağa düşmüş bir zavallıya teselli ve cesaret vermek zahmetine girilmeden nasıl mahzun ve mütevekkil bakılırsa bir an bana öyle, acır gibi, baktı." (AD/1/269).
> "Ciğerlerine milyonlarca verem mikrobu saldırmış meyus ve hâlsiz yatan bir hastanın başucunda hiç eğlenilir, hiçbir yaralının akmış ve kurumamış kan selleri üzerinde badeler içilir, keyifler çatılır, naralar atılır mı?" (P/1/292).
> "– İnce dert! diyorlardı." (YE2/3/308).
> "Bir gün kendimi muayene ettirdim. Doktor: –Dikkan ediniz, verem başlıyor. dedi." (FSK/2/263).

#### 3.12.2.32. Zatürre

Sancı, ateş ve öksürükle beliren, tehlikeli bir akciğer hastalığı, batar.[286]

> "Annesi zatürreden ölmüştü." (ZE/3/337).

### 3.13. Halk İnançları

#### 3.13.1. Müneccim ile İlgili İnanışlar

İnsanları ve olayları etkilediği inancına dayanan ilim dalıyla uğraşan kimse; astroloji ve yıldız falcılığını meslek edinen kişi. İlm-i ahkâm-ı nücûmun matematiksel ilimlerden astronomiyle farkı, yıldızların konum ve hareketlerinin bir işaret sistemi

---

[285] "Verem", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f376bab8a40.92680333, 06.07.2018.
[286] "Zatürre", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3f38f055fd30.12980938, 06.07.2018.

oluşturduğuna ve bu sistem sayesinde gelecek, şimdiki durum ve geçmişe dair bilgi elde etmenin mümkün olduğuna inanılmasıdır; bu anlamda astroloji astronominin metafiziğidir. Astroloji, İslâm ilimler tasnifi geleneğinde tabii ilimlerden sayılmış ve astronomiyle yakın ilişkisi bulunmakla birlikte ismindeki "ahkâm" terimi sebebiyle ondan ayrıldığı kabul edilmiştir.[287] **Sultanlığın Sonu** adlı hikâyede İstanbul'da ikâmet eden bir müneccimden bahsedilir. Bu müneccim işinde oldukça başarılı ve dedikleri çıkan bir zattır:

> "Balat'ta bir müneccim vardı ki, onun her dediği çıkardı. Mesela: – Çarşamba günü ikindi zamanı bir zelzele olacak! derdi. Bu bütün İstanbul'da inanılmaz bir çabuklukla yayılırdı. Bahçe halkı o saatte bahçenin ortasında küme olur, benizleri sararmış, nefesleri tıkanmış, müthiş sarsıntıyı beklerlerdi. Zelzele gelip geçti mi yine neşe başlardı." (SS/4/398).

### 3.13.2. Renk ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Renk, cisimlerden yansıyan çeşitli frekanslardaki ışınların göz ve sinirler aracılığı ile alınmış algıların beyin tarafından anlamlandırılması sonucunda oluşmuş fizyolojik bir olgudur. Renklerin ifade ettiği anlamlar az veya çok insandan insana değişmekle birlikte, bu konuda kültür ve medeniyet ekseninde genel bir bakış açısı oluşmuştur. Bakış açılarının oluşumunda ırk, coğrafya, iklim şartları, yaşam tarzları, ekonomik şartlar, siyaset, düşünce ve inanç gibi pek çok faktörün etkisi vardır.[288]

Eski inanç sistemlerini taşıma kapasiteleri, sembolik anlam taşıma güçleri ve hatırda kalıcı olmaları dolayısıyla renkler ve onların adı olan sözcükler bir toplum veya milletin kültürel miraslarını aktarmada önemli bir role sahiptir. Zaman içinde anlamlarında bazı değişmeler meydana gelse de bir milletin yaşam tarzı ve inançlarıyla ilgili en eski evren ve dünyaya yönelik algıları renklerin adı olan kelimelerin kök

---

[287] Tevfik Fehd, "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 22, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 124.
[288] Salim Küçük, "Türkiye Türkçesinde Renk Adları ve Özellikleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** S. 3, 2010-Kış, s. 421.

anlamlarında taşıdıkları görülür. Farklı kültürlerde olduğu gibi, Türk kültüründe de renkler farklı anlamları taşıma yanında sembol olarak da kullanılmaktadır. Renkler başlangıçta bir inanç sisteminin temel unsurlarını yansıtan ritüellerde kullanılan semboller olarak kullanılırken, daha sonraları gerçek veya sembolik anlamlarıyla sözlü ve yazılı edebiyata taşınmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Nerede kullanılırsa kullanılsınlar, renklerin bir toplumun erken dönem dünya algılarını kök anlamlarında her zaman korudukları görülür.[289]

#### 3.9.2.1. Beyaz (Ak)

Türk inançlarında, özellikle Şamanizm'de, büyüklüğü, adaleti ve güçlülüğü anlatır. Ak, renklerin başıdır. Ak, temizlik, arılıktır. Devlet büyüklerinin savaşlarda giydikleri giysilerin renginin adıdır. Günümüzde kullanılan "Yüzü ak "ve "Alnı ak" deyimleri akın Türk kültüründe adalet, doğruluk, yücelik, haklılığı içerdiğini gösterir.[290]

**Bahar ve Kelebekler** halk kültüründe renklerin taşıdığı anlamaları göstermesi bakımından mühim bir hikâyedir. Hikâyede beyaz renk olumlu duyguların yüklendiği, saflığın, temizliğin, bereketin, zenginliğin ve güzel günlerin habercisi olarak yer alır:

> "İlk göreceğimiz kelebek bir senelik talihimizdi. Onu tecessüs ederdik. Onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için mâniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları atardık...
> – Çünkü kelebeklerin birer manaları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek saadete, talihe... delalet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kail olurduk ve bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semaîler okurduk." (BVK/1/179-180).

---

[289] Metin Ekici, "Türk Kültüründe Al Renk", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,** S. 16, 2016-Kış, s. 103.
[290] Hayrettin Rayman, "Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler", **Millî Folklor,** Yıl: 14, S. 53, 2002, s. 11.

"Büyük nine devam ediyor, ilk defa küme hâlinde görülen kelebeklerin de umumi manalarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin zenginliğe... işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vakalardan evvel hep bu kümeleri o vakitki kadınların müşahede ederek erkeklerine haber verdiklerini hikâye ediyordu." (BVK/1/180).

#### 3.9.2.2. Kırmızı

Türk Edebiyatında kırmızı renk kendine geniş bir kullanım sahası bulmuştur. Halk şirinde genel itibarıyla estetik bir unsurdur ve sevgilinin güzelliğinin anlatımında önemli yer tutar.[291] Türklerde çok eskiden beri Al ruhu, Al ateş terimlerinin kullanılması Türklerin yaşamında kırmızı rengin önemini gösterir. Türklerin Al Bayrak kullanmaları ateş kültü ile açıklanır. Al ve kızıl renkler, tarihimizin başlangıcından beri Türk ruhu ve inancını yansıtmaktadır. Çin kaynaklarına göre Kırgız hanlarının otağında kırmızı bayraklar bulunmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki bilgilere göre Oğuzlarda güveylik elbise " Kımızı kaftan", gelinlik ise "Al duvak" tır. Edebiyatta yanak, yüz, kan, gül, taş sözcükleri ile birlikte kullanılır.[292]

Ömer Seyfettin, **Bahar ve Kelebekler**'de kırmızı rengi olumsuz manada kullanmış ve uğursuzluk getireceğini kabul eden bir inanış ile işlemiştir:

"... kırmızı kelebeklerden müteşekkil ve pek nadir görülen meşum kümelerin mutlaka kanlı bir muharebeye... haber verdiklerini hikâye ediyordu." (BVK/1/180).

#### 3.9.2.3. Pembe

Yazar, pembe rengi güzel ve iyiliğin habercisi olarak görmüştür:

---

[291] Abdullah Eren, "Bâki Divanı'nda Kırmız Renk", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi,** S. 37, 2008, s. 35.
[292] Hayrettin Rayman, "Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler", **Millî Folklor,** s. 13.

"Pembe kelebek sıhhat ve afiyete... Delalet ederdi." (BVK/1/179).

#### 3.9.2.4. Sarı

Sarı sözcüğü, çoğunlukla altınla birlikte kullanılır. Göktürk Yazıtları'nda altından söz edilirken yalnzca altın denilmez, sarı altın denilir. Sarı, edebiyatta beniz, yıldız, çiçek ve giyim için kullanılır. Sonbaharı, yaşlılığı, hastalığı, çağrıştırır.[293] Ömer Seyfettin, **Bahar ve Kelebekler**'de sarı rengi keder ve hastalık sembolü olarak kullanmıştır:

"Sarı kelebek kedere ve hastalığa... Delalet ederdi." (BVK/1/179).

#### 3.9.2.5. Siyah (Kara)

Kara, Türklerde Kuzey'in sembolüdür. Birçok kavim kuzeyin karanlıklar ülkesi olduğu konusunda birleşmiştir. Müslümanlar, kuzeye diyar-ı zulmet demişlerdir. Kuzeyden esen yele "Karayel" diyoruz. Karakış dediğimiz mevsim de kışın şiddetini anlatır. Kara, Asya Türkçesinde kuzeyi, ak, güneyi sembolize eder. Anadolu halkının karaya karşı tavrı sürekli olumsuzdur. Karanın yıkıcı ve ürkütücü bir anlam taşıması karanlıktan kaynaklanır. Halk inancında; kara yılan, kara kedi, kara sinek, kara domuz, kara köpek, uğurlu sayılmaz. Karaağaç, çok dayanıklı olmasına karşın, ölü mezarına konulmaz. Kara ağaçtan sandık, beşik yapılmaz. Kara, ölüm, yas ifade eder.[294]

Siyah, Ömer Seyfettin'de de kültürümüzde taşıdığı sembolik anlamla paralel bir kullanım olarak felaket ve kötülük habercisi olarak yer almıştır. Yazar, siyah sembolizmi yaptığı durumlarda anlam olumsuz durumları karşılamaktadır:

---

[293] **Agy.,** s. 12.
[294] **Agy.,** s. 14.

"Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik. Siyah kelebek felakete, matem ve ölüme delalet ederdi." (BVK/1/179).

"Siyah kelebek kümelerinin fetrete, padişahın öleceğine işaret olduğu..." (BVK/1/180).

### 3.13.3. Sayı ile İlgili İnanışlar

#### 3.13.3.1. Bir, Üç, Beş, Dokuz

Sayıların kutsallığı Anadolu'nun evren anlayışı, yaşama koşullarıyla sıkı sıkıya bağlantılıdır.[295] Harflere ve sayılara türlü anlamlar yüklenmesi, yüklenen anlamların yorumlanması sonucu doğan çeşitli simgeci ve gizemci akımların/ felsefelerin kaynağı mitolojik döneme uzanır. Mitolojik dönemdeki insanlar her şeyin ruhlarla, tanrılarla, cinlerle ilişkili olduğunu düşünürler, sayıların da gizemine inanırlardı. Sayıların gizemini bildiğine inanılan kişilerin bilgilerini "uygun ruhların yardımını sağlamak, büyücülük yapmak" veya "belirli formülleri saptanmış sayıda yineleyerek dualarını daha etkili kılmak için" kullandıkları bilinmektedir. Mitolojik dönemden günümüze kadar halk inanışlarında da kimi sayılara özel anlamlar yüklendiği anlaşılmaktadır. Halk inanışlarında "üç", "dört", "beş", "yedi", "dokuz" ve "kırk" gibi bazı sayılara özel anlamlar yüklendiği ve bu sayıların kutlu sayıldıkları görülmektedir.[296]

Bir, sembolik olarak herkesin ilk defada söyleyebileceği gibi "tek ve mutlak" olanı sembolize etmektedir. Bir sayısı, parçası olmasa da her sayıyı bölebilir. Bununla birlikte parçalardan çok yeni birimleri doğurur. Bir sayısı, İslam'da tek olan Allah'ı temsil eder.[297]

---

[295] İsmet Zeki Eyüboğlu, **Anadolu İnançları,** C. 1, 3 C., İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1987, s. 199.

[296] Bayram Durbilmez, "Nahçıvan Türk İnanışlarında Mitolojik Sayılar", **Turkish Studies International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic,** S. 3/6, 2008, s. 212.

[297] Kenan Bozkurt, Hacer Bozkurt, "Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,** C. 1, S. 1, 2012, s. 718.

Anadolu'nun bütün kırsal kesimlerinde üç sayısı kutsal bir içerik taşır. Bunun da çok tanrısı dinlerden kaynaklandığı bilinmektedir. Üç yudum su, üç lokma ekmek ya da yemek, üç adım, üç aylar, üç dua (üç kulhuvallah, bir elham okumak), üç aylar vb. Üç sayısıyla ilgili inançlar, kavramlar, deyimler yazın alanında tasavvufta çok yaygındır. Halk arasında, uğursuz sayılan, istenmeyen bir olay karşısında üç tövbe, üç kez "tu tu tu" diyerek yere bakmak yaygındır.[298]

Beş sayısı, genel olarak dünyayı ve insanı simgelemektedir. Çünkü insanın elinde ve ayaklarında beşer parmak ve görme, işitme, koklama, tat alma ve dokunma olmak üzere beş duyu vardır. Zaten Fatma'nın (Fadime Ananın) eli ile ilgili tasavvurlar da bu zihniyet ile alâkalıdır. Halk arasında Fadime Ana'nın el işaretinin nazara iyi geldiğine, kötülüğü önlediğine ve yapılacak işlerin hayırla sonuçlanacağına inanılmaktadır. Eski mağara yerleşimlerinde de beş parmak izleri görülmektedir. İslâm'da beş parmağın Hz. Muhammed, Hz. Fatıma, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i sembolize ettiği de iddialar arasındadır. Beş vakit namaz, İslam'ın beş şartı, beş ile ilgili sembolizme örnek olarak verilebilir.[299]

Tek haneli sayıların en büyüğü olan dokuz sayısı, bitişi veya tamamlamayı ifade ettiği gibi yeniden doğuşu veya yeni bir başlangıcı da simgelemektedir. Bu bağlamda dokuz; başka bir devreye, evreye geçişin de sembolüdür. Hatta doğum olayının dokuz ay sürmesi de bu çerçevede değerlendirilmektedir. Mason sembolizminde, dokuz, maddesel filizlenmeyi, canlılığı; altı ise ruhanî bir canlılığı simgelemektedir.[300]

---

[298] Bayram Durbilmez, "Nahçıvan Türk İnanışlarında Mitolojik Sayılar", **Turkish Studies International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic,** s. 176.
[299] Mehmet Alparslan Küçük, "Türk Destanlarındaki "Sayı" Motifinin Dinî Yansımaları", **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi,** S. 13, 2013-Güz, s. 101.
[300] **Agy.,** s. 104.

Ömer Seyfettin sayı sembolizmi hakkında büyük ayrıntılar vermeden hikâyelerde söz etmiştir. **Asilzadeler** adlı hikâyesinde kutsal sayılardan ve bunların mukadddesliğinin sebeplerinden bahseder:

> "Dokuz ay on gün sonra sabahleyin beş, öğleye doğru üç, akşam üstü bir tane olmak üzere üç defada dokuz kaanzade doğurdu. Dikkat ediniz. Beş, üç, bir, dokuz! Bu dört sayı işte bunun için bütün insanlarca mukaddestir!" (Az./4/178-79).

#### 3.13.3.2. Yedi

Yedi, kutsal sayıdır. Bu sayının kutsallığı genel bir inançtır. Sümer, Bâbil, Mısır, Yunan, Roma vb. gibi çeşitli uluslarca inanıldığı gibi Hıristiyanlarda olduğu kadar Müslümanlarda, tasavvufta olduğu kadar şeriatta da geçerlidir. Bu kutsallığın eski Babillilerin gökte saptadıkları yedi yıldızdan doğduğu sanılır. Yedi kat gök, yedi kat yer, haftanın yedi güne bölünmesi, dünyanın yedi günde yaratılması inançları bu temele dayanır.[301]

**Sultanlığın Sonu** adlı hikâyede yedi sayısının uğuru ve bu uğurun bozulmama isteği yer alır:

> "– Ulan Arap! Sen sayımızı bozuyorsun! Şimdi sekiz olduk! Ya bu uğursuz gelirse!" (SS/4/399).

### 3.13.4. Uğur ve Uğursuzluk ile İlgili İnanışlar

#### 3.13.4.1. Uğur ile İlgili İnanışlar

Anadolu'da uğur inancı oldukça yaygındır. Latince augur'dan gelen bu uğur kavramını sonradan anlamı biraz değişmiştir. Latin dilinde falcı, bilici, gizli bilgileri bilen, gizli ülkelerden bildiriler getiren kimseye "augur" denir. Eski Roma'da da bu bir görevdi. Eski Türkçede uğur sözü bugünkü anlamda kullanılmazdı. Mutluluk,

---

[301] Orhan Hançerlioğlu, "Yedi", **Dünya İnançları Sözlüğü,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000, s. 557.

yücelik, devlet gibi değişik anlamları vardı. Uğur, bir işin, bir eylemin sağladığı sevinç, mutluluk, işin yolunda gitmesi, çıkar anlamına gelir. Uğur, kavram olarak değil de eylem olarak en eski Anadolu dinlerinde de vardır.[302]

Uğur ve uğursuzluk gibi yaşanılan tecrübelerin sonucu olan yahut toplumsal normlar çerçevesinde benimsenen kavramlar, hikâyelere büyük zenginlik katmaktadır. Ömer Seyfettin de **Dama Taşları** adlı hikâyesinde içinde yaşanmışlıkların olduğu evi çok seven Dânâ Efendi'nin uğur ile ilgili görüşünü işler. Ona göre yaşanmışlıkların her türlüsüyle hayat serüveninin tanığı olan evi çok kıymetli ve uğurludur:

> "Her şey gibi, içinde doğup büyüdüğü, içinde evlendiği, dedesinin, babasının, annesinin, kardeşlerinin, birbir arkasına aldığı karılarının, çocuklarının, kızlarının ölülerini içinde kefenlediği bu uğurlu ev de yıkılacaktı..." (DT/2/377).
> "– Demin gösterdiğim evi tutunuz. Küçük ama çok uğurludur. Kim otururs senesinde erkek çocuğu dünyaya gelir." (PK/3/268).

#### 3.13.4.2. Uğursuzluk ile İlgili İnanışlar

##### 3.13.4.2.1. Uğursuz Kabul Edilen Hayvanlar

###### 3.13.4.2.1.1. Baykuş

Baykuşun uğursuz olduğu inancı pek yaygındır. Kimin evi yakınında baykuş öterse, o evde birinin öleceğine, o evin başına büyük bir yıkım geleceğine inanılır. Bir ürküntü, bir yıkım örneğidir. Baykuş ocak yıkan, yıkılan ocaklarda yuva kuran bir kuştur halk inançlarına göre. Baykuş, Anadolu'nun bütün bucaklarında uğursuz sayılır. Baykuş ile ilgili inançlar çok eski çağlara kadar gider, Anadolu'nun ilk yerlilerine uzanır. Halk arasında uhu kuşu, puhu kuşu da denen baykuş yıkıntılarda, ıssız yerlerde, servilerde, karaağaçlarda, onlara benzer yüksek yerlerde, yuva yapar, durur. Oralarda öter. Onun sesini duyan kulaklarını tıkar, okur üfler, tanrıdan yardım diler. Bütün İslam

[302] İsmet Zeki Eyüboğlu, **age.,** C. 1, s. 154.

doğu edebiyatında baykuşun geniş bir yeri vardır. Türk halk şiirine, Divan şiirine geçmiştir. Türk edebiyatına İran'dan geldiğini söyleyenlerin görüşü doğru değildir. Baykuş, Hititlerden tutun da günümüze kadar gelmiş geçmiş bütün Anadolu uluslarında vardır.[303]

Halk inançları arasında adı sıklıkla uğursuzluk ile anılan hayvanlardan biri olan baykuş, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde de yer alır. Edebiyat alanındaki uğursuzluk inancının etrafında teşekkül eden verimler gibi yazarın hikâyelerinde de aynı inanış evreni dairesinde anılır:

> "Birden dışarıda pek yakından bir baykuş kahkahası aksetti. Kedi gözlerini açtı. Hasta, ihtiyar kadın, genç kız bakıştılar.
> Fatma Molla:
> – Üç gecedir bu uğursuz musallat oldu. Tepemizde ötüp duruyor. dedi." (YE2/3/314).

#### 3.13.4.2.1.2. Horoz

Vaktinden önce yahut sonra öten horozların uğursuzluk getirdiğine inanılır ve bu nedenle hemen kesilmek suretiyle uğursuz horozdan kurtulmak istenir. Bu inanışın örneği **Baharın Tesiri** adlı hikâyede şu şekilde geçer:

> "Bunak horozlar güneş bir bulutun altına girince havanın gölge olduğunu düşünürler. Baştan sabah oluyor sanırlar. Başlarlar gün ortasında ötmeye. Köylüler bu şaşkın hayvanları uğursuz sayarlar. Gün ortasında öttükleri için hemen keserler." (BT/3/281).

#### 3.13.4.2.1.3. Karga

[303] **Age.,** s. 118.

Karga uğursuzluğuna inanılan bir kuştur. Kuşların en gelişmiş bir türü olan bu kara kuşun uğursuzluğu inancı mitolojiye dayanır.[304]

> "Sanki bu uğursuz kargalar hep onun mazgallarından taşıyor, anlaşılmaz bir lisanın çirkin küfürlerine benzeyen sesleriyle her tarafı gürültüye boğuyorlardı." (BVŞ/2/215-216).
> "Kargalar, havaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür ellemeleri gibi karmakarışık geçiyorlar, sükûtu parçalayan keskin, sivri sesleriyle gaklıyorlardı. Kalbinde bir elem duydu... Canı o kadar sıkılıyordu ki..." (BVŞ/2/217).

#### 3.13.4.2.2. Diğer Uğursuzluk İnanışları

Ömer Seyfettin hikâyelerinde kültüre ait unsurları işleyip halkın inanış dünyaları hakkında yarattığı karakterler vasıtasıyla değerli bilgiler vermiştir. Halk inanışları arasında uğursuzluk, sosyal hayatın içinde olduğu gibi hikâyelerde de kendini göstermiş, özellikle dinî inanışın gelenekselleşerek yaşandığı hayatlar üzerinden irdelenmiştir. Uğursuzluk inanışı kimi zaman büyük felaketlerle sonuçlanarak yer alırken bazen de uğursuz olduğuna inanılan şeylerden uzak durarak, zaman zaman da içine düşülen felaketin sebebinin yüklenicisi olarak hikâyelerde yer almıştır. Bu bağlamda art arda gelen kabulü güç olaylar, felaket getiren yağmurlar, zifirî karanlık geceler uğursuzlukla eş tutulup hikâyelere konu olmuştur:

> "Tamam bir ay otağa her sabah yabancı dilenci kümeleri geliyor ve kendilerinin otağ adamlarından olduklarını söylüyorlardı. Hasan Bey'in hiçbir şeysi kalmadı. Azerbaycan'daki, Kafkasya'daki, Türkistan'daki, Bağdat'taki, Şam'daki, Rum'daki o sayısız malları hep mahv, hep yağma edildi. Bu otağa her gün uğursuzluk yağıyordu." (İG/2/46).

---

[304] Orhan Hançerlioğlu, "Karga", **age.**, s. 241.

"Nihayet daha bu uğursuz yağmur başlamadan sarayın bütün sarnıçlarının, küplerinin, vazolarının, mahzenlerinin ihtiyat olarak temiz sularla doldurulmasına karar verildi." (HİS/3/385).

"– Bana öyle geliyor ki bütün felaketler hep bu yıldızsız, aysız gecelerin içinde saklı." (B/4/155).

### 3.13.5. Yiyecekler ile İlgili İnanışlar

#### 3.13.5.1. Toprak Altında Yetişen Yiyecekler Hastalık Sebebidir

"Bazı soğuk memleketlerde patates, yer elması gibi meyveler hayır, meyve değil zahireler, toprak altında kendi kendine yetişir. Galiba onların güneşe ihtiyaçları yoktur. Hem bir âlimin fikrine göre, bu nevi nebatat, arzın veremleriymiş. Belki dünyanın her tarafına verem bunlardan sirayet etmiştir." (ABH/1/144-145).

#### 3.13.5.2. Yiyecekleri Çekirdeğiyle Yemek Apandisite Sebep Olur

"– Kirazın çekirdeğini çıkarırsam hiç lezzetini alamam. Küçüklüğümden böyle alışmışım...

– İyi ama, apandisitten hiç korkmuyor musunuz?

– Ne apandisiti? Azizim o eski nazariye, hiç kiraz çekirdeğinden apandisit olur mu?.. Vaktiyle öyle zannedilmiş. Artık tamamıyla anlaşıldı ki iltihab-ı zeyl-i dudîye sebebiyet veren şey çekirdek ve saire değildir..." (Ap./1/131).

### 3.13.6. Diğer İnanış ve Uygulamalar

#### 3.13.6.1. Jimnastik Yapan Kişiler Zekâsını Kaybeder

Ömer Seyfettin **Cimnastiğe Dair-2** adlı hikâyesinde jimnastik yapan kişilerin zekâlarını kaybedeceğine inanan bir hocanın görüşlerine yer verir:

"O vakit bir riyaziye muallimimiz vardı. Ders esnasında münasebet getirdikçe cimnastiğe girişir, o kadar tecevüz ederdi ki bütün sınıftakilerin nazarları bilâ-ihtiyar bana dönerdi. "Efendiler, sakın jimnastik yapmayınız, zekânızı kaybedersiniz. Sınıfınızın birincisine, ikincisine, çüncüsüne ve en zekilerine

nazar-ı dikkatinizi celp ederim, bakınız bunların bünyeleri ne kadar kuvvetsiz, fakat fikirce, zekâca hepinize galiptirler." (CD/NHP/53).

#### 3.13.6.2. Gökkuşağının Altından Geçenin Cinsiyet Değiştirebilmesi

İsmet Zeki Eyüboğlu, **Anadolu İnançları** adlı eserinde gökkuşağı altından geçen kişilerin cinsiyet değiştirebilme inancıyla ilgili bilgi vermiştir: Ebemkuşağı bir görünmeye görsün, bir sevinç bir çalkantı başlar yaylalara çıkanlar arasında. Erkekliğe özenen, imrenen, erkek olmak isteyen kızlar ebemkuşağının altından geçmek için can atarlar. Yaygın bir inanç vardır ebemkuşağı üstüne. Onun altından geçen bir kız erkek, erkek kız olurmuş. Böyle bir gizli gücü varmış.[305]

**Eleğimsağma** adlı hikâyede kız olmaktan sıkılan ve erkek olmak isteyen Ayşe'nin gökkuşağının altından geçerek erkek olabilme hayali anlatılır:

"İşte bu kadar köyün yakınına inmiş olan bu eleğimsağmanın koşup bir kere altından geçse...
Erkek olacaktı!" (Es./2/83).

#### 3.13.6.3. Korkuyu Kişiye Zarar Vermeden Gidermek

"Abil Ana beni yere yatırdı. Uzun uzadı kasıklarıma, korku damarlarıma bastı. Ve öyle bir dua okuyarak yüzüme üfledi ki sarımsak kokusundan aksırdım." (Ant/1/265).

#### 3.13.6.4. Malum Olma

"Uzun dar cübbeli, bodur üsküflü delikanlı girdi:
–Buyurunuz efendim?
Fermanımızı getirenlerin buraya pek yaklaştıkları bana malum oldu. Sen hep yola bak. Bekle." (Tes/2/179).

---

[305] İsmet Zeki Eyüboğlu, **age.,** C. 1, s. 132.

#### 3.13.6.5. Sol Yana Üç Defa Tükürmek

"Rüyasında götürdüğü fermanın eriyerek kan olduğunu, sonra tufan dalgasının kırmızı alevler hâlinde bütün vücudunu sardığını görüyordu... Doğruldu: "Hayırdır inşallah..." dedi. Oturdu. Bir şeyler okudu. Döndü. Üç defa sol tarafına tükürdü." (Fer./2/104).

#### 3.13.6.6. Yemin Etmek

##### 3.13.6.6.1. Ant İçmek

Ant içmek, Anadolu'da pek yaygındır. Bunun uygulanışı yöreden yöreye değişir. Ant içmek bir "yemin" türüdür. Ant içme olayı ile kardeşlik olayı arasında bir bağlantı vardır. Bu oldukça eski bir geleneğin kalıntısıdır. Eski Anadolu ulusları bu tür antları birer din töreni niteliğinde gerçekleştirirlerdi. Hititler bu törenleri savaşlarda sağlanan başarılar sonucu düzenlerlerdi. Ant içmenin özünde biçimlenen görüşün anlamı şudur: Kanla birlik sağlamak. Bütün eskiçağ dinlerinde kan kutsaldır. Tanrılara saçılır, tapınaklarda bile bir yere dökülerek tanrılara sunulurdu. Kurban kanının kutsallığı bundan dolayıdır.[306]

**Ant** adlı hikâye, kan kardeşi olmanın temel ilkesi olan kan kardeşi olacak kişilerin birbirlerinin kanını içmesini ve kan kardeşi olduktan sonra karşılıklı tutumlarının ne şekilde olacağını örnekler:

"– Ant ne?
– Bilmiyor musun?
– Bilmiyorum!
O vakit güldü. Benden uzaklaşarak cevap verdi:

[306] A**ge.**, s. 173.

– Biz birbirimizin kanlarını içeriz. Buna ant içmek derler. Ant içenler kan kardeşi olurlar. Birbirlerine ölünceye kadar yardım ederler, imdada koşarlar." (Ant/1/262).

Aynı hikâyede "ant içme" eyleminin nasıl yapıldığıyla ilgili detaylı bilgi verilmiştir:

"İki çocuk tahta saplı bir çakı ile kollarını çizdiler. Çıkan büyük kırmızı damlayı kollarının üzerinde çizgiye sürdüler, kanlarını karıştırdılar. Sonra birbirlerinin kollarını emdiler. Ant içerek kan kardeşi olmak..." (Ant/1/262).

#### 3.13.6.6.2. Kur'an-ı Kerim'e El Basmak

Ömer Seyfettin, yemin hususundaki halk inanışlarına büyük yer ayırmıştır. Halk arasında kabul gören, itimadı güçlendiren ve şüpheyi yok eden bir unsur olarak Kur'an-ı Kerim'e el basma, hikâyelerde toplumun inançları etrafında şekillenmiş bir olaydır. Eğer bir kişi Kur'an-ı Kerim'e el basıyorsa genel itibariyle doğruyu söylediğine inanılır. Güven duygusunun onarılmasında büyük payı olan bu uygulamayı kimin yaptığının da önemi vardır. Sözüne güvenilen ve "dini bütün" olarak addedilen kişilerin yemini karşı tarafı ikna etmesi bakımından daha güvenilirken; tam tersi yönde hâl ve hareketleri bulunanların Kur'an-ı Kerim'e el basarak yemin etmeleri yemine olan güveni sorgulamaya mahal vermiştir. Kur'an-ı Kerim'e el basarak yemin etmenin belli kuralları vardır. Öncelikle yemini edecek kişinin abdestli olması beklenir. Kur'an-ı Kerim'i eline alan kişiler âdet olduğu üzere önce bu kutsal kitabı öper daha sonrasında sol elinin içine koydukları Kur'an-ı Kerim'i sağ elleri üzerine gelecek şekilde yemin konusu olan şeyi yemin ifadeleri eşliğinde tekrarlar:

"– Abdestin var mı kızım?
– Var Hanımnine.
– Şu duvardaki Kur'an-ı Kerim'i alıver.
Matlube yürüdü. Daima mihrap gibi yerde asılı gördüğüm yeşil ipekli bir bohçaya sarılı Kur'an-ı Kerim'i tuttu, öptü başına koydu. Hürmetten

memeleri hizasında tutarak getirdi. Hacıhanım Kur'an-ı Kerim'i tuttu, öptü, başına koydu. Sonra sol elinin avucuna aldı. Sağ eliyle üstüne basarak:
– Vallahi, billahi, tallahi, bu kitap beni çarpsın; eğer senden başka Matlube'nin yüzünü kimse gördüyse... dedi." (Y/3/93).

#### 3.13.6.6.3. Yalan Yere Yemin Eden Çarpılır

"– Hayır, hayır, mutlaka bir sebebi olacak.
– Yok vallahi...
– Yemin etme, çarpılacaksın, dedim, hiç adama öyle durup dururken lakap takarlar mı?" (Meh./3/355).
"Mıstık:
– Tövbe! Tövbe! dedi. Hele yalan yere yemin etmeleri...
– Evet, bu en fena tabiatları...
– Bir gün yer yarılacak, vallahi hepsi batacak...
– Batacak, batacak..." (Ç/2/199).

#### 3.13.6.6.4. Yalan Yere Yemin Edenin Evlilik Akdi Bozulur

"– Yalan yere bu yemini eden çarpılır mı?
– Hayır.
– Ya ne olur?
– Daha fena.
– Nasıl?
– Karısı boş düşer." (F/2/66).

#### 3.13.6.6.5. Yalan Yere Yemin Eden Ölür

Yeminin Müslüman halk arasında önemli bir yere sahip olduğunu belirten Ömer Seyfettin **Yemin** hikâyesinde, dinî mahiyeti düşünüldüğünde bu kutsal uygulamanın içine yalan karışınca kişiye kötü tesirleri dokunacağından bahseder:

"O vakit çok dindardım. Öleceğimi sandım. Sanki beni yalan yere edilen bu yemin tutuyordu. O vakitler yemin çok büyük bir şeydi! Binlerce lira verilse bir yalancı şahit bulunamazdı. Eskiden yalan yere yemin insanı olduğu yerde

tutar, hiç kımıldatmaz, öldürüverirdi. Zamanımızın ne İspanyol nezlesine ne tifüsüne benzerdi." (Y/3/94).

"Çok mu korktun yavrum?

– Yok...

– Ee, o ne öyle... Betin benzin sapsarı!

– Yemin tutuyor! dedim.

– Hangi yemin?

– Yalan yere senin ettiğin yemin!" (Y/3/94).

### 3.14. Geçiş Dönemleri

İnsan yaşamının başlıca üç önemli geçiş dönemi vardır: Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu "geçiş"leri bağlı bulundukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu "geçiş" dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutsamak, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır.[307]

Hayatın mühim anlarına özellikle vurgu yapmak; zaman zaman bu kıymetli anları hafızaya daha çok kazımak; bazen de duyulan acıyı azaltmak amacıyla geçiş dönemleri, çeşitli uygulamaları beraberinde getirir. Bu uygulamaların büyük bir kısmı geleneğin izlerini taşıyan kalıp davranışlarken kimisi de kültüre yeni bir soluk getirme mahiyetindedir. Çocuğun kulağına ezan okuyarak adını koymak gelenekte yeri olan

[307] Sedat Veyis Örnek, **age,** s.183.

mühim bir işlemken çocuğa artık aile büyüklerinden ziyade anne babaların ad koyması daha yeni sayılabilecek bir davranış biçimidir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde tespit ettiğimiz geçiş dönemleri olan doğum, çocukluk, askerlik, evlenme ve ölüm sırasıyla kendi içindeki alt başlıkları da kapsayacak şekilde aşağıda verilmiştir. Biz bu başlık altında Ömer Seyfettin'in geçiş dönemlerinin hikâyelere ne şekilde yansıdığına çeşitli örnekler sunduk. Elbette ki burada yer verilenlerin dışında hikâyelerdeki geçiş dönemi örneklerinin sayısı çoğaltılabilmektedir. Daha fazlası için Ömer Seyfettin'in hikâyelerine başvurulabilir.

### 3.10.1. Doğum

Doğum, geçiş dönemlerinin başlangıcı kabul edilir. Türk toplumu, doğuma mühim bir anlam yükleyerek doğum olayını öncesi, sırası ve sonrasıyla bir bütün hâliyle kutsamış ve değerli kabul etmiştir.

Doğumu kutsayan bir millet olan Türkler, doğumu, doğum yapan kadını ve doğurulan çocuğu her daim sevgiyle karşılamış, bu mühim zaman zarfında doğum yapacak kadına diğer zamanlara göre daha fazla özen göstermiştir.

Doğum, kadına duyulan saygınlığı arttırdığı gibi onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır.[308]

Genel olarak diyebiliriz ki Ömer Seyfettin doğumu kıymetli bir olay olarak görmüş ve eserlerinde bu evrenin önemini zaman zaman bir baba gözünden bazen de ilk çocuğuna hamile mutlu bir anne gözünden aktarmıştır. Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer alan doğum başlığı altında sıraladığımız halk bilimsel unsurlar yer almaktadır.

---

[308] **Age.,** s.184.

**Fon Sadriştayn'ın Karısı** adlı hikâyede Madam Sadriştayn aynı hamileliği gibi doğumunu da büyük bir soğukkanlılıkla tek başına gerçekleştirir. Bu durum Türkler için oldukça kabul edilmesi zor bir hadisedir. Doğumu kutsayan Türkler aynı zamanda doğum olayını hem ailenin hem de toplumun dirliği için değerli görmüştür. Bu nedenle doğumu esnasında kadını yalnız bırakılması kabul edilemez.

> "– Senin yemeği gara bıraktıktan sonra dönerken ağrı duydum. Eve geldim. Muşambaları siliyordum. Ağrı ziyadeleşti. Banyoyu doldurdum. Çamaşır leğenini hazırladım. Doğurdum. Çocuğumu yıkadım, sardım, yatırdım. Kendim de yıkandım." (FSK/2/275).

Kadının sağ sağlim olarak doğum yapması, doğan bebeğin de sağlıkla gelmiş olması kadının çektiği zorluklardan "kurtulması" ve yeni hayatın "müjdesi" demektir:

> "– Beyefendi, müjde!
> – ...
> – Kurtuldu, müjde!
> – Erkek mi?
> – Hayır, bir kız... Nur topu gibi!" (ÇS/2/93).

**Üç Nasihat** adlı hikâyede çocuğun doğması, "dünyaya gelme" olarak kabul edilir:

> "Bir erkek çocuğu dünyaya geldi." (ÜN/2/119).

#### 3.10.1.1. Doğum Öncesi

##### 3.10.1.1.1. Hamilelik

Hamilelik hem kadın hem de erkek için yeni bir evreye geçişe hazırlanmak adına önemlidir. İlk kez "anne" olacak kadın, hamileliği boyunca kendini çeşitli şekillerde yeni hayatına hazırlar. Erkek de "baba" olma heyecanını çeşitli şekillerde taşımaktadır.

**Fon Sadriştayn'ın Karısı** adlı hikâyede iki ayrı kültürün hamilelik algısı yer alır. Türk koca, karısının değişimine olabildiğince hassas davranırken yabancı kadın bu evreyi hayatın akışı içinde mühim bir durak olarak kabul etmez ve aynı önemi göstermez:

> "Evet, nihayet bizim de bir gün masrafımızın çoğalması icap eder gibi oldu. Karım gebeydi. İşte ben asıl iktisat faziletinin ne olduğunu karımın gebeliğinde gördüm.
> – Bir hizmetçi tutsak... Sen gebesin. Rahatsız oluyorsun!
> dedim. Karım katiyen reddetti. Gebeler için yürümek lazım olduğunu, gebelikte oturmak intihardan, havaleye, ölüme koşmaktan başka bir şey olmadığını söyledi. Hiç tertibimiz bozulmadı. Yine sabahları pazara gidiyor, gara yemeğimi getiriyor, akşamları beraber geziyorduk. Karnı büyüdü. Büyüdü. Büyüdü. Sekiz aylık, galiba dokuz aylık oldu. Ben:
> – Pek yaklaştı. Artık bir adam tutsak... dedim.
> – Daha vakit var, daha vakit var! diyordu." (FSK/2/274).

Doğum ve onun başlangıcı olan gebelik her ne kadar sevindirici bir olay olarak kabul edilse de gebeliğin başlangıcı ve seyri geleneksel kültürümüzde biraz da ayıp sayılmaktadır.[309] **Bomba** adlı hikâyede heyecanla ilk çocuğunu bekleyen Magda, karnına dokunduğunda ayıp bir şey yapmış gibi utanır:

> "Tığlardan ayırdığı gözleriyle kabaran karnına bakıyordu. Eteğinin altında, kendi içinde Boris'in yavrusu duruyordu. Dirseklerini bu şişliğe temas ettirerek saadetten titriyor ve ayıp bir şey yapıyormuş gibi gizlice Boris'e bakarak kızarıyordu." (Bom./1/212).

### 3.10.2. Çocuk – Çocukluk

#### 3.10.2.1. Evlatlık

[309] **Age.,** s.189.

Nesebi belli olsun olmasın başkasına ait bir çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etme anlamındaki evlât edinme geçmişte ve günümüzde rastlanan sosyal ve hukukî bir vakıadır. Arapçada evlât edinme karşılığında kullanılan tebennî, "oğul" anlamındaki ibn kelimesinden türemiş olup "oğul edinme" demektir. Evlât edinme kurumunun var olduğu hemen bütün toplumlarda görüldüğü gibi eski Arap toplumunda da sadece erkek çocuklar evlât edinildiğinden bu vâkıa tebennî kelimesiyle ifade edilmiştir. Kız çocuklarının evlât edinilmesi sonraki dönemlerde görülür.[310]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde evlatlık oldukça yeri olan bir kavramdır. Osmanlı Devleti'nde sosyal hayatın içinde maddi bir sınıfa bağlanmaksızın rastlanılabilecek kadar yaygınlık kazanan evlatlık, hikâyelerde genel itibariyle evlat edinme prosedürleriyle değil daha çok ev içinde aile üyelerinden bahis açarken yahut konuyla ilgisi bulunan kişinin kim olduğunu daha net bir dille ifade etme maksadıyla kullanılmıştır. Evlatlık edinilen kişilerin çocukluklarında aile içine alındığı ve bu ailenin terbiyesine göre yetiştirildiği görülmektedir. Özellikle kız evlatlıklar evin hanımının en büyük yardımcısıdır ve en güvendiği kişiler arasında yer almaktadır:

> "Çark durunca değirmenci koşmuş, suyun getirdiği bu çocuğu kurtararak kendisine evlatlık edinmişti..." (İG/2/51).
> "Evlatlık kız bıyıklarımın hâlini ona yetiştirmiş." (TR/3/112).
> "Benimle beraber rüştüyeye giden bir evlatlığımız vardı. Küçükten büyütmüştük." (Meh./3/355).
> "Bu Hamdune Hanım'ın daha memede iken alıp kendine evlat ettiği bir kızdı. Tam on sekiz sene Muhsin Bey onu oğlu Suat'tan ayırt etmemiş, belki daha ziyade sevmişti." (B/4/153).

#### 3.10.2.2. Çocuğa Ad Koymak

[310] Mehmet Âkif Aydın, "Evlat Edinme", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 11, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 527.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ad koyma işlemi sıradan bir uygulama değildir. Ad aile büyüğü tarafından seçilen; anlamıyla çocuğun hayatına ışık tutacak mahiyette yahut dinî içeriği sebebiyle konulduğu görülmektedir:

> "... Ahmet Bey doğduğundan beri taşıdığı, babasının koyduğu bu "Ahmet" ismini inkâr ediyordu." (HLBK/4/58).
>
> "Hızla içeri girdi. Karısının başı ucuna koştu; saf ve güzel kadın, pembe, ipek perdeli beyaz yatağının içinde, akşam zamanı batan güneşin veda eden rengiyle sararmış bir melaike gibi sakin ve hâlsiz yatıyordu... Ancak işitiler, gayri nâsutî bir sada ile:
>
> – Adını ne koyalım? dedi.
>
> – Mefkûre...
>
> ...
>
> – Ah, ne güzel isim!" (ÇS/2/95-96).

#### 3.10.2.2.1. Çocuğun Kulağına Ezan Okumak

Çocuğa ad koyma, sıradan bir işlem olmadığı için, bu iş küçük çapta da olsa kutlanarak ve kutsanarak yerine getirilir. Daha önce saptanmış olan ad, ad koyma amacıyla düzenlenen toplantı sırasında çocuğa verilir. Bu amaçla çağırılan hoca, müftü ya da dinselliğiyle tanınan saygın kişi ezan okur.[311]

> "Zavallı kadın oğlunun ismi "Ahmet" olduğuna evdeki bütün hizmetçileri, ihtiyar dadısını, şahit gösterip pencereden gösteriyor, rahmetli babasının şeyh efendisi, doğduğu vakit kulağına avazı çıktığı kadar ezan okuyarak "Ahmet" ismini koyduğunu... Hatta bu ezanın şiddetinden küçükken kulağı ağrıyıp ta âkil bâliğ oluncaya kadar aktığını anlatıyordu." (HLBK/4/66).

#### 3.10.2.3. Sütanne

[311] Sedat Veyis Örnek, **age.**, s. 207.

Bir çocuğun annesi dışında sütünü emmiş olduğu kadın, sütana, süt nine[312] şeklinde tanımlanan sütanne, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde anne kadar saygı duyulan bir kadındır.

> "Aklıma birdenbire Karagümrük'te oturan ihtiyar sütannem geldi. Bu gayet sofu ve gayet stoik, gayet muhafazakâr bir kadındır, kendinden büyük eski Arap halayıkçığıyla oturur, kocasından kalan ufacık bir iratla rahat rahat geçinir." (GM/4/19).

#### 3.10.2.4. Çocuk Oyun ve Eğlenceleri

##### 3.10.2.4.1. Ata Binmek, Birdir Bir, Esir Almaca, Güreş, Silah Atmak

> "Erkek çocuklar gibi ata binmesini, silah atmasını, güreşmesini, birdir bir, esir almaca oynamasını çok seviyordu." (Es./2/81).
> "Bir çakı ile bu dalların ucunu keser, kabuklarından iki kulak bir burun çıkartır, tıpkı bir at başına benzetirdik. Ve bunu en güzel ben yapardım." (Ant/1/264).

##### 3.10.2.4.2. Cirit

At koşturup birbirine değnek atarak takım hâlinde oynanan oyun, cirit oyunu.[313] Hikâyelerde cirit oyunu, çocukların eğlenerek vakit geçirdiği sevilen bir sokak oyunu olarak yer alır.

> "Bütün çocukları güreşte yenerdi. Ve yazın her Cuma sabahı büyük bir deste söğüt dalı getirirdi. Bu dallardan kendimize atlar yapar, cirit oynar, yarışa çıkardık." (Ant/1/263).

---

[312] "Sütanne", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b39ac9bd71781.67970697 **,** 02.07.2018.
[313] "Cirit", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b39b215f3b6e6.70188523, 02.07.2018.

#### 3.10.2.4.3. Çelik Çomak

En az 2 kişiyle oynanan çelik çomak oyununa başlamadan önce eşleri belirlemek için sayışmaca yapılır. Ardından çeliğin konulacağı çukur kazılır. Daha sonra oyuncular kendi bölgelerini belirlemek için etraflarına sopayla daire çizerler. Çelik çukura konduktan sonra vuruşu yapacak olan oyuncu, çeliğin bulunduğu çukurun yanına gelir. Çeliği 1 mt. kadar yukarı fırlatan oyuncu, ardından elindeki sopayla çeliğe tüm gücüyle vurur. Bu sırada diğer oyuncular, çelik onlara da isabet edebileceğinden, vuruş yapan oyuncunun arka taraftaki bölgelerinde daire şeklinde beklerler. Vuruşu yapacak olan oyuncu, başarı- lı olamadığı takdirde ebe olur. Eğer vuruşu başarılı bir şekilde gerçekleştirebilirse, ebe olan oyuncu, çeliği almak için onun gittiği yöne doğru koşar. Bu oyuncunun çeliği alıp gelmesine kadar geçen sürede diğer oyuncular ellerindeki sopanın sivri taraflarıyla onun bölgesini kazarlar. Bu nedenle ebe olan oyuncunun en kısa zamanda bölgesine dönmesi gerekmektedir.[314]

> "Beyefendiyi daha çocukluğundan tanırım. Arkadaştık. Beraber çelik çomak oynardık." (Mİ/4/329).

#### 3.10.2.4.4. Çember ve Değnek

Ömer Seyfettin **Cimnastiğe Dair-2** adlı hikâyesinde çocukların eğlenme biçimleriyle ilgili bilgi verir. İstanbul'da yaşayan çocukların kırlarda ve çayırlarda çeşitli eğlenceler ile vakit geçirdiği bu eğlencelerin başında da çember ve değneğin olduğu anlaşılmaktadır:

> "Ben dört yaşımdan beri vefakâr kaldığım mâi boyalı sevgili çemberimi düdüklü değneğimmle bahçenin bir köşesine atarak ellerim boş ve meshur her akşam çayıra çıkar, p çocukları seyrederdim." (CD/NHP/50).

---

[314] M. Öcal Oğuz, Petek Ersoy, **Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Çocuk Oyunları,** Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 44.

#### 3.10.2.4.5. Kaydırak

"Atlara, tüfeklere, kaydıraklara, hepsine veda etmek ha.." (Es./2/82).

#### 3.10.2.4.6. Perende Atmak, El Üstünde Yürümek

Ömer Seyfettin, ilk çocukluk çağı eğlence ve oyunlarından bahsettiği gibi ikinci çocukluk ve ergenlik dönemine ait eğlence biçimlerine de hikâyelerinde yer verir. Buna göre **Cimnastiğe Dair-2** adlı hikâyesinde yaşça büyük çocukların eğlence unsurlarının başında perende atmanın ve eller üstünde cambaz gibi yürümenin ilk sıralarda yer aldığı görülür. Çocuklar çayırlarda diğer çocukların gözü önünde perende atar, elleri üstünde yürür. Yapamayanları ise içlerine almak istemedikleri görülür. Bu nedenle aynı alanda oyun ihtiyacını gideren diğer çocuklar da perende atmak ve elleri üstünde yürümek için can atarlar:

> Küçükken, ben daha dokuz yaşında bir çocukken Kuşdili'nde oturuyorduk. Bu musikişinas, gayet meşhur bir hanede komşumuzun benden biraz büyücek çocukları vardı. Bunlar koca çayırın her tarafında perende atarlar ve bir ramazan gecesi Şehzadebaşısı'nda, beni fevkâlade teshir eden küçük cambaz çocuğu gibi elleriyle yerde yürürlerdi." (CD/NHP/50).

#### 3.10.2.4.7. Topaç Döndürmek

4-5 oyuncunun biraraya gelerek oynadıkları bir oyundur. Kırbaca sarılan topaç, düz bir zemine atılır ve dönmesi sağlanır. Kırbaca her vurulduğunda topacın dönmesi sağlanır.[315]

> "Ahmediye'ye giden üç yol ağzında, mescidin önündeki asfalt döşeli meydancıkta mahalle çocukları topaç döndürüyorlardı." (MBD/2/410).

#### 3.10.2.4.8. Kuş Dili

[315] **A.e.**, s. 161.

Genellikle çocukların, kelimelerin başına, hecelerin arasına başka hece ekleyip kelimelerin biçimlerini değiştirerek uydurdukları bir konuşma türü.[316] Ömer Seyfettin, **Mahçupluk İmtihanı** adlı hikâyesinde, çocukların sıklıkla kullandığı bir eğlence yöntemi olan kuş dilinden bahseder:

> "Kuş dilini biliyorum.
> – O da ne?
> – Kuş dili işte: "Begen kuguş digi ligi bigi ligi rigim. Hagat taga bugu ligi sagan laga nugu tuguk bigi lege vegerigirigim. Bege nigim kaga dagar kigim sege hıgızlıgı kogo nugu şaga magaz."
> – Ne diyorsun be?
> – Anlayamadın mı? Buna işte kuş dili derler. Küçükken mahallede, taş mektebinde öğrenmiştim." (Mİ/4/335).

### 3.10.2.5. Çocuğun Yetiştirilmesi ve Değerler Eğitimi

Çocuğun dosdoğru eğitilmesi hususuna önemle eğilen Ömer Seyfettin, **İlk Namaz** adlı hikâyesinde anne-oğul arasındaki kusursuz ilişkiyi işler. Çocuğunu ilk defa sabah namazına kaldıran anne, bu eylemiyle ibadetin her şartta gerekliliği ve sorumluluk duygusunun gelişimi gibi önemli mesajları çocuğuna tam bir anne titizliğiyle iletir. Hikâyeye konu olan anne, aslında yapılması en zor ibadetlerden olan uykuyu bölerek sabah namazı kılmayı çocuğun ruhunda yara açarak değil aksine böylesi bir ibadeti sevdirerek yaptırma amacı güden çocuğunu tanıyıp seven bir annedir.

> "Şimdi muhit-i tesellisinden ne kadar uzak bulunduğum annem, dünyada en sevdiğim, dünyada yegâne perestiş ettiğim bu vücud-ı muhterem, işte derhatır

[316] "Kuş Dili", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5aefe1544798d4.03663338**,** 07.05.2018.

ediyorum, on beş sene evvel beni ilk sabah namazına kaldırmış idi." (İN/1/57).

**İlk Namaz** hikâyesi, bir annenin çocuğun ruhuna ve kalbine dokunuşunun izlerini taşır.

"Onun odasına bitişik olan küçük odamdaki küçük karyolamda uyurken bir buse-i esir ü hâr gibi alnımı okşayan nazik eliyle, nazik, ince parmaklarıyla saçlarımı tarayarak:
– Haydi Ömerciğim kalk, demişti, kalk hadi yavrucuğum." (İN/1/57).

Çocuğun en sakinleştiği yer annesinin kollarıdır. Ömer Seyfettin de anne dokunuşunun idrakindedir. **Buse-i Mader** adlı hikâyesinde elini acıtan bir çocuğun annesine ihtiyacını; annesinin ise canı yanan yavrusunu teselli ediş şekli işlenir:

"Biraz sonra kapı açıldı, hemşirem içeri geldi. Nermin güzel ve masum gözlerini münfailâne bana atfederek kucağımdan kaydı. Annesine koştu, elini annesinin dudaklarına götürdü: "Of anne, of…"
O küçük eli, o pembe ve ince parmağı şefkatkâr buseler ıslattı." (BM/NHP/42-43).

Ömer Seyfettin, **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** hikâyesinde hayalî millî bir tip olan Orhan Bey'i anlatmaktadır. Bu aslında Ömer Seyfettin'in içinde duyduğu millî heyecanın ve şuurun kaleme alınan bir temsili gibidir. Böylesi değerli bir karakterin beslendiği kaynak ise çocukluğu ve de annesi olarak aktarılmıştır:

"Bu dâhi:
'Ben her şeyi annemden öğrendim. Annem beni dinî bir vecd içinde büyüttü. Şiirimde duyduğunuz 'lirizmin' menbaı ondan aldığım dinî terbiyenin heyecanlarıdır. Şiirlerimi, hikâyelerimi, trajedilerimi evvela masal hâlinde ondan işittim. Onun halktan olan ruhu bana halk sevgisini, halk aşkını nefhetti. Bundan dolayıdır ki kafiyelerim halkın tabirleri, musikim halkın dilindeki ahenktir!' diyodu." (FSO/2/324).

> "Şüphesiz Orhan gibi dâhiler milyarda bir doğardı. Kim bilir, bu yaratıcı ruhu ona veren annesi ne ulvi, ne mükemmel bir kadındı!" (FSO/2/325).
> "Fon Sadriştayn genç yaşında milletine mefkûre peygamberi olan Orhan'ın ailesini düşündü. Oğullarının bu mazhariyeti, bu şerefi için ne kadar mesut olmuşlar, ne kadar iftihar etmişlerdi! Daima hayalin fevkinde, olmayacak şeyleri isteyen marazî bir baba gıptasıyla:
> – Ah, benim Hasip de böyle bir dâhi olsaydı...
> diyordu. Orhan Bey... İşte her dâhi gibi onu da annesi yaratmıştı.
> Acaba annesi nasıl ulvî, nasıl yüksek, nasıl mükemmel bir kadındı? Oğlunu ilhamın, hayatın, hakikatin tabii membalarına götüren koca bir millete halaskâr yapacak kadar millî bir terbiye veren bu kadın acaba nasıl bir vücuttu?" (FSO/2/326).

Çocuğun aile bütçesine yüklediği maddi zorluk ve dünyaya alışım süreci **Fon Sadriştayn'ın Karısı** adlı hikâyede anlatılır:

> "Yemekten sonra küçük bir sepetin içine yatırılmış yavrumu gördüm. Açık mavi gözleri tıpkı annesininkine benziyordu. Şimdi altı aylık oldu. Henüz masrafımızda bir ziyadelik yok... Karım dört beş yaşına girmeden bir çocuğun hiçbir masrafı olamayacağını söylüyor... Bir hafta geçmeden çocuğun uyuması, ağlaması, yemesi intizama girdi..." (FSK/2/275).

#### 3.10.2.5.1. Dadı

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde çocuğun yetiştirilmesinde sadece anne ve babaların değil çeşitli kişilerin de yardımına başvurulduğu görülmektedir. Bunlar, aile terbiyesi ve çocuğun günlük ihtiyaçlarının giderilmesinde anneye destek olurlar. Dadılar onların ilkidir. Doğu kültürünün eğitim anlayışı ve yetiştirme usulleriyle çocuğu büyütürler:

> "Baygın annesinin uzandığı kırmızı kadife kanepenin baş ucunda ayakta duran ihtiyar dadısı, böyle birdenbire değişen beyinin hâline feci feci baktı..." (HLBK/4/73).

#### 3.10.2.5.2. Mürebbiye

Mürebbiyeler, çocuğun özellikle dil edinme becerisini kazanmada ailelerin en büyük yardımcısı olmuşlardır. Vazifeleri sadece dil öğretmek değil; Batı geleneklerinin ve adabımuaşeretinin de kazandırılmasını sağlamaktır. Avrupai tarz eğitimin temelden verilmesi için seçilen mürebbiyeleri Ömer Seyfettin çeşitli şekillerde hikâyelerine alır. **Bahar ve Kelebekler** hikâyesinde Türkleri geleneklerinden koparark omurgasız ve mutsuz nesillerin yetişmesinin müsebbibi olarak mürabbiyeleri görür. **Baharın Tesiri** adlı hikâyede ise mürebbiyeler sokakta çocukları gezdirirken verilmiştir:

> "Çocukları güneşte gezdiren mürebbiyeler arasında dolaştım." (BT/3/277).
> "Bilhassa küçük kız kardeşim için tutulan mürebbiyelere... Validem, ekseriyetle gelen hocaların çirkin olmasına dikkat ederdi." (Mür./3/329).

#### 3.10.2.6. Eğitim ve Öğretim

Klasik Osmanlı eğitim sistemi ana hatlarıyla ilkokul seviyesindeki sıbyan mektebi (Mahalle mektebi veya Dâru'l-tâlim v.s.) ile bunun üzerindeki, hiyerarşik olarak ilkokul seviyesinden, yüksek okul seviyesine kadar çeşitli derecelere ayrılan medreselerden meydana gelmekte idi.[317] Eğitim meselesi Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ele alınan önemli başlıklardan biridir. Yazar, eğitim ile ilgili çeşitli uygulama örneklerine değinmiştir. **Falaka** eğitim kurumu ve eğitmen eleştirisinin mizahi perdeden anlatıldığı hikâyelerinden biridir. Bu hikâyede eğitimin zamanın koşullarında bir küçük kasabada nasıl olduğunu, sınıf bilgisini, hocanın yeterliliğini, öğrenci-hoca ilişkisini, eğitim faaliyetlerinin hangi koşullar altında sağlandığını ve bu eğitimin çocuğun hayatına ne gibi değerler kattığını anlatması bakımından zengin halk bilimsel malzeme barındırmaktadır.

---

[317] Yaşar Sarıkaya, **Medreseler ve Modernleşme**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997, s. 33.

"Hepimiz kırk çocuktuk. Kızları birkaç ay evvel bizden ayırarak başka yere kaldırmışlardı. Sınıf taksimi falan yoktu. Elifbe'yi, Amme'yi, her şeyi bir ağızdan okuyor, rakamları bir ağızdan sayıyor, bir ağızdan ilahi söylüyorduk. Bütün derslerimiz yeknesak ve umumi bir bestenin asla manalarını anlamadığımız güfteleri idi." (F/2/64).
"Hep bir ağızdan, kerrat cetvelinin tegannisinden sonra ilahiye başladık." (F/2/67).

**Ant** hikâyesinde Gönen'deki karma eğitimli bir sınıftan bahsedilir:

"Erkek çocuklarla kızlar karmakarışık otururlar, beraber okur, beraber oynarlardı." (Ant/1/260).

#### 3.10.2.6.1. Eğitim ve Öğretim Kurumları

##### 3.10.2.6.1.1. Okullar

Okul, **TDK Büyük Türkçe Sözlük'**te her türlü eğitim ve öğretimin toplu olarak yapıldığı yer, mektep[318] olarak tanımlanır. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde genel itibariyle yazarın çocukluk anılarının hayat bulduğu bir mekân olarak yer alır.

"Mektep biraz daha ileride... Alçak duvarlı, oldukça geniş bir avlunun ortasında idi. Bir kattı; etrafında yükselen büyük kestane ağaçlarının birbirine karışmış koyu gölgeleri bütün çatısını kaplardı... Mektebin kapısına dar ve taş bir merdivenle çıkılırdı. Ve içeri girilince ta karşıya Hoca Efendi'nin rahlesi gelirdi." (F/2/63).

Eğitim meselesinin önemli başlıklarından olan okullar Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde çeşitli şekillerde yer alır. Bunlardan biri de hikâyelerde **"hususi"** adıyla

[318] "Okul", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af2c410a6bef7.64649819, 09.05.2018.

zikredilen günümüzün özel okullarıdır. Ömer Seyfettin özel okul ve oradaki sanat derslerinden biri olan resmi şu şekilde işler:

> "Artık ben hiçbir şeyi soramıyordum, o anlatıyordu; mektepten çıktıktan sonra Beyrut'a gitmiş, ondan sonra buraya gelmiş, bazı hususi mekteplere resim dersi verdiği gibi hususi dersler de veriyormuş." (S/1/70).

Ömer Seyfettin, devrinin küçük yerleşim yerlerindeki okullların yapı olarak nasıl olduğunu kendi okuduğu okulun tasviri üzerinden örnekler:

> "Mektep bir katlı ve duvarları badanasız idi. Kapıdan girilince üstü kapalı bir avlu vardı. Daha ilerisinde küçük ve ağaçsız bir bahçe... Bahçenin nihayetinde ayakyolu ve gayet kocaman abdest fıçısı..." (Ant/1/260).

Selanik'in kaybedilmesinin akabinde yaşanacaklar **Primo Türk Çocuğu**'nda özetlenmiştir. Bu hikâyeye göre zamanında Selanik'te büyük okulların var olduğu ve işgalin ardından böylesi yerlerin yabancılar elinde çürüyeceği ele alınır:

> "Bu güzel Selanik'i de alacaklar, büyük mektepler düşmanlara kalacak..." (PTÇ2/1/372).

**Açık Hava Mektebi** adlı hikâyede dönemin Avrupai tarza eğitim veren bir okul hakkında bilgi verilir:

> "İşte Müfit Bey, insanları kanatlı hayvanlardan ziyade dört ayaklı hayvanlara benzettiği için mektebine "Tıfıl Kovuğu" demişti. Kovuk, İstanbul'un en meşhur bir müessesesi sayılırdı. Alafranga gayri milli terbiye taraftarları çocuklarını hep buraya verirlerdi." (AHM/4/258).

#### 3.10.2.6.1.2. Açık Hava Mektepleri

Ömer Seyfettin, **Açık Hava Mektebi** adlı hikâyede zamanın değişen eğitim anlayışına Avrupa merkezli bir örnek sunar. Avrupa'da o dönemde eğitim öğretim faaliyetlerinin sınıf içerisinde sürdürülebilirliği sorgulanmış ve hayatla iç içe yaşayarak yaparak öğrenme metoduyla yeni bir takım eğitim kurumları faaliyete

geçmiştir. Hikâyedeki kahramanımız Efruz Bey ise her zaman yaptığı gibi yüzeysel çıkarımları neticesinde bu yeni okul ve eğitim anlayışını bir Türk okulunda uygulama konusunda aceleci davranır.

> "– Açık hava mekteplerini işitmediniz mi?
> – Senden bir kere duydum sanıyorum.
> – Evet, Avrupa'da açık hava mektepleri vardır. Tabii papaz mektepleri falan buradaki gibi hâlâ binalar içinde... Fakat yeni terbiyeyi, yani teşebbüs-i şahsiyi, Anglosakson terbiyesini kabul eden kaya mektepleri hep açıktadır.
> – Kaya ne demek?
> – Ecole de roche... Yani kayalar üzerinde ders okunan mektep...
> – Kayalar üzerinde mi?
> – Evet.
> – Niçin kayalar üstünde?
> – Pek basit. Çünkü rutubet yoktur. Kaya gayri nâkil olduğu için yazın soğuk, kışın sıcaktır...
> Efruz Bey tamam bir buçuk saat buyurdu. "Maşrık- Envar-ı Maarif-i Osmanî" mektebinin müdürü öğrendi ki Açık Hava Mektebi ilk insanlar gibi çocukları tabii hayata alıştırmak için kurulmuş ilmî bir müessesedir. Yaz kış, gece gündüz, muallimler, talebeler, hepsi hayatlarını kırda geçirirler. Okumak yazmak pek az! Yalnız ekip biçmek! Yol yapmak! Kanal açmak! Köprü kurmak! Nadas etmek! Hayvan yetiştirmek! Tavukların dil altlarını çıkarmak! Beygirleri nallamak! Güzel övendire kullanmak!" (AHM/4/276-77).

#### 3.10.2.6.2. Okul Yöneticileri

##### 3.10.2.6.2.1. Müdür

Ömer Seyfettin eğitim konusuna her daim önem veren yazın hayatı boyunca eğitimin ne denli önemli olduğuna işaret eden ve bu amaçla hem yaşadığı devrin eğitim sistemini hem de eğitimcilerini anlatmaya çalışan bir yazar olmuştur. Kaleme aldığı çeşitli hikâyelerde devrinin karşılaştığı yahut duyduğu eğitimcilerinden bahsetmiştir. Eğitimcilerden yazar çeşitli şekillerde hikâyelerinde bahseder. Kimiz zaman çocukluk anılarından konusunu alan hikâyelerde eğitimciler karşımıza çıkarken zaman zaman

da yaşadığı devrin eğitim problemlerine değinmek amacıyla "modern" eğitimciler hikâyelerdeki yerini alır. Müdür de eğitimci kimliği altında yer alan okul yöneticileridir. Yazar, ironik bir anlatımla okuyucuya sunduğu **Kurbağa Duası** adlı hikâyesinde olumsuz bir müdür örneği ile karşımıza çıkar. Bu müdür eğitimci kisvesinden çok "yönetici" kimliğine bürünmüş olumsuz bir tiptir:

> "Hele müdür... Ben dünyada bu kadar intizamperver, kanunperver, usulperver bir adam görmedim. Bir kere maiyetinin hiçbirisiyle hususi münasebette bulunmaz, mektep heyetinin haricinde, tıpkı bir esatir mabudu gibi ayrı yaşardı. Aramızda lakabı "Zımnında" idi. Meclis günleri odasında toplandığımız vakit hiçbirimize laf söyletmez, hepimize "zımnında, zımnında, zımnında" diye ayrı tahriratlar yazdırır, herhangi mesele olsa aynı kelimelerle, aynı cümlelerle nihayetine mahut "zımnında"yı takarak bir şey kaleme aldırınca "halle"tim" sanardı." (KD/4/136).

#### 3.10.2.6.3. Öğrenciler

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te öğrenim görmek için ders alan kimse, okul çocuğu, talebe, şakirt[319] şeklinde tanımlanan öğrenci, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde kimi zaman çocukluk hatıralarının içerisinde kendi anılarından süzülerek bazen de hayali olan öğretmenlik mesleğini yapan bir eğitimci gözünden ele alınmıştır.

> "Dayak korkusu kalkınca biz, kırk çocuk, öyle azdık, öyle kudurduk ki... Ne yaptığımızı bilmiyor, artık hiç hocayı dinlemiyor, yüzüne leblebi atıyor, minderine iğne koyuyor, pabuçlarını saklayıp onu saatlerce arattırıyor, yalvartıyorduk." (F/2/65).
> "İyice hatırlıyorum; kırk çocuk, hepimiz müttefiktik. Aramızdan müzevir çıkmıyor, Hoca Efendi'ye karşı tek bir vücut gibi hareket ediyorduk." (F/2/65).

---

[319] "Öğrenci", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af5560d995e51.60882077, 11.05.2018.

#### 3.10.2.6.3.1. Meccanîler

Ömer Seyfettin devrin eğitim anlayışıyla ilgili değerli bilgiler vermiştir. Günümüzde olduğu gibi o zamanda da var olan paralı yani özel okullar, devletin koyduğu kanun çerçevesinde yüzde yirmisi kadar öğrenciyi burslu okutmak zorundadır. Bu kontenjan ile gelmiş burslu yani "parasız" okuyan öğrencileri **Açık Hava Mektebi** adlı hikâyede okul yönetiminin büyük bir külfet olarak gördüğü anlaşılır. Burslu okuyan bu öğrencilere bedavacı, parasız türünden hakaret niyetiyle "meccanî" adını veren okul müdürü her vukuatta cezayı suçlu olup olmadığına bakmaksızın öncelikle onlara keser:

> "– Meccanîler kimler?
> – Maarif yüzde yirmi talebeyi ücretsiz okutmamızı şart koymuştur. Her sınıfta birkaç tane "meccanî" vardır. Bunlar mektepte ayrı bir cins teşkil ederler. Hani Hindistan'daki Paryalar gibi.
> – Ee?
> – Ben mektepte ne vukuat olursa cezalarını "meccanî"lere veririm... Ama "meccanî"ler müstesna. Onlar şikayet falan edemezler, hemen kovarız. Kim ne yaparsa dayağı "meccanî"ler yerler. Kabahatli çocuklar "meccanî"lerin yediği dayaklardan ibret alırlar." (AHM/4/270-71).
> "Meccanîlere gelince... Kimsenin aldırdığı yok. Onların sayesinde "dayak" müeyyidesi mektepte zararsızca yaşatılabiliyor." (AHM/4/273).

#### 3.10.2.6.4. Öğretmenler

Öğretmen veya profesöre müderris denilirdi. Her medresede eğitim ve öğretim faaliyeti bir müderris tarafından yürütülürdü.[320] Ömer Seyfettin, hikâyelerinde öğretmenlerden bahsetmeyi ihmal etmez. Eğitim kurumları ve öğrencilerin konu olduğu hikâyelerinde eğitimcilere de değinmiştir. Yazar, genel itibariyle eğitimcilerin fiziki görünüşlerinden, öğrencilere yaklaşımlarından, genel eğitim anlayışından,

[320] Yaşar Sarıkaya, **age.**, s. 35.

uyguladıkları kabulü mümkün olmayan davranışlardan ve de maddi olarak nasıl bir vaziyet içinde olduklarından bahseder:

> "Hoca Efendi ak sakallı, uzun boylu, bağırtkan bir ihtiyardı. Yaz, kış, daima cübbesiz, abdest almaya hazırlanmış gibi kolları, paçaları çıplak ve sıvalı yerinde otururdu." (F/2/64).
> "Dayaksız bizi okutamayacağını anlayan Hoca Efendi nihayet bir gün yine falakayı çıkardı. Ama başı ucuna asmadı. Oturduğu minderin arkasına sakladı. Fakat şimdi kim kabahat yaparsa eskisinden fena dövüyordu." (F/2/65).

Pek çok bakımdan Ömer Seyfettin'in yaşamından izler taşıyan hikâyelerden biri de **İrtica Haberi**'dir. Aslında asker olan Ömer Seyfettin, kendi arzusu olan askerlikten istifa ederek öğretmen olma emelini hikâyedeki bir asker üzerinden anlatır. Hoca olmak istemesinin nedenlerini de belirtir:

> "On iki sene askerlik ettikten sonra istifa edecek ve hoca olacaktım. Gençliğimi orduda geçirdikten sonra ihtiyarlığımı mektepte, dershanelerde geçirmek istiyordum. Birinci emelim tarih okutmak, muhakeme etmesini öğretmek; mütebeddil ve fâni hakikatleri kati bir surette ihsas ve talim etmekti." (İH/1/201).

**Ant** adlı hikâyede çocuklara ders veren anne ve oğul iki hocadan bahsedilir:

> " "Büyüh Hoca" dediğimiz kınalı ve az saçlı, kambur, uzun boylu, ihtiyar ve bunak bir kadındı. Küçük Hoca erkekti. Ve Büyük Hoca'nın oğlu idi. Çocuklar ondan hiç korkmazlardı. Galiba biraz aptalca idi." (Ant/1/260).

Ermeni bir öğretmenin öğrencilerine yazma konusundaki tavsiyeleri **Ashab-ı Kehfimiz** adlı hikâyede yer alır. Genç Ermeni, hocasının on beş seneyi aşkın bir zaman önce söylediklerini hatırlamaktadır:

> "İşte muallim Bağdaseryan... Şişman, kumral bıyıklı, kırmızı yüzlü, masum tavırlı bir adam:

Diyor ki:

– Çocuklarım, siz her gün değişeceksiniz. Her gün siz büyürken, dimağlarınız, fikirleriniz de büyüyecek, her gün fazilete yaklaşacak, idraksiz, şuursuz geçen günleriniz için teessüfler edeceksiniz. Düşündüklerinizi, duyduklarınızı beş on dakikaya acımayıp yazınız. Yarın yazdığınızı öbür gün bilmeyeceksiniz. Bir sene evvel yazdığınızı öbür sene okurken ne kadar değiştiğinizi anlayarak hayretler içinde kalacaksınız." (AK/3/117).

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde savaşların artması, elden giden toprakların çoğalması ile birlikte halk da giderek fakirleşmeye başlamıştır. Devlet, gün geçtikçe zayıflamaktadır. Öğretmenler de bu durumdan nasibini almıştır. **Niçin Zengin Olmamış?** adlı hikâyede öğretmenlerin geçim sıkıntısının ne raddeye ulaştığına yer verilir:

"Fakat bu böyle devam edemez. Bir ay sonra satacak bir şeyim de yok. Bir iş bulmalıyım. Hocalık artık bir insanı değil, bir tavuğu bile besleyemez." (NZO/3/238).

"Muallimlerin vazifesi çocuklara eski hayatın terbiyesini ibram etmektir." (KD/4/137).

#### 3.10.2.6.5. Eğitim ve Öğretim ile İlgili Davranış ve Uygulamalar

##### 3.10.2.6.5.1. Cezalar

###### 3.10.2.6.5.1.1. Dayak

Ömer Seyfettin'in eğitimde kabul edemediği lakin Osmanlı eğitimcilerinin büyük bir çoğunluğunun uyguladığı şiddet, hikâyelerde hem ironi ile hem de çözülmesi gereken bir problem olarak genellikle çocuk gözüyle zaman zaman da dayağı haklı bulan bir eğitimcinin anlatımıyla yer alır.

"Kazara, kendiliğinden hapşıranı...

– Benimle eğleniyor musun? diye yere yıkıyor, bayılıncaya kadar dövüyordu." (F/2/65).

Ömer Seyfettin **Ant** adlı hikâyesinde mektepte uygulanan tek ceza metodundan; dayaktan şöyle bahseder:

> "Mektepte yalnız bir nevi ceza vardı: Dayak... Küçük kabahatlilerin cezası ise nispetsiz ve mikyassız idi. Küçük Hoca'nın ağır tokadı... Büyük Hoca'nın ağır sopası... Ki rast geldiği kafayı mutlaka şişirirdi. Ben hiç dayak yememiştim. Belki iltimas ediyorlardı. Yalnız bir defa Büyük Hoca kuru ve kemikten elleriyle yalan söylediğim için sol kulağımı çekmişti. O kadar hızlı çekmişti ki ertesi günü bile yanıyordu. Ve kıpkırmızı idi. Hâlbuki kabahatim yoktu." (Ant/1/261).

Her ne kadar devlet, okullarda çocuğa şiddeti net bir ifadeyle yasaklamış olsa da okul idaresi ve öğretmenler, çocukları "eğitmek" ve de "terbiye etmek" adına eski usul metotlarından vazgeçmeyi düşünmemektedir. En Avrupai tarzda eğitim modelini benimsemiş olan okullarda bile şiddet yer almaya devam eder. Buna bir örnek de **Açık Hava Mektebi** adlı hikâyede verilir. "Maşrık-ı Envar-ı Maarif-i Osmanî" adlı okulun kurucu müdürü Müfat Bey, dayağı özellikle şikayet etmesi imkânsız olacaklar üzerinde uygulamaya devam eder ve bu hususta hiçbir rahatsızlık duymaz:

> "– Malum ya, mektepte dayak resmen yasaktır. Hâlbuki bu dayak müessesesi cennetten çıkmıştır. Kim ne derse desin onsuz terbiye olmaz. Tabii bizim mektepte de resmen dayak yok. Ama "meccanî"ler müstesna. Onlar şikayet falan edemezler, hemen kovarız. Kim ne yaparsa dayağı "meccanî"ler yerler." (AHM/4/270-71).
>
> "Müdür Bey yazıhanenin altından bir değnek çıkardı. Ayağa kalktı. Bütün kuvvetiyle bu iki "meccanî"yi dövmeye başladı. Çocuklar ağlıyorlar, kollarını yüzlerine siper yapıyorlar..." (AHM/4/272).

#### 3.10.2.6.5.1.2.Falaka

Falaka, **TDK Büyük Türkçe Sözlük'te** "Ceza olarak ayak tabanlarına vurmakta kullanılan, ayakları uygun bir durumda sıkıştırıp tutan, kalınca bir sopa ile bunun iki ucuna bağlı bir ipi olan cezalandırma aracı; bu araçla uygulanan dayak

cezası."[321] şeklinde tanımlanır. Ömer Seyfettin'in eserlerinde özellikle olumsuz örneklerin bolluğundan bahsetmek mümkündür. Bu olumsuz uygulamaların başında dayak gelmektedir. **Falaka** adlı hikâye, başlığından da anlaşılacağı üzere bir mektepte ceza yöntemi olarak seçilen falakanın bir çocuğun zihninde yer edişini anlatır:

> "Rahlenin önünde top yavrusu müthiş ve tuhaf bir tüfek gibi siyah kayışlı ağır falaka asılı dururdu." (F/2/63).

Ceza metodu olan falakanın aslında hikâyenin yazıldığı dönemde de kabul edilemeyecek bir yöntem olduğunu hikâyenin geri kalanından çıkarmak mümkündür:

> "Sonra gözlerini Hoca Efendi'nin başında asılı duran falakaya dikti: Baktı, baktı. Ömründe ilk defa falaka görüyormuş gibi dikkatle baktı...
> Dışarıda ne konuşuluyordu bilmiyorduk. Lakin falaka ertesi gün yoktu.
> – Falaka yasak olmuş... diyorlardı. Sözde Kaymakam Bey yasak etmiş." (F/2/63).
> "Büyük kabahatliler, hatta kızlar bile falakaya yatarlardı." (Ant/1/261).

#### 3.10.2.6.5.1.3.Sıra Dayağı

Ceza üzerinde özellikle duran Ömer Seyfettin, eski zamanların bir diğer uygulaması olan sıra dayağını da **Falaka** adlı hikâyesine konu eder:

> "Korkunç bir sahne başladı. Sopayı biri bırakıp biri alıyordu... Hepimizi sıra dayağına çektiler." (F/2/65).

### 3.10.2.6.5.2. Kopya Çekmek

**TDK Büyük Türkçe Sözlük'**te "Bir sınavda soruları cevaplamak için başka birinden veya yerden gizlice yararlanma; yazılı sınavda gizlice bakmak hazırlanmış

[321] "Falaka", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://sozluk.gov.tr/**,** 02.05.2019.

kâğıt."[322] şeklinde tanımlanan kopya çekmek, öğrencilerin bir kısmının başvurduğu hile olarak hikâyelerde yer alır:

> "Her imtihanda beni yanına alır, kopya ettirirdi. Eksik olmasın. Akrabamızdan olan dahiliye zabiti de yardım ederdi. İsmail şifahî imtihan için iki masara çalardı. Ben içeri girince bu avucumda saklı tuttuğum masaraları çeker gibi yapardım. Böylece rüştiyeden şahadetname aldım." (Meh./3/356).

#### 3.10.2.6.5.3. Okuldan Kovulmak

> "İki ev aşırı malul bir fakir ihtiyarın Abdülvafi isminde bir oğlunu tanıyordu, iptidaiye mektebinde, abdesthane duvarlarına kötü şekiller çizdiği için kovulmuş, bir daha hiç okumamıştı." (ANİ/3/199).

#### 3.10.2.6.5.4. Diğer Uygulamalar

Eğitimde belki de günümüzde de devam eden uygulamalardan biri de sınıfa öğretmen yahut idarecilerden biri girdiğinde saygı ve hürmet ifadesi olarak öğrencilerin hep birlikte ayağa kalkmalarıdır. Bu uygulamanın örneğini **Falaka** adlı hikâyede görmekteyiz:

> "Kapıdan girer girmez Hoca Efendi'nin işareti üzerine hepimiz ayağa kalktık." (F/2/64).

Kalabalık sınıf ortamında öğrencilerin öğretmenlere soru sormak yahut öğretmenleriyle iletişime geçmek için kullandığı yöntem parmak ya da el kaldırmaktır. Bu uygulamanın örneğini **Falaka** adlı hikâyede görmekteyiz:

> "Elimizi kaldırdık. Hoca Efendi bağırdı:

---

[322] "Kopya", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b3a06334ed561.94413602**,** 02.08.2018.

– Ne var?" (F/2/68).

#### 3.10.2.7. Sünnet

Türkiye'de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez.[323] Sünnet sözcüğü Arapça kökenlidir ve ilk anlamıyla "işlek yol" demektir. Daha geniş anlamındaysa Tanrı'nın yolunu ya da insanın âdet durumuna soktuğu iyi ya da kötü davranışı anlatır.[324]

> "Gözlerinin önünde çatır çatır sünnet ettirerek Müslüman yapmıştı." (Az./4/175).
> "Sünnet de beraber edilmiştik. Hatta bir yatakta yatmıştık." (Mİ/4/334).

##### 3.10.2.7.1. Sünnet Düğünü

Sünnet olan çocuklar için düğün tertip etmek geleneklerimiz arasında hatırı sayılır bir yerdedir. Bu maksatla aileler çocukları için düğün yaptıkları gibi pek çok çocuğun bir arada sünnet edildiği toplu sünnet düğünleri de yapılmaktadır. **Mahcupluk İmtihanı** adlı hikâyeden anlaşıldığı üzere günümüzde çeşitli belediyelerin düzenlediği sünnet organizasyonları gibi eskiden de toplu sünnet törenleri düzenlendiği görülür:

> "– Siz sünnet oldunuz mu?
> – Unuttunuz mu? Beraber olmadık mı? Ispanakçı viranesinde bedava sünnet düğünü yapılmıştı. Altmış çocuktuk. Çadırlarda yattık." (Mİ/4/330).

###### 3.10.2.7.1.1. Sünnet Hediyesi

---

[323] Sedat Veyis Örnek, **age.**, s. 236.
[324] **Age.,** s. 236.

Sünnet, önemli bir kutlamadır. Sünnet olacak çocuğun aileleri tarafından davet edilen tanıdık ve akrabalar "hayırlı olsun" temennisiyle âdet olduğu üzere hediye götürürler:

> "– Dayının çocukları sünnet oldular. Yarın akşam davetliyiz. Ne hediye götüreceğiz?" (YBH/2/161).

Tören karakteri taşıyan bu önemli geçiş dönemi pratiği çeşitli hediyelerle süslenmektedir. Hediye konusunda ülkemizin her yanında geçerli bir kural yoktur.[325] Hediye almak kolay bir iş değildir. Ömer Seyfettin bunu mizahi bir dille **Yeni Bir Hediye** adlı hikâyesinde anlatmıştır:

> "– Ne alayım? Ne alayım?
> diyordu. İki tane sünnet çocuğu... Birer kol saati alsa... Üçer liradan altı lira... Birer hokka takımı... Beşer liradan on lira. Pigmalyon'da kemik bir kâğıt bıçağının fiyatını sormuş ve tenekeden ürken cesur bir spor beygiri gibi iki adım geri fırlamıştı. Bir kâğıt bıçağı beş buçuk liraya idi... Düşündü. Düşündü. Dünyada ucuz bir şey kalmamıştı." (YBH/2/164).

### 3.10.3. Askerlik

Askerlik hayatının içerisinde uzun zaman geçiren Ömer Seyfettin, bu uzun soluklu tecrübesini hikâyelerine aktarmaktan geri durmamıştır. Onun askerî yönünün ön plana çıktığı pek çok hikâye vardır. Devrinin en karanlık ve zorlu günlerini hem cephede hem de cephe gerisinde yaşamış olan yazar, hikâyelerinde askeriyede yaşananları, cepheleri, askerlerin ahvalini, halkın savaştan ne şekilde etkilendiğini, savaşın insan onuru üzerindeki silinmez yaralarını, vatan sevgisini, toprağın kıymeti

[325] **Age.,** s. 248.

ve uğrunda feda edilecekleri de kapsayan geniş bir çerçevede askerlik olgusunu değerlendirmiştir.

Asker-yazarlarımızdan olan Ömer Seyfettin'in hikâyeleri büyük oranda savaş edebiyatının da izlerini taşımaktadır. Yazar, Balkan Harbi sırasında vatan savunması için görev almış ve cepheleri bütün gerçekliğiyle görebilmiştir. Hikâyelerine konu olan savaş ve savaşın izlerini taşıyan diğer unsurların gerçekliğe uygunluğu, savaşı bizzat yaşamış olmaktan kaynaklanmaktadır. Halk bilimsel olarak değerlendirildiğinde savaş etrafında teşekkül eden pek çok unsur hikâyelerinin karakteristik çizgisini belirlemektedir. Savaş, savaşılan coğrafya, askerler, dönemin siyasi koşulları, cepheler ve tüm bunlar ile beraber sivil halk hikâyelerde değişik açılardan irdelenmiştir.

Hikâyelerde, çeşitli dönemlerin savaş sahneleri bulunmaktadır. Bu çeşitliliğin yanında mevcut bulunan savaş gerçeğini de hikâyelerinde işlemiştir. Döneminin savaş konulu hikâyelerine baktığımızda özellikle Balkan Harbi'nin tesirinde fazlasıyla kaldığı görülür. Yaşadığı devrin siyasal vaziyeti sebebiyle Osmanlı ordusunun Balkan Harbi sırasındaki içler acısı vaziyetinden; ordu içerisinde yer alan kahraman asker tiplerinden ve de savaşı yaşayan sivil halkın içine düştüğü buhranlı zor günlerden bahsetmiştir. Savaş manzaraları çizdiği hikâyelerinde genellikle savaşın adını vermek yerine devrin simge isimlerinden yahut padişahlardan bahsederek genel bir zaman kavramı kurgular.

Bazı hikâyelerde, padişahın adından bile bahsetmeyerek zaman kavramını geri plana iter.

Hikâyelerine bakıldığında savaş sahneleri ve askerler sadece Türk ordusundan değil düşman cephelerinden de verilmiştir. Düşman askerlerinin zihinlerini ve ele geçirdikleri bölgelerde halka yaptıkları zulümleri savaş konulu hikâyelerinde tüm çıplaklığıyla gösterir. Bu konunun en dramatik örneği **Beyaz Lale** adlı hikâyesidir. Bu hikâyede hem düşman askerlerinin mezalimi gözler önüne serilirken diğer taraftan da halkın içler acısı hâli ve çaresizliği irdelenir.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde pek çok kademeden ve rütbeden askere yer verdiği gibi askerî yapıyla ilgili mekândan araca varıncaya dek çok çeşitli detaylar ile

hikâyelerini oluşturmuştur. Profesyonel asker olan yazarın hikâyelerinde yer alan askerliğe ait unsurların tamamının çalışmamıza dahil edilmesi mümkün olmadığından halk bilimsel değeri mahiyetinde örnekler seçimine gidilmiştir. Bu bağlamda aşağıda, geçiş dönemlerinin bir diğer başlığı olan askerlik ile ilgili yazarın hikâyelerinde yer alan unsurlar incelenmiştir:

#### 3.10.3.1. Askerler

Ömer Seyfettin bir kısım hikâyelerini belki de devrinin bir yanılgısına işaret etmek maksadıyla "Eski Kahramanlar" ve "Yeni Kahramanlar" olarak iki temel üst başlık içerisinde değerlendirmiştir. Eski kahramanları içine alan hikâyelerde savaş sahneleri ve askerler çok donanımlı; Osmanlı Devleti'nin, Selçuklu Devleti'nin ve daha eskilerin en parlak devrinin fetihlerini yapan biraz efsanevi bolca minnet ve özlem duyulan mert askerlerin dünyasını anlatır. Yeni kahramanlarda ise "hasta adam"ın evlatlarının onu canlarını dişlerine takarak nasıl savunduklarını anlattığı eski kahramanlara göre durumun elverişsizliği sebebiyle daha çaresiz ama mertliğinden ödün vermemiş asker tiplerini görürüz.

**Vire, Kütük** gibi hikâyelerde Osmanlı Devleti'nin gücünün birer nişanesi olarak var olan askerler **Kaç Yerinden** gibi hikayelerde ise içinde bulunulan zor zamanlarda bile kahramanlık destanı yazmaktan vazgeçmeyen cesur Türk ordusunun birer neferi olma özelliklerini taşımaktadır.

Ömer Seyfettin, hikâyelerinin bir kısmında kahramanlığı koca bir ordunun tümüne yüklediği gibi bazı hikâyelerinde de tek bir kahraman üzerinden tümevarımsal bir mantıkla hikâyelerini kurgulamıştır. **Teke Tek** gibi yek kahramanlı hikâyeleri de ordu kahramanlıklarını anlattığı hikâyeleri kadar büyük bir gurur ve güç taşımaktadır.

> "Tifoya, koleraya, tifüse aşılar bularak bir sene içinde "fevkaladeden" terfi etmiş, binbaşı olmuştu." ( KY/2/123).
> "Yeniçeriler, sipahiler, azaplar bu silahları kucak kucak toplayıp tümseğin arkasına taşıdılar." (V/2/157).

Yazar, hikâyelerde yalnızca Türk askerlerini anlatmakla kalmamış, savaşın da bir gereği olarak yabancı askerlerden ve onların savaş ahlaklarından da bahsetmiştir:

> "– Şövalyeler... dedi; bizi muhasaraya geliyorlar." (V/2/149).
> "Şehrin yağmasını, ahalinin katliamını intizam ve usul dairesinde idare etmek daha içeri girilmeden merkez kumandanı tayin edilen Binbaşı Radko Balkaneski'nin vazifesiydi. Bu gayet mükemmel tahsil ve terbiye görmüş bir gençti... Bütün ruhu, bütün mevcudiyeti mefkûresinde toplanmış, mefkûresinde birikmişti: Büyük Bulgaristan İmparatorluğu..." (BL/2/10-11).
> "Orduda generaller, miralaylar, kumandanlar var... Neferler, onbaşılar, çavuşlar, zabitler keyifleri çatsınlar da onlar Katolik papazları gibi pineklesinler mi?" (BL/2/20-21).
> "İzbandut gibi iki iri komita, kümeden tuttukları bir kadını sürüklediler." (BL/2/23).

#### 3.10.3.2. Askerî Araçlar

##### 3.10.3.2.1. Kadırga

Hem yelken hem kürekle yol alan, özellikle Akdeniz'de kullanılmış bir savaş gemisi.[326]

> "Yirmi sene onların kadırgalarında kürek çekti." (For./3/223).

##### 3.10.3.2.2. Mancınık

Top yapımının bilinmediği çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş gülle fırlatmakta kullanılan basit bir savaş aracı.[327]

---

[326] "Kadırga", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39b8cbad0ab8.25088950, 02.07.2018.
[327] "Mancınık", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39c318a79974.89791587,

“On beş günde çalıştı, yedi oluklu, hiç görülmemiş bir mancınık yaptı.” (Büy./2/243).

#### 3.10.3.2.3. Torpido

“– Torpido falan olsa zaten aydınlık göstermez.
– Ama bacasından bir kıvılcım çıksa yine görünür.
– Tutalım ki kenarda bir torpido var. Yoldan geçen her araca ateş eder mi?” (Müj./2/361-362).

#### 3.10.3.2.4. Uçak/Zeplin

“Üç senelik durma dinlenme bilmeyen bir uğraşma onun sinirlerini çelikleştirmiş; senelerce, daima üzerine bomba atan tayyarelerin uçuştuğu hastane çadırlarında itidalini bozmadan ameliyat yapmak, müthiş yaralar, kopmuş kollar, yarılmış karınlar, parçalanmış kafalar, korkunç ölümler görmek onu tamamıyla başka bir adam yapmıştı.” (KY/2/127).
“…
Fakat artık nasıl harbe gideceksiniz?
Pek rahat. Ne otomobille, ne atla, ne de yayan…
Nasıl?
Tayyare ile.
?..
Evet, dün nezaret istidamı terviç etti. Beni tayyareci sınıfına ayırdı. Tayyareci sınıfında bacağa lüzum yok. İnsan oturduğu yerde, rahat rahat harp edecek… Hem binlerce metre yukarılarda, bulutların arasında…” (KY/2/132-133).
“Nihayetsiz tayyare kümeleri, mukaddes bir Kâbe’yi tavaf eden şeffaf cennet kuşları gibi Çamlıca Tepesi’nin üstünde dönüyor, dolaşıyordu.” (FSO/2/317).
“– Zeplin?
– Vay anasını. Koca bir zırhlı. Fakat havada uçuyor.” (Ter./2/365).

#### 3.10.3.2.5. Zırhlı

Büyük bir bölümü mermilere ve uçak bombalarına karşı bir zırhla korunmuş, genellikle büyük tonajlı açık deniz gemisi.[328]

"İngiliz ve Fransız zırhlıları Çanakkale'yi geçemedi." (ÇS/2/92).

#### 3.10.3.3. Askerî Eşyalar

##### 3.10.3.3.1. Kalkan

Ok, kılıç vb. nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık.[329]
"Burcun tepesinde siperlerin arasında kalkanlı, tüfekli adamlar geziniyordu." (Küt./2/142).

##### 3.10.3.3.2. Tolga

Düşman silahından korunmak için demirden yapılmış, kimilerinde altın ve gümüş kakmalar bulunan başlık.[330]

"Çavuş bir eliyle bakır tolgasını tutarak koştu." (BVŞ/2/218).

##### 3.10.3.3.3. Dürbün

Uzaktaki cisimlerin görüntülerini büyütmeye veya yaklaştırmaya yarayan, objektif ve oküler adlı iki mercekten oluşan optik alet, bakaç.[331]

"Eline bir dürbün verdiler." (BÇA/4/376).

---

[328] "Zırhlı", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39c23d875857.84153815**,** 02.07.2018.
[329] "Kalkan" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39f2b0a10862.38209764**,** 02.08.2018.
[330] Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü,** s. 186.
[331] "Dürbün", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39fc00b13bc9.06098443**,** 02.07.2018.

#### 3.10.3.4. Silahlar

##### 3.10.3.4.1. Ateşli Silahlar

###### 3.10.3.4.1.1. Bomba

Canlı veya cansız hedeflere atılan, içi yakıcı ve yıkıcı maddelerle doldurulmuş, türlü büyüklükte patlayıcı, ateşli silah.[332]

> "– Top güllesi!
> – Bomba." (Müj./2/360-361).
> "Bu bombaydı. Üç dört kerpiç büyüklüğündeydi. Üstünde dereceli bir şey vardı... – İşte bu düğmeyi bu tara çevireceksin. Çevirdin mi saat içeriden işlemeye başlar. Sen hemen kaç. Yarım saat sonra ne karargâh kalır, ne paşa..." (BÇA/4/379).
> "Dört köşe bomba bir kocaman kurşun kerpiç gibiydi. Saatin düğmesi beyazdı." (BÇA/4/380).

###### 3.10.3.4.1.2. Humbara

Demir ya da tunçtan dökülmüş, yuvarlak ve boş olan, içine patlayıcı maddeler doldurulup havan topu ya da el ile atılan bir tür bomba.[333]

> "Bir ay içinde üç bin tane humbara döktü." (Büy./2/243).

###### 3.10.3.4.1.3. Martin

Tek kurşun atan bir çeşit tüfek.[334]

---

[332] "Bomba", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39c2421f5e14.95643999**,** 02.07.2018.
[333] Bekir Sıtkı Baykal, **Tarih Terimleri Sözlüğü**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974, s. 186.
[334] "Martin", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39cadcabe3a7.20466305**,** 02.07.2018.

"Kulübesine uğrayan ahbap jandarmalara "kurt için" diye gösterdiği mükemmel bir de martini vardı." (Bn/3/248).

#### 3.10.3.4.1.4. Mitralyöz

Hafif makineli tüfek.[335]

"Ayaklarından bir mitralyöz yağmuru geçmiş, yere uzanınca tepesinde bir şarapnel patlamıştı." (KY/2/129-130).

#### 3.10.3.4.1.5. Revolver

"Kalın belinde çok gümüşlü bir Çerkez kayışına takılmış koca bir revölver, irili ufaklı kama, hançer sapları görünüyordu." (C/2/335).

"Hiç böyle rövelver görmemişti. Kılıfı tahtadan idi. Aldı. Baktı.

– Ne tuhaf, dedi, bu nasıl şey?

Mustafa malumat tasladı:

– Buna mavzer rövelveri derler beyim; bu hem tabanca gibi, hem tüfek gibi kullanılır... Primo dikkatle dinliyordu. On kurşun birden konuluyordu. Nasıl konulduğunu, sonra nasıl boşaltıldığını anlattı. Primo da aldı. Omzuna koydu. Mekanizmayı kurdu. Tetiği çekti. Ateş edermiş gibi boşalttı. Ah böyle, on kurşun birden konan, iki bin metre yere atan mükemmel bir silah varken düşmandan nasıl kaçılırdı?" (PTÇ2/1/377-78).

#### 3.10.3.4.1.6. Pıştov

Osmanlı ordusunda bir süre kullanılan, paçavrayla sıkıştırılmış barutu horozunda bulunan çakmak taşı ile ateşleyip kurşun bilyeyi atan, kısa namlulu, tek atış yapılabilen bir tabanca türü.[336]

---

[335] "Mitralyöz", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39c39bcbf4d6.10626488, 02.07.2018.

[336] "Pıştov", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b39da3d7c7457.60936892**,** 02.08.2018.

"Kırk ikiliğin yanında piştovu gözünün önüne getir." (KY/2/126).

#### 3.10.3.4.1.7. Tabanca

Kısa, hafif, cepte veya belde taşınan ateşli silah.[337]
"Askerden getirdiği ağır Rumeli kebesini çıkardığı zaman, belindeki kocaman Karadağ tabancası göze çarpardı." (Bn/3/249).

#### 3.10.3.4.1.8. Tüfek

Savaş veya avda kullanılan, uzun namlulu ateşli silah.[338]

"Kalede kapalı kalanlar tüfek**,** ok, kılıç, kama, meç, topuz, kalkan, piştov gibi ne kadar silahları varsa hepsini bedenlerden aşağı atacaklardı." (Vire/2/156).
"Onlar da tüfeklerini masanın üzerine koydular ve siyah beze sarılı yuvarlak şey de tüfeklerin yanına kondu." (Bom./1/223).

### 3.10.3.4.2. Ateşsiz Silahlar

#### 3.10.3.4.2.1. Hançer

Ucu eğri, iki tarafı keskin büyük bıçak adıdır.[339]

"Kahraman hareketlerini vücuduyla tekrarlayarak yerde nasıl sürüne sürüne gittiğini, iki dakika içinde yirmi üç tane nöbetçi neferini nasıl zehirli hançerle öldürdüğünü, nihayet müstebidin yanına giriverince nasıl tabancasını alnına dayayıp sakalından tuttuğunu anlattı." (HLBK/4/62).

#### 3.10.3.4.2.2. Kama

---

[337] "Tabanca", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b39da40897707.83036842, 02.07.2018.
[338] "Tüfek", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b39da40897707.83036842, 02.08.2018.
[339] Mehmet Zeki Pakalın, "Hançer", **Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 1, 3 C., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993, s. 727.

İki tarafı keskin, ucu sivri enlice bıçak şeklindeki delme ve kesmeye yarar aletin adıdır.[340]

> "Sonra bir gün yalnızken, hizmetçiye diğer kamaları ve irili ufaklı kılınçları indirtmiş, kınlarından çıkararak bakmıştı." (PTÇ1/1/245).

#### 3.10.3.4.2.3. Kargı

Ucu sivri, demiri olan gönder şeklindeki uzun mızrağın adıdır.[341]

> "Siyah, yüksek atlı bir şövalye uzun bir kargıyı bu uzanmış vücuda saplıyordu." (BVŞ/2/222).

#### 3.10.3.4.2.4. Kılıç

Silahın icadından evvel kullanılan en mühim harp aletinin adıdır.[342] Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah.[343]

> "Barhan Bey bir elini padişahın son defa ihsan ettiği murassa kılıca dayamıştı. (Vire/2/151).
>
> "Onlarla beraber kendisi de şimdi elinde tuttuğu şu altın saplı keskin kılıcı hak uğrunda, hakikat uğrunda sallayacaktı!" (Tes./2/183).

#### 3.10.3.4.2.5. Mızrak

Uzun saplı, sivri demir uçlu silah, cıda.[344]

---

[340] Mehmet Zeki Pakalın, "Kama", **age.**, C. 2, s. 155.
[341] "Kargı", **Age.,** s. 201.
[342] "Kılıç", **Age.,** s. 257.
[343] "Kılıç", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39f069b91c42.58216488**,** 02.07.2018.
[344] "Mızrak" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39f20b8a3773.96160497, 02.07.2018.

"– Mızraklarından, bayraklarından..." (Vire/2/149).

#### 3.10.3.4.2.6. Ok

Yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk.[345]

"Mazideki ok, bugün mitralyözdür." (KY/2/126).
"Dar kapının önünde zehirli oklar, çatal kurşunlarla yaralananlar acı acı inliyorlardı. (V/2/156).

#### 3.10.3.4.2.7. Saldırma

Ucu biraz eğrice ve yatağana benzer uzun bıçak adıdır.[346]

"Sarı şayak ceketinin altından saldırmasının ucu görünüyordu." (Y/3/93).

#### 3.10.3.4.2.8. Yatağan

Silah olarak kullanılan büyük ve uzun bir nevi bıçak adıdır.[347]

"Yatağanlar, kalkanlar güneşin aksiyle parlıyordu." (For./3/224).

### 3.10.4. Evlenme

Ömer Seyfettin'in üzerine çok söz söylediği önemli başlıklardan biri de evliliktir. Eserlerinde evlenme isteği taşıyan gençlerin beklentileri, evli ve mutlu genç çiftler, yıllara meydan okuyan evlilikler yer aldığı gibi baba figürünün olumsuzluğu nedeniyle evlilikten ve erkekten nefret edenler, kadınlara güvenmeyenler, daha ilk günden mutsuz bir evliliğin pençesine düşenler, evliliklerini sabır ile yürütenler ve daha pek çok çeşit evlilik ve aile çeşidi yer almaktadır. Gözlem gücünü kalem gücüyle birleştiren yazar, kadın, erkek ve aileleri çok iyi şekilde tahlil etmiş ve eserlerine

---

[345] "Ok", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b39f2124d1e98.65284067, 02.07.2018.
[346] Mehmet Zeki Pakalın, "Saldırma", **age.**, C. 3, s. 102.
[347] "Yatağan", **age.,** s. 607.

detaylarıyla işlemiştir. Sadece hemcinslerinin evlilik algısını çeşitli yönleriyle yansıtmakla yetinmeyen Ömer Seyfettin, kadın gözüyle de evlilik ile ilgili mühim tespitler yapmıştır. Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden tespitte bulunduğumuz evlenme hususuna dair çeşitli örnekler yer almaktadır:

**Beşeriyet ve Köpek** adlı hikâyede, kahraman evliliğin tarihçesiyle ilgili bilgi verir ve evliliği bulanlara ateş püskürür:

> "Menfaatperest ve tahassüsat-ı bediiyyeden katiyen mahrum Yahudiler tarafından icat olunduğu rivayet olunan ve azap ve ıstıraptan başka bir şey ihtiva etmeyen izdivaca müşabih sıkıcı, üzücü bir rabıtanın, gayriihtiyari tehlike-i teşekkülü ihtimali yoktur." (BVK/1/120).

Evlilik, insan hayatındaki önemli dönüm noktalarından biri olduğundan insanlar bu süreçte daha özenli davranmış ve temkinli hareket etmişlerdir. Ömer Seyfettin'in eserlerinde evleneceği insanı doğru seçebilme kaygısı, evlilik kurumuna alışabilme problemi, evlenme yaşının gelip gelmediği sorusuyla kafası karışmış bir yığın düşünce arasında kalmış çeşitli insan tipleri yer almaktadır. **Pamuk İpliği** adlı hikâyede otuzuna yaklaşmış ve artık evlenme vaktinin geldiğini düşünen Behzat, evlenme çağının geldiğini kendinden yaşça büyük bir gayrimüslim olan Matmazel Sürpik Bagdeseryan'a anlatmaya çalışır. Ne var ki iki insan arasındaki kültür farkları daha otuzunu geçmemiş bir erkeğin evlenme zamanı geldiğine gayrimüslim kadını inandırmaya engel olmuştur:

> "SÜRPİK – Demek daha bu kadar gençken izdivaç düşünüyorsunuz, ha?
> BEHZAT – Zannettiğiniz kadar genç değilim ki...
> SÜRPİK – Kaç yaşındasınız?
> BEHZAT – Otuza yakın.
> SÜRPİK – Herhâlde izdivaç çağı değil...
> BEHZAT – Niçin?

SÜRPİK – Otuza yakın diyorsunuz. Yani yirmi ile otuz arasında demek. Bu devir de yaşamak, hayatı anlamak devresidir. Daha doğrusu hayatı kazanmak devresi...
Ve safsınız, erkekler yirmi ila otuz arasında hatıralarıyla daima mektep hayatını yaşarlar. Katiyen çocukturlar. Onlara itimat olunmaz." (Pİ/1/186).

**Pamuk İpliği** adlı hikâyede evliliğin kadın ve erkek için ne ifade ettiğine de değinilmiştir:

"İzdivaç: Kadın için, bir erkeğin fena kokularına, kabalıklarına, huşunetlerine tahammül etmekten; erkek için, solmuş ve yıkılmış bir kadının sırnaşıklıklarına, münasebetsizliklerine, asabiyetlerine aldırmamaktan ibarettir!" (Pİ/1/191).

Ömer Seyfettin, **Birdenbire** adlı hikâyesinde yakın geçmişin sosyal yaşam bağlamındaki en büyük problemlerinden biri olan evlenecek yaşa gelen gençlerin, evlilik tercihlerinin yok sayılmasını konu eder. Gençlerin birbirleriyle konuşup anlaşarak evlenmelerinin büyük namussuzluk sayıldığı zamanlarda, genç kız ve erkeklerin istemedikleri kişilerle mutsuz evliliklere kurban gittikleri anlatılır. Severek, anlaşarak evlenmenin kati surette yasak olduğu böylesi ailelerde doğru bir evliliğin ancak ve ancak ailenin onayıyla ve isteğine göre yapılabileceğinin altı çizilir. Aile kurumunun hassaslığı, evlilik akdini en "temiz" şekilde yapmayı gerekli kılışı da Yumuk'un hikâye ettiği bir olay üzerinden eleştirilmiştir:

"Evet, evvel zaman içinde. Ama o kadar eski zamanlarda değil. Şöyle yirmi, yirmi beş sene evvel, tenha bir köşkün genç bir kızı varmış. Komşularından bir delikanlı! O vakitler şimdiki gibi değil, kaç göç gayet sıkı! Daha çocukken beraber oynarlarmış. Genç kız bu delikanlıyı uzaktan uzağa severmiş. Derdini kimseye söyleyememiş. Zaten o vakitler böyle dertlere doğrudan doğruya, "namussuzluk" derlermiş. Zavallı kızın kısmeti çıkmış. Kendine sormadan, danışmadan vermişler. Delikanlı da başka bir kızla evlenmiş." (Bb/4/46).

### 3.10.4.1. Evlenme Biçimleri

#### 3.10.4.1.1. Görücü Usulü Evlenme

Ömer Seyfettin, "görücü usulü" ve "severek" olmak üzere iki farklı evlenme biçiminden bahsetmiştir. Görücü usulü, evlenecek olan bireylerin değil onların aile büyüklerinin seçimleri doğrultusunda yapılan bir evlilik biçimi olarak hikâyelerde yer alır. Yazarın çok eleştirdiği, insanın tabiatına uygun bulmadığı bir evlilik yöntemi olan görücü usulünü hikâyelere geniş ayrıntılar vererek anlatır:

> "Halam dermansızlığıma baktıkça, "Evlenmelisin Sadrettin, diyordu, senin rahata ihtiyacın var. Bekârlık sana yaramıyor..." Ben de bu lafa inandım Evlenmeye kalktım... Kız aramaya başladı. Her gün evden görücü gittiler. Nihayet gayet şık, gayet güzel, Fransızca konuşur, piyano çalar bir kız buldular. Akrabalarımızın birinin evinde güya bizi tesadüf ettirdiler... Nişanlandık. Nikâhlandık. Düğün oldu. Karımı gelin gibi halamın yanına almıştık." (FSK/2/268).
>
> "Sana bir Alman kız bulalım. Onunla evlen. İstanbul'a dön." (FSK/2/271).
>
> "Tekrar evlenmeye karar verince kız bulmak uzun sürmedi. Arkadaşlarımın dostlarından birinin akrabası olan şimdiki karımı bir pazar bana takdim ettiler." (FSK/2/272).
>
> "Zavallı kızın kısmeti çıkmış. Kendine sormadan, danışmadan hemen vermişler." (Bb/4/46).

Evlilik her bakımdan mühim ve ciddiye alınası bir olay olduğundan her ne kadar evlenecek kişiler eş seçimi işini aileden güvendiği büyüklerine ve en yakınlarına bıraksalar da bu mühim durum karşısında kendi fikirleri de yok değildir. **Erkek Mektubu** adlı hikâyede, teyzesi ve kız kardeşi aracılığıyla görücü usulü evlendirilmek istenen genç, öncelikle bu duruma razı olduğunu belirtiyor. Devamında da evleneceği kadında olması gereken özellikleri ona eş bulacak olan kişilere sıralıyor. Böylelikle görücü usulü de olsa gençler evleneceği kişilerle ilgili genel bir profil çizmiş oluyor:

> "Mana-yı maddîsini de vazıhen anlatayım, dinle; beni evlendirmeye kalkan hemşiremle teyzeme evvela şöyle bir nutuk irat etmiştim: "Evlenmemi arzu

ediyorsunuz, değil mi, bu emelinize mâni olmam ve teşekkür ederim. Fakat bulacağınız kız benim hissimi memnun edecek bir hâlde olmalı. Benim istediğim kız asabi, ince, narin, müteheyyiç, son derece malumatlı, musikiye aşina, son derece güzel, son derece hassar olmalı. Beni mesut etmeli, ben de ebediyen size minnettar kalmalıyım. Adi, malumatsız, küçük, hissiz istemem, bedbaht olurum. ” (EM/1/79).

Eski zamanların görmeden yapılan evliliğine “ezberden yapılan evlilik” de denildiğine **Bir Temiz Havlu Uğruna** adlı hikâyede yer verilir:

“On beş, yirmi sene evvel şimdiki gibi görme görüşme, sevme sevişme yoktu. Evlenmek tamamen ezberden yapılan bir şeydi.” (BTHU/4/291).
“Ben de senin gibi ezberden evlendim.” (BTHU/4/293).

#### 3.10.4.1.2. Severek Evlenme

Ömer Seyfettin, severek evlenme hususunda çeşitli fikirler ileri sürmüştür. Bunların ilki ve en önemlisi sevmek üzerine düşünceleridir. O, Türkiye’de sevmek, iki kişinin birbirini görüp beğenmesi ve karşılıklı duygu yoğunluğu gibi hislerin bu coğrafya ve kültüre ait olmadığını **Aşk Dalgası** adlı hikâyesinde dile getirir. Bu hikâyeye göre genç kızlar, yaşları büyüdükçe sosyal hayattan hızla koparılarak dar bir akraba çevresi içine hapsediliyor. Bu nedenle de değil kadınla konuşup anlaşmak görmek bile imkânsız hâl alıyor:

“Türklerin muhitinde de aşk şiddetle yasaktır. Bir cehennem makinesi, bir bomba, bir kutu dinamit kadar yasak... Bir Türk on dört yaşına girdi mi annesinden, ablasından, kız kardeşinden ve nihayet teyzesinden ve halasından başka bir kadının yüzünü göremez. O hâlde kimi sevecek! Hiç.” (AD/1/270).

Ömer Seyfettin aynı hikâyede evlenmek için öncelikli şartın sevmek olduğuna bunun da Türkler tarafından günah ve yasak sayıldığına dikkat çeker. Sırf bu nedenle birbirini görmeden yapılan evliliklerin büyük hüsran ve hayal kırıklıkları ile

sonuçlanma ihtimalinin kaçınılmaz olduğuna değinir. Severek evlenmeyi günah sayan anlayışın ise içtimai vicdanın eseri olduğunu söyler:

> "İşte Allah'ımızın Türkiye'deki ezeli ve karşı gelinmez kanunu, yani içtimai vicdan, aşkı bütün kuvvetiyle bize yasak ediyor. Türkiye'de kimse sevişemiyor. Ve kimse şimdiden sonra sevişemeyecek... Çünkü sevmek için evvela görmek lazım. Halbuki genç bir kızla yuva yapmak ölünceye kadar bahtiyar yaşamak için konuşmak, anlaşmak, sevişmek değil; hatta bir kerecik olsun yüzünü görmek imkânsız..." (AD/1/271).

#### 3.10.4.2. Evlenme Aşamaları

##### 3.10.4.2.1. Görücülük

Geleneksel kesimde, evlenme işine girişme kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, ilkin akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. Bu konuda kendilerine komşuları ve tanışları da yardımcı olurlar. Evlenecek delikanlıya kız aramak, kız bakmak için başvurulan bu âdete "görücülük", "görücüye çıkma" gibi adlar verilir.[348]

Görücülük görevini, bu geleneğin sürdürüldüğü yerlerde kadınlar üzerlerine alırlar; bunlar, oğlanın anası ile yakın akrabalarından yaşlıca kadınlardır. Görücülerin işi, oğlana uygun düşebilecek kızları ilk bir yoklama, ve daha sonraki değerlendirmeler sonunda cayma olanağını açık bırakmak şartiyle, ilk bir seçmedir. Görücü kadınlar kızın güzelliği, törelere uygun davranışları üzerinde ilk bir yargıya varırlar. Bundan sonra, ailenin durumu ve başkaca konularda soruşturmalara girişilir.[349]

Ömer Seyfettin görücü usulü ile evlenmeyi sağlayacak aracıdan yani görücü kadınlardan da bahsetmiştir. Görücü kadınlar bazen evlenmeyi düşünen erkeğin annesi

---

[348] Sedat Veyis Örnek, **age.**, s. 263.
[349] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru,** s. 173.

ve akrabalarından bazıları olduğu gibi bazen de aile dostlarından da olabilmektedir. **Aşk Dalgası** adlı hikâyede severek evlenemeyen güzel genç kızların görücü anne tarafından ne şekilde seçildiğine dikkat çekilir:

> "Genç kızlarla görüşmek ve sevişmek asla mümkün olmadığından "evlenmek" meselesi de onların elinde bir madendir. İstedikleri gibi işletirler. En birinci emelleri oğullarına yahut kardeşlerine çirkin bir kız almaktır. Tanımadıkları evlere "görücü" giderler. Ve erkeklerin birçoğu daha hâlâ bilmezler ki bu görücü hanımlar güzelden ziyade bir çirkin ararlar... Ve mutlaka da bulurlar. Güzel bir kız alırlarsa kardeşlerinin yahut oğullarının onu seveceğini, onun lafını dinleyeceğini ve sonra kendi pabuçlarının dama atılacağını düşünmek onları çıldırtır." (AD/1/274).

Aynı hikâyede görücü kadınların kız seçerken kendi beğenilerini ön planda tuttuklarına ve kız ile erkeğin birbirlerine yakışıp yakışmadığına önem vermediklerine; bir kısım güzel ve alımlı Türk kızlarını ise kendince kötü sıfatlar ile yaftalayarak evlenmeye münasip bulmadıklarına değinilir:

> "Bu zavallı güzel Türk kızlarını görücü hanımlar beğenmez. "A, kardeş, çok güzel ama, şeytan gibi çok bilmiş... Biz oğlumuza ecinni değil, kız almak isteriz" derler. Kimine alafranga, kimine sıska, kimine şirret gibi kusurlar bulurlar. Gayeleri tombul, beyazca, sessiz, mıymıntı, budala, cahil, ıslanmış tavuğa benzeyen kızlardır." (AD/1/274).

Hikâyelerde zaman zaman evlenecek erkek gönlünden geçen kızın nasıl olduğunu tarif ederek görücü gezmesi yapacak yakınlarına isteklerini sıralayabilir:

> "Ben evleneceğim zaman, görücü gezmeye çıkacak anneme gönlümün sevdiği tipi tarif etmedim. Mesela:
> – Uzun boylu, ela gözlü, ablak çehreli, kâfurî beyaz olsun... filan gibi bir şey söylemedim. Yalnız sevmediğim şeyleri söyledim." (BTHU/4/291).

#### 3.10.4.2.2. Kız İsteme

Evliliğe giden yolda ikinci aşama, oğlan tarafının, soruşturmaları sonunda kızı uygun gördükleri zaman, kızı isteme işlemidir. Kız tarafına da düşünme ve soruşturma mühleti bırakılır. Sonunda, iki taraf da karşılıklı olumlu bir değerlendirmeye varınca, görücülerin işi sona ermiş olur.[350] Görücüye çıkılıp kız beğenildikten sonra ikinci aşamada işi resmiyete dökmek amacıyla kızı isteme yer alır:

> "Böyle bir isteyen çıktı mı sanki bir ejderhanın ağzına atılacakmışım gibi bağırmaya, haykırmaya, kendimi yerlere çarpmaya başlıyorum." (Ho/4/104-05).

#### 3.10.4.2.3. Nişan

Söz kesiminden sonra gelen aşama nişandır.[351] Nişan, iki tarafın yakınları için kız evinde düzenlenen ikinci törendir. Gelin elbisesi ile süslenmiş kıza kaynana ile, oğlanın başkaca yakın akrabaları takılarını takarlar. Kadınlarla kızlar bir tarafta, genç erkekler bir tarafta, çalgılı, türkülü eğlenirler, öğle yemeği yenir. Gençlerin eğlenceli toplantıları gece de sürdürülebilir.[352] **Fon Sadriştayn'ın Karısı** adlı hikâyede nişan sürecindeki geleneksel uygulamalarından biri olan çeyize yer verilmişitr:

> "Nişanlandık. Kızın küçük bir çeyizi vardı." (FSK/2/272).

**Nişanlılar** adlı hikâyede on yılı aşkın bir süredir nişanlı olan bir çiftten bahsedilir. Hikâyede bu çiftin uzun süren nişanlılıkları normal karşılanmaz ve yadırganır:[353]

> "– Evet, daha nişanlıdırlar...

---

[350] **Age.,** s. 173.
[351] Sedat Veyis Örnek, **age., s.** 267.
[352] Pertev Naili Boratav, **age.,** s. 175.
[353] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Hikâyenin tam metni için bk.: Ömer Seyfettin, "Nişanlılar", **Hikâyeler 3**, Haz. Hülya Argunşah, 3. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s. 175-179.

– On beş seneden beri?

– Hayır, on seneden beri...” (Niş./3/177).

Yalnızlıktan kurtulma ile evlenme arasında sıkışan adamın evlilik süreçleriyle ilgili zihninden geçenlerden biri nişanlılık **İlk Düşen Ak** adlı hikâyede yer alır:

“Onlar gibi nişanlanacağım.” (İDA/4/35-36).

#### 3.10.4.2.3.1. Çeyiz

Cehâz (cihâz) Arapçada “yolcunun, gelinin ve sefere çıkacak ordunun ihtiyaç duyacağı eşya, gıda maddesi, silah vb. malzemeler” anlamına gelir. Türkçeye cihâz şekliyle geçen kelime ayrıca çehiz ve çeyiz olarak yaygınlık kazanmış ve gelinin baba evinden götürdüğü elbise ve benzeri eşya için kullanılmıştır.[354]

“Annesinin evinden getirdiği çeyizlerden bir keten havlu bile kalmadı.” (NZO/3/236).

#### 3.10.4.2.4. Düğün

Düğün evlenme dediğimiz geçit dönemlerinin en belirgin özelliğidir. Onun için düğünün geleneksel değerlere ve kurallara uygun bir biçimde kutlanmasına çaba sarf edilir.[355] Ömer Seyfettin, düğünlerden bahsederken genellikle düğünün eğlence kısmını ön plana çıkarmıştır. Davul ve zurna seslerini düğünle eşdeğer tutan yazar, bir düğünün hakkıyla yapılabilmesini eğlencenin varlığıyla bağlantılamıştır. Ayrıca kırsal kesimlerde düğünde davul ve zurnalı eğlencenin yanında güreş de yapıldığını hikâyelerinde aktarmıştır:

---

[354] Abdülazîm ed-Dîb, “Çeyiz”, **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 8, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 296.
[355] **Age., s.** 271.

"Sokağın başından davul zurna sesleri işitti. O tarafa doğru gitti. Yolda oynayan çocuklara ne olduğunu sordu:
– Zaimgillerin düğününde güreş var. dediler.
– Üç gün evvel onların düğünü olmadı mı be?
– Şimdi de küçük kızlarını everiyorlar." (Es./2/84).
"Davullar, zurnalar çalıyor, ortada çifter çifter pehlivanlar güreşiyordu." (Es./2/84).
"Mesut ve şen kahkahaları, ruhanî musiki ahenklerini duyunca, bir düğün olduğunu anladılar." (ÇS/2/93).
"Nihayet iki saat uzak bir köyde öksüz bir kız bulundu. Durmuş onu aldı. Şanına layık düğün yaptı." (ÜN/2/119).

#### 3.10.4.2.4.1. Düğün Hediyesi

Düğüne çağırılan yakınlar, gelin ve damada hediye götürmektedirler. Hikâyelerde düğüne hediyeden ziyade paranın da hediye niyetiyle götürüldüğü görülmektedir:

"– Bu ay düğünleri olan iki akrabalarımıza beşer lira hediye götürdük." (YBH/2/163).

#### 3.10.4.2.4.2. Balayı

TDK **Güncel Türkçe Sözlük'te** "Evlilik hayatını ilk ayı veya günleri."[356] şeklinde tanımlanan balayı, Ömer Seyfettin'in **Erkek Mektubu** adlı hikâyesinde yeni eşe en iyi davranılacak zaman dilimi olarak yer alır:

"Balayında ne dediyse evet dedim. O kadar münkadane ve minnettarane hareket ettim ki o bu huzu-ı inkiyadı Bibi'sinde –küçük finosunda- bile görmemiştir zannederim." (EM/1/80-81).

---

[356] "Balayı", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=BALAYI, 07.05.2018.

### 3.10.4.3. Karı-Koca İlişkileri

Aile konususun Ömer Seyfettin için pek çok bakımdan önemi vardır. Öncelikle çok korktuğu bir asker babanın oğlu olması sonrasında hüsranla biten bir evlilik yapması onun kötü tecrübeler yaşadığı gerçeğini gözler önüne serer. Yazar bu kötü yaşanmışlıkları toplumun ders alması bakımından hikâyelerine konu eder. Aile birliğine çok önem veren Ömer Seyfettin, bu nedenle kimi hikâyelerinde örnek teşkil edecek karakterler üzerinden kimilerinde de sağlıksız bireylerin sürdüremediği ilişkiler üzerinden karı koca ilişkilerine değinir.

Aile hayatı, kadın ve erkek bakış açıları ve algılarını da içeren çeşitli hikâyeler yazan Ömer Seyfettin, iki cins arasındaki ilişkiyi de türlü yönlerle ele alır. Birer hayat dersi çıkarılacak temalar ve yaklaşımlar içeren hikâyelerde amaç, aile birlikteliğinin huzur içinde sürdürülmesini sağlayacak davranışların neler olabileceği, yuvanın nasıl sağlam kalacağı, karı ve kocanın kaçınması gereken hâllere örnekler şeklinde çeşitlendirilebilir:

> "Karısının böyle soğuk davranışı bir an evvel kalbinde tutuşan iftihar alevini söndürmüştü." (FSO/2/318).
> "Bütün bahçeden tatlı bir koku, gizli gizli geçen rüzgâra karışıyor; bu evin saadetinden, diğer mesut aile ocaklarına sahipsiz ve manevi bir selam götürüyordu." (ÇS/2/95).

Ömer Seyfettin aile hayatına büyük bir önem vermiş ve aileyi hikâyelerinde her daim mevzubahis etmiştir. O, millîliğin aile ile başladığına ve aile ile güçlendiğine; kendi kültürünü yüceltecek davranış ve tutumların aile içinde temellerinin atıldığına inanır. Bu bakış açısının bir sonucu olarak da milletin yok oluşuna zemin hazırlamak isteyenin bunu en hızlı şekilde aile üzerinden gerçekleştirebileceği kanaatindedir. Kültürün nesilden nesle aktarılışına bunun da ailenin her bir ferdinin iştirakine bağlı oluşuyla gerçekleşeceğini savunan yazar, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ailelerin içine düştükleri Garplılaşmak sevdasının yıkıcı etkilerinden bahseder. Garplılaşmanın bilinçli bir yıkım faaliyeti olduğu üzerinde duran yazar; edebî ürünler

vasıtasıyla Türk aile yapısına taban tabana zıt yaşayışların aile yaşamının içine dahil olmasına karşı çıkar. İşte bu giderek değişen aile hayatının aldığı kabulü güç durum Ömer Seyfettin'in hikâyelerine de konu olur. Değer çöküntüsü üzerinden ahlak kavramını ve bu kavramın Türk ailesinde geldiği uç noktayı **Aşk Dalgası** adlı hikâyede irdeler. Ömer Seyfettin bu hikâyede Batı'yı sorgusuzca taklit etme hastalığının ahlaki çöküntüye mahal verdiğine; bu hâlin de aile içlerine kadar yayıldığına değinir:

> "Avrupalılaşmış aileler, meşhur sanatkârlarımızdan Kel Hasan ve Abdi'nin hususi ve muharriri bilinmez piyesleri kadar hakiki Türklüğe mugayyirdir. O tiyatrolarda uşağın, hanımların yanına zırt zırt çıkması, "oh kaymak" diye süt ninelerin memelerini sıkması hakikatte Türk aileleri arasında nasıl imkânsızsa ve bu rezaletler nasıl son derece uydurma şeylerse yeni romanlardaki yabancı erkeklerin ellerini sıkan, kocalarının yanında açık saçık, örtüsüz ve çarşafsız, hatta bazı dekolte, yabancı erkeklerle konuşan kadınların da böyle kaba, münasebetsiz, hakikate taban tabana zıt soğuk ve sahte hayallerdir." (AD/1/276).

Ömer Seyfettin, **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde 1800'lü yılların aile hayatı ve kadın erkek ilişkilerinden bahseder. O devirde erkeklerin aile hayatına daha çok önem verdiğini, başka kadınları bilmeye çalışmak gibi gayretlerinin olmadığını söyler:

> "Erkekler yalnız kadınlarını tanırlar, işlerinden sonra erkence evlerine gelirler, zevcelerine doyulmaz aşk ve muhabbet sahneleri ibda ederlerdi." (BVK/1/177).

Yine aynı hikâyede yazar, devrin eğlence hayatının erkeklerin dünyasında tuttuğu büyük yere dikkat çeker. "Felaket mahalleri" şeklinde tanımladığı bu gibi yerlerin aile birliğine verdiği büyük ve geri dönülmez zararlarını aktaran yazar, erkeklerin buralarda geçirdikleri zaman sebebiyle eşlerini ihmal ettiklerini ve böylece aile kurumunun yara aldığını söyler:

> "Kıraathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, kafeşantan[357]lar, bekârhaneler, bütün bu erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını tenha evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felaket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim ve nadir yalılarda toplanıyor, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı." (BVK/1/177).

#### 3.10.4.4. Evlilik Dışı İlişkiler

##### 3.10.4.4.1. Eşlerin Birbirini Aldatması

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde asla kabul etmediği bir durum olan aldatma, ayıplanacak bir davranış olarak verilir. Çeşitli aldatma şekillerinden bahseden Ömer Seyfettin, sadece erkeğin aldattığı hikâyeler değil kadının da işlediği bu tip suçlara örnekler verir:

> "Ben yokken zavallı eski şık karım kendisi gibi şık, zarif, bir tek gözlüklü beye âşık olmuş..." (FSK/2/272).

Fuhuşun hiçbir türlüsünün kabul edilmeyeceği ortak bir kabuldür. **Çirkin Bir Hakikat** adlı hikâyede yazar, fuhuşu görmeyen ama konuşmalardan çıkarım yaparak böylesi ahlaksız bir hâlden haberdar olan bir adamın hislerine yer verir. Kendi odasında, tüm ahlaksızlık ve seviyesizliklerden uzak; ona ait bulunan mekânda, odanın ruhunu kirleten yasak ilişki onu oldukça rahatsız etmiştir:

> "Demek ki biz Kristal'de o adi, sevimsiz "Cafe Concert"in gürültülere, patırtılara birer mesken-i rezil olan soğuk mermerli masalarının kenarında çıplak kol ve bacaklarıyla göbek atan birkaç zavallı kızcağızın; hayatlarını namusları pahasına kazanan birkaç Alman fahişesinin sefaletlerine acırken o,

---

[357] **Kafeşantan**: İçkili, çalgılı kahvehane. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af042f03040a5.85403190. 28.04.2018.

-Ah ismini söyleyemeyeceğim- o adi, o kaba, o her türlü hissiyattan mahrum, rezil herif burada imiş, benim odamda, henüz bir rayiha-ı cüz-î fuhuş, bir hava-yı hafif-i adiyet bile uçmayan hücre-i namuskârımın ortasında, en saf, en bâkir, en sevimli emellerime, en samimi, en hissî teessüflerime... Yalnız ikisi bulunuyorlarmış!.. Ah, ben buna tahammül edemiyorum, benim hissiyatım bunu, bu iffetsiz, bu çirkin hikâyeyi kabul etmek istemiyor." (ÇBH/1/85).

**Yaşasın Dolap** adlı hikâyede kocasını aldatan, bu durumdan rahatsız olmayan ve hiç beklenmedik bir zamanda kocasıyla yaşadığı eve sevgilisini aldığı sırada yakalanmanın kıyısına gelen bir kadın anlatılır. Kocası hapse atılmak korkusuyla kapı çaldığında dolaba kendisini kilitletirken ahlaksız birliktelik yaşadığı adam ise kadının kocasının evde olduğunu öğrenince komiser kılığında evi aramaya koyulur. Kocasının korkularından faydalanan bu kadın, yaptığı ahlaksızlıktan da rahatsız değildir:

"– Sus, kocam burada, dolabın içinde... Sen komisersin, şimdi evin her tarafını arayacağız, yüksek sesle bazı sualler sor... Dikkat, dikkat sevgilim..." (YD/1/94).

Ömer Seyfettin, evlilik kurumunun yıpratılmaması gerektiği ve eşler arasındaki muhabbetin duyurulmaması hususunu, karısının güzelliğini ulu orta anlatmaktan çekinmeyen bir kocanın kapı araladığı hatayı **Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür** hikâyesinde ele alır. Karısını teşhir eden koca, nihayetinde onun kendisini terk etmesine sebep olur. Yaptıkları mutlu yuvasını kaybettirecek bir cezaya dönüşmüştür:

"Kapıyı ittim. Efser, çıplak denecek derecede dekolte, yatağın kenarına oturmuştu. Beni görünce ayağa kalktı. Yatağa baktım. Nim üryan Bidar yatıyordu. Bu sanki bir rüya idi. Katiyen kendime malik değildim. O anda ayılır gibi oldum ve birden cebimdeki rövelverle medeni kanunun bahşettiği müsaade-i vahşeti, o meşhur hakk-ı katli derhatır ettim. Seri ve milhannikî bir hararetle rövelveri çıkararak bana büyük bir itidal ile bakan Bidar'ın üzerine sıktım." (TEBT/1/162).

**Piç** adlı hikâyede çocuğu olamayan bir adamın, çocuğunun olamayışını karısının üzerine yüklemesi ve hayatını işkenceye çevirmesiyle başlayan mutsuz aile tablosu çizilir. Lakin bu hayatı sindiremeyen kadın, kendini seven bir erkek bularak kocasını aldatmaya başlar:

> "Çocuğu olmuyordu. Her akşam: 'Niçin gebe kalmıyorsun?' diye beni azarlar, tahkir eder, hırpalardı. Üç sene bu hayata dayanamadım. Hasta oldum. Yatağa düştüm... Nihayet Dubois baktı. Bu bir Fransızdı... Yataktan kalktıktan sonra bile her hafta beni görmeye geliyor, doktor olduğundan kimse şüphelenmiyordu. Beyoğlu'ndaki evine gitmeye başladım. Aşkımız bir seneden ziyade sürdü. Ben sana gebe kalmıştım." (P/1/301).

Mutlu bir yuva her çiftin hayalidir. Özellikle parmakla gösterilen bir yuva kurmuş, eşlerin birbirine değer verdiği, özen gösterdiği bir yuva etrafın da dikkatini çekmektedir. Ömer Seyfettin, **Harem** adlı hikâyesinde saadetin timsali olan Sermet ve Nazan çiftinin nasıl da ihanet girdabında sürüklendiklerini anlatır. Hikâye bu mutlu aşkın iki tarafının birbirlerini aldatırken yakalamalarıyla başlar:

> "Bir hafta evvel ikisi de birbirlerine âşıklarıyla "cürm-i meşhut" hâlinde yakalamışlar ve hemen ayrılmışlardı.
> Sermet'in yanındaki kadın Nazan'la yakalananın karısıydı. Sermet yanındaki kadının kocasını kendi karısıyla yakalarken; aynı zamanda karısı da kocasının odasında bu adamın karısını yakalamıştı. Vaziyet, en gayr-i tabii bir tiyatro sahnesinin bile kabul edemeyeceği derecede fevkalade idi." (H/3/15-16).

Karısının kendini aldattığını, aldatan diğer tarafın karısı aracılığıyla öğrenen Sermet, kulaklarına inanmak istemez:

> "– Karınız sizi aldatıyor.
> – İftira ediyorsunuz. diye haykırdım.
> – Delillerim var. dedi. Gözleri siyah bir alev gibi parlıyordu. Birdenbire kalbimin en nazik yerinden vurulduğumu, hatta kanlarımın oradan acı acı sızdığını duydum, inledim:

– Kiminle?

– Benim kocamla...” (H/3/43).

#### 3.10.4.4.1.1. Metres

Sözlükte, evli bir erkekle nikâhsız yaşayan kadın, kapama, kapatma, zamazingo[358] şeklinde tanımlanan metres, hikâyelerde özellikle Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında adını sıklıkla duyuran bir kavram olarak yer alır. Metres, **Pamuk İpliği** adlı hikâyede şu şekilde işlenir:

> “SÜRPİK – Metresiniz olsam beni yine bu arzu ile seveceksiniz. İhtimal birkaç tatlı sene geçireceğiz.
> BEHZAT – Fakat...
> SÜRPİK – Fakatı yok. Pamuk ipliği! Azizim, mesela ben ha sizin metresiniz olmuşum, ha zevceniz... İkisi de bir...
> BEHZAT – Mübalağa ediyorsunuz, niçin?
> SÜRPİK – Metresiniz olsam beni yine bu arzu ile seveceksiniz. İhtimal birkaç tatlı sene geçireceğiz. Sonra... Mutlaka evvelki ihtiras, evvelki arzu sönecek. Ve beni terk edeceksiniz.” (Pİ/1/191-92).

Ahlaki çöküşü gözler önüne sermek için hayattan, karşılaşması muhtemel argümanlar kullanan Ömer Seyfettin, devrin zenginlerinin metreslerini gizlemediklerini hatta bu zenginlere yanaşmaya ve dalkavukluğa çalışan kişilerin metreslerine saygıyla muamele ettiğine örnekler sunar:

> “Arabaya, sahibinin metresiyle binerek öyle bir eğlendik ki...” (HLBK/4/75).

#### 3.10.4.4.2. Evli Olmaksızın Yaşanan Fuhuş

---

[358] “Metres”, **TDK Güncel Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af0508fdda3a5.39065085, 07.05.2018.

Evli olmadan yaşanan ilişkilere Ömer Seyfettin daha çok gençlik heyecanı olarak yaklaşır. Evlilik birliğinin olmadığı günübirlik ilişkiye örnek oluşturacak bu ilişki şekli, özellikle erkekler tarafından başvurulan bir durum mahiyetindedir:

> "İşte üç yüz franka alınan bir leyle-i aşk! Bu kadar nefis ve fevkalade bir hüsn-i mütekâmili dest-i tesadüf, hani izdivacın o kaba ve ihtiyar eli mümkün değil bana takdim edemezdi." (BŞİ/1/109).
>
> "Üç yüz frank... Yalnız bir gece! Fakat bin gece ile, bin bir gece ile arasında ne fark var?" (BŞİ/1/110).
>
> "Evet, asıl tabii ve kıymettar aşk bu tesadüfî seyahat aşklarıdır. Menfaatperest ve tahassüsat-ı bediiyyeden katiyen mahrum Yahudiler tarafından icat olunduğu rivayet olunan ve azap ve ıstıraptan başka bir şey ihtiva etmeyen izdivaca müşabih sıkıcı, üzücü bir rabıtanın, gayriihtiyari tehlike-i teşekkülü ihtimali yoktur. İki üç gün içinde görüşülür, tanışılır, sevişilir, sonra bir daha ebediyen buluşmamak üzere memnunen ve kemal-i muhabbetle iftirak olunur. Tarafeynde yalnız tatlı bir hatıra kalır. Bu hatıra işte tamamıyla aşktır. " (BVK/1/120).
>
> "Türkiye'de bedbaht olduktan sonra âşığıyla İsviçre'ye itikâfa çekilen bir hanımdan bahsettiler." (TR/3/108).
>
> "Bir ay geçmeden anlaştık. Paris'teki ailesinden parası geldiği hâlde gitmedi. Benimle birleşti. İkinci Kordon'un arkasında küçük bir apartman kiraladık. Ah bu serbest izdivaçlar! O kadar mesut olmuştum ki." (Pir./3/376).

#### 3.10.4.5. Boşanma

Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması[359] şeklinde tanımlanan boşanma, hoş olmayan bir durum olarak hikâyelerde yer alır.

[359] "Boşanma", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af055021e6e61.23345095, 07.05.2018.

Genellikle boşanmalar anlaşmalı ve medenice gerçekleştirilen hukuksal bir hak olarak görülmektedir.

> "Onun arzusuyla hemen ayrıldık." (FSK/2/272).
> "– Boşa diyorum, yoksa şimdi yere çarpar, beynini parçalarım.
> – Boş olsun! Boş olsun!" (Es./2/86).
> "Bütün bugünün gençleri beni istiyorlardı. Herkesin istediğine sen nail oldun. Mesuttun. Ve ben sana sadıktım. Sonra nasıl oldu, birdenbire döndün. Benden soğudun. Beni görmekten kaçtın ve nihayet beni boşadın..." (AAP/1/132).

Ömer Seyfettin, **Tarih Ezeli Bir Tekerrürdür** adlı hikâyesinde boşanma için dinî gereklilik olan talaktan bahseder:

> "Bugün artık tamamıyla yekdiğerimize yabancı bulunuyoruz. Talak ile beraber bütün mukadderat-ı müşterekemiz, vezaif-i mütekabilemiz iflas etti." (TEBT/1/162).

**Pamuk İpliği** adlı hikâyede boşanmış olmak için dinen nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine yer verilmiştir. Behzat, eşlerin ne vakit ayrılabileceklerini, aynı anda kaç kadın ile evlenilebileceğini, boşanma gerçekleştikten sonra aynı kişilerin tekrar evlenmelerinin hangi koşullarda mümkün olacağını gayrimüslim olan Sürpik'e anlatır:

> "SÜRPİK – İstedikleri vakit zevcelerinden ayrılabilirler.
> BEHZAT –Ayrılabilirler.
> SÜRPİK – Zevcelerini boşamadan tekrar diğer bir kadınla izdivaç edebilirler?
> BEHZAT – Edebilirler.
> SÜRPİK – Bıraktıkları zevcelerini yine canları isterse tekrar alabilirler?
> BEHZAT – Alabilirler. Fakat bunda bazı şartlar var!
> SÜRPİK – Ne gibi?
> BEHZAT – Mesela "hülle" şartı...
> SÜRPİK – "Hülle" ne?
> BEHZAT – Pek iyi bilmiyorum. Galiba bir Türk üç defa zevcesini boşarsa tekrar alamaz. Şu şartla ki hiç olmazsa bir gece zevcesi başka bir erkekle

izdivaç edecek, sonra ondan boşanacak, tekrar eski zevcine varacak." (Pİ/1/190).

**Aşk Dalgası** adlı hikâyede de boşanmanın halk arasında hoş karşılanmadığı ve boşanmış kadına iyi bakılmayarak onunla iletişimin sınırlandırıldığı belirtilir:

"Tanıdıkları bir kadının başından kazara bir macera geçer, mesela bir "name"si yakalanır yahut kocasından boşanıp diğer birine varırsa hepsi birden ona darılırlar ve dehşetle aforoz ederler. Aradan uzun seneler geçer, o kadını sokakta gördüler mi yollarını değiştirirler, bazıları yüzüne tükürmeye kalkar, en insaflıları biraz acır, "Ah zavallı kötü oldu, alnının yazısı imiş" der." (AD/1/274).

#### 3.10.4.6. Milletlerarası Evlilik

**Pamuk İpliği** adlı hikâyede Müslüman bir erkeğin Hristiyan bir kadınla evlenmesinin dinen sakıncası olmadığı işlenmiştir:

"BEHZAT – Sizinle izdivaç edecek olursam son derece mesut olacağım.
SÜRPİK – Lakin bu mümkün mü?
BEHZAT – Niçin mümkün olmasın? Benim İslam olmaklığım hiçbir mâni teşkil edemez; İslam erkekleri Hıristiyan kızlarıyla izdivaç edebilirler. Hele biz Türkler dinimizin bu müsaadesinden vaktiyle çok istifade etmişiz." (Pİ/1/188).

##### 3.10.4.6.1. Almanlar

Ömer Seyfettin, evlilik konusunu çok önemseyen bir yazardır. Mutlu, düzgün ve sevgi dolu bir yuvanın o yuvada yetişen insanlara tesir ettiği düşüncesindedir. Hatta mutlu aileleri anlattığı hikâyelerindeki kahramanlar da hem mutludur hem de içinde yaşadığı sosyal çevredeki statüleri bakımından önemli bir noktadır. Ayrıca Ömer Seyfettin mutlu aile denildiği zaman kurallar bütününü işlemekten geri durmaz. Öyle ki mutlu bir ailede reis de eş de çocuklar da birbirlerinden haberdar ve birbirlerinin destekçileridirler.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde evliliğin çeşitli şekillerini işler. Bunlardan biri de milletlerarası evliliktir. Pek çok ırktan insan tanımış ve onları iyi irdelemiş olan yazar, farklı milletlerle yapılan evliliği de hikâyelerine ustalıkla işler. Hikâyelerinde evlilik bahsinde yer verdiği ulusların başında Almanlar gelir. Almanların nizam düşkünlüğünü ve programlılığını işlerken yalnızca o milleti anlatmakla kalmaz ayrıca ülke ilişkileri, siyasi ahval, evlilik biçimleri ve de kadın ile erkeğin evlilikteki rolleri gibi çok çeşitli alt başlıkları da derinlemesine inceler. **Fon Sadriştayn'ın Karısı** adlı hikâyede, Alman kadınlarının idealize edilişini şu şekilde görürüz:

> "–Açık söyleyeyim, dedi, Almanya'ya gittim. Bir Alman kızıyla evlendim. Alman kadınının ne olduğunu siz bilmezsiniz. Bütün Almanya, bütün Almanlık, bütün Almanlığın zenginliği, Alman ordusunun kuvveti Alman kadınının eseridir... ben Alman kadınıyla evlenmezden evvel tartılır, tamam otuz okka gelirdim. Bugün doksan beş kilo geliyorum. Almanya'nın yirmi milyon nüfusunu yarım asırda altmış yetmiş milyon yapan Alman kadını beni de üç sene içinde otuzdan doksan beşe çıkardı." (FSK/2/267).
> "Madam Sadriştayn, işte otuz seneye yakın kocası Türk olduğu, Türkiye'de yaşadığı hâlde oturduğu memleketin hiçbir şeysini bilmiyordu." (FSO/2/318).

Ömer Seyfettin her ne kadar olumlu özellikleri ağır basan bir **Fon Sadriştayn'ın Karısı** adlı hikâyesini kaleme alsa da gerçekleri kısa zaman sonra yazdığı ilkinin devamı niteliğinde olan **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** adlı hikâyesinde açıklığa kavuşturur. Önceleri Alman bir kadın ile evlilik her bakımdan mantıklı ve ruhu doyuran bir evlilikmiş gibi görünse de araya giren yıllar milletlerarası evliliğin görünmeyen yüzlerinin ortaya çıkmasını da sağlar. Ve aslında ilk hikâyesinde büyük bir coşkuyla övdüğü yabancı kadınla evlilik, devam niteliğindeki ikinci hikâyede Türk kadını övgüsüne dönüşür. Artık, farklı milletler ile yapılan evliliğin olumsuz bir örneği karşımızdadır.

> "Evet, doğruydu. Kendi bayramımdan ona neydi? Kendi onun bayramlarına bir nezaket olsun diye iştirak ederken tatsız bir angarya ağırlığı duymuyor muydu?" (FSO/2/318).

Karı-koca, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde millîliği vurguladığı önemli bir başlık görevi taşımaktadır. O, hikâyelerinde mutlu yuvanın mutlu bir aile demek olduğunu; millî kimliğini kaybetmeden tüm ananelerini yaşatan insanların kurduğu yuvanın ise kıymettar bir netice taşıyacağı inancındadır. Bu inancını **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** hikâyesinde örneklendirmiştir. Önceleri kimliğinden uzak bir Türk'ün tabiri caizse ballandırarak anlattığı evliliğinin zaman içinde özellikle millîliğinin yoksun olduğu bir temel üzerine inşaasının ne gibi sonuçlar doğurduğunu gözler önüne serer.

> "İşte yirmi sekiz sene bir çatı altında beraber ihtiyarladıkları hâlde ruhları birbirine yabancıydı. Aralarında ummanların, karlı şahikaların ayırdığı geçilmez bir hudut var gibiydi. İhtiyarladıkça, ihtiyarlayıp hastalandıkça, bu çorak buz çölü daha ziyade genişliyor, daha ziyade büyüyordu." (FSO/2/318).

#### 3.10.4.6.2. İtalyanlar

Ömer Seyfettin'in detaylarıyla işlediği bir diğer milletlerarası evlilik örneği İtalyanlardır. **Fon Sadriştay'ın Oğlu** hikâyesinde olduğu gibi Primo **Türk Çocuğu**'nda da kültür farkının evlilik üzerindeki olumsuz etkileri üzerinde durulur:

> "Tahsilini Paris'te bitirmişti. On, on bir sene evvel memleketine dönünce – her Paris'ten gelen gibi o da- dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kızıyla izdivaç etmişti." (PTÇ1/1/232).
> "Bir garplı ile, bir İtalyan'la izdivaç etmek, hayatını birleştirmek ona pek tabii görünmüş, hatta iftihar edilebilecek bir mümtazlık gibi gelmişti." (PTÇ1/1/240).

İtalyan olan Mösyö Vitalis, kızını Müslüman bir Türk ile evlendirmek istemez. Bu durum **Primo Türk Çocuğu**'nda şöyle anlatılır:

> "Bir Türk'e kızını vermek... Bu mümkün mü idi? Bir barbara, bir vahşiye, bir medeniyet düşmanına, hâsılı bir Türk'e nasıl kız verilirdi? Şiddetle reddetti." (PTÇ1/1/240).
> Bir İtalyan ile evlenmenin kolay olmadığı aynı hikâyede anlatılmıştır:

> "Lakin birkaç ehemmiyetsiz şartı vardı: Kenan izdivaçtan evvel iratlarını satacak, kızına beş bin lira verecek, Türk âdetlerine sadık kalmış mutaassıp akrabalarıyla asla münasebet ve ülfette bulunmayacak, doğacak çocukları İtalyan terbiyesi görecek ve İtalyan olacak." (PTÇ1/1/242).

### 3.10.5. Ölüm

Arapça'da mevt, vefât, helâk gibi kelimelerle ifade edilen ölüm hayâtın karşıtı olup sözlükte "hayatın sona ermesi" anlamına gelir. Genellikle "ruhun bedenden ayrılması suretiyle kişinin maddî hayat kaynağını yitirmesi" şeklinde tanımlanan ölüm ve ölüm sonrası hakkındaki algılama, inanış ve uygulamalar kültürden kültüre, devirden devire değişmektedir. Daha çok günah ve yargı kavramlarıyla birlikte tasavvur edilmeye çalışılan ölüm fikri ve ölüm korkusu ile kurtuluş ve ölümsüzlük ümidi dinin ve felsefenin en tartışmalı konularından olmuştur. Ölümün taşıdığı anlam da ilgili kültür, inanç ve felsefenin hayata yüklediği mâna ile bağlantılı biçimde şekillenmiştir.[360] Ölümün herkes için kaçınılmaz bir son oluşu, dünyanın her yanında ölüm çevresinde toplanan âdetlere ve işlemlere evrensel bir karakter kazandırmıştır.[361] Ölüm sadece bir "dünya değiştirme" olayı olarak değerlendirilmemiş, öncesi, sırası ve sonrasıyla çeşitli halk bilimsel unsurları taşıyan mühim bir olgu olarak var olmuştur. Aynı zamanda bilinmezliğe de geçişin temsili olan ölüm hikâyelerde merak konusu olarak sorgulanmıştır. Ölümün nasıl bir şey olduğu, ölenin acı duyup duymadığı o sorular arasında sayılabilir. Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden ölüm etrafında şekillenen halk bilimsel unsurlara örnekler yer almaktadır:

> "Aklına mezar ve toprak geldi. Orası kim bilir ne kadar karanlıktı. Tıpkı derin ve susuz bir kuyu gibi idi. Ölüm... Ama bu eskilerin, ihtiyarların, namussuzların, alçakların, kavmiyetsizlerin, Yahudilerin, kadınların ve korkakların sandıkları gibi müthiş ve korkunç bir şey miydi?.. Hayır, hayır...

---

[360] Salime Leyla Gürkan, "Ölüm", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 34.
[361] Sedat Veyis Örnek, **age.,** s. 286.

> Mektepte edebiyat muallimi cahilleri o kadar korkutan bu ölümün, latif bir rüyadan başka bir şey olmadığını söylemişti. Latif bir rüya ile derin bir uyku... Bir uyku ki ezeli. Artık ondan uyanılmaz." (PTÇ2/1/391-92).

#### 3.10.5.1. Ölüm Öncesi

##### 3.10.5.1.1. Helallik İstemek

Öleceğini anlayan kişi, hukuku bulunan yahut hakkının geçtiğini düşündüğü kişileri yanına çağırarak o kişilerden hakkını helal etmesi ister. **Türbe** adlı hikâyede ölüm döşeğindeki Gülsüm Hanım eski refiki Şefika Molla'yı helallik istemek için yanına çağırır:

> "Hacı Gülsüm Hanım ölüm döşeğinde idi. Gelip kendisini görmesini, hakkını helal etmesini rica ediyor, birbiri üstüne haber gönderiyordu." (Tür./3/217).

##### 3.10.5.1.2. Ölüm Döşeği

Ömer Seyfettin, ölüm döşeğinde olan kişilere hikâyelerinde yer vermiştir. Ölüme bu kadar yaklaşmış olan kişilerin etraflarında olan yakınları genellikle bu kişileri yalnız bırakmak istemezler:

> "Artık kumaşları, halıları solmuş olan odada garip bir hastalık kokusu uçuyordu. Âşığının kızları, torunları, yatağının başında ağlıyorlardı. O ilerledi, eğildi:
> – Mösyö Lui... Beni tanıyamadınız mı?
> Hasta tanıyamamıştı. İhtizara yakın dakikaların sekerât-ı sükûnu onu sayıklatıyordu." (Ten./1/55).
> "O üç ay evvel, "Ah Boris! Ah Boris!" diye diye ölmüştü." (Bom./1/211).
> "Yirmi dört saat geçmedi. İkinci bir telgraf aldım: 'Anneniz ruhunu teslim ediyor.' " (P/1/299).
> "– Gelemezdim. Annemi ölüm döşeğinde nasıl bırakırdım?" (B/4/164).

##### 3.10.5.1.3. Vasiyet

TDK **Büyük Türkçe Sözlük**'te bir kimsenin ölümünden sonra yapılmasını istediği şey[362] olarak tanımlanan vasiyet, hikâyelerde şu şekilde yer alır:

> "– Sen hep yola bak. Bekle. Yolda atlıları görünce hemen gel, haber ver. Eğer uyuyorsam uyandır. Ben tahiyyata otururken cellat aldığı emri yapsın. Hasekilere de söyle. Vasiyetim budur. Ben hiçbirini görmeyeyim." (Tes./2/179).
>
> "Bu esnada İstanbul'dan bir telgraf aldım: 'Annenize ameliyat yapıldı. Ölümü muhakkaktır. Yetişiniz. Size bir vasiyeti var.' Aldırmadım." (P/1/299).
>
> "Ecelin gelişi duyulmaz! Birdenbire bizi bastırır! Adam sağken vasiyetini filan etmeli, namının hayır ile anılması için bir şeyceğiz ayırmalı." (Bha/4/10).
>
> "Hâlbuki Durmuş Ağa çekmecesinde bir çeşme parası bile ayırmıştı. Komşusunu çağırtıp bunu vermek istiyordu, Hac parasıyla da mescidin tamir olunmasını vasiyet etmek istiyordu. Fakat işte karısı inat ediyor, yaklaşan ölümün lafını ağzına aldırmıyordu." (Bha/4/10).
>
> "– Yalnız lütfediniz, ben ölürsem cenazemi erkeklerin çukuruna attırmayınız." (İ/4/166).

### 3.10.5.2. Ölüm Sırası

Ölüm sırasını ve de hemen sonrasını Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde şu şekilde işlenmiştir:

> "Evet, ya kafası kesilecek, ya boğulacaktı!.. Bu sarih temas silinirken karşısına kendi boğuk hayali gelirdi; gözleri patlamış, kavuğu bir tarafa yuvarlanmış, boynu yağlı bir kement ile sıkılmış, ayağından pabuçları çıkmış, ipek kuşağı çözülmüş, karanlık köpüklü ağzından siyah dili sarkmış bir naaş... İskender Paşa'nı yerde sürünen ölüsü!" (Tes./2/176).

---

[362] "Vasiyet", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af29e8586afa3.40558276, 09.05.2018.

"Çenesi atıyordu. Kadın kalktı. Yatağın yanına gitti. Eğildi. Kocasının yüzüne baktı. Gözleri kapanmıştı. "Uyuyo mu ki?" diye şüphelendi. Eliyle omzuna dokundu. Ölüme inanamıyordu.

– Uyumuş!

dedi. Bekledi, bekledi. Fakat Durmuş Ağa bu uykudan bir daha uyanamadı." (Bha/4/11).

"Göğsünde, boğazının biraz aşağısında sıcak bir ürperme vardı. Galiba işte bu candı. Nefes alırken ya ağzından ya burnundan uçuverecekti." (Bha/4/10).

#### 3.10.5.3. Ölüm Sonrası

"Aşağısı yeşil gölgeler, sık dallar, uzak çiçeklerle girdaplaşan nihayetsiz bir uçurum gibi derinleşiyor; koyu ve sık çimenlerin üstünde Lalî yüzükoyun yatıyordu. Dimağında yakıcı, parçalayıcı bir yıldırım çaktı: "Ya öldüyse..." Evet ya öldüyse? Bu kadar yaklaştığı, koynuna aldığı, kokladığı, öptüğü, ısırdığı hakikat olmuş bir saadet; hayalî, yalancı ve eksik bir ihtilaç rüyası gibi sönüverecek miydi?.. Bahçeye çıktı. Lalî'nin üzerine atıldı. Hemen arkası üstü çevirdi. Nabızlarını tuttu. Atmıyordu. Eliyle kalbini yokladı. Eğildi. Kulağını koydu. Dinledi, dinledi. Hiç çarpmıyordu. Ölmüştü. Ah bu güzel Lale kucağından kaçarak ruhunu ölüme vermiş, fakat... Fakat işte hâlâ solmamıştı." (BL/2/40).

##### 3.10.5.3.1. Ölenin Gözlerini Kapatmak

Öldükten sonra gözleri kapanmayan kişinin, "gözünün arkada kaldığı"na inanılır. Gözü açık olan ölünün o şekilde gömülmemesi için gözleri kapatılmaya çalışılır:

"Gözlerinin açık kaldığını ve papaz, eliyle kapamaya çalıştığı hâlde muvaffak olamadığını komşular söylüyordu." (Bom./1/211).

##### 3.10.5.3.2. Ölüyü Yıkamak

Ölü, meslekten yıkayıcılar, hocalar, bu işte tecrübeli olanlar, dini bütünler, meslekten kimse bulunmazsa ölü evinden ya da komşulardan biri tarafından yıkanır:[363]

"Cenazeyi yıkamak için eve götürmek istiyorlardı." (YE2/3/323).

#### 3.10.5.3.3. Ölünün Mezarına Taş Dikmek

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ölümün ehemmiyetine çeşitli şekillerde vurgu yapılmıştır. Özellikle inanç ritüellerinin gereği gibi uygulanması, ölen kişinin geçtiği bu yeni âlemdeki huzuruna bir yatırım olarak görülmüştür. Bu nedenle de ölenin arkasından gelenekselleşmiş olarak çeşitli uygulamalara yer verilmiştir.

Ölünün mezar taşını diktirmek ölünün arkasından, kalanları tarafından muhakkak yerine getirilmesi gereken bir görev olarak görülür. Bu görev öyle önemlidir ki mezarı taşsız olan ölülerin sahipsiz yahut kimsesiz olacağına hükmedilir:

"Rahmetli Durmuş Ağa hasislik etmeyip bu köpek kadar oğullarına da kendini sevdirseydi ne mezarı taşsız kalır, ne de böyle mevlitsiz, hayırsız, hasenatsız toprak altında yatardı bugün." (Bha/4/13).
"Güneş doğmadan Deli Mehmet'in mezarına koştu. Artık tüm günlerini bu mezarın başında geçiriyordu. Bu mezarın daimi ziyaretçisi oldu. Büyük bir taş yontturdu. Yazdırdı. Başına diktirdi." (BVŞ/2/224).

#### 3.10.5.3.4. Ölünün Ardından Dua Etmek/Kur'an-ı Kerim Okumak

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ölen kişinin ardından dua etmek, ölenin mezarında rahat yatması için bir vesile kabul edilmiştir:

"Yolda rast gelenler: – Ne oldu ki? diye soruyorlar, cenazeyi görünce bir cevap bekliyorlar, Fatiha'cıklarını okuyup geçiyorlardı." (YE2/3/322).

---

[363] Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1971, s. 49.

> "Şehit Deli Mehmet'in na'şını kendi buldu. Kesik başı koltuğunda, uyur gibi, sakin yatıyordu. Olduğu yere gömdürdü. Sonra yanındakileri savdı. Bu taze mezarın başına çöktü. Ezberinden "Yasin" okumaya başladı." (BVŞ/2/223).

**Ferman** adlı hikâyede yiğit bir asker olan Tosun Bey'i gelen fermandaki emir üzerine öldürmek zorunda kalan bey, mecbur kalarak yerine getirdiği bu görevden sonra seccadesine oturup Tosun Bey'in arkasından "Yasin" okur:

> "Sırmalı resmî kavuğunu çıkararak başına mütevazı ibadet külahını geçirmiş olan ak sakallı bey tenha odasında oturmuş, boynu bükük "Yasin" okurken dışarda mahzun ve belirsiz bir yağmur sepeliyor; iç avlunun siyah taşlarındaki taze ve sıcak kanlar üstüne, sahipleri görünmeyen samimi gözyaşları gibi damlıyordu." (Fer./2/110).

#### 3.10.5.3.5. Mevlit Okutmak

Hz. Muhammed'in doğumunu, hayatını anlatan mesnevi ve bu mesnevinin okunduğu dinî tören[364] olarak tanımlanan mevlit, hikâyelerde ölen kişinin ardından kabrinde rahat etmesi için yapılması gereken bir uygulama olarak yer alır:

> "Köyün fakirlerine, dullarına, öksüzlerine yardım eder, herkesin ölüsüne kendi sevabı için mevlit okuturdu." (YE2/3/297).
>
> "Kendisi ölür ölmez miras kavgasına düşecekler, mezarına taş diktirmek, arkasından bir mevlit, bir Yasin okutmak değil hatta nereye gömüldüğünü bile sorup araştırmayacaklardı." (Bha/4/11).

#### 3.10.5.3.6. Lokma Dökmek

Ölü yemeği, ölenin ruhu ya da canı için verilmektedir. Ölümle ilgili âdet ve inanmaların önemli bir bölümünü oluşturan bu yemek, bir yanıyla ölenin öte dünyada

---

[364] "Mevlit", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5af2a043985e31.94876470, 09.05.2018.

da hayatını sürdürdüğü, başka şeylerin yanı sıra yemeye ve içmeye de ihtiyacı olduğu tasarımını vurgularken, bir yanıyla da ölüm olayına eşlik eden geçiş törelerinin halk arasındaki gerekirliliğini açığa vurmaktadır.[365] Ölü yemeği yerine sayılan, fakat onun gibi bir ziyafet niteliği taşımayan yiyecekler de vardır[366] bunlardan biri de lokmadır:

> "Sonra arkasından lokma filan dökmek değil a, bir Yasin, bir Fatiha'cık bile okuyan bulunmaz." (Bha/4/10).

#### 3.10.5.3.7. Yas Tutmak

Ömer Seyfettin **Üç Nasihat** adlı hikâyede yas tutan kadınlardan bahseder. Bu kadınlar yas tutarken hem çatkı takmakta hem de feryat ile dövünmektedir:

> "Ağlayarak, sızlayarak Durmuş'un karısını evine getirdiler. Hepsinin alnında çatkı vardı. Dövünüp duruyorlardı." (ÜN/2/121).

## 3.15. Eğlence Hayatı, Eğlence Mekânları, Bayramlar, Özel Günler ve Kutlamalar

Bu bölümde Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde değinmiş olduğu eğlence hayatına ait unsurlardan ve eğlenme mekânlarından bahsedilmiştir. Bununla beraber hikâyelere konu olan özel günler ve kutlamaları da bu başlık altında değerlendirdik. Yazar, eğlence hayatını genel itibariyle büyük şehirlerle organik bir bağ kurarak işlemiştir. Bu da hikâyelerindeki eğlence hayatına ait unsurların neredeyse çoğunun ya İstanbul'da ya da İstanbul gibi büyük ve kozmopolit şehirlerde geçtiği anlamına gelmektedir.

Bayramlar hikâyelerde yer alan bir diğer başlıktır. Millî ve dinî olmak üzere iki kol hâlinde hikâyelerde yer ettiği görülür. Özel günler başlığında ise hem günümüzde dahi özel olarak kutlanan ve kabul edilen zamanlardan hem de yazarın hayal ürünü

---

[365] Sedat Veyis Örnek, **age.**, s. 88.
[366] **A.e**., s. 89.

olan özel günlerden bahsedilir. Kozmopolit şehirlerde uzun zaman geçirmiş olan yazar, gayrimüslimlerin eğlence anlayışı ve kutlamalarına dair hikâyelerde çeşitli ayrıntılar vermektedir. Kutlamalar bahsini bu ayrıntılar üzerindeki tespitlerimiz içermektedir.

Aşağıda yazarın hikâyelerinde yer verdiği eğlence hayatı, eğlence mekânları, bayramlar, özel günler ve kutlamalara ait örnekler yer almaktadır:

### 3.11.1. Eğlence Hayatı

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren adım adım kabuk değiştiren Osmanlı toplumundaki değişim, eğlence hayatında da kendini önce İstanbul'da hissettirmiştir. Avrupai yaşama ve onun küçük bir örneği olan İstanbul'daki Levantenlerin yaşam biçimine duyulan özlem, geniş halk yığınlarının olmasa da devlet ricalinin Batıcı kanadının, İstanbul seçkinlerinin ve aydınlarının eğlence hayatını da değiştirmeye başlamıştır. Galata'nın, Pera'nın eğlence hayatında ve toplum yaşamında öne çıkmaya başlaması; Boğaziçi'nin, Adaların yeni bir önem kazanması, dar çevrelerde de olsa kadınların toplumsal hayata katılımlarının gündeme gelmesi hep bu dönemin ürünüdür. [367]

#### 3.11.1.1. Alaturka Eğlenti

**Muhteri** adlı hikâyede, Anadolu'dan Amerika'ya göçmüş sıradan bir Türk'ün kıvrak zekâsı sayesinde zengin oluşu anlatılır. Hikâyede bu zengin adam Monako'ya gelen Türklere "alaturka eğlenti" düzenler. Bu eğlence hem Doğu hem de Batı eğlence anlayışlarının birleştirilmesiyle ortaya çıkmış bol para harcanan teklifsiz bir eğlence türüdür:

---

[367] **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, "Eğlence Hayatı", C. 3, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 143.

“Bu akşam yalnız size mahsus olmak üzere şu Monaco’da mükemmel alaturka bir eğlenti tertipledim. Sakın bu tertibimi Amerikaca sanmayın. Göreceksiniz ya, tam alaturka, tam alaturka...”

“Milyoner durdu:

– İşte, dedi, bu gece bütün opera kumpanyasını, tiyatroyu ben kiraladım. Bizden başka kimse bu salonda bulunmayacak. Sahnede yiyeceğiz, içeceğiz. Mızıka çalacak. Opera etrafımızda oynanacak. Yani biz sahnenin, piyesin, oyunun içinde eğleneceğiz. Nasıl, alaturkadeğil mi?

Kumral genç:

– Hakikaten alaturka, diye güldü, teşekkür ederiz.” (Muh./2/310).

“– Hemşehrilerimin sağına soluna birer aktiris otursun.

– Pekâlâ, pekâlâ.

...

Hepimizin etrafına aktirisler hücum etti. Milyoner bir kumanda daha verdi:

– Teklif yok! Hemşehrilerim de benim gibi incelikten haz etmezler.

Teklif de kalktı.” (Muh./2/311).

#### 3.11.1.2. Avcılık

İstanbul'un coğrafi konumu ve doğal yapısı sayesinde, yakın zamana kadar şehrin çevresinde avlanmak mümkündü. Fetihten itibaren, İstanbul ahalisi şehir civarında, özellikle de Haliç ve Boğaz sırtlarındaki kırlık ve ormanlık arazide avlanıyordu. Ava elverişli arazinin bir bölümü koru adı altında padişahın avlanmasına tahsis edilmiş olup buralarda başkalarının avlanması yasaktı. 16.-18. yy'lar arasında, Frenklerin korularda avlanmalarını men etmek için yazılmış olan fermanlardan, bu avlaklardan bazılarının: Kâğıthane'den sukemerlerine uzanan bölge; Beykoz, Tokat Bahçesi ve Akbaba arasındaki bölge; Halkalı ve Belgrad Ormanı yakınındaki Arnavutköy olduğu anlaşılmaktadır. 1. Ahmed İstanbul'da Üsküdar, İstavroz (Beylerbeyi), Tersane ve Davutpaşa bahçelerinde avlanırdı. 1853’te yaptırılan Ihlamur Kasrı’nın “av köşkü” olarak nitelenmesi, o tarihte bile, şehrin hemen

kenarında iyi av yapılabildiğini göstermektedir. İstanbul'da sadece kara hayvanları değil, su kuşları da avlanabiliyordu.[368]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde avcılık; erkek sporu, yaşamı idame ettirme metodu ve eğlenme biçimi olmak üzere çeşitli şekillerde yer alır. Hikâyelerde erkeklerin yiğitliklerini ispatlama yöntemlerinden biri olarak sürek avcılığının yer aldığı görülmektedir. Özellikle eğlence olarak avcılığın zikredildiği anlatılarda, bu işe kuşbazlık ile başlandığını uzmanlaştıkça domuz ve geyiğe geçiş yapıldığı görülmektedir. Sporların padişahı olarak anılan avcılık, sadece taşrada değil şehirlerde de yapılmakta; bazen birkaç kişiyle bazen de grup hâlinde av gezileri düzenlenmektedir. Avda ayıdan kurda, kuştan domuza, geyiğe kadar çeşitli hayvanlar avlanmaktadır:

> "Doktorlar avcılığa "sporların padişahı" derler. Çünkü vücudun faidesi yalnız açık hava ve hareketin lütfuyla kalmaz. Sevkitabiimiz de zulüm ve îtisaf arzumuz da tatmin olunur." (G/1/279).
>
> "Ayı avına gidiyordum. Kılavuzum Kumdere Köyü'nün en namlı nişancılarındandı." (YE1/2/391).
>
> "Muharebelere girecek, göğsü nişanlarla dolacak, dağları aşacak, cesur köy delikanlılarının yaptıkları gibi haftalarca ayı avlarında dolaşacaktı." (Es./2/82).
>
> "Sonra bu uçurumun başında serseri bir aktör vardır ki –işte o benim- sahne-i hayatta ne varsa birer defa yapmış; avcılıkların envaını, kuşbazlıktan başlayarak domuz, geyik avlarına kadar eğlencelerin hepsini..." (SK/1/62).

#### 3.11.1.3. Hora Tepmek

Halka biçiminde tutuşarak oyun oynamak.[369]

---

[368] Selim Somçağ, "Avcılık", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 1, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 428.
[369] "Hora Tepmek", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,**

"Neşeli kumandan hora tepenler geçince yine atını ileri sürdü." (Top./2/256).

#### 3.11.1.4. Kadın Eğlenceleri

Ömer Seyfettin **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde kadınlara has eğlencelerden bahsetmiştir. Kadınların sosyalleşmesi ve günlerini daha renkli geçirmesi amacı taşıyan bu eğlenceler, geleneksel ve eski zaman eğlenceleri olarak yer alır. Hikâyelerin bazılarında eski zaman kadınlarının sosyalleşme biçimlerini eğlence üzerine kurdukları görülmektedir. Kadınlar, toplanmalarına vesile olan her türlü "mutlu" olayı eğlence içerikleriyle zenginleştirerek kaliteli ve hoşça vakit geçirmeyi amaçlamışlardır. **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyede bu durum şu şekilde işlenmiştir:

> "– Evet yavrum, birçok şeyler vardı. Her şey bizim için zevk ve eğlence idi, her şey! Çocukluk, mektebe başlayış, feraceye giriş, kocaya varış, doğuruş hatta ihtiyarlayış bile... Bunların hep ayinleri vardı. Her kadının bu devirleri diğer birçok kadınlar için bir zevk, bir eğlence vesilesi olurdu. Bütün hayatımız eğlence içinde geçerdi. Bir hafta olmazdı ki bir mektebe başlama, bir sünnet, bir düğün, bir lohusa cemiyeti görmeyelim. Esvaplarımız, kınalarımız bile eğlenceye vesile olurdu. Mânilerimiz, şarkılarımız vardı." (BVK/1/178).

##### 3.11.1.4.1. Gül Ağacı Dibine Kavanoz Koymak

"Daha hiç açmamış bir senelik gül ağaçlarının dibine akşamdan beyaz kavanozlar kor, içine yüzüklerimizi, yüksüklerimizi atar, ertesi sabah güneş doğarken mâni söyleyerek tekrar çıkarırdık." (BVK/1/178).

##### 3.11.1.4.2. Kadınlar Âlemi

---

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=158028, 23.07.2018.

Ömer Seyfettin, **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde 1800'lü yıllara ait kadınların eğlenme şekillerinden biri olan kadınlar âlemi ile ilgili bilgi vermiştir. Bu eğlence âlemi sayesinde binlerce kadının tanışıp konuştuğunu ve sosyalleştiğini; böylece iç sıkıntıları ve buhranların azaldığını dile getirir.

> "Seksen sene evvelki hayatı birden hatırlıyordu; o vakit erkeklerden ayrı bir kadınlar âlemi vardı ki şimdi tamamıyla dağılmıştı. Bu âlem pek genişti. Binlerce kadınlar birbiriyle konuşur, görüşür, eğlenirlerdi. Kendilerine mahsus eğlenceleri ve zevkleri vardı." (BVK/1/176-177).

#### 3.11.1.5. Salon Eğlenceleri

Salon eğlenceleri, alafranga yaşama uyma çabalarının sonucunda ortaya çıkmış Türk toplumunun o zamana kadarki göreneği içerisinde yeri olmayan belli davranış ve eğlence kalıplarını kapsayan bir tür parti niteliğindedir. Batı yaşamını hayatlarına uydurma noktasında büyük enerji harcayan bir kısım aileler, kendi aralarında toplanarak eğlence tertip ederler. Kadın ve erkek beraberce gerçekleştirilen bu organizasyonda alkol de yer alır şen kahkahalı baş başa kadın ve erkek konuşmaları da... Salon eğlencelerinin müptelaları olduğu gibi nefret edip yapay olduğunu düşünenleri de vardır. Her iki bakış açısının örneğini de **Harem** adlı hikâyede buluruz:

> "İçeri bir kadın girince bütün erkeklerin şiddetle ayağa kalkmaları... Kadının yere, şüphesiz mahsustan, düşürdüğü bir şeyini sanki bir işmiş gibi on erkeğin birden atılıp almaya çalışması! Her kadına ayrı ayrı:
> – Siz şöyle güzelsiniz,
> – Siz böyle güzelsiniz,
> – İyi giyiniyorsunuz,
> – Zekisiniz,
> – Malumatlısınız,
> – Naziksiniz,
> – Kurnazsınız,
> İlah... İlah... gibi basmakalıp naziklikleri sıralamak... Yalancı, nazik bir tebessüm maskesi altında yüzümüzü saatlerce gergin tutmak... Bütün bunlar

ne gülünç maymunluklar!.. Anlıyorum ki hepsi bir 'beğeniş, beğendiriş sporu!' Netice yok... Herkes olanca dikkatini birbirine çevirmiş. Kusurla meziyet arıyor. Kusurlar, sahipleri yokken münakaşa ediliyor; dedikodular yapılıyor. Meziyetler sahiplerinin yüzlerine karşı tekrarlanıyor." (H/3/20).

Aynı hikâyede salon eğlencelerinin nasıl bir düzen ile devam ettiği sıralanır:

"Tatlı tatlı konuşuyor, eğleniyorduk. Ben piyano çaldım. Sabih Hüsnü, kemanla bana refakat etti, alkışlandık... Sonra bu kış bizi çok eğlendiren salon oyunlarımıza başladık. Öyle eğlendik ki... Her vakitki gibi oyunlar, sözler, musiki, raks, çay bittikten sonra, yani nihayete doğru herkes ikişer ikişer bir köşeye çekildi." (H/3/29).

Salon eğlenceleri içinde çeşitli oyunlar da yer almaktadır. Bunlardan bir kısmı orada bulunan ve birbirleri ile sadece arkadaş hukuku olan kişiler arasında yanlış anlamalara mahal verecek şekilde düzenlenmiştir:

"Birçok salon oyunları içinde bir tanesi var ki... Ne diyeyim? Âdeta mükemmel bir ahlaksızlık jimnastiği! Mükemmel bir namussuzluk idmanı! Herkese birer kâğıt veriliyor. Herkes buna istediği bir kadının ismini yazıyor. Bu isim görülmeyecek gibi kâğıtlar katlanıyor. Yanındakilere devrolunuyor. Tekrar bir erkek ismi yine kâğıtlara yazılarak görülmeyecek gibi katlanıyor. Sonra her devirde, yine katlanarak şu suallerin cevapları yazılıyor:
Kadın erkek için ne düşünüyor?
Erkek kadın için ne düşünüyor?
Herkes ne diyor?
Kâğıtların katları açıldığı zaman, bazen tuhaf, bazen manalı, bazen de pek münasebetsiz imalar tesadüf ediliyor." (H/3/32-33).

Örneği verilen kâğıt oyununun, oyuna katılanlar ve aynı kâğıda isimleri yazılarak üzerine yorum yapılanlar arasında tesir yaptığı da belirtilir:

"Dikkat ettim; isimleri bir kâğıda tesadüf etmiş kadınlarla erkekler, oyunsan sonra, gayriihtiyari bir cazibeye kapılmışlar gibi, hemen yan yana gelip

konuşmaya başlıyorlar. Yani... Ne diyeyim? Adeta bu melun oyun bir 'promiscuité' kumandası..." (H/3/33).

#### 3.11.1.6. Saz Âlemi

**Hürriyete Layık Bir Kahraman** adlı hikâyede yazar, civar konaklardan gelen saz âlemlerinin sesinden bahseder. Batılı anlayışla tertiplenmiş bir eğlence şekli olduğu anlaşılan saz âlemlerinde piyanolarında yer aldığı belirtilmektedir:

"Komşu konaklarda saz âlemleri devam ediyor; uzak yakın piyano sesleri işitiliyordu." (HLBK/4/52).

### 3.11.2. Eğlence Mekânları

#### 3.11.2.1. Birahaneler

Genellikle bira içilen, aynı zamanda çabuk hazırlanan bazı sıcak veya soğuk yemeklerin de yenildiği yer[370] anlamına gelen birahaneler, meyhaneler gibi içkili eğlence mekânlarındandır.

"Şimdi şu birahane penceresinden seyrettiğim sokak panoraması..." (Tuğ./1/140).

#### 3.11.2.2. Gazinolar

Yemek yenilen, gösteri izlenen, müzik dinlenen, bazen oyun sergilenen eğlence yeridir.[371]

"– Fakat doğrusu gazino bu sene daha parlak!

– Eğlenceler de iyiymiş.

– Göreceğiz bakalım.

---

[370] "Birahane", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=158028, 23.07.2018.

[371] "Gazino", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b55a2481483e0.46263168, 23.07.2018.

– Nice'de işittim ki bütün Paris'in yıldızları bu sene buraya düşmüş." (Muh./2/307).

"Daha semanın kırmızı bulutları tekirleşmeden gazinonun her tarafı bir ziya tufanına boğuldu. İnsan kendini güneşe karşı tutulmuş bir billur köşk içinde sanacaktı. O kadar aydınlıktı." (Muh./2/309).

"Bir akşam birkaç arkadaşa, işlerimiz hakkında konuşmak için, Bağlarbaşı gazinosuna geleceğimi vadetmiştim. "(TEBT/1/160).

Ömer Seyfettin **Primo Türk Çocuğu** adlı hikâyesinde Selanik'te bulunan gazinolardan bahseder:

"Olimpos Palas'ın, Kristal'in, Splandit Palas'ın, diğer küçük gazinoların lambaları çoktan sönmüştü." (PTÇ1/1/231).

#### 3.11.2.3. Kahvehaneler

Ömer Seyfettin, **Makul Bir Dönüş** adlı hikâyesinde devrin sokaklarını geniş detaylar ile anlatır. Bu detaylar arasında bir esnaf kahvehanesi de yer alır. Abdulkadir Emeksiz, İstanbul kahvehanelerini anlattığı yazısında şu ayrıntılara yer verir: Esnaf kahvehanelerinin çoğunluğu Haliç kıyısında Eminönü-Ayvansaray arasında bulunurdu. Müşterilerinin ekserisi taşımacılık ve inşaat işinde çalışanlardı. Hamalların, kayıkçıların yanında duvarcı ustaları, mezar taşı yontucuları, ırgatlar ve seyyar esnaftan oluşan alt gelir grubuna dâhil müşterisi olanların dışında bir de Beyazıt ve Aksaray bölgesinde, İstanbul'un ilk ticaret büroları denilebilecek kahvehaneler vardı ki, bu esnaf kahvehaneleri Kapalıçarşı ile organik ilişki içindeydiler, orta ve üst tabakaya hizmet verirlerdi.[372]

"Cabi Efendi, yırtık mavi çuha esvaplı, kırmızı kuşaklı, uzun boylu, kara kuru tellalın arkasına isabet eden kırmızı aşı boyasına boyanmış, viran esnaf kahvesini bir süzdü. Bu harabe, meydanın ortasında yıkık bir ada gibi

[372] Abdulkadir Emeksiz, "İstanbul Kahvehaneleri", **Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul,** Haz. Filiz Özdem, C. 2, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 127-130.

duruyordu. Ne kadar mevkiinde olsa yine sekiz yüz lira etmezdi. Haftada bir, cuma günleri işleyecek küçücük bir kahve ayda ne kadar getirebilirdi?" (MBD/2/406).

#### 3.11.2.4. Kıraathaneler

Okuma mekânı olarak hizmet veren kahvehanelerin kıraathane olarak adlandırılması Tanzimat sonrası döneme rastlar. Bu dönemde Avrupa'daki kulüp ve okuma salonlarında olduğu gibi bazı kahvehaneler, müşterilerin çeşitli konulardaki bilgi ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla, bünyelerinde gazete, dergi gibi süreli yayınların bulunduğu ve çeşitli geleneksel sahne sanatlarının icra edildiği kültür mekânlarına dönüştü. İlk kıraathane, Beyazıt Okçularbaşı'nda 1857'de açılan Sarafim Kıraathanesi'dir. Burası müşterileri için ilk defa gazete ve dergi bulunduran, sonraları kitap da satan bir kahvehaneydi.[373]

Ömer Seyfettin **Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyesinde devrin "erkeklere has" eğlence mekânları ile ilgili yaşlı bir kadın gözünden değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu mekânları "felaket mahalleri" diye adlandıran yazar, bu gibi yerlerin aile birliğini zedelediğini, erkeklerin buralarda geçirdikleri zaman sebebiyle eşlerini ihmal ettiklerini ve bu nedenle de aile hayatına zeval geldiğini aktarmıştır:

> "Kıraathaneler, gazinolar, birahaneler, kulüpler, tiyatrolar, kafeşantanlar, bekârhaneler, bütün bu erkeklerini eşlerinden ayıran; zavallı Türk kadınlarını tenha evlerde unutulmuş bir bekçi gibi bırakan felaket mahalleri yoktu. Kadınlar erkekleriyle üzülmeden yaşıyor, sonra o vakitki aşı boyalı büyük evlerin büyük sofalarında, havuzlu ve kameriyeli bahçelerinde, bostanlarda, deniz kenarlarında, cesim ve nadir yalılarda toplanıyor, eğleniyorlar, mesut oluyorlardı." (BVK/1/177).

---

[373] Ahmet Yaşar, "İstanbul'da Sosyalleşme Mekânları", **Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, C. 4, 10 C., İstanbul, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Ortak Yayını, 2016, s. 331.

"Salepçibaşı Hanı'nın kıraathanesine girdim." (GBBA/1/349).

### 3.11.2.5. Mesire Yerleri

Mesirelere rağbet Lale Devri'nde başlamış olmakla beraber 2. Mahmut ve Abdülmecid döneminde genişlemiş, 2. Abdülhamid döneminde ise yaygınlık kazanmıştır. Şirket-i Hayriye'nin faaliyete geçmesiyle beraber Boğaziçi mesireleri, diğer mesirelere göre tercih edilir olmuştur. Mesirelerin kimisine suları için, kimisine de manzarası için gidilirdi. Bazı kişiler, mesirelerin zevkine varabilmek için bir günde üç, hatta dört mesireyi dolaşırlardı. Bu mesirelerin birinde öğle yemeği yenir, diğerinde ikindi gezintisi yapılırdı. Üçüncüsünde de akşam yemeği yenildikten sonra sandalla mehtap gezintisine çıkılırdı. Gezinti yerlerinde erkekler ağaç altlarında, su başlarında otururlar, kadınlar ise daha çok arabayla etrafı gezerlerdi. Gece geç saatlere kadar devam eden eğlenceler dolayısıyla kadınlarla erkekler, gizlice görüşürler, birbirlerine mektuplar, küçük armağanlar verirlerdi. 1850'li yılların sonlarına doğru kadın-erkek münasebetleri iyice gevşemiş, artık görüşebilmek için akşamın olması bile beklenmez hâle gelmişti. Bu gibi davranışları engellemek maksadıyla 186l'de hükümetçe mesire yerlerindeki davranış tarzı hakkında bir "tembihname" yayımlanmış; buralarda ırz ve edep dahilinde hareket etmeyenlerin cezalandırılacağı bildirilmiştir. Tembihnamede ayrıca İstanbul'un değişik yerlerindeki mesirelere gidildiğinde kadın ve erkeklerin bir arada olamayacağına, pazar günü Müslüman kadınların mesirelere gidemeyeceğine de dikkat çekilmiş; mesirelere gelecek satıcı, çalgıcı, arabacı takımının söz ve hareketleriyle edep dışına çıktığında kanunen cezaya çarptırılacağı belirtilmiştir. [374]

> "Mesire dönüşlerinde ayrılık çeşmesinden geçerken "unutma beni" çiçeği takdim eden uzun boylu, ince, ateşîn kadınlarla evvela çocuklarına ibzal-i muhabbet olunan meçhulü't-tahassüs dullar." (SK/1/63).

---

[374] Uğur Göktaş, "Mesireler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 5, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 408.

"Bugün Hıdrellezdi... Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu." (Nez/4/233).

### 3.11.2.6. Meyhaneler

Tek başına ya da çeşitli meze ve çerezlerle alkollü içki sunulan ve içki içilen yerler. İstanbul'da, 2. Mehmed (Fatih) döneminden beri meyhaneler bulunduğu ve bunların Bizans döneminden kalmış oldukları çeşitli kaynaklarda yer almaktadır. Bu kaynaklardan bazıları, o dönemde İstanbul meyhanelerinin dünyaca ünlü olduğunu da yazarlar. Latifî 16. yy'da İstanbul meyhanelerinin Tahtakale'de toplandığını, Galata'nın ise "serapa meyhane" olduğunu Evsâf-ı İstanbul adlı eserinde belirtir. 1875-1880'e kadar meyhanelerde masa kullanılmamıştır. Masa meyhanelerde ilk kez, kafe şantan ve gazinoların devreye girmesiyle görülmeye başlandı. Rahle gibi açılır kapanır iskemleler üzerine, bakır veya ağaç sinilerde sofra kurulur; sofrada kısa ayaklı hasır örgü iskemleler kullanılırdı. Sofra kurulduğu zaman, sofranın uğur ve bereketini temsilen. Önce ağaçtan oyma bir tuzluk getirilirdi. Meyhanelerde masa kullanılmaya başlandıktan sonra, meyhane müşteri hizmetine açılmadan önce tuzluklar masalara konulmaya başlandı. Meyhanelerdeki hizmet hazırlıkları ikindi ezanından sonra başlar, rakı güğümleri, ibrikleri ve şarap testileri doldurulurdu. (Daha eskiden ibrik ve güğüm yerine kabak kullanılmıştır.). Saki meyhaneye gelen müşterileri kulağında bir çiçek olduğu hâlde karşılar, kendilerine: "Buyurun efendim, buyurun!" derdi. Tanıdığı müşterilere ise adlarıyla hitap ederdi.[375]

> "Günlerce hasta bir sırtlan sükûnuyla, eski meyhanelerde gezdi, tozdu... Evvelden buraları onların çöplüğüydü. Kendinden başka kimse ötemezdi. Artık meyhaneciler, çıkarken ceplerine avuç dolusu para koymak değil hatta içtikleri bir iki kadehin masrafını bile almaya kalkıyorlardı." (DZ/2/290-291).

### 3.11.2.7. Semai Kahveleri

[375] Vefa Zat, "Meyhaneler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 5, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 434-435.

Saz şairlerinin kahvelerinden sonra ortaya çıkan kahveler hakkında kullanılır bir tâbirdir. İçtimaî müesseseler hakkında tetkikleriyle tanınmış olan rahmetli Osman Cemal Kaygılı'nın bildirdiğine göre İstanbul'da "çalgılı kahve"de semai kahveleri on dokuzuncu yüzyılda kurulmuştur. Saz şairleri burada halk edebiyatının örneklerinden olan "semai" okudukları için bu adı almışlardı. Bununla beraber saz şairleri saz çalıp semai ile beraber mâni, koşma, destan da okurlar, birbirleriyle şiir müsabakası da yaparlardı. Memleketin her tarafında dolaşan ve o sırada İstanbıl'a da gelen saz şairleri gittikleri yerlerdeki kahvelerde saz çalıp mâni, semai, koşma, destan okudukları gibi birbirleriyle müşaarede (karşılıklı şiir söyleme) de bulunurlardı.[376]

> "Tulumba talimleri, semaî kahveleri yavaş yavaş tenhalaşmış, yeni yetişenlerin çoğu askere alınmış...
> ...
> Semai kahvelerinde onun gibi destan söyleyen, mâni düzen yoktu." (DZ/2/289-295).

### 3.11.2.8. Opera Kumpanyası

İstanbul'da ilk opera gösterilerinin 3. Murat döneminde özellikle de şehzadelerin düğünlerinde ve şenliklerde yapıldığı bilinmektedir. Bunların hemen hepsi İtalyanlarca yapılan gösterilerdi. Çok daha sonra Fransız, Alman, Avusturyalı ya da Yunan opera toplulukları da görülmüştür. l675'te 4. Mehmet'in şehzadelerinden Mustafa'nın sünneti ile kızı Hatice Sultan'ın düğünü için İtalya'dan bir opera grubunun getirtilmesi düşünülmüştü. Yabancı bir opera topluluğundan bir opera izleyen ilk Osmanlı padişahı ise III. Selim'dir. İstanbul halkı operayı ilk kez 1840'ta izlemiştir. Bu tarihte Giustiniani adlı bir Venediklinin getirttiği opera topluluğu halka açık gösteriler vermiştir. İlk Türk opera metni Abdülhak Hamid'in babası İbrahim Efendi'nin yazdığı "Hikâye-i İbrahim Paşa be-îbrahim-i Gülşeni"dir.[377]

---

[376] Mehmet Zeki Pakalın, "Semai Kahveleri", **age.**, C. 3, s. 401.
[377] Raşit Çavaş, "Opera", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 132-133.

"– Gayet mühim bir opera kumpanyası da varmış diyorlar.

– Primadonnayı çok methettiler." (Muh./2/307).

"Büyük bir tiyatroya girdik. Burası tenhaydı. Çok ziyadardı. Orkestra takımından, heykellerden, garsonlardan başka içerisinde kimse yoktu. Sahneye büyük bir sofra kurulmuştu. Milyoner durdu:

– İşte, dedi, bu gece bütün opera kumpanyasını, tiyatroyu ben kiraladım. Bizden başka kimse bu salonda bulunmayacak. Sahnede yiyeceğiz, içeceğiz. Mızıka çalacak. Opera etrafımızda oynanacak. Yani biz sahnenin, piyesin, oyunun içinde eğleneceğiz." (Muh./2/310).

"Opera soframızın etrafında oynanıyordu." (Muh./2/311).

### 3.11.3. Bayramlar

#### 3.11.3.1. Dinî Bayramlar

##### 3.11.3.1.1. Kurban Bayramı

Kurban Bayramı Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'i kurban etmek istemesi ve İsmâil'in de buna razı olması, nihayet Allah'a karşı gösterilen büyük sadakatin karşılığı olarak hayvan kurban edilmesinin hâtırasını taşımakta ve müminler bu günlerde kurban kesmek suretiyle bu iki peygamberin Allah'a karşı verdikleri başarılı imtihanın sevincini yaşamaktadırlar. Özellikle hacca gidenler ifa ettikleri hac ibadeti sırasında bu hatıraları diğerleriyle de takviye ederek Kurban Bayramı'nın sevincini daha büyük bir heyecanla tadarlar.[378]

"Her Kurban Bayramı'nda onu kesmeye kıyamıyor, "İnşallah gelecek seneye..." diye çarşıdan başka koyun aldırıyordu." (Tos!/3/186).

###### 3.11.3.1.1.1. Kurbanlık

[378] İbrahim Bayraktar, "Bayram", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 5, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 259.

"Fakat bir gün nasıl olsa kesecekti. Çünkü bu Allah'a bir hediye olacaktı. (Tos!/3/186).

### 3.11.3.2. Millî Bayramlar

#### 3.11.3.2.1. Orhan Bey'in Doğduğu Gün

Ömer Seyfettin, zaman zaman her yazar gibi anlatmak istediklerini daha etkileyici yapma çabasına girer. Böylesi durumların en iyi kurtarıcısı hayalî kahramanlar yaratmaktır. Orhan Bey de işte o hayalî kahramanlardan biridir. Aslında, kendi mefkûresinin ete kemiğe bürünmüş hâli olan Orhan Bey, **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** adlı hikâyede yüceltilmiş ve onun doğduğu günün milletçe bayram olarak kutlandığından bahsedilmiştir:

"Bugün İstanbul'un... Yalnız İstanbul'un değil, bütün Türklerin millî bir bayramıydı!.. Üsküdar Köprüsü'ne baktı. Otolar, tramvaylar, arabalar, alaylar bir karınca seli hâlinde akıyor; asma kulelerde, yaldızlı taklarda büyük bayraklar sallanıyordu. Limanın sahilleri, en büyük vapurlardan en küçük kanolara varıncaya kadar ne varsa hepsi donatılmıştı. Millet genç dâhisinin doğduğu günü tebcil ediyordu!

...

Her yer, her yer, hatta Dolmabahçe Sarayı bile baştan aşağı taflanlarla, taklarla donatılmıştı. Ayazpaşa'dan Kabataş'a inen dik ana yokuş iğne atılsa yere düşmeyecek derecede kalabalıktı. Bandoların, marşların, şarkıların akisleri yükseliyor, esmeyen bir rüzgâr cereyanı gibi pencereden giriyordu. Bütün İstanbul sevinçten taşıyor, kabına sığmıyordu." (FSO/2/317-318).

"– Bizim millî şairimiz! Genç dâhimiz!..

– Ee, ne olmuş ona?

– Bir şey olmamış, doğduğu günü bu seneden itibaren Türkler kendilerine millî bayram yaptılar. Bak her taraf donanmış..." (FSO/2/318).

"Birden top sesleri başladı. Pencereden baktı. Programın dediği gibi, donanma Çamlıca karşısında geçit yapıyor, şairi selamlıyordu. Demek ki saat on ikiydi.

– Akşama doğru çıkarım. Gece alayında bulunurum! dedi." (FSO/2/324).

"Hiçbir dâhi bu kadar gençken milleti tarafından anlaşılmamıştı. Turan'ın her tarafından onu selamlamak için heyetler gelmişti." (FSO/2/324).
"Boğaz, saraylar, karşı yaka, bütün liman, Üsküdar Köprüsü, Çamlıca Tepesi elektrik çiçekleriyle donatılmış; alkış, musiki, bando sesleri esirî bir tufan gibi her tarafı kaplamıştı." (FSO/2/326).

#### 3.11.3.2.2. Türk İnkılabı/On Temmuz Bayramı

Bayramlar, millî birlik ve beraberliğin pekiştirilmesi, acıların ve mutlulukların paylaşılması için devletlerin hayatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Toplumların inançlarına göre dinî bayramları olduğu gibi, kuruluş süreçlerindeki belli başlı olayları anlatan resmî-millî bayramları da vardır. Osmanlı Devleti'nin ilk resmî-millî bayramı 20. yy başlarında, 2. Meşrutiyet döneminde kabul edilen 10 Temmuz iyd-i millîsidir. 2. Meşrutiyet'in ilanının ilk yılında, İttihat ve Terakki yönetiminin etkisiyle kabul edilen bu bayram, "10 Temmuz Bayramı" ve "Hürriyet Bayramı" gibi isimlerle de bilinmektedir. 1909'dan itibaren büyük heyecan ve eğlencelerle kutlanılan 10 Temmuz Bayramı, Dünya Savaşı ve ardından Millî Mücadele döneminde sadece devlet erkânının resmi kutlamalarına sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin tarihteki yerini aldıktan sonra Cumhuriyet Türkiyesi'ne de intikal etmiş ve 1923 yılında görkemli bir şekilde kutlanılmıştır. Sonraki yıllarda yavaş yavaş heyecanını kaybederek kutlanılan Hürriyet Bayramı, yeni dönemin kendisine özgü millî günlerini tespitinden sonra 1935'de kaldırılarak tarihteki yerini almıştır.[379]

"O ilk gün, o ilk hürriyetin ilan edildiği gün neydi yarabbi! Sanki bir saniye içinde bütün dünya birdenbire değişti. Tenha sokaklar alacalı ve kesif bir kalabalıkla doldu. Meydanlar kapandı. Birbirleriyle hiç konuşmayan dilsizlerin ağızları açıldı... Arabalarda, at üzerinde hem koşan hem söyleyen, yakası rozetli, elleri kamçılı deli gibi adamlar! Sonra bayraklar, bayraklar,

[379] Filiz Çolak, **Osmanlı'dan Cumhuriyete 10 Temmuz Hürriyet Bayramı**, İstanbul, Çizgi Kitabevi, 2013, s. 12.

bayraklar... Susmayan bandolar, nihayeti gelmeyen nümayiş alayları! Sarılmalar, kucaklaşmalar, öpüşmeler, alkış tufanları! Ve bütün bunların üstünde hiç dinmeyen bir nara: "Yaşasın hürriyet!" Yine sonra kadınlardan, çocuklardan, ihtiyarlardan, gençlerden, askerlerden karmakarışık, taşan, dalgalanan bir akın!" (HG/2/72).

Ömer Seyfettin **Hürriyet Bayrakları** adlı hikâyesinde "yalancı ve düzmece" diye nitelediği Türk inkılabından ve bunun bir bayram olarak her sene kutlandığından bahseder:

"Gerinirken yalancı inkılabımızın, bu kansız ve hakikatte ancak manasız alkış tufanlarından ibaret olan zavallı düzme Türk inkılabının ikinci senesi olduğunu hatırladım. Evet, bugün millî bir bayramdı!" (HB/1/305).

Balkan coğrafyasında, Makedonya'da kutlanan millî bayramın halk tarafından ne denli sevildiğine ve ne şekilde kutlandığına yer verilir. Halk 10 Temmuz Bayramı'nda coşkulu törenler ile bu mühim günü anmaktadır:

"Binbaşı –kır saçlı, esmer ve saf çehreli bir adam- beyaz atının üzerinde şaşırmış ir gelin gibi sallanarak ve önüne bakarak gidiyor, arkasından dörder dörder gelen ezeli acemiler, amirleri gibi önlerine bakarak ve mızıkanın çaldığı:
Ordumuz etti yemin,
Titredi hâk ü zemin.
Parçasını tekrarlayarak geçiyorlardı. Ondan sonra sırmalı Türk esvapları giymiş genç ve fazla sarı bir bey bir sürü genç arkadaşlarıyla büyük bir muzafferiyetten dönüyormuş gibi kabararak askeri takip etti. Onların arkasından da çingenelerden ve sefillerden mürekkep bir sürü... Sonra büyük ve kırmızı bir bayrak göründü." (HB/1/306).
"Ben "On Temmuz"un buralarda bile takdir olunduğunu söyledim. Mülazım, hayretime canı sıkılmış gibi:
– Ah ne diyorsunuz? On Temmuz'u takdir etmek... dedi, bu da laf mı? Bu bizim en büyük, en şanlı, en âli bir günümüz, en mukaddes milli

bayramımızdır. Keşke üç gün olsaydı... Çünkü bir gün bir gece pek az." (HB/1/308).

### 3.11.4. Özel Günler ve Geceler

#### 3.11.4.1. Hıdırellez

Hıdırellez, Türklerin kışın bitip yazın başlangıcı olarak tabiatın önemli bir geçiş dönemini bir dizi törenle kutladıkları güne İslami inançlarla birleştirdikten sonra verdikleri isimdir. Halk arasında kıştan yaza geçişin gerçekleştiğine inanılan 6 Mayıs tarihi astronomiye göre de doğru bir tarihtir. 5 mayısı 6 mayısa bağlayan, gece, güneş Ülker burcuna girer ve yıl astronomik olarak yaz kış olmak üzere ikiye ayrılır. 7-8 kasım gecesi güneş Ülker burcundan çıkar ve kış başlar. 6 mayısta, yaz ayini Hıdrellez, kabulleri çerçevesinde yapılan tören ve uygulamaların oluşturduğu kıştan yaza geçiş ritüelleri ile gerçek manada da yaza girilir. Resmi ve dini bayramlardan olmamasına rağmen Hıdırellez gerek Anadolu'da gerek Türkiye dışında yaşayan Türkler arasında özel bir gün niteliğini tarihi dönemlerde olduğu gibi günümüzde de korumaktadır. Türk halk inançlarına göre Hızır, ölmezlik sırrına ermiş bir peygamberdir, Hızır, Tanrı'nın yeryüzünde dolaşan güçlü ve yardımsever elçisidir. Hızır'ın darda olanların yardımına koştuğuna inanılır.[380]

Hıdırellez günü kadın-erkek, yaşlı-genç herkes, beyaz elbiseler giyerek - geleneğe göre bugün Hızır beyaz elbise giymiştir- yeşil alanlara, su başlarındaki mesire yerlerine giderler. Her derde deva kabul edilen çiçekler toplanır, hazırlanan yiyecekler oyunlar ve müzik eşliğinde yenir. Mevsim değişmelerinden biri olan Nevruz'da da olduğu gibi Hıdrellez'de de insanın günahlardan arınması için ateşten atlanır, bununla ilgili dualar okunur. Gelecek ile ilgili niyetler tutulur, sağlık ve mutluluk dilenir. Talih ve kısmet açtırmak için çeşitli pratikler uygulanır.[381]

---

[380] Umay Günay, "Ritüeller ve Hıdrellez", **Millî Folklor**, S. 26, 1995, s. 2-3.
[381] Ayşe Yücel, "Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri", **Millî Folklor,** Yıl: 14, S. 54, 2002, s. 37.

**Nezle** adlı hikâyeden anlaşıldığı üzere Hıdrellez, halk nezdinde önemli günlerden biridir. Yediden yetmişe herkes mesire yerlerine, çayırlara ve devrin popüler gezi alanlarına giderek buralarda eğlenir. Gezi alanları sadece gezintiye çıkan insanlar için değil kalabalığı fırsat bilen sokak satıcıları ve mahalle esnafı için de değerlidir. Bir yandan güzel havanın ve eğlencenin tadını çıkaran halk diğer yandan alışveriş yaparak vakit geçirir:

> "Bugün Hıdrellez'di... Bütün halk Çırpıcı Çayırı'na akıyordu. Sucular, şerbetçiler, yemişçiler, kâğıt helvacılar; hatupçular, oyuncakçılar, gazozcular, macuncular, simitçiler, şekerciler... Daha birçok ayak satıcıları, yolun fesli, takkeli, sarıklı, şapkalı, arakiyeli, yeldirmeli, kavuklu, çarşaflı alaca kalabalığına karışmış, bağırarak alışveriş ederek yürüyorlardı." (Nez/4/232).
> "Bugün sıcağın tesirinden mi, Hıdrellez'den mi, her nedense, seyirciler arsızlık için çayıra varmasını beklemediler." (Nez/4/233).

Hıdırellez uzun yıllar boyu halk tarafından coşkuyla kutlanan özel bir gün olarak var olmuştur. Bu gün, etrafında çeşitli eğlenceleri barındırmış; insanlar bu güne özel eğlenme biçimleri geliştirmişlerdir. Ömer Seyfettin **Namus** adlı hikâyesinde Hıdırellez gününün çeşitli hoşa giden kutlamalarının yanında halk arasında yaygın olarak yapılan hatalı eğleniş biçimlerinden de bahsetmiştir:

> "Jandarma karşısındaki, sıska, kirli suratlı, pis herife bakarak yüreğinin çarptığını duyuyor, gayriihtiyari memleketinde, Hıdırellez günleri yaptıkları eşek bayramını hatırlıyor, kendi namussuzluğuna şükrediyordu. Evet bu Çingene gibi içlerinde bir iki namuslu adam olsaydı, bütün kasaba halkını, Hıdrellez günü yaylada kılıçtan geçirmek icap ediyordu." (Nam./3/84-85).

#### 3.11.4.2. Kandil

Müslümanlarca mübarek sayılıp kutlanan özel geceler. Osmanlı padişahı 2. Selim döneminde camiler aydınlatılıp minarelerde kandiller yakılarak kutlandığı için bu gecelere kandil geceleri denilmiştir. Bunlar Mevlid, Regaib, Miraç, Berat ve Kadir geceleridir. Bazan Arapça "leyl" (gece) kelimesi eklenerek leyle-i Kadr, leyle-i Berât...

şeklinde de kullanılır. Bu gecelerin kutlanma tarihleri kamerî takvime göre şu şekilde belirlenmiştir: Mevlid Kandili rebiülevvel ayının on ikinci, Regaib receb ayının ilk cuma, Miraç aynı ayın yirmi yedinci, Berat şaban ayının on beşinci, Kadir ise Ramazan ayının yirmi yedinci gecesi. Zikredilen rakamlar daima geceden sonra gelen güne aittir.[382]

> "Evinde yalnız sofu ahbapları, ana dostu ihtiyar kadınlar gelirler; Ramazan, kandil, kadir geceleri ölülerinin canı şerefine verdiği ziyafetlerde bulunurlar, meşhur güzel sesli hafız Saime'ye tanesini beşer liraya okuttuğu mevlitleri dinlerlerdi." (Tos!/3/185-85).
>
> "Yine bir kandil gecesiydi. Fatma Hanım sofu ahbaplarına mevlit ziyafeti veriyordu. Yemekler yenmiş, kahveler içilmiş, akşam namazı kılınmıştı." (Tos!/3/188).

#### 3.11.4.3. Ramazan Ayı

Oruç tutmanın farz olduğu hicrî yılın dokuzuncu ayı. Kur'an-ı Kerim'de adı geçen ve değerine vurgu yapılan yegâne ay Ramazan ayıdır. Orucun farz kılındığını bildiren ayetlerin hemen ardından ramazanın insanlara doğru yolu gösteren ve hakkı batıldan ayıran Kur'an'ın indirildiği ay olduğu belirtilir ve bu aya ulaşanların oruç tutması emredilir. Hadis kaynaklarında da Hz. Peygamber'den nakledilen, Ramazan ayının fazileti, başlangıcının ve sonunun nasıl tesbit edileceği, süresi ve bu aya mahsus ibadetlerle ilgili çok sayıda rivayet yer almaktadır.[383]

> "Hele Ramazanları... Bir sene, bütün bir Ramazan, Matlube'yle kapanmıştım. Sahurdan bir saat evvel, Hacıhanım kapımızı vurarak bizi uyandırıyordu." (Y/3/91).

---

[382] Nebi Bozkurt, "Kandil", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 24, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s. 300.
[383] Hacı Mehmet Günay, "Ramazan", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 433.

Ramazan ayında imsak vaktinin girdiğini haber vermek amacıyla top atıldığını **Yemin** adlı hikâyeden öğreniyoruz:

> "Yemekten sonra imsak topunu beklemek ne ulvî bir neşeydi!" (Y/3/91).

### 3.11.5. Gayrimüslim Kutlamaları

Osmanlılara karşı zafer kazandığını düşünen gayrimüslimler bu gibi zafer durumlarında meydanlarda çeşitli eğlenceler yaparak zaferi taçlandırmaktadırlar. Ömer Seyfettin, gayrimüslimlerin kutlama anlayışına hikâyelerinde yer vermiştir. **Topuz** adlı hikâyesi bunlardan biridir:

> "Tıpkı ilkbaharda bir bayram gibi... bütün kadınlar bol beyaz yeni sırma yelekli pazar esvaplarını giymişler, beyaz poturlu dinç erkeklerin dolu testilerle sundukları şaraptan içerek coşuyorlardı. Genç, kadın ihtiyar, çocuk... Nihayetsiz bir "hurra" zinciri, bağırarak, sallanarak kalabalığın içinden geçiyor, canlı bir girdap dalgası hâlinde, döne döne, sarayın meydanında birikiyordu." (Top./2/255).
>
> "Yarım baygın kızlar şen delikanlıların kucaklarında, gaydaların ahengine ayak uyduruyorlar, "yaşasın prens, yaşasın prens!" nakaratını haykırarak yeni hükümdarlarının şerefine testileri deviriyorlar, oynuyorlar, sıçrıyorlardı." (Top./2/256).

Gayrimüslimlerin eğlenceleri anlatılırken genellikle Osmanlı'ya karşı kazandığı zaferler neticesinde yaşadıkları büyük sevincin kutlamaları gözler önüne serilir:

> "Ertesi gün, teşrinievvelin yirmi dördüncü sabahı tatlılarla, kızartılmış etlerle, köpüklü şaraplarla, mandolinlerle, gitarlarla, bayraklarla bekleyen Hıristiyan istikbalcilerin arasından muzaffer Bulgar ordusu mızıka çalarak şehre girdi. Doğru, hükûmeti ve kışlaları doldurdu. Aynı zamanda birçok komitacı da karınca gibi sokaklara üşüşmüştü. Galipler sevinçlerinden bir yerde duramıyorlar, ayaklarında görünmez kanatlar varmış gibi, oraya buraya koşuyorlardı." (BL/2/10).

### 3.16. Dinî Unsurlar

Ömer Seyfettin hikâyelerinde dinî inanışlar noktasında çeşitli halk bilimsel unsurlar yer almaktadır. Yazar, hikâyelerinde semavi dinler ve bu dinler ile ilgili çeşitli ayrıntılar barındıran hikâyeler yazmıştır. Dinî inanış içerisine dahil olan kavramları aşağıda verdiklerimiz ile sınırlandırmak elbette eksik kalır. İnanış ekseninde çalışmamıza almayı uygun bulduğumuz dinî unsurlara ait başlıklar aşağıda sıralanmıştır:

#### 3.12.1. İslamiyet ve İslamiyet'e Ait Unsurlar

Sözlükte "kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak; teslim etmek, vermek; barış yapmak" anlamlarındaki silm (selm) kökünden türemiş olan İslâm'ın etimolojisini yapan ilk âlimlerden İbn Kuteybe kelimeyi "boyun eğmek ve iradî olarak uymak suretiyle barış ortamına girmek", İbn Manzûr da "boyun eğmek (inkıyâd) ve itaat etmek" şeklinde açıklamıştır. Sonraki kaynaklarda genellikle bu açıklamalar tekrar edilmiş, "sulh ve selâmet gayesiyle boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak" manaları öne çıkarılmıştır. [384] Hz. Muhammed'in yaydığı İslam dini, İslam, İslamlık, İslamiyet, Hak dini.[385]

Ömer Seyfettin, dindar bir annenin çocuğu olarak daha kendini bilmeye başladığı zamanlardan itibaren dinsel uygulamalar ile karşılaşmış ve onları pratik edebilmiştir. Gözlemci yapısı, onun dinî içerikli uygulamalardaki detayları eksiksiz öğrenmesine ve ilerleyen zamanlarda da bu bilgiler üzerine düşünmesine ve yazmasına zemin hazırlamıştır. Yazar, devrinin bilimsellikten uzak ölçülemeyen âdetler ile dolu mahalle arası inanış dünyasına hikâyeleri vasıtasıyla savaş açmıştır. O, gerçek İslam'ın uygulanan İslam'dan çok farklı olduğunu düşünmüş ve halkın bu "hurafe" inanış ve

---

[384] Mustafa Sinanoğlu, "İslâm", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 23, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s. 1.
[385] "Müslümanlık", **TDK Güncel Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b448fcf845821.23034897, 10.07.2018.

pratiklerini **Türbe, Binecek Şey, Eleğimsağma, Büyücü, Müjde, Hatiften Bir Seda** ve **Kurbağa Duası** gibi hikâyelerinde ironik bir dille eleştirmiştir. Bazen de **Beyaz Lale, Başını Vermeyen Şehit, Mehdi** ve **İlk Namaz** gibi hikâyelerinde İslam'ın gerçek gücünü idrak etmiş kahramanları ve olayları işlemiştir.

Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde tespit ettiğimiz İslamiyet ile ilgili halk bilimsel unsurlar sıralanmaktadır:

#### 3.12.1.1. Hz. Muhammet

571 yılında Mekke'de doğan Hz. Muhammet, son semavi din olan İslam'ın peygamberidir. Hz. Muhammed'in Hira'da bulunduğu 610 yılı Ramazan ayının son on günü içinde bir gece, bazı rivayetlere göre pazartesi günü sabaha karşı Cebrail aslî suretiyle geldi, okumasını istedi, onun Allah'ın elçisi, kendisinin de Cebrail olduğunu söyledi. Ardından, "Yaratan rabbinin adıyla oku!" manasındaki cümle ile başlayan Alak suresinin ilk beş ayetini ona tebliğ etti.

Resûl-i Ekrem bir gün Safâ tepesine çıkarak bütün Mekkeliler'e İslâmiyet'i tebliğ etmeye karar verdi ve orada toplananlara şunları söyledi: "Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında bir düşman birliği var desem inanır mısınız?"; "Evet, senin yalan söylediğini hiç görmedik" cevabını alınca konuşmasına şöyle devam etti: "Öyleyse ben büyük bir azaba uğrayacağınızı size haber veriyorum. Allah bana en yakın akrabamı uyarmamı emretti. Allah'tan başka ilâh yoktur demediğiniz sürece size ne bu dünyada ne de âhirette bir faydam dokunur"6 22 senesinde Müslümanlarla beraber Medine'ye hicret eder. 632 yılında Medine'de vefat eder.[386]

Ömer Seyfettin, Müslüman Osmanlı toplumunun bir ferdidir. Bu toplum özellikle halk, İslam dinini hem gelenekselleştirerek hem de yücelterek yaşamaktadır. Hikâyelerde Hz. Muhammet bazen kıyamet günü yanında yer ama arzusu duyan

[386] Mustafa Fayda, "Muhammed", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 30, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2005.

askerler, bazen biricik evladına evliliğe ilk adımı attıracak annenin duası aracısı olma gibi çeşitli şekillerde yer alır:

> "Ahirette peygamberimizin alemi dibinde toplanalım." (BVŞ/2/221).
> "Seccadenin kenarına diz çöktü. Ağlaya ağlaya mazisini anlattı. Bunlar hatırında durdukça peygamberin mezarına yüz sürmeye cesaret edemeyecekti." (KAğ/4/148).
> "Kendine temiz havlu tutan kızı annesinden Allah'ın emriyle, peygamberin kavliyle istemiş!" (BTHU/4/294).
> "–Ah yavrum, o kadar "ümmet-i Muhammet"e yazık değil mi?" (PTÇ2/1/373).

#### 3.12.1.2. Kur'an-ı Kerim

Kur'an, Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde son peygamber Hz. Muhammed'e indirilen, mushaflarda yazılan, tevatürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen, Fatiha suresiyle başlayıp Nâs suresiyle biten, başkalarının benzerini getirmekten âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelâmdır. 114 sure ve 6666 olarak 22 yılda indirilmiştir.[387]

Ömer Seyfettin'in **Mehdi** adlı hikâyesinde Kur'an'dan Ra'd Suresi 7. ayete atıfta bulunulur. Hikâyenin devamında da Kur'an'ın bir müjde ve inananlara rehber olduğuna dair Balkanlardan tecrit eden bir hoca vasıtasıyla bilgiler verilir:

> "Mutlaka bir gün İslamların öcü alınacaktır. Ama nasıl? Buna büyük ve mukaddes kitabımız Kur'an-ı Kerim cevap veriyor, diyor ki:
> – Ve likülli kavmin hâd...[388]" (M/1/321).

---

[387] Abdulhamit Birışık, "Kur'an", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 26, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 383.
[388] "Her topluluğun da bir klavuzu vardır." (**Ra'd Suresi** 7. ayet), https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Ra'd-suresi/1714/7-ayet-tefsiri, 09.07.2018.

"Ve bizim gibi her İslam kavim de kendi hadisini beklemekte haklıdır. Bu müjdeyi biz Müslümanlara Kur'an-ı Kerim vermiştir. Evet, işte Kur'an-ı Kerim elimizde." (M/1/321).

#### 3.12.1.3. Din Görevlileri

Din görevlileri, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinin önemli bir kısmında yer almaktadır. Genellikle halkın saygı duyduğu ve inandığı kişiler olarak yer alırlarken **Eleğimsağma** ve **Deve** gibi hikâyelerinde de geleneksel davranış kalıplarını din zanneden din görevlilerini işlemektedir. Hikâyeler Balkan coğrafyasından, Anadolu vilayetlerinden, asker ocağından ve İstanbul gibi büyük şehirlerden din görevlisi örnekleri taşımaktadır.

##### 3.12.1.3.1. Hoca

Müslümanlıkta din görevlisi.[389] Yazarın hikâyelerinden anlaşıldığı üzere Müslüman halkın büyük bir çoğunluğu için dinin sosyal hayatın merkezine konumlanması elbette ki su götürmez bir gerçektir. Ömer Seyfettin de din adamlarını ve onların dini algılayış ve aktarış biçimlerini hikâyelerine konu etmiştir. Onlardan biri olan sevimsiz hoca tipine de örnek oluşturacak yasakçı "Kurt Hoca" karakterini **Eleğimsağma** hikâyesinde görürüz. Kurt Hoca etrafında ise dinî yapıya örnekler oluşturabilecek halk bilimsel unsurları şöyle örnekleyebiliriz:

"– Kız Ayşe, anana söyle, seni örtüye soksun. Artık senin açık dolaşman caiz değil, demişti. Yarın yahut öbür gün o da her büyüyen kız gibi, çara[390] girecek." (Es./2/82).

"Öbür köşede, pencerenin dibinde beyaz sarıklı, siyah cübbeli bir hoca, ihtiyar, hasta, mecalsiz ve alacalı bir yığın gibi uyukluyordu." (M/1/317).

---

[389] "Hoca", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b44b6ac9f7bc5.00480131**,** 10.07.2018.

[390] Çar: Çarşaf, siyah üstlük.

#### 3.12.1.3.2. İmam

Arapça emm "öne geçmek, sevk ve idare etmek" kökünden gelen imâm, terim olarak "cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse" ve "devlet başkanı" anlamlarını taşır. 3. yüzyılın ortalarında Endülüs'te devlet başkanıyla namaz kıldıran kimseyi birbirinden ayırmak için ikincisine sâhibü's-salât adı verilmiş ve bu tabir zamanla İfrîkıye ve Mağrib'e de yayılmıştır.[391]

> "Cuma namazından gelen tabur imamı gayet mühim bir haber verdi." (İH/1/208).

#### 3.12.1.3.3. Müezzin

Sözlükte "çağrıda bulunan, ezan okuyan, kamet getiren kimse" manasındaki müezzin kelimesi Kur'an-ı Kerim'de "münadi" anlamında iki ayette geçmektedir. Hadislerde "ezan okuyan, kamet getiren" manasında kullanılır, bazen bu anlamda münadi kelimesi de yer alır. Müezzinler için sâih (çağıran, davet eden) ve mükebbir (tekbir alan) gibi unvanlara rastlanmaktadır.[392]

> "Bu dakika-ı ezeliyette bütün o intiha-yı leyal-i sincabî zulmetler maî bir şeffafiyet –i sürh gibi takattur ederken, minarenin şerefesinde genç müezzin zıll-ı zaifi hareket etti." (İN/1/57)

#### 3.12.1.3.4. Müftü

Dinî konularda fetva veren kimse.[393] **İrtica Haberi**, değişen sosyal ve siyasi koşulların anlatıldığı mühim bir hikâyedir. Hikâyede, cuma hutbesinde müftünün

---

[391] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "İmam", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 22, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 178.
[392] Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Müezzin", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 31, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 491.
[393] "Müftü", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4594d60dbaf5.64482875**,** 11.07.2018.

padişahın adını anmadığından bahseder. Bu da artık o padişahın görevinin bittiği anlamına gelmektedir.

> "Müftünün emri varmış. Artık onun ismi katiyen hutbelerde geçmeyecekmiş. Bu tuhaf emri beni düşündürdü." (İH/1/208).

#### 3.12.1.3.5. Şeyhülislam

Sözlükte "yaşlı kimse, reis, bilge" anlamlarındaki şeyh ile İslâm kelimesinden oluşan şeyhü'l-İslâm tabiri, İslâm dünyasında önde gelen ulema ve sûfîlere verilen bir şeref unvanı olarak 10. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış, daha sonra "âlimlerin en kıdemlisi, reisi" manasını kazanarak bir unvan hâlinde kullanılmıştır.[394]

**Pamuk İpliği** adlı hikâyede, Osmanlı Devleti'nin din işleri bakımından en kıdemli görevlisi olan şeyhülislamın, Müslüman olmayanlar ile yapılan evlilik ile ilgili verdiği fetva vardır:

> "Şeyhülislam pek müşkül bulduğu bu suali uzun uzadıya düşünür, taşınır. Sadrazam ile müzakere, falan eder. Nihayet İslamların ihtida etmeyen Hıristiyan kızlarıyla izdivaç etmelerini katiyen men ve emreder." (Pİ/1/188).

### 3.12.1.4. İbadetler

#### 3.12.1.4.1. Hac

Arapçada "gitmek, yönelmek; ziyaret etmek" anlamlarına gelen hac kelimesi, fıkıh terimi olarak imkânı olan her Müslüman'ın belirlenmiş zaman içinde Kâbe'yi, Arafat, Müzdelife ve Mina'yı ziyaret etmek ve belli bazı dinî, görevleri yerine getirmek suretiyle yaptığı ibadeti ifade eder. Bu ibadeti yerine getirenlere Arapçada hac (çoğulu huccâc), Türkçede hacı denir.[395]

---

[394] Mehmet İpşirli, "Şeyhülislâm", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 39, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. 91.
[395] Ömer Faruk Harman, "Hac", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 14, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1996, s. 382.

Hacca gitmek farzdır. **Kazın Ayağı** adlı hikâyede zengin bir tüccarın ilk iş olarak hacca gidişi anlatılır:

> "Daha Asmaaltı ticaretine girişmeden genç karısıyla hacca gitti." (KA/4/384).

**Başını Vermeyen Şehit** adlı hikâyede Kurban Bayramı'na bir gün kalmıştır. Arife gününde askerler gazadadır ve haclarını tamamlamak üzere olan hacıların duasına yürekten inanmaktadırlar:

> "Bahusus yarın Kurban Bayramı. Fakat bakınız maksadım ne? Bugün Cuma... Hem de arife. Bugün hacılarımız Arafat'ta, diğer müminler camilerde bizim gibi gazilerin nusreti için dua etmekteler." (BVŞ/2/220).

#### 3.12.1.4.2. Namaz

Namaz, sözlükte "dua etmek, ibadet etmek, bağışlanma dilemek, yalvarmak" manalarındaki Arapça salat kelimesinin (çoğulu salavat) karşılığı olarak Türkçeye geçmiştir. Terim olarak salât tekbirle başlayıp selâmla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî ibadeti ifade eder.[396]

**İlk Namaz** adlı hikâyede namaz öncesi ile ilgi yapılanlar şu şekilde anlatılır:

> "Isınmak için sobanın önüne gitmiştim, arkamı dönünce annemi Irakiyye seccadeyi açıyor gördüm... Sonra başına yeşil baş örtüsünü örterek beni çağırmıştı:
> – Gel..." (İN/1/58).

Yine aynı hikâyede hem namaz ibadetinin genel hatlarıyla ilgili hem de kılınış şekli ve içeriğiyle ilgili bilgiler yer alır:

---

[396] M. Kâmil Yaşaroğlu, "Namaz", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 32, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 350.

> “O iftitah tekbirini ellerini omuzlarına kaldırarak bir kadın gibi yaparken ben de gayriihtiyari onu taklit etmiştim. Sünneti bitirdikten sonra bana, gözlerinin nûşin ve nafiz tebessümüyle gülerek:
> –Yavrum, demişti, sen kadın mısın? Kadınlar öyle başlar, sen erkeksin, ellerini kulaklarına götüreceksin.
> Ve hararetli elleriyle benim küçük ellerimi kulaklarıma kaldırarak:
> – İşte böyle... diyerek erkek iftitahını öğretti. Ben de tekbiri öyle alıp annemden farkımı, niçin erkek olduğumu, erkekliğin ne olduğunu, erkek olmanın yalnız küçük kızları dövmek ve onlara hâkim olmaktan başka da farkları olacağını düşünerek namazımı bitirdim.” (İN/1/58-59).
> “Gittim. Küçücük ben, oh onunla bir seccadede, bir yavru samimiyet ve saadetiyle o muazzez, o hassas anne vücudunun yanında durdum. İki lakırdı ile bana yapacağımı, evvelden öğrettiklerini tekrar etti.” (İN/1/58).

**Forsa** adlı hikâyede düşman eline düşmüş ünlü bir kaptanın kimliğini belli etmemek için namazı kılış şekliyle ilgili bilgi verilir:

> “Daima güneşin doğduğu tarafı solu ilerisine alır, gözlerini kıbleye çevirir, beş vaktini gizli gizli, işaretle eda ederdi.” (For./3/223).

#### 3.12.1.4.2.1. Farz Namazlar

Farz namazlar, farz-ı ayın ve farz-ı kifâye olmak üzere iki gruba ayrılır. Farz-ı ayın olanlar, yükümlülük çağına gelmiş her Müslüman’ın yerine getirmekle mükellef olduğu namazlardır. Günde beş vakit namaz ve cuma günleri kılınan cuma namazı bu grupta yer alır. Beş ayrı vakitte kılınan günlük farz namazlar, sabah namazı iki rekat, öğle namazı dört rekat, ikindi namazı dört rekat, akşam namazı üç rekat ve yatsı namazı dört rekat olmak üzere toplam on yedi rekat, cuma günü öğle namazının vaktinde cemaatle kılınan cuma namazının farzı iki rekattır. Farz-ı kifâye olan namaz

ise ölen bir Müslüman için cemaatle kılınması gereken cenaze namazıdır. Bir grup bu görevi yerine getirince diğer Müslümanların üzerinden sorumluluk kalkar.[397]

Hikâyelerde farz namazlar çeşitli şekillerde işlenir. Kadın, erkek, yaşlı, bazen bir derviş bazen de bir çocuk nazarıyla hikâyelerde farz namazlar ele alınır:

> "Bazen sabah namazını kılar, öyle yatardık." (Y/3/91).
> "Gündüz öğle namazından sonra Hacıhanım kızlarını camiye vaaza götürürdü." (Y/3/91).
> "Derviş Hasan şimdi şehirlerdeki zengin, tenperver zahitlerin içmeye kıyılamayacak soğuk, berrak sularla serin gölgeli rahat şadırvanlarda ikindi namazı için abdestlerini tazelemekle meşgul olduklarını düşündü." (BŞ/2/170).
> "Kalkmadı, ta güneş batıncaya kadar, akşam namazı vakti gelinceye kadar "selatü selam"larına devam etti." (Tos!/3/188).
> "Konya'dan iki garip derviş geldiğini, yatsı namazına kadar Mesnevi okuyacaklarını duydu." (Diy./2/279).
> "Küçükken babamla Cuma namazına geldiğimiz Valide Camii'nin köşesinden yukarıya doğru baktım." (NZO/3/242).

#### 3.12.1.4.2.2. Nafile Namazlar

Farz veya vâcip namazların dışında kalan namazlar genel olarak nâfile namaz olarak adlandırılır.[398]

> "– Nafile namazı kıl, aşir oku, hiç canın sıkılmaz yavrum." (Y/3/91).
>
> "Sofu babasından kalma ödenecek bir borç gibi beş vaktinin arasına ha bire nafile namazlar sıkıştırıyor..." (Hav./3/371).

#### 3.12.1.4.2.3. Vacip Namazlar

---

[397] **Agy.,** s. 353.
[398] **Age.,** s. 353.

Vacip namazlar, vacip oluşu kulun fiiline bağlı olmayan ve vacip oluşu kulun fiiline bağlı olan şeklinde iki kısımdır. Hanefilere göre, bu mezhepte vacip kabul edilen vitir namazı ile Ramazan ve Kurban Bayramı namazları birinci grupta yer alır.[399]

> "Fakat ayaklarındaki nikris sızıları durmuyor, Kurban Bayramı namazının Semlin'de kılınmasını düşünüyordu." (F/2/97).

#### 3.12.1.4.3. Oruç

İslam'ın beş şartından biri olan oruç, tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar şer'en belirlenmiş ibadeti yerine getirmek niyetiyle yeme, içme ve cinsel ilişkiden uzak durmayı ifade eder.[400]

**Külah** adlı hikâyede kendisini sofu göstermeye çalışan bir dolandırıcının günaşırı oruç tuttuğunu söyleyerek güven kazanma çabasına yer verilir:

> "Molla:
> – Ben oruçluyum! dedi.
> Mıstık anlamadı:
> – Ramazan'da mıyız yahu?
> – Hayır.
> – Üç aylarda mıyız?
> – Hayır.
> – Ee, bu ne orucu?
> – Ben bütün yıl, bir gün yer, bir gün tutarım!" (Kül./2/343-344).

### 3.12.1.5. Dinî Ziyaret ve İbadet Yerleri

#### 3.12.1.5.1. Camiler

---

[399] **Age.,** s. 353.
[400] Ali İhsan Yitik, "Oruç", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 33, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 414.

Müslümanların namaz kılmak için toplandıkları yer.[401] Esas cami ve avlu gibi iki bölümü vardır. Esas cami, mihrap, minber, vaiz kürsüsü ve dikdörtgen oylumun üzerini örten kubbe ve yan kubbelerden meydana gelir. Minareler esas camiin dış duvarlarına ya da iç avlu duvarlarına bağlanmıştır. Soncemaat yeri esas caminin giriş kapısı olan yüzünde (batı yüzünde) bulunur.[402]

Balkanlarda yaşanan acı katliamın ne denli geniş çapta yapıldığını gözler önüne sermesi bakımından **Beyaz Lale,** oldukça dikkat çekici ayrıntılar barındırmaktadır. Hikâyede, şehrin Müslüman kimliğini yok etmede kullanılan yöntemlere yer verilir. Bu maksatla başta şehrin en meşhur ve kıymetli camileri yıkılır; yıkılmayanlar ise büyük bir hızla kiliseye dönüştürülür.

> "Camilerin içindeki bütün eski halılar, antika seccadeler, kıymetli levhalar büyük ve cesur çarımıza, Ferdinand'a aittir.
>
> ...
>
> Şehrin en meşhur ve büyük camii olan Sultan Camii'nin mümkün olduğu kadar süratle minaresi yıkılacak ve kapısına "Prens Boris Kilisesi" levhası asılacak. Gazi Evrenos Camii'ne halkalar mıhlanarak ordu mekkârelerine ahır, Halil Paşa Camii domuz pastırmalarına depo yapılacak. Katakoz, Süleyman Efendi ve Tarhuncu Muhiddin camileri, lüzumları olmadığından, ta temellerinden yıkılacak." (BL/2/20).

Ömer Seyfettin'in çocukluk hatıralarını yaşattığı önemli hikâyeleri vardır. Bu hikâyelerinde çocuk kalbinin berrak algılayışının örneklerini görürüz. Çocukluk dönemi hikâyeleri, onun ideolojiden bir nebze uzak, çocuk ruhunun duyuşunun izlerini taşıyan eserleridir. Onlardan biri olan **İlk Namaz**, annesinin onu ilk namaza

---

[401] "Cami", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b45d247f0bf60.33579040**,** 11.07.2018.
[402] Adnan Turani, **Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü,** Ankara, TDK Yayınları, 1968, s. 138.

kaldırışının bir bakıma resmini çizmektedir. Bu hikâyede namazla beraber cami ve ezan sesinin onda yarattığı duyguların da izlerini buluruz:

> "Evlerin arasında fakir ve naçiz, fakat bir azamet-i maneviye ile semaya doğru yükselen eski caminin küçük ve ihtiyar minaresi daha boştu." (İN/1/56-57).

#### 3.12.1.5.2. Mescitler

Mescid, Arapça'da "eğilmek, tevazu ile alnı yere koymak" mânasına gelen sücûd kökünden "secde edilen yer" anlamında bir mekân ismidir. İçinde cuma namazı kılınan ve hatibin hutbe okuması için minber bulunan mescidler cami, minberi bulunmayan yani cuma namazı kılınmayan küçük mâbedler ise sadece mescid olarak anılır olmuştur.[403]

> "Karşıki mescitte hazin hazin akşam ezanı okunuyor, bacasının tepesindeki yuvada leylekler nihayetsiz bir takırtı koparıyorlardı... Uzun meydandan mescide doğru yürüdü. Şehrin kenarındaki bu mütevazı mabede hep fakirler gelirdi. Minaresi sokağa bakan küçük bir pencereydi. Müezzin buradan başını çıkarır ezan okurdu.
> Koca Ali mescide girince her vakitkinden fazla kalabalık gördü. Daima üç kandil yakılırken bu akşam Ramazan gibi bütün kandiller yanmıştı. Daha namaz safları dizilmemişti." (Diy./2/279).

#### 3.12.1.5.3. Türbeler

Osmanlı ya da İslam mezar yapısı. Selçuk mezar yapılarına kümbet, başka kültürlere ait olanlara ise, anıt-mezar, mausoleum vs. gibi adlar verilir. Türbenin ayırıcı özelliği, genellikle çokgen planlı ve kubbeli oluşudur.[404] Ömer Seyfettin

---

[403] Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, "Cami", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 7, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 47.
[404] Metin Sözen**,** Uğur Tanyeli**,** "Türbe", **age.**, s. 242.

hikâyelerinde genellikle türbeleri halkın inanış biçimlerine örnek sunmak ve bunlar arasında akla uygun olmayan kısımları da eleştirerek tartışmaya açmak maksadıyla anlatmıştır. **Keramet** adlı hikâyede mahallede çıkan yangın konu edilir. Mahallede büyük bir yangın başlamıştır ve mahalleli tüm mahalle kül olsa dahi mahalledeki türbenin sapasağlam kalacağına inanmaktadır. İlginçtir ki yangından selametle kurtulan türbe, mahalle serserisinin hırsızlığına maruz kalır:

> "Çiroz Ahmet yeşil boyalı türbenin penceresine sokuldu. Kör bir kandilin hafifçe aydınlattığı sandukaya baktı. Başı ucunda iki büyük şamdan duruyordu. Sandukanın iki tarafında iki seccade yayılı idi. Açık rahlelerde büyük Kur'an-ı Kerimler yan gelmiş yatıyorlardı." (Ker./3/359).
>
> "Yine bir gün annem beni Eyüp Sultan'a götürdü." (Meh./3/356).
>
> "Bir gün asılsa Kocamustafapaşa'ya, Sümbülefendi'yi ziyarete gitmiş." (BTHU/4/293).
>
> "Adaklar adadı. Bakıcılara, niyet kuyularına, Tezveren Dede'ye gitti. İstediği bir türlü gelmiyordu." (Nez/4/234).

#### 3.12.1.6. İslamiyet ile İlgili Diğer Unsurlar

Ömer Seyfettin, Müslüman toplumun içinde yaşamış hatta yalnızca Türklerin değil çeşitli milletlerin de İslam inancına dair inanış ve uygulamalarına şahitlik etmiştir. Bu durum İslam inancına ait çok çeşitli unsurun hikâyelerde yer almasına olanak sağlamıştır. Aşağıda yazarın İslam dini ile ilgili inanış ve uygulamalarından örnekler yer almaktadır:

##### 3.12.1.6.1. Abdest

Müslümanların, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh etme yoluyla yaptıkları arınma[405] anlamına gelir. **Eleğimsağma** adlı hikâyede Kurt Hoca'nın ibrik vasıtasıyla abdest alışı anlatılır:

> "Kurt Hoca, başı kabak, yalın ayak, kolları sıvalı, evin yüksek taraçasında kalaylı ibriğiyle abdestini tazeliyordu." (Es./2/88).

Ömer Seyfettin, **İlk Namaz** adlı hikâyede bir çocuğun ilk namazına nasıl hazırlandığını çocuk gözünden anlatmıştır.

> "Hırkamı çıkardılar, kollarımı sıvadılar, abdest leğeninin yanına çömeldim, anneciğim:
> – Öyle yorulursun, diye diye küçük bir iskemleyi altıma koydu. Ona oturdum:
> – Haydi, besmele çek...
> Pervin ılık suyu ellerime döküyor, annem başucumda:
> – Yüzünü... Şimdi kollarını, yine üç defa... diye fısıldıyor, unuttukça...
> – A! Hani başına mesh?..
> gibi ihtarlarla yanlışlarımı bana tekrar ettiriyordu. Abdest bitince annemle beraber yavaş bir sesle namaz dualarını okuyarak kollarımı ve yüzümü kuruladık, Pervin de ayaklarımı kuruladı ve çoraplarımı giydirdi." (İN/1/58).

Abdest kirlerden arınmış olmanın bir göstergesidir. O nedenledir ki **Namus** adlı hikâye abdestli kişi kendisini hamam götürecek olan kişilerin bu yaptığına anlam veremez:

> "– Benim abdestim var be ağam, niye beni hamama götürüyorsunuz?" (Nam./3/83).

---

[405] "Abdest", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b45e312ac5453.17003448**,** 11.07.2018.

**Forsa**'da ise kimliğini gizlemesi sebebiyle ibadetlerini rahatça yapamayan esir kaptan, en çok da abdest alamayışını dert eder:

> "Yalnız abdest alamadığı için üzülürdü." (For./3/223).

#### 3.12.1.6.1.1. Gusül Abdesti

Sözlükte "yıkamak, temizlemek" mânasında masdar ve "yıkanma" anlamında isim olan gusül (gusl) kelimesi terim olarak cünüplük, hayız ve nifas gibi hükmî kirlilikten temizlenme niyetiyle bütün vücudu su ile yıkamayı ifade eder. Türkçede "boy abdesti" ve bazı bölgelerde halk arasında "büyük abdest" olarak bilinir.[406]

> "Korkunun şiddetinden zavallı külhanbeyi namaz kılmak için abdest almak, abdest almak için de bir gusül abdesti almak icap ettiğini unutuyordu." (KBC/3/263).

### 3.12.1.6.2. Aşir Okumak

Bir dinî tören sırasında veya cemaatle namaz kılınıp dua edildikten sonra okunan Kur'an ayetleri[407] anlamına gelir. Hikâyelerde genellikle kadın cemaat bir evde toplanır ve aralarından sesi güzel olanı ibadetlerin akabinde aşir okur. Aşir okuyan kişiler ayetleri ezberlerinden okurlar. **Beynamaz** adlı hikâyede ise erkek cemaat toplanır ve içlerinden dinî vecibeleri yeni yerine getirmeye başlayanı aşir okur:

> "İmamdan namaz surelerinden başka iki de aşır öğrendi." (Bn/3/254).

### 3.12.1.6.3. Ezan

---

[406] Mehmet Şener, "Gusül", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 14, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1996, s. 213.
[407] "Aşir", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b45f3debe8c33.64332672**,** 11.07.2018.

Sözlükte "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek" mânasında bir masdar olan ezan kelimesi terim olarak farz namazların vaktinin geldiğini, nasla belirlenen sözlerle ve özel şekilde müminlere duyurmayı ifade eder.[408] Özellikle Müslüman bir coğrafyada oluşun somut göstergesi olarak yer alan ezan, yazarın çocukluk hatıralarından aktardığı hikâyelerde ise bir çocuğun ezan sesine karşı duyduğu hisler neticesinde ele alınır.

> "Soğuktan büzülmüş ve mütefekkir, bu kâinat-ı melul ü esmere karşı unutulmaz bir hitab-ı uluhiyetin hatırası gibi derinden âkisi ve ruhumu lerzeriş- haşyet eden ezanı dinlerken, on beş senedir kalkabildiğim bu büyük ve meşbu-ı ruhaniyet sabahların birincisini düşünüyordum." (İN/1/57).

#### 3.12.1.6.4. Günah

Dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal[409] anlamlarına gelir. Farsçadır. Ahirette cezayı gerektirecek davranışları dile getirir, günah işleyene de suçlu anlamında günahkâr denir.[410] Din ve inanma ile bağlantılı olan günah kavramı hikâyelerde inanç ve din ile ilgili durumların bulunduğu kısımlarda yer alır. Gerçek bir dindar günahlardan uzak durur. **Pamuk İpliği** adlı hikâyede bu durum şöyle verilir:

> "Ben de iftihar ederek söylüyorum, dindarım! Küfürden nefret ederim. Günah addolunabilecek şeyleri ne söyler, ne de düşünürüm." (Pİ/1/197).

**Bir Çocuk Aleko**'da ise Ali, başka dinden birine zulmetmenin İslam ile bağdaşamayacağının bu nedenle de bu davranışı yapanların günaha girmiş olacağını köydeki hocasının vaazından hatırlamaktadır:

---

[408] Abdurrahman Çetin, "Ezan", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 12, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 36.
[409] "Günah", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b45f3fb2aa2f9.16523760**,** 11.07.2018.
[410] Orhan Hançerlioğlu, "Günah", **İslâm İnançları Sözlüğü,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984, s. 117.

"Köydeki hocanın "Hristiyanlar da Allah'ın kuludur, onlara fenalık etmek Müslümanlara fenalık etmekten daha günahtır." diye vaaz ettiğini hatırlıyor..." (BÇA/4/368).

#### 3.12.1.6.5. İntihar

İntihar kendini öldürmek demektir. İslam dininde kendini öldürme yasaklanmıştır. Allah'ın verdiği yaşamı yine Allah sona erdirebilir.[411] İntihar, Hikâyelerde dinî normlar açısından kabul edilemez davranışlardan biri olarak görülür. İntihar eden kişinin naaşı yıkanmadığı gibi cenaze namazı da kılınmaz. Hatta ardından kimse hayırda bulunup dua etmez:

"Evliya sanarak daha sağlığında ruhuna "Fatiha, Yasin" okuyanlar, şimdi onun nefsine reva gördüğü bu çirkin cinayeti asla affedemiyorlar: "Biz ne bilelim! Dinsizin, imansızın biriymiş! Cenazesi yıkanmadan, namazı kılınmadan cehenneme gitti işte..." diyorlardı." (HBS/2/358).

#### 3.12.1.6.6. Kıyamet Alameti

Kıyametin kopacağını önceden gösteren belirtilerden [412] biri olan Mehdi'nin çıkması **Mehdi** adlı hikâyede ele alınır. Bir hocanın ağzından, Mehdi'nin nasıl bir anlam dünyasını karşıladığı aktarılır:

"– Mehdi çıkacak. Müslümanların başına geçecek. Gâvurların hepsini öldürecek. Bütün dünyayı Müslüman yapacak." (M/1/319).
"Bu Mehdi kimdir? Biliyor musunuz evlatlar? Kaybolan on ikinci imam! Bütün Müslümanlar onun gelmesini bekliyorlar. Bu şüphesiz bir hayal." (M/1/320).

---

411 "İntihar", **age.,** s. 199.
412 "Kıyamet Alameti", **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=k%C4%B1yamet%20alameti&guid=TDK.GTS.542d7de29b49d3.90927456**,** 11.07.2018.

#### 3.12.1.6.7. Melekler

Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte[413] anlamlarına gelir. **İlk Namaz** adlı hikâyede melekler insanların iyiliği için çabalayan varlıklar olarak yer alırlar:

> "– Yatmazdan evvel dersini üç defa oku yavrum, uyurken melaikeler sana onu öğretir.
> O melaikeler bu gece de, uykumda bana dersimi öğretmişlerdi." (İN/1/60).
> "Kur'an okuyan annemin şimdi etrafın toplanmaları lazım gelen melaikeleri müşahede ediyorum zannederek dalıverdim... O görülemeyen melaike kanatlarının saçlarıma, annemin şimdi Kur'an tutan ince parmaklarıyla okşadığı sarı ve çok saçlarıma dokunduklarını hisseder gibi oluyor ve dalıyordum." (İN/1/60).

#### 3.12.1.6.8. Mevlit Okutmak

Mevlit, İslâm edebiyatı ve sanatında Hz. Peygamber'in doğum yıl dönümünde yapılan törenlere verilen isim; bu törenlerde okunmak üzere yazılmış eserlerin ortak adı.[414] **Beynamaz** adlı hikâyede mevlit daha bitmeden aylardır beklenen yağmur yağar:

> "Mevlit okunacaktı. Daha mevlit bitmeden dört aydır yağmayan yağmur dışarısını sel içinde bıraktı." (Bn/3/253).

#### 3.12.1.6.9. Nikâh

Sözlükte "birleştirme, bir araya getirme; evlenme, evlilik; cinsel ilişki" gibi anlamlara gelen nikâh kelimesi fıkıh terminolojisinde, şer'an aranan şartlar

---

[413] "Melek", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4600c4245752.45075606**,** 11.07.2018.
[414] Ahmet Özel, "Mevlid", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 29, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2004, s. 475.

çerçevesinde aralarında evlenme engeli bulunmayan bir erkekle bir kadının hayatlarını geçici olmaksızın birleştirmelerini sağlayan akdi ve bu yolla eşler arasında meydana gelen evlilik ilişkisini ifade eder. Arapçada zevâc kökünden türeyen kelimeler de "evlenmek, evlendirmek, evlilik, evliliğin taraflarını oluşturan eşler" mânalarında yaygın biçimde kullanılır.[415]

Ömer Seyfettin, **Pamuk İpliği** adlı hikâyede Müslüman olmayan bir kadınla evlenmenin dinen sorun teşkil etmediğini örnekler:

> "BEHZAT – Sizinle izdivaç edecek olursam son derece mesut olacağım.
> SÜRPİK – Lakin bu mümkün mü?
> BEHZAT – Niçin mümkün olmasın? Benim İslam olmaklığım hiçbir mâni teşkil edemez; İslam erkekleri Hıristiyan kızlarıyla izdivaç edebilirler. Hele biz Türkler dinimizin bu müsaadesinden vaktiyle çok istifade etmişiz." (Pİ/1/188).

Aynı hikâyede İslam'da evliliğin her bir aşamasının mükemmel olduğuna dikkat çekilir. Gayrimüslim bir kadının gözünden İslam dininin toplumun ihtiyaçlarına cevap veren hükümler üzerine bina edildiği vurgulanır. Hatta bu mükemmel dinin ne olduğunu anlamaya başlayan pek çok Avrupalı devletin kendi kanunlarını fark etmeden de olsa İslam'ın hükümlerine göre oluşturduklarına yer verilir. Bu uygulamaların başında da nikâh vardır:

> "İzdivaçta serbestî, meşveret usulü, demokrasi, cumhuriyet, kati müsavat, iştirake pek yakın ve umumi bir teavün şeklinde sosyalizm hep İslamiyet'in esasları." (Pİ/1/196).

Müslüman bir kadının gayrimüslim bir erkek ile evlenmesinin dinen mümkün olmayacağı **Ashab-ı Kehfimiz** adlı hikâyede yer alır:

---

[415] Fahrettin Atar, "Nikâh", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 33, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 112.

"Vakıa İslamlar, Hristiyanlardan kız alabiliyordu. Lakin veremiyorlardı." (AK/3/148).

#### 3.12.1.6.10. Tasavvuf

Tasavvuf huşû, nefsi hor görme, kanaatkârlık ve alçak gönüllülüktür. Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufun dünya ile ilgili şeylerde azla yetinme, kalbiyle Allah'a dayanma, taat ve ibadete yönelme, dünyevî arzulara karşı sabretme, eline geçebilecek şeylerin yararlısını seçme, mâsivâdan uzaklaşıp Allah'a dönme, Allah'ı içten zikretme, vesveseye karşı ihlâsı gerçekleştirme, şüpheye karşı yakin elde etme, uzaklaşma ve yabancılaşmadan kurtulup Allah ile huzur bulma gibi konuları içerdiğini ve Hz. İbrâhim'in cömertliği, İshak'ın rızası, Eyyûb'un sabrı, Zekeriyyâ'nın işareti, Yahyâ'nın garipliği, Mûsâ'nın yün giymesi, Îsâ'nın seyahati ve Hz. Muhammed'in fakrı gibi hasletler üzerine kurulduğunu belirtmiştir. Bazı sufiler tasavvufun mahiyetini değişik mertebelere göre açıklamıştır. Buna göre ilim mertebesinde tasavvuf kalbin bulanıklıktan arındırılması, yaratıklara karşı güzel muamelede bulunmak ve şer'î meselelerde Resulullah'a uymaktır; hakikat mertebesinde tasavvuf mülkün yokluğu, sıfatlara kölelikten kurtuluş ve yaratıcı ile yetinmektir. Hak diliyle ifade edilecek olursa tasavvuf Allah'ın insanları sıfatlarından arındırması, böylece onlara sufi niteliğini kazandırmasıdır. Cüneyd-i Bağdâdî tasavvufu "kulun içinde ikamet ettiği bir sıfat ve vasıf" şeklinde tanımlamış, kendisine, "Bu, kulun mu yoksa Hakk'ın mı sıfatıdır?" diye sorulduğunda, "Hakikatte Hakk'ın, görünüşte kulun vasfıdır" cevabını vermiştir. "Tasavvuf zahirde ve bâtında şeriatın edeplerini yerine getirmektir" tarifinde şeriatın edepleri "ilâhî ahlâk" olarak tanımlandığından tasavvuf ilahi ahlâkla ahlaklanmak şeklinde kabul edilmiştir.[416]

Ömer Seyfettin, halk için eserler ortaya koyan bir yazar olduğundan hayatın içinde var olmuş çok iyi bir gözlemcidir. Gözlemlerinden süzülen onlarca gerçek,

[416] Reşat Öngören, "Tasavvuf", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 40, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2011, s. 121.

hikâyelerinde birer konu ve kahraman olarak yer almıştır. **Binecek Şey** adlı hikâyesinde Derviş Hasan üzerinden tasavvuf ve mürit konularına değinir.

> "Derviş Hasan birdenbire durdu. Kirli yırtık yenleriyle alnının terlerini sildi... otuz senedir omuzunda keşkülü, sırtında abası, gönlünde tevekkülü, nereye gittiğini bilmediği yollardan geçmiş, ismini öğrenmediği köylerde misafir kalmıştı. Her yerde ona yiyecek, içecek verirlerdi." (BŞ/2/168).

#### 3.12.1.6.10.1. Derviş

Derviş ve dervişî kelimeleri, erken bir dönemden itibaren zahidi ve zühdü, sufiyi ve tasavvufu ifade etmek üzere Arapçadaki fakîr ve fakr kelimelerinin yerine kullanılmış, zamanla daha farklı ve daha geniş bir muhteva kazanmıştır. İlk zahid ve sufilerin fakra ve fakire büyük değer verdikleri, Ebû Nasr es-Serrâc, Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî, Hâce Abdullah Herevî, Ebû Tâlib el-Mekkî ve Abdülkerim el-Kuşeyrî gibi sufi müelliflerin eserlerinde bu konuya bir bölüm ayırıp önemini ifade etmelerinden anlaşılmaktadır. İlk Farsça tasavvufi eserlerde derviş ve dervişî kelimeleri, fakir ve fakr karşılığı olarak kullanılmıştır. Ebû Şekûr-i Belhî Ebû Ferec-i Büstî gibi şairler genel olarak derviş kelimesini "yoksul" anlamında kullandıkları gibi 10. yüzyılda yazılmış ünlü coğrafya kitabı Hudûdü'l-ʿâlem'de de kelime bu anlamda geçmektedir.[417]

Derviş tipinin oluşumunu sağlayan inanç sistemi tasavvuftur. Tasavvuftan beslenen ve onunla hayatına şekil veren dervişler; inançlarının gereğini hayatlarına işlemekle tuttukları yolda sarsılmadan ilerleyebilirler. Ömer Seyfettin yine aynı hikâyede tasavvufun ilham kaynaklarından ve varoluş gayesinden de söz eder.

> "Vücut bir rüya idi. Hayat bir seraptı. Ancak nâdanlar bu rüya ile seraba aldanırlar, beyhude yere üzülürlerdi. Hakikat "bir"di. O da "aşk" idi. Aşkı

[417] Tahsin Yazıcı, "Derviş", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 189.

idrak eden büyük hakikate ermiş, harici, batını kâinatın, hakkın manasını anlamıştı." (BŞ/2/169).

Delilik ve dervişlik arasındaki ince çizgiye de dikkat çeken yazar, gerçek bir dervişin aynı zamanda içinde var olan deliliğini de görmezden gelmeyerek **Başını Vermeyen Şehit** adlı hikâyesinde bu konuyu şöyle işler:

"Bedenler, kalkanlı, tüfekli, oklu gazilerle dolmuştu. Palanganın ruhu, neşesi, keyfi olan iki arkadaş bu esnada tuhaf tuhaf laflar söyleyip yine herkesi güldürüyordu. Bunların ikisine de "deli" derlerdi; Deli Mehmet, Deli Hüsrev... Serhat muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli hiçbir nizama, hiçbir kayda, hiçbir zap u rapta girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi." (BVŞ/2/218).

Ömer Seyfettin, deli namlı bu iki dervişin savaş zamanı yararlılıklarını ve dünyaya dair inançlarını da şöyle anlatmıştır:

"Her zaferden sonra kumandanları onlara rütbe, hilat, murassa kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca, gülerler: "İstemeyiz! Fâni vücuda kefen gerekir. Hilat nâdanları sevindirir..." derler, Hak uğrundaki gayretlerine ücret, mükâfat, şabaş kabul etmezlerdi. Harp onların bayramıydı. Tüfekler, oklar atılmaya... Toplar gürlemeye... Kılıçlar, kalkanlar şakırdamaya başladı mı hemen coşarlar, kendilerinden geçerler... Naralar savurarak düşman saflarına saldırırlar... Alevi gözlerle takip edilemeyen canlı yıldırım olup tutuşurlardı." (BVŞ/2/218-219).

Hakiki derviş, kimseden bir şey istemez ve istememesi tarikat kuralıdır. Derviş kelimesi kapı eşiği manasına da gelir. Dervişin, kapı eşiği gibi başkalarından gelen

ezalara tahammüllü olması gerekir.[418] Ömer Seyfettin de dervişlerin sadece Allah'tan istemesi, istemeyi bilmesi ve kuldan gelene ezaya katlanması hususlarını **Binecek Şey** adlı hikâyesinde mizahi bir dil ile işler**.**[419] Zamanın dervişlerine göndermede bulunduğu hikâyesinde dervişlere has özellikler ve dervişlerin hâllerinden ise şu şekilde bahseder:

> "Derviş Hasan işte bu erenlerden biriydi. Geniş, kuru omuzlarının üstündeki koca külahlı çok saçlı başı, beyaz sakallı yanık yüzü, derin, iri, siyah gözleri ona garip bir heybet verirdi... Aşkı, Allah'ı, hakikati, saadeti, gayesi ruhunda idi. Aşkın haricindeki şeyler onun etrafında toplanmış bir küme masivâ bulutuydu. "Vücut" yoktu." (BŞ/2/169).

#### 3.12.1.6.11. Vaaz

Sözlükte "öğüt vermek, uyarmak, sakındırmak" anlamındaki va'z "bir topluluğa dinî ve ahlâkî konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısındıracak sözler söylemek, uhrevî mükâfat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak" şeklinde tanımlanır.[420]

> "Dört beş sene evvel bir camide vaaz dinlerken kurban edilecek koyunun daha kuzu iken alınarak evde beslenmesinin sevaplarını duymuş, hemen en iyi cinsten bir kuzu aldırmıştı." (Tos!/3/187).

### 3.12.2. Hristiyanlık ve Hristiyanlığa Ait Unsurlar

2 milyara yaklaşan nüfusuyla mensuplarının sayısı bakımından dünyanın en büyük dini olan Hıristiyanlık bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan kiliselerinden

---

[418] Ethem Cebecioğlu, "Derviş", **Tasavvuf Terimleri & Deyimleri Sözlüğü,** İstanbul, Anka Yayınları, 2004, s. 160.
[419] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Hikâyenin tam metni için bk.: Ömer Seyfettin, "Binecek Şey", **Hikâyeler 2,** Haz. Hülya Argunşah, s. 168-174.
[420] Hasan Cirit, "Vaaz", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 42, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 404.

teşekkül eden üç büyük mezheple daha küçük çaptaki birçok mezhep veya tarikattan meydana gelen çeşitli cemaatlere ayrılmış durumdadır. Doktrinel kaynakları göz önüne alınırsa Hıristiyanlık her şeyden önce İsa Mesîh anlayışı üzerine temellenen bir inanca sahiptir. Ana fikri Yeni Ahid'de (Ahd-i Cedîd) bulunan bu inanca göre İsa Mesîh hem tanrının oğlu hem de insanlığın kurtarıcısıdır. Tanrı insanlığı günahtan kurtarmak üzere "biricik oğlunu" yeryüzüne göndermiştir. Îsâ Mesîh, "ilâhî planı" yürürlüğe koyacak şekilde insanlığı kurtarışının sembolü olarak önce çarmıha gerilmiş, sonra da "ölülerden kıyam ederek" Baba'nın yanındaki yerini almıştır. Hıristiyan inancının merkezinde bulunan bu doktrin, Hristiyan teolojisi içerisinde işlenerek değişik görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Hz. İsa ve onun getirdiğine inanılan mesaj, bütün Hristiyanları birbirine bağlayan ortak bir bağ olarak varlığını sürdürmektedir.[421]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde çeşitli milletlerden onlarca karakter yer aldığı gibi çeşitli dinlerden de karakterler yer alır. Hristiyanlık da bu dinlerden biridir.

> "Ben Cizvitlilerin mektebinde okudum. Müdürümüz gayet muhterem, gayet âli, gayet mübarek bir papazdı... Bize hakikatten bahsederken: "Çocuklarım! Sakın başka bir hakikat aramayınız. Bütün hakikat Hazreti Mesih ile gelmiş ve artık dünyada aranılacak ve bulunacak bir şey kalmamıştır!" derdi." (Pİ/1/197).
>
> "İşte böyle kıymetli bir vücudun olduğu cemiyete Hıristiyanlardan, zavallı sadık ve zeki Hıristiyanlarımızdan kim girmez?" (KH/1/327).
>
> "Bu, o kadar beklenilmeyen bozgun şehrin Hristiyanlarını sevinçten şaşırtmıştı. Erkekler köşe başlarında toplanıyorlar; kadınlar pencerelerden sarkarak kabahatli kabahatli geçen kümeleri gülümseyerek seyrediyorlar, bedava ve çok eğlenceli sinematograf keyfi duyuyorlardı." (BL/2/9).

#### 3.12.2.1. Hz. İsa

[421] Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 17, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. 328.

Hz. İsa Kur'ân-ı Kerîm'de Îsâ, İbn Meryem ve Mesîh şeklinde zikredilen, kendisine İncil'in verildiği, Hz. Muhammed'i müjdelediği bildirilen, "Allah'tan bir ruh ve kelime" olarak tavsif edilen, ancak kul olduğu vurgulanan peygamberdir. Hristiyanlıkta ise Îsâ Mesîh Tanrı'nın oğlu, dolayısıyla tanrı kabul edilmektedir. [422]

**Hürriyete Layık Bir Kahraman** adlı hikâyede İsa peygamberin mucizevi doğuşu, peygamberliği, havarileri ve çarmıha gerilişinden bahsedilir:

> "Kız oğlan kız anasından babasız doğan, doğuşuyla mucizelerin en büyüğünü gösteren İsa (a.s.)'ın kaç mümini vardı? Topu tüfeği on iki kişi değil mi? Bu on iki kişinin içinde de bir hain çıktı. Zavallı peygamberin çarmıha gerilmemek için, şeklini değiştirerek genç yaşında göğe kaçmasına sebep oldu." (HLBK/4/72).

#### 3.12.2.2. İncil

Hz. Îsâ'ya verilen ilâhî kitabın Kur'an'daki adı. İncil kelimesinin aslı "iyi haber, müjde" anlamında Yunanca euaggelion olup Latince'ye evangelium, Fransızca'ya évangile olarak geçmiştir. İngilizcedeki karşılığı ise eski İngilizce godspel kelimesinden gelen gospeldir. Euaggelion kelimesinin ya doğrudan veya Habeşçe şekli olan wangel kanalıyla Arapçaya incil olarak geçtiği ileri sürülmektedir.[423]

**Başını Vermeyen Şehit** adlı hikâyede savaş sırasında bir gayrimüslim karşı tarafı ikna etmek için lafını İncil'e yemin ederek süsler:

> "Ateşe, nura, İncil'e, Zebur'a yemin ediyor, çıkıp giderlerken muhafızlara hiçbir ziyanı dokunamayacağına dair söz veriyordu." (BVŞ/2/219).

#### 3.12.2.3. İbadet Yerleri

---

[422] Ömer Faruk Harman, "Hıristiyanlık", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 17, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. 328.
[423] Ömer Faruk Harman, "İncil", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 22, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 270.

#### 3.12.2.3.1. Kilise

İnananların teşkil ettiği, İsa Mesîh tarafından havâri Petrus'un otoritesi altında kurulan, havarilerin önderliğinde oluşturulan, Kutsal Ruh tarafından teyit edilen, görünmeyen lideri Mesih ile birleşmiş, üyelerini kurtarıcının doktrinini tasdikte, onun kanununu uygulamakta, sakramentlerini kullanmakta birleştiren görünür bir topluluğu ifade eden kilise kelimesi "birini dışarıya çağırmak, toplantıya davet etmek, toplamak" anlamındaki Grekçe ekkaleo fiilinden türetilen ve "topluluk" mânasına gelen ekklesia tabirinden gelmektedir.[424]

> "Bu sabah kiliseden çıktıktan sonra bahçede yarım saat gezdim." (Pİ/1/198).
> "Katolik kilisesinin hâkim ve müstevlî çanı saat üçü vuruyor..." (PTÇ1/1/231).
> "Papaz kiliseye inmişti. Burası karanlık, gamlı, kapalı bir bina idi. Bahçenin kalın, yüksek duvarları koyu maviye boyanmıştı. Papazın odası kaygan taş döşeli küçük avlunun ta nihayetinde idi." (BÇA/4/367).

#### 3.12.2.3.2. Patrikhane

İstanbul'da ve diğer bazı bölgelerdeki Ortodoksların ruhanî merkezi.[425]

Ömer Seyfettin Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında yaşamış ve bu devrin siyasi fikir üreticilerinden biri olmuştur. Dolayısıyla devrin koşullarını değerlendirerek bunu kitlelere ulaştırmak için çaba sarf etmiştir. Özellikle Osmanlıcılık söylemlerinin giderek şiddetlendiği bir dönemde durumun hiç de göründüğü gibi olmadığını düşünmüş; bu ideolojinin yalnızca bir ütopya olduğunu ve Türkler hariç hiçbir milletin Osmanlı çatısı altınca gölgelenmek istemediğini savunmuştur. Bu konudaki haklılığı milliyetçilik rüzgârlarının Balkanlarda esmesiyle desteklenmiş; Arap coğrafyasında

---

[424] Mehmet Aydın, "Kilise", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 26, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 11.
[425] M. Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 12, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 342.

çakmaya başlayan kıvılcımlar ile de netleşmiştir. İşte olayların giderek karmaşık bir hâl aldığı son dönem Osmanlısı'nda azınlıklar tarafından yavaş yavaş dillenmeye başlayan imtiyazların patrikhaneler nezdinde aldığı durum **Ashab-ı Kehfimiz** adlı hikâyede işlenmiştir:

> "Patrikhaneler 'Eski hukukumuz, eski imtiyazlarımız' diye kımıldanmaya başladılar." (AK/3/120).

#### 3.12.2.4. Haç (İstavroz) Çıkarmak

Hristiyanlar, sağ ellerini alın, karın, iki omuz başı ve göğüs hizasına götürerek haç biçiminde tapınma işaretini yapmak, istavroz çıkarmak[426] anlamlarına gelir. Hristiyan halkın çokça yaptığı bir tapınma işareti olarak hikâyelerde yer alır:

> "Derin bir haç çıkardı." (BB/4/214).

#### 3.12.2.5. Papaz

Hristiyan din adamı, peder[427] anlamına gelir. **Pamuk İpliği adlı** hikâyede papaz dindaşlarına Türklerden uzak durması konusunda ikaz eder ve sebebini sıralar:

> "Türklerle sıkı münasebette bulunmak işte böyle felaketlere sebebiyet verir. Papazlarımızın bizi daima onlardan uzak durmaya sevk ettiklerinin hikmeti budur." (Pİ/1/186).

**Pamuk İpliği** adlı hikâyede ise dindar bir Hristiyan olan Madam Sürpik'in dinlediği genç vaizden oldukça etkilendiğini aktarır:

---

[426] "Haç Çıkarmak", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=147233**,** 12.07.2018.
[427] "Papaz", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b471e8b5b5053.31272756**,** 12.07.2018.

> "Ah, aklıma geldi, hele o vaiz... Neler söyledi. Hepimizi ağlattı... Tanıyor musunuz Mösyö Rupenyan, bu genç papazı?
> RUPENYAN– Tanıyorum efendim, benim eski mektep arkadaşımdır. Evet, muktedir olduğu kadar âli, dindar, mukaddes bir zattır, o kadar büyük bir zattır ki..." (Pİ/1/198).

#### 3.12.2.6. Vaftiz

İlk günahtan arındırma ve Hristiyan etme amacıyla bir insanı suyla yıkamaktır. Tarihsel süreçte ve çeşitli kiliselerde bütünüyle suya daldırma, vücudun bir bölümünü suya batırma, başına su dökme ve üstüne su serpme gibi çeşitli biçimlerde yapılmıştır. Vaftiz edilenin vaftiz edildiği ana kadar işlediği bütün günahlardan arındığına inanılır.[428]

> "Gülü isterken yakında -ıstırabıma sebep olan- yavrumuzun vaftiz merasimine de Vikont'u davet etmiştik." (Hed/KGYÖS/101).
> "Ertesi gün köy rahibiyle birkaç bildik vaftiz merasimini icra etmek üzre idiler."(Hed/KGYÖS/102).

### 3.12.3. Yahudilik ve Yahudiliğe Ait Unsurlar

Hz. Mûsâ'nın peygamberi olduğu ilâhî din. İbrâhîmî geleneğe bağlı monoteist din ailesi içinde yer alır ve bu ailenin en eski halkasını teşkil eder. Yahudilik, yayılımı ve etkisi açısından bir dünya dini özelliğine sahip olsa da iç dinamizmi açısından hem millî hem evrensel unsurlar taşımakta, inanç sistemi mânasında bir din olmanın ötesinde bir hayat tarzını ve dinî-etnik kimliği ifade etmektedir. Aynı dinî geleneğe mensubiyetleri sebebiyle Hıristiyanlık ve İslâm'la ortak kutsal coğrafyaya ve karşılıklı etkileşimlerin görüldüğü ortak tarihî tecrübeye sahip olan Yahudilik pek çok teolojik, etik ve pratik kural noktasında bu dinlerle benzerlik göstermektedir. Ortak kutsal kitap literatürü, seçilmişlik ve kurtuluş kavramları bakımından Hıristiyanlığa, tek Tanrı

[428] Orhan Hançerlioğlu, "Vaftiz", **age.**, s. 687.

inancı, dinî hukuk ve pratiğe yönelik vurgu ile vahiy inancı bakımından İslâm'a yakın durmaktadır.[429]

Yahudilerin yaşam hakkı konusundaki çıkışları Osmanlı Devleti'nin son döneminde bolca konu edinilen bir mesele olmuştur. Yahudiler de artık dinî kimlikleri etrafında birleşmek ve bu kimlikleri için büyük mücadeleler verme gerekliliğini hissederek hareket etmişlerdir. Bu durum **Küçük Hikâye'**de ele alınır:

> "– Artık Yahudiler de yaşama hakkı kazanacak...
> diyor, seviniyor ve bana:
> – Siyonizm hakkında ne fikirdesiniz? diye soruyordu." (KH/1/339).

**Ashab-ı Kehfimiz** adlı hikâyede ise Filistin toprakları üzerinde yenice yükselmeye başlayan Yahudi devletine atıfta bulunularak Yahudilerin Siyonizm ideallerini gerçekleştirdiklerine değinilir:

> "Şimdi Arapların, Ermenilerin, hatta Kudüs'te Yahudilerin de ayrı birer devletleri var." (AK/3/161).

Ömer Seyfettin eserlerinde sosyal hayatı çok canlı nakledebilen önemli bir yazardır. Onun eserlerinde sosyal hayat, durağanlıktan sıyrılmış içinde bulunduğu şartları ve durumu izah etme vazifesi de bulunan önemli bir unsurdur. Yazar, eserlerine çeşitli inanış ve yaşam biçimlerini kusursuz şekilde yansıtmıştır. **Düşünme Zamanı** adlı hikâyesinde İstanbullu Yahudi bir esnafın sıradan bir günü bağlam içinde verilir. Bu hikâyede Yahudi'nin aslında esnaf kimliği dinî kimliğinin önüne geçse de yazar, adı verilmeden özellikle dinî kimliğiyle Yahudi esnafı ve onun dükkânını anlatır:

> "Hızla camlı kapıyı itti. Dükkân sahibi şişman Yahudi, ürkmüş gözleriyle bu yeni gelenlere bir baktı. "Buyurun..." diyemedi. Yutkundu. Ödlek Murat

[429] Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 43, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 187.

büyük bir kabahat yapmış gibi kirli boynunu sivri omuzlarının arasına çekiyor, karnının üstünde yağlı ellerini daha beter sıkıyordu.

...

Yahudi, suratını ekşiterek tabakları getirdi. Bir dilimden fazla ekmek vermek istemiyordu." (DZ/2/299).

"Yahudi'nin on kuruşa aldığı ekmeği iki mecidiyeye satmak fırsatını kaçırmak elinden gelmezdi. Çok düşünmedi. Neşelendi. Tezgâhın altındaki kırmızı bezden çamurlu eteğini kaldırdı." (DZ/2/300).

**Hürriye Bayrakları**'nda da Yahudi bir esnaftan bahsedilir:

"Biraz ileride Yahudi'nin Kızlı Kahve'sindeki gramofon bu hareket ve nümayişlerden haberi varmış da o da gürültülere karışmak istiyormuş gibi bütün kuvvetiyle, eskiden ziyade bir gürültü çıkararak haykırıyor, uzaktan, el şakırtılarıyla ve "Yaşasın!" feryatlarıyla uğuldayan bir mızıka sesi yaklaşıyordu." (HB/1/305).

#### 3.12.3.1. Hz. Musa

İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamber. Hem Yahudilik ve Hristiyanlığa hem de İslâm'a göre büyük bir peygamber ve İsrailoğullarını Firavun'un zulmünden kurtarıp hürriyete kavuşturan bir liderdir. Hakkında Ahd-i Atik'in Tevrat dışındaki bölümleriyle Ahd-i Cedid'de kısmen bilgi bulunmakla birlikte onunla ilgili yegâne kaynak Tevrat ile Kur'ân-ı Kerîm'dir.[430]

**Hürriyete Layık Bir Kahraman** adlı hikâyede Allah'ın Tur dağında Hz. Musa ile görüşmesinin anlatıldığı Kur'an kıssasına atıfta bulunulur:

"Allah'la Tûr-ı Sina'da görüşen Musa'nın müminleri kaç kişiydi?" (HLBK/4/72).

---

[430] Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 31, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2016, s. 207.

#### 3.12.3.2. Haham

Yahudi din adamı[431] anlamına gelir. Tevrat ve diğer hikmet konularında bilgin kişi. Cemaatlerin çoğunda din bilginlerine, öğretmenlere, şohet veya benzeri bir bilgili kişiye verilen haham adı, İbranicede zeki, akıllı anlamına gelir.[432] Haham, dinlerin kaynaştırılması gibi çeşitli oluşum örneklerine yer verilen **Ashab-ı Kehfimiz** adlı hikâyede geçer:

> "Biz hocalar Saibiye ruhaniyeleriyle, hahamlarla, Hristiyan rahipleriyle itilaf etmeliyiz." (AK/3/140).

### 3.17. Din ve Büyü İçerikli İnançlar, İşlemler

Ömer Seyfettin halkı anlamak ve halka aktarmak hususu üzerine önemle eğilen mühim bir kimliktir. Hikâyeleri halkı ve onların yaşamını gözler önüne serer. Buyaşam, içinde doğrusu, yanlışı ve çeşitliliğiyle canlı bir hayattır. Dinin halkın yaşamında tuttuğu yer oldukça mühimdir. Yazar halkın din ile ilgili algılayış ve yaşayışı hakkında hikâyelerde çeşitli konuları işler. Aşağıda, hikâyelerdeki din ve büyü içerikli inançlar ve işlemler hususundaki tespitlerimiz yer almaktadır:

#### 3.17.1. Büyü ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

İyi veya kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz. Olumlu büyülerde amaç işlemin sonunda büyü yapanın da, ondan etkilenenin de «hayrına» bir sonuç elde etmektir. Olumsuz olanları ise büyücünün, kendisine baş vuranın kötü niyetini bile bile yaptığı büyülerdir. Halk arasında bu türlü büyüleri yapanlar hoş karşılanmaz. Bunlardan büyücü (uzman) aracılığı ile yapılanlar olmakla beraber, çoğu kötülüğe niyetli kişilerin kendi başlarına uygulayabilecekleri

---

[431] "Haham", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b472bf4a32df9.57371934**,** 12.07.2018.

[432] Yusuf Besalel, "Haham", **Yahudilik Ansiklopedisi,** C. 1, 3 C, İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın Anonim Şirketi, 2001, s. 197.

işlemlerdir; reçeteleri ya kulaktan kulağa öğrenilen ya da bu işler için düzenlenmiş kitaplarda bulunan şeylerdir.[433]

#### 3.17.1.1. Büyücülük/Üfürükçülük

Tabiat üstü güçler yardımıyla tabiatı etkileyerek olağanüstü sonuçlar elde etme esasına dayanan faaliyetler[434] için kullanılan bir terim olan büyü, hikâyelerde din ile bağlantılı olarak yer almış; büyüden ziyade o işle meşgul olan kişi üzerinde hikâyelerde daha çok durulmuştur. Hikâyelerde insanların, bilim ve tıptan ziyade büyücü ve üfürükçülerin kapısını çalmaları yazar tarafından eleştirilmekle beraber bu kişileri kimlerin hangi amaçla ziyaret ettiklerinin de ayrıntılı bilgisi verilmiştir. Özellikle **Türbe** adlı hikâyede büyücü/üfürükçü olan Şefika Molla'nın meziyetleri belirtilerek halk arasında ne denli güven kazandığı kendisine gelen birbirinden farklı ihtiyaçlara sahip kişilerin profillerinden ortaya çıkmaktadır.

> "Üfürükçülüğü, sofuluğu, büyücülüğü kalplerde meçhul bir korku uyandırırdı." (Tür./3/216).

Aynı hikâyede büyücülerin kapısının hangi amaçla çalındığı ve kimlerin bu kişileri ziyaret ettikleri sıralanır. Büyücünün "tedavi" şeklinin ise kişinin ihtiyacına göre değiştiği anlaşılmaktadır. Büyücelerin bazen yalnızca okuyarak, bazen muska yardımıyla bazen ise kurşun dökme suretiyle kapılarını çalan kişileri tedavi ettikleri **Türbe** adlı hikâyede sıralanmıştır:

> "Kısmet için genç kızlar, imtihana yakın zihinleri açılmak için mektepliler, çocuğu olmayan kısır kadınlar, kazanamayan tüccarlar, bir şeyini kaybetmiş efendiler, kocalarını kıskanan hanımlar, sevgililerine kavuşamayan âşıklar, tezkere alamayan askerler, terfi edemeyen zabitler, vereminden tutunuz da frengisine, belsoğukluğuna kadar her türlü hastalar, kötürümler, körler,

---

[433] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Folkloru,** s. 104-107.
[434] Hikmet Tanyu, "Büyü", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 501.

dilsizler, sağırlar hep Şefika Molla'ya gelirler, kendilerini ona okuturlar, muska alırlar, üzerlerine kurşun döktürürler, ondan şifa, ondan ümit beklerlerdi." (Tür./3/215-16).

Üfürük kelimesinin anlamını «okuyup üflemek» deyimi açıklar; hastalığın sağalması isteniyorsa duaların, dileklerin etkisini hastanın vücuduna yaymak için, tabiatüstü zararlı varlıkların kötülüklerinden korunmak söz konusu ise, çevreye, etraftaki eşyaya, bu varlıkları ürkütecek sözleri eriştirmek için yapılan işlemdir bu. Üfürükçü deyimi günümüzde bu türlü akıl ve bilim-dısı eylemlerle cahil insanları aldatan ve sömüren kişiler için kullanılır, kötüleyici bir anlam kazanmıştır.[435] Ömer Seyfettin **Pireler** adlı hikâyesinde hasta olan kişilerin güncel tıbbi tedavi metotlarından faydalanmak yerine gelenekselleşmiş sağaltma uygulayıcılarından olan üfürükçülerden medet umulduğundan bahseder:

"Siz istersiniz üfürük..." (Pir./3/380).

### 3.17.2. Cin ve Peri ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

#### 3.17.2.1. Cin

Sözlükte "örtmek, örtünmek, gizli kalmak" anlamındaki cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili olan cinnî "örtülü ve gizli şey" manasına gelir. Terim olarak "duyularla idrak edilemeyen, insanlar gibi şuur ve iradeye sahip bulunan, ilahî emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kâfir gruplarından oluşan varlık türü" anlamına gelir. Cinlerin atalarına cân adı verilir. Gûl, ifrit gibi çeşitli türlerden oluştuğu kabul edilen cinler eski Araplarda bazen hin kelimesiyle ifade edilmiştir. "Görünmeyen varlık" anlamında her melek cindir, fakat her cin melek değildir. Bununla birlikte İslâm âlimleri meleklerin cinlerden ayrı bir tür olduğunu belirterek cin kelimesinin insan ve

[435] Pertev Naili Boratav, **age.,** s. 116.

melek dışındaki üçüncü bir varlık türünün adı olarak kullanılması gerektiğini belirtmişlerdir.[436]

Cinler insanlarla bazen iyi bazen kötü ilişkiler kurabilirler. Ellerinden her şey geldiği için yapamayacakları hiçbir şey yoktur. Kızdırılmazlarsa veya kendilerine bir kötülük yapılmazsa genellikle kayıtsız kalırlar.[437]

Ömer Seyfettin hikâyelerinde cinlerden de bahsetmiştir. Diğer halk inanışlarına nazaran daha sınırlı bir bahsediş olmasına rağmen anlattıklarında cinler ile ilgili çeşitli detaylar göze çarpar. **Ezelî Bir Roman** adlı hikâyede saadet içindeki bir çiftin yanına gelen cin tasviri yapılmıştır. Yaşlı, çok kısa boylu olmasının yanında boyundan uzun ak sakallara sahip, gür sesiyle ortalığı inleten bir varlık olarak aktarılan cin, gece vakti ağaçlıkların arasında çiftin karşısına çıkmıştır.

> "Büyük mermer havuzun fıskiyelerindeki çanağa bir ihtiyar ecinli oturmuş, onlara gülüyordu. Beyaz sakalı bir karış boyundan çok uzundu. Kırmızı külahının kocaman sırma püskülü sol omzuna düşüyor, kahkahası asabı yırtan bir intirakla bütün koruyu çınlatıyordu." (EBR/3/100).

Hikâyenin devamında cinlerin sahip oldukları olağanüstü yeteneklerden de bahsedilir:

> "Ecinli cüce, oturduğu istiridye şeklindeki çanaktan havuza atladı. Durgun suyun üzerinde, bir halıya basıyormuş gibi, batmadan yürüdü." (EBR/3/100).

#### 3.17.2.2. Peri

---

[436] M. Süreyya Şahin, "Cin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 8, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 5.

[437] Ayşe Duvarcı, "Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar", **Bilig,** S. 32, 2005-Kış, s. 132.

Cinlerin dişileri peri adıyla anılırlar.[438] Peri güzelliğin simgesi olmakla beraber ürperti veren bir anlamı da içinde barındırır. Nitekim eski Türklerde aynı zamanda görünmeyen zararlı bir varlık şeklinde kabul edildiği anlaşılmaktadır.[439]

Ömer Seyfettin, ironik bir üslup ile kaleme aldığı **Perili Köşk** adlı hikâyesinde peri inancı ve bu inanış etrafında çığ gibi büyüyen inanmaları işlemiştir. Hikâyede, peri ve onun gibi diğer olağanüstü varlıklar konusundaki merak, bilinmezliğin sebep olduğu korku ve kemikleşmiş kabulleri perili kabul edilen köşk merkeze alınarak ve o köşkün etrafında yaşayanların şüphe götürmez anlatımlarıyla desteklenen halk inancı unsurlarına yer verilmiştir. Hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla ortak bir inanışın -her ne kadar gerçekçi temellere bina edilmese de- varlığı söz konusudur lakin yeni eğilimler artık olağanüstülükleri irdeleme ve sorgulama kapısını aralamış, bilinmezlere olan şüphesiz kabullere ise sırt çevirmeye başlamıştır.

> "– Efendim, bu köşkte peri vardır.
> – Ne perisi?
> – Bayağı peri! Gece çıkar. Evdekilere rahat vermez." (PK/3/269).
> "On senedir buraya girenler bir aydan ziyade oturamamışlar. Evvela peri görünüyor, sonra büyük büyük taşlar atıyor, nihayet gelip camları kırıyor, içerdekilere gece hiç rahat vermiyordu." (PK/3/269).

### 3.17.3. Din ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

#### 3.17.3.1. Arap Harflerinden Başka Bir Lisan ile Yazanlar Cehennem Azabına Çarptırılır

Kur'ân-ı Kerîm'de cehennem azabı çeşitli etkileriyle yakıcı olan ateşle tasvir edilmiştir. İbn Kesîr tarafından bir araya getirilen başlıca azap ayetlerinin incelenmesinden anlaşılacağı üzere ateş maddî bir ateş olup yakıtı insanlar ve yanma

---

[438] **Agy.,** s. 131.
[439] Nebi Bozkurt, "Peri", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 232.

özelliği bulunan taşlardan (yahut putlardan) ibarettir. Bu ateş alevlenen, sönmeye yüz tuttukça tekrar tutuşturulan, vücudu saran, tahripkâr yakıcılığı ile bedeni pişirip parçalayan ve iç organlara kadar nüfuz eden bir ateştir. [440]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde dikkati çeken önemli hususların başında halkın inanç dünyasının çeşitliliği gelir. Eserlerde geçen mahallî unsurlar içinde halkın kendince kabul ettiği ve uyduğu garip, ilkesel, gerçek dışı pek çok uygulama ve günah olarak nitelediği çeşitli davranışlar vardır. Her ne kadar bu davranışlar günah olmasa da halkın belleğine toplumsal bir kabul olarak kodlanmıştır. Aynı zamanda halkın yasak olandan kaçınmak için bir çeşit tehdit yahut ikaz olarak gördüğü bu kalıp durumlar hikâyelerde gördüğümüz kadarıyla fazla sorgulanmadan kabul edilir. **Mahcupluk İmtihanı** adlı hikâyede Niyazi Molla, Arap harflerinden başka bir alfabenin kullanılmasının cehennem azabına sebebiyet vereceğine inanır.

> "Huruf-ı Arabiyeden gayrısıyla yazan mazaallah cehennem azabına layık olur." (Mİ/4/336).

#### 3.17.3.2. Birine Okutmak

> "Ömründe ilk defa olmak üzere o gece uykusu kaçtı. Sabaha kadar uyuyamadı. Karısı hâlâ onu unutkanlıkla itham ediyor:
> – Bunamışsın ayol, git kendini Pabucu Büyük'e okut. diyordu." (MT/2/212-213).

#### 3.17.3.3. Çarpmak/Çarpılmak

Bir insanın aklını oynatması, bir yerine inme inmesi, kısa süre için de olsa sayrılanması (hastalanması) halk dilinde değişik yorumlara yol açar. Bu yorumların başında çarpılma gelir. Çarpılmanın halk inançlarına göre tek nedeni yapılmaması gereken işin, bir eylemin yapılması, söylenmemesi gereken bir sözün söylenmesidir.

---

[440] Bekir Topaloğlu, "Cehennem", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 7, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 230.

Çarpılmanın çok değişik nedenleri vardır: Kötü söz söylemek, gece sokağa su dökmek, kutsal bir yapı yıkıntısını kirletmek, orada uyumak, oradan "bismillah" demeden geçmek, ermiş biri için kötülük etmek, onun arkasından kötü söz söylemek, anaya babaya el kaldırmak gibi yasak işler yapmak.[441]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde çarpılmak sıkça verilen halk inanışları arasındadır. Âlimin sözlerini hiçe saymak, mübarek bir hayvana gereğince muamele etmemek ve sebebi belirtilmeden sadece çarpılma olayının aktarılması şeklinde hikâyelerde çarpılma örnekleri yer almaktadır:

> "– Ne demek evveli Şam, ahiri Şam?
> – Yani mutlaka bir gün gâvur gelecek, İstanbul'dan, Anadolu'dan bizi sürecek. Bütün Müslümanlar Şam'a toplanacak.
> – Yuha... Amma batıl fikir ha!
> – Sus yavrum, öyle söyleme, çarpılırsın...
> – Niçin çarpılırım?
> – Bunu büyük ulema efendilerimiz buyurmuşlar...
> – Onlar ne biliyorlarmış?
> – Onlar her şeyi biliyorlar." (PTÇ2/1/374).
> "Attan, eşekten farkı olmayan bir hayvana binince insan nasıl çarpılabilirdi? Çarpılmak neydi? Hem şimdiye kadar kim çarpılmıştı? Ömründe hiçbir çarpık adam gördüğünü hatırlamıyordu." (Deve/3/195).
> "Kiracılardan ikisinin yüreğine inmiş, üçünün evlatlıkları çarpılmış, birisinin karısı korkudan altı aylık çocuğunu düşürmüştü." (PK/3/269).
> "Seni hemen oracıkta çarpar." (PK/3/273).

#### 3.17.3.4. Deveye Sadece Kâbe'ye Giderken Binilir

[441] İsmet Zeki Eyüboğlu, **age.,** C. 1, s. 100.

"– Ne kadar yük vurulursa zararı yoktur. Ama sakın ola üstüne binmemeli. Ha melaikeye binmişsin, ha deveye! Deveye yalnız Kâbe'ye giderken binmek caizdir. Kâbe yolunun gayrısında deveye binen maazallah hemen çarpılır. Eti kemiği birbirine karışır." (Deve/3/194).

#### 3.17.3.5. Evden Çıkmadan Önce Koruyucu Dualar Okumak

Farklı ruhi ve fiziki yaratılışlarından dolayı olaylar karşısında değişik tepkiler gösteren insanlar, kendilerinin vermedikleri ya da veremedikleri niceliği ve niteliği kişiden kişiye, olaydan olaya değişim gösteren ödül ve cezayı -bir nevi- Allah'a havale eder, Allah'tan isterler.[442] Duanın ana hedefi insanın Allah'a hâlini arz etmesi ve O'na niyazda bulunması olduğuna göre dua kul ile Allah arasında bir diyalog anlamı taşır. Bunun gerçekleşmesi için önce Allah insanı kendi varlığından haberdar etmiş, insan da varlığını benimsediği bu yüce kudret karşısında duyduğu saygı ve ümit hisleri sebebiyle kendisinden daha üstün olanla irtibat ihtiyacını duymuştur. Dua böyle bir irtibat neticesinde insanın bir taraftan kendi ihtiyaç ve eksiklerinin telafisini, diğer taraftan daha mükemmele ulaşmasını hedefleyen bir diyalog vasıtasıdır. Bir başka söyleyişle dua sınırlı, sonlu ve aciz olan varlığın sınırsız ve sonsuz kudret sahibi ile kurduğu bir köprüdür. Bu sebeple insan tarihin hiçbir döneminde duadan uzak kalmamıştır.[443]

**Türbe** adlı hikâyede, inancına sıkı sıkıya tutunmuş Şefika Molla'nın hayatından bir kesit anlatılır. Yaşamını günah ve sevap ölçüsüne göre çizmiş bu kadın, sığınma ihtiyacı hissettiği her durum karşısında koruyucu dualar ile teslimiyetini göstermektedir. Aslında hikâyede aktarılan kısımdan anladığımız kadarıyla, Şefika Molla'nın koruyucu dua okuma maksadını çoğunlukla korkuları oluşturmakta ve bu

---

[442] Veysi Sevinçli, "Türk Kültüründe Alkış/Kargış ve Adilcevaz Örneği", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** S. 52, 2015-1, s. 99.
[443] Osman Cilacı, "Dua", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 529.

nedenle iradesinin dışına çıkan her bir durum için Allah'a teslimiyetini ihtiyaca uyguna seçilmiş dualar okuyarak taçlandırmaktadır:

> "Şefika Molla, uzunca bir hırsız, bir yangın duası okudu. Eve, bahçeye doğru üfledi." (Tür./3/218).

#### 3.17.3.6. Hacca Gidenlerin Evlerinin Kapısı Yeşile Boyanır

Ömer Seyfettin, **Beyaz Lale**'de devrinin bir âdetinden bahseder. Müslüman halktan kimseler, hac ibadetini ifa edip evine döndüğünde evinin kapısını yeşile boyarmış. Bu da o haneden hacca gidenlerin olduğunu gösterirmiş:

> "Hem bu kapı... Bulgarya'daki Türkler bile Allahlarının Arabistan'daki evine gidip hacı oldukları vakit dönüşlerinde kapılarını yeşile boyamamışlar mıydı?" (BL/2/32).

#### 3.17.3.7. Kıyamet Günü ile İlgili İnanışlar

#### 3.17.3.7.1. Sırat Köprüsü

> "Evvelden her sabah gider, kurbanlığını okşar, koklar, öper, onun yumuşak, kar gibi temiz ve beyaz sırtında Sırat köprüsünü nasıl rahat rahat geçeceğini tahayyül ederdi." (Tos!/3/187).
>
> "Sırma dalgalı bir başak deryası üstüne kurulmuş geniş, tehlikesiz bir Sırat Köprüsü'ne benziyordu. Evet bu köprü "şehir" denen kötülük, terbiyesizlik, fenalık cehenneminden insanı sanki ezeli bir sükût, bir necabet cennetine götürüyordu." (ANİ/3/203).

### 3.17.4. Evliya ve Türbe ile İlgili İnanışlar

#### 3.17.4.1. Evliya

Allah dostu anlamında bir tasavvuf terimi. Velî sözlükte "yardım eden, koruyan; yardım edilen, korunan" anlamlarına gelir. Kelimenin çoğulu olan evliya Türkçede tekil anlamda da kullanılır.[444]

Evliya inancı Türklerde sosyal hayat ile her daim iç içe olmuştur. Halk her devirde evliyalardan medet ummuş, sıkıntılarını hafifletmede, dertlerine devacı olarak onları aracı kılmıştır. O nedenledir ki evliyalar ve onların bulundukları düşünülen yerler her zaman kutsal sayılmış ve bu yerlere hürmet gösterilip ziyaretgâh hâline getirilmiştir. **Perili Köşk** evliya inancının ulaştığı boyutları eleştirmek adına, ironik anlatımla kurgulanarak evliya inancı özelinde "batıl inançlar" ile somut veriler ışığında hüküm veren realizmin karşılaştırıldığı önemli bir hikâyedir. Ömer Seyfettin'in hurafe inançlara açtığı savaşın önemli bir örneği olan **Perili Köşk**'te, olup biten bütün olağanüstülükleri evliya üzerinden aklamaya çalışan dolandırıcı bir ev sahibinin yaptıkları anlatılır:

> "Köşke dair bin türlü hikâyeler işitmeye başladılar. Sözde burası eskiden kabristanmış. Mutfağın olduğu yerde beş yüz senelik bir evliya yatıyormuş." (PK/3/273).

#### 3.17.4.1.1. Gaipten Haber Verme

Türk halkının veli olduğuna inandığı yaşayan bir kişiyi ziyaret etmesini, Anadolu'daki tasavvuf kültürünün etkisi olarak değerlendirebiliriz. Ayrıca bu durumu, geleneğin hâlâ devam ettiğinin ve bu kültürün köklerinin ne kadar derin ve güçlü olduğunun bir göstergesi olarak da değerlendirebiliriz. Veli (şeyh), takipçileri gözünde sıradan bir insan değildir; Allah tarafından insanlığa yol göstermek üzere seçilmiş kutsal bir kişidir. Diğer bir ifadeyle Allah ile insan arasında bir aracıdır. Şeyhe (veli), bağlıları tarafından atfedilen kutsiyetin merkezinde "bereket" kavramı vardır. Şeyhin

---

[444] Süleyman Uludağ, "Velî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 43, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 25.

kutsal pozisyonu bereket sahibi olması ve müritlerini de bereketinden yararlandırması ile açıklanır. Aynı zamanda insanlar üzerindeki etki ve gücün de temellendirilmesini sağlar. Şeyhin kendisi dışında, onun soyundan gelenler ile etkinliklerini sürdürdüğü tekkesi de bereketin cisimleşmiş unsurları olurken, eşyalar, mekânlar, insanlar, olaylar da bereket sahibi olabilirler. Bereket kavramının dışında şeyhin manevi gücünün göstergesi olan kavram "keramet"tir. Keramet tasavvufi bağlamda şeyh ya da veli tarafından gerçekleştirilen mucizelere işaret etmektedir.[445] Evliyaların kerametlerinden biri olan gaipten haber verme **Kurumuş Ağaçlar** adlı hikâyede işlenmiştir:

> "Sabah namazını henüz bitiren Karababa'yı seccadesinde buldu. Bu şeyh vaktinin en büyük erenlerindendi. Tekkesi ümitsizlerin mabediydi. Deli Murat'ı görünce gülümsedi:
> – Hoş geldin, seni bekliyordum. dedi.
> – Beni mi?
> – Evet.
> – Niçin?
> – Hacca gitmek istiyorsun, değil mi?
> ...
> Deli Murat nu her şeyi bilen, her şeyi gören, gaipten haberdar, mübarek ihtiyarın ellerine sarıldı. Öptü." (KAğ/4/148).

Evliyaların bir niteliği, yaşadıkları sürece ve öldükten sonra akıl-dışı işleri başarma gücünde olmalarıdır. Peygamberlerin olağanüstü işlerini göstermek için kullanılan "mucize" deyimine karşılık bunlarınki "keramet" kelimesiyle gösterilir. Halk inanışında mucizelerle kerametleri birbirinden ayıran belirli bir sınır pek görülmüyor. Enbiya kıssalarında sözü geçen olağanüstü işlerden birçoğuna evliya

[445] Muammer Ak, "Türk Halk Dindarlığı ve Evliya İnancı: Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,** S. 86, 2018, s. 105.

kerametlerinde de rastlıyoruz.[446]Evliya mezarlarına insanların en çok gitme sebeplerinden biri de istediklerine kavuşmada bu ulu kişileri vasıta kılmaktır. Hikâyelerde evliya, yatır gibi ulu kişilerin mezarlarından uğrak yer olarak bahsedildiği anlaşılmakta çeşitli türbelerin bu amaçla ziyaretgâha dönüştüğüne örnekler barındırmaktadır. Adak adamak, ona bir dileğin gerçekleşmesi için baş vurmaktır. Adayan kişi bu eylemiyle, yatırın kendisi ile Tanrı arasında bir çeşit aracılık yapacağına inanmıştır.[447] **Nezle** adlı hikâyede de bunun bir örneği görülmektedir. Evlenmek isteyen Masume Hanım'ın bu isteğinin gerçekleşmesi için başvurudğu çeşitli yöntemlerden bahdedilir:

> "Adaklar adadı. Bakıcılara, niyet kuyularına, Tezveren Dede'ye gitti. İstediği bir türlü gelmiyordu." (Nez/4/234).

#### 3.17.4.2. Evliya Mezarlarını Kandille Aydınlatmak

> "Acaba içinde hangi zat yatıyordu! Ah buralarda evliya bir tane mi idi? Çocukluğunda hatırladığı bu geniş mezarlıkta yirmiden ziyade kandilli mezar vardı. Ne ise, çok şükür bir tanesini olsun bırakmışlardı." (Tür./3/220).

#### 3.17.4.3. Türbe Anahtarından Gelen Tükürüğü Yutanın Zihni Açılır

Ziyaret fenomeni dinî-sosyal hayat içerisinde "halk dindarlığının" önemli bir boyutunu oluşturan ziyaret inanç ve uygulamalarını teşkil eder. Türbe ziyareti, Anadolu'da kutsal mekânlara gitme davranışını içermektedir. Söz konusu olan inanç ve ziyaret; yatır, türbe, tekke, dede mezarı, ziyaret gibi çeşitli isimler ile anılan ve çoğunlukla veli, evliya, dede, baba vb. gibi isimlerle anılan kişilerin mezarlarının ziyaretini içermektedir. Ayrıca bu kişilerin manevi güç ve meziyetlerine inanılmakta ve bu kişilerin metfun oldukları kabul edilen yerlere belli dilek ve isteklerle ziyaretler yapılmaktadır. Bu bağlamda ziyaret dindarlığının temelinde veli inancının olduğu

---

[446] Sedat Veyis Örnek, **100 Soruda Türk Folkloru,** s. 42-43.
[447] **Age.,** s. 42.

görülmektedir.[448] Korku, çaresizlik, çağrışım gibi psikolojik nedenlerle beliren; geleceği bilmek isteğiyle bazı raslantı benzerlikleri iyilik ya da kötülüğün ön belirtileri olarak değerlendiren; bilimin ve geçerli bir dinin reddettiği birtakım doğaüstü kuvvetlerin varkğmı kabul eden, kuşaktan kuşağa geçen yanlış ve boş inanmalar[449] olarak Sedat Veyis Örnek tarafından **Etnoloji Sözlüğü'**nde tanımı yapılan batıl inanç, **Mehmaemken** adlı hikâyede işlenmiştir. Zekâsıyla ilgili problem yaşayan çocuğunu annesi elinden tutup Eyüp Sultan'a götürür ve orada türbenin türbedarı tarafından zihin açıcı işlem olarak çocuktan türbe anahtarını ağzına sokarak gelen ekşi suyu yutması istenir. Lakin çocuk işlemin tamamlanmasına izin vermediği için işler ters gider ve çocuğun zekâsı mevcut hâlinden beter bir duruma geriler:

> "Yine bir gün annem beni Eyüp Sultan'a götürdü. Türbedar ağzıma anahtar soktu. Sağa sola çevirdi. Ağzımda bir ekşilik peyda oldu. Yere şak diye tükürmeyeyim mi?
> Türbedar:
> – Hanım, senin çocuğun okumaz, anahtardan gelen mübarek tükürüğü tükürdü. Yutaydı zihni açılacaktı.
> dedi. Annem yalvardı, yakardı. Tekrar bir mecidiye vermeye kalktı. Fakat türbedar bir daha anahtarı ağzıma sokmadı. Ondan sonra ben mankafa oldum." (Meh./3/356).

#### 3.17.4.4. Türbede Bekletilen Üzümü Yiyenin Zihni Açılır

Türbeler üzerinden bir başka batıl inanç yine **Mehmaemken** adlı hikâyede işlenmiştir. Yazar, hikâyede şifa arama yolunda ilk durak olarak verdiği Eyüp Sultan'dan sonra sırayı Sümbül Efendi'ye bırakmıştır. Sümbül Efendi'de ise mekânsal bir ziyaret yerine mekânın kutsiyeti ve olağanüstülüğü devreye girer. Bu defa, zihin

---

[448] Muammer Ak, "Türk Halk Dindarlığı ve Evliya İnancı: Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,** S. 86, 2018, s. 96.
[449] Sedat Veyis Örnek, "Batıl İnanç", **Etnoloji Sözlüğü,** Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971, s. 42.

açıcı işlem için türbeye gitmek yerine orada bekletilmiş üzümü yemek şifanın kuralları arasında yer alır. Lakin üzümün hangi miktarda tüketileceği de şifasına etki etmektedir:

> "Bir gün annem beni Sümbül Efendi'ye götürdü. Türbeye üzüm koyduk. Bir hafta sonra ben almaya gittim. Gelirken yolda dayanamadım, hepsini yedim. Bir okka kadar bir şeydi. Annem duyunca:
> – Eyvah, şimdi birdenbire zihnin açılacak, deli olacaksın. Ulan, günde üç üzüm yiyecektin. Benim başıma gelenler ne? diye haykırmaya başladı." (Meh./3/356).

#### 3.17.4.5. Türbelere Müslüman Olmayanlar Girmez

Müslüman halkın, halk inançları bağlamında en kutsal gördüğü mekânların başında türbeler yer alır. Oralar, her türlü insanın istek, ihtiyaç ve dileklerinin en yetkili mercileri olarak vardır. İnsanlar bu mekânlar etrafında şekillenen pek çok uygulamayı benimsemişler, o mekânın sahibine de büyük bir hürmet ve saygı göstermişlerdir. Türbelere sadece yakın çevrenin inananları değil civar semt ve şehirlerden de insanlar akın etmiş; türbede yatan zatın hürmetine buraları ziyaretgâh hâline getirmişlerdir. Hem türbeye hem de türbede yatan zât-ı muhtereme saygıda kusur etmeyen halk, bu nedenledir ki kendi kutsallarına, inanmayanların el uzatmasını istememiş hatta bazen bu konuda oldukça katı davranmıştır. İnançlarını oldukça yoğun yaşadığı bilinen bu kimseler, türbelere gayrimüslimlerin girmelerini kesinlikle kabul etmemişlerdir. Bu bağlamda **Türbe** adlı hikâyede gayrimüslimlerin türbeye girmelerinin hoş karşılanmadığına yer verilir:

> "İki şapkalı konuşarak türbenin içine girmişlerdi. Hiçbir türbeye, bir evliyanın yanına gâvur girer miydi? Şefika Molla yere düşecekti. 'Müslüman yok mu, ümmet-i Muhammet, imdat, imdat!' diye bağırmamak için ağzını açıyordu." (Tür./3/220).
> "– Ah, ne günlere kaldık! Nasıl tahammül ediyorsun oğlum. Bir zatın, bir evliyanın yanına, bir türbeye şapkalı gâvurlar giriyor da siz Müslümanlar eşşek gibi bakıyorsunuz." (Tür./3/221).

### 3.17.5. Fal, Rüya Yorumu, Gelecekten Haber Verme

#### 3.17.5.1. Falcı

Ömer Seyfettin falcılardan genellike olumsuz şekilde söz etmiştir. Halkın en etkili kandırılma yöntemlerinden biri faldır. Hikâyelerde karşılaşılan falcılar genellikle yaşlı, ilim yoksunu, halkı kandırma potansiyeli yüksek ve kişiler üzerinde tesire gücü yüksek kimselerdir. Fala ve falcılara başvuran kimselerin genellikle güncel bilimsel gelişmelerden habersiz, inanmaya hazır bulunuşlukları yüksek ve çaresiz oldukları sıralanabilir.

**Asilzadeler** adlı hikâyede hayata çeşitli şekillerde tutuanan bir dolandırıcının falcılık da yaptığından bahsedilir:

> "Bu makalede otuz sene evvel Salih Paşa'nın Tunus'ta dilencilik ettiği, İstanbul'da evvela falcılığa girişerek sonra dizanteriye ilaç vermeye başladığı, dizanteri ilacı sayesinde saraya mensup bir akağasıyla bir harem ağasının yirmi beş senelik memelerini iyi ettiği, mahareti duyulunca saraya alınıp o günden itibaren dizanteri tedavisine siyaset karıştırdığı ifşa olunuyordu." (Az./4/171).

Ömer Seyfettin, **Hayırlı Bir Fal** adlı hikâyesinde yaşlı ce cahil bir falcıdan bahseder. Hikâye aynı zamanda yazarın fal ve büyü konusundaki görüşlerinin en somut hâli netiliğindedir:

> "Hoca Ahmet Bey, yyetmiş yaşında, dünyadan elini eteğini çekmiş eski bir falcı. Ne gazete okur, ne hâdisatı takip eder. Vükelânın, fırkaların, devletlerin ilâh… isimlerini bile bilmez." (HBF/NHP/861).

#### 3.17.5.2. Remil

Remil, arapça kum demektir. Dilimizde remil şeklinde söylenir. Kum üzerine parmakla, kağıt üzerine kalemle birtakım noktalar sıralamak, her iki nokta arasına

çizgi çizmek suretiyle vücuda getirilen şekle bakıp istikbalden haber vermek ilmine ilm-i reml derler.[450]

Ömer Seyfettin, **Hayırlı Bir Fal** adlı hikâyesinde yaşlı bir falcıdan bahseder. Bu falcı yaşadığı zamanın gelişmelerinden habersiz, okuyup gelişmeye kapalı ve bir ayağı çukurdadır. Kendisine gelen müşterisine isteğinin ne olduğunu sorar. Sonrasında da çeşitli bilgiler ister:

> "Falcı: –"Söyle, nedir bakalım?
> – Gaipten bir şey soracağım.
> – Pekâlâ, ismi?
> – Enver, köleniz.
> – Babasınınki?
> – Hacı Ahmet kulunuz…
> – Anasının ismi?
> – Ayşe cariyeniz…
> – Beş dakika sabredin sonra inşallah söylerim." (HBF/NHP/861).

Remil dökmek için gerekli bilgileri alan falcı bu bilgiler ışığında remil dökmeğe başlar:

> "İhtiyar falcı yanındaki rahleden sarı bir defter çeker, divitini açar. Bir saz kalem çıkarır. Remil dökmeğe başlar." (HBF/NHP/861).

Aynı hikâyede remil dökmenin keramet olmadığından ve bir çeşit ilim oluşundan falcının ağzıyla bahsedilir:

> "Falcı: –Ben keramet falan söylemiyorum. Remil ne diyorsa onu söylüyorum." (HBF/NHP/862).

#### 3.17.5.3. Tefeül

[450] Ahmet Talât Onay, **age.,** s. 386.

Tefeül, sözlük anlamıyla fal açma, fala bakma, uğur sayma, hayra yorma anlamlarındadır. Edebî bir kavram olarak tefeül, özellikle kitap falı olarak bilinir. Kutsal kitapların, tanınmış şairlerin divanlarının veya dinî, tasavvufi eserlerin bir niyet veya dilek tutularak rastgele açılması neticesinde, ilk göze çarpan ifadelerin okunarak yorumlanması, "tefeül, tefeül etmek" olarak tanımlanmıştır. Tarihin en eski uğraşılardan biri olan falcılık, İslam kültüründe iyi karşılanmamaktadır. Ancak tefeül gibi, "gelecekle ilgili olumlu yorumları" içeren fal çeşitleri, kültür ve edebiyat alanında oldukça yaygındır.[451]

**Bahar ve Kelebekler** adlı hikâyede kadınların eğlence hayatlarından bahsedilir. Soğuk ve kasvetli kış gecelerinin kadınlar için en büyük eğlencelerinden biri de tefeül etmektir. Bunun için genç kızlar içlerinden birinin evinde toplanır. Tefeül için seçilen kitaplar ile kış gecelerini daha eğlenceli hâle getirirler:

> "Toplanır aramızda müşaade eder, kış geceleri divanlardan tefeül ederdik, mevsimler bile bir eğlence idi." (BVK/1/178).

Hikâyeden anlaşıldığı üzere tefeül, terimsel anlamı olan büyüsel ve ilimsel bir amaç taşımaktan ziyade özellikle uzun ve soğuk kış gecelerinde eve mahkûm olan gençlerin eğlenme aracı olarak yer alır. Maksat eğlenme olduğu içindir ki uygulamada çeşitlenmeye gidilerek yalnızca divanlardan değil tabiattan da tefeüle sebep unsurlar bulunduğundan bahsedilir:

> "– Ne gibi olacak, bahar da her mevsim gibi bir eğlence vesilesiydi. Biz bir senelik hayatımızı baharda tefeül eder, güler, eğlenir, oynardık. Ah bu tefeül... Pek şairane, pek latif, pak hassastı. Daima doğru çıkardı. Hepimiz itikat ederdik." (BVK/1/179).

---

[451] Ali Fuat Bilkan, "Tefeül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur'un Adı", **Millî Folkor,** Yıl: 22, S. 85, 2010, s. 133-134.

Genç kızların kendi zamanlarında en tipik eğlence yöntemlerinden biri olan tefeül hem soğuk kış günlerinde vaktin güzel geçmesine vesile olmuş hem de biten zorlu mevsimle beraber gelen baharın da muştusunu barındırmıştır. Nasıl ki kışın tefeül kitaplardan yapılmaktaysa baharın gelmesiyle beraber tefeül unsuru tabiata doğru kaymıştır. Doğada yapılan tefeüle örnek kelebeklerdir:

> "– Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmaya, yapraklar yeşillenmeye, çimenler baş göstermeye başladı mı bizim gözlerimiz artık odalarda duramazdı. Bahçeye koşar, baharın ortasında gezinirdik. İlk göreceğimiz kelebek bir senelik talihimizdi. Onu tecessüs ederdik. Onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için mâniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları atardık. Sarı veyahut siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik." (BVK/1/179).

İlk görülen kelebek, onun hangi renk olduğu, kelebeğin tek mi yoksa küme hâlinde mi bulunduğu tefeülden çıkarılacak sonuçlar bakımından önem taşımaktadır:

> "– Çünkü kelebeklerin birer manaları vardı. Ah, siz bunları bilmez, bunlara itikat etmezsiniz. Beyaz kelebek saadete, talihe... Pembe kelebek sıhhat ve afiyete... Sarı kelebek kedere ve hastalığa... Siyah kelebek felakete, matem ve ölüme delalet ederdi. Beyaz kelebek görünce talihimizin o sene açık olduğuna, mesut olacağımıza kail olurduk ve bahar çiçekleri altında beyaz kelebeğin şerefine semâiler okurduk.
>
> Büyük nine devam ediyor, ilk defa küme hâlinde görülen kelebeklerin de umumi manalarını anlatıyor, beyaz kelebek kümelerinin zenginliğine, pembe kelebek kümelerinin bolluğa, sarı kelebek kümelerinin kahtlığa, kırmızı kelebeklerden müteşekkil ve pek nadir görülen meşum kümelerin mutlaka kanlı bir muharebeye, siyah kelebek kümelerinin fetrete, padişahın öleceğine işaret olduğunu söylüyor, uzatıyor, büyük vakalardan evvel hep bu kümeleri o vakitki kadınların müşahede ederek erkeklerine haber verdiklerini hikâye ediyordu. (BVK/1/179-180).
>
> "Kelebeklerle tefeül etmek... Bu pek hoş olacaktı." (BVK/1/181).

### 3.17.5.4. Rüya

Sözlükte "görmek" anlamındaki rü'yet kökünden türeyen rü'yâ kelimesi uyku sırasında zihinde beliren görüntülerin bütününü (düş) ifade eder. Sözlük anlamı aynı olan hulm (çoğulu ahlâm) ise daha çok korkunç düşler için kullanılır. Hz. Peygamber, "Rüya Allah'tan, hulm ise şeytandandır" demiştir. Rüyaların rahmani olanına "rü'yâ-yı sâdıka, sâliha, hasene"; şeytani olanına "hulm" denilir.[452]

#### 3.13.5.2.1. Gelecekten İyi Haber Veren Rüyalar

Ömer Seyfettin bazı kahramanları için gelecekten haber alma metodu olarak rüyaları hikâyelerine konu eder. Hikâye kahramanları için geleceklerine yön vermede önemli birer köşe taşı olan bu rüyalar, çoğunlukla tek sefer değil sürekli olarak tekrarlanan rüyalardır. Rüyaları gören kişiler ise gördükleri bu rüyanın gerçekliğiyle yahut gerçekleşme ihtimaliyle ilgili şüphe beslemezler. Anlatının temel unsuru olarak hikâyede yerini alan rüyalar, genellikle rüyada görülenin gerçekleşmesi ile sonuçlanır. Tespit ettiğimiz rüya örnekleri hikâyelerde genel itibariyle iki şekilde yer alır. İlki gelecekten gelen haberci niteliğinde olan, kahramana iyi ve umut dolu haber getiren rüyalardır. Diğeri ise felaket habercisi olan rüyalardır.

**Kurumuş Ağaçlar** adlı hikâyede işlediği günahlardan büyük pişmanlık duyan ve hacca gitmek için günahlarının temizlenmesini bekleyen Deli Murat'ın hayatı anlatılır. Günahlarının temizlenmesi evresinde çeşitli iyilikler yapan bu kişi bir rüya görür ve o rüyanın sonrasında yaptığı bir iyilik neticesinde günahlarının temizlendiğine çeşitli mucizeler eşliğinde şahit olur. Başına gelecekler rüyasında malum olmuştur:

> "Bir gün çardakta kefaretinin kabul olunup da hacca gidebileceğini düşünürken daldı. Tatlı bir rüya görmeye başladı. Bir devenin üstünde, tek

---

[452] İlyas Çelebi, "Rüya", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 35, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2008, s. 306.

başına, çölün ortasında gidiyordu. Deve birdenbire durdu. Deli Murat uğraşıyor, bir türlü yürütemiyordu. Nihayet deve silkindi. Murat kumlara yuvarlandı. Gözlerini açıp "Hayırdır inşallah!" derken uşaklarının yol üstünde bir atlı ile uğraştıklarını gördü." (KAğ/4/149-50).

Azimli, çalışkan ve cesur bir Osmanlı kaptanının esir düşüşü ve bunun akabinde yaşadıklarının anlatıldığı **Forsa** adlı hikâyede esir düşen kaptan yıllar yılı özgürlüğüne kavuşup memleketine ulaştığının muştusunu rüyasında görmektedir:

"Bu, her gece uykusunda kendini kurtarmak için birçok gemilerin pupa yelken geldiğini gören zavallı bir Türk forsasıydı." (For./3/222).
"Fakat işte eskiden beri gördüğü rüyaları yine görmeye başlamıştı. Kırk senelik bir rüya... Türklerin, Türk gemilerinin gelişi...
Gözlerini kadit elleriyle iyice ovdu. Denizin gökle birleştiği yere yine baktı.
Evet, mutlaka geleceklerdi. Buna o kadar emindi ki...
– Kırk sene görülen bir rüya yalan olamaz!" (For./3/224).

#### 3.13.5.2.2. Gelecekten Kötü Haber Veren Rüyalar

Rüyaların geleceğe dair iyi ve önemli bilgiler haber etmesinin yanında yine geleceğe dair gören kişi için olumsuz ve müşkül durumlar hakkında da bilgi vermektedir. Bu tür kötü bir anlam dünyasını ve gelecek tasavvurunu temsil eden rüyalarda rüya gören kişiler genellikle gördükleri rüyanın tesirinden uzunca bir süre çıkamaz. Kısmen tekrarlanma özelliği olan bu rüyalar kimi zaman da tek seferlik bir ikaz niteliği taşımaktadır.

**İhtiyarlıkta mı, Gençlikte mi?** adlı hikâyede zenginliği tüm cihanın diline dolanmış olan Hasan Bey'in rüyasına giren derviş tarafından başına gelecek felaketi haber vermesiyle değişen ve zorlaşan hayatı anlatılır. Hikâyede, gelecek ile ilgili yaşanacak müşkül durumlar ile ilgili verilen felaket haberinin bir bir gerçekleştiği görülmektedir:

"Fakat bir gece rüyasında ona bir derviş göründü. Sordu ki:

– Ey Hasan Bey! Senin başına çok büyük bir felaket gelecek. İhtiyarlıkta mı gelsin? Gençlikte mi?
Cevap vermedi...
Göz kapakları düşer düşmez dün geceki derviş gene karşısına dikildi. Uzun ve beyaz sakalını kımıldatarak sordu:
– Ey Hasan Bey! Senin başına çok büyük bir felaket gelecek. İhtiyarlığında mı gelsin? Gençliğinde mi?
Gene sıçrayarak uyandı.
...
Rüyasına derviş gene geldi. Sualini tekrarladı:
– Ey Hasan Bey! Senin başına gayet büyük bir felaket gelecek. İhtiyarlığında mı gelsin? Gençliğinde mi?
Hasan Bey: – Gençlikte, gençlikte... diye bağırırken uyandı." (İG/2/44-45).

Rüyalar içinde barındırdıkları pek çok sembolle anlamını derinleştirmektedir. Kötücül rüyaların sembolü olan renklerden biri olan kırmızı **Ferman** adlı hikâyede yer alır ve gerçekleşecek olan kanlı bir ölümün haberini taşımaktadır:

"Rüyasında götürdüğü fermanın eriyerek kan olduğunu, sonra tufan dalgasının kırmızı alevler hâlinde bütün vücudunu sardığını görüyordu... Doğruldu: "Hayırdır inşallah..." dedi. Oturdu. Bir şeyler okudu. Döndü. Üç defa sol tarafına tükürdü." (Fer./2/104).

#### 3.13.5.2.3. Rüya Tabiri

İslam kültüründe rüyaların yorumlanması (tabir) yaygın bir uygulamadır. "Uykuda yaşanan olayların enfüsî ve âfâkî yönlerini ayırt edip bir karine ile onların ötesindeki hakikate geçme" demek olan tabir sembolik bir dilin çözümlenmesidir. Rüya tabiri yapanlara "muabbir", bu maksatla yazılan kitaplara "tâbirnâme" denilmektedir. Rüya tabir edenin rüyada görülen hayalî şekillerin iç ve dış yönlerini ayırt edip bir karine ile ötelerindeki hakikate ulaşması, rahmani olanını şeytani olanından ayırt edecek maharette olması gerekir. Çünkü bazı insanlara rüyada olaylar "filtrelendirilmiş" olarak, bazılarına da "filtresiz" gösterilir. Bu sebeple Taşköprizade,

eski Yunanlılar'da ayak takımının rüyalarına değil filozof ve devlet adamlarının rüyalarına önem verildiğini belirtir. Rüya tabircisinin Kur'an'da geçen teşbihleri ve sembolik ifadeleri bilmesi, rüyaları yorumlarken bunlardan yararlanması gerekir. Ayrıca kelimelerin etimolojisini, darbımeselleri, deyimleri iyi bilmelidir. Her ne kadar rüya tabirinin Allah vergisi olduğunu, dolayısıyla sonradan kazanılamayacağını ileri sürenler varsa da çoğunluk, onun sembollerle ifade edilen şifreleri çözmeye dayanan bir maharet sayıldığı ve bu hususta başarılı olmak isteyenlerin rüyanın cinsi, sınıfı ve tabiatı gibi hususları bilmesi, bunlardan birini diğeriyle telif etmeyi başarması ve yorumlamak istediği rüyanın nerede, nasıl, ne zaman ve kim tarafından görüldüğünü tesbit etmesi gerektiğini söylemektedir.[453]

**Teselli** adlı hikâyede rüya tabirine yer verilmiştir. Rüyayı gören kişi gördüğü rüyanın anlam dünyası hakkında bilgi sahibi değildir ve o rüyanın ne mana taşıdığını merak etmektedir. Rüyasını, rüya yorumlama becerisi bulunan yani rüyadaki sembol dünyası hakkında birikime sahip bir yorumcuya tabir ettirmek isteyen kahraman gördüğü rüyayı hiçbir detayı atlamadan anlatır. Rüya tabiri hususunda gerekli birikime sahip olan yorumcu hoca da rüyanın sembolik dilini çözerek özünde rüyanın ne anlam taşıdığı hakkında tabirde bulunur:

> "Sonra, Mirza ile karşılaşmazdan bir gece evvel gördüğü o rüya... İşte hatırlıyordu; kendi siyah at üstünde dar, çalılık bir yoldan giderken önüne bir yılan çıkmıştı. Bu yılan iki çatal dilini ona çıkarıyor, çalıların arasına kaçıyordu. Atından atlıyor, koşuyor, onu tutuyordu. Ama tutar tutmaz elleri kan içinde kalmıştı. Artık yılan filan yoktu. Sabahleyin yanına gelen ümera ile ulemaya bunu anlatmış, biri;

[453] **Agy.,** s. 309.

– Yılan tutmak zehir tutmaktır. Gam ile gussa[454] suretidir, demiş, ihtiyar hoca da:

– Şahoğlu galiba üzerinize geliyor. İnşallah onu tutacaksınız diye tabir etmişti." (Tes./2/178).

### 3.17.6. Keramet ile İlgili İnanışlar

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te "Ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum." olarak tanımlanır.[455] Keramet, tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü ve sıra dışı bir olay olup mahiyeti itibariyle mucizeden farklı değildir; aralarındaki fark meydana geliş şekliyle ilgilidir. Mucize peygamberlerden, keramet tam olarak ona bağlı olan velilerden zuhur eder. Ancak peygamber peygamberliğini iddia eder ve bunu ispat için mucize gösterir. Gösterdiği mucize ile inanmayanlara meydan okur. Peygamberi örnek alan veli ise velilik iddiasında bulunmadığı gibi kimseye meydan da okumaz. Birinde mucizenin izharı, diğerinde kerametin zuhuru söz konusudur. Mucize gibi kerametin de yaratıcısı ve hakiki sahibi Allah'tır.[456]

"– Ahmak, dedi, niye gördüğünü halka söyledin? Adam gördüğünü kaale geçirirse, kazandığı hâli kaybeder. Eğer sussaydın gördüğün keramete ölünceye kadar sahip olacaktın.

Kuru Kadı yere diz çöktü, ağlamaya başladı:

– Çok pişmanım, diye inledi, lütfet. Gel, beni gaflet uykusundan uyandır. Benim o görmüş olduğum ahval ne hikmettir? İçinde aklımı kaçırdığım bu mehabet, bu heybet nedir? Benimle senden başka onu gören oldu mu?

---

[454] Gussa: Üzüntü. **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b70288e6af6a7.83248002, 24.04.2018.

[455] "Keramet" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5be34ba34ec7d1.60096182, 07.11.2018.

[456] Süleyman Uludağ, "Keramet", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 25, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 265.

– Bir gören daha var. O "can" herkese görünmez.

– Kimdir?

– Bilmezsin.

– Başkaları görmedi de, biz ikimiz niçin gördük?

– "Şehitlik müjdesidir!" İkimizde mutlaka şehit düşeceğiz." (BVŞ/2/225).

"Secdeye kapandı. Gözlerinden yaşlar geldi. İşte hatiften[457] kendine hitap olunuyordu. Titreyerek doğruldu... İşte yarım asırlık ibadetten sonra keramete eriyordu. Yarın Yesevi gibi mezar çilesine girecekti. Demek Allah buna razı olmadı. Artık yarın sabah dünya yüzünde bulunmayacaktı. Erdiği kerametin huzuru içinde pencereye tırmandı. Hatifin çağırdığı tarafa, yukarıya doğru asabi bir hamle ile atıldı. Hemen aşağıya uçtu.

...

"Evet, halk zavallı adamcağızın nasıl haberi olmadan, keramete ererek, aceleyle yanlış tarafa uçtuğunu hiçbir vakit anlayamadı." (HBS/2/357-358).

"Hepsinin gözü gökteydi. Hepsi, Allah'ın işaretini gören müminler gibi dalgındı. Müphem bir vecd içindeydi. Yalnız kafilenin genç doktoru bu büyük manevi işarete sonradan görenleri de inandırmak için, mini mini Kodak'ını havaya kaldırmış, "fethün karib" müjdesinin fotoğrafını çekmeye çalışıyordu...

Genç şairler karargâhlarda kumandanlara, siperlerde zabitlere, neferlere hep parlak, mavi göğün –o gelirken gördükleri büyük müjdesini büyük bir imanla, büyük bir samimiyetle anlatıyorlar, onları da kendileri gibi bu büyük mucizeye inandırıyorlardı. Orada, Çanakkale'de ezeliyet fecrine gider gizli manevi yollara benzeyen uzun, nihayetsiz siperler içinde benim de –bilmem nasıl oldu- gelirken gördüğüm şeyin Tanrı eliyle yazılmış "fethün karib" müjdesi olduğuna şüphem kalmadı!" (Müj./2/362-363).

"O vakitten beri Yalnız Efe'ye rast gelen yok! Yazın yamaçlarda hayvanlarını süren Yörükler buraya her gece nur inerken gördüklerine yemin ederek anlatırlar.

---

[457] Hatif: Gaipten işitilen ses.

...

– Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için buradan kendini aşağıya atmış olmalı! dedim.

– Haşa! Tövbe! diye reddetti, o Allah'tan korkardı. Dini bütündü.

– Ee, havaya uçmadı ya.

– Sırroldu!

Gülerek sordum:

– Ne biliyorsun?

İri ela gözlerini kıptı. Delillerinden emin olan sade insanlara mahsus saf bir kanaatle:

– Ne bileceğim? dedi, sırrolmasa buraya her gece nur iner mi? " (YE1/2/396).

"İnsan uçacağına iman etse serçe kuş gibi uçar. Nitekim Aynaroz'daki papazlar uçacaklarına iman ettikleri için uçarlar, Hz. İsa efendilerinin yanına giderler. Hâlbuki ne kanatları vardır ne uçkuçları... Hatta ben seyahatim esnasında Ayranoz'da bir papazın havaya uçtuğunu, şu size bakan gözlerimle gördüm. Yemin ederim. Elinde tesbihi vardı. Salladı. Derin bir haç çıkardı. Göğe baktı. Tıpkı bir esîr gibi yavaş yavaş havaya yükseldi. On dakika sonra havada bir sinek gibi görünüyordu. Yarım saat sonra bir nokta kadar bile görünmedi. İşte orada siz imanın kuvvetini göreydiniz." (BB/4/214).

### 3.13.6.1. Sır Olmak

"Havva Hanım kendine geldiği zaman gün doğmuş, cüce gecenin gölgeleriyle sır olup gitmişti." (EBR/3/103).

"Bu peri daima çamlığın içine kaçıyor, orada sır oluyordu." (PK/3/273).

"Gizli bir şey söylüyormuş gibi yavaşça:

–Burası "Yalnız Efe"nin "sır" olduğu yerdir!

...

–Anlat bana baba, dedim, bu "Yalnız Efe" kim? Nasıl "sır" oldu?" (YE1/2/392).

"– Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için buradan kendini aşağıya atmış olmalı! dedim.

– Haşa! Tövbe! diye reddetti, o Allah'tan korkardı. Dini bütündü.

– Ee, havaya uçmadı ya.

– Sırroldu!

Gülerek sordum:

– Ne biliyorsun?

İri ela gözlerini kıptı. Delillerinden emin olan sade insanlara mahsus saf bir kanaatle:

– Ne bileceğim? dedi, sırrolmasa buraya her gece nur iner mi? ” (YE1/2/396).

### 3.17.7. Nazar ile İlgili İnanış ve Uygulamalar

Sözlükte “bakmak, görmek; düşünmek” anlamındaki nazar kelimesi Türkçede “beğenilen bir şeye kıskançlıkla bakmak ve zarar verecek şekilde onu etkilemek” manasında nazar etmek (göz değmek), Arapçada ise nazra şeklinde kullanılır. Nazar kavramı, daha çok kıskançlık duygusunun eşlik ettiği zarar verici etkiye sahip göz ve bakışla ilişkilendirilse de herhangi bir canlı yahut objeye yönelik hayranlık ve övgü sözleri de etkisi açısından nazar kapsamında görülmüştür. Nazar, esasen kıskançlık veya beğeni dolu bir bakışla ortaya çıksa da güzel bir insanı yahut bir şeyi tedbirsizce övme sonucunda da oluşabilmektedir. Bazen insanın bu yolla kendine, eşine, çocuklarına ve hayvanlarına da zarar vermesi mümkündür.[458] Nazardan korunmak için başvurulan önlemlerin bir kısmının dua olduğu görülmektedir. Felâk ve Nâs sûrelerini okumak, “maşallah”, “barekellah” gibi dinî metinlerin yazılı bulunduğu kolyeler taşımak bu türdendir.[459] Halk arasında herhangi bir özelliğiyle göze batan bir kişinin, bitkinin, çiçeğin, hayvanın kısacası canlı ya da cansız varlıkların hayranlıkla övülmesinin ardından, nazar değme olayının meydana gelmemesi için, “maşallah”, “Nazar değmez inşallah” gibi sözlerin söylenmesi istenir.[460]

---

[458] Salime Leyla Gürkan, “Nazar”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 32, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 443.

[459] İlyas Çelebi, “Nazar”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 32, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 444.

[460] Nilgün Çıblak, “Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar”, **Türklük Bilimi Araştırmaları,** S. 15, 2004-Bahar, s. 109.

**Havyar** adlı hikâye, dillere destan güzelliği ve bembeyaz teni nedeniyle Kaymak Hanım diye nam salmış bir kadın anlatılır. Hikâyede, nazar değdirmemek maksadıyla kişilerin beğendikleri kişilere uzun uzadıya bakmaması gerektiğinden, bununla beraber nazardan koruyan ifadelerden ve uygulamalardan bahsedilir:

> "Hamama girdi mi bütün kadınlar bu gözleri kamaştırıcı beyazlığından şaşırırlar, "Tüh, tüh, yaradana, maşallah!" diye nazarları değecek korkusuyla, ona uzun uzadıya bakamazlardı." (Hav./3/371).

### 3.18. Halk Edebiyatı Unsurları

Ömer Seyfettin halk diliyle söylem geliştirme konusunda önemli adımlar atan yazarların başında gelir. Yazar, halk diliyle söylem geliştirmenin sistematik bir çaba ve derin bilgi birikimiyle zamana yayılarak ulaşılacak bir hedef olduğunun farkındadır. Bu maksatla halk diline ulaşılacak en temel kaynaklara eğilme gerekliliğini başlangıç sayarak Türk edebiyatı, tarihi ve kültürü çerçevesinde araştırmalar yaparak amacını en kapsamlı şekilde detaylandıracak içerikler hakkında incelemelerde bulunur. Varış noktası ise onu halk edebiyatı türleri konusunda derinleştirecek bir malzeme ile karşı karşıya bırakır. Böylelikle savunucusu olduğu halka doğru ilerleyişin izleri hikâyelerinde tema olarak yer etmeye başlar. [461]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde halk edebiyatının inceleme alanlarından biri olan anonim halk edebiyatı türlerinden mitoloji, efsane, masal, destan, halk hikâyesi, fıkra, tekerleme ve kalıp ifadeler çeşitli yoğunluklarda yer almaktadır. Hikâyelerde yer alan halk edebiyatı unsurlarının çeşitliliği yazarın, halk edebiyatı araştırmaları yaptığının ve de bu alanla ilgili bilgi sahibi olduğunun göstergesidir. Hikâyelerdeki halk edebiyatı verimlerine ait örnekler bazen detaylandırılmış zengin anlatımlar ile karşımıza çıktığı gibi bazen de türe ait hacim bakımından daha az yoğun sayılabilecek

---

[461] Ömer Seyfettin'in halk diline ulaşma amacı ve bu amaç doğrultusunda atığı somut adımlar ile ilgili detaylı bilgi için bk.: İsmail Parlatır, "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 87-111.

atıfta bulunma, hatırlatma ve örnek gösterme şeklinde yüzeysel örnekler niteliği taşımaktadır.

Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde tespit edilen halk edebiyatı başlığı altındaki unsurlara ait örnekler yer almaktadır:

### 3.14.1. Mitoloji

Mircea Eliade, **Mitlerin Özellikleri** adlı eserinde ortak kabule hitap eden bir "mit" tanımlaması yapmanın zorluğundan bahsederek en geniş kapsamlı olduğunu düşündüğü şu tanımı yapar: Mit kutsal bir öyküyü anlatır; en eski zamanda, "başlangıçtaki" masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mit, Doğaüstü Varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir. Demek ki mit, her zaman bir "yaratılış"ın öyküsüdür: Bir şeyin nasıl yaratıldığını, nasıl var olmaya başladığını anlatır. Mit ancak gerçekten olup bitmiş, tam anlamıyla ortaya çıkmış olan şeyden söz eder. Mitlerdeki kişiler Doğaüstü Varlıklardır. Özellikle "başlangıç"taki o eşsiz zamanlarda yaptıkları şeylerle tanınırlar. Demek ki mitler onların yaratıcı etkinliğini ortaya koyar ve yaptıklarının kutsallığını gözler önüne serer. Sonuç olarak mitler, kutsal olan şeyin, dünyaya çeşitli, kimi zaman da heyecan verici akınlarını betimlerler. İşte Dünya'yı gerçek anlamda kuran ve onu bugün içinde bulunduğu duruma getiren de kutsalın akınıdır.[462]

**Mitolojiye Giriş** adlı eserinde Fuzuli Bayat, mitin topluluğun dünyayı algılama, şekillendirme, sembolleştirme ve bunların bütününü kapsayan hayat ve olayların genelleştirilmiş modelleri[463] olduğunu söyleyerek mitlerin ilkel ve arkaik ilmî düşüncelerin ilk denemeleri, sözlü kültür dâhilinde olsa bile kuşaktan kuşağa

[462] Mircea Eliade, **Mitlerin Özellikleri,** Çev. Sema Fırat, 2. bs., İstanbul, Om Yayınevi, 2001, s.16.
[463] Fuzuli Bayat, **Mitolojiye Giriş,** Çorum, Karam Yayınları, 2005, s.5.

aktarmaya çalışan ilk bilim ve kozmik bilgilerin sembolleşmiş kaynağı[464] olduğu üzerinde durur.

Ömer Seyfettin hikâyelerinde anonim halk edebiyatının bir türü olan mitoloji ile ilgili detaylı anlatımlardan ziyade mitolojinin Yunanlıların tekelinde oluşuna itirazını ironik anlatımıyla örneklendirme yoluna gitmiştir. Yazar, mitolojinin sadece Yunan kavmine ait olmadığını Türklerin de mitolojileri olduğunu savunur. Bu görüşünü makalelerinde daha detaylı aktarmış olmasına karşın[465] hikâyelerinde mitolojiye ait birkaç unsura değinmekle yetinir. Bu unsurlardan biri Yunan mitolojisinin en bilinen yarı tanrı yarı insan kahramanı olan Herkül'dür. Mitolojideki adıyla Herakles efsanelik bir kişidir. İnsanın doğaya karşı yenilmez saldırma ve dayanma gücünü simgeler. Yaptığı işler hep iyiye dönüktür, doğanın insanın başına saldığı afet ve musibetleri yok etmekle insanlığa sonsuz iyiliği dokunur.[466] **Boykotaj Düşmanı** adlı hikâyede Yunan sevdalısı olan kahramanının özelliklerini sıralarken Yunan mitolojik kahramanı Herkül'e işaret eder:

> "Türklük lafını çıkaranların kafalarını bir nar tanesi gibi ezivermek için Herkül'ün esatirî kuvvetini ister ve dişlerini gıcırdatırdı." (BD/1/397).

Ömer Seyfettin'in bir diğer telmihte bulunduğu mitolojik unsur "yedi başlı ejderha"dır. Yazar, Herkül'de olduğu gibi burada da detaylı bir anlatım yerine onun yalnızca adından bahsetmekle yetinmiştir. Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi** adlı eserinde Anadolu'da en çok söz edilen mitolojik unsurlardan biri olarak yedi başlı ejderhayı zikreder.[467]

---

[464] **Age.,** s. 6.
[465] Ömer Seyfettin'in mitoloji, Yunan ve Türk mitolojisi hakkındaki daha detaylı görüşleri için bk.: Ömer Seyfettin, "Güzellik ve Esatir", **Bütün Eserleri: Makaleler 1,** Haz. Hülya Argunşah, s. 372-375.
[466] Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü,** 15. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007, 154.
[467] Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar,** C. 2, 2 C., Ankara, TTK Yayınları, 1995, s. 567.

"Topal, o bütün kara çete teşkilatı, o Karasulu, Bayramzadeli, meşum teşkilat, yedi başlı bir ejderha gibi memlekete sarılmış." (NZO/3/244).

### 3.14.2. Efsane

Efsane kelimesinin kökeni Farsçadır. Batı dillerinde, Latince "legendus" kökünden gelen "legend, legenda, leggenda, leyenda" efsane terimi karşılığında kullanılmaktadır.[468] Bununla birlikte, Almanca "sage, saga", Yunanca "mythe/myhtos", Arapça "ustûre, esâtir" ve Rusça "predaniya, skaz" terimleri de efsane sözcüğünü karşılamaktadır.[469]

Pertev Naili Boratav efsane ile ilgili şu bilgileri verir: Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir. Bu niteliği ile efsane masaldan ayrılır, hikâye ve destana yaklaşır. Başka bir niteliği de düz konuşma diliyle ve her türlü üslûp kaygısından yoksun, hazır kalıplara yer vermeyen kısa bir anlatı oluşudur. Bir destan parçası karmaşık ve uzun soluklu anlatı bütününden kopup kendine özgü üslûp niteliklerini, sanatlık süslemeleri yitirince, sadece olağanüstü yönleriyle bir kişiyi, ya da bir olayı bildirme göreviyle sınırlanınca efsane olur.[470]

Max Luthi ise efsane türünü gerçeklik ve inanış kavramları çerçevesinde izah eder ve bu iki kavramın efsaneler için ne derece mühim oluşunu açıklar: Efsane kavramı, duygusal bir anlatımla, anlatıcı tarafından bilinçli olarak gerçek olaylar anlatıldığını iddia eden, dinleyicilere bu olayın gerçek olup olmadığını, gerçek ise nasıl

---

[468] Saim Sakaoğlu, **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1980, s. 4.
[469] Nursel Uyanıker, **"Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 2011.
[470] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,** s. 106.

olduğunu düşündüren ve bu gerçekten haberdar olmayı isteten, nesilden nesile sözlüğü aktarım yoluyla geçen ve karakteristik bir şekle sahip anlatım türünün adıdır.[471]

Saim Sakaoğlu efsane türü ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsedip ardından da efsanelerin temel özelliklerini dört madde ile özetler:

1. Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
4. Efsanelerin belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır.[472]

Ömer Seyfettin, efsaneleri hikâyelerinde çeşitli şekillerde kullanmıştır. **Başını Vermeyen Şehit** bütünüyle kahramanlık duygularının coşkun anlatımıyla var olduğu "kesik baş" motifi üzerine kurgulanmıştır. Bu sebeple hikâyenin tamamında türe ait özellikler dikkat çekmektedir.

Yazarın bir diğer efsaneden bahsediş şekli Anadolu halkının sosyal yaşamını konu etmesiyle şekillenen hikâyeleri etrafındadır. Bu hikâyelerinde yazar, Anadolu insanının yaşamında yer eden inanç evrenini canlı olarak sunar. Genellikle hoca etrafında şekil alan bu inanç sistemi gelenekselleşmiş davranışlar barındırmaktadır. Şöyle ki hoca öğüt verme işini vakit namazının öncesinde yahut sonrasında cemaate yapmakta; cami cemaati de bu uyarılara ve dikkatlere uyma çabası içine girmektedirler. Hoca, anlattıklarının tesirini arttırmak amacıyla efsanelere başvurmaktadır.

---

[471] Max Luthi, "Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra gibi Türlerden Farkı", **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar,** C. 1, 4 C., Çev. Sevengül Sönmez, Ankara, Geleneksel Yayınları, 2006, s.349.
[472] Saim Sakaoğlu, **age.**, s. 4.

Yüreklendirme istediği yazarın yaşadığı devrin siyasi koşulları düşünüldüğünde oldukça mühim bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle Ömer Seyfettin **Kaç Yerinden?** gibi hikâyelerinde hem Türk askerinin mücadelesine destek vermekte hem de bu mücadelenin ne denli kutsal olduğunu duyurma çabası içine girmektedir.

Türe ait detaylı anlatımın sunulduğu hikâyelerin yanında yalnızca benzetme amacı taşıyan yahut halk arasındaki efsanenin kullanımına misal teşkil edecek örnekler de hikâyelerde yer almaktadır. Sözünü ettiğimiz özellikler ile ilgili daha detaylı bilgi aşağıda sıralanmaktadır:

Ömer Seyfettin, özellikle millîlik vurgusu yaptığı hikâyelerinde efsane türüne ait çeşitli özellikleri bünyesinde taşıyan hikâyeler kaleme almıştır. Bu hikâyelerden biri olan **Başını Vermeyen Şehit** adlı eseridir. Hikâyede "kesik baş" motifinin merkeze alındığı bir kurgu yer alır. "Kesik baş" motifli anlatılar ile ilgili detaylı bilgiliyi Ahmet Yaşar Ocak şu şekilde verir: Anadolu ve Balkanlar Türk folklorunda kesik baş motifinin en çok kullanıldığı tür, hiç şüphesiz kahramanlık temasını işleyen, başka bir deyişle, savaşlar ve fetihleri konu edinen efsanelerdir.[473] Ocak, kesik baş motifinin tarih içinde kullanım şekli üzerine bilgi vermiş ve bizimde çalışmamızda geçtiği şekli olan 16. asır Türk akınlarında yer alan kesik baş motifli efsaneler ile ilgili şu ayrıntıları aktarmıştır: Kesik baş motifli kahramanlık efsanelerinin büyük bir çoğunluğunun, özellikle 15-16. yüzyıllar gibi Osmanlı fetihlerinin Rumeli topraklarında altın devrini yaşadığı bir döneme tesadüf etmesi, rastgele bir olay değildir. En büyük meydan savaşları, kale muhasaraları ve fetihler bu dönemde vuku bulmuş, Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Yugoslavya ve kısmen Avusturya toprakları 15-16. yüzyıllarda sayısız Türk şehidine mezar olmuştur.[474]

---

[473] Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Folklorunda Kesik Baş,** Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989, s. 16.
[474] **Age.,** s. 22.

Ahmet Yaşar Ocak'ın belirttiği noktadan yola çıkarak Ömer Seyfettin'in **Başını Vermeyen Şehit** adlı hikâyesinde Osmanlı Devleti'nin en parlak fetihlerinin yapıldığı döneme tekabül eden bir kesik baş anlatısı kurguladığı görülmektedir.

> "Acaba o muydu? Yüreği ağzına geldi. Düşman safına karışıp kaynaşan kolun arkasındaki iri vücut yere uzanmıştı... Siyah yüksek atlı bir şövalye uzun bir kargıyı bu uzanmış vücuda saplıyordu... Şövalye atından inmiş, kargıladığı şehidin başını teninden ayırmıştı. Bir anda bu kestiği baş elinde, yine siyah bir ifrit gibi şahlanan atına sıçradı. Kaçacaktı. Kuru Kadı bütün kuvvetiyle ona yetişmek için koşarken baktı ki sol ilerisinde Deli Hüsrev kalkanını sallayarak, avazı çıktığı kadar bağırıyor:
> – Mehmet, Mehmet! Canını verdin! Başını verme Mehmet!
> ...
> Kuru Kadı "Vah, Deli Mehmet'miş!" diye olduğu yerde dikildi kaldı. Durur durmaz, o an, kırk adım kadar yaklaştığı kesik başlı şehidin yerden fırladığını gördü. Nefesi tutuldu. Şaşırdı. Bu başsız vücut uçar gibi koşuyordu. Kendi kellesini götüren zırhlı şövalyeye yetişti. Eliyle öyle bir vuruş vurdu ki... Lain hemen yüksek atından tepesi üstü yuvarlandı. Götürmek istediği baş elinden yere düştü. Deli Mehmet'in başsız vücudu canlıymış gibi eğildi. Yerden kendi kesik başını aldı. Hemen oracığa yorgun bir kahraman gibi uzanıverdi. Bunu Kuru Kadı'dan başka kimse görmemişti." (BVŞ/2/222).

Hikâyenin ilerleyen safhalarında da efsanevi unsurlar devam etmektedir. Şehidin mezarı başında olağanüstülükler ile dolu bir tablo çizilmiştir:

> "Şehit Deli Mehmet'in naaşını kendi buldu. Kesik başı koltuğunda, uyur gibi, sakin yatıyordu. Olduğu yere gömdürdü. Sonra yanındakileri savdı. Bu taze mezarın başına çöktü. Ezberinden "Yasin" okumaya başladı. Dışarılarda kimse yoktu, yalnız uzakta palanga kapısındaki nöbetçi dolaşıyordu. Kuru Kadı okurken, önündeki mezarın birden yeşil nurlarla tutuştuğunu gördü. Sesi kısıldı. Dudaklarını oynatamadı. Çeneleri kilitlendi. Bu yeşil nurun içinde Deli Mehmet'in kanlı boynuna sarılmış beyaz iki melaike hem onu nurdan elleriyle okşuyor, hem açık alnını öpüyordu. Bu sıcak, bu yeşil nur büyüdü.

Taştı. Bütün âlem bu nurun içinde kaldı. Kuru Kadı'nın gözleri kamaştı. Ruhu yandı. Kendinden geçti." (BVŞ/2/223-224).

"On iki sene sonra...

Zigetvar'ın zaptı akşamı yaralılar toplanırken meşhur kahraman Deli Hüsrev'in –bir gülleyle parçalanmış- naaşı yanında uzun boylu, ak saçlı, ak sakallı, yeşil cübbeli bir şehit buldular. Kıbleye karşı yüzükoyun uzanmış yatan bu şehidin büyük yeşil sarığı henüz bozulmamıştı. Üzerinde hiçbir silah yoktu. Yarası neresinden olduğu belli değildi. Günlerce süren muhasara esnasında hiç kimse böyle bir adam görmemişti. İnceden inceye tahkikat yapıldı. Kim olduğu bir türlü anlaşılamadı.

O vakit birçok gazilerin "Gaip ordusundan imdada gelmiş bir veli" sandıkları bu şehit, acaba, Grijgal hisarının o eski meczup kadısı mıydı?" (BVŞ/2/226).

Ömer Seyfettin, efsane türünün gerçeklik ve inanç eksenindeki vurgusundan faydalanarak millî duruşun resmedildiği hikâyelerinde türe ait örnekler sunduğu gibi Anadolu'nun inanç atmosferini ve bu inançlara sıkı sıkıya tutunuşlarını açıklamak adına da yine efsaneleri kullanmış; çeşitli hikâyelerinde saf Anadolu halkının inanç dünyaları hakkında canlı kesitler sunmuştur. **Yalnız Efe,** Ömer Seyfettin'in en bilinen hikâyelerinden biri olmakla beraber bünyesinde efsane türünün bir özelliği olan olağanüstülüklere yer vermesi bakımından da önemlidir:

"Gizli bir şey söylüyormuş gibi yavaşça: – Burası "Yalnız Efe"nin "sır" olduğu yerdir!

...

Ben tenha bir geçidin gizli bir köşesinde uyuyan küçük bir köyde doğdum. Ger Ali'nin, Köroğlu'nun koşmaları, Develi'nin, Çellav'ın menkıbeleri içinde büyüdüm. Bilmem onun için mi, eşkıya hikâyelerini dinlemeyi pek severim...

– Anlat bana baba, dedim, bu "Yalnız Efe" kim? Nasıl "sır" oldu?

...

– Anlatayım, dedi, ben şimdi elli yaşını geçiyorum. O vakit pek ufaktım. Onu gören kadınları dinledim. Kendisi hiç erkeğe gözükmezdi.

– Niye gözükmezdi? diye sordum.

– Çünkü kızdı!

– Kız mıydı?

– Evet.

...

Tam on beş sene! Yalnız Efe'nin yüzünü kadınlardan başka kimse göremez. Dağda erkeğe rast geldi mi uzaktan: 'Gözlerini yum!' diye bağırırmış. Sonra yanına gelirmiş. Kim gözünü açarsa hemen öldürürmüş. Gözünü açmayan erkeğe: 'Size zulüm eden kim? Rüşvet alan memurunuz var mı?' diye sorarmış. Onun korkusundan kazada kimse kötülük yapamazmış. Zenginlere kadınlarla haber gönderir: 'Falan fakire yardım ediniz. Falan öksüzü evlendiriniz, falan köprüyü yaptırınız. Falan köye bir mektep kurunuz.' gibi emirler verirmiş.

...

O vakitten beri Yalnız Efe'ye rast gelen yok! Yazın yamaçlarda hayvanlarını süren Yörükler buraya her gece bur inerken gördüklerine yemin ederek anlatırlar." (YE1/2/392-396).

Efsane türünün özelliklerini kapsayan hikâyelerinden anlaşıldığı üzere yazar bu türün özelliklerini en azından temel seviyede bilmekte ve bildiği özellikleri hikâyelerinde olay örgüsüne dahil etmektedir. Lakin zaman zaman hikâyelerde tür özellikleri ve adlandırmaları ile ilgili karmaşa yaşandığı da görülmektedir. Bazı hikâyelerde menkıbeye ait özellikleri efsane; efsane türüne ait özellikleri içeren anlatıları da halk hikâyesi, destan ve menkıbe diyerek adlandırdığı ve kabul ettiği görülmekte bu sebeple tanım ve isimlendirme problemleri meydana gelmektedir. Bu problemin bir örneği **Beynamaz** adlı hikâyesinde mevcuttur. Hikâyede "kesik baş" motifli bir efsaneden "hikâye" diye bahsedilmektedir. Ayrıca efsanenin aktarıldığı bağlam da hikâyede yer almıştır. Hikâyeye göre bu efsane, namaz öncesi ders vermek amacıyla imam tarafından cami cemaatine anlatılmaktadır:

"İki saattir anlattığı "Kesikbaş" hikâyesini yeni bitiren imam, böyle ehemmiyetli bir teklifi işitince üç aydır gökten bir damla rahmet düşmediğini hatırladı." (Bn/3/248).

"Kesikbaş'ın dipsiz kuyuya düştüğü zaman nasıl ibadet ettiğini anlatıyorlar, mevlit ahengiyle: "Göz ucuyla namaz kılar idi" mısraını hep bir ağızdan tekrarlıyorlardı." (Bn/3/257).

Bir diğer tür ve adlandırma problemi **Kaç Yerinden?** adlı hikâyede karşımıza çıkmaktadır. Hikâyede, kahramanlıklarıyla ün salmış bir asker hakkında anlatılması muhtemel olan bir efsaneden önce "destan" sonra "menkıbe" daha sonra da "hikâye" diyerek söz edilmektedir. Buradan yola çıkarak Ömer Seyfettin'in efsane türünün şekil ve içerik özelliklerine tam anlamıyla hâkim olmadığını ancak bağlamsal ehemmiyetinin farkında olduğunu anlamak mümkündür. Zira her ne kadar yazar adlandırma problemi ile karşı karşıyaysa da efsanelerin işlevi hakkında bilgi sahibi olduğu ve onu da hikâyelerinde gerçekliği artırmak adına kullandığı anlaşılmaktadır:

"– O yazdığın roman mı?

– Değil.

– Ya ne?

– Birkaç destan.

– Harbe dair mi?

– Eski kahramanların hayatına dair." (KY?/2/123).

"En beğendiğim manzum bir menkıbeyi açtım. Yavaş yavaş okumaya başladım. Bu, yerde bulduğu kırık bir kalkanla zırhlı iki düşman süvarisine esirken hücum ederek kafalarını kesen ihtiyar bir sipahinin hikâyesiydi." (KY/2/124).

**Yalnız Efe** adlı hikâyede köy halkının her bir araya gelişinde köyün ileri gelenleri tarafından efsaneler anlatıldığı belirtilir. Hikâyede, anlatılan efsane için roman, hikâye ve macera denildiği görülmektedir. Bağlamı ile ilgili kısa bilgi de verilmiş olan bu efsanelerin anlatılma amacı büyük olasılıkla köy halkının millî duygularını harekete geçirmek olduğu anlaşılmaktadır:

> "Köyde her toplanmanın sonu Moskof hikâyesiyle biterdi. Yine her vakitki gibi Hacı Durmuş, Yörük Hoca birer vaka anlattılar. Bu bitmez tükenmez bir romandı. Elle tutulan patlamamış gülleler! Gece hücumları! "Allah, Allah!" sesini duyunca Rus ordularının silahlarını atıp kaçışı! Kurşun vurmaz kumandanlar! Yeşil sarıklı hayal ordularının yol açması! Yörük Hoca anlattıkça dinleyenler heyecana geliyorlardı. Bu sefer anlattığı vücudu yarı beline kadar donmuş bir nöbetçinin macerasıydı. Kendini değiştirmeye gelen arkadaşını görünce, şehadet getirmeye başlamış, yürüyememiş, hemen oracıkta ölmüştü." (YE2/3/308-09).

Ömer Seyfettin, **Yemin** adlı hikâyesinde hikâye kahramanı içine düştüğü müşkül durumu aktarmak amacıyla Şahmeran efsanesine atıfta bulunur. Yalnız burada da tür ismi olarak "masal" kullanılmıştır.

> "Şahmeran masalında kuyuya düşen Bülkıya gibi yükün kapısındaki bir budak deliğinden giren aydınlıktan başka bir şey görmüyordum." (Y/3/92).

Anadolu halkının inanç dünyasını anlamak bakımından Ömer Seyfettin'in hikâyeleri oldukça mühim bir noktadadır. Yazar, Anadolu halkının yaşamından kesitler sunduğu hikâyelerinde halkın sosyal yaşamını çevreleyen inanç evrenine de değinmektedir. Özellikle halkın topluluk hâlinde varlığı, temsil ettikleri kitlelerin özelliklerini daha detaylı barındıran örnekler sunar. Bu bağlamda **Beynamaz** adlı hikâye oldukça mühimdir. Yazar, Anadolu insanının beş vakte bölünmüş kırsal hayatında inancın yerini gözler önüne sermektedir. Hikâyede hoca etrafında şekillenen bu inanç dünyası ve cemaat birliği içindeki topluluğun günlük yaşamı oldukça canlı resmedilmektedir. Dolayısıyla hikâyeye konu olan topluluk üzerinde William R. Bascom'un sözünü ettiği folklorun dört işlevinden "değerlere, toplumsal kurallara

destek verme" ve "baskılardan kaçıp kurtulma" işlevlerini yerine getirdiği görülmektedir.[475]

> "– Sabret! Kalbini sağlam tut! Allah seni imtihan ediyor! O birin yerine bin verir! diye hemen kapatıyor, malını mülkünü son puluna varıncaya kadar kaybettikten sonra ibadet kuvvetiyle padişah olan Hasan Efendi masalını anlatmaya başlıyordu." (Bn/3/256).

Efsanenin edebiyatın bir türü olarak ele alınıp incelenmesinin yanında halk arasında bu bakış açısıyla uyuşmayan farklı bir inanış evreni ile algılandığı da kuşkusuz bir gerçektir. Halk arasındaki kabul ediliş şekliyle safsata, boş, uydurma, yalan, doğruluk payı bulunmayan söz/anlatı/durum olarak inanılan efsane, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde de zaman zaman bu anlamıyla yer almıştır. Efsane, **Piç** adlı hikâyede "saçma, doğruluk payı bulunmayan boş söz" olarak kullanılmıştır:

> "Söyleyeceği saçmaları zaten biliyordum. Dinlerin, ananelerin, âdetlerin, ırk nazariyesinin hep efsane olduğunu; hangi milletin terbiyesi görülürse, o milletin ruhuna malik olunacağını ve nihayet medenilik isteyen bir adamın mutlaka Avrupalılaşması lazım geleceğini iddia edecekti." (P/1/297).

**Kızılelma Neresi?** adlı hikâyede efsane, "gerçek dışı" olarak yer alır:

> "Padişah devam etti:
> – Bu bir hakikattir. Mademki halk söylüyor; halktan gelen ses Hakkın sesidir! Ona efsane denmez. Mutlaka bir aslı vardır!" (KN/2/231).

### 3.14.3. Masal

Pertev Naili Boratav masalı hayal ürünü kabul ederek gerçek ile bağının bulunmadığına vurgu yapar: Masal, nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan

---

[475] Folklorun dört işlevi ile ilgili daha detaylı bilgi için bk.: William R. Bascom, "Folklorun Dört İşlevi", Çev. Aysıt Tansel, **Folklor/Edebiyat,** S. 52, 2007/4, s. 7-28.

ve törelerden bağımsız, tamamıyla hayâl ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir anlatı diye tanımlanır.[476]

Saim Sakaoğlu ise "Kahramanlarından bazıları hayvan ve tabiatüstü varlıklar olan varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür."[477] şeklinde tanımlar.

Bilge Seyidoğlu **Erzurum Masalları** adlı eserinde masal türüne ait şu bilgileri verir: "Masalların kökleri tarihin karanlık devirlerine kadar uzanır, nerede -nasıl oluştukları bilinmez. Halkın ortak mallı olarak meydana gelirler. Sözlü gelenekte yaşarken nesilden nedile aktarılarak günümüze kadar ulaşırlar. Belli bir yapıları vardır. Tekerleme ile başlarlar. Masal ilerledikten sonra bir bölümden başka bir bölüme geçilirken geçiş cümleleri bulunur. Masal sona ererken kalıp cümleler kullanılır." [478]

Umay Günay ise masalın gelişim serüvenini özetleyerek masalın aslında neyi anlatmak istediğini ve içerik özelliklerini **Türk Dünyası El Kitabı'**nda ele alır: Masal, kabul gördüğü milletin, dinî inanç ve yaşama tarzı içinde gelişir. Halk kendine yabancı gelen unsurları atar, yerine millî olanları büyük başarı ile yerleştirir. Masallarda evrensel insanın gerçek hayatla düşleri arasındaki uzlaşma anlatılmakla beraber, her milletin özendiği rahat ve refahı ve bunlar için yapıla mücadeleyi kendi sembolleriyle ifade etmektedir. Bütün masallarda, iyiliğin ve kötülüğün, güzellik ile çirkinliğin, zenginlik ile yoksulluğun, bir başka deyişle olumlu ile olumsuzun mücadelesi anlatılır. Çok az istisna dışında masallar mutlu sonla iyilerin, güzellerin, akıllıların kazanması ile biter. Masalların temel felsefesine göre çile çekmeden, hüner göstermeden, kişilik ispat etmeden başarı ve mutluluğa erişmek mümkün değildir.[479]

---

[476] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 80.
[477] Saim Sakaoğlu, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2002, s. 4.
[478] Bilge Seyidoğlu, **Erzurum Masalları,** 3. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2006, s. 11.
[479] Umay Günay, "Masal", **Türk Dünyası El Kitabı,** s. 326.

Ömer Seyfettin, hikâyelerinin bir kısmını masallardan esinlenerek yahut masallaştırma isteğiyle okuyucu sunar. **İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi?** adlı hikâyesi yapı itibariyle tam bir masal gibi kurgulanmamış olsa da içerik bakımından bu türün özelliklerini kısmen de olsa bünyesinde barındırmıştır. Hikâye kahramanı öncelikle bir rüya görerek mutlu giden hayatında büyük bir sorun ile tepetaklak olur. Sonrasında uzun yıllar kötüye giden hayatını tekrar düzeltmek için yılmaz mücadelelere girişir. Tüm bunları yaparken başına gelenler nedeniyle ne isyan eder ne de hileye başvurur. Sonrasında ise mutlu sona erişir. Hikâyenin tamamı masal özelliği gösterdiğinden aşağıda yalnızca bağlayıcı geçiş formeli aktarılmış olup bütünü için bahsi geçen hikâyeye başvurulabilir[480]:

> "Gece gündüz, sabah akşam, dere tepe, düz gittiler, ormanların kovuklarında yatıyor, billur pınarlardan su içiyorlardı." (İG/2/49).

Ömer Seyfettin halk edebiyatı türlerini hikâyelerinde kullanmayı seven bir yazardır. Her şeyden konu çıkarma potansiyelini yazar "Ben her şeyden, en ehemmiyetsiz fıkradan, bir cümleden bir hikâye, koskoca bir roman çıkarabilirim. Sanat, o hikâyeyi, o romanı çıkardığım ehemmiyetsiz şey değil, benim o şey etrafında canlandırdığım hayattır"[481] şeklinde nakletmiştir. Bu bakımdan **Birdenbire** adlı hikâyede hem masalın içerik özelliklerine uygun yapıda üslup kullanımına, gayrimuayyen bir zaman ifadesine ve kurguya hem de masal başı formeline yer verilir:

> "Genç kadın gülümseyerek bir masal ahengiyle başladı.
> – Bir varmış, bir yokmuş!
> – Ah!

---

[480] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Hikâyenin tam metni için bk.: Ömer Seyfettin, "İhtiyarlıkta mı? Gençlikte mi?", **Hikâyeler 2,** Haz. Hülya Argunşah, **age.**, s. 43-55.
[481] Olcay Önertoy, "Küçük Hikâye Yazarı Olarak Ömer Seyfettin", **Türkoloji Dergisi,** C. 4, S. 1, 1972, s. 139.

> – Evet, evvel zaman içinde. Ama o kadar eski zamanlarda değil. Şöyle yirmi, yirmi beş sene evvel, tenha bir köşkün genç bir kızı varmış. Komşularından bir delikanlı! O vakitler şimdiki gibi değil, kaç göç gayet sıkı! Daha çocukken beraber oynarlarmış. Genç kız bu delikanlıyı uzaktan uzağa severmiş." (Bb/4/46).

Hikâyelerde içerik bakımından tam manası ile masal özelliği taşımasa da masal türüne ait unsur ve özellikleri bünyesinde barındıran parçalara rastlanmaktadır. Bunlar, masal mekânının ne derece cezbedici olduğunun bir örneğini göstermesi bakımından benzetme yoluyla **Aşk Dalgası** adlı hikâyede yer alır. Yine aynı hikâyede masal kadrosunda yer alan "peri"lerin bahsi geçer.

> "Lacivert dalgalar içinde bir masal, bir efsane köşkünü andıran Kızkulesi hayalime dokunuyor; ruhumu, hissimi beyaz ve aydınlık duvarlarıyla uyutarak dimağımdan bütün etrafımın, muhitimin akislerini siliyordu." (AD/1/267).
> "Artık pek aşağılarda kalan Kızkulesi'nin üstünde şeffaf kanatlı binlerce perilerin uçuştuklarını ve gidilse elle tutulabileceklerini açıkça görüyordum." (AD/1/268).

Vladimir Propp **Masalın Biçimbilimi** adlı eserinde "Bir kötülükle ya da bir eksiklikle başlayıp ara işlevlerden geçerek evlenme ya da düğümü çözme olarak kullanılan başka işlevlere ulaşan her gelişmeyi biçimbilimsel açıdan olağanüstü masal diye adlandırabiliriz. Bitiş işlevi, ödüllendirme, aranılan nesnenin edinilmesi ya da genel olarak kötülüğün giderilmesi olabilir."[482] diyerek "olağanüstü masal" hakkında bilgi verir. Propp'un bu tanımından yola çıkarak **Harem** adlı hikâyede masal özelliği taşıyan kısımların varlığı şu şekildedir:

---

[482] Vladimir Propp, **Masalın Biçimbilimi,** Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, BFS Yayınları, İstanbul, 1985, s. 99.

> "Hâlbuki onlar bugün, hani o masallardaki kırk sene ihtiyarlamadan hicran çektikten sonra kavuşan genç âşıklar gibi, bugün hiçbir dakika, bir saniye birbirlerinden ayrılmak istemiyorlardı." (H/3/51).

**Bilgi Bucağında** adlı hikâyede **Billur Köşk Masalları** içerisinde yer alan **Sefa ile Cefa**[483] masalına ve o masalda yer alan "taş kesilme motifi"ne yer verilir:

> " "Sefa ile Cefa" masalında Cefa'nın nasıl taş kesildiğini hatırlıyordu. Evvela dizlerine kadar, sonra göbeğine kadar, sonra boğazına kadar..." (BB/4/211).

Ömer Seyfettin, yaşamının son yıllarında yazmak için konu bulamamaktan şikâyet eder. Bu yıllarda Ali Canip ve annesi ile sürekli görüşmekte Ali Canip'in annesinden dinlediklerini hikâyeleştirmektedir. **Kurumuş Ağaçlar** adlı hikâyenin ortaya çıkışı Ali Canip ve annesiyle buluştukları bir günde Canip'in annesinden dinlediği masalı kaleme almasıyla olmuştur.[484] Hikâye "küçük masal" notuyla başlamaktadır. Hikâye, masaldan hikâye formuna çevrilmiş olması sebebiyle hem masal hem hikâye unsurlarını bir arada barındırmaktadır. Hikâyede günahlarından arınmak için şeyhin kapısını çalan derebeyi Deli Murat'ın başına gelenler anlatılmaktadır. Deli Murat, affolunmak için şeyh Karababa'ya gider. Şeyh affı için ya ölüme layık bir adamı öldürmesi gerektiğini yahut menzil açarak geleni geçeni duyurmasını böylece Allah tarafından affedileceğini söyler. Menzilin iç bahçesine de kurumuş ağaç dikmesini eğer affedilirse ağaçların yeşereceğini söyler. Hikâyenin sonunda ise günah işleme yolundaki adamın birini yanlışlıkla da olsa öldürür ve bunun sonucunda da kuru ağaçların yeşerdiği görülür.[485] Hikâyede olağanüstülükler, mekân belirsizliği, kötü unsurların iyiye dönüşmesi, iyi-kötü karşıtlığı ve mutlu son ile bitiş

---

[483] Konu ile ilgili daha detaylı bilgi ve masalın tam metni için bk.: Tahir Alangu, **Billûr Köşk Masalları,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.
[484] Detaylı bilgi için bk.: Olcay Önertoy, "Küçük Hikâye Yazarı Olarak Ömer Seyfettin", **Türkoloji Dergisi,** C. 4, S. 1, 1972, s. 139.
[485] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Tam metin için bk.: Ömer Seyfettin, "Kurumuş Ağaçlar", **Hikâyeler 4,** Haz. Hülya Argunşah, 3. bs., İstanbul, 2014, s. 147-151.

gibi unsurlar **Kurumuş Ağaçlar**'a masal özellikleri yükleyen unsurlar olarak yer almaktadır. Diğer taraftan ise hiçbir formele başvurulmaması ve masalın genel itibari ile daha genel çizgilerle verilmesine karşın hikâyede ayrıntılara gidilmesi onu masaldan ayıran unsurlar olarak yer almaktadır.

Ömer Seyfettin'in masal türüne ait özellikler taşıyan bir diğer hikâyesi **Herkesin İçtiği Su**'dur. Hikâye, "Eski bir Çin masalı" notuyla başlar. Nâzım Hikmet Polat, Ömer Seyfettin'in hikâyeye bu ön bilgi ile başlamasını "Yazarın masaldaki vakayı Fransızca bir metinden tanımış olma ihtimali vardır. Fakat olumsuzluğu başka bir toplum üzerinden gösterme düşüncesiyle kendi zihninin ürününü telif diye sunmuş olması da muhtemeldir."[486] diyerek açıklamaktadır. Hikâyede bir Çin fağfurunun yönetimi altındaki halkının yağmur ve tufan ile gelen sudan içmesiyle delirmesi anlatılır. Saray halkı baş müneccimin felaketi önceden haber vermesi neticesinde önlem almış olsa da tüm halkı deliren saray efradı onca delinin olduğu bir diyarda akıllı olmanın gereksizliği sebebiyle tek tek yağmur suyundan içerek delirmeyi seçer. Eserde baştan sonra masal türüne ait bilinmez zaman, olağanüstü olaylar, gelecekten haber alma, mutsuzluğun hiç uğramadığı huzur diyarı gibi unsurlar yer almaktadır.[487]

**Kaç Yerinden?** adlı hikâyede masalların olağanüstülüklerinden biri olan kişilerin bir şeye binip uçabilmelerinin yaşanılan zaman içinde normal bir hâle dönüşümü örneklenmiştir:

> "Mazideki masalcının bir kutuya binip memleketten memlekete uçmak hülyası bugün bir hakikattir. İşte tayyareler, işte zeplinler…" (KY/2/126).

### 3.14.4. Destan

Âşık edebiyatı ve mûsikisinde bir nazım şeklinin de adı olan destan kelimesinin aslı Farsça dâstândır. Batı dillerinde bunun karşılığı olarak, Grekçede şairlerin saz

---

[486] Ömer Seyfettin, **Turan Masalları,** Haz. Nâzım Hikmet Polat, 3. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2018, s.17.

[487] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Tam metin için bk.: Ömer Seyfettin, "Herkesin İçtiği Su", **Hikâyeler 4,** Haz. Hülya Argunşah, s. 383-386.

eşliğinde söyledikleri şiirlere verilen epos adından türetilen épopée (epopoeia) kullanılır. Destan "hikâye, masal, sergüzeşt, manzum hikâye (kıssa), vak'a, tarih, roman ve hayvan masalı (fabl)" gibi anlamlara da gelmektedir.[488]

Pertev Naili Boratav **Köroğlu Destanı** adlı eserinde destanların oluşum süreçleri ile ilgili bilgi vermektedir: Milletlerin ilk edebî mahsullerine destan ismi veriliyor. Destanların bu "ilk edebî mahsul" olmaktan başka vasıfları da vardır. 1. Bunlarda ferdiyet yoktur. 2. Mevzularını ya esatir veya tarihî olsun, efsanevî olsun, "kahraman"ların mücadeleleri teşkil eder. Destanlar şüphesiz menşe itibariyle ferdîdir. İşte bir destanı teşkil eden parçalar da bunun için fertlere irca olunabilir. Fakat bu parçalarm umumu alakadar etmesi, onları, çok geçmeden, herkesin malı eder ve asıl fert unutulur. O andan itibaren artık herkes o mahsulü kendi malı telakki eder; ona tasarruf eder, istediği gibi üzerinde oynar, değiştirir, ona ilaveler yapar. Destanların teşekkülü işte bu şekilde olur.[489]

Zeki Velidi Togan destanların teşekkülü ve yazıya geçiriliş safhalarını üç madde hâlinde tertip etmiş ve bu maddeleri şu şekilde izah etmiştir:

1. Destan tertibine tab'an mütemayil olan bir millet muhtelif devirlerde veyahut o milletin birleşmiş olmayan muhtelif kısımları uzun zaman zihinleri işgal eden vakalar, maceralı dâhilî hayat geçiriyor. Yahut heyecan verici bir dinî ve fikrî hayat ananelerine malik oluyor. Bütün bunlar da o cemiyetin halk şairleri tarafından büyük veyahut ufak destan eczası şekli verilerek söyleniyor.
2. Kendinde hakiki destancılık tekâmül edene kadar bu millet, ciddi medeni bir tesire kapılmamış olduğu bir devirde kendisinin bütün kısımlarını alakadar eden büyük tarihî maceralar; ahlaki, fikrî sarsıntılar geçirmiş

---

[488] Kazım Yetiş, "Destan", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 202.
[489] Pertev Naili Boratav, **Köroğlu Destanı,** İstanbul, Adam Yayıncılık, 1984, s. 15.

olmalıdır ki onun evvelce husule getirmiş olduğu parçaları bu son büyük vakanın hatıratı etrafında toplamaya başlasın.

3. Millette destancılığın tam inkişaf ettiği bu sırada bu vaka dolayısıyla büyük bir medeni hareket vaki olmalı ki bununla cemiyetin bir kısmı evvelce tasavvur olunmayan medeni seviyeye birden yükselmiş olsun ve o devirde münevver bir halk şairi, levhaları millet efradının zihinlerinde temerküz etmekte vi bir kül şeklini almaya temayül göstermekte olan millî destanı muayyen bir plan dahilinde tertip ve tanzim edip onu yazılı, muayyen bir şekil versin.[490]

Dursun Yıldırım Türk destanlarının şekil, dil ve üslup özelliklerini şu şekilde inceler: Türk destanları, şekil olarak nazım, nazım-nesir ve nesir olmak üzere üç ayrı formdadır. Nazım dili ile inşa edilen destanlarda genellikle hece vezninin 7-8'li ve 11'li şekilleri kullanılır. Nesir hâlde anlatılan destanlarda nesir dili, günlük konuşma dilinden farklı, ritmik bir yapıya sahiptir. Bu anlatımda destancı, destana ahenk ve hareket kazandırmak için sentaktik tekrarlardan istifa eder. Üçüncü teknik nazım ve nesrin bir arada kullanılmasından ortaya şekildir. Karışık anlatım tekniğinde destanın hikâye kısmı umumiyetle nesir dilinde, konuşmalar ise şiir dilinde verilir. Destanlarda gerek şiir ve gerekse mensur tarzda kullanılan dil, son derece işlek, açık, veciz ve anlaşılabilir bir ifade gücüne sahiptir.[491]

Özkul Çobanoğlu Türk destanlarını "Yeryüzünün ve kâinatın oluşumuna, kaostan kozmosa dönüşüm sürecine dair geleneksel dünya görüşlerinin ilk verileri olarak tanımlanabilecek mitlerden sonra ve çoğunlukla onların gölgesini ve çizgilerini bir çerçeve olarak taşıyan, gerek kahramanların ve gerekse olayların akışıyla birlikte tarihe ait zamanlarda oluşmuş olayların hikâyesi inancıyla, sözlü kültür ortamında ve

---

[490] Zeki Velidi Togan, "Türk Destanının Tasnifi 1", **İslamiyet Öncesi Türk Destanları,** Haz. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Doç. Dr. Al, Duymaz, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006, s. 31-32.
[491] Dursun Yıldırım, "Türk Kahramanlık Destanları", **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 154-155.

yüz yüze bir iletişim bağlamında teatral çizgilere sahip bir biçimde anlatılıp nakledilen, en geniş anlamıyla kahramanlık ana temalı öyküleri"[492] olarak tanımlar. Yazar, **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği** adlı eserinde destanları;

1. Eski Destanlar
2. Yeni Destanlar
   2.1. Arkaik Destanlar
   2.2. Kahramanlık Destanları
   2.3. Tarihî Destanlar[493]

şeklinde sınıflamıştır. Kazım Yetiş ise destanları işledikleri konulara göre:

1. Millî Destanlar
2. Dinî Destanlar
3. Kahramanlık Destanları
4. Halk Destanları

şeklinde coğrafî, tarihî ve kavmî dairelere göre gruplamaktadır. [494]

Abdulkadir Emeksiz, **Dede Korkut'un Paltosu** adlı eserinde destanların çok farklı şekillerde tasnif edildiğini belirterek yazıya geçirilen veya bilinen Türk destanlarını:

1. İslamiyet'in Kabulünden Önceki Türk Destanları
2. İslamî Türk Destanları

---

[492] Özkul Çobanoğlu, **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği,** 3. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2011, s. 16.
[493] **Age.,** s. 49-55.
[494] Kazım Yetiş, "Destan", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 203-205.

şeklinde İslamiyet'in kabulünü esas alarak tasnife tabi tutmuştur.[495]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde destan türüne ait tüm özellikleri bünyesinde barındıran bir yapıyla karşılaşılmamaktadır. Bununla birlikte destan üzerine yaptığı çalışmaların da bir neticesi olarak türe ait çeşitli özellikleri hikâyelerinde işlemiştir.

Ömer Seyfettin'in destan türünü öz kültüre yabancılaşmaktan kurtulmak ve millî şuuru yükseltmek amaçları doğrultusunda hikâyelerinde kullanmıştır. Abdulkadir Emeksiz **Dede Korkut'un Paltosu** adlı eserinde destan türünün bu işlevlerini "Destanlar, kıymet verilir ve değerlendirilebilirse millî romantizmin idrak edilmesi işlevini görürler. Ayrıca, başka milletlere hayranlık duymak yerine kendine, milletine, tarihine bağlı olarak güçlü durmayı da sağlama işlevi görürler."[496] şeklinde özetler. Bu bağlamda yazarın hikâyelerindeki destan türüne ait örneklerde millî romantizmin diriltilmeye çalışıldığı görülmektedir:

**Kaç Yerinden?** adlı hikâyeden anlaşıldığı üzere yazar, destan ile güç ve kahramanlık arasında bağ kurmaktadır. Ömer Seyfettin'in Türk kahramanlarına yüklediği anlam, onların yaptıklarını destan bir özelliği olan "dış ile mücadele"[497] boyutunda değerlendirmesine mahal verir. Yaşadığı zamanı iyi okuyabilmesinin bir neticesi de geçmiş destanlara yönelen kendi neslinin bu hâli yaşamasına sebep olan gerekçeleri üzerinde düşünmüş olmasıdır. Ona göre devrin mücadeleleri hakkında fikir sahibi olmayan, mufkûresinin heyecanını yüreğinde hissetmeyen sanatkârlar geçmiş kahramanlıklara yönelmekte ısrar etmektedir:

> "Evet, doktorun sanattan, ruhun rebabî ihtiyacından haberi yoktu. Bilmiyordu ki sanatkâr, hâl içinde mefkûresini olanca heyecanıyla duyamayınca romantik maziye döner. Orada ezeli efsanelerini yaşayan binlerce tayf vardır. Bu

---

[495] Abdulkadir Emeksiz, **Dede Korkut'un Paltosu,** İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2016, s. 35-36.
[496] **Age.,** s. 42.
[497] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s.38.

tayflara tarihin hayalinde renkler, şekiller verir. Onlara meftun olur. Destanlarını terennüm eder." (KY/2/125).

**Primo Türk Çocuğu** adlı hikâyede babasının Primo'ya bir Türk kahramanın adını seçme çabaları, nedeniyle beraber verilir. Buna göre Primo'ya babası Türk tarihinin en büyük kahramanlarından birinin adını Oğuz'u seçer. Ayrıca aynı metinde destan türü için yazar "esatir" terimini kullanır:

"–Mesela Oğuz, Turhan, Orhan, Cengiz, Turgut, Alp ve ilh..
–Oh, Oğuz, Oğuz… Oğuz koyalım.
Diye ellerini çırptı ve babasının boynuna sarılarak sordu:
–Bu büyük bir adamın adı mıdır?
–En büyük Türk'ün adı.
–Bu bir paşa mı?
–Hayır, Türklerin ilk hakanı… İlk Türk hakanı. Her milletin olduğu gibi Türklerin de bir esatiri vardır. Oğuz Han gökten inmiş ve sülalesi Türklere hükmetmiştir." (PTÇ2/1/366).

Ömer Seyfettin, **Asilzadeler** adlı hikâyesinde anlatımı güçlendirmek için destan türünün özelliklerini barındıran hayal ürünü "Kara Tamburin"lerin türeyişini aktarmıştır. İslamiyet öncesi Türk destanlarından Oğuz Kağan ve Türeyiş'e ait izlerine sıklıkla başvurulan bu hikâyenin ilgili kısmı şöyledir:

"– Evet, hilkatten on bin sene evvel bir ceddim nurdan bir sütun içinde "Kutlu Yeşim Dağı" üzerine inmişti. Yeşil, alacalı bir geyik oralarda geziniyor, arkasına düşen çapkın bir bozkurt onu kovalıyordu. Ceddim Kara Gök Kaan bu kurdu öldürdü. Geyiği tuttu. Nur sütunuyla gökten indi ineli ağzına bir şey koymamıştı. Karnı zil çalıyordu. İlahî bir sevk-i tabii ile geyiğin memelerine sarıldı. O saatte bu memelerden mavi bir süt gelmeye başladı. Ceddimin karnı doydu. Dünya üzerinde bir kendi, bir bu alageyik vardı. Gezmek için at gibi bu geyiğin üzerine biner, geceleyin üstünde yatar, acıkınca sütünü emerdi. Yavaş yavaş ilahî, nasutî her ihtiyacını bu geyikte teskin etmeye başladı. Nihayet geyik gebe kaldı. Dokuz ay on gün sonra sabahleyin beş, öğleye

doğru üç, akşam üstü bir tane olmak üzere üç defada dokuz kaanzade doğurdu. Dikkat ediniz. Beş, üç, bir, dokuz! Bu dört sayı işte bunun için bütün insanlarca mukaddestir! Fakat bu prenslerin hepsi boynuzluydu. Ceddim sekizinin boynuzunu kırdı. Yalnız bir tanesini boynuzlu bıraktı. Boynuzları kırılan prensler hemen öldüler. Tek kalan boynuzlu yaşadı. Babasından kendisine miras kalan alageyik ile birleşti. Evlatlarının ötesini berisi kırmadığı için hanedanı çoğaldı. Hükûmet teşkil etti. Bu aileye "Kara Tanburin" denirdi ki, bütün şark kavimlerince mukaddestir." (Az./4/178-79).

### 3.14.5. Halk Hikâyesi

Dünya edebiyatında ilk edebî örneklerin mitolojik eserler olduğu kabul edilmekle beraber pek çok millette edebiyatın destanlarla başladığı bilinmektedir. Destanlardan sonra ortaya çıkan halk hikâyeleri mutlaka tarihî bir olaya dayanmamaları, nazım-nesir karışık olmakla beraber zamanla nesir kısmının ağırlık kazanması, kişilerin ve olayların gerçeğe daha uygun olması, kahramanlıktan çok aşk maceralarına yer verilmesi gibi özellikleriyle destandan ayrılmaktadır. Böylece destanlarla modern roman arasındaki geçiş döneminde ortaya çıktıklarından "épico-roma-nèsque" diye de adlandırılan halk hikâyeleri, gerek konu gerekse şekil olarak hem epik eserlerin özelliklerini taşır, hem de modern romandaki tipleri ve olayları ihtiva eder.[498]

Pertev Naili Boratav, halk hikâyesi kavramını en başından beri bir tür olarak ele alır ve tarihsel süreci dahil ederek açıklamalarda bulunur. Ona göre halk hikâyesi, günün koşulları göz önünde bulundurulduğunda destanın önemini yitirmesi sebebiyle yerini alan lakin destan geleneğinin de özelliklerinden bütünüyle kopmamış olan bir

[498] Fikret Türkmen, "Hikâye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 17, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. 488.

türdür: Halk hikâyesi, 16. yüzyıldan bu yana, eski ozanların anlatma geleneğinin ürünü olan destanın yerini aldı. O gelenekten pek çok şeyler hikâyeciliğe miras kaldı.[499]

Doğan Kaya, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**'nde halk hikâyesini destanın yerini alan ve halkın roman ihtiyacını karşılayan bir tür olarak ele alır: 16. yüzyıldan itibaren anlatılan, efsane, menkabe, destan gibi türlerle beslenip halk kültürünün pek çok öğesini ihtiva eden ve halkın roman ihtiyacını karşılayan bir anlatım türü. Ozanların anlatma geleneğinin bir ürünü olan destanın yerini almıştır.[500]

Fikret Türkmen halk hikâyesini destan ile mukayese ederek iki tür arasındaki ayrım üzerinden tanımlama yapar: "1. Tarihî bir vakanın olması şarttır. 2. Nazım – nesir karışıktır. Zamanla nesir nazma üstünlük kazanmıştır. 3. Şahısların ve olayların aktarılmasında realist çizgilere daha çok yer verilmiştir. 4. Kahramanlıktan çok aşk maceraları konunun ağırlığını teşkil etmektedir." [501]

Halk hikâyelerinin konuları genellikle aşk ve kahramanlıktır. Bazen de iki konu birlikte işlenir. Meydana gelen hadiseler gerçek veya gerçeğe yakındır. Kahramanların başından geçmiş gibi görünen pek çok hadisede olağanüstülükler vardır. Halk hikâyeleri belirli kaidelere bağlı olarak anlatılır. Başta hikâyeye geçmeden önce "fasıl" ve "döşeme" kısımları vardır. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter.[502]

Halk hikâyesi üzerine araştırmalarını yürüten araştırmacılar, halk hikâyelerini çeşitli şekillerde sınıflandırmışlardır. Genel itibari ile konuları, konu kaynakları ve şekil özellikleri bakımdan sınıflandırılmaya tabi tutulan halk hikâyelerinin Türk sahasındaki sınıflandırma örnekleri şu şekilde verilebilir:

---

[499] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,** s. 55.
[500] Doğan Kaya, "Halk Hikâyesi", **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü,** 2. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2010, s. 355.
[501] Fikret Türkmen, **Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,** Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974, s. XI.
[502] Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1997, s. 19-22.

Şükrü Elçin, hikâyeleri kültür tarihi açısından ele alan bir sınıflandırma yapmıştır:

1. Türk kaynağından gelen halk hikâyeleri
2. Arap-İslam kaynağından gelen halk hikâyeleri
3. İran-Hind kaynağından gelen halk hikâyeleri[503]

Pertev Naili Boratav ise **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği** adlı eserinde halk hikâyelerini konuları bakımından:

1. Kahramanlık hikâyeleri
2. Aşk hikâyeleri
3. Bu kategoriye tamamen girmeyen hikâyeler.

olmak üzere üç gruba ayırır.[504]

Ömer Seyfettin hikâyelerinde halk hikâyesine başvurmuştur. Hikâyelerinde çeşitli halk hikâyelerinden ismen bahsettiği gibi hem adını verip hem de içerik özetini yaptığı anlatımlara da yer verilir. Zaman zaman da hikâyeleri bir sıralamaya tabi tutarak yalnızca adlarını vermekle yetinir. Halk hikâyelerinin mevzu olduğu durumlarda özellikle kendi devrinin de ilmî problemlerinden biri olan isimlendirme problemi nedeniyle halk hikâyelerine genellikle "masal" adlandırmasını sıklıkla yakıştırmaktadır. Özellikle aşk konulu halk hikâyelerine "masal" derken kahramanlık konulu halk hikâyelerinden bahsederken "destan, menkıbe" gibi isimlendirmelerde bulunur.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer alan halk hikâyesi türüne ait unsurlar şu şekilde sıralanabilir: Hikâyelerde genellikle türe ait kabul edilir bir isimlendirmeye

---

[503] Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1993, s. 444-445.
[504] Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği,** 5. bs., Ankara, Tarih Vakfı Yayınları, 2002, s.16-18.

ulaşılmamış, halk hikâyeleri genellikle diğer anonim türler ile ilişkilendirilip adlandırılmıştır. Yazar hikâyelerinde, halk hikâyelerinden genel hatları ile bahsetmiş ve bu bahsedişler geçmişe yönelik bir hatırlatma mahiyetinde olmuş aktarıldığı andaki duruma açıklık kazandırma amacı gütmüştür. Sadece Türk menşeli hikâye kahramanları değil dünya edebiyatından örnekler de -özellikle aşk kahramanı vasıfıyla- hikâyelerde yer almış. Bu genel değerlendirmeyle ilgili örnekler ise şu şekildedir:

Ömer Seyfettin **Nişanlılar** adlı hikâyesinde Leyla ile Mecnun, Kerem ve Âşık Garip'i aşk kahramanı olarak ele almıştır. Aynı zamanda

> "Leyla ile Mecnun, Kerem, Âşık Garip, Romeo-Juliet, Manon Lescaut, Raphael, Marguerite Gautier, Paul ve Virginie, Graziella... daha birçok aşk kahramanları, göz yaşlarıyla, elemleriyle, saadetleriyle, fedakârlıklarıyla yadımda hâlâ yaşarlar." (Niş./3/175).

Yazar aynı hikâyede, halk hikâyesi kahramanı Âşık Kerem'den bahsederek aşk kavramının yüzyıllar boyu değişen boyutu üzerinden örneklemeye gider. Bu örnekte âşıkların âşıklık yolunda çektikleri cefaların yaşanılan devre ait olamayacak uzaklıkta olduğu vurgusu yapılmaktadır:

> " 'Hey budala! Âşık Kerem devrinde miyiz?' diyordu. Evet, Âşık Kerem devrinde yaşamıyorduk." (Niş./3/175-76).

### 3.14.6. Fıkra

Arapça kökenli bir sözcük olan fıkra, halk edebiyatımızda, anlatı çekirdeğini hayattan alan bir olay veya düşünceye dayanır. Bu kısa, yoğun anlatımlı tür, insan kusurları ile günlük hayatta ortaya çıkan kötü ve gülünç olayları, çarpıklıkları, karşıtlıkları, sağduyuya dayalı ince bir mizah, keskin bir alayla anlatan, çoğunlukla düz yazı biçiminde bir yapıya sahiptir. Fıkra bir mizah yükünü en kolay taşıyabilen, en çabuk yayılabilen bir mizah türü olarak bütün çağlarda kullanılmıştır. Fıkra bir ikinci kişiye, ya da topluluğa anlatılmakla eğlence, eleştiri ve hoşgörü ortamını sağlar.

Bu anlamda fıkra her zaman bir kapalılığın mizahı olmuştur. Açıkça söylenemeyenler, hep fıkraya yükletilerek bütün bir ülkeyi dolaştırılır. Bu yönüyle fıkralar dolaylı anlatımın da güçlü aracı sayılır. Başka bir araç gerektirmeyen anlatım koşulları da fıkranın kullanım ve yaygınlıkta önemli avantajlar kazanmasına yol açmıştır.[505]

Dursun Yıldırım, fıkra türünün tanımını şu şekilde yapar: Sözlü edebiyat türleri arasında fıkra, kendine özgü kompozisyonu ile ötekilerden ayrılır. Anlatım sırasında, kelimelerin seçimi, tasvir biçimi, diyalog çatısı, konu seçimi ve hedef belirlemesi, ona küçük hacimli kompozisyonu içinde bu farklılığı kazandırır. Fıkra, gerçek hayat ile bağı olan vakaları, tam bir fikrî, sosyal ve beşerî kusurları, günlük yaşantımızda karşılaştığımız çarpıklıkları, gülünç durumları, tezatları, eski/yeni çatışmalarını ince bir mizah, hikemî bir söyleyiş, keskin bir istihza ve güçlü bir tenkit anlayışına sahip bir üslup içinde, dramatik öğeleri ağır basan hikâye çatısı etrafında toplayarak, genellikle bir tipe bağlı olarak anlatan, nesir diliyle yaratılmış, küçük hacimli sözlü edebiyat kompozisyonlarından her birine verilen ad.[506] Yıldırım bir başka tanımında ise " Fıkra, sözlü edebiyat mahsulleri arasında halk mizahını temsil eden en tipik estetik yapıdır. Kuruluş bakımından bir tez ve bir karşı tezden oluşur. Hazırlık bölümünde, kısaca, vak'a veya ifade edilmek istenen düşünce ile ilgili bilgi verildikten sonra tez ve karşı tez ortaya çıkar. Karşılıklı konuşma ve tartışma ile mesele muhakeme edilir. Muhakeme sonunda taraflar son durumu bir hükme bağlar. Hüküm, fıkranın sonuç kısmıdır. Sonuçta, hükümden çıkarılacak "hisse" gizlidir. Her fıkrada muhakkak bir "hisse" gizlidir.[507]

Fıkranın bağımsız bir edebî tür olarak değerlendirilmesi çok yakın zamanlara dayanmaktadır. Türk fıkralarıyla ilgili ilk ilmî tasnifi yaptığını söyleyen araştırmacı Faik Reşâd olmuştur. Tipe, konuya ve mekâna bağlı olan 31 başlıklı bir tasnif

---

[505] Metin Karadağ, **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri,** 3. bs., Ankara, Ürün Yayınları, 1999, s. 221.
[506] Dursun Yıldırım, "Fıkra Türü", **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 221.
[507] Dursun Yıldırım, **Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1999, s. 8.

yapmıştır. Fıkra üzerinde çalışan araştırmacılardan biri olan Boratav'ın fıkraların konuları ve fıkra tiplerinin nitelikleri doğrultusunda yaptığı tasnif ise şöyledir:

I. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar.

1- Ünlü adlar taşıyan ve gerçekten tarihe mal olmuş sayılan kişilerdir: Bekri Mustafa, İncili Çavuş gibi; ya da

2- Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini temsil eden kişilerdir: Bektaşi, Tahtacı, Yörük gibi.

II. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: karı-koca, çocuklarla ana-baba, uşak-efendi, asker-subay vb. hikâyeleri gibi. Şaşırtıcılığı ve eğlendiriciliği sadece açık saçık olmaktan gelen fıkralar bu bölüme girer.[508]

Dursun Yıldırım, fıkranın masalın bir alt türü olarak değerlendirilmesi hususunda masalların diğer türlerle de benzerlikleri olduğunu vurgulayarak fıkranın ayrı bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur. Masalın kuruluş, kompozisyon ve içerik yönüyle fıkradan ayrıldığını ifade eden Yıldırım'ın fıkra tiplerini merkeze alarak oluşturduğu tasnif ana hatlarıyla şu şekildedir:

1. Ortak şahsiyeti temsil etme yeteneği kazanan ferdi tipler
2. Zümre tipleri
3. Azınlık tipleri
4. Bölge ve yöre tipleri
5. Yabancı tipler
6. Gündelik tipler

[508] Abdulkadir Emeksiz, **Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa**, İstanbul, Mühür Kitaplığı, 2010, s. 13-15.

7. Moda tipler[509]

Daha çok sözlü geleneğin ürünü olan fıkralar başlangıçtaki ferdî karakterlerini zamanla kaybederek anonim hale gelmişlerdir. Bunlar, kısa ve yoğun ifadelere sahip olup genellikle ayrıntılı tasvir ve tahkiyeden arındırılmış, başlangıç, gelişme ve sonuç bölümlerini iç içe bulunduran tek bir vakaya dayanan, tek motifli anlatımlardır. Fıkralar zamana ve mekâna bağlı kalmayıp bir düşünceye örnek göstermek, herhangi bir durumu açıklamak veya toplantılarda konuşmaya canlılık katmak için söylenir. Milletlerin ortak hayat görüşünü, zekâ ve hazırcevaplılığını yansıtan bu türün örnekleri insanları güldürürken düşündüren ve terbiye eden bir özelliğe de sahiptir. İçlerinde bayağı örnekler görülmekle beraber incelik, felsefî derinlik ve nükte taşıyan fıkralar daha çoktur. Esas öğesi insan olan fıkraların konularını gülünç hayat olayları, insan toplum ilişkilerinde düşünce ve davranış farklarının doğurduğu çatışmalar, insanlığın dramı gibi her türlü hayat hadisesi teşkil etmektedir.[510]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki fıkra türüne ait verimler ya fıkraların yahut tiplerin hikâyeleştirilmesi şekline yahut hikâye içinde fıkra örneği vermek suretiyle iki şekilde yer almaktadır. Tahir Alangu Ömer Seyfettin'in fıkracılığı üzerinde görüş bildirenlerdendir. Onun hikâye etmeye yeteneğinin en güzel örneklerinden olarak fıkralaştırma kabiliyeti olduğunu söyler. Alangu, yazarın hikâyelere fıkrayı işleyiş şeklini ise üç madde hâlinde sıralar:

1. Bir çatışma, bir olayın Ömer Seyfetin'in duyarlığına çarpması ve onu etkilemesi.
2. Bunu yalın dış gözlemlerden kendi hikâye mekanizmasına, fıkra yaratıcılığına aktarışı. Yaşanmış, etkilenme basamağına geçmiş gerçeği sanat gerçeği kılığında yeniden kurma aşamasına getirmesi.

---

[509] **Age.,** s. 16-17: Dursun Yıldırım, **age.**, s. 24.
[510] İbrahim Altunel, "Latife", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 27, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2003, s. 110.

3. 3. basamakta ise bir süre fıkra biçiminde işleyip yaydığı yaşantıyı hikâye düzeninde yazıya aktarması.[511]

Tahir Alangu'nun yapmış olduğu sınıflamadan anlaşıldığı üzere Ömer Seyfettin'in onu mizahi olarak etkileyen bir olayı yahut durumu önce etrafına anlatarak olgunlaştırmakta sonrasında da hikâye formuna dönüştürerek demlemekte olduğu görülüyor.

Rıza Filizok, Ömer Seyfettin'in **Çakmak** ve **Külah** hikâyelerinin temelinde birer halk fıkrası var olduğunu belirtir. Yazarın bu hikâyelerde konuları modern bir hikâyeci tavrıyla ele aldığını ve onları kendi üslubuyla yeniden yazdığını aktarır.[512] **Çakmak** hikâyesi bir kadı fıkrasıdır.[513] Hikâye, üslup olarak yalın anlatımı, somut oluşu ve kısa kurgusu, kuruluş unsuru olarak tez ve karşı tezin varlığı ve hikâyenin sonunda olanlardan ders çıkarılması bakımından fıkra türünün izlerini barındırmaktadır. Hikâyede Balkan göçmeni iki hemşehri İboş ve Mıstık'ın bir çakmak yüzünden birbirlerine düşüşü konu edilir. İboş arkadaşının çakmağını çalar, Mıstık da bu hırsızlığı içine sindiremeyerek İboş'tan davacı olmak için mahkemenin yolunu tutar. Lakin mahkeme masrafları çalınan çakmaktan bir hayli fazla olunca İboş çaldığı çakmağı Mıstık'a iade eder.[514]

**Külah** ise eşeği boyayıp satan bir Kayserili fıkrasına dayanmaktadır.[515] Mıstık'ın kurnazca hallettiği işlerine baltalayan Kayserili bir Molla'ya külah giydirme çabalarını konu eden hikâye kendisinden daha kurnaz olan Molla'nın onu alt etmesiyle

---

[511] Tahir Alangu, **age.**, s. 284-285.
[512] Rıza Filizok, "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri", **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984, s. 123.
[513] **A.e,** s. 123.
[514] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Tam metin için bk.: Ömer Seyfettin, "Çakmak", **Hikâyeler 2,** Haz. Hülya Argunşah, s. 197-203.
[515] Rıza Filizok, "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri", **age.**, s. 123.

sonuçlanır.[516] Hikâye yalın ve sade bir anlatım ile okuyucuya sunulmuştur. Fıkranın gülmece kısmını oluşturan tez ve karşı tez çatışmasını barındırmaktadır. Sonuç kısmında yaşanılanlardan ders çıkarılır.

**Yüz Akı** adlı hikâye de konusunu fıkradan almıştır. Pertev Naili Boratav **Folklor ve Edebiyat** adlı eserinde bu hikâyenin iskeletini halk fıkrası teşkil ettiğini belirtir.[517] Bir müftü, insanlara olan güvenini yitirmiş Mehmet Efendi'ye sürüsünü emanet etmek için saflığıyla bilinen çobanı önerir. Bir sürü dolusu koyunu emanet alan çoban bir yıl sonra elinde sürüden geriye bir kap yoğurt ile çıkagelir. Sürünün telef oluşuyla ilgili çeşitli nedenler sıralayan çobanın suratına şaşkınlık içindeki Mehmet Efendi getirdiği yoğurdu fırlatır. Böylece çoban hesaptan yüzünün akıyla çıkmış olmanın cezasını çektiğine inanmıştır.[518]

Bir fıkra örneği olarak **Binecek Şey** adlı hikâye sayılabilir. Yazar, **Binecek Şey** adlı hikâyesinde, toplumda asalak ve miskin bir şekilde başkasının üzerinden geçinen bir tip olan Derviş Hasan'ı eleştirir. Bunu yaparken o gün Anadolu'daki tekkelerin içinde bulunduğu durum da eleştiriden nasibini alır.[519] Derviş Hasan, uzun süre yürümesine rağmen bir yerleşim yerine ulaşamayarak yokuşun başında kan ter içinde dinlenmektedir. Yokuşu çıkacak hâli kalmayan bu adamcağız, ellerini semaya kaldırıp Allah'tan binmek için bir şey ister. Aksi hâlde yokuşu çıkmasının imkânı yoktur. O sırada oradan geçen Yörükler Derviş Hasan'ın kucağına yeni doğmuş bir sıpayı

---

[516] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Tam metin için bk.: Ömer Seyfettin, "Külah", **Hikâyeler 2,** Haz. Hülya Argunşah, s. 341-351.
[517] Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat,** C. 1, 2 C., 2. bs., İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982, s. 334.
[518] Hikâyenin özeti için "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinin Özeti" başlıklı kısma başvurulabilir. Tam metin için bk.: Ömer Seyfettin, "Yüz Akı", **Hikâyeler 3,** Haz. Hülya Argunşah,. 211-214.
[519] Aziz Kılınç, "Mizahta Rahatlama Kuramına Göre Ömer Seyfettin'in Halk Anlatı Kaynaklı Hikâyelerinde Mizah", **II. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu (7-9 Mart) Bildirileri,** Ed. R. Duymaz, Balıkesir, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, 07-09 Mart 2008, s. 5.

sıkıştırarak yokuşu çıkartırlar. Derviş Hasan ise "istenilen"i değil "istediği gibi veren" yaratıcıdan bir şey istemeye tövbe eder.[520]

Nasreddin Hoca, Türk dilinin konuşulduğu coğrafya alanı içinde olduğu kadar bütün dünyada da fıkra tipi olarak büyük bir üne sahiptir. Kendisi hem halk bilgesi olarak hem de fıkra tipi olarak Türk milletinin yarattığı en büyük mizah temsilcisidir. O, halkın ortak yaratıcılığını, zekasını, aklını ve sağduyusunu temsil eden bir fıkra tipidir.[521] Ömer Seyfettin, **Açık Hava Mektebi** adlı hikâyesinde millî fıkra tipimiz olan Nasrettin Hoca'ya dayandırdığı bir fıkrayı aktarır:

> "Asırlar içinde Nasreddin Hoca'dan başka "hakk"ı anlayan gelmemişti.
> – O nasıl anlamış?
> – Hikâyesini bilmiyor musunuz?
> – Hayır.
> – Bir gün Nasrettin Hoca, yolda birkaç çocuğun kavga ettiklerini görmüş.
> – Ee?
> – "Niçin dövüşüyorsunuz?" diye sormuş. Çocuklar da, "Şuradan ceviz topladık. Pay edemiyoruz." demişler. Hoca, "Ben size pay edeyim mi?" diye sormuş. "Et" demişler. Fakat Hoca çocuklara tekrar "Hakça mı, kulca mı pay edeyim?" diye sormuş. Çocuklar düşünmüşler, hakça pay edilmesini istemişler. Nasrettin Hoca rastgele kimine bir, kimine üç, kimine beş ceviz vermiş. Geri kalanını da kendi heybesine doldurmuş.
> – Sonra!
> – Sonra çocuklar "Bu nasıl pay, Hoca?" diye şaşırmışlar. Hoca "Hakça pay buna derler. Rastgele! Kimine az, kimine çok, kimine hiç…" (AHM/4/269).

### 3.14.7. Tekerleme

Tekerleme daha çok çocuk geleneklerinde yeri olan bir türdür. Bu türün başlıca niteliği, herhangi bir ana konudan yoksun oluşudur. Tekerleme, baş-uyaklar veya

---

[520] Tam metin için bk.: Ömer Seyfettin, "Binecek Şey", **Hikâyeler 2,** Haz. Hülya Argunşah, s. 168-174.
[521] Dursun Yıldırım, **age.**, s. 25.

uyaklarla elde edilen ses oyunları ile ve çağrışımlarla birbirine bağlanıvermiş, belirli bir şiir düzenine uydurulmuş, birbirini tutmaz birtakım hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir.[522]

Tekerleme söyleyicisi, vezin, kafiye, aliterasyon ve seciden faydalanarak hisleri, fikirleri, hayalleri "tezad"a, "mübalağa"ya, "güldürme"ye, "tuhaflık"a, "şaşırtma"ya dayalı birtakım söz kalıpları içinde, artarda, ister açık ister kapalı şekilde ustalıkla sıralar ve yuvarlar. Dinleyici bu renkli prolog veya tasvirin kapısından asıl konuya girmiş olur.[523]

Ali Duymaz ise tekerlemeleri şu şekilde sınıflandırır:

1. Belirli bir oyun, tören veya metne bağlı tekerlemeler
    a. Çocuk oyunları tekerlemeleri
    b. Tören ve inanç tekerlemeleri
    c. Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler
    d. Seyirlik oyunlar ve halk sporlarına bağlı tekerlemeler
2. Yazılı veya gelişmiş edebiyat tekerlemeleri
    a. Âşık edebiyatı tekerlemeleri
    b. Tekke-tasavvuf edebiyatı tekerlemeleri
    c. Edebî metinlerin değiştirilmesiyle oluşmuş tekerlemeler
3. Diğer tekerlemeler
    a. Tekerlemeli mektuplar
    b. Satıcı tekerlemeleri
    c. Çeşitli tekerlemeler[524]

---

[522] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, s. 144-145.
[523] Şükrü Elçin, "Tekerleme", **Türk Dünyası El Kitabı**, C. 3, 3 C., Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 343.
[524] Ali Duymaz, **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2002, s.218.

Ömer Seyfettin **Ant** adlı çocukluk anılarından naklettiği hikâyesinde çocukların Mıstık adındaki arkadaşları için tekrarladıkları çocuk oyun tekerlemesine yer verdiği görülür:

"Mustafa Mıstık
Arabaya kıstık,
Üç mum yaktık,
Seyrine baktık!" (Ant/1/263).

### 3.14.8. Kalıp İfadeler

#### 3.14.8.1. Atasözleri

Atasözleri zamanla çok defa gerçek anlamları yerine mecazlı bir mâna kazanarak sözlü gelenek içinde nesilden nesile aktarılan ve halk hafızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir. Bu sözlere Almancada sprichwort, Arapçada mesel, Farsçada pend, Fransızca'da proverbe, İngilizcede proverb, İslav dillerinde posloviçe denilmektedir. Türkiye Türkçesinde çoğul olarak atasözleri denmekle beraber eskiye doğru gidildiğinde atalarsözü, seyrek olarak da atalar sözleri şeklinde geçer. Türkçenin çeşitli lehçeleriyle Anadolu'nun bazı yöre ağızlarında atasözü terimini karşılayan kelimeler de vardır. Onun yerine, mesela Çuvaşlar'da comak ve samah, oranlama, bazı Altaylılarda ülgercomak, Kazan lehçesinde eski söz, Kırım lehçesinde kartlar sözü, hikmet, Doğu Türkistan'dan Kırım'a kadar uzanan sahada makal, Türkistan, İran ve Afganistan Türkmenlerinde bunun yanı sıra nakıl, Doğu Türkistan'da tabma, ulular sözü, Kerkük ağzında darb-ı kelâm, emsâl ve cümle-i hikemiyyeden başka deme, demece, deyişet, eskiler sözü, bazı Anadolu yörelerinde ise deyişet ve ozanlama denildiği de görülmektedir.[525]

Ömer Asım Aksoy, atasözleri ve deyimler üzerine yaptığı çalışmalarını iki cilt hâlinde yayınlamış ilk cildi de atasözlerine ayırmıştır. Atasözlerini sıralamadan önce

---

[525] Aydın Oy, "Atasözü", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 44.

onlar hakkında detaylı bilgiler vererek şekil ve yapısı hakkındaki bilgileri şu şekilde maddelendirmiştir:

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir: Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli sözcüklerle söylenmiş olan donmuş bir biçimdir. Sözcükler değiştirilip yerlerine -aynı anlamda da olsa- başka sözcükler konulamayacağı gibi sözdiziminin biçimi de bozulamaz. Böyle değiştirmeler yapılsa ortaya çıkan söz, -anlam değişmese dahi- atalarsözü diye anılmaz.
2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.
3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır.[526]

Özkul Çobanoğlu atasözünü şu şekilde tanımlamıştır: "Törelerin, inançların, gelenek ve göreneklerin ya da en kısa ifadesiyle davranış biçim ve kurallarının az sözle net ifadesi anlamına gelen atasözleri, geçmiş ataların deneyimlerini, görgülerini, bilgilerini, öğütlerini yansıtır."[527]

Atasözleri hususunda çalışmalar yapan bir diğer araştırmacı Nurettin Albayrak'tır. Albayrak, atasözlerinin özelliklerini şu şekilde maddeleştirir:

1. Anonimdir, yani toplumun ortak malıdır.
2. Yüzyılları bulan uzun deneme-yanılma ve gözlemlerden oluşmuştur.
3. Genel bir yargı ya da mutlaka uyulması gereken bir kural veya öğüt özelliği taşır.
4. Kısa ve özlü anlatıma sahiptir.
5. Akılda kolay tutmak, anlatımı etkili kılmak ve kulağa hoş gelmek için söz sanatları bakımından oldukça zengindir.
6. Yüklemi söylenmemiş eksiltili cümle özelliği taşıyan ve temsli atasözleri dışında her atasözü mutlak bir cümledir.

---

[526] Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler,** C.1, 2 C., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1988.
[527] Özkul Çobanoğlu, "Atasözleri", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi,** C. 3, 9 C., Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2003, s. 155.

7. Kalıplaşmış sözlerdir. Varyantları dışında hiçbir atasözünün sözcükleri ve söz dizimi değiştirilmez.[528]

Ömer Seyfettin, halk dilini en etkili kullanan yazarlarımızdan biri olarak atasözlerine hikâyelerinde bolca yer vermiştir. Hikâyelerde halk edebiyatı unsurları arasında deyimlerden sonra en çok kullanılan ikinci tür olma özelliğini taşıyan atasözleri, her tür sosyal sınıf ve statüdeki insan tarafından kullanılmakta pek çok durumda az sözle derin bir anlatım kolaylığı sağladığı görülmektedir. Atasözlerinde çeşitlenme örneklerine de rastlanmıştır. Bazı atasözlerinin günümüzün kullanımından daha farklı ifade ediş şekline sahip olduğu görülmektedir. Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer alan atasözü varlığı tespit edildikten sonra Ömer Asım Aksoy'un hazırlamış olduğu **Atasözleri ve Deyimler** adlı iki ciltlik çalışmasının ilk cildinde yer alığı şekli dikkate alınarak maddelenmiştir. Aksoy'un çalışmasında yer almayan atasözleri için elektronik ortamdaki **TDK Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**[529] , İskender Pala'nın **Atasözleri Sözlüğü**[530] ve Nurettin Albayrak'ın hazırlamış olduğu **Türkiye Türkçesinde Atasözleri**[531] adlı çalışmalardan yararlanılmıştır. Ayrıca Ömer Seyfettin'in atasözü olarak belirttiği iki yapı olan "Deli pazarı, … pazarı"[532] ile "Nadan ile sohbet etmek güçtür bilene; çünkü nadan ne gelirse, söyler diline."[533] yararlandığımız kaynakların hiçbirinde tespit edilemediği için sınıflandırmaya dahil edilmemiştir. Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde tespit ettiğimiz 62 atasözü alfabetik olarak sıralanmıştır:

**A- Acele işe şeytan karışır**

---

[528] Nurettin Albayrak, **Türkiye Türkçesinde Atasözleri Sözlüğü,** İstanbul, Kapı Yayınları, 2009, s. 14.
[529] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri
[530] İskender Pala, **Atasözleri Sözlüğü,** İstanbul, LM Yayınları, 2002.
[531] Nurettin Albayrak, **age.**.
[532] Söz konusu yapı **Dama Taşları** adlı hikâyenin başında yer almaktadır. (DT/2/376)
[533] İlgili cümle **Nadan** adlı hikâyede yer almaktadır. (N/2/397).

"Paşa sükûneti tavsiye ediyor, acele işe şeytan karışacağını söylüyordu." (İH/1/ s.205)

**Aç gözünü (yoksa) açarlar gözünü**

"Aç gözünü, yoksa vallahi açarlar gözünü." (YBSB/4/15).

"**Akıl insanın külahında çividir. Yumruk yemeden kafasının içine girmez.**[534] Arnavut meseli" (Vn./2/369).

**Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.**

"Akşamın hayrı, sabahın şerrinden beterdir." (Kül./2/348).

**Allah dokuzda verdiğini sekizde almaz.**

"– Allah sekizde verdiğini dokuzda almazmış!" (B/4/152).

**Ana gibi yâr olmaz, Bağdat gibi diyar olmaz.**

" 'Ana gibi yâr, Bağdat gibi diyar olmaz.' diyerek sırıttı." (HBS/2/357).

**Anca beraber, kanca beraber**.

" 'Anca beraber, kanca beraber.' derdi." (ÜN/2/119).

**Ar dünyası değil, kâr dünyası.**

"İktisat meydanında "Kap kapanın! Vur vuranın! Ar dünyası değil, kâr dünyası!" felsefesini kendine din edinmiş birtakım ne oldukları belirsiz yamyamlar türemiş, her şeyin fiyatını yüzde yüz bin fırlatarak koca bir milleti siyah bir "açlık, ölüm, kıtlık" çemberi içinde inletmişlerdi." (ANİ/3/201).

---

[534] M. Türker Acaroğlu'nun **Dünya Atasözleri** adlı sözlüğünde Arnavut atasözü olarak yer almaktadır. Bk.: M. Türker Acaroğlu, **Dünya Atasözleri,** İstanbul, Kaya Yayınları, ty., s.59.

**Arayan Mevla'sını da bulur, belasını da.**

"Arayan Mevla'sını da bulur, belasını da." (Hav./3/370).

**Arpa eken buğday biçmez.**

"Arpa ekerken darı biçeceğiz galiba. Doğrusu ben erkek daveti kabul etmem." (Muh./2/308).

**Ayağını sıcak tut, başını serin; gönlünü ferah tut, düşünme derin.**

"Ansızın vicdanımda harsımın ulvî sesini, bestelenmiş, millî bir opera parçası hâlinde duydum, güftesine dikkat ettim: "Ayağını sıcak tut, başını serin." diyordu... "Eline bir iş al, düşünme derin..." (İn/4/356).

**Az tamah çok ziyan getirir.**

"Az tamah çok ziyan getirir!" (Bn/3/246).

**B- Bekârlık sultanlıktır.**

"Bekârlık sultanlıktır! Evlilerin meseli." (SS/4/396).

**Bir çiçekle yaz gelmez.**

"Türklerin, "Bir çiçekle bahar olmaz!" darb-ı meselleri tabiatın büyük bir hakikatini ihtiva ediyor." (Pİ/1/194).

**Birlikten kuvvet doğar.**

"Toplanalım. Birleşelim. Kuvvetlenelim. Birleşmekten kuvvet doğar!" (Az./4/175).

**Ç- Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar.**

"Kimse sesini çıkarmaz, herkes "Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar." Hikmetini hatırlayarak önüne bakar, tavlayı, iskambili nargileyi bırakanlar yavaş yavaş giderlerdi." (HBS/2/354).

**Çok bilen çok yanılır.**

"Çok bilen çok yanılır." (TBG/4/248).

**D- Dayak cennetten çıkmıştır.**

"Malum ya, mektepte dayak resmen yasaktır. Hâlbuki bu dayak müessesesi cennetten çıkmıştır." (AHM/4/270).

**Denize düşen yılana sarılır.**

"Ama denize düşen köpüğe sarılır!" (Pir./3/377).

**Dikensiz gül olmaz.**

"Fakat şunu itiraf etmeli ki her gülün bir dikeni olur." (Ter./2/365).

**Domuz derisinden post olmaz, eski düşman dost olmaz.**

"Hâlâ akılsız ve cahil babalarımız gibi, "domuz derisinden post, gâvurdan dost olmaz..." der, medeniyetin, büyük yirminci asrın doğurduğu insaniyet, uhuvvet, müsavat fikirleriyle eğlenirsiniz." (HB/1/312).

**Düşmez kalkmaz bir Allah**.

"– Düşmez kalkmaz bir Allah." (DZ/2/295).

**E- Eden bulur, inleyen ölür.**

"Eden elbet bulur, tıksınlar haini, assınlar katili, hamiyeti varsa artık çekilsin." (YBSB/4/16).

**Elçiye zeval olmaz.**

"Pekâlâ öyleyse… dedi, bu habis 'Elçiye zeval yok' kaidesini kabul etmez." (PİK/2/191).

**Elden vefa, zehirden şifa**

"Gâvur Ali, şimdiye kadar yanına kimseyi almamıştı. "Elden vefa, zehirden şifa**!**" derdi." (Bn/3/254).

**Emanete hıyanet olmaz.**

"– Al nasihatini: Emanete hıyanetlik etme!" (ÜN/2/114).

**Eski çamlar bardak oldu.**

"Eski çamlar bardak olalıdan beri, hani evvelden herkesi, titreten "söğüt yaprağı" Bursa bıçağını artık kullanmak şöyle dursun, hatta gölgesini bile göstermez, hatta lafını bile edemezdi." (DZ/2/290).

**Evdeki hesap (Pazar) çarşıya uymaz.**

"Fakat daha kapıdan çıkmadan evdeki pazar çarşıya uymuyordu; üç kat elbise ısmarladım." (Muh./2/304).

**Evli evinde köylü köyünde gerek.**

" 'Evli evine, köylü köyüne, evi olmayan sıçan deliğine' girer." (AD/1/272).

**F- Fırsat her vakit ele geçmez.**

"Bu büyük fırsat her vakit ele geçer miydi?" (BÇA/4/380).

**G- Geç olsun da güç olmasın.**

"Güç olsun da geç olmasın, anneciğim." (B/4/159).

**Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni.**

"Geçme namert köprüsünden, ko aparsın su seni!" (PTÇ1/1/246).

**Gönül kimi severse güzel odur.**

"Malum ya; gönül kimi severse güzel odur!" (BTHU/4/291).

**Gözlüye gizli yoktur.**

"– Gözlüye hod gizli yoktur." (BVŞ/2/224).

**Gülme komşuna gelir başına."**

"Zavallı atalarının "Gülme komşuna gelir başına." dediğini unutmuşlardı." (YE2/3/306).

**H- Haydan gelen huya gider (selden gelen suya gider.)**

"Haydi eşek! Haydan gelen huya gider." (Mİ/4/353).

**Her gönülde bir aslan yatar.**

"O aşçı kadından daha ümitsizdi. Fakat kendi kalbinde bir aslan yatıyordu." (PTÇ2/1/374).

**Her koyun kendi bacağından asılır.**

"– Her koyun kendi bacağından asılır. Biz Arab'a, Acem'e karışmayız." (MM/3/232).

**İ- İki gönül bir olunca samanlık seyran olur.**

"İki gönül bir olunca samanlık nasıl seyran olursa, okuyan için de kitapları elde ettikten sonra kendi evi, kendi odası Heidelberg, Oxford, Sorbonne olurdu!" (AHM/4/262).

**İki kere iki dört eder.**

"Eğer barışmazlarsa Avrupa'da değil, hatta bütün dünya yüzünde umumi bir muharebenin baş göstereceği iki kere iki dört eder kadar muhakkaktı." (Ş/1/355).

**İşleyen demir pas tutmaz.**

"Çalışan demir parlar. Nasıl çalışmayanı küf tutarsa, bir müessese de gençleştirilmez, kendi halinde bırakılırsa ihtiyarlar, yıkılır, dağılır." (AK/1/145).

**K- Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu.**

"Karaman'ın koyunu, sonra çıkar oyunu..." (Top./2/255).

**Kırkından sonra azanı teneşir paklar (azana çare bulunmaz).**

"Atasözü, "Kırkından sonra azanı teneşir temizler!" der." (BT/3/282).

**Kısa günün kârı (kazancı) az olur**.

"Çağır Yasef'i, Halil Efendi ver aşağı tut yukarı, bayıl paraları, kısa günün kârı az olur." (YBSB/4/15).

**Kişiyi (herkesi) nasıl bilirsin, kendi gibi**.

"Bir de bir mesel vardır, biliyor musunuz, 'Kişi kişiyi kendi gibi bilir.' Avrupa'da meşum suni bir cereyan yaşar: Milliyet, kavmiyet cereyanı!" (AK/3/125).

**Köpeksiz köy bulmuş da çomaksız (değneksiz) geziyor.**

"Türklerin "edebiyat" denilen bu köpeksiz köyünde sopasız gezerler; bütün ruhları, zevkleri, hisleri, emelleri Yunanîleşmeye çalışırlardı." (BD/1/398).

**O- Olmaz olmaz deme, olmaz olmaz.**

Fakat Niyazi Bey'in bir sözü hiç kulağımdan çıkmıyor:

Olmaz olmaz, deme, olmaz olmaz
Güzelim âlem-i imkândır bu…" (AK/3/135).

**Ö- Öfkeyle kalkan zararla (ziyanla) oturur.**

"Fena dakikalarda daima bir atasözünü hatırlardı. 'Öfkeyle kalkan ziyanla oturur!' " (KBC/3/261).

**P- Para ile imanın kimde olduğu bilinmez.**

"Ama "Para ile imanın kimde bulunduğu" belli değildi." (Foya/4/394).

**Pilavdan dönen kaşığın sapı (dönenin kaşığı) kırılsın.**

"Aştan kalanın kaşığı kırılsın, Paşa da derhal Ömer Âbid Hanı'nda bir yazıhane, ticaret tezkeresi vesaireyi yoluna koydu." (YBSB/4/15).

**S- Sabrın sonu selamettir.**

"Fakat Paşa sabrın sonu selamet diyerek büyük bir metanetle kendini bu hayata da alıştırdı, hatta biraz kanıksadı bile..." (YBSB/4/15).

**Söz gümüşse sükût altındır.**

" 'Söz gümüşse sükût altındır.' Diyen ben, yazmak hususunda da perhiz ediyordum." (AK/3/117).

**Sükût ikrardan gelir (sayılır).**

"Maraz-ı hâcette sükût ikrardan gelir! diye haykırdı." (BB/4/210).

**Ş- Şeriatın kestiği parmak acımaz.**

"Şeriatın kestiği yer acımaz..." (Diy./2/284).

**T- Türk'ün aklı başına sonradan gelir.**

"Titreyen dudaklarından gayri ihtiyari 'Türk'ün aklı sonradan başına gelir!' hikmeti döküldü." (BB/4/230).

**V- Vakit Nakittir.**

"– Haydi kardeşler, çabuk olalım, vakit nakittir." (BL/2/20).

**Vermeyince Mabut, Neylesin Mahmut?**

"Vermeyince Mabut, Neylesin Mahmut?" (ZE/3/333).

**Y- Yaşın arasında (yanında) kuru da yanar.**

"Kuraklık, çekirge, salgın gibi felaketler baş gösterdi mi, köylü hemen Gâvur Ali'yi düşünür, "Kurunun yanında yaş da yanıyor!" derdi." (Bn/3/248).

**Yaş yetmiş, iş bitmiş.**

"Bizde cevher olsa da para etmez, diye kafasını hafif omuzlarının arasına çekti; yaş yetmiş iş bitmiş!" (YE2/3/303).

**Yerin kulağı var.**

"Arslan Bey, planlarını en yakın adamlarından bile saklardı. "Yerin kulağı var" derdi." (Küt./2/138).

**Yırtıcı (alıcı) kuşun ömrü az olur.**

"Yırtıcı kuşun ömrü az olur!" (UÖ/3/366).

**Yolcu yolunda gerek.**

"Gayret lazımdı. "Yolcu yolunda gerek…" nasihatini hatırladı." (BŞ/2/170).

### 3.14.8.2. Deyimler

Şükrü Elçin ise deyimleri "tâbir" olarak ikinci bir isim ile adlandırıp kalıplaşmış olmalarından bahsederek gramer özelliklerini de belirtmiştir: Deyimler

(tâbirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.[535]

Ömer Asım Aksoy deyimlerin amacını ve atasözlerinden taşıdığı farkları şu şekilde belirtir: Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde, ya da çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir. Görülüyor ki deyimle atasözü, amaçta da birbirinden ayrılmaktadır.[536]

Doğan Kaya, **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü'**nde deyimi, bir durumu, bir olayı, düşünceyi özetleyen, en az bir kelimeden oluşan ve genellikle gerçek anlamının dışında ayrı bir anlama sahip olan, özel anlamları belirli bir kurala bağlanmayan kalıplaşmış söz, şeklinde tanımlar.[537]

Nurettin Albayrak **Türkiye Türkçesinde Atasözleri** adlı çalışmasında öncelikle deyimin tanımını yapar ardından da deyimlerin özelliklerini 4 madde hâlinde sıralar: "En az iki kelimeden oluşan, bu kelimelerin büyük ölçüde mecazlı bir anlatım ile kullanıldığı ve bir kavramı ifade etmek için kurulmuşözel bir anlatım kalıbı, tabir. Bu tanımdan hareketle deyimin 4 özelliği olduğu söylenebilir:

1. En az iki kelimeden oluşmak.
2. Deyimi oluşturan kelimeler, anlatımı etkili kılmak için büyük ölçüde mecaz anlamlarıyla kullanılması.
3. Deyimler bir kavramı belirtmek için oluşmuş özel anlatım kalıplarıdır. Hiçbir deyim, atasözleri gibi genel kural niteliğinde bir söz kalıbı değildir. Deyimleri atasözlerinden ayıran en önemli özellik budur.

---

[535] Şükrü Elçin, **age.**, s. 642.
[536] Ömer Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, C. 2, 2 C., İstanbul, İnkılâp Yayınları, 1998, s. 25.
[537] Doğan Kaya, "Deyim", **age.**, s. 315.

4. Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir.[538]

Yaptığımız çalışmanın tamamı ele alındığında Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde en çok deyim türüne ait unsurlar rastlanmıştır. Bu kapsamda çalışmamızın deyimler başlığında Ömer Seyfettin'in 163 hikâyesinden toplamda 830 deyim örneği tespit edilmiştir. Bu da yazarın ömrünü adadığı "halk diliyle söz söyleme" amacına büyük oranda hizmet ettiğini kanıtlamaktadır. Elbette ki hikâyelerde, çalışmamıza dahil ettiğimizden daha fazla deyim örneğinin yer alması muhtemeldir. Bu hususta daha detaylı bilgi için hikâyelere başvurulabilir. Aşağıda, hikâyelerden tespit ettiğimiz deyimlerin tamamı alfabetik sıra ve metin örnekleri ile sunulmuştur:

**A- Abdest Bozmak**

"– Abdestini bozdurmak için!" (Nam./3/83).

**Abdesti Sakatlanmak**

"Abdesti sakatlanmamış mıydı?" (Tür./3/220).

**Abdesti Sıkışmak**

"Fena hâlde abdestim sıkışmıştı." (TEBT/1/162).

**Abdest Tazelemek**

"Feracesini giymezden evvel bir kere daha abdestini tazeledi." (Tür./3/218).

**Aç Kalmak**

"Benim sebebime hocalıktan kovulan, ihtimal aç kalan bu ak sakallı, fakir ihtiyarın zavallı hayali karşıma dikilir." (F/2/71).

---

[538] Nurettin Albayrak, **age.**, s. 17.

**Aç Kurt Gibi**

"Efruz Bey'in küçük bir hatasını yakalar yakalamaz aç kurt gibi atıldı." (BB/4/206).

**Açlıktan İmanı Gevremek**

"Topal'a benim diyen münevverler yaklaşamıyor, açlıktan imanları gevriyordu!" (Foya/4/394).

**Açtı Ağzını Yumdu Gözünü**

"Tosun Bey coşuyordu... Açtı ağzını yumdu gözünü..." (Fer./2/102).

**Adam Etmek**

"Beni adam etti." (NZO/3/241).

**Adam Sen de!**

"İçimden adam sen de dedim." (Mür./3/330).

**Adım Atmak**

"İşte son adım da atılmıştı." (ÇS/2/93).

**Af(fını) Dilemek**

"Artık gülmeyi bırakan sivrisinek korkusundan yaptığı küstahlık için af dileyeceği yerde..." (Ss./2/61).

**Aforoz Etmek**

"Tanıdıkları bir kadının başından kazara bir macera geçer, mesela bir "name"si yakalanır yahut kocasından boşanıp diğer birine varırsa hepsi birden ona darılırlar ve dehşetle aforoz ederler." (AD/1/274).

**(Birinin) Afyonunu Patlamak**

"Fakat bir sabah fağfurun afyonu patladı." (HİS/3/383).

**Ağırlık Basmak (Çökmek)**

"Dün gece üzerime bir ağırlık bastı." (BV/3/88).

**Ağız Açtırmamak**

"O da işte benim gibi düşündüğü için meclislerde ikimiz taraftarlarımızla bir kuvvet teşkil eder, liberallere, yeni asri terbiye taraftarlarına ağız açtırmazdık." (KD/4/137).

**Ağzı (Bir Karış) Açık Kalmak**

"Ağzım bir an açık kaldı." (FSK/2/266).
"Tezgâhından bu obur müşterilerinin laflarına kulak kabartan Yahudi'nin patlak mavi gözleri birdenbire derinleşmiş, birdenbire kaşları çatılmış, ağzı bir karış açık kalmış, çirkin suratı o kadar tuhaf olmuştu ki..." (DZ/2/301-302).

**Ağzı Burnu Yerinde Olmak**

"Bir hizmetçinin aleyhinde bulunurken "çalışkan, temiz, atik kız ama, ağzı burnu yerinde..." derler. Ağzı burnu yerinde olmak onlar için en affolunmaz bir cinayettir." (AD/1/274).

**Ağzı Kurumak**

"Ağzımın kuruduğunu, dudaklarımın birbirine yapıştığını hissediyordum." (BŞİ/1/110).

**Ağzı Varmamak**

““Eşi düşman başına” demeye kalbinde bir parça merhameti olan insanın ağzı varmaz.” (HBS/2/353).

“Kendi kendine: – Şimdi... Gençliğimde... Demeye ağzı varmıyordu.” (İG/2/45).

**Ağzına Geleni Söylemek**

“Tosun Bey cesur adamlara mahsus o mütecaviz pervasızlıkla ağzına geleni söylüyordu.” (Fer./2/102).

**Ağzına Kadar**

“Pazar günleri kilisenin avlusu ağzına kadar dolardı.” (BÇA/4/368).

**Ağzından Çıkanı (Çıkan Sözü) Kulağı İşitmemek (Duymamak)**

“Sertliğine, birdenbire alevlenmesine, bazen ağzından çıkan sözü kulağı işitmemesine itiraz edenlere: –Siz ne anlarsınız!” (NK/3/287).

**Ağzından Kaçırmak**

“Düşünmeden, ağzından kaçırdığı itiraza pişman oldu.” (TT/2/247).

**Ağzını Açmak**

“Zavallı Ali Usta ağzını açamadı.” (MT/2/213).

**Ağzını Aramak (Yoklamak)**

“Dün gece yalnız kaldığımız zaman ağzını aradım.” (H/3/27).

**Ağzını Bozmak**

“Bir gün bu sarhoş, kızcağıza öfkelenir. Ağzını bozar. ” (YE1/2/393).

**Ağzını Hayra Açmak**

"– Hedi sus, hedi sus, ağzını hayra aç." (Bha/4/11).

**Ağzını Kapamak**

"Salih Paşa'nın birkaç kutu ilaç bahanesiyle bu gazetecinin ağzını kapatmış, o da yapacağı münasebetsiz müverrihlikten vazgeçmişti." (Az./4/171).

**Ah Çekmek**

"Şimdi zavallı kim bilir Anadolu'nun hangi şehrinde koltuk değnekleriyle gezerek serhaddin hülyalarıyla ah çekiyordu." (TT/2/251).

**Ahfeş'in Keçisi Gibi Baş Sallamak**

"Sermet, Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamaya hazırlandı." (TBG/4/249).

**Akıl Danışmak**

"Arkadaşları onun hodgâmlığını bir hamiyet gibi görürler, akıl danışmaya ona gelirler, her sözünü dinlerlerdi." (KA/4/385).

**Akıl Erdirememek**

"Bu milliyetsizlik yüzünden edebiyatsız, sanatsız, medeniyetsiz, kuvvetsiz, ailesiz, ananesiz kalan Türkler, tabii en basit hakikatlere de akıl erdiremiyorlardı." (BL/2/16).

**Akıl Etmek**

"– Vallahi iyi akıl ettin." (ZE/3/340).

**Akıl Vermek**

"– Sen bana akıl vermeseydin ben yine eskisi gibi sürünecektim." (Vn./2/371).

**Akıntıya Kapılmak**

"Suyun akıntısına kapılmamak için dikkat ediyordu." (İG/2/49).

**Akla Gelmemek**

"Rusya Türk yurdunu akla gelmez gaddarlıklarla çiğniyor; İngiltere ile, üç bin senedir yaşayan kadim bir milleti, viran olan İran'ı haritadan silmek, yeryüzünden kaldırmak için ittifak ediyorlardı." (PTÇ1/1/236).

**Akla Yelken Etmek**

"– Ah, akla yelken ettim!" (DZ/2/291).

**Aklı Almamak**

"Naciye'nin çıkıp izinsiz bir yere gitmeyi aklı almıyordu." (ZE/3/339).

**Aklı Başına Gelmek**

"Vapur ilerledikçe aklım başıma geliyor gibi oluyordu." (FSK/2/263).
"Bulgaristan'da doğmuş, büyüyüp biraz aklı başına gelince hemen hududun on dakika ötesine kapağı atmıştı." (Kül./2/341).
"İhtimal beni görünce sevincinden aklı başına gelir." (DT/2/379).

**Aklı Başında Olmamak**

"Hele Rusya'da katiyen aklı başında bir adam olmadığına yeminler eder." (TBZ/3/73).

**Aklı Ermek**

"Kuru lafın işe yarayacağına hiç aklı ermedi." (ÜN/2/113).

**Aklı Yatmak**

"Gâvur Ali'nin de buna aklı yattı." (Bn/3/252).

**Aklına Gelmek**

"Bir cesur adam bulun, dedi, hacegândan, enderundan, divandan benim aklıma böyle gözü pek bir adam gelmiyor." (PİK/2/185).
"Kapalı kadınlara laf atar, açık kızların olmayacak yerlerine dokunur, tenhada rastladığı çocukların ayaklarından zorla potinlerini çıkarıp alır, en yüksek duvardan atlar, dükkân peykeleri kırar, hâsılı akla gelmez hıyanetler yapardı." (HBS/2/353).

**Aklına Getirmek**

"Ben "sıra hakkı"mı aklıma bile getiremedim." (C/2/336).
"Kendini zorluyor, zorluyor, sabahleyin yere atılmış dama kutusunu gördükten sonra ne olduğunu bir türlü aklına getiremiyordu." (MBD/2/406).

**Aklına Koymak**

"Aklıma ant içmeyi koymuştum." (Ant/1/263).

**Aklında Kalmak**

" 'Acaba yanlış mı aklımda kaldı?' şüphesine düşüyordu." (BÇA/4/368).

**Aklından Çıkarmamak**

"Evet, en bol, en neşeli zamanda bile "yarın" kendisine bir şey vermeyeceğimiz ihtimalini aklından çıkarmaz, hep "yarın"ı düşünürdü." (Vn./2/373).

**Aklından Geçirmek**

"En zengin paşaların, beylerin ölümlerinden bir ay sonra çoluk çocuklarının hemen dilenecek derecelere indiklerini aklımdan geçirdim." (FSK/2/272).

**Aksi Gibi**

"İşte aksi gibi bir fesli geçmiyordu." (PTÇ1/1/244).

**Al Aşağı Ver Yukarı**

"Al aşağı ver yukarı, sanki haberim yokmuş da, kazara buluyormuşum gibi cebimdeki çeyreği çıkardım, geriye kalan bir kuruş için de yeleğimi bıraktım." (GBBA/1/346).

**Alkış Tufanı Kopmak**

"Yine bir alkış tufanı koptu." (HLBK/4/92).

**Allah İçin**

"– Çok, çok, Allah için çok iyi!" (H/3/23).

**Allah'ın Cezası**

"İkinci ayın başında halam: "Bu gelin değil, Allah'ın cezası..." diye söylenmeye başladı." (FSK/2/268).

**Alnının Teriyle**

"Alnının teriyle kazandı." (Diy./2/278).

**Altından Çapanoğlu Çıkmak**

"Ama altından çapanoğlu çıkmak ihtimali vardı." (HLBK/4/82).

**Altüst Etmek**

"Her şeyi altüst ettiği gibi Hüsam Efendi'yi de kaymak gibi karısının koynunda, kaynanacığının dizi dibinde rahat bırakmadı." (Hav./3/372).

**Altüst Olmak**

"Memleketimizin hududunu aşınca her türlü fikirlerimiz, umdelerimiz altüst oluyor." (Muh./2/303).

**Aman Vermemek**

"Eskiler; genç hürriyet jandarmalarının aman vermez takipleri altında darmaduman olmuştu." (DZ/2/289).

**Anasını Ağlatmak**

"Doğrusu ben olsam o beyin anasını ağlatırdım." (DZ/2/297).

**Anlata Anlata Bitirememek**

"Bu karmakarışık masnu lisanın ahengini, güzelliğini anlata anlata bitiremiyordu." (AK/3/150).

**Ant İçmek**

"–Ant içenler kan kardeşi olurlar." (Ant/1/262).

**Arasından Kara Kedi Geçmek**

"Aradan sanki soğuk rüzgârlar savuran bir kara kedi geçti." (LE/4/129).

**Araya Girmek**

"Komitalar susturmak için kadınların arasına girerek kafalarına, gözlerine vuruyorlar, hepsini al kana boyuyorlardı." (BL/2/24).

**Arka Çevirmek**

"Arkalarını İstanbul'a çevirmişlerdi." (BD/1/400).

**Arkası Gelmek**

"Bir kere yalana başladık mı, hemen kolaylıkla, zahmetsizce arkası gelir." (H/3/38).

**Arkasına Takılmak**

"Koca Ali'yi arkasına taktı." (Diy./2/286).

"Anasının, babasının, köylülerin arkasına takıldı." (Es./2/88).

**Aşağı Kalır Yeri Olmamak**

"Fransızların Almanlardan aşağı kalır yeri yoktu." (BL/2/18).

**Aşağı Tükürsem Sakal, Yukarı Tükürsem Bıyık**

"Aşağı tükürse sakalı, yukarı tükürse bıyığıydı." (KD/4/141).

**Ateş Almak**

"Her tarafı birden ateş almıştı**."** (Büy./2/242).

**Ateş Vermek**

"Fransız köylülerini doldurduğu evlere ateş verdirerek hepsini canlı canlı yakar, onların çığlıklarını en latif bir konser gibi dinler, sonra etrafa savrulan alevli dumanları koklayarak piposunu çeker..." (BL/2/17).

**Avazı Çıktığı Kadar**

"Sonra yüzünü yıkamaya giderken, sedefli dama kutusunun sofada, yerlerde süründüğünü görmüş, o anda kan başına sıçramış, avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmaya, sövüp saymaya başlamıştı." (MBD/2/403).

"Avazları çıktığı kadar ağlıyorlar, işten kabalaşan elleriyle yüzlerini kapamaya çalışıyorlardı." (BL/2/12).

**Avcunun İçine Almak**

" – Avcumun içindesiniz. Bir yere kaçamazsınız." (V/2/156).

**Ayağa Kalkmak**

"Kapıdan girer girmez Hoca Efendi'nin işareti üzerine hepimiz ayağa kalktık." (F/2/64).

“Vapur yanaşıyor, yolcular ayağa kalkıyordu.” (KY/2/131).

**Ayağına Dolaşmak**

“Yürürken ayaklarına dolaşan beyaz sakalları içinde balmumundan yapılmış ilahî bir resim gibi daima sessiz yaşar, devleti adaletle, şefkatle, mürüvvetle idare ederdi.” (DMU/3/164).

**Ayağına Gelmek**

“– Ben gidemem! O benim ayağıma gelsin!” (HLBK/4/87).

**Ayağını Kesmek**

“Misafirlerimin ayakları kesildi.” (H/3/37).

**Ayağının Altına Almak**

“Sağ olsam, ölüm döşeğinde yatmasam, ihtimal beni ayaklarının altına alacaksın, ezeceksin.” (P/1/300).

**Ayak Basmak**

“– Allah’ın bildiği malum bir şey! diye güldü, lakin kul da bilir ki artık buralara Türk ayağı basamaz.” (M/1/317).

**Ayak Diremek**

“Efruz Bey’le havarilerinin “tarhtaki çimenleri otlayan keçiyi” gözleriyle gördükleri hâlde, ayak direyip “çimenin otlanmayıp içildiğini” iddiaya devamları, dünyada “inat” hasletini en yüksek derecede haiz bir mahluk olduklarına en bariz delildir.” (İn/4/362).

**Ayak Uydurmak**

“Yarı baygın kızlar, şen delikanlıların kucaklarında, gaydaların âhengine ayak uyduruyorlar, "Yaşasın prens! Yaşasın prens!" nakaratını haykırışarak

yeni hükümdarlarının şerefine testileri deviriyorlar, oynuyorlar, sıçrıyorlardı...” (Top./2/256).

**Ayaklarına Kapanmak**

“Ayaklarına kapanmışlar, gözlerinden sevinç yaşları dökmüşlerdi.” (KN/2/227).

**Ayın On Dördü Gibi**

“Bu gece bakarsın ayın on dördü!” (DZ/2/291).

**Az Görmek**

“Yüzde on bin kârı bile az görüyor, yüzde yüz bin kazanmak için akla gelmez yüzsüzlüklere cesaret ediyordu.” (Hav./3/372).

**B- Bağdaş Kurmak**

“Bağdaş kurmak, yahut yüzü koyun yatmak lazım.” (Nak./3/52).

**Bahis Açmak**

“Şaraptan, şampanyadan bahis açtılar.” (ZE/3/340).

**Bardaktan Boşanırcasına Yağmak**

“Bardaktan boşanırcasına yağdı, durdu.” (HİS/3/385).

**Baş Döndürmek**

“... resmî istidalarına imzasını “feylesof” diye attığına rağmen henüz onlar kadar baş döndürücü ve ani bir şöhret kazanamamıştı.” (Ş/1/355).

**Baş Eğmek (Boyun Eğmek)**

“Utandı, başını daha beter eğdi, önüne baktı.” (Vn./2/373).

"Padişah, böyle Hak'tan başka hiçbir kuvvete baş eğmeyen bir adama mührünü nasıl kabul ettirecekti?" (N/2/399-400).

**Baş Göstermek**

"– Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmaya, yapraklar yeşillenmeye, çimenler baş göstermeye başladı mı bizim gözlerimiz artık odalarda durmazdı." (BVK/1/179).

**Baş Kaldırmak**

"Derin bir uykudan uyanır gibi şaşalayarak başını kaldırdı." (DZ/2/292).

**Baş Kaldıramamak**

"Yanaklarından kan damlarken, Anadolu'ya geldi geleli hastalıktan baş kaldıramadığını söylüyordu."(Ç/2/199).

"En yukarıda sokak üstünde küçük bir odanın içinde gece gündüz, sabah akşam ibadetten başını kaldıramazdı." (HBS/2/352).

**Baş Kırmak**

"Çömezler baş kırarak üstatlarını tasdik ediyorlardı." (İn/4/360).

**Baş Sallamak**

"Biraz düşündü, başını salladı." (TT/2/248).

"Gayriihtiyari başımı sallıyor: –Hayır, hayır... diyordum." (FSK/2/266).

"Ben, aldandığı şeyin birden farkına varan kurnazlara mahsus bir sükûnla başımı salladım." (C/2/335).

**Başa Kakmak**

"Fakat bu herifin ikide bir de bu yaptığını başa kakmasına tahammül ölümden pek güç, ölümden pek acı, ölümden pek ağırdı." (Diy./2/287).

**Başı Çatlamak**

"Başım en mümessek bir deraguş-ı âşıkane, bir buse-i esasi-i ihtirastan sonra çatlayacak derecede ağrıyor ve bir hafta muattal ve mustarip kalıyordu!" (Tuğ./1/140).

**Başı Dönmek**

"Sabahtan beri çektiği şaraplarla epeyce başı dönen meşhur kumandan tolgasının siperini geri itti." (Top./2/255).

**Başı Sıkıya Gelmek**

"Başımız sıkıya geldi mi hemen onlara koşacağız." (Az./4/172).

**Başı Tutmak**

"Gene bir akşam başım böyle fena hâlde tutmuştu." (P/1/294).

**Başına Bela Almak**

"– Nafile başına bela alacaksın!" (YE2/3/308).

**Başına Çalmak**

"Ah şu kâğıt parçalarını götürüp kitapçı Acem'e, 'Al işte tercümelerini başına çal! Paran da senin olsun. Allah belanı versin!' diyebilecek miyim?" (NZO/3/240).

**Başına (...) Gelmek**

"Hâlbuki bu felaket gençlikte başına gelse o karşı duracak, kara bahtını pazısının kuvvetiyle aydınlatacaktı." (İG/2/45).

**Başına Oturmak**

"Bugün işte işim yok, zorla masanın başına oturuyorum." (AK/3/122).

**Başına Üşüşmek**

"Derviş Hasan'ın başına üşüştüler." (BŞ/2/173).

**Başından Geçmek**

"Sormadan, istersen başından geçenleri sana söyleyeyim." (AD/1/270).

**Başından Savmak (Atmak)**

"Onu başlarından savmak istediler." (Bha/4/12).

**Başını Kaldırmak**

"Tekrar başını kaldırdı." (For./3/222).

**Başını Sokmak**

"Annesiyle Üsküdar'da bir oda tutup başlarını sokunca yine hastalık peşlerini bırakmamıştı." (ZE/3/337).

**Baştan Çıkarmak**

"O baştan çıkarıcı çiçek kokularını, şehvet gıcıklayan rutubeti duydun." (BT/3/282).

**Baykuş Gibi**

"Saklasam burada baykuş gibi yalnız ne yapıyordun diyecek, versem okuyacak, kıyametleri koparacak..." (EM/1/83).

**Benzi Sararmak**

"Küçük külhanbeyler bir daha buna cesaret edemezler, benizleri sararak, "Sık ağaçlar içinde, karanlık kovuklarda..." (DT/2/376).

**Benzine Kan Gelmek**

"Yirmi dört saat evvel Allah'tan ziyade Abdülhamit'ten korkan kâtiplerin henüz benizlerine kan gelmemişti." (HLBK/4/49).

**Bereket Versin**

"Bereket versin ki yarası ehemmiyetli değildi." (Kıs/4/246).

**Beti Benzi Solmak**

"– Sana ne olmuş, dedi, betin benzin solmuş!" (BH/3/10).

**Beyni Sulanmak**

"Beyni sulanmış da kafasının cidarlarına çarpıyormuş gibi, her adımda başında dayanılmaz bir acı duyuyordu." (PTÇ1/1/238).

**Bıçak Gibi Saplanmak**

"– Acıyor mu?
– Bıçak saplanır gibi." (Mu./NHP/1364).

**Bıyığı Terlemek**

"Daha bıyıkları yeni terliyordu." (M/1/316-17).

**Bıyık Altından Gülmek**

"İçtimalarda, lafın yolunu bulur, inkılabı nasıl hazırladıklarını anlatır, beni bıyık altından güldürürdü." (**1/2**/4/305).

**Bıyık Bükmek**

"Kırçıl pos bıyıklarını, burnunun ucuna bakarak, iki eliyle büken ihtiyar zabit:
– Benim babam da burada şehit oldu. dedi." (TT/2/246).

**Bin (Kırk) Dereden Su Getirmek**

"Ona bin dereden su getirerek evlenmesi icap ettiğini anlattı." (YE2/3/323).

**Bir Köşeye (Köşesine) Çekilmek**

Her vakitki gibi oyunlar, sözler, musikî, raks, çay bittikten sonra, yani nihayete doğru herkes ikişer ikişer bir köşeye çekildi." (H/3/29).

**Bir Taşla İki Kuş Vurmak**

"İşte bir taşla iki kuş birden vuruyordum, hem cazibeli bir şey dinleyecektim, hem de gazeteme bir hikâye yetiştirmiş olacaktım." (**1/2**/4/301).

**Bitmek Tükenmek Bilmemek**

"Onun yine garip, sırf söylemiş olmak için söyleyenlere mahsus bitmek tükenmek bilmeyen gevezelikleri arasında nefret-engiz bir hâdiseyi izah eden birkaç perişan kelimecik ağzından kaçmış bulunuyordu..." (ÇBH/1/84).

**Boğaz Boğaza Gelmek**

"İstersen onların faziletlerini öldürür, sükûnetlerini bozar, hepsini boğaz boğaza getirir, hayatlarının saadetlerini zevklerinin lezzetlerini kaybettirirsin!" (HG/1/75).

**Boğaz Tokluğuna Çalışmak**

"Rumca, yanında boğaz tokluğuna çıraklı etmek istediğimi söyledim; mırın kırın etti." (LE/4/131).

**Boğazına Kadar**

"Babam daima boğazına kadar borç içinde yaşar, müsrif ve batakçı bir memurdu." (G/1/281).

**Boğazına (Gırtlağına) Sarılmak**

"Boğazına sarılacağım geldi." (GBBA/1/349).

**Boğazına Takılmak**

Her tarafı sebepsiz bir sarsıntı ile titriyor, sökülmez bir hıçkırık boğazına takılır gibi oluyordu.” (Diy./2/279).

**Boğazına Tıkanmak**

“Büyük Yunan, büyük Rumluk emelini dinledikçe kalbi şişiyor, acı bir azap boğazına tıkanıyordu.” (BÇA/4/370).

**Boğazında Kalmak**

“Lokmalarımız boğazımızda kaldı...” (İH/1/201).

**Boş Durmak**

“Tabii boş durmak kabil değil.” (YBSB/4/15).

**Boşa Gitmek**

“Bütün ümitlerim boşa gitti.” (Nak./3/59).

**Boynu Kıldan İnce Olmak**

“– Boynum kıldan incedir padişahım! dedi, çoluk çocuğumla veda ettim.” (N/2/398).

**Boynunu Bükmek**

“Sokakta, tek başına, yavaş yavaş yürüyen üstü başı perişan, omzu torbalı, eli asalı, bir adam gözlerini pencereye kaldırır, boynunu bükerek:
– Allah rızası için bir dilim ekmek! der.” (Ter./2/365-368).
“Dânâ Efendi boynunu bükerek, ak sakalıyla çocuk gibi ağlayarak tekrar rica etti...” (DT/2/379).

**Boynunu Vurmak**

"Bir yortu günü pazar meydanında gürültü eden bir sarhoş Hristiyanı dövdükleri için, iki başıbozuğun boynu vurulmuştu." (TT/2/248).

**Boynuz Dikmek (Takmak)**

"Oğullarının ve kızlarının gizlice görüşmelerine, mektuplaşmalarına aldırmayan, göz yuman annelere bütün tanıdıkları, yine birden darılır, "Ah; ayol kadın bu yaştan sonra boynuz dikiyor..." diye ondan iğrenirler." (AD/1/275).

"Benim boynuzlarımı takmaya vaktim yok..." (Az./4/191).

**Boyun Eğmek**

"Ölüm korkusuyla, uğrayacakları hakaretlere boyun eğmesin**.**" (PİK/2/184).

"Ama "yine" ne kimseye boyun eğdi, ne de bütün servetini bir anda yere atmakla gösterdiği fedakârlığa dair gevezelikler yaparak boşu boşuna pohpohlandı!" (PİK/2/196).

"Kimseye boyun eğmedi." (Diy./2/278).

**Boyun Kırmak**

"Kumandan, atını şahlandırarak "hurra, hurra..." diye kendini alkışlayan keyifli halka boyun kırarak kabarıyordu." (Top./2/260).

**Boyunduruk Altına Girmek**

"Hâsılı bütün İslamlık bugün inkişaf etmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hıristiyan milletlerinin boyunduruğu altında." (M/1/318).

**Bozuntuya Vermemek**

"Ama bozuntuya vermedi." (Kül./2/343).

"Cabi Efendi, ne sorsa eğleniyorlar, hiç bozuntu vermeden, ciddiymiş gibi, uyuz bir eşek için yüz doksan lira, oğlaksız bir keçi için seksen beş lira istiyorlardı." (MBD/2/407).

**Burnu (Bile) Kanamamak**

"Kimsenin burnu kanamayacak! dedim." (TBZ/3/78).

**Burnunu Çekmek**

"Burnunu çekti." (DZ/2/294).

**Buz Gibi**

"Hava buz gibi." (Nak./3/56).

**Buz Kesilmek**

"Sanki vücudu gibi soğuktan donmuş, buz kesilmişti." (Şİ/4/146).

**Buz Tutmak**

"Buz tutmuş sirke kadar ekşiydi..." (NK/3/287).

**Bülbül Gibi Söylemek (Şakımak)**

"Başvekil hem ağlıyor, hem bülbül gibi nutkunu söylüyordu." (DMU/3/165).
"Üç ay sonunda, elli beş senede grameri tamamlanamayan bu meşhur lisanı bülbül gibi şakırsın!" (LE/4/130).

**C- Can Atmak**

"Validem birçok nasihat etti, ben yarım kulakla söylenen sözleri dinliyor, yeni gelen mürebbiyeyi de görmek için can atıyordum." (Mür./3/330).

**Can Çekişmek**

"Civar köşklerin aydınlıkları can çekişen ateş böcekleri gibi cansız, donuk bir ziya ile parlıyordu." (B/4/161).

**Can Dayanmamak**

"Para kazanmak iyi şeydi ama, bekârlığa can dayanmıyordu!" (KBC/3/259).

**Can Vermek**

"Hemen oracıkta can verir." (YE1/2/394).
"Fedakâr beyler er meydanlarında can vermişlerdi." (N/2/397).

**Cana Tak Demek**

"İçeride dudaklar kurumuş susuzluk cana tak demişti." (V/2/157).

**Canı Çıkmak**

"Canı çıkarken hoca fena hâlde tepindi." (Es./2/87).
"Canı çıkıncaya kadar dipçiklerle dövdüler." (ÜN/2/117).

**Canı İstemek**

"– Canım istemiyor." (B/4/155).

**Canı Sıkılmak**

**"**Canı o kadar sıkılıyordu ki..." (BVŞ/2/217).
"Cem dedi ki: –Benim canım sıkılıyor. Vuruşmak istiyorum." (TT/2/250).
"Dizdarların müdahalesi canını sıkmıştı." (Diy./2/280).

**Canı Yanmak**

"Bizden ufaladığını bari hayırlı bir işte kullansa canım yanmaz." (YBSB/4/15).

**Canına Okumak**

"Eğer İngiltere'de Meşrutiyet olmasaydı, iki yüz elli seneden beri "avam" denilen herifler ayağa kalkar, lortların canına okurlardı." (Az./4/171).

**Canını Bağışlamak**

"Mihal Terşi, Etiyen Soşay, Andrenaki gibi kahramanlarınıza canlarını bağışladım." (Küt./2/142).

**Canını Çıkarmak**

"Kendilerinden başka dışarıda gezeni yakaladılar mı, dayaktan canını çıkartırlardı." (Diy./2/280).
"Canını çıkarıncaya kadar dövdüler." (Kül./2/350).

**Canını Yakmak**

"Kasabada bile canını yakmadığı, yuvasının bir direğini olsun yıkmadığı adam yoktu." (YE2/3/303).

**Cebi (Eli) Para Görmek**

"Ne vakit nişanlısıyla evlenirse cebi para görecek!" (Niş./3/178).

**Cennet Gibi**

"Bütün insanlar bizim kadar okusalar, temeddün etselerdi dünya cennet gibi olmayacak mıydı?" (KH/1/324).

**Cesaret Bulmak**

"– Osmanlı milletinin cumhuriyetine getirip reis yapmalı... diyecek kadar cesaret buldu." (KH/1/340).

**Cesaret Göstermek**

"Mesela Sabri'nin bulunduğu çergenin etrafına onu dinlemek için genç kadınlar, kızlar, hafif birer baş örtüsüyle gelip oturmak cesaretini gösteriyorlardı." (SS/4/400).

**Cesaretini Kırmak**

"Onun cesaretini kırmış**,** sinirlerini zayıflatmıştı." (Tes./2/176).

"İhtiyarlık teminat akçasından mahrum hasta bir kocayla yapayalnız, ümitsiz kalınca yine cesareti kırılmadı." (FSO/2/318).

**Cevher Yumurtlamak**

"Sofrada biraz fazla kaçırdığı şarabın ateşiyle daha saatlerce cevherler yumurtlayacaktı." (Meh./3/).

**Ceza Vermek**

"Kendi cezamı kendim veririm." (H/3/17).

**Cezaya Çarpılmak**

"İşte cezaya çarpıldın..." (H/3/43).

**Cılk Çıkmak**

"Politika, asalet teşebbüsleri cılk çıktıktan sonra Efruz Bey için yapılacak yalnız bir şey kalıyordu: Milliyetperverlik!" (Az./4/198).

**Ciğerine İşlemek**

"Bu hakaret senin ciğerine işlemiş." (DZ/2/297).

**Ç- Çalım (Caka) Satmak**

"Ve hep birlikte muhterem doktorun bu cümleyi çalıp da çalım sattığını tekrara başladılar." (KH/1/326).

**Çayı (Suyu) Görmeden Paçayı Sıvamak**

"O kadar müteheyyicim ki çayı görmeden paçayı sıvıyorum." (NZO/3/240).

**Çehresi Bozulmak**

"Çehresi bozulmuştu." (Mr/4/120).

**Çek Arabanı**

"Çek arabanı işine." (MT/2/209).

**Çeliğe Su Vermek**

"Çeliğe çifte su vermek onun aşkıydı." (Diy./2/278).

**Çene Çalmak**

"Biz içeride ilaç bekleyelim, sen burada çene çal!" (Mİ/4/336).

**Çenesi Açılmak**

"Ve artık çenem açılmıştı." (Mür./3/331).

**Çenesi Kilitlenmek**

"Yine kalbi yırtılır gibi oluyor, göğsüne sıcak bir şeyler yayılıyor, çeneleri kilitleniyor, şakakları zonkluyordu." (Diy./2/288).

**Çıtı Çıkmamak**

"Koca havuzdan bir çıt bile çıkmıyordu." (KD/4/140).

**Çiçek Açmak**

"Kurumuş ağaçlar, ilkbahar bademleri gibi pürnakıl çiçek açmıştı." (KAğ/4/150).

**Çil Yavrusu Gibi Dağılmak**

"Yeni arkadaşlarımız İstanbul'un her tarafına çil yavrusu gibi dağılmışlardı." (KH/1/338).

**Çileye Girmek**

"Yarın Yesevi gibi mezar çilesine girecekti." (HBS/2/357).

**Çoluk Çocuğa Karışmak**

"Çoluk çocuğa karışmamış, kitaplarının üstünde ihtiyarlamıştı." (Büy./2/238).

**Çorap Söküğü Gibi Gitmek**

"Çorap söküğü gibi gitmişti." (HLBK/4/76).

**D- Dağa Çıkmak**

"– Dağa çıkardım." (YE2/3/302).

**Dağa Kaldırmak**

"Ne kimseyi dağa kaldırırmış ne de fidye istermiş." (YE1/2/395).

**Dalavere Çevirmek**

"Mösyö Vital'in hükûmette görülecek işleri, memlekette çevrilecek birçok dalavereleri vardı." (PTÇ1/1/240).

**Dalga Geçmek**

"– Hiç, hiç... Dalga geçiyordum." (AD/1/269).

**Dalıp Gitmek**

"İşte böyle her faziletin esasını teşkil eden "cesaret" mevhibesine dair felsefeler yaparak dalmış gitmişim!" (C/2/337).

**Dallanıp Budaklanmak**

"Ustamın gözüne girmek için gayet güzel bir kız kardeşim olduğunu, burada yer bulursam onu da getirteceğimi söylüyor, yalanları dallandırıyor, budaklandırıyordum." (LE/4/131).

**Damarı Tutmak**

"Deli Murat'ın inat damarı tuttu." (KAğ/4/150).

**Damarını Bulmak**

"En nazik damarımı bulmuşlardı." (P/1/299).

**Damdan Düşer Gibi**

"Mösyö Durant kızına damdan düşer gibi:
– Juliet, beye koleksiyonunu gösterir misin? dedi." (Kol./1/289-90).

**(Kendini) Dar Atmak**

"Sokağa kendimi dar attım." (P/1/303).

**Dar Etmek**

"Kuru Kadı palangada sabahı dar etti." (BVŞ/2/224).

**Darbe İndirmek**

"Nefret ettiği hain düşmanlara güzel bir darbe indirerek, kendi de beraber yüzlercesini öldürerek ölmek..." (BÇA/4/380).

**Dargın Durmak**

"Ve mademki fikirlerinin esası birdi, niçin dargın duracaklar ve Turan düşmanı Osmanlılığı anarşi içinde bırakacaklardı." (Ş/1/356).

**Darısı (Dostlar) Başına**

"– Ah bu yaşta hacı olmak, ne mutlu, ne mutlu, darısı senin başına!.." (GM/4/20).

**Deli Etmek**

"İzmir'de bu heykelin canlısını görmek onu deli ediyordu." (PTÇ1/1/240).

**Deli Olmak**

"Bir ressam olsa şu manzaraya deli olurdu." (YBH/2/164).
"– Ah mirza, bu çamaşırları yıkayanı görsen deli olurdun..." (İG/2/47).

**Dem Çekmek**

"İçimde kapalı kalmış çılgın bir sevinç kumrusunun dem çekerek çırpındığını duydum." (Pir./3/376).

**Demir Atmak**

"Bir gemim olsa, gözümü kapar, Kabataş'ın önüne demir atarım." (For./3/224).

**Derde Derman Olmak**

"Bu da derde derman olamayınca zemin katını bakkal dükkânına tahvil etti." (YBSB/4/14).

**Derdini Çekmek**

"Sonra dertlerini kim çeker?" (YÖ/3/362).

**Dere Tepe Düz Gitmek**

"Dere tepe düz gittiler." (ÜN/2/116).

**Derin Bir Nefes Almak**

"Derin bir nefes aldı." (PTÇ2/1/387).

**Ders Almak**

"Primo yoksa evvelden ders mi almıştı?" (PTÇ1/1/257).

**Ders Vermek**

"O vakit âlicenap rüzgâr yine hiddetlenmeden ona küçük bir ders vermek istemiş, biraz hırslı esmiş, tabii sivrisineği önüne katmış..." (Ss./2/61).

**Dik Dik Bakmak**

"Bakkala dik dik baktı." (MBD/2/408).

**Dil Çıkarmak**

"– Delilere bakın yuha, yuha... diye ihtiyat sulardan içip akıllı kalanlara dillerini çıkarıyorlardı." (HİS/3/385).

**Dili Döndüğü Kadar**

"Ben artık bütün dünya, milliyet esasları üzerine yeni teşkilat yaparken bizim kanatsız kuş gibi bedevî zihniyetiyle milliyetsiz kalamayacağımızı dilim döndüğü kadar anlatmaya çalıştım." (MM/3/232).

**Dili Tutulmak**

"Sebebi bilinmez bir korkunun şaşırtıcı heyecanıyla dilleri tutulmuş kurt kürklü zengin boyar reisleri, büyük kılıçlı cesur muharipler, çelik zırhlı voyvodalar iki dakika evvelki hükümdarlarının daha soğumayan naaşını çiğneyerek, bir anda, bir darbeyle bütün Eflak'ı zapt ediveren bu korkunç Türk'ün elini öpüyorlar, yüzüne bakamıyorlardı." (Top./2/262).
"Hayretten aptallaştım. Dilim tutuldu." (Vn./2/371).

**Dilinin Altında Bir Şey Olmak**

"Konuşurken dilinin altında bir bakla olduğunun farkına vardım." (MM/3/233).

**Dilinin Ucuna Gelmek**

“Esmer delikanlı dilinin ucuna gelen lafı söylemedi.” (TT/2/247).

**Dillere Destan Olmak**

“Tek başına yaptığı şeyler dillerde destandı.” (Fer./2/99).

**Dini Gibi Bilmek**

“Ufacık bir düşüncenin en büyük bir dikkati iflas ettirdiğini dini gibi bilirdi.” (MT/2/210).

**Dirsek Çürütmek**

“Ey darülfünun sıralarında dirseklerini çürüten, geceleri dağ gibi büyük kitaplar üzerinde gözlerinin nurlarını solduran gençler!” (BB/4/208).

**Diş Gıcırdatmak**

“ ‘Bunlar kim oluyor?’ diye dişlerini gıcırdatırdı.” (BB/4/227).

**Dişinden, Tırnağından Arttırmak**

“– Bu paraları nasıl dişinden tırnağından arttırdığını hatırlamıyor musun?” (Muh./2/306).

**Dişini Sıkmak**

“Bir gün, iki gün, üç gün dişini sıktı.” (Diy./2/286).
“Dişimi sıktım, ne emrettilerse yaptım.” (DZ/2/296).

**Dişleri Dökülmek**

“Dişlerimiz döküldü.” (HLBK/4/60).

**Divan Durmak**

"Karşısında sırsıklam divan duran Tosun Bey'e öpüp başına koyduğu kırmızı bir keseyi uzattı." (Fer./2/103).

**Diz Çökmek**

"Tahtın basamağına diz çöktü." (N/2/397).

**Dize Getirmek**

"Mollaları önünde dize getirdi." (İG/2/46).

**Dizini Dövmek**

"Mustafacığının da gideceği için dizini dövüyordu." (PTÇ2/1/375).

**Dizleri Kesilmek**

"Dizlerim kesildi." (NZO/3/243).

**Dizlerine Kapanmak**

"Dizlerime kapandı." (ÇE/4/96).

**Dizlerinin Bağı Çözülmek**

"Sevinçten, hayretten dizlerinin bağı çözüldü." (For./3/225).

**Dolap (Fırıldak) Çevirmek**

"Zavallı iratlarında oturan kiracılarla uğraşarak kırmadığı koz, çevirmediği dolap kalmıyordu." (Tos!/3/185).

**Dolma Yutmak**

"– Sen bana dolma yutturamazsın, dedi, demek ki sokakları dolduran züppelerin hepsinin bıyıkları kibritle mi yandı?" (TR/3/113).

**Donup Kalmak**

"Otağın kapısında onlar da şimdiye kadar asla ulviyetinin, mehabetinin farkında olmadıkları muazzam bir manzara karşısında donup kaldılar..." (KN/2/235).

"Garsonlar yerlerinde donup kaldılar." (Muh./2/312).

**Dört Gözle Beklemek**

"Dört gözle sizi bekliyoruz." (BÇA/4/374).

**Dudak Bükmek**

"Soluk dudakları büküldü." (DT/2/378).

**Dudak Isırmak**

"Tezgâhın solundaki büyük yağlı siyah taşta satırları biliyor, yine: "Ne yapacağım, ne yapacağım?" diye düşünüyor, dudaklarını ısırıyordu." (Diy./2/287).

**Dünyaya Gelmek**

"Bir erkek çocuğu dünyaya geldi." (ÜN/2/119).

**Dünyaya Kazık Kakmak**

"Sanki dünyaya kazık kakacakmış gibi." (B/4/161).

**Düşman Olmak**

"Sevdiğine düşman olur." (Bb/4/45).

**Düşman Kesilmek**

"Mabut gibi taptığımız vücudun bir lekesini keşfedince birdenbire soğur, hatta ona düşman kesiliriz." (Mr/4/117).

**Düşünüp Taşınmak**

"Şeyhülislam pek müşkül bulduğu bu suali uzun uzadıya düşünür, taşınır." (Pİ/1/190).

**E- Edebiyat Yapmak**

"Hakikati görüldüğü gibi, edebiyat yapmadan yazmak istedim." (HLBK/4/49).

**Ekmeğini Taştan Çıkarmak**

"Ekmeğini taştan çıkardı." (Diy./2/278).

**Eksik Etmemek**

"– Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin! diye dua etti." (R/3/173).

**El Ayak Çekilmek**

"Artık onu gündüzleri zincirle bahçenin bir köşesine bağlıyorlar, yalnız geceleri el ayak çekildikten sonra bahçeye salıverebiliyorlardı." (Tos!/3/187).

**El Ayak Çekmek**

"Bu fâni dünyadan elini ayağını tamamiyle çekmişti." (HBS/2/352).

**El Etek (Ayak) Öpmek**

"...ben boyun eğmem, el etek öpmem, dedi..." (PİK/2/189).

**El Ovuşturmak**

"...samimi bir sevinçle ellerini ovuşturarak içeri girdi ve o gece pek rahat bir uyku uyudu." (YBH/2/167).

**El Pençe Divan Durmak**

"Herkese emreden, daima surat asan, kimseye yüz vermeyen Kurt Hoca şimdi yumuşamış, elpençe divan duruyordu." (Es./2/86).

**El Sürmemek (El Vurmamak)**

"Fakat canım yataktan kalkmak değil, boyuna gerinmek, sağa sola dönmek, dalga geçmek, akşama kadar bir şeye el sürmemek istiyordu." (**1/2**/4/300).

**El Sıkmak**

"Kendisine uzanan elleri sıktı." (Ş/1/358).

**Elde Avuçta**

"Elde yok, avuçta yok!" (YE2/3/309).

**Elden Kaçırmak**

"Ben ise hâlâ, her sabah uyanırken, her gece yatarken elimden kaçırdığım Efser'i ve onların hacle-i zevciyetlerini tahayyül ederek, ruhuma, aklıma, âmak-ı hissiyetime nâmütenahi ve zehirnâk hançerlerin saplandığını duyuyordum." (TEBT/1/162).

**Eli Boş Dönmek**

"– Hemşehrilerim gibi kazansaydım yine eşkıyalara kaptırarak elim boş dönecektim..." (ÜN/2/117).

**Eli Değmemek**

"İhmalci Türkler gibi kendi kendimi 'Elim değmiyor.' diye teselli ediyorum." (AK/3/121).

**Eli Kalem Tutmak**

"– Ben Türk'üm ama elim kılıç kadar kalem de tutar." (İG/2/50).

**Elifi Mertek Sanmak**

" 'İttifak-ı âra' ile Türkçeden başka bir dilden anlamıyorlar, elifi görseler mertek sanıyorlardı." (İn/4/358).

**Elinde Kalmak**

"O vakit hocanın sözüne inanıp ukalalık etmeseydin bu gün ömrünün, ruhunun manalı izleri elinde kalır, onların üzerinde, ne kadar feci olsa da, uzaklaştıkça daha ziyade sevilen o muazzez maziye doğru gider, eğlenir, tatlı bir zevk bulurdun." (AK/3/118).

**Elinden (Bir Şey) Gelmemek**

"Göze parlaklıklarıyla çarparlar ama, ellerinden bir şey gelmez." (Top./2/258).
"Kuruş kuruş kazandığı liraları avuç avuç harc etmek benim elimden gelmez." (Muh./2/303).

**Elinden Kurtulmak**

"Tam yola doğru yürürken yolcu atını şaha kaldırmış, uşakların ellerinden kurtulmuştu." (KAğ/4/150).

**Elinden Tutmak**

"Ah, şu muharebenin başında niçin elimden tutan olmadı?" (NZO/3/241).

**Eline Almak**

"İşleri eline aldı." (Bom./1/211).

**(Birinin) Eline Düşmek**

"– Yalnız Efe askerlerin eline düşmemek için buradan kendini aşağıya atmış olmalı!" (YE1/2/396).

**Eline Geçmek**

"Aptalların, ahmakların, hımbılların en mümtaz mevkileri nasıl ellerine geçirdiklerine bir kulp bulamıyordu." (ANİ/3/201).

**(Bir Şeyden, Bir Yerden) Elini Eteğini Çekmek**

"Hoca Mehmet Bey, yetmiş yaşında, dünyadan elini eteğini çekmiş eski bir falcı." (HBF/NHP/861).

**Elini Sıkmak**

"– Vay sen misin?
diye haykırdı, elini sıkmaya, ne yaptığını sormaya vakit bırakmadan bir lakırdı tufanı, bir artezyen feveranıyla devam etti..." (S/1/69).

**Elini Sürmemek**

"Bugün tezgâha elini süremedi." (YE2/3/311).

**(Birinin) Emrine Girmek**

"Gülmekten, oynamaktan, zevk sürmekten başka bir şey bilmeyen milletimiz vahşi kumandanların emirleri altına girecek." (DMU/3/165).

**Ense Yapmak**

"Ense yapmalı." (Nak./3/54).

**Eser Kalmamak**

"Kendilerinde beceriksizlikten eser kalmaz." (AHM/4/261).

**Eşek Derisi (Gibi)**

"Suratlarında eşek derisi kaplı." (Mİ/4/331).

**Eteğine Yapışmak**

"Aşçı Şulever Bacı kendisini görür görmez eteklerine yapışır: – Beni tütünü bitti efendi, tütün ister ben... diye tuttururdu." (Tüt./3/96).

**Etek Öpmek**

"İçeri giren müşteri etek öptükten sonra, müşteri: "Ah efendim, pek dardayım." (HBF/NHP/861).

**Eyvallah Etmemek**

"Çamlıca ormanının arkasındaki büyük mandıra ile büyük çiftliği işletir, namusuyla yaşar, kimseye eyvallah etmezdi." (PİK/2/188).
" "Ben kimseye eyvallah etmeyeceğim." dedi." (Diy./2/278).

**Ezberden Okumak**

"Hâlâ ellerini oynatarak, gözlerini süzerek, başını sallayarak ezberden okuyordu." (BD/1/402).

**Ezilip Büzülmek**

"Muhsin Çelebi çekinmeden, sıkılmadan, ezilip büzülmeden gayet tabii bir hareketle kendine gösterilen şilteye oturdu." (PİK/2/188).

**Eziyet Çekmek**

"Ne eziyetler çektik!" (HLBK/4/60).

**F- Faka (Tongaya) Basmak**

"Barhan Bey, çok düşünen, hiç faka basmayan akıllı cesurlardandı." (Vire/2/147).

**Falakaya Çekmek**

"– Hepinizi falakaya çekeceğim." (F/2/65).

**Farkına Varmak**

"Konuşurken dilinin altında bir bakla olduğunun farkına vardım." (MM/3/233).

**Fasıla Vermek**

"Bu esnada yağmur ancak bir, yahut iki gün fasıla vermişti." (Bn/3/254).

**Fayda Vermemek**

"Müshiller, şunlar bunlar hiçbir fayda vermedi." (Pir./3/376).

**Feda Etmek**

"Umumi ve müşterek bir milliyet hayatını, mesela Türklük diye âli, yüksek, mukaddes bir şey idrak etmediklerinden hususi ve ferdî hayatları kıymetlenir, canlarını kolaylıkla feda etmezlerdi." (PTÇ2/1/381).

**Feleğin Çemberinden Geçmek**

"Ben feleğin çemberinden geçmiş bir adamım." (Mİ/4/331).

**Fena Olmak**

"İhtimal arkadaşlarımla geç vakte kadar kalacağımı, yolda gelirken yanımda bulunması fena olmadığını tebessüm ederek söyledi." (TEBT/1/160).

**Fenalık Etmek**

"Hatta kendilerine o kadar kötülük yapan Ruslara bile fenalık etmezler, yaralılarına su, ekmek, ilaç verirlerdi." (TBZ/3/77-78).

**Feryadı Basmak**

"Titreyen mütekallis elleriye, usturanın altından kaçtığı zayıf berberi gösteriyor, feryadı basıyordu." (C/2/337).

**Feryat Etmek**

"İçerdeki, müstebit muhitin, hain mazinin, zalim itikatların doğmadan katlettiği bu canlı ölüleri, onların müebbet sükûnunu seyrederek mahzuz, mütelezziz oluyor, nerede oldukları belli olmayan kuşlar insafsızca ve yakıcı hücuma uğramışlar gibi ansızın bütün kuvvetleriyle cıvıldamaya başlıyor, bütün tabiatı istila eden şedit ve feci cıvıltılarla acı acı feryat ediyorlardı." (BVK/1/184).

**Fırıldak Gibi**

"Fikir hususunda fırıldak gibi dönmek, dün söylediğini bugün inkâr etmek haysiyete muhalif addolunmuyor." (MM/3/233).

**Fırsat Beklemek**

"Bir haftadan beri hep bu mevlidi düşünmüş, hep bu fırsatı beklemişti." (Tos!/3/191).

**Fırsat Bulmak**

"Bu çocuk yaz gelince fırsat buldu." (İG/2/51).

**Fırsattan İstifade Etmek**

"Galiba bu hatıranın yâdında uyandırdığı nisyanların tesiriyle birkaç saniye daldı, ben fırsattan istifade etmeye başladım..." (S/1/70).

**Fırtına Kopmak**

"Fakat fikirlerim durmuyor, dimağımda fırtınalar kopuyordu." (HG/2/73).

**Fincancı Katırlarını Ürkütmek**

“Meğer fincancı katırlarını ürkütmeyenlerin bu kadarcık olsun mükâfatı varmış, hem de ne hoş.” (YBSB/4/16).

**Fit Vermek**

“Eseoğlu hükûmete fit vere vere ovadaki her köyü Çınarlılar gibi silahsız bırakmıştı.” (YE2/3/306).

**Fosur Fosur İçmek**

“Arap hemen bir sigara sardı. Eğildi, maltızdaki tencerenin altından yaktı. Fosur fosur içmeye başladı.” (Tüt./3/98).

**Foyası Meydana Çıkmak**

“Foyası meydana çıktıktan sonra Efruz Bey de üç büyük gününü mühim bir bahar rüyası gibi kolaylıkla unuttu.” (HLBK/4/94).

**Fütur Getirmek**

“Artık iki taraf da fütur getirmek üzereydi.” (Büy./2/242).

**G- Gafil Avlamak**

“Ferhat Bey’i gafil avlayıp kırk sancakla başını alan muharip papazı bulmak için Vuryüzen, Manastır, Semendire beyleri meydana atılmışlardı.” (TT/2/249).

**Galebe Çalmak**

“Asla üç, dört milyon on beş milyona galebe çalamaz.” (AK/3/1430).

**Galeyana Gelmek**

“Galeyana geldiler.” (HLBK/4/61).

**Galeyana Getirmek**

“Hepimizi galeyana getirdi.” (Foya/4/392).

**Garip Bulmak**

“Bu sefer gelmemesini biraz garip bulmaktan kendimi menedemedim.” (TEBT/1/160).

**Gayrete Gelmek**

“Zok efendisinin geldiğini görünce yabancının işini daha çabuk bitirmek için gayrete geliyor, deliriyordu.” (Bn/3/250).

**Gazaba Gelmek**

“Mehmet Mustafa Tahsin Nidaî Bey, hakikaten gazaba gelmişti.” (AHM/4/272).

**Gebe Kalmak**

“Ben sana gebe kalmıştım.” (P/1/301).

**Geçinip Gitmek**

“– Allah’a çok şükür, geçinip gidiyoruz.” (ZE/3/337).

**Gel Zaman Git Zaman**

“Gel zaman git zaman, ama çok değil, az bir müddet içinde Cabi Efendi parasızlığa, açlığa, çıplaklığa alıştı.” (ANİ/3/198).

**Geniş (Rahat) Bir Nefes Almak**

“Köse mümeyyiz geniş bir nefes aldı.” (HLBK/4/52).

**Geri Çekilmek**

"Fışkıran kanı yere düşüyor, Radko esvapları kirlenmesin diye geri çekiliyordu." (BL/2/25).

**Gık Dememek (Gıkı Çıkmamak)**

"Ah ben hükûmette olsam size gık dedirtmem!" (TBZ/3/74).

**Gırla Gitmek**

"Her gece çalgı çağanak, yemek, içmek, keyif, sefa gırla giderdi." (PK/3/271).

**Göbek Atmak**

"Demek ki biz Kristal'de o adi, sevimsiz "Cafe Concert"in gürültülere, patırtılara birer mesken-i rezil olan soğuk mermerli masalarının kenarında çıplak kol ve bacaklarıyla göbek atan birkaç zavallı kızcağızın; hayatlarını namusları pahasına kazanan birkaç Alman fahişesinin sefaletlerine acırken..." (ÇBH/1/85).

**Göğsü Kabarmak**

"Göğsü kabarıyor, heyecan ve sevinçten nefesi daralıyordu." (PTÇ2/1/390).

**Göğsünü Gere Gere**

"Herkes zorla senede sekiz ay alınabilen aylıklarıyla borçlar içerisinde yaşar dururken ben her ay tahsisatımı alır, daima yükselen rütbemle göğsümü gere gere gezinir, eğlenirdim." (YD/1/90).

**Gönlünden Kopmak**

"Kimseye ağırlık olmaz, kimseyi sıkıştırmaz, iyilikten başka bir şey yapmaz, herkesin gönlünden kopanla geçinirmiş." (YE1/2/394).

**Görmezlikten Gelmek**

"Mümkün değil onun hizmetçilerini hapsetmez, her kabahatlerini görmemezlikten gelirdi." (YE2/3/324).

**Görücü Gitmek**

"En birinci emelleri oğullarına, yahut kardeşlerine çirkin bir kız almaktır. Tanımadıkları evlere 'görücü' giderler." (AD/1/274).

**Göz Açıp Kapayıncaya Kadar**

"Adam dünyaya bir defa geldiği gibi gençlik de bir bahar gibiydi. Göz açıp kapamadan geçiyordu." (KBC/3/259).

**Göz Açmak**

"Tabîî bir keyifsizlik ve bir meşgale bir hafta kadar asabiyetimi teskin etmek üzere iken gözümü ilk dakika-i ıztıraptan sonra açtığım vakit kalbimdeki ilk darbenin bir gül ihtiyacından olduğunu hissettim." (Hed/KGYÖS/101).

**Göz Açtırmamak**

"Boz kalpaklı şık polisler kimseye göz açtırmıyordu." (DZ/2/290).

**Göz Gezdirmek**

"Kumandan sarayın önündeki atlılarına, onların etrafında sıkışık duran dalkılıç piyadelerine bir göz gezdirdi." (Top./2/259).

"Bir göz gezdirince, bütün dünyanın olup olacak vukuatını bir hamlede anlayacaktı." (MBD/2/411).

**Göz Kamaştırmak**

"Küçük bir çam ormanının önünde beyaz, şık bir bina, mermerdenmiş gibi göz kamaştıracak derecede parlıyordu." (Bit/3/268).

**Göz Kırpmadan**

"Şu kalın çizmeli, Yavuzvarî palabıyıklı Karadağ tabancalı, Çerkez kamalı dev, şüphesiz bir sürü kurda, canavara, kaplana rast gelse böyle titremez, gözünü kırpmaz, hepsini keser biçerdi." (C/2/339).

**Göz Süzmek**

"Hâlâ ellerini oynatarak, gözlerini süzerek, başını sallayarak ezberden okuyordu." (BD/1/402).

**Göz Yummak**

"Oğullarının ve kızlarının gizlice görüşmelerine, mektuplaşmalarına aldırmayan, göz yuman annelere bütün tanıdıkları, yine birden darılır, "Ah; ayol kadın bu yaştan sonra boynuz dikiyor..." diye ondan iğrenirler." (AD/1/275).

**Gözden Geçirmek**

"Badik Ahmet yemekleri gözden geçirdi. " (DZ/2/300).
"Hepimizi ayrı ayrı gözden geçirdi." (F/2/65).

**Göze Almak**

"Fakat işte bu küçücük adam ölümü göze almıştı." (N/2/399).

**Göze Çarpmak**

"Göze parlaklıklarıyla çarparlar ama, ellerinden bir şey gelmez." (Top./2/258).

**Gözleri Aramak**

"Eskiden birçok defalar altından geçtiği mescidi gözleri aradı." (MBD/2/407).

**Gözleri Bulutlanmak**

"Genç ve esmer kız yeni neslin, son Türk kadınlarının o asla hal ve tatmin edilemeyecek olan ebedî hicran ve elemiyle bulutlanan siyah gözlerini kitabından ayırmayarak..." (BVK/1/174)

**Gözleri Derinleşmek**

"Tezgâhından bu obur müşterilerinin laflarına kulak kabartan Yahudi'nin patlak mavi gözleri birdenbire derinleşmiş, birdenbire kaşları çatılmış, ağzı bir karış açık kalmış, çirkin suratı o kadar tuhaf olmuştu ki..." (DZ/2/301-302).

**Gözleri Dışarı (Yerinden) Fırlamak**

"Gördüğü şeyin dehşetinden gözleri dışarı fırlayan Hacı Kasabın önüne: –Al bakalım şu diyetini verdiğin şeyi! diye hızla fırlattı." (Diy./2/288).

"Yutarken tabağın içine dikilen gözleri yerlerinden fırlıyor; lokmasının, kirli uzun boynunda, kırılmamış bir ceviz gibi, kabararak geçtiği belli oluyordu." (DZ/2/300).

**Gözleri Fıldır Fıldır Dönmek**

"Hele o hocanın gözleri fıldır fıldır dönüyor." (Mİ/4/337).

**Gözleri Kamaşmak**

"Mermer eşiği aşınca gözleri kamaştı." (MBD/2/404).

"Padişah, gerdunesinin penceresinden kendi otağını görmeyince, etrafındaki ıslanmış allı, yeşilli, sırmalı esvaplarıyla gözleri kamaştıran iri ve çevik muhafızlarına:

– Daha durmayacak mıyız? dedi." (Fer./2/97).

**Gözleri Kapanmak**

"Büyük ninenin gözleri kapanıyordu." (BVK/1/183).

**Gözleri Parlamak**

“Sefilin solgun gözü parladı.” (DZ/2/296).

**Gözleri Yaşarmak**

“ –Ah zavallı Cem... dedi. Gözleri yaşardı.” (TT/2/249).

“Yaşaran gözlerinin önüne, erkeksiz, aç Anadolu köyleri, ıssız ovalar, viran tekkeler, yıkık kervansaraylı Turan yolları, uzak Buhara, Semerkant, Hîve mezarlıklarının müphem hayali geldi.” (MBD/2/412).

**Gözleri Yerde**

“Elçi yine gözleri yerde, geri geri gitti.” (Top./2/261).

“Gözleri yerde, yine etrafını görmeden gidiyordu.” (DZ/2/292).

“Gözleri yerde, elpençe, yürüdü.” (N/2/397).

**Gözlerinden Anlamak**

“O da bu şaşkınlığımı ve telakkimi galiba gözlerimden anladı.” (BK/1/124).

**Gözlerinden Uyku Akmak**

“Uyku gözlerimden akıyordu.” (GBBA/1/348).

**Gözlerinden Yaş Akmak/Boşanmak**

“Diz çökerek yanık yanık ibadet etmeye başlar, gözlerinden acı acı gözyaşları boşanırdı.” (FSO/2/326).

“Gözlerinden yaşlar akıyordu.” (Tos!/3/188).

**Gözlerine İnan(a)mamak**

“Gözlerine inanamadı.” (Tes./2/182).

“– Âdeta insan gözlerine inanamayacak.” (Ter./2/364).

**Gözlerini Açmak**

“O vakit gözlerini açtı.” (AT/2/389).

"Gözlerini açtı: – Çok büyük yemin! dedi." (F/2/66).
"Gözlerini açınca kafasını yumruklayan babasını gördü..." (Es./2/87).

**Gözlerini Çevirmek**

"Hissimde yanılmamak için gözlerimi çevirdim." (FSK/2/265).
"Gözlerini kendi ruhuna çevirdi." (FSO/2/323).

**Gözlerini Fal Taşı Gibi Açmak**

"Derviş Hasan gözlerini fal taşı gibi açtı." (BŞ/2/172).

**Gözlerini Kaçırmak**

"Yüzünü pencereden tarafa çeviriyor, odaya yemek içmek getiren hademelere bile gözünü kaçırmıyordu." (N/2/401).

**Gözlerini Kaldırmak**

"Gözlerini göğe kaldırdı." (DZ/2/291).
"Gözlerimi, yeni kaybolmuş bir hayali arar gibi, yukarılara kaldırdım." (AT/2/390).

**Gözlerini Kapamak**

"Yüzünde bir çizgi olsun göremezsiniz, yirmi sene evvel doksan dokuzunu dolduran efendiciği gözlerini kapayınca kendi gibi beyaz, tombul, yetişmiş, tam kıvamına gelmiş bir tanecik kızcağızıyla yapyalnız kalmıştı." (Hav./3/370).

**Gözlerini Parlatmak**

"Sonra torbasındaki o kimseye göstermediği, kimseye ismini söylemediği siyah ottan bir tutam yedirince zavallı hayvanı yirmi dört saat şaha kaldırır, gözlerini parlatır, azgın bir ejderha hâline sokardı." (Kül./2/342).

**Gözlerini Süzmek**

"Sadrazam yavaşça dişlerini sıktı. Gözlerini süzdü." (PİK/2/190).
"Gözlerini süzerek başını salladı..." (DZ/2/296).

**Gözlerinin İçine Bakmak**

"Ta gözlerimin içine bakıyordu." (P/1/296).

**Gözü Açık Gitmek**

"Gözüm açık gitmiyorum." (BV/3/88).

**Gözü Açılmak**

"O söyledikçe gözlerim açılıyor, kristal, arjante kapların içinde şimdiye kadar neler yediğimizi öğreniyordum." (LE/4/132).

**Gözü Bulanmak**

"Primo'nun gözleri bulanmış, nazarı kaybolmuştu." (PTÇ2/1/370).

**Gözü Dalmak**

"Evin camları kırık tepe pencerelerinden girip çıkan serçelere gözleri dalmıştı." (DT/2/376).

**Gözü Dönmek**

"Hepsinin gözleri dönmüştü." (Deve/3/196).

**Gözü Dumanlanmak**

"Gözlerim dumanlandı." (H/3/43).

**Gözü Gibi Bakmak**

"İşte bu bir koyuna da gözüm gibi bakıyordum." (YA/3/214).

**Gözü Gibi Sevmek**

"– Siz ne anlarsınız, halk beni gözü gibi sever!" (NK/3/287).

**Gözü Gönlü Açılmak**

"Seyret de gönlün gözün açılsın." (Mİ/4/350).

**Gözü Isırmak**

"Hayır. Bir türlü gözü ısırmıyordu." (DZ/2/294).

**Gözü Olmamak**

"Biliyorsunuz benim parada gözüm yoktur." (Mİ/4/352).

**Gözünde Büyümek**

"Onlar konuştukça kendi talihsizliği, sefaleti gözünde daha ziyade büyüyor, felaketinin birdenbire farkına varıyordu." (ZE/3/340).

**Gözünden Düşmek**

"Meydana çıkan madunlukları için birdenbire gözümden düşen eşeklere karşı eskiden beslediğim o derin, o samimî hürmeti, şimdi aynıyla kimler hakkında duyduğumu, bilmem artık, söylemeye hacet var mı?" (İn/4/362).

**Gözünden Kaçmak**

"Onun bu ümitsiz hâli bütün kâinatı yaratan Allah'ın gözünden kaçmadı." (ABH/1/145).

**Gözüne Çarpmak**

"Aynanın içinden, gözü gözüme çarpacak korkusuyla kalbim atarak, kolalı yakasını çıkardığı kalın kırmızı boynunu, geniş omuzlarını görüyordum." (C/2/336).

**Gözüne Girmek**

"Ustamın gözüne girmek için gayet güzel bir kız kardeşim olduğunu, burada yer bulursam onu da getirteceğimi söylüyor, yalanları dallandırıyor, budaklandırıyordum." (LE/4/131).

**(Bir Şey) Gözüne İlişmek**

"Ahmediye'den Karlık Bayırı'na giden sokağı geçerken gözüne tuhaf bir şey ilişti**.**"

**Gözüne Kestirmek**

"Hemen gözüme kestirdim." (C/2/338).

**Gözüne Uyku Girmemek**

"Yatağına uzandın. Gözlerine uyku girmedi." (HG/2/77).

**Gözünü Alamamak**

"Sermet Bey, gözünü köşkten alamıyordu." (PK/3/268).

**Gözünü Ayırmamak**

"Gözlerini saçaktan ayırdı." (DT/2/377).

**Gözünü Dikmek**

"Yutarken tabağın içine dikilen gözleri yerlerinden fırlıyor; lokmasının, kirli uzun boynunda , kırılmamış bir ceviz gibi, kabararak geçtiği belli oluyordu." (DZ/2/300).

"Gözlerimi kendisine dikmiş bunları düşünüyordum, bin türlü tahminler, faraziyeler yapıyor, hayalata dalıyordum." (Muh./2/310).

"Müşteriler dönüp bakmaya cesaret edemedikleri bu yeni gelene, aynadaki hayallerinin ürkmüş gözlerini dikiyorlar, şüphesiz benim gibi tüyleri ürpertecek şeyler düşünüyorlardı." (C/2/336).

**Gözünü Kırpmamak**

"Ve sabaha kadar gözünü kırpmadı." (İG/2/45).

**Gözünü Oymak**

"Asırlarca birbirlerinin kanlarını emen, gözlerini oyan unsurlar kol kola oynadılar." (AK/3/118).

**Gözünü Üstünden Ayırmamak**

"Annemin gözleri de hemen hiç üstünden ayrılmıyordu." (Mür./3/330).

**Gözünün Önünden Gitmemek**

"Bir dakika gözümün önünden gitmiyor." (BT/3/282).

**Gözünün Önüne Gelmek**

"Derin uykularda görülen rabıtasız rüyalar gibi şehzadeliği, lalası gözünün önüne geldi." (N/2/400).

**Gözünün Önüne Getirmek**

"Kırkikiliğin yanında piştovu gözünün önüne getir." (KY/2/126).

**Gözyaşı Dökmek**

"...su içmeden oyuna devam ettiklerini hatırlıyorlar, acı acı gözyaşları döküyorlardı." (DT/2/382).

**(Bir Şeye) ... Gözüyle Bakmak**

"Meseleye onların gözüyle bakılırsa hakları da yok değil." (AK/3/121).

**Gözüyle Görmek**

"Evet musluğu koparırken gözümle görmüştüm." (Ant/1/261).

**Gücüne Gitmek**

"Türk kuvvetine Türklerin düşman olması onun pek gücüne gitmişti." (PTÇ2/1/371).

**Güçlük Çekmek**

"Fakat kulp takmakta güçlük çekmedi..." (BL/2/34).

**Gülmekten Katılmak**

"Sadi Bey gülmekten katılıyor, parlak kafası sarsılıyordu." (YBH/2/166).

"Bizim böyle bakıp kalışımıza güzel başını sallıyor, ufacık ellerini çırparak: "Hesto diyavolo... Hesto diyavolo[539]..." diye gülmekten katılıyordu." (C/2/340).

**Gülüp Oynamak**

"Gülüp oynamalı." (Nak./3/54).

**Güme Gitmek**

[539]Hesto Diyavolo: Vay canına.

"Zaten orada kim öldürülse kabahat vücudu olmayan eşkıyaların üzerine atılıyor, tahkikat falan güme gidiyordu." (YE2/3/324).

**Günah Benden Gitsin**

"Kendisine haber vereyim, günah benden gitsin." (Mİ/4/349).

**Gürültü Etmek**

"Sabahleyin vurdum duymaz kocasıyla yine bir fasıl gürültü etmişti." (TR/3/105).

**Gürültü Koparmak**

"Ve bu "insan addolunmayan güruh" halkı kendilerine benzetmeye çalışıyor, "Turan, Turan, Turan" diye tehlikeli bir gürültü koparıyorlardı. " (Ş/1/351).

**Gürültü Yapmak**

"Biraz gürültü yapmak istediler." (KH/1/326).

**Güvey(i) Girmek**

"Onlar gibi güvey gireceğim." (İDA/4/36).

**H- Haber Almak**

"Efruz Bey arkadaşlarının teşebbüslerinden haber almamıştı." (BB/4/224).

**Haber Çıkmamak**

"– O gönderdiğimiz çocuktan hâlâ bir haber çıkmadı." (BÇA/4/383).

**Haber Göndermek**

"Gelip kendisini görmesini, hakkını helal etmesini rica ediyor, birbiri üstüne haber gönderiyordu." (Tür./3/217).

**Haber Vermek**

"Eğer bu Mösyö Risal'in haber verdiği şeyler sahih ise, berbat..." (AK/3/143).

**Haddi Hesabı Yok**

"Sıkışanın, üzülenin, ezilenin haddi hesabı yoktu." (HLBK/4/63).

**Hak Vermek**

"Bana hak verdi." (FSK/2/271).

**Hak Yerini Bulur**

"– Çıkar, hak yerini bulur!" (YE2/3/323).

**Hakkı Var**

"Bir Avrupalı baytara gösterelim, belki Rahmi Bey'in hakkı var." (Pir./3/377).

**Hakkından Gelmek**

"Ama yine de haklarından geliriz!" (BVŞ/2/219).

**Hakkını Aramak**

"Oraya bütün asiller toplanacaklar, şarkta, garpta olduğu gibi asaletin hakkını arayacaklar..." (Az./4/186).

**Hakkını Bırakmamak**

"En ufacık hakkını bile kimsede bırakmazdı." (Ç/2/200).

**Hakkını Yemek**

"On ay kan, gözyaşı, irin içtiğimi, sütsüzlükten şekersizlikten küme küme ölen masumcukların hakkını yediğimi unutamıyorum." (NZO/3/245).

**Halt Etmek**

"İnsan bir "halt" ettiği zaman damın üzerine çıkıp bağırmamalıdır." (ABH/1/145).

**Hâlini Hatırını Sormak**

"Kadın komşularından başka erkekler bile bayramlarda filan kapıya gelir, hâlini hatırını sorarlardı." (SS/4/397).

**Hanya'yı Konya'yı Anlamak**

"Yalnız azminin uyanması için Hanya'yı Konya'yı anlaması icap ediyordu, ben ona anlattım." (Vn./2/374).

**Hasır Altı Etmek**

"Biraz sonra, hükûmete yörüğün davasını hasır altı ettiren çiftlik sahibi Eseoğlu'nun da boğazlanmış ölüsünü bağdaki yatağında bulurlar. " (YE1/2/394).

**Hatır Sormak**

"Hatta geçen askerlerin zabitleri yolda papaza rast gelirlerse muhabbetle selam veriyorlar, "Nasılsın papaz efendi!" diye hatırını soruyorlardı." (BÇA/4/368).

**Hatıra Gelmemek**

"Taş köprünün üstünden geçerken, sabahleyin altına bıraktığımız sosyoloji kitaplarını almak hiçbirimizin hatırına gelmedi!" (TBG/4/255).

**(Birinin) Hatırı İçin**

"Sanıyorum ki hep benim hatırım için bu hayata tahammül ediyor." (H/3/20).

**(Birinin) Hatırını Kırmak**

"İtilâfçı dostum hatırımı kırmadı." (PKKa./NHP/901).

**Hava Almak**

"Hava almak, büyük bir gezinti yapmak istiyordu." (İG/2/45).

**Hava Kararmak**

"Artık hava kararıyordu." (Az./4/185).

**Havaya Uçmak**

"Bir buçuk aylık bütçem havaya uçtu." (Muh./2/304).

**Hayale Dalmak**

"Gözlerimi kendisine dikmiş bunları düşünüyordum, bin türlü tahminler, faraziyeler yapıyor, hayalata dalıyordum." (Muh./2/312).

**Hayatının Baharında Olmak**

"Bu vücut işte hayatın baharı idi." (BVK/1/174).

**Hayran Kalmak**

"Hamdune Hanım bu gencin harikulade iffetine, sofuluğuna, Müslümanlığına hayran kaldı." (Hav./3/371).

**Hayran Olmak**

"Orada bir muallim zekâsına hayran oldu." (Az./4/177).

**Hayret İçinde (Kalmak)**

"Öyle büyük, öyle hayalin kabul edemeyeceği bir hayret içindeydim ki..." (FSK/2/266).

"İki gün evvel Zaimlerin düğününde öteki köylerden gelenler onu bu kadar büyümüş görünce hayrette kalmışlardı." (Es./2/81).

**Hazır Bulmak**

"Kulübün içtima salonunda hepsini hazır buldum." (AK/3/139).

**Hazırdan Yemek**

"Hep hazırdan yiyor, içiyor, her gün Fatma Hanım'ın bin türlü bahanelerle parasını çekiyor..." (Tos!/3/185).

**Hesaba Gelmez**

"Daha hesaba gelmez binlerce müstemlekeye hâkimdi." (Az./4/171).

**Hesabı kesmek**

"Meyhaneciyle hesabımı kestim." (Nak./3/66).

**Hesap Görmek**

"Hesap görmek üzere cebimden bir mecidiye çıkardım." (Tuğ./1/141).

**Hey Gidi**

"İki arkadaş yan yana geldiler mi her defasında, "Hey gidi günler, hey!" diye birbirlerine bakarlar, gülümserlerdi." (YE2/3/299).

**Heyecan Duymak**

"Ruhumda ilahî bir ateş olmadığı için mi, yoksa müspet ilimlerle pek gençken uğraşmaya başlamadığımdan mı, her nedense, ben "aşk" denen heyecanı hiçbir vakit duymadım." (Niş./3/175).

**Hır Çıkarmak**

"Cabi Efendi, delilik mevzuu üzerine hır çıkaracak bir vaziyette değildi." (MBD/2/408).

**Hırsını Alamamak**

"Bahçeye birisi çıktı mı hemen kurbanlık üzerine atılıyor, karnına, kafasına, neresine rast gelirse gerilip gerilip tos vurmaya başlıyor, yere düşünce bile hırsını alamıyor, düşenin köpek gibi eteklerini, saçlarını ısırıyordu." (Tos!/3/187).

**Hızını Alamamak**

"Camekânın, camların kırılmasından, kadınların bağrışmalarından daha beter hiddetlenen kurbanlık koç ise hâlâ hızını alamıyor, yere serdiği efendiyle Makbule'nin üzerine çıkmış, birinin eteklerini bırakıp ötekinin saçlarını yakalıyor, ikisini de didik didik ediyordu." (Tos!/3/192).

**Hizmet Etmek**

"Babasından kalan büyük serveti kardeşi gibi safahat âlemlerinde yememiş, devlete hizmet etmiş..." (Mr/4/118).

**Horozdan Kaçmak**

"Vakıa o horozdan kaçan bir kadın değildi." (GM/4/20).

**Hoşa Gitmek**

"Hayretim hoşuna gitti." (YE1/2/393).

**Hükmü Parasına Geçmek**

"Badik Ahmet:
– Ulan! Parana geçer hükmüm!.. diye bağırdı." (DZ/2/300).

**Hüküm Sürmek**

"Evet, horoz kümeste, babam evde hüküm sürüyordu." (Ho/4/108).

## I- Irzına Geçmek

"Düşmanlar her Türk köyünü sarıyor, aman diyenleri bile affetmiyor, erkeklerin hepsini kurşuna diziyor, küçük çocuklarını Hıristiyan yapmak üzere esir gibi Yunanistan'a gönderiyor; kadınların, güzel kızların ırzlarına geçiyor, taş üstünde taş bırakmıyorlardı." (PTÇ2/1/387).

## Israr Etmek

"Ben eşek miyim, sizin gibi daima bir fikir üzerine ısrar edeyim!" (BB/4/212).

## İ- İç Çekmek

"Tıpkı "Hayat-ı Hakikiye Sahneleri" içinde bunalan bir muharrir gibi: "Ah zengin olsaydım..." diye içimi çekiyordum." (Muh./2/306).

## İçi Bayılmak

"Açlıktan içi bayılıyordu." (ZE/3/346).

## İçinden Çıkmak

"Artık "Elhamdü'l- Bacon Ve'l-Sepencer" bu milli ve taassup unsurları Osmanlılığın içinden çıkmışlardı." (Ş/1/352).

## İçine Dokunmak

"Çocuk gibi hıçkırması içine dokundu." (N/2/401).

## İdare Etmek

"Tarlaları ve çifti idare edemiyor, adamları onu aldatıyorlardı." (Bom./1/211).

## İğne Atılsa Yere Düşmez

"İğne atılsa yere düşmeyecek olan bu koca müteharrik ve umumi meskenin içinde kendisiyle beraber ancak üç fesli vardı." (PTÇ1/1/244).

## İki Büklüm Olmak

"Dursalar düşeceklermiş gibi, omuzlarındaki çamurlu tüfeklerin altında iki büklüm olmuş; yorgun ve perişan, ağır ağır yürüyorlardı." (BL/2/9).

## İki Cami Arasında Kalmış Beynamaz

"Kalem halkı, bu zavallı iki cami arasında kalmış beynamazlar ne yapacaklarını şaşırdılar." (HLBK/4/50-51).

## İki Eli (Birinin) Yakasında Olmak

"Yaptırmazsan ahirette iki elim yakanda kalsın!" (Nam./3/86).

## İki Kat Olmak

"Suyun kenarında kalın ve çıplak baldırları görünen birkaç Bulgar kızı iki kat olmuş, bir şeyler yıkıyorlar, serseri köpekler bana havlıyorlardı." (At/1/118).

## İki Lafı Bir Araya Getirememek

"Harpten evvel iki lafı bir araya getiremeyen bu aptalın gayet mühim bir müessesede müdürlük mevkiini ihraz ettiğini duyunca Cabi Efendi kulaklarına inanamadı." (ANİ/3/200).

## İlaç İçin Olsun

"O vakit orada ilaç için olsun bir tek tane Bulgar yoktu." (TBZ/3/78).

## İleri Gitmek

"Hatta daha ileri gidiyordu." (AK/3/140).

**İleri Sürmek**

"Saraya elli altmış adım kalınca muhafızların meşhur kumandanı al atını yine şahlandırarak ileri sürdü."

**İmana Getirmek**

"– Ben onu imana getireceğim." (Bn/3/248).

**İmansız Gitmek**

"İçen imansız gider." (BÇA/4/367).

**İmdadına Koşmak**

"Uşaklarıyla beraber bu yolcunun imdadına koştu." (KAğ/4/150).

**İmzayı Basmak**

"İmzayı bas!" (PK/3/275).

**İnim İnim İnlemek**

"Zebanilerin kırbaçları altında, inim inim inliyor." (BV/3/87).

**İnsanlıktan Çıkmak**

"Nasıl birdenbire insanlıktan çıktım?" (Mr/4/117).

**İpliği Pazara Çıkmak**

"Lois Durant'ın da ipliği pazara çıktı." (AK/3/161).

**İstifini Bozmamak**

"Ateş buralara gelinceye kadar ben yemeği verir, bulaşıkları bile yıkarım düşüncesiyle hiç istifini bozmuyordu." (HLBK/4/68).

**İş Çevirmek**

"Hazır bulunmadığı yerde lafı geçerken adını söylemezler: – Bu işi Kazın Ayağı çevirmiş, derlerdi." (KA/4/385).

**İş Görmek**

"İş görecek, vatana hizmet edecek çağımda orduyu bırakmak, ateşten, müsademeden, harpten kaçmak!" (Nak./3/58).

**İş Tutmak**

"Yaşamak için yeni bir iş tutmadı." (DZ/2/289).
"Badik Ahmet bir muayyen iş tutmamakta inat etti." (DZ/2/290).

**İşe Yaramak**

"Bu yabancı ve muzır kanunlar eski esirlerimiz olan reayaların çok işine yaramış." (PTÇ2/1/369).

**İşi Bozulmak**

"İşlerim bozuldu." (AK/3/146).

**İşi Pişirmek**

"Hâlbuki o iki senedir, Tıbbiye talebesinden olan kuzeniyle işi pişirmişti." (As./3/180).

**İşine Gelmemek**

"Sertmet'in kıskançlığını söylemek işime gelmiyordu." (H/3/38).

**İştahı Açılmak**

"Bu yazın dayanılmaz sıcağında Tokatlıyan'ın "frambuvaz" dondurmasını yemiş gibi ferahlıyor, iştahı açılıyor, günde on iki defa karnı acıkıyordu." (YBH/2/160).

**İştahı Kabarmak**

"İştahı kabarmış diplomat, bu şuh emre hemen itaat etti." (As./3/181).

**İştahı Kesilmek**

"Lokmalarımız boğazımızda kaldı, iştahımız birdenbire kesildi..." (İH/1/201).

**İyi Gözle Bakmamak**

"Kur'an okutturduğu bu kıza kocası iyi bir gözle bakmıyordu." (Tos!/3/186).

**İzzetinefsine Dokunmak**

"Çünkü gittikçe küstahlaşıyor, âdeta izzet-i nefsime dokunuyordu." (Muh./2/306).

**K- Kabına Sığmamak**

"Sefir karısı olmak, ecnebi payitahtlarda hürmet, medeniyet görmek hülyasıyla şimdiden kabına sığmayan Bedia fıkırdayıp duruyordu." (As./3/181).

**Kafası Kazan Gibi Olmak**

"Fakat kafamız kazan gibiydi." (KD/4/138).

**Kafasını Çıkarmak**

"Serezli genç bey kafasını zayıf omuzlarının arasından çıkarmış, güzel ve şahane gözlerini açmıştı." (M/1/319).

**Karnı Zil Çalmak**

"Karnım açlıktan zil çalıyordu." (TBG/4/251).

**Karşı Gelmek**

"Annesinin, babasının, hanımninesinin ısrarlarına biraz karşı geldi." (As./3/180).

**Kendini Kaybetmek**

"Senede hiç olmazsa bir gün kendimi kaybedecek kadar sarhoş olmak on altı yaşımdan beri âdetimdi." (TEBT/1/161).

**Kendini Sıkmak**

"Kendimi sıktım." (KH/1/332).

**Kadeh Kaldırmak**

"Kucağındaki primadonnanın kadehini yukarı kaldırdığını gördüm." (Muh./2/312).

**Kafa Patlatmak**

"Bir mecidiyeye bir saat kafa mı patlatırdım." (G/1/285).

**Kafa Sallamak**

"Küçük kalıpsız fesinin altında daha büyük görünen ağır kafasını salladı..." (Vn./2/369).

**Kafa Tutmak**

"Sert davransa, kafa tutsa olmaz." (Pİ/1/188).

**Kafası Şişmek**

"Sanki kafam şişti, sersem oldum." (Mr/4/121).

**Kafası Yerinde Olmamak**

"– Benim kafa yerinde değil." (Tüt./3/97).

**Kafayı Çekmek**

"Kıvırcık Emin'i vurduğu akşam Sandıkburnu'nda kafayı çekerken meclistekilere bir saat sonra onu nerede, nerelerinden, kaç defa şişleyeceğini söylemişti." (DZ/2/290).
"Öğleye kadar Gümüşhalkalı'da, öğleden sonra Sandıkburnu'nda kafayı çekmişti." (HBS/2/356).

**Kalbe Dokunmak**

"Bu acılığı kadar âkılane olan sahne gardiyanın da albine dokundu." (DT/2/380).

**Kalbi Çarpmak**

"Kafeslerde heyecanlı gölgeler oynaşıyor, sararmış erkekler demirleri vurulmuş kapıların arkasında kalplerinin çarpıntısını dinler gibi, bütün gün, bütün gece pinekliyorlardı." (BL/2/10).

**Kalbi Kırılmak**

"Şehirde dost elleriyle kırılan kalbimden bütün kederler sızıyor ve hepsi gözlerimden, muhitin hayaline karışarak akıp gidiyor..." (Ss./2/56).

**Kalbi Sızlamak**

"Şimdi sinirleri çekiliyor, kalbi sızlıyor, başı çatlayacak gibi ağrıyordu." (TR/3/105).

**Kan Başına Sıçramak**

"Sonra yüzünü yıkamaya giderken, sedefli dama kutusunun sofada, yerlerde süründüğünü görmüş, o anda kan başına sıçramış, avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmaya, sövüp saymaya başlamıştı." (MBD/2/403).

**Kan Beynine Sıçramak**

"Birbirlerini görünce ikisinin tekrar kan beyinlerine çıktı, yüzleri sarardı, dudakları morardı." (H/3/16).

**Kan Dökmek**

"Hâlbuki düşmanlarımız kendi milliyetlerinin ruhundan aldıkları mefkûre (ideal)ler ileri atıyorlar, tarihlerin onlara söylediği büyük vazifeyi icra ediyorlar; ananeleri, vatanları, ayrı kalmış kardeşleri için sevine sevine kanlarını döküyorlardı." (PTÇ2/1/381).

**Kan Oturmak**

"Alkıştan avuçlarının içine kan oturdu." (HLBK/4/94).

**Kan Ter İçinde**

"Kan ter içinde soluyan ihtiyarcığı dikkatle süzdü." (MBD/2/412).

**Kan Tutmak**

"Kan tuttu." (MBD/2/406).

**Kana Boyamak**

"Komitalar susturmak için kadınların arasına girerek kafalarına, gözlerine vuruyorlar, hepsini al kana boyuyorlardı." (BL/2/24).

**Kanı Kaynamak**

"Dinledikçe damarlarındaki kanı kaynıyor, bir an evvel paşanın oturduğu yere erişmek hırsıyla âdeta koşuyordu." (BÇA/4/372).

**Kanat Çırpmak**

"– Haydi bana hizmet ediniz! der gibi kanat çırpıp uzun uzun ötmesi." (Ho/4/106).

**Kanat Germek**

"Fakat bizim bir ruhumuz var ki ölüm ona kanat geremez." (MM/3/234).

**Kanını Emek**

"Asırlarca birbirlerinin kanlarını emen, gözlerini oyan unsurlar kol kola oynadılar." (AK/3/118).

**(Bir Yere) Kapağı Atmak**

"Kurtularak Sur kalesine kapağı atan Hak düşmanı mutaassıpların adedi Avrupa'dan gelen imdatlarla çoğalıyor, çoğalıyor, milyonlara varıyordu." (Büy./2/237).

İstanbul'a kapağı atan, bir iki hafta sonra hemen akrabalarını gelip alıyordu." (TBZ/3/79).

**Kapı Dışarı Etmek**

"Bu dokuz senelik sadık hizmetçilerini hemen kapı dışarı etti." (YÖ/3/364).

**(Birinin) Kapısını Çalmak**

"Dostumun kapısını çaldığım vakit, koynumdaki altın saatim minimini taninleriyle dokuzu vuruyordu." (KH/1/327).

**Karga Tulumba (Etmek)**

"Gözümü açtığım zaman kendimi –koltukla mı, karga tulumba mı- nasıl geldiğimi bilmediğim bir yatakta buldum." (Muh./2/315).

**Karman Çorman Olmak**

"Görüyordu ki, hadiselerle sebepler, vakalarla müessirler birbirine karışmış ve her şey karman çorman olmuştu." (ANİ/3/200).

**Karşı Durmak**

"Hâlbuki bu felaket gençlikte başına gelse o karşı duracak, kara bahtını pazısının kuvvetiyle aydınlatacaktı." (İG/2/45).

**Karşı Karşıya Gelmek**

"Şimdi bu ücra Anadolu kasabacığının dışarısında, bu inleye inleye akan çakıllı dereciğin başında böyle karşı karşıya gelmek..." (Ç/2/198).

**Karşısına Dikilmek**

"Böyle sabahleyin karşısına dikilen ihtiyar sipahi zabiti Mahmut Ağa çok endişede idi." (Vire/2/146).

"Göz kapakları düşer düşmez dün geceki derviş gene karşısına dikildi." (İG/2/45).

"Benim sebebime hocalıktan kovulan, ihtimal aç kalan bu ak sakallı, fakir ihtiyarın zavallı hayali karşıma dikilir." (F/2/71).

**Kaşlarını Çatmak**

"Kaşlarını çattı. Yumruklarını böğrüne dayadı." (Ç/2/200).

"Tezgâhından bu obur müşterilerinin laflarına kulak kabartan Yahudi'nin patlak mavi gözleri birdenbire derinleşmiş, birdenbire kaşları çatılmış, ağzı bir karış açık kalmış, çirkin suratı o kadar tuhaf olmuştu ki..." (DZ/2/301-302).

"Marangozun kalın, siyah kaşları çatıldı." (MT/2/209).

**Kaşlarını Kaldırmak**

"Kır düşmüş kalın kaşlarını kaldırdı." (Vn./2/369).

**Kavga Çıkarmak**

"Vakıf, mera borçlarını batırır, pazar günleri çarşıdan öteberi alırken iki para için kavga çıkarır, değirmende ununu "Az bir şey..." diye bedava öğüttürmek isterdi." (Bn/3/247).

**Kavuk Sallamak**

"Ben böyle bir şey bulsam yirmi sene kavuk sallamaya, otuz sene nişanlılığa, kuru kuruya lafla sevişme angaryasına katlanırım be!" (Niş./3/178).

**Kazan Devirmek**

"Yeniçeriler kazan devirmişler, sipahi zorbaları zabitlerini parçalamışlar, payitahtı yağmaya hazırlanmışlardı." (N/2/397).

**Kazaya Rıza Göstermek**

"Kazaya rızadan başka ne çare vardı?" (Tes./2/179).

**Kazın Ayağı Öyle Değil**

"Yazıhanesinde yeni bir şeyin faydasından bahsedildi mi, hemen itimatsızlığını meydana vurur: – Kazın ayağı öyle değil... derdi." (KA/4/386).

**Kellesini Uçurmak**

"Yalnız iki kişinin, davul çalana, "Teşrifatı bozuyorsunuz!" diye kılıç kaldıran sarhoş kumandanla, doludizgin kaçmak isteyen birinci zabitin kelleleri uçuruldu!" (Top./2/262).

**Kendinden Geçmek**

"Kendinden geçti." (Bom./1/223).

**Kendine Gelmek**

"Gece de kendine gelmedi." (P/1/302).

**Kendini Dışarı (Sokağa) Atmak**

"...yarım kalmış tıraşıyla çenesinin favori sabunuyla kendini dışarı attı." (C/2/340).

**Kendini Toplamak**

"Ben hâlâ kendimi toplayamıyor, bir şey soramıyordum." (Vn./2/372).

**Kendini Tutamamak**

"Ödlek kendini tutamadı." (DZ/2/302).
"Kendimi tutamadım. Döndüm." (HG/2/73).

**Kesesine Güvenmek**

"– Kesesine güvenemeyen nohut içer." (MBD/2/409).

**Keyfi Gelmek**

"Keyfimiz gelmeye başlıyordu." (GM/4/22).

**Keyfine Bakmak**

"Başka günlerde başımızın üstünde gıldır gıldır çocuğunun arabasını çektirir, yahut odasına kapanır, keyfine bakardı." (**1/2**/4/304).

**Keyif Çatmak**

"En güzellerinden üç tane ayıracak, muharebenin nihayetine kadar öldürmeyip keyif çatacaktı." (BL/2/12).

**Kılıçtan Geçirmek**

"Evet bu Çingene gibi içlerinde bir iki namuslu adam olsaydı, bütün kasaba halkını, Hıdrellez günü yaylada kılıçtan geçirmek icap ediyordu." (Nam./3/85).

**Kısa Kesmek**

"Gevezeliği kısa kesmek için uzatılan pembe tirşe hareli Türkçe kâğıdı aldı." (MBD/2/405).

**Kısmet Beklemek**

"Üç bin şu kadar gün kısmetini bekledi." (Nez/4/234).

**Kısmeti Çıkmak**

"Zavallı kızın kısmeti çıkmış." (Bb/4/46).

**Kıyametler Koparmak**

"Saklasam burada baykuş gibi yalnız ne yapıyordun diyecek, versem okuyacak, kıyametleri koparacak..." (EM/1/83).

**Kıymet Vermek**

"Mekteplerde Osmanlılık haricinde hiçbir kavmiyete, milliyete kıymet verilmeyecek." (AK/3/132).

**Kibrine Yedirememek**

"Eski lisancıların "efail ve tefail"ini de kabul etmeyi kibrine yediremiyordu." (BB/4/219).

**Kibrit Çakmak**

"Bir kibrit çaktı." (HBS/2/356).

**Kim Bilir!**

"Deli Meliha kim bilir ne haltlar edecekti?" (H/3/40).

**Kocaya Kaçmak**

"Yanına misafir alacağı bir komşu kadın onu kandırır, ihtimal başka bir kocaya kaçırırdı." (KBC/3/261).

**Kocaya Varmak**

"Çünkü kocaya varmak istemiyorum!" (Ho/4/104).

**Kol Gezmek**

"Kol geziyorlardı." (Diy./2/280).

**(Birinin) Koluna Girmek**

"Gönlünü bütün bütün almak ve kendini tamamıyla affettirmek için feylesofun koluna girdi." (İM/1/97).

**Koltuğa Girmek**

"Nihayet son baharın yağmurlu ve serin bir günü... Koltuğa giriyordum." (G/1/282).

**Koz Kırmak**

"Zavallı iratlarında oturan kiracılarla uğraşarak kırmadığı koz, çevirmediği dolap kalmıyordu." (Tos!/3/185).

**Kula Kul Olmak**

"Yegâne mefkûresi: "Allah'tan başka kimseye secde etmemek, kula kul olmamak"tı." (PİK/2/189).
"Kula kul olmak, fâni dünyada birisine minnettar kalmak azapların en ağırıydı." (Diy./2/285).

**Kulağını Çınlatmak**

"Kulakları çınlamaya başladı." (YE2/3/311).

**Kulağını Çekmek**

"Yalnız bir defa Büyük Hoca kuru ve kemikten elleriyle yalan söylediğim için sol kulağımı çekmişti." (Ant/1/261).

**Kulak Kabartmak**

"Yanında alçak sesle konuşanların sözlerine istemeye istemeye kulak kabarttı." (Diy./2/279).

"Tezgâhından bu obur müşterilerinin laflarına kulak kabartan Yahudi'nin patlak mavi gözleri birdenbire derinleşmiş, birdenbire kaşları çatılmış, ağzı bir karış açık kalmış, çirkin suratı o kadar tuhaf olmuştu ki..." (DZ/2/301-302).

"Olanca dikkatiyle kulağını kabarttı." (HBS/2/357).

**Kulak Kesilmek**

"Herkes kulak kesildi." (BVŞ/2/219).

"Sahnedekilerin hepsi tepeden tırnağa kulak kesilmişti." (Muh./2/314).

**Kulak Misafiri Olmak**

"Hepsine kulak misafiri oldu." (HLBK/4/53).

**Kulak Tıkamak**

"Büyük bir azimle içimin bütün kulaklarını taradım." (Muh./2/306).

**Kulak Vermek**

"Gökten inen manası anlaşılmaz bir sese kulak verir gibi başını büktü." (KN/2/228).

**Kulaklarına İnanamamak**

"...Solgun "Serçe Pehlivan"dan böyle bir harikanın nasıl zuhur edebileceğini düşünüyor, bir türlü gözlerime, kulaklarıma inanamıyordum." (FSK/2/267).
"Kulaklarıma inanamayacağım geldi." (Vn./2/371).
"Cabi Efendi kulağına inanamıyor, dikkatle dinliyordu." (MBD/2/410).

**Kulakları Dolmak**

"Dimetoka'nın methiyle kulakları dolmuştu." (Kül./2/341).

**Kulp Takmak**

"Fakat kulp takmakta güçlük çekmedi..." (BL/2/34).

**Kumda Oynamak**

"Sen kumda oyna hocam..." (Mİ/4/333).

**Kurşun Yemek**

"Bir gün sarhoş mülazım Eseoğlu'nun verdiği bir ziyafete giderken kafasına bir kurşun yer." (YE1/2/394).

**Kurşuna Dizmek**

"Ondan sonra parolayı bilen askerler, jandarmalar, polisler bahçenin içindekileri hep kurşuna dizecekler, sokaktakileri köşelerden çevirip kılıçla, bıçakla mahvedecekler." (BL/2/21).

**Kuru Gürültüye Pabuç Bırakmamak**

"Lakin eski buruşuk istanbulinli köse mümeyyiz, öyle denemeden kuru gürültüye pabuç bırakır takımından değildi." (HLBK/4/51).

**Kusur Etmemek**

"Ama herkes onun görünen şekline inanıyor, ihtiramda kusur etmiyordu." (HLBK/4/50).

**Küçük Dilini Yutmak**

"Küçük dilimi yutacaktım." (KH/1/328).

**Küfrü Basmak**

"Arkasındaki elleri yanlara sarktı. Döndü. Fena bir küfür bastı. Çarpan yine duymadı. Badik küfrünü daha mufassal tekrarladı." (DZ/2/292).
"Bastım küfrü." (DZ/2/297).

**Küfür Savurmak**

"Karmakarışık küfürler savurmaya başladı." (HBS/2/356).

**Kül Olmak**

"– Hepsini yanmış, kül olmuş farz ediyorum." (YA/3/211).

**Küplere Binmek**

"Ertesi gün babam horozun ölüsünü bulunca, küplere bindi." (Ho/4/109).

**L- Laf Anlatmak**

"Ama ona laf anlatmaya imkân yoktu." (TT/2/252).

**Laf Atmak**

"... birbirlerini dürterler, syretmeye hazırlanırlar, soğuk, tatsız, münasebetsiz laflar atarlardı." (Nez/4/233).

**Laf Dinlemek**

"Vazgeçirmeye çalıştım. Lafımı dinletemedim**."** (TT/2/250).

**Laf Kapmak**

"Çarşılı hep onun yazıhanesine toplanır, birbirinin ağzından laf kapmaya çalışırlardı." (KA/4/385).

**Laf Olmak**

"Yörüğün kızı vurdu diye bir laf olur." (YE1/2/394).

**Lafa Dalmak**

"Lafa daldık." (İM/1/103).

**Lafa Karışmak**

"Moiz de gülüyor, lafa karışıyordu." (KH/1/339).

**Lafa Tutmak**

"... muallimleri, muitleri lafa tutuyor, çıkıp giderken hepsine birer resimli kart yadigâr ediyordu." (AHM/4/264).

**Lafı Ağzına Tıkamak**

"Lafı ağzıma tıktı." (Ho/4/108).

**Lafı Geçmek**

"Hazır bulunmadığı yerde lafı geçerken adını söylemezler: – Bu işi Kazın Ayağı çevirmiş, derlerdi." (KA/4/385).

**Lafı Uzatmak**

"Bir an evvel dışarı çıkmak için bu izzet-i nefis kırıcı lafı uzatmadı." (MBD/2/404).

**Lafını Etmek**

“ ‘Ben onları bilirim, ne hinoğluhin olurlar...’ diye lafını bile ettirmiyordu.” (Hav./3/370).

**Lafını Kesmek**

**“**Lafını kestim**.”** (FSK/2/267).
“– Ha, ismim diye lafımı kesti, demin benimle konuşan gevezeden işittiniz.” (FSK/2/265).

**Lahavle Çekmek**

“Lahavle**...** Çekerek hızla uzaklaştı.” (MBD/2/407).

**Lanet Etmek**

“ Şarkın hakkını istemeyen, hakkı için vurmayan, hakkı için kırmayan, hakkı için yıkmayan, hakkı için öldürmeyen, hakkı için haksızlık yapmayan azimsiz ve budala ruhuna lanetler eder...” (P/1/294).

**Lügat Paralamak**

“– Türkçe söylemiyorsun ki babam, boyuna lügat paralıyorsun.” (GBBA/1/348).

**Lüzum Görmemek**

– Hatta bu izdivaç için Muhsin Bey’in reyine bile lüzum görmüyorlardı.” (B/4/159).

**M- Mahşer Gibi**

“Sahavet Hanı’nın önü ikindiye doğru mahşer gibi olmuştu.” (HLBK/4/84).

**Mal Bulmuş Mağribî Gibi**

“Bu genç Türk’e mal bulmuş Mağribî gibi sarıldı.” (PTÇ1/1/240).

**Mana Çıkarmak**

"Her gün sinirli sinirli düşünüyor, şoseden gelen askerlerin yüzlerinden manalar çıkarmaya çalışıyordu." (BÇA/4/370).

**Mana Vermek**

"Efruz Bey bu kadar mükemmel bir adamın bu kadar tahammül olunmaz çirkinlikler arasında nasıl oturduğuna bir türlü mana veremezdi." (AHM/4/265).

**Maskara Etmek**

"Hem emin ol ki maksadım ne seni tahkir, ne de maskara etmek..." (HLBK/4/49).

**Maskara Olmak**

"Düşün, mahluklar ne maskara olurlar!" (BH/3/10).

**Matem Tutmak**

"Bir anda sebepsiz olarak, pek boş yere harc edilen bu paranın matemini tutuyordum." (Muh./2/312).

**Mazur Görmek**

"– Teşekkür ederim, mazur gör." (Nak./3/54).

**Melek Gibi**

"Huysuz, münasebetsiz kocası, bu melek gibi uslu hayvanın ahlakını bozmuş, tosa alıştırmıştı." (Tos!/3/187).

**Meydan Bulamamak**

"– Soğuktan meydan bulamıyorum." (BT/3/285).

**Meydan Okumak**

"Don Kişot gibi yel değirmenlerine meydan okur." (Ss./2/59).

**Meydan Vermemek**

"Kimseye meydan vermez; ha bire kendi söyler." (TBZ/3/73).

**Meydana Çıkmak**

"Yalnız muharebe zamanları Gureba Bölüklerine kumandanlık için meydana çıkardı." (PİK/2/189).
"Yalnız muharebe zamanları ocağını söndürür, dükkânının kapısını kilitler, kaybolur, muharebeden sonra meydana çıkardı." (Diy./2/277).
"İşte benim deham meydana çıkacaktı." (Muh./2/313).

**Meydana Koymak**

"Edipler, konuşulan tabii lisanla yazmaya, şairler, millî edebiyatı, millî şiiri, millî vezni meydana koymaya, hukukçular millî hukuku, ahlakçılar millî ahlakı, terbiyeciler millî terbiyeyi bulmaya çalışıyor." (İDA/4/34).

**Meydana Vurmak**

"Rum çocukları, bu müthiş afacanlar beşikten beri ruhlarına akıtılan Türk düşmanlığını meydana vurmak için tam fırsatı bulmuşlardı." (BL/2/10-11).

**Mırın Kırın Etmek**

"Rumca, yanında boğaz tokluğuna çıraklı etmek istediğimi söyledim; mırın kırın etti." (LE/4/131).

**Midesi Almamak**

"Senin miden nasıl alıyor?" (As./3/181).

**Mideye İndirmek**

"Kaç yıl vardı ki, hayvanlar gibi ormanlarda, kırlarda kökleri topluyorlar, ince toprak killeri un gibi midelerine indiriyorlardı." (YE2/3/309).

**Minnettar Kalmak**

"Minnettar kalmadı." (Diy./2/278).

**Mis Gibi**

"– Mis gibi..." (AHM/4/270).

**Musallat Etmek**

"Ama bu ulviyetleri, bu ahlakıyetleri sanki bir günahmış gibi Allah zavallıların başına korkunç bir bela musallat etmiştir." (Ho/4/105).

**N- Nara Atmak**

"Düğün evinin avlusuna girerken yeni yüze inmiş efeler gibi bir nara attı..." (Es./2/84).
"– Yaşa Tosun Bey! Seni hangi ana doğurdu! diye nara atarlardı." (Fer./2/99).

**Nazarıyla Bakmak**

"Bize Avrupalılaşmış nazarıyla bakıyor." (H/3/21).

**Ne Olur, Ne Olmaz**

"Bu geceyi bir otelde geçiriniz, ne olur, ne olmaz, belki şimdi gelir seni tutarlar." (YD/1/92).

**Ne Var Ne Yok**

"– Ne var, ne yok?" (**1/2**/4/300).

**Nefes Almak**

"Aynı zamanda dehşetli bir nezlenin görünmez gemleri altında nefes alamıyorum." (AK/3/131).

**Nefes Tüketmek**

"Onun için boş yere nefes tüketip fakirliğini anlatmaya kalkmıyordu." (Foya/4/394).

**Nefesi Daralmak**

"Göğsü kabarıyor, heyecan ve sevinçten nefesi daralıyordu." (PTÇ2/1/390).

**Nefesi Durmak**

"Nefeslerimiz duruyor, her yirmi adımda bir dinleniyor, tekrar taşları ve çalı köklerini tutarak tırmanıyorduk." (HB/1/313).

**Nefesi Kesilmek**

"Nefesi kesildi." (Bom./1/223).

**Nefesi Tutulmak**

"Nefesi tutuluyordu." (Es./2/82).

**Nefsine Uymak**

"O kadar zengin olduğu hâlde nefsine uymaz, çakır içmez, ömrünü çok sevdiği Uluç Bikem'le çocuklarıyla geçirir, erken yatar, erken kalkardı." (İG/2/44).

**Nesi Var Nesi Yok**

"Babası nesi var nesi yok, bu kadına bırakmıştı." (HLBK/4/75).

**Neşesi Kaçmak**

"Gürültüden neşemiz kaçmışken hepimiz yine güldük." (KD/4/139).

**Neşesini Bulmak**

"Birbirlerinden ayrı geçirdikleri bir hafta içinde duydukları bin asırlık elemleri bir dakikada unutuveren bu mesut çift şimdi yine eski neşelerini bulmuşlardı." (H/3/49).

**Nikâh Kıymak**

"Ne vakit iş bulur, para kazanır, güzel bir ev açarsa nikâhı kıyarım!" (Niş./3/178).

**Nişan Almak**

"Bonmarşe'den aldığı bir talim tabancası ile hep nişan almaya çalışırdı." (PTÇ2/1/368).

**Nuh Deyip, Peygamber Dememek**

"Bir şeyi aklına koydu mu aksini dinlemez, Nuh der peygamber demezdi." (Bha/4/10).

**Nutku Tutulmak**

"İkimizin de nutkumuz tutulmuştu." (**1/2**/4/303).

**Nutuk Vermek**

"Nutuk verecekti." (KH/1/336).

**O- Ocağa İncir Dikmek**

"İhmal bütün ocaklara incir diker!" (AK/3/145).

**Oh Çekmek**

"Evde yalnız kalınca geniş bir oh çekti." (PTÇ2/1/389).

**Ok Yayından Çıkmak**

"İki ay içinde ağılda kala kala yirmi beş koyun kaldı, fakat bir kere ok yayından çıkmıştı." (Bn/3/256).

**Olacak Gibi Değil**

"Baktık olacak gibi değil." (Mür./3/332).

**Oluk Gibi Akmak**

"Yalnız kasaya oluk gibi para akar." (Mİ/4/333).

**Olur İş (Şey) Değil**

"Baktı, baktı, baktı: – Olur iş değil... dedi." (MT/2/207).

**Omuz Silkmek**

" –"Hiç" gibi omzunu silkti." (TT/2/252).
"Omuzlarımı silkiyor, yüzümü buruşturuyor, bu derunî sedaya kızıyordum." (Muh./2/306).

**Ortadan Kaybolmak**

"Efruz Bey ortadan kaybolunca dostları hep Avrupa'ya gitmiş sandılar." (AHM/4/262).

**Ortaya Atılmak**

"Birtakımları, "Ben Türküm, Türklükle gururlanırım." diye ortaya atılıyor." (AK/3/144).

**Ö- Ödü Kopmak**

"– Benim at sineğiyle hamam böceğinden ödüm kopar!" (C/2/340).

**Öksüz Kalmak**

"Sen evlenip çekildikten sonra ben pansiyonda öksüz kaldım." (LE/4/129).

**Ömür Sürmek**

"Çabuk terfi etmek, yüksek mevkilere geçmek, güzel İstanbul'da zevk içinde, eğlence içinde yaşamak, çok iyi yemek, çok iyi içmek, çok iyi giyinmek, zengin bir izdivaç avlamak, çabucacık paşa olmak, Avrupa'da ataşemiliterlikle keyif yetiştirerek ömür sürmek için değil mi?" (Nak./3/65).

**Önüne Bakmak**

"Önüne baktı. Değnek elinden düştü." (F/2/70).

**Önüne Katmak**

"O vakit âlicenap rüzgâr yine hiddetlenmeden ona küçük bir ders vermek istemiş, biraz hırslı esmiş, tabii sivrisineği önüne katmış..." (Ss./2/61).

**Önünü Almak**

"Bu korkunç buhranın önünü alacak bir adam yoktu." (N/2/397).

**Öpüp Başına Koymak**

"Karşısında sırsıklam divan duran Tosun Bey'e öpüp başına koyduğu kırmızı bir keseyi uzattı." (Fer./2/103).

**P- Paha Biçilmez**

"Başında ağır ve paha biçilmez elmassız ve füsunlu bir taç gibi duruyordu." (Kol./1/287).

**Papağan Gibi Tekrarlamak**

"O ne dese papağan gibi tekrarlanıyor, bir aygır gibi bağırıyorlardı." (HLBK/4/87).

**Para Yapmak**

"Bütün hülyası biraz para yapıp uzak bir Anadolu kasabasında Garip bir Mekkeli gibi yerleşmek." (Deve/3/193).

**Peri Gibi**

"Ben sanki ilk defa müşahede ettiğim bir peri imiş gibi onu derin ve gayri kabil-i tarif bir istiğrak-ı behimî ile süzerken Bidar kemal-i serbestî ile..." (TEBT/1/155).

**Peşine Takılmak**

"Çar naçar İsmail'in peşine takıldım." (Meh./3/356).

**Peşini Bırakmamak**

"Annesiyle Üsküdar'da bir oda tutup başlarını sokunca yine hastalık peşlerini bırakmamıştı." (ZE/3/337).

**Pir Aşkına**

"Ben çok şükür bu pir aşkına sürümek faziletini kaybettim." (NZO/3/241).

**Pire İçin Yorgan Yakmak**

"Ona "Bir pire için yorganı yakan" derlerdi. (Ç/2/200).

**Pireyi Deve Yapmak**

"Biz, bu son asrın muharrirleri en ehemmiyetsiz, en adî şeylere kıymet verir, elimize bir fırsat geçti mi "pire"yi "deve" yaparız!" (Bit/3/264).

**Pişkinliğe Vurmak**

“Yine pişkinliğe vurdum.” (GBBA/1/348).

**Pot Kırmak**

“Hâsılı hepsi ayrı ayrı birer pot kırdı.” (NK/3/288).

**Pusu Kurmak**

“Ona zihnen, ilmî bir pusu kurdum. (KD/4/140).

**R- Rahat Bırakmak**

“– Bunlar bizi rahat bırakmayacaklar, haydi dışarı çıkalım, yine sonra gireriz.” (PTÇ1/1/252).

**Rahat Durmak**

“Romanya, Sırp, Karadağ, Bulgaristan da rahat durmuyorlardı.” (PTÇ2/1/369).

**Rahat Vermemek**

“Evdekilere rahat vermez.” (PK/3/269).

**Razı Olmak**

“Onu evlendireceklermiş; o da buna katiyen razı olamazmış...” (S/1/70).

**Remil Dökmek**

“İhtiyar falcı yanındaki rahleden sarı bir defter çeker, divitini açar. Bir saz kalem çıkarır. Remil dökmeğe başlar.” (HBF/NHP/861).

**Renk Vermemek**

“Fakat renk vermiyor, sabrın, tahammülün de bir ibadet olduğunu bildiği için, büyük bir sevap işliyormuş gibi, sevine sevine susuyordu.” (Tos!/3/185).

**Rezil Olmak**

"Bütün misafirlerimize karşı rezil oldum." (H/3/29).

**Rol Oynamak**

"Derviş Vahdetî, iyice büyük bir rol oynamıştı." (AK/3/124).

**Ruhunu Teslim Etmek**

"Anneniz ruhunu teslim ediyor." (P/1/299).

**Rüyasına Girmek**

"Günlerce boyunları iplerde takılı rüzgârla sallanan bu iriyarı başı kabak Müslümanların, göğüslerindeki beyaz kâğıtların hayali zihninden çıkmamış, birçok geceler rüyasına girmiş, onu ağlatarak uyandırmıştı." (Tür./3/217).

**S- Sabrı Tükenmek**

"Sabrı tükendi." (KBC/3/261).

**Sabun Köpüğü Gibi Sönmek**

"Hareket Ordusu gelince bir sabun köpüğü gibi isyanın ruhu söndü." (AK/3/123).

**Saç, Sakal Ağartmak**

"Kırk senedir düşman karşısında saç, sakal ağartan Mahmut Ağa..." (Vire/2/148).

**Saçına/Sakalına Ak Düşmek**

"Titreyen parmaklarıyla ak düşmüş çatal sakalını kaşırken kalbinde, şimdiye kadar hiç farkına varmadığı, ince bir heyecanın hızla ürperdiğini duydu." (FSO/2/318).

**Saman Gibi**

"En tatlı kompostolar bile bana saman gibi geliyor." (LE/4/128).

**Sapsarı Kesilmek**

"Sapsarı kesildi**.** Dudakları titriyordu." (MT/2/213).
"– Üç yüz atlı mı? Diye sapsarı kesildi." (Top./2/257).

**Sayıp Dökmek**

"Ben bunları düşünürken geveze doktor şeker hastalığını, nikristen, daha bin türlü rahattan, işsizlikten gelen hastalıkları sayıp döküyordu." (İDA/4/32).

**Secde Etmek**

"Bu takın önünde yere kapandılar, secde ettiler." (PTÇ2/1/383).

**Secdeye Kapanmak**

"– Güzel kadınlar, altın möbleli saraylar, ayaklarında secdeye kapanmış dalkavuklar istiyorsun!" (HG/2/77).

**Sefa Sürmek**

"Hepsine zulmederek yalnız kendi safa sürüyordu." (Ho/4/107).

**Selam Vermek**

"Selam verdim." (HB/1/307).

**Selamı Almak**

"Pazara indiği zaman kendine verilen selamı bile almıyordu." (Bn/3/247).

**Selamı Sabahı Kesmek**

"Hepsiyle, o beyin karısıyla, ailesiyle selamı sabahı kesmiş." (Bb/4/47).

**Sen Ben Davası**

"Nihayeti bulunmaz bir "sen, ben" davasına düşmüşler." (MM/3/229).

**Serde ... Var**

"Sonra serde Türklük var." (LE/4/130).

**Ses Çıkarmamak**

"Kısas gününü burada bekliyor, hiç sesini çıkarmıyor, çolak kalınca örsünün başında çekiç vuramayacağını düşünerek mabudu ölen bir mümin matemini duyuyordu." (Diy./2/284).

"Kimse sesini çıkarmaz, herkes "Çirkefe taş atma, üstüne sıçrar." hikmetini hatırlayarak önüne bakar, tavlayı, iskambili nargileyi bırakanlar yavaş yavaş giderlerdi." (HBS/2/354).

**Ses (Seda) Kesilmek**

"Ses seda kesildi. Hepsi ne yapacağıma bakıyordu." (F/2/67).

"Nihayet her yerde ses kesildi." (Mür./3/332).

**Sesi Çıkmamak**

"Doktorun, benim sesimiz çıkmıyordu." (KY/2 /133).

**Sesi Kesilmek**

"Birden çocuğun sesi kesildi." (BL/2/24).

**Seyre Dalmak**

"Sonra hemen oraya, şezlonga oturarak eserlerine hayran kalan sanatkârlar gibi süsledikleri bu vücudu seyre daldılar." (ZE/3/343).

**Sır Saklamak**

"Fakat taşra hayatının bir vasfı da sır saklamaktır." (KD/4/141).

**Sırası Gelmek**

"Onun yerine sırası gelen geçecek." (PKKa./NHP/901).

**Sırtında Yumurta Küfesi Olmamak**

"– Benim sırtımda yumurta küfesi yok." (Foya/4/392).

**Silinip Gitmek**

"İstibdat bahar sabahlarında uyanan bir adamın kâbuslu rüyası gibi tuhaf, gülünecek bir hatıra bırakarak silindi gitti." (AK/3/118).

**Sinekten Yağ Çıkarmak**

"Lisanı gibi tabiatını da değiştiremeyen bu köylü Çerkez, sineği sıkıp yağını çıkaracak derecede muktesitti." (HLBK/4/75).

**Sinirleri Bozulmak**

"Son zamanlardaki münakaşalar sinirlerini bozmuş." (H/3/27).

**Sinirleri Gerilmek**

"Mehtap gezintisinden yorulacağım yerde sinirlerim gerilmiş, uykum kaçmıştı." (KH/1/324).

**Sinirleri Oynamak**

"– Artık sinirlerim oynadı! Burada duramam!" (C/2/340).

**Sinirine Dokunmak**

"Böyle söylemesi sinirime dokundu." (P/1/296).

**Soğuk Almak**

"Küçük bir soğuk almadan başka bir şey olmayan adi bir karın gurultusundan o kadar mantıksız ve münasebetsiz bir tarzda müteessir olmasaydım şimdi böyle mi olurdum." (G/1/285).

**Sokağa Dökülmek**

"Herkes, kadınlar ve erkekler sokağa döküldü." (PTÇ2/1/378).

**Sopa Çekmek**

"– Ben onlara sopa çektim." (AHM/4/273).

**Sopa Yemek**

"Bağıra bağıra sopaları yedi." (Ant/1/261).

**Son Nefesini Vermek**

"Vatan can çekişiyor, son nefeslerini veriyordu." (İM/1/100).

**Soyup Soğana Çevrilmek**

"Biri kuvvet ellerinde iken halkı soyup soğana çeviren yeni zengin sınıfı." (MM/3/229).

**Sövüp Saymak**

"Sonra yüzünü yıkamaya giderken, sedefli dama kutusunun sofada, yerlerde süründüğünü görmüş, o anda kan başına sıçramış, avazı çıktığı kadar bağırıp çağırmaya, sövüp saymaya başlamıştı." (MBD/2/403).

**Söze Başlamak**

"– Allah kusurunu affetsin! diye söze başladı." (Nam./3/85).

**Sözü Dinlenmek**

"Beş vakit namazını kılar, sözü dinlenir, herkesten hürmet görürdü." (BH/3/14).

**Sözünden Çıkmamak**

"Onun sözünden çıkmaz!" (YE2/3/323).

**Sözünü Kesmek**

"Sözümü kesti." (KH/1/328).

**Surat Asmak**

"Herkese emreden, daima surat asan, kimseye yüz vermeyen Kurt Hoca şimdi yumuşamış, elpençe divan duruyordu." (Es./2/86).

**Suratını Buruşturmak**

"Acı bir pişmanlı azabı kocaman tekerlek suratını buruşturuyor." (DZ/2/291).

**Suratını Ekşitmek**

"Sıska suratını ekşiterek mavi çukur gözleriyle onu tepeden tırnağa süzer, "Aklında tut, benim esirimsin!" gibi, verdiği diyeti hatırlatırdı." (Diy./2/287).

**Süsü Vermek**

"Mesela her ay annesinin verdiği on beş lira ile kalemden aldığı iki bin beş yüz kuruştan başka on para geliri olmadığı hâlde kendine bir zengin, bir milyoner süsü verir tanıştıklarının hepsi de onu zengin tanırlardı." (HLBK/4/74).

**Ş- Şaha Kalkmak**

"Etrafta devriye takımları uzun mızraklarıyla cirit oynar gibi koşuşuyorlar, aydınlıktan huylanan atlar şaha kalkarak, deli bir dörtnalla ileri atılıyorlardı." (TT/2/246).

"Sonra torbasındaki o kimseye göstermediği, kimseye ismini söylemediği siyah ottan bir tutam yedirince zavallı hayvanı yirmi dört saat şaha kaldırır, gözlerini parlatır, azgın bir ejderha hâline sokardı." (Kül./2/342).

**Şaka Etmek**

"Biz konuşurken Çerkez Mahmut Bey gülerek, yanındakilere Çerkezce şakalar ederek kalktı." (BKT/3/210).

**Şehadet Getirmek**

"Şehadet getiriyor, tekbir çekiyordu." (KBC/3/262).

**Şehit Düşmek**

"Allah rahmet eylesin, Çanakkale'de şehit düştü!" (ANİ/3/200).

**Şekil Almak**

"Adriyan'a söylediğim sözlerin yüzüme verdiği kırmızılık, babamı görünce korkudan sarılık ile karışmış, acayip bir şekil almıştı." (Mür./3/331).

**Şeytan Diyor ki**

"Şeytan diyor ki: 'Kaldır, şuradan kendini at!' " (MM/3/234).

**Şeytana Uymak**

"Şeytana uymayayım. dedi." (ÜN/2/116).

**Şeytanın Ayağını Kırmak**

"Bir gün sigarasını çubuğuna yerleştirirken şeytanın ayağını kırmak istedi." (KA/4/386).

**Şöhret Bulmak**

"Artık güzellikleri kadar kahramanlıkları, binicilikte, silah kullanmakta, ok atmaktaki yordamları (maharetleri). da şöhret bulmuştu." (İG/2/52).

**Şöhret Kazanmak**

"Resmî istidalarına imzasını "feylesof" diye attığına rağmen henüz onlar kadar baş döndürücü ve ani bir şöhret kazanamamıştı." (Ş/1/355).

**Şüpheye Düşmek**

"Millî banka kurulduğu zaman da bütün ahbaplarını "Kazın ayağı bildiğiniz gibi değil." diye şüpheye düşürmüş, hemen hiçbirisine hisse aldırmamıştı." (KA/4/388).

**T- Taban Tabana Zıt Olmak**

"– Sizinle münakaşa edemem, dedi, çünkü fikirlerimiz taban tabana zıt." (HB/1/310).

**Tadını Bulmak**

"Şimdi artık evde hiç o nefis yemeklerin tadını bulamıyorum." (LE/4/128).

**Tadını Çıkarmak**

"Doğu Avrupa'da soluğu alacak, zevk içinde hayatın tadını çıkaracaktım." (Mr/4/121).

**Tarihe Geçmek**

"– Bir adamın adı tarihe nasıl geçer?" (PTÇ2/1/366).

**Tası Tarağı Toplamak**

"Evvela en zenginler tası tarağı topladı." (TBZ/3/79).

**Taş Kesilmek**

"İkimiz birden taş kesildik." (KY /2/132).

"Şah İsmail donmuş, taş kesilmişti." (PİK/2/194).

**Tat Almak**

"Kümesin bu mağrur kralı zulümden başka hiçbir şeyden tat almayan müstebit bir Neron'dur." (Ho/4/105).

**Tedahülde Kalmak**

"O vakit, şuursuz geçen dört sene zarfında tedahülde kalmış zekâsı milyonlarca beygir kuvvetinde bir elektrik fevvare[540]si gibi parladı." (ANİ/3/197).

**Tekbir Getirmek**

"Asılacak olanlar bütün kuvvetleriyle tekbir getiriyorlardı." (AK/3/123).

**Tekmil Vermek**

"Akşama doğru Pirbeliçe'ye geldiğim vakit tabur kumandanına 'tekmil vermeye' gidemeyecek kadar başım ağrıyordu." (Nak./3/70).

**Tepeden Tırnağa Süzmek**

"Müstakim Efendi onu tepeden tırnağa süzdü." (ÜN/2/111).

**Tepesine Binmek**

"İşte şimdi de tepesine bindiler." (BL/2/15).

**Ter Dökmek**

---

[540] Fevvare: Fıskıye.

"Her gece dört saat, ucuz olsun diye Almanlardan satın aldığım karpit lambasının başında, bir lira için nasıl terler döktüğümü hatırladım." (NZO/3/239).

**Ters Yüzüne Çevirmek**

"Müracaat edenleri ters yüzüne çevirir." (YE1/2/394).

**Teselli Bulmak**

"– Allah affetsin, bir günahtı, kurtuldum, diye teselli buldu." (KA/4/386).

**Teselli Vermek**

"İhtiyar kral ona teselli veriyor..." (DMU/3/168).

**Tesir Bırakmak**

"Fakat, şöyle bakarken insana yüzüyle, hareketleriyle, sözleriyle pek fena tesir bırakan bu doğru kadı kendi kalbinin çok iyi olduğuna kaniydi." (NK/3/287).

**Tesirini Göstermek**

"Harp hemen tesirini gösterdi." (AK/3/146).

**Tespih Çekmek**

"İmameddin Efendi kıblenin karşısında, seccadesine diz çökmüş sarı iskelet elleriyle, önüne çöreklenmiş binbirlik bir tespihi çekiyordu." (HBS/2/355).
"Siyaset gününü tespih çekerek bekleyen Köse Vezir'in yanına koydular." (N/2/401).

**Tetiği Çekmek**

"Sağ elinin şehadet parmağının ilk boğumuyla tetiği çekti..." (ABH/1/146).

**Tıraş Etmek**

"... aşçısı Mehmet'i her gün tıraş ettirir, zavallı Bolulu oğlanı tepeden tırnağa beyazlar giymeye mecbur ederdi." (YÖ/3/362).

**Tırıs Sürmek (Gitmek)**

"Arkasından tırıs süren sırma takımlı, murassa kılıçlı maiyeti, yeni gördükleri bu halka gülerek bakıyorlardı." (Top./2/259).

**Tir Tir Titremek**

"Berberin şaşkın gözlerinden gişenin dibinde hâlâ tir tir titreyen çam yarması kahramana döndüm... (C/2/338).

**Tokat Atmak**

"Coşkun kumandan görünmeyen bir surata tokat atacakmış gibi elini yukarı kaldırdı." (Top./2/257).

**Topa Tutmak**

"Devlet burasını topa tutmazsa, rahat görmez." (YE2/3/304).

**Tos Vurmak**

"İşte yine kocası onun kurbanlığıyla uğraşıyor, bu mübarek hayvanı kızdırıyor, zavallıya tos vurduruyordu." (Tos!/3/184).

**Tuhafına Gitmek**

"En ziyade tuhafıma giden lakabıydı." (Meh./3/354).

**Tulum Gibi**

"Evvelki sıskalığından eser kalmamış, tulum gibi şişmiş, yüzünü koyu kırmızı bir renk kaplamış, parıl parıl altınlar, elmaslar parlayan göğsüyle,

kollarıyla, parmaklarıyla, şık bir canlı kuyumcu reklamına dönmüştü." (ANİ/3/200).

**Tükürdüğünü Yalamak**

"Tükürdüğünü yalamaktı." (HLBK/4/70).

**Tüy Dikmek**

"Onların Altaylarına, Turanlarına, Kültiginlerine, Kızılelmalarına, Bozkurtlarına, Alageyiklerine, Çamlıbellerine neşideler söylenirken uğursuz boykotaj da mukaddes Yunanlılığın üzerine tüy dikiyordu." (BD/1/396).

**Tüyleri Ürpermek**

"Bütün türleri ürperdi**.**" (Tes./2/182).
"Sirklerde bile demir kafes içinde homurdayan arslana bakarken insanın tüyleri ürpermez miydi?" (C/2/336).

**U- Uçup Gitmek**

"Hükûmet falan her şey sönmüş, âdeta tebahhur etmiş, uçmuş gitmişti." (AK/3/122).

**Uslu Durmak**

"Niçin Mıstık öyle uslu dururdu." (Ant/1/263).

**Uykusu Kaçmak**

"Ömründe ilk defa olmak üzere o gece uykusu kaçtı." (MT/2/213).
"At üzerinde gelen uykusu böyle hareketsiz kalınca kaçıyordu." (Fer./2/104).

**Uykusuz Kalmak**

"Geceleri uykusuz kalır ve bu ıstırap ile balkona çıkar, aşağıda idraksiz bir nehir gürültüsüyle akıp giden ahaliye dalardım." (P/1/293).

**Uykuya Dalmak**

"Yine mağaranıza kapanınız, ezeli uykunuza dalınız!" (AK/3/159).

**Uzun Lafın Kısası**

"– Uzun lafın kısası! dedi, ben iddia ediyorum ki sende aşk filan yok!" (BT/3/283).

**Ü- Ümidi Sönmek**

"Artık Akka'yı kurtarabilmek ümidi sönüyor gibiydi." (Büy./2/242).

**Ümidini Kesmek**

"Doktorlar ümitlerini keser gibi oldular." (FSK/2/269).

**Üzerine Alınmak**

"Ömründe hiç gülmeyen Mustafa Efendi, işittiklerini hep kendine, üzerine alındı." (NK/3/287).

**Üzerine Yürümek**

"Babam hiddetlendi, üzerine yürüdü." (Kaş./3/390).

**V- Vakit Bulamamak**

"Ben kim olduğunu sormaya vakit bulamadım." (Vn./2/371).

**Vakit Geçirmek**

"Burada bir cemiyet, dernek filan meseleleri vakit geçirmek için çıkarılıyor." (MM/3/231).

**Vay Anasını**

"– Vay anasını be... Bari karnın doydu mu?" (DZ/2/298).

"İki şapka... Vay anasını! Öyle pahalı ki..." (Muh./2/304).

**Veda Etmek**

"– Boynum kıldan incedir padişahım! dedi, çoluk çocuğumla veda ettim." (N/2/398).

**Vehme Kapılmak**

"Zavallı kadın oğlunun ismi kaybolur yahut değişirse onu bütün bütün elden kaçıracakmış gibi bir vehme kapılıyor, haklı olduğunu ispata çalışıyordu." (HLBK/4/66).

**Velveleye Vermek**

"Fakat, o vakit, Anadolu'daki genç kaymakamın yaptığı gibi, etrafı velveleye vermeden gizlice dikebilmek imkânı bulunsaydı, kocaman ahşap İstanbul'un ilk mermer heykeli, bir eşek heykeli olacaktı!" (Hey/4/405).

**Vicdan Azabı Duymak/Çekmek**

"Zaman geçtikçe hafifleyecek yerde, daha ziyade ağırlaşan bir vicdan azabı duyarım." (F/2/71).

**Vuku Bulmak**

"Öyle mühim bir şeyin vuku bulacağı yoktu." (HİS/3/384).

**Vur Patlasın, Çal Oynasın**

"Tabii bunların hepsini satacak, vur patlasın çal oynasın, Beyoğlu'nda yiyecekti." (HBS/2/354).

**Y- Yağ Bağlamak**

"– Bu tavuğu keselim, yüreği yağ bağladı." (Ho/4/107).

**Yaka Silkmek**

"Yalnız mahallenin değil, bütün semtin ahalisi onun şerrinden yaka silkerdi." (HBS/2/353).

**Yakasını Bırakmamak**

"Sefalet, cennete gitse onun yakasını bırakmayacaktı." (ZE/3/352).

**Yakayı Sıyırmak**

"Türk kızıyla evlenerek şu kötü Çingenelikten yakayı adamakıllı sıyırmaktı." (Deve/3/193).

**Yalan Atmak**

" 'Nezleden kurtulamıyorum.' yalanını atıyordum." (Nak./3/61).

**Yalancı Çıkarmak**

"– Niçin beni yalancı çıkardı? dedim, musluğu sen koparmıştın." (Ant/1/261).

**Yan Gelip Yatmak**

"Dibinde, ihtimal Ceneviz'den kalma gayet kalın bir granit sütunun yan gelip yattığı at kestaneleri, rüzgârla salınan yapraklarını tımarhanenin yüksek, küçük pencerelerine, serçelerin oynaştığı abus çatılarına sürüyordu." (MBD/2/404).

**Yan Gözle Bakmak**

"Tamamıyla düşünce ve hayretlerimden kurtulmuş, yan gözle ona bakıyordum." (BŞİ/1/110).

**Yanağından Kan Damlamak**

"Sağımızdaki yanağından kan damlayan iri Çerkez'i gösterdim." (BKT/3/207).

**(Birinin) Yarasına Dokunmak**

"Mahkûm yarasına dokunulmuş bir adam gibi haykırdı." (Nam./3/83).

**Yarım Kulak Dinlemek**

"Validem birçok nasihat etti, ben yarım kulakla söylenen sözleri dinliyor, yeni gelen mürebbiyeyi de görmek için can atıyordum." (Mür./3/330).

**Yaş Dökmek**

"Hatta ben mahcubiyetimden kızarmak değil, gözlerimden ulam ulam yaş döktürebilirim." (Mİ/4/321).

**Yay Gibi**

"Yay gibi kuruldu." (HLBK/4/49).

**Yazık Olmak**

"Yerde onu bulup okuyan kızın ırzına, namusuna yazık olacak!" (Mİ/4/342).

**Yemeden İçmeden Kesilmek**

"Bu mahrumiyet onu delirtti. Yemekten içmekten kesildi." ( (BVŞ/2/225).

**Yere Kapanmak**

"Kadın yere kapandı." (BL/2/21).

**Yere Sermek**

"Ummanları birbirine karıştırır, nehirlerin mecralarını değiştirir, dağları yerinden oynatır, balta girmemiş ormanları çayır biçer gibi yerlere sererim." (Ss./2/61).

"Beşer onar rest geldiği eşkıyalarla tek başına vuruşarak hepsini yere serdi." (Fer./2/99).

**Yere Yık(ıl)mak**

"– Benimle eğleniyor musun? diye yere yıkıyor, bayılıncaya kadar dövüyordu." (F/2/65).

**Yerinde Duramamak**

"Yerimde duramaz,
– Ben de yapacağım, ben de yapacağım! diye tuttururdum." (Kaş./3/387).

**Yerinde Yeller Esmek**

"Yoksa şimdi İstanbul'un yerlerinde yeller eser; öyle ufacık göller değil, nihayetsiz ummanlar dalgalanırdı." (Tos!/3/186).

**Yerinden Fırlamak**

"– Ne duruyorsunuz? diye yerinden fırladı, ikindiye üç çeyrek kalmış." (Bn/3/249).

**Yerinden Oynamak**

"Koca Ali, yerinden oynadı." (Diy./2/279).
"Ansızın sokağa bakan pencerelerin camları zangır zangır yerinden oynadı." (C/2/334).

**Yerle Bir Etmek**

"Ali bütün karargâhı yerle bir edecek bu korkunç alete bakmak istedi." (BÇA/4/380).

**Yılan Gibi**

"Sağımda çamurlu Vardar, zayıf bir seda-yı cereyan çıkararak akıyor, etrafımızdaki üryan ağaçlar, abus ve matemî sallanarak geçiyor, solumdaki demiryolu bazen yükselerek, bazen atımın koştuğu gayri muntazam yollarla bir seviyeye inerek, fakat daima düz, daima müstevî, soluk ve mürde, ecnebi bir yılan gibi uzanıp gidiyordu." (At/1/118).

**Yıldırım Gibi**

"İlk görüşte, yıldırım gibi." (Bb/4/45).

**Yıldırımla Vurulmuşa Dönmek**

"Ben yükün içinde yıldırımla vurulmuşa dönmüştüm." (Y/3/94).

**Yol Açmak**

"Bu hücumlar, bu akınlar, bu muhasaralar hep oraya yol açmak içindi." (TT/2/248).

**Yol Vermek**

"Radko'nun girmesi için geriledi. Yol verdi." (BL/2/36).
"Ulaklar açılarak yol veriyorlardı." (Fer./2/978

**Yola Çıkmak**

"İlk fırsatta yola çıkıyorum." (MM/3/235).

**Yola Düzülmek**

"Sonra padişahın namesini koynuna koyarak yola düzüldü." (PİK/2/192).
"Daima yola düzüldükten sonra buna karar verirdi." (MT/2/206).

**Yola Gelmek**

“Nihayet o da yola geldi.” (KH/1/331).

**Yoluna Koymak**

“Paşa da derhal Ömer Âbid Hanı’nda bir yazıhane, ticaret tezkeresi vesaireyi yoluna koydu.” (YBSB/4/15).

**Yolunu Bulmak**

“Ama yine hükûmete muhtaç olmadan, ticaret etmeden para kazanmanın yolunu buluyordu.” (KH/1/326).

**Yolunu Değiştirmek**

“Aradan uzun seneler geçer, o kadını sokakta gördüler mi yollarını değiştirirler, bazıları yüzüne tükürmeye kalkar, en insaflıları biraz acır, “Ah zavallı kötü oldu, alnının yazısı imiş” der.” (AD/1/274).

**Yolunu Tutmak**

“Sonra, hadsî bir gevezelikle dükkânların önlerinde dura dura, yiyeceklerin, içeceklerin, giyeceklerin fiyatlarını sora sora iskele yolunu tuttu.” (MBD/2/411).
“Sabah olunca Edirnekapısı’nın yolunu tuttu.” (ÜN/2/113).

**Yüreği Ağzına Gelmek**

“Acaba o muydu? Yüreği ağzına geldi.” (BVŞ/2/222).
“Yüreğimiz ağzımıza geldi.” (C/2/335).

**Yüreği Cız Etmek**

“Çarşıdan yiyecek almaya gittiğim zaman ipek çoraplı kadınları gördükçe yüreğim cız ederdi.” (UK/4/296).

**Yüreği Çarpmak**

"Bunu düşündükçe gülümser, tatlı tatlı yüreği çarpar, ruhundan kopan bir hamleyle örsünün üzerinde milyonlarca kıvılcımlar tutuşturdu." (Diy./2/278).

"Aceleden yüreği çarpıyordu." (DT/2/378).

**Yüreği Dayanmamak**

"Babama yüreğimin dayanmayacağından bahsetmiş ve kandırmıştım." (P/1/302).

**Yüreği Hop Etmek**

"Yüreği hop etti." (EBR/3/100).

**Yüreği Hoplamak**

"Kolu dokunan bira şişesi masadan aşağı yuvarlanmış ve gürültüden yüreği hoplamıştı." (BD/1/402).

**Yüreği Oynamak**

"Yalnız manzarası yürek oynatmaya kâfiydi." (C/2/336).

**Yüreği Parçalanmak**

" –Dünyada bu Cem'in hâli kadar yüreğimi parçalayan bir acı yoktur." (TT/2/249).

**Yüreği Rahatlamak**

"– Hiç olmazsa şimdi yüreğim rahat ya..." (YÖ/3/365).

**Yüreği Yerinden Oynamak**

"yüreğim yerinden oynadı." (İn/4/356).

**Yüreğine İnmek**

"İslam'ın bu parlak galebelerinden kederlenen Papa'nın yüreğine inmişti." (Büy./2/241).

**Yüz Bulmak**

"Kendisine aşk şarkısı tercüme ettirdim mi yüz bulur." (Nak./3/61).

**Yüz Çevirmek**

"– Bozulacağı Paşam! dedi, asker yüz çeviriyor." (UÖ/3/367).

**Yüz Kızartmak**

"Onları dinledikçe yetmiş dört birahane gezdiklerini; doksan iki şişe bira içtiklerini ve daha yüzümü kızartacak birçok şeyler işitiyordum." (GBBA/1/344).

**Yüz Sürmek**

"Bunlar hatırında durdukça peygamberin mezarına yüz sürmeye cesaret edemeyecekti." (KAğ/4/148).

**Yüz Tutmak**

"Kurumuş ağaçlar yeşermek şöyle dursun, hatta çürümeye, kurtlanmaya yüz tutmuştu." (KAğ/4/149).

**Yüz Vermemek**

"Herkese emreden, daima surat asan, kimseye yüz vermeyen Kurt Hoca şimdi yumuşamış, elpençe divan duruyordu." (Es./2/86).

**Yüz Yüze Gelmek**

"Vakıa bir daha yüz yüze gelmemek üzere ayrılmışlardı." (H/3/16).

**Yüze Vurmak**

"Fakat bu hâlimin yüzüme vurulmasına razı olmadım." (HG/2/77).

**Yüzü Gülmek**

"Murat'ın birdenbire yüzü güldü." (DZ/2/299).
"Onun sayesinde camiler şenlenmiş, köylü zulümden kurtulmuş, öksüzlerin, yoksulların yüzü gülmüş." (YE1/2/395).

**Yüzü Kızarmak**

"Ellerim sararıyor, yüzümün kızardığını hissediyorum." (TEBT/1/162).

**Yüzüne Bakmamak**

"Yüzüne bile bakmayacağım." (Nak./3/59).

**Yüzünü Buruşturmak**

"Yalnız yeni doğma, ıslak "binecek şeyin" ekşi, keskin kokusunu duyarak yüzünü buruşturuyordu." (BŞ/2/173).
"Omuzlarımı silkiyor, yüzümü buruşturuyor, bu derunî sedaya kızıyordum." (Muh./2/306).
"Kuru Kadı karışıyordu; esmer, zayıf yüzünü buruşturdu." (BVŞ/2/216).

**Yüzünü Çevirmek**

"Yüzünü çevirip diğer misafiri görünce çehresi değişti, bir an içinde kızardı, bozardı, sarardı, yeşilleşti, morardı, karardı." (Ş/1/358).
"Deli yüzünü duvara çevirmiş, kapı tarafına bakmıyordu bile." (DT/2/383).

**Yüzünü Ekşitmek**

"Tüysüz yüzünü ekşitti**."** (Top./2/258).
"Sanki bu zenginliğe, bu saye hiç ehemmiyet vermiyormuşum gibi, istihkarla yüzümü ekşittim." (Vn./2/375).

**Yüzü Görmemek**

"Gecelerden beri uyku yüzü görmeyen kanlı gözleri yorgun bir bakışla Fındıklı'nın üstünden geçiyor, mavi Boğaz'ı aşarak, uzaklara, ta Çamlıca Tepesi'ne dikilip kalıyordu." (FSO/2/317).

**Yüzünü Kaldırmak**

"Sonra yüzünü güneşe kaldırdı." (MBD/2/406).

**Z- Zangır Zangır Titremek**

"Öyle haykırdı ki yıldırım düşmüş gibi, gök gürlemiş gibi pencerenin camları zangır zangır titriyordu." (KBC/3/261).

**Zarara Uğramak**

"Hatta on iki saat içinde İtalyanları Türkiye'den kovmaya kalkışmışlar, boykotaj ilan ederek İtalyan ticaretini zarara uğratmak serseriliğini göstermişlerdi." (PTÇ1/1/249).

**Zararı Yok**

"– Zararı yok. Dinle." (H/3/27).

**Zayıf Düşmek**

"Fakat aldıkları yerlerin ahalisini Türkleştiremediklerinden bu büyüklük onların zayıf düşmelerine sebep olmuş." (PTÇ2/1/369).

**Zehir Gibi**

"Primo dinliyor, içinden müthiş bir kin kabarıyor, zehir gibi damarlarına yayılarak her tarafını acıtıyordu." (PTÇ2/1/377).

**Zerre Kadar**

"Mahiyetçe, tabiatça, zihniyetçe, kabalıkça, nezaketsizlikçe aralarında zerre kadar fark yoktu." (Ho/4/108).

**Zevk Almak**

"Dostlarımızdan benim gibi zevk almıyor." (H/3/20).

**Zihni Dağınık (Olmak)**

" – Söyle diyorum, şimdi zihnim dağınık..." (YBH/2/165).

**(Bir Şey Birinin) Zihnini Bulandırmak**

"Acaba beyaza boyanmış kalastan mı?" şüphesi tekrar zihnini bulandırdı." (MT/2/207).

**Zihnini Toplamak**

"Zihnimi toplamak için birkaç dakika dinlenmek icap ediyor..." (EM/1/80).

**Zindan Gibi**

"İstanbul bana zindan gibi gelirdi." (P/1/298).

### 3.14.8.3. Dualar

Şükrü Elçin duaların Allah'a sesleniş olduğunu ifade ettiği tanımında maddi ve manevi istekler üzerine kurulu olması üzerinde durur: Dua, insanın kendisi ile içinde yaşadığı cemiyetin maddi refah ve manevi saadetinde yardım ve merhametini istemek üzere Tanrı'ya yaptığı bir hitap, bir sesleniştir.[541] Şükrü Elçin, duaların beslendiği unsurları ise şu şekilde ifade eder: İptidai cemiyetlerde inanç, sihir, büyü ve fallardan unsurlar alarak beslenen dualar, sağlık ve hastalık hâllerinde, mahsulün bereketli olmasında, yağmurun yağmasında, tehlike ve felaketin mal ve mülke gelmemesinde;

[541] Şükrü Elçin, **age.**, s. 662.

doğumdan ölüme kadarki bazı merasimlerde iyi ve doğru olduğuna inanılan müspet dileklerin ruhi ve fikrî ifadesini dilde kazanır.[542]

Hikâyelerde sosyal hayatın içinde kalıp ifade şekilleri olarak var olan dua örneklerine yer verildiği gibi amaca yönelik uzun uzadıya edilen dualar da vardır. Dualar genellikle ya askerlerin savaş öncesi moral depolaması ve inanç gücüyle galibiyeti manevi olarak yoğun bir şekilde istediği zamanlarda ya da ibadet sonrasında kişilerin kendileri ve içinde yaşadıkları toplum için istek ve temennilerini sıralamak istediklerinde karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda "Nasıl dua edilir?" sorusunun cevabına da hikâyelerinde yer vermiştir. Aşağıda, hikâyelerden tespitte bulunduğumuz çeşitli dua örnekleri sıralanmıştır:

> " – Allah'ım, bana merhamet et, dedi, açım, ihtiyarım!.. Bana bir "binecek şey" gönder. Yalnız şu yokuşu aşayım. Öbür tarafı için seni taciz etmem." (BŞ/2/171).
>
> " – At istemem, araba istemem. Binecek kötü bir şey... Bir topal eşek olsun Allah'ım, merhamet merhamet..." (BŞ/2/171).
>
> "– Allah'ım benim vücudumu yarattın. Onu ıstıraplarından da sen kurtar. Sana yalvarıyorum. Mutlaka bana "bir binecek şey" göndereceksin, üzerine eserini yükleteceğim. Göndermezsen... Senin ağır, senin sefil eserini taşımayacağım. Burada yıkılıp yatacağım... Gökler gözün, kâinat aklın, adem kulağındır." (BŞ/2/171).
>
> " – Hakkınızı helal ediniz efendim.
>
> – Helal olsun oğlum, inşallah muradına erersin." (Tes./2/180).
>
> "– Yüzün ak olsun, ey cilasun!" (BVŞ/2/222).
>
> "– Eksik olma... diye mırıldandı." (DZ/2/299).
>
> "– Allah kusurunu affetsin!" (Nam./3/85).
>
> "– Allah böyle doğruları dünya yüzünden eksik etmesin! diye dua etti." (R/3/173).

---

[542] **Age.,** s. 662.

"Allah rahmet eylesin!" (YE2/3/321).

"Allah akıbetimizi hayreylesin..." (HLBK/4/52).

"Allah affetsin." (KA/4/386).

Ömer Seyfettin, **Başını Vermeyen Şehit** hikâyesinde, askerlerin savaşa gitmeden önce hep bir ağızdan ettikleri duayı şöyle nakleder:

" – Hepimiz, hepimiz hazırız.

– Kılıçlarımız, kalkanlarımız yağlı.

– Oklarımız bağlı.

– Yatağanlarımız keskin...

– Bugün nusret bizim.

– Amin, amin." (BVŞ/2/220).

Ömer Seyfettin, **İlk Namaz** adlı hikâyesinde bir annenin çocuğuna nasıl dua edildiğini ve duada neler söylendiğini öğretişine yer verir:

"Dua ederken sordum ki:

– Nasıl dua edeceğim anne?

O dua ediyor ve dudakları hareket ettikçe baş örtüsü de ihtizaz eder gibi oluyordu, başını salladı, duasını bitirdikten sonra, daha hâlâ hatırımda:

– Evvela İslam olduğum için ey cenab-ı vacibü'l-vücut hazretleri, sana hamd ederim de... Sonra vatanımızın düşmanlarını perişan etmeni senden istirham ederim, de... Sonra da bütün eziyet çeken, hasta olan, felakette bulunan, fakir olan Müslümanların selamet ve sıhhatlerini senden temenni ederim, de... En sonra kendin için, kendi iyi olan ve şeytanın yalanlarına aldanmaman için dua et! demişti. Ben bu basit ve Türkçe duayı, annemin dolabındaki birbiri üstüne duran ve karıştırmaklığım, "Dua kitaplarıdır, sakın ilişme..." ihtarıyla daima menolunan, yıpranmış, Arapça ve esreli üstünlü kitapları derhatır ederek içimden söyledim, sonra fatiha..." (İN/1/59).

### 3.14.8.4. Beddualar

Beddua ise duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfî sözlerdir.[543] Beddua veya eski Türkçedeki söyleyişle "kargış"larsa, çaresiz olan, acı çeken ve bir kötülüğe maruz kalan bir insanın bunları yapanın cezalandırılmasını istemek ve bu yolla intikamını almak ve adaleti sağlamak maksadıyla söylediği, kötü dilek ve düşünceleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Bedduanın birebir sözlük karşılığı "kötü-dua"dır. Türkiye Türkçesinin ağızlarında "beddua" karşılığı olarak "ilenç, inkisar, kargış ve lanet" gibi sözcükler de kullanılır.[544]

Dualar gibi beddualar da hikâyelerde yer alan unsurlardan biridir. Aşağıda hikâyelerde yer alan beddua örnekleri yer almaktadır:

> "Madam Sadriştayn oğlu aklına gelince, kendisi gibi heyecana düşer, yüzü kızarır, elleri ayakları titrer:
> – Şeytan alsın, şeytan alsın; onun yüzünü bir daha bize gösterme Allah'ım!" diye diz çökerek yanık yanık ibadet etmeye başlar, gözlerinden acı acı gözyaşları boşanırdı." (FSO/2/325-326).
> "Elinde gözü kör olası münasebetsiz Loti'nin **Désenchantées**[545]'si." (EM/1/83).
> "İzzet Paşa –Allah yüz bin kere belasını versin– işte ben onun bir bendesi. Onun sadık, asdak bir kulu idim." (YD/1/90).
> "Lanet! Bizi îtikadat-ı mukaddese-i kadimemizden, ezvakımızı tetviç eden evham ve hayalat-ı muhizzeden, aşk ve hasetten, ekâzib-i mevzua ve meyl-i bediîden ayıran vukuf-ı felsefiye! Lanet ulum ve fünun-ı tabiiyeye..." (BK/1/128).
> "– Hay Allah müstahakkını vermesin, dedi." (H/3/41).

---

[543] Şükrü Elçin, "Dua-Beddua", **Türk Dünyası El Kitabı,** s. 369.
[544] Özkul Çobanoğlu, Sacide Çobanoğlu, "Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dualar ve Beddualar", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,** S. 7, 2015, s. 2.
[545] **Désenchantées**: Pierre Loti'nin Türkçeye **Mutsuz Kadınlar** adıyla çevrilen eseri.

"Taze abdestimle sana yemin edeyim. Yalancıların gözleri kör olsun. Sürüm sürüm sürünsünler inşallah." (Y/3/93).

"Verdiğim süt sana haram olsun." (TR/3/112).

"– Eli kopsun." (YE2/3/307).

"Hay Allah layığını versin!" (YBSB/4/15).

"Hiçbir şeycik demem, benim gibi ağızsız dul kadınların, saçı bitmedik yetimlerin beş on dirhem şekeri sana kan olsun, irin olsun." (YBSB/4/15).

"– Zehir iç, şimdi görürsün!" (AHM/4/271).

"– Allah'tan bul, anne, beni yaktın!" (BTHU/4/292).

"Estağfurullah, estağfurullah! Euzübillâh… Lanetullahi aleyh… Ya lâîn! Ya mel'ûn… diye ürkerek, gözlerini açarak söylenmeğe başlar." (HBF/NHP/863).

#### 3.14.8.5. Selamlaşmalar

Ömer Seyfettin, selamlaşma örneklerini hikâyelerde akışın bir parçası olarak ele alıp detay vermeden işlemiştir. Selamlaşırken kullanılan kalıp ifadeler, farklı milletlerde selamlaşma şekilleri ve vücut dili ile selamlaşmanın da dâhil olduğu örnekler aşağıda sıralanmıştır:

"Dükkân sahibi şişman Yahudi, ürkmüş gözleriyle bu yeni gelenlere bir baktı.

"Buyurun..." diyemedi." (DZ/2/299).

"Selam verdim. Aldılar. Şen teklifsiz kumral dedi ki:

– Çoktan burada mısınız, hemşehri?

– Hayır iki günden beri...

– Biz bugün geldik.

– Hoş geldiniz." (Muh./2/307).

"Merdivenlerde, koridorlarda karşı karşıya geldikçe birbirimize dikkatli bakmaya... Sonra "bonjur, bonsuvar" demeye başladık." (Pir./3/375).

"– Merhaba Molla!

– Merhaba!" (Kül./2/343).

"– Nasılsın velinimetim!

– Çok iyi...

– Ne arıyorsun buralarda?

– Biraz hava alıyoruz, işte...” (Vn./2/371).

“– Hoş geldin efe kimlerdensin? diyenlere gülüyor:

– Sonra anlarsınız... diyordu.” (Es./2/84).

“Beni görür görmez:

– Vay sen misin?

diye haykırdı, elini sıkmaya, ne yaptığını sormaya vakit bırakmadan bir lakırdı tufanı, bir artezyen feveranıyla devam etti...” (S/1/69).

“– Hoş geldin Mustafa.

– Hoş bulduk beyim.

– Ne var ne yok bakalım?

– Hayırlar...” (PTÇ2/1/376).

“Suyun başında çamaşırlarını döven kalın çıplak baldırlı kadınları, evinin önünde ezeli çorabını ören hiddetli kızları, batan güneş fundalıkları neftîye boyarken birdenbire karşıma çıkarak “Dobra veçer!” diye beni selamlayan köylüleri sanki ezelden tanırım.” (TBZ/3/72).

“– Bojur Hanımefendi.” (H/3/37).

Ömer Seyfettin, **Harem’**de sadece kelimelerle değil vücut diliyle de selamlaşmaya örnek verir:

“Ömrümde ilk defa sokağa çıkmış bir kadın gibi şaşırdım. Yalnız başımı eğdim. Geçtim.” (H/3/37).

#### 3.14.8.6. Vedalaşmalar

Vedalaşma örnekleri de tıpkı selamlaşmada olduğu gibi hikâyenin akışına uygun olarak verilmiş genel olarak detaysız zaman zaman da ayrılık barındıran kısımları oluşturur. Vedalaşma örneklerinde kullanılan kalıp ifadeler hikâyelerin vedalaşma kısımlarında genel itibariyle aynıyla tekrarlanan bir hâl içindedir. Bu nedenle hikâyeler vedalaşma başlığı için çok geniş bir yelpaze sunmamaktadır. Aşağıda hikâyelerde tespit ettiğimiz hem yerli hem de yabancı milletlere ait vedalaşma şekillerine ait örnekler sıralanmıştır:

"– Evlatlarım! Bindiğiniz atları, haşaları[546], takımları, üstünüzdeki esvapları, belinizdeki murassa hançerleri size bağışlıyorum. Bana hakkınızı helal ediyor musunuz?

...

– Ananızın ak sütü gibi." (PİK/2/195).

"Allahaısmarladık. Her pazar yayan Çamlıca Tepesi'ne çıkarız. Sen de gelirsen orada görüşürüz. Allahaısmarladık...

– Madama benden ihtiramlar!

dedim. Elimi sıktı. Kalktı, hızla yürüdü." (FSK/2/276).

"Otelle hesabı kestim.

– Yarın elveda!

– Yarın elveda!.. diyor, gazinonun peri saraylarındaki esîrden bahçeleri andıran taraçasında sigaramı içerek dolaşıyordum." (Muh./2/306).

"– Öyleyse Allah rahatlık versin!" (Kül./2/346).

"Hasan'la vedalaştı. Bana da başıyla bir selam verdi. Bekleyen otosuna hızla yürüdü." (Vn./2/372).

"– Vazifemin hüsn-i ifasına muavenetinizden dolayı teşekkür ederim hanım. Allaha ısmarladık!..

– Uğurlar olsun komiser efendi." (YD/1/94).

"– Adiyö...

– Güle güle..." (Mİ/4/352).

### 3.14.8.7. Yemin İfadeleri

Sözlükte "sağ el, sağ taraf, gerçek, ant, kuvvet, bereket" anlamlarındaki yemin (çoğulu eymân), terim olarak bir kimsenin kararlılığını pekiştirmek ve başkalarını ikna etmek amacıyla söz ve beyanını Allah'ın adını veya bir sıfatını zikrederek

[546] **Haşa**: 1. Eyerin altına konulan kalın kumaş, keçe. 2. Süslü at eyeri. **TDK Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5ba4919fee03a3.89111461, 04.04.2018.

kuvvetlendirmesini ifade eder. Kelimenin kök anlamından hareketle, karşılıklı söz verme durumunda tarafların sağ ellerini kullanmaları sebebiyle yeminin bu anlama geldiği zikredilir.[547]

Yazar hikâyelerinde çeşitli yemin ifadelerini aktarmıştır. Yemin ifadelerinin hikâyelerde Allah'ın adını anarak, kutsalları dile getirerek yahut gelenekselleşmiş kalıp ifadeler şeklinde kullanıldığına dair örnekler tespit edililerek aşağıda sıralanmıştır:

> "**Alimallah** bir yumruk inersem!"
> "– Vallahi, **billahi** ben masumum!" (H/3/16).
> "Mıstık, "**Haşa, kabul etmem vallahi...**" diye birbiri arkasına yeminleri basıyor, arkadaşının bu ithamını ağır bir hakaret sayarak kabarıyor, kavga çıkarmaya kalkıyordu." (Ç/2/200).
> "Zaptiyelerin yanında ona: 'İşte bunlar da **şahit olsun**, sen bugün babamı vuranı tutmazsan ben seni öldüreceğim.' der." (YE1/2/393-394).
> "– Kim hapşırırsa **şart olsun** ki öldürünceye kadar döveceğim. diye haykırıyordu.
> – ...
> – Şart olsun, kim hapşırırsa...
> "Şart olsun!" Bu nasıl yemindi? Evde anneme sordum. Başını salladı. Gözlerini açtı:
> – Çok büyük yemin! dedi." (F/2/66).
> " – **Vallahi** bunu çıkamam!" (BŞ/2/170).
> "Alman: – **Vallahi** ben işte Serçe Pehlivan'ım! dedi." (FSK/2/266).
> "– **Vallahi, billahi, tallahi**..." (H/3/39).

[547] Ertuğrul Boynukalın, "Yemin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 43, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 417.

"Ateşe, nura, haça, İncil'e, Zebur'a **yemin ediyor**, çıkıp giderlerken muhafızlara hiçbir ziyanı dokunmayacağına dair söz veriyordu." (BVŞ/2/219).

"– Bunlar **şahit olsun**! Allah şahit olsun, yapacağım!" (Nam./3/86).

"– **Vallahi, billahi, tallahi,** bu **kitap beni çarpsın**; eğer senden başka Matlube'nin yüzünü kimse gördüyse... dedi." (Y/3/93).

## 3.19. Argo, Adlar ve Adlandırmalar

### 3.19.1. Argo

Farklı bir anlaşma biçimi sağlamak üzere aynı meslek veya topluluktaki insanların ortak dildeki kelimelere özel anlamlar vermek, bazı kelimelerde değişiklik yapmak, dilin lehçelerinden, eskimiş ögelerinden ve yabancı kökenli biçimlerinden de yararlanmak suretiyle oluşturdukları, herkesçe anlaşılmayan kelime ve deyimlerden oluşan, gerektiğinde mecazlı anlamlara da yer veren özel dil veya söz dağarcığı. Külhanbeylerin ve tulumbacıların kullandıkları, özel anlamlı kelime ve deyimlerin yer aldığı kaba dil[548] anlamlarına gelir.

Bazı argolar "kuş dili" tipinde kelimelere birer, ön, iç ve sonek getirmek veya sistemli olarak bunları başka şekilde bozmak yoluyla kelime uydurulmuşsa da, esası yine ana dile dayandığı için bunlar yapma dil sayılamaz. Argo bir "özel dil"dir, fakat her özel dil argo değildir. Çünkü her özel dil, genel dildeki kelime şekillerini altüst edip bozmaz ve bunları atıp yerine başkasını kullanmaz, ancak özel kelime ve deyim kullanır, aşağılık bir tarafı da olmaz.[549]

Bu dil, bizde de çok gelişmiştir. Bu dile son zamanlarda bizde de argo adı verilmektedir. Bu kavramın aşağılık bölümüne, şimdi de olduğu gibi, eskiden de külhanbeyi ağzı, tulumbacı ağzı, ayak takımı ağzı denirdi. Bunu anlatmak için yine eski zamanlarda "lisân-ı erâzil", "lisân-ı hezele" gibi deyimler kullanılmış ise de

[548] Zeynep Korkmaz, **Gramer Terimleri Sözlüğü,** 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2003, s. 296.
[549] Ferit Develliođlu, **Türk Argosu- İnceleme ve Sözlük**, Ankara, Aydın Yayınevi, 1980.

"aşağılık argo"nun Türkçedeki tam karşılığı kayış dili terimidir. Bizde, yine sadece argo denildiği zaman külhanbeyi ağzı ve hırsız dili anlaşılır.[550]

Ferit Devellioğlu argoyla ilgili detaylandırarak verdiği bilgilerin neticesinde Türk argosunu üç temel üzerine bina etmiştir:

1. Bağlı bulunduğu dilin anlamını değiştirmek, yani kelimeyi mecazlaştırmak yoluyla: ahtapot, angut, bıldırcın, çakal, çiroz, inek vb.
2. Yabancı dillerden aynen veya bozuntu olarak ve bazen de Türkçe ile birleşme yoluyla: iskandil etmek, ispiyonlamak vb.
3. Yabancı veya bağlı bulunduğu dilden uydurma, yakıştırma veya benzetme yoluyla: paçoz, kakanoz vb.[551]

Ömer Seyfettin, özellikle İstanbul'un külhanbeyleri ve kabadayılarından bahsettiği **Düşünme Zamanı, Keramet** ve **Hatiften Bir Seda** gibi hikâyelerde argo ifadeleri daha çok kullanmasına karşın diğer hikâyelerinde de karakterlerin dili kullanma şekillerine göre argoya başvurduğu görülmektedir. Hikâyelerde tespit edilen 49 argo kullanım örneği aşağıda sıralanmıştır:

> "Badik Ahmet, hesap isteyen patrona "Eski günleri ne çabuk unuttun?" der gibi gülümser, borcunu tezgâhın ıslak çinkosu üstüne hususi bir **afiyle** atarken:
> – Bu da geçer yahu... derdi." (DZ/2/290).
> "Makaslar ezeli çıkırtılarına devam ediyor, her tarafı beyaz boyalı salonun ciddi sükûnunu lacivert tersane esvaplı gayet küçük, sıska çırağın "**alesta**" diye cevap verdiği "nero, zesto" naralarından başka bir şey bozmuyordu." (C/2/334).
> "– Parasızı bir elime geçse, **anasını bellerim**." (GBBA/1/348).
> "Hâsılı **antika** bir herif!" (TBZ/3/73).

[550] **A.e,** s. 23-24.
[551] **A.e,** s. 29.

"Bir gece Rus generalinin şapkasını, kılıcını çadırdan **aşırmış**, bizim ordugâha getirmişti." (YE2/3/299).

"Hep bir ağızdan –Uç **baba torik**! Diye bağırıyorlardı." (Nez/4/232).

"Bütün bütün **badikleşerek** dik yokuşu inmeye başladı." (DZ/2/292).

"Çağır Yasef'i, Halil Efendi ver aşağı tut yukarı, **bayıl** paraları..." (YBSB/4/15).

"– Elliyi **boyluyorum.**" (Mİ/4/310).

"Çünkü görünmek **caka satmak** istediği şeyin aslına hiç ehemmiyet vermezdi." (HLBK/4/75).

"Ayrıca lugat öğrenmeye, kaideler öğrenmeye lüzum yok, âla terkib-i vasfî, vasf-ı terkibîler, Arapça, Acemce zarflar, edatlar, o güzelim cem-i mükesser kaideleri hep **cicoz** ha?" (BB/4/213).

"Her ne kadar Türkçülük mahfiline yeni girmiş ise de, korkunç mucit zekâsı sayesinde yine onların siyasetini **çakmıştı.**" (BB/4/200).

"**Çek arabanı işine**..." (MT/2/209).

"Evvelden buraları onların **çöplüğüydü**. Kendilerinden başka kimse ötemezdi." (DZ/2/289).

"Bağırdı: – **Çüş, be!**" (DZ/2/292).

"Artık hiçbir **dalavere** çeviremiyordu." (DZ/2/289).

"Halis cinin **daniskası**..." (Mİ/4/308).

"– Sen bana **dolma yutturamazsın**, dedi, demek ki sokakları dolduran züppelerin hepsinin bıyıkları kibritle mi yandı?" (TR/3/113).

"– Haydi yürü! Vay **enayi** vay..." (DZ/2/299).

"– Geçen sene İtalyanlar da yarım milyondan ziyade **eşek cennetine** gönderdiler." (MBD/2/410).

"– Ulan Ödlek! Sen hiç **falso etmezsin**." (DZ/2/296).

"İçinden "Bu **gebeşin** kafasına bir külah geçiririm!" dedi." (Kül./2/344).

"Her yemekten üçer tabak gövdeye **yuvarladılar**." (DZ/2/300).

"**Kafaları tütsüledikten** sonra yıkık duvarlar arasında, fenersiz sokaklardan bahçeye dönüş hakikaten pek alaylı oluyordu." (SS/4/400).

"Bu **kaparozlar**; sokak sokak fink atan kokona kızlarının, tango çarşaflarına, havaleli iskarpinlerine gidiyor." (YBSB/4/15).

“Belki **kapatırım** yahut alırım.” (ZE/3/346).

“– Aman efendim, beni **karmanyolacılar** çevirdi. Cüzdanımı çaldılar.” (K/4/126).

“Kahvelerimizi içerken **kart** bir kadınla önümüzden dostum Rupen Dikran Hayikyan geçti.” (KH/1/331).

“Bu, **kaşarlanmış** bir külhanbeyi idi.” (Ker./3/359).

“O **kazgırdak** karı...” (ZE/3/338).

“Okumuyor, irsî, intisalî bir vehim ile kelebeklerin yalan söylemediğine; zavallı yeni neslin, şimdiki Türk kadınlığının talihi ancak felaket, keder, ölüm olduğuna; ebediyen siyah **kefenini yırtamayacağına**, evlerin halî ve tenha duvarları arkasında, meçhul çiçekler gibi, açmadan solacağına, doğamadan öleceğine kanaat getirir gibi oluyordu.” (BVK/1/183).

“– Ulan, alçak **kerata**!” (ANİ/3/204).

“– Yıldız’a giden tüneli bize gösteriniz! diye bahşiş vermeye kalkıyorlar, bu tekliften bir şey anlamayanlar hücum edenleri sarhoş sanarak ellerinden biraz mangiz koparmak hülyasıyla **keriz atıyorlar**...” (HLBK/4/84).

“İnşallah o **kokorozlar** da nasibimden geçmesin, eğer onları tükürüklere boğmazsam bana da Fıtnat demesinler. ” (YBSB/4/15).

“Evet biliyorsun ya, gençliğimin, güzelliğimin en parlak çağında bana hepiniz “**Kokoz** Şemî” derdiniz.” (Mİ/4/310).

“– Yıldız’a giden tüneli bize gösteriniz! diye bahşiş vermeye kalkıyorlar, bu tekliften bir şey anlamayanlar hücum edenleri sarhoş sanarak ellerinden biraz **mangiz koparmak** hülyasıyla keriz atıyorlar...” (HLBK/4/84).

“O **mortiyi çekti** bire.” (YE2/3/317).

“– Bizim ölüsü kınalı **moruk** daha caddeyi tutmadı mı?” (HBS/2/353).

“– Vay **ölüsü kandilli**, moruğun evine gelmişim be...” (HBS/2/356).

“Bizim moruk, dedi, uçacak **ölüsü kınalı**...” (HBS/2/356).

“Bu adam her şeye karışıyor, kendisinden maada söz söyleyene meydan vermiyor, konferansları kesiyor, her şeyi **piç ediyordu.**” (BB/4/206).

“– Bu gece şansım yok! der, çabucak **sıvışırdı**.” (DZ/2/290).

“– Al, işte senden gizli kadın kıyafetine girerek haremleri **sürten** kocan!” (H/3/39).

"– Beni yine içeri **tıkınız**." (MBD/2/412).

"Dört sene filan mutlaka doktorun **uydurmasyonlarıydı**." (MBD/2/406).

"Vay ölüsü kınalı! Kabahate **yan gel..."** (DZ/2/297).

"Artık tamamıyla **yırtılmıştı."** (Hav./3/372).

"– Onu sen babana **yuttur.**" (Az./4/196).

### 3.19.2. Küfür

Pertev Naili Boratav'ın **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı** adlı eserinde alkış ve kargışların akraba söz kalıplarından biri olarak ifade ettiği küfür ile ilgili şu bilgileri verir: Küfürlerin pek çok çeşitleri vardır. Küfürlerin başlı başına bir edebiyatı olduğu, onları zenginleştirmede, geliştirmede, güçlendirmede usta sanatçıların bulunduğu da bir gerçektir. İstanbul'un eski külhanbeyleri geleneğinde bu konuda uzmanlaşmış kimselerin kimi küfürleri birer "sanat yapıtı" olarak dillerde dolaşırdı; bugün de onları belleklerinde saklamış kimseler bulunabilir. Küfürlerin söylenişlerindeki bir özellik de ayıp ya da günah sayılan sözlerin yerine alışılmış ve anlamca kötü olmayan kelimeler getirerek onları hafifletmek, inceltmek yolunda bir anlatıma başvurmaktır. Birçok halk deyimleri böylece hafifletilmiş küfürlerden çıkmadır: ölüsü kandilli, anasını ünletmek, halt karıştırmak vb. gibi.[552]

"Muhasaradaki burçların içine, yüzlerce zırhlı düşmanın arasına tek başına ve yalın kılıç atıldığı zamanlar ölmediği hâlde şimdi bir celladın, **adi**, **köpek** bir çingenenin satırı altında mı can verecekti?" (Fer./2/106).

"– Parasızı bir elime geçse, **anasını bellerim**." (GBBA/1/348).

"**Aşüfte** diyecekler." (AD/1/275).

"Bir gün bu sarhoş, kızcağıza öfkelenir. Ağzını bozar. 'Bre **kahpe**! Bir daha buraya gelirsen senin bacaklarını ayırırım.' der." (YE1/2/393).

"Şimdi bakın soyunmayan ve karşı gelen bu **kaltağı** nasıl pişireceğiz." (BL/2/24).

---

[552] Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,** s. 139-140.

"–**Mankafa** Türkler işte... Teşrifattan, merasimden ne anlarlar?" (Top./2/256).

"... lastik tekerlekli landolar içinde geniş ve yüksek şapkalarının altına üşümüş gibi büzülen yarım gecelik sarhoş âşıklarıyla dudak dudağa öpüşerek geçen artistlerin, medeni ve necip garbın vahşi Türkiye'ye bir hediyesi olan bu kibar ve mümtaz **orospuların** arsız kahkahalarını işitmiyordu." (PTÇ1/1/231).

"Yoksa herkes, hatta zabıta bile biliyordu ki Kötü Tahsin besmelesiz, şartsız şurtsuz bir **piç** değildir." (HBS/2/354).

"...karanlıkta ayaklarını yere vurarak: "**Tüh bre anasını**! **Tüh bre anasını**!" diye suratını bir sağa, bir sola çeviriyordu." (Kül./2/351).

"Artık İstanbul'da ne Matlube gibi körpe, temiz, boyasız, masum, süssüz **yosmalar** kaldı; ne de Sabri gibi dostunu kesmeye gelen saldırmalı, yemine inanır kabadayılar!..." (Y/3/95).

### 3.19.3. Adlar ve Adlandırmalar

Adlar ve adlandırmalar başlığı altında Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki kişi adları, bitki adları, hayvan adları ve de yer adları hususundaki tespitlerimiz yer almaktadır. Yazarın 163 hikâyeye sahip geniş külliyatı düşünüldüğünde yukarıda sıraladığımız maddelere ait unsurların yoğunluğu da oldukça dikkat çekicidir. Bu maksatla hikâyelerdeki ad ve adlandırmalar ile ilgili unsurların tamamının çalışmamızda yer alması elbette mümkün olmamaktadır. Aşağıda örneklemini sunduğumuz adlar ve adlandırmalar başlığına ait daha ayrıntılı bilgi için yazarın hikâyelerine başvurulabilir.

#### 3.19.3.1. Kişi Adları

Ad bilimi, canlıların, nesnelerin ve kavramların, kısacası çevremizde gördüğümüz ve algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilimin adıdır. Ad biliminin özel adlar alanının inceleme alanlarından birini "Kişi Adları Bilimi" oluşturmaktadır. Bu bilim dalını, dil bilimciler, sosyologlar, halk bilimciler, hukukçular vb. kendi alanlarıyla ilgili yönlerini ele alarak inceler ve sonuçlandırırlar. Kişi adları içine ad, göbek adı, soyadı, takma adlar, sanlar gibi ad türleri girmektedir. "Kişi Adları Bilimi"

bütün toplumlarda kendi içinde bir gelenek oluşturmuştur. Ad verme geleneğinin oluşmasında toplumların kültür tarihleri, birbirlerinden etkileşimleri, bağlı bulundukları dinî, siyasi, sosyal ve kültürel çevreleri, sosyoekonomik yapıları etkili olmuştur.[553]

#### 3.19.3.1.1. Lakaplar

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te "Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad."[554] şeklinde tanımlanır. Sedat Veyis Örnek ise Türklerdeki ad koyma geleneğine değinerek takma adın sosyal yaşamda ne şekilde var olduğunu aktarmıştır. Kişinin asıl adının dışında, özellikle yakınları ve bağlı bulunduğu grubun üyeleri tarafından rahatlıkla kullanılan bir takma adı olur. Bu ad kişinin ardından söylendiği gibi yüzüne de söylenir. Bu adlar kişinin ruhsal, bedensel fizyolojik bir öründen; toplumsal yaşamdaki uyumsuz ve aykırı davranışından; işinden, uğraşısından; başından geçmiş bir olaydan vb. dolayı takılır.[555]

Türk kültüründe tarihi oldukça gerilere giden bir gelenek olan lakap takma, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde sıklıkla rastlanan önemli bir halk bilimsel unsurdur. Yazar **Mehmaemken** adlı hikâyesinde lakabın kişide görülen bir özellik yahut bir durum sebebiyle takıldığını dile getirir: "Lakaplarla şahıslar arasında bir münasebet bulunur. Hiç adama öyle durup dururken lakap takarlar mı?"[556]

Hikâyelerin kimisinde karakterlerin lakapları ayrıntısız olarak verildiği gibi bazısında da lakapların veriliş sebeplerine detaylı bir anlatımla açıklık getirilir. Hikâyelerde çok çeşitli sebeplerle verilmiş lakaplar vardır: Güzellik, çirkinlik, bodurluk, şişman olmak gibi çeşitli fiziksel özellikler ve değişiklikler, karakter

---

[553] Saim Sakaoğlu, **Türk Ad Bilimi 1,** Ankara, TDK Yayınları, 2001.
[554] "Lakap", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b47614f8b6193.21246937**,** 13.07.2018**.**
[555] Sedat Veyis Örnek, **age.,** s. 220.
[556] Ömer Seyfettin**, Hikâyeler 3**, Haz. Hülya Argunşah, s. 354-355.

bozuklukları, kültürel seçimler, dinî yaşayış tercihleri, çeşitli ideolojilere derin bağlılık yahut kişilerin icra ettiği iş kolu bunlara örnek oluşturabilir:

> "Şimdi buraya gelirken "**1/2"** ye rast geldim." (**1/2**/4/300).
>
> "Kızlar, belki saçlarımın açık sarı olmasından, bana hep **"Ak Bey"** derlerdi." (Ant/1/260).
>
> "Vardar'ın çamurlu, yıkık sahilini takip ederken maktul Serbestî muharririnden, **Alçak Murat Bey'in** dinî taassubundan bahsediyorduk." (İH/1/200).
>
> "Beyoğlu âleminde herkes bu kıza **"Altın Peri"** derlerdi." (Kol./1/287).
>
> **"Arap Salih** hem mahallenin yamacısı hem de Fatma Hanım'ın uşağıydı." (SS/4/399).
>
> "– Hiş ulan! **"Aydede"** geliyor!" (Nez/4/233).
>
> "**Badik Ahmet**, hesap isteyen patrona "Eski günleri ne çabuk unuttun?" der gibi gülümser, borcunu tezgâhın ıslak çinkosu üstüne hususi bir afiyle atarken:
>
> – Bu da geçer yahu... derdi." (DZ/2/292).
>
> "Meğer o, köyde Takunyalı Fıtnat'lar, **Belalı Ayşelerle** uğraşırken, açıkgöz tekaütler rahat kârın kolayını bulmuşlar da bunun haberi yok!" (YBSB/4/15).
>
> "Kerrat cetvelini bir türlü ezberleyemediği için mektepte adını **"beş kere beş, dübeş**" koymuşlardı." (ANİ/3/197).
>
> "Kuraklığı, fırtınaları, yangınları, kavgaları, cinayetleri hep o... "Büyücü Doğan" yapıyordu... En umulmaz zafer haberlerinin verdiği neşe bile halka Büyücü Doğan'ı unutturamadı." (Büy./2/238).
>
> " '**Büyüh Hoca'** dediğimiz kınalı ve az saçlı, kambur, uzun boylu, ihtiyar ve bunak bir kadındı..." (Ant/1/260).
>
> "Biçarenin adı **Cezve-i Rahman** kaldı, gitti." (KD/4/136).
>
> "Zavallı susardı, idmancı arkadaşlar bu refike **jimnastik mikrobu** lakabını vermişlerdi." (CD/NHP/54).
>
> "Bölükte ona **"Cin Durmuş"** derlerdi." (YE2/3/299).
>
> "**Çakır İmam**, aşağı perdeden davrandı." (Bn/3/251).

"**Çam Hüseyin** tavana varan boyuyla kapıdan çıkarken: – Keşke Hoca, bize biraz kitap okuyuvereydin!" (YE2/3/310).

"Adını alay için **"Çerkez Mahmut"** takmıştık." (BKT/3/209).

"**Çiroz Ahmet** kelepir karşısında parlayan bir Yahudi gözüyle bunlara baktı." (Ker./3/359).

"**Deli Meliha** kim bilir ne haltlar edecekti?" (H/3/40).

" 'Dafiü'l-gummum', **Deli Birader'in** Letaif külliyatı..." (Mr/4/119).

"Aile içinde **"Deli Saraylı"** şöhretini taşıyan bu kadıncağız en ufak şeye hiddetlenir; elleri, çeneleri kitlenir, bayılınca saatlerce ayılmazdı." (HLBK/4/66).

"**Ebulfuruva**! Hatırladın ya! Soğukluğundan kinaye olarak bu ismi takmıştık." (MM/3/231).

"Köyünde kendisine **"Eşek Hasan"** diyorlardı." (N/2/400).

"...İstanbul'un, belki bütün Türkiye'nin **"feylesof"** dediği bu zatta pek garip bir mizaç, pek tuhaf bir tabiat vardı." (İM/1/97).

"Siz, Türkler, bana **Frenk Nihat** derdiniz ve hakkınız da vardı." (P/1/298).

"– Ha, ismim diye lafımı kesti, demin benimle konuşan gevezeden işittiniz. **Fon Sadriştayn**, değil mi? Bu benim ismim değil, lakabımdır." (FSK/2/265).

"Fakat işte uyanıkken hiç abdestsiz insan bulunmayan bu sofu köyün tek bir beynamazı vardı: **Gâvur Ali**..." (Bn/3/247).

"**Hacı kasap**, kesilecek kolun diyetini hâkime saydığı gün Koca Ali'yi arkasına taktı. Dükkâna getirdi. Bu adam gayet titiz, gayet huysuz, gayet berbat bir ihtiyardı." (Diy./2/286).

"Arkamızdaki evlerin sahibi **Hacı Budakların** benim kadar bir çocukları vardı ki en çok adı hoşuma giderdi: Mıstık..." (Ant/1/263).

"Asaletten, tarihî kıdemden anlamayan Türkler onunla alay ederler, **"Hacı Zırt"** diye lakap takmaya cesaret ederlerdi." (Az./4/173).

"**Hacıhanım** çok sofu bir kadındı." (Y/3/90).

"– Ben yalnız ne yapayım **Hacınine**!" (Y/3/91).

"Mektepte kimseye lakırtı söylemeye fırsat vermediği için hepimiz ona: 'Bir **haydutsun** ki, derdik, her rast geldiğin şahs-ı mütekellimden hakk-ı nutku bila-merhamet gasp edersin!' " (S/1/70).

“**Hınzır Arab’ın** hatırını kırmaya...” (HLBK/4/74).

“– **“Husumetçi”** ile barışmak için...” (Ş/1/357).

“**Kambur Hasan** –bu köyün en tuhaf bir adamıydı– hepsini teselli kabul etmez matemleri içinde güldürürdü.” (YE2/3/304).

“– **Kara Memiş**.” (For./3/225).

“Sabah namazını henüz bitiren **Karababa’yı** seccadesinde buldu.” (KAğ/4/147).

“Sonra, bu ihtiyar **Karagöz** taşralarda otura otura değişmiş garip lügatli bir İstanbul şivesiyle bana nasihat vermeye başladı.” (Nak./3/54).

“Makamını **Karamanlı Bodos’a** terk ederek ertesi gün tası tarağı topladı, kaçış hâlâ o kaçış.” (YBSB/4/15).

“Komşular ona, – **Kaymak Hanım!** derlerdi.” (Hav./3/371).

“Piyasada lakabı “**Kazın Ayağı**” idi. Hazır bulunmadığı yerde lafı geçerken adını söylemezler: – Bu işi Kazın Ayağı çevirmiş, derlerdi.” (KA/4/385).

“Meşhur sanatkârlarımızdan Kel **Hasan’ın** ve Abdi’nin hususi ve muharriri bilinmez piyesleri kadar hakiki Türklüğe mugayirdir.” (

“**Kıvırcık Emin’i** Samatya’da sekiz yerinden vurarak üç sene Mehterhane’de yatmıştı.” (DZ/2/289).

“Hayır, “ihtimal ki” değil, muhakkak surette “**Kızıl Ahmet**”lilerdi.” (Az./4/190).

“Koca Ali’nin kolu kafasından çok kıymetliydi. Çeliğe “çifte su”yu bu iki kol sayesinde veriyor, bu iki el sayesinde serhatlerde dövüşen binlerce gazilere çelik kalkanları kıran, ağır zırhları yırtan, demir tolgaları ikiye biçen tüy gibi hafif kılıçlar yetiştiriyor, yok pahasına, pir aşkına çalışıyordu.” (Diy./2/288).

“Evet biliyorsun ya, gençliğimin, güzelliğimin en parlak çağında bana hepiniz **“Kokoz Şemî**” derdiniz.” (Mİ/4/310).

“Evvela **Kovukçu Müfat’a** saldırdı.” (AHM/4/263).

“Evet, doğrudan doğruya, sarahaten, amden Meşrutiyet’e kasteden, payitahtı ayağa kaldıran **“Kör Ali”ye** ilişmeden, hatta bu haini okşayan adalet eli onların mı canını yakacaktı.” (İH/1/203).

“Son ümit **Köse Vezir**’deydi.” (N/2/397).

“Şehrin dört tarafında ayrı ayrı lakapları, isimleri vardı. Bunların içinde en kullanılan İstanbul zabıtasının resmen kabul ettiği isimdi: **“Kötü Tahsin”**. ” (HBS/2/353).

“Şehzade Beyazıt’ın bütün Anadolu’yu hayrette bırakan meşhur pehlivanı kahraman **Kuduz Ferhat’ın** üvey kardeşiydi.” (V/2/147).

“Hatta geçen gün çeşme dönüşünde köyün imamına, **Kurt Hoca’ya** rast gelmişti.” (Es./2/81).

“Palanga kapısının sağındaki beden siperinde sahipsiz bir gölge kadar sakin duran **Kuru Kadı** yavaşça kımıldadı; ikindiden beri rutubetli rüzgârın altında düşünüyor, uzakta, belirsiz sisler içinde süzülen kurşunî kulelere bakıyordu.” (BVŞ/2/215).

“**Küçük Hoca** erkekti. Ve Büyük Hoca’nın oğlu idi.” (Ant/1/260).

“Bizim sınıf arkadaşımız Mustafa Nâzım. Hani adını **“Labori”** takmıştık.” (MM/3/229).

“**Logaritmacı Hasan’la** Hürriyet Tepesi’ne gittik.” (Vn./2/369).

“**Mehmaemken...** Evet Mehmaemken! Bu ne demekti? Lakaplarla şahıslar arasında bir münasebet bulunur. Mehmaemken tabiri ne bir hayale ne bir sıfata tekabül ediyordu.” (Meh./3/354).

“Herkesin **“Molla”** diye çağırdığı bu herifin ismini bilmiyordu.” (Kül./2/342).

“Hizmetçi kızın arkasından giren **“muhabbetçi”** bey idi.” (Ş/1/356).

“Ama herkes bu uzun ismi söylemiyor, yalnız **“Müdür Bey”** diyordu.” (AHM/4/265).

“Ona **“Pehlivan Ayşe”** derlerdi.” (Es./2/81).

“– Adın ne? dedi.

– Murat...

– Hangi Murat?

– Ödlek Murat...

– **Ödlek Murat** mı?

...

Bu Murat neydi bir vakitler... Galata memleketinde, İstanbul’da, Eyüp’te, Üsküdar’da namı söylenirdi. Semai kahvelerinde onun gibi destan söyleyen,

mâni düzen yoktu. Çok cesurdu. Ama en ufak, en ehemmiyetsiz şeyi derin derin düşünür, derin derin hesap ederdi. Onun için "Ödlek" lakabını almıştı." (DZ/2/294).

"İtalyan 'adetini takip ederek çocuklarını numara ile çağırıyorlar: "**Primo**! Sekundo!" diyorlardı." (PTÇ1/1/242).

"Namı civarda **"Radiyallahu anh"** diye anılan bu zat hakikaten canlı bir evliya gibiydi." (HBS/2/352).

"**Sekundo** iki sene evvel hastalanmış ve ölmüştü." (PTÇ1/1/242).

"Hararetle Alman kadınını anlatırken dolgun bileklerine, geniş kalçalarına, iri göğsüne, kalın boynuna, kıpkırmızı yüzüne bakıyor, mektepteki mahut sıska, solgun **"Serçe Pehlivan"dan** böyle bir harikanın nasıl zuhur edebileceğini düşünüyor, bir türlü gözlerime, kulaklarıma inanamıyordum." (FSK/2/267).

"**Sıska Sadrettin,** yürümeye, lakırtı söylemeye, gülmeye üşenen Serçe Pehlivan..." (FSK/2/266).

"Masanın üzerindeki lamba kısılmış, yüzbaşım kırmızı veselensi altında, **Şişman Galip** köşede karyolasında, nöbetçi zabiti yatağında uyuyorlardı." (İH/1/203).

"Fakat günün birinde, vesika şekerini tevzi ederken köyün sayılı suyulularından hatta azılılarından **Takunyalı Fıtnat** namında bir kadın ona bayrak açtı..." (YBSB/4/15).

"– **Topal**'a çatmanın bir kolayı!

– Topal kim?" (NZO/3/239).

"Malum ya, Anadolu efeleri uşaklarıyla gezerler. Hâlbuki bu efe tek başına... Yanına uşak falan almaz. Müracaat edenleri ters yüzüne çevirir. İşte bunun için köylü ona '**Yalnız Efe'** derler." (YE1/2/394).

"Bu elçi, yedi sene sonra takdirin **"Yavuz!"** namındaki yaman sillesiyle her gururunun, her cinayetinin cezasını bir anda gören İsmail Safevî'ye gönderilecekti." (PİK/2/285).

"Aile içinde herkes, bütün dostları ona **"Yumuk"** derlerdi. Şişman olmadığı hâlde vücudunda, yüzünde, omuzlarında, kollarında, hatta gözlerinde öyle tatlı bir yuvarlaklık vardı ki..." (Bb/4/43).

"Erkek çocukların büyücekleri ya ismimi söylerler yahut **"Yüzbaşı oğlu"** diye çağırırlardı." (Ant/1/260).

"Aramızda lakabı **"Zımnında"** idi." (KD/4/136).

ya ismimi söylerler yahut **"Yüzbaşı oğlu"** diye çağırırlardı." (Ant/1/260).

#### 3.19.3.1.2. Unvanlar

Şahıs adlarıyla bir arada kullanılarak nezakete yönelik bir hitap biçimini veya şahsın ailedeki, topluluk ve toplumdaki mevkiini ve akrabalık derecesini gösteren ad[557] anlamlarına gelen unvan, lakaplar gibi hikâyelerde sıklıkla karşımıza çıkan diğer bir halk bilimsel unsurdur. Hikâyelerde dinî statü, iş kolundaki mahirlik, eşraftaki konum, meslek ve akrabalık bağlarını da kapsayan geniş bir çerçevenin unvanların kullanım alanına girdiğini görmekteyiz:

"Kırk senedir düşman karşısında saç, sakal ağartan **Mahmut Ağa** çok itimat ettiği genç kumandanını yine biraz toy buluyordu." (V/2/148).

"**Abil Ana** beni yere yatırdı." (Ant/1/265).

"– **Âşık Garip** devrinde gibi?" (Bb/4/45).

"**Avukat Hüsamettin Efendi** aynı zamanda kasabanın şairiydi." (NK/3/287).

"Köyden çıkarken **Âyan Musa**, – Oğlu! İstanbul'a avrat götürmek âdet değüldür sen bu işi idiyon." (KBC/3/261).

"**Baba İstoyan** sıçradı ve çubuğunu düşürdü." (Bom./1/223).

"Aşçı **Şulever Bacı** kendisini görür görmez eteklerine yapışır: – Beni tütünü bitti efendi, tütün ister ben... diye tuttururdu." (Tüt./3/96).

"**Bestekâr Verdi'nin** ismini hatırladı." (HLBK/4/77).

"Sonbahar başında bir gece **Hamza Bey'in** ulaklarından bir genç gelmişti." (V/2/146).

"**Barhan Bey'in** kısa vücüdu, yuvarlak omuzları üstünde hatta biraz sakil görünen kocaman bir başı vardı" (V/2/147).

---

[557] Zeynep Korkmaz, **age.**, s. 296.

"**Sadi Bey**, hakikaten karısını iyice anlamamıştı." ( YBH/2/161).

"**Muhsin Çelebi** çekinmeden, sıkılmadan, ezilip büzülmeden gayet tabii bir hareketle kendine gösterilen şilteye oturdu." (PİK/2/188).

"– Haydi **Karanfil Dadı**, git, koş, benim geldiğimi söyle." (GM/4/20).

"Lorda Türkler evvela "**Damat Con Paşa**" demişlerse de "Con" kelimesinden mana çıkaramayan halk bunu Civan Paşa'ya tebdil etmişti." (Az./4/176).

"Varıp **Tosun Dayı'ya** bir diyelim." (YE2/3/296).

"**Debreli Hasan..."** (Bn/3/249).

"**Cabi Efendi,** öyle her ihtiyar gibi, sabahtan akşama kadar evinde pineklemezdi." (MT/2/204).

"Kaybolan eski dostlarından biri de bu **Cabi Efendicikti."** (DT/2/378).

"Tokatlıyan'a girerken **Fraşarlı Nadir Bey'e** rast geldim." (KH/1/330).

"**Gedik Ahmet Paşa** niçin hançerlendi, paşam?" (PİK/2/190).

"Biraz sonra, komşusu Asmaaltı tüccarlarından **Giritli İbrahimaki'nin** kızıyla evlendi." (KA/4/384).

"Doğru Atpazarı'ndaki **Hacı Hüseyin'in** hanına gitti." (MY/2/211).

"**Juli Hala** çayını bitirdikten sonra penceresinin yanındaki koltuğa yaslanarak dışarda yağan karların raks-ı hafif ü nâmütenahîsine daldı." (Ten./1/53).

"**Oğuz Han** gökten inmiş ve sülalesi Türklere hükmetmiş." (PTÇ2/1/366).

"Karısı, **Cevriye Hanım** –kocasına inat- gürbüz, şişman, canlı, kanlı, genç, dinç bir vücuttu." (YBH/2/160).

"– **Haşmetmeap!** dedi, sizi gayet mühim bir mesele için taciz ediyorum." (DMU/3/165).

"**Bahir Hoca** bu gibi meclislerde kara mutaassıp görünmek istemezdi." (KD/4/138).

"Sermet Bey, **Hokkabaz Kazanov'un** nasıl bütün bir tiyatro halkına ceplerindeki saati yanlış gösterdiğini filan anlattı." (PK/3/272).

"Kasaba içinde **Kadı Mustafa Efendi'den** hazzeden kimse yoktu." (NK/3/287).

"Sonra **Kraliçe Viktorya'nın** kendisine verdiği rütbe ile Almanya imparatorunun madalyasını da geri çevirdi." (GBBA/1/347).

"**Kemancı Aleko** da gelmişti." (KD/4/138).

"**Madam Sadriştayn**, işte otuz seneye yakın kocası, Türk olduğu, Türkiye'de yaşadığı hâlde oturduğu memleketin hiçbir şeysini bilmiyordu." (FSO/2/319).

"– **Mösyö Lui...** Beni tanıyamadınız mı?" (Ten./1/55).

"– Hasmım **Muhtar Huysuzoğlu'nun** ismini verdim." (R/3/171).

"Aziz ahbabı **Müftü Hacı Ali Efendi** ile dertleşir..." (YA/3/211).

"**Mühendis Sermet'e** rast geldim." (BT/3/278).

"Muhtarın sağındaki uzun boylu, hasta yüzlü, perişan bir köylü **Nalbant İsmail** âdeta inledi." (YE2/3/302).

"Kapuşvar'dan sonra Zigetvar'ı saran ordu, kışın aman vermez zoruyla, zaptı yaza bırakarak Budin'e dönünce, o da askerleriyle tekrar palangasına gelememiş, **Toygun Paşa'nın** yanında kalmıştı." (BVŞ/2/216).

"**Prens Konstantin** onlara, "Anadolu'ya, İstanbul'a gidebilirsiniz" demiş." (PTÇ2/1/380).

"Efruz Bey, **Ressam Dersimî'ye** yaptırdığı "âsar-ı atika" resimlerinin fotoğraflarını gösteriyor, duvara aksettiriyor, hiç kimsede şüphe bırakmıyordu." (BB/4/221).

"**Semerci Niyazi'nin** sıracalı bir oğlu vardı." (ANİ/3/199).

"**Sultan Murad'ın** hapishaneden kaçıp ismini değiştirerek yaşamış bir şehzadesi." (HLBK/4/87).

"İsminin meşhur **Ali Usta** olduğunu öğrendi." (MT/2/210).

#### 3.19.3.2. Bitki ve Hayvan Adları

##### 3.19.3.2.1. Bitki Adları

###### 3.19.3.2.1.1. At Kestanesi

Süs olarak yetiştirilen iri gölgelik bir ağaç olup, kabuğu ve tohumları kullanılır.[558]

"Dibinde, ihtimal Ceneviz'den kalma gayet kalın bir granit sütunun yan gelip yattığı at kestaneleri, rüzgârla salınan yapraklarını tımarhanenin yüksek,

[558] Faruk K. Ermiş, "At Kestanesi", **age.**, s. 24.

küçük pencerelerine, serçelerin oynaştığı abus çatılarına sürüyordu." (MBD/2/404).

#### 3.19.3.2.1.2. Badem Ağacı

"İnce uzun dallı badem ağaçlarının alaca gölgeleri sahile inen keçi yoluna düşüyor, ilkbaharın tatlı rüzgârıyla sarhoş olan martılar çılgın naralarla havayı çınlatıyordu." (For./3/222).

#### 3.19.3.2.1.3. Baldıran

Maydanozgiller familyasından olup, rutubetli yerlerde yetişen tehlikeli ve çok zehirli bir bitkidir.[559] **Sultanlığın Sonu** adlı hikâyede viran bir tarladan bahsederken tarlayı saran baldıranlardan söz edilir:

"Şimdi yerinde yeller esen, şimdi yerinde havuzlu viran bir arsa, bir baldıran tarlası kalan bu ev kaymakam Mahmut Bey isminde çoktan ölmüş bir damdı." (SS/4/396-97).

#### 3.19.3.2.1.4. Çam Ağacı

Hikâyelerde çam ağaçları genellikle büyük evlerin ve konakların bahçesinde verilmektedir. **Tos** adlı hikâye de bunlardandır:

"– Size bir şey söyleyeceğim hanımefendi, bu sabah bahçenin nihayetindeki çam ağaçlarının altında efendinin Makbule'yi sıkıp sıkıp limona çevirdiğini görünce..." (Tos!/3/186).

#### 3.19.3.2.1.5. Böğürtlen

Gülgiller familyasından çok çeşitli bir bitki olup, yol kenarlarında kendiliğinden yetişir.[560]

---

[559] "Baldıran", **a.e.**, s. 30.
[560] "Böğürtlen", **age.**, s. 34.

"Bir av arıyormuş gibi tereddütlü adımlarla bodur böğürtlen dallarını hışırdatarak şoseye indi." (BÇA/4/363).

#### 3.19.3.2.1.6. Çınar Ağacı

Çok uzun ömürlü, kalın gövdeli ve gölgelik bir ağaçtır. Çok çeşitli olup, yaprakları, kabukları ve kozalakları kullanılır.[561] **Rüşvet** adlı hikâyede bir çarşı meydanındaki asırlık çınardan söz edilmektedir:

"Çarşı meydanının büyük çınar ağaçları, yere düşen gölgelerini alacalandırarak, fısıldıyorlardı." (R/3/171).

#### 3.19.3.2.1.7. Çitlembik

Karaağaçgiller familyasından olup çok çeşitli bir bitkidir. Yemişi, yaprakları, sakızı ve tohumları kullanılır.[562]

"Yine bir bahar sabahı, güneş, bahçesindeki evvel zamandan kalma çitlembik ağaçlarının üstünden doğarken Cabi Efendi de kapısında göründü." (MT/2/205).

#### 3.19.3.2.1.8. Deve Dikeni

Baklagiller familyasından, 30-100 cm boyunda, dikenli, pembe çiçekli, çok yıllık otsu bir bitki. Acem helvası.[563]

"Büyük çitlembik, çınar ağaçlarının isimlerini kimsenin bilmediği irili ufaklı yüzlerce ağaçlar, otlar, baldıranlar, deve dikenleri, yılanyastıkları Arap saçı gibi yer yer karışmıştı." (DT/2/376).

#### 3.19.3.2.1.9. Erik Ağacı

---

[561] "Çınar Ağacı", **age.,** s. 40.
[562] "Çitlembik", **age.,** s. 41.
[563] Sevinç Karol, Zekiye Suludere, vd., "Deve Dikeni", **Biyoloji Terimleri Sözlüğü,** Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998, s. 106.

Gülgillerden, beyaz çiçekli bir ağaçtır.[564] **Mermer Tezgâh** adlı hikâyede bir bahar gününde erik ağacı tasviri yapılmıştır:

> "Yerlerde çimenler yeşermiş, sıska erik dalları pembe beyaz çiçeklerle örtülmüştü." (MT/2/205).

#### 3.19.3.2.1.10. Defne

> "Arkasında erguvanî salaşpurdan bir tunik, başında sararmış defne yapraklarından bir hotoz vardı." (İn/4/359).

#### 3.19.3.2.1.11. Dut Ağacı

Dutgiller familyasından, yaprak ve meyveleri için Türkiye'de yetiştirilen, akdut, karadut, mor dut gibi çeşitleri olan ağaçsı bitkidir.[565]

> "Küçük bahçeyi gölge içinde bırakan kocaman tek dut ağacının altında eski temiz bir hasırın üstüne serdiği kırmızı şiltesinde Şefika Molla oturmuş, sarı, iskelet eliyle nazlı kedisi Mercan'ı okşuyordu." (Tür./3/215).

#### 3.19.3.2.1.12. Gelincik Çiçeği

> "Selam verseler gelincik çiçeği gibi kızarıverirdi." (Hav./3/370).

#### 3.19.3.2.1.13. Gül

> "Gülden başka çiçek tanımam ki..." (Mİ/4/307).
> "– Bir gül, bir gül. O kadar ihtiyacım var ki bir gül, bir bahar çiçeği." (Hed/KGYÖS/100).

#### 3.19.3.2.1.14. Hanımeli

---

[564] "Erik", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b48907240d5b5.10610855, 13.07.2018.
[565] Sevinç Karol vd., "Dut Ağacı", **age.**, s. 119.

Hanımeligillerden tırmanıcı, korularda, çalılıklarda yetişen bir bitki olup, aynı zamanda bu bitkinin güzel kokulu bir çiçeğidir.[566]

> "Son yangınlarda yanan o kırmızı aşı boyalı viran ev, duvarları hanımelleriyle, sık sarmaşıklarla örtülmüş kûhî bahçe, yeşil çıkrıklı, mermer bilezikli kuyu hâlâ gözlerimin önünde." (Y/3/87).

#### 3.19.3.2.1.15. Ihlamur Ağacı

> "Âdem Bey büyük ıhlamur ağaçlarının altında yapayalnız geziniyordu." (EBR/3/100).

#### 3.19.3.2.1.16. Kavak Ağacı

Söğütgillerden, türlerine verilen genel bir addır. Genellikle sulak bölgelerde yetişen yüksekliği bazı türlerinde 30-40 metreye kadar çıkabilen, kerestesinden de faydalanılan bir ağaçtır.[567]

> "Esmer bir sis dere kenarında gölgeden bir duvar hâlinde boyuna uzanan söğütlerden, kavaklardan çıkmış, bir duman gibi çatıları sarıyordu." (YE2/3/317).

#### 3.19.3.2.1.17. Kayın Ağacı

Kayıngiller familyasından, fagus türlerine verilen genel bir addır. 30-40 metreye kadar yükselebilen kışın yapraklarını döken orman ağacıdır.[568]

> "Üsküdar ve Selimiye yakalarındaki evleri, kubbeleri, minareleri, selvileri, hatta koca Tıbbiye Mektebi'ni ve koca kışlaları silerek hiç görmüyor; onların yerine, alanlarından gümüş ve elmas şelaleler akan, serin gölgelerinde çıplak

---

[566] Faruk K. Ermiş, "Hanımeli", **age.**, s. 68.
[567] "Kavak Ağacı", **a.e,** s.86.
[568] "Kayın Ağacı", **a.e**., s. 89.

ve pembe çiftler öpüşen, balta girmemiş çam ve kayın ormanları yapıyordum." (AD/1/268).

#### 3.19.3.2.1.18. Kestane Ağacı

Kayıngillerden, ılıman iklimlerde yetişen, 25-30 metre kadar yükselebilen, kışın yapraklarını döken, özellikle Kuzey Anadolu ormanlarında yetişen bir orman ağacı olup bu ağacın yenilebilen meyvesine verilen addır.[569]

"Evimiz, iç çitin büyük kestane ağaçları arasında kaybolmuş gibiydi." (Kaş./3/387).

#### 3.19.3.2.1.19. Kır Çiçeği

"Sahifenin arasında mai, şeffaf kanatlı, incecik -öyle ki bir kumral saç teli kadar ince- zaif, mini mini bir kır sineği, kendisine sarılan penbe bir kır çiçeğiyle kurumuş duruyordu." (KS/KGYÖS/98).

#### 3.19.3.2.1.20. Kiraz Ağacı

"Bahçede kiraz ağacının içindeki serçeler bile diğer kuşlara karışmıyorlar, bir cins, bir millet olarak geçinmiyorlar mıydı?" (PTÇ2/1/371).

#### 3.19.3.2.1.21. Lale

**TDK Büyük Türkçe Sözlük'**te "Zambakgillerden, yaprakları uzun ve sivri, çiçekleri kadeh biçiminde, türlü renkte bir süs bitkisi." şeklinde tanımlanan lale, edebiyatımızda mühim yere sahip bitkilerin başında gelir.

Klasik Türk şiirinde ilk zamanlarda taşralı bir çiçek addedilen lâle, estetik bir unsur olarak kabul gördükten sonra en çok kullanılan çiçeklerden biri olmuştur. Necâtî'nin gazelinde yer alan "Taşradan geldi çemen mülkine bîgâne diyü/Devr-i gül sohbetine lâleyi iletmediler" şeklindeki meşhur beyti lalenin on beşinci yüzyılda henüz

[569] "Kestane Ağacı", **a.e**., s. 93.

bahçelerde yetiştirilmediği şeklinde yorumlanabileceği gibi klasik Türk şiiri estetiğine dâhil edilmediğini de gösteren bir beyit olarak telakki edilebilir. Yine de lale hem klasik Türk şiirinde kullanımı hem de hakkında yapılmış çalışmalardan dolayı gülden sonra anılmayı hak eder.[570]

Ömer Seyfettin de hikâyelerde laleden söz eder. **Baharın Tesiri** adlı hikâyede bahar günü yapayalnız dolaşan bir adamın mutsuzluğunu tasvir edişinde açılmamış lalelerden bahsettiğini görürüz:

> "Birbirini tutmayan eski yeni hatıralar, kadın çehreleri, kuş sesleri, açmayan laleler, unutulmuş muhabbetler, ölmüş sevgililer hayalimi altüst etti." (BT/3/277).

#### 3.19.3.2.1.22. Lavanta

Ballıbabagillerden, Batı Akdeniz kökenli, süs bitkisi olarak da yetiştirilen, dip kısmı odunsu, çalı görünümünde mavi veya mor renkli çiçekleri parfümeri sanayisinde kullanılan bir bitkidir.[571]

> "Keskin keskin lavanta çiçeği kokuyor..." (BTHU/4/294).

#### 3.19.3.2.1.23. Leylak

> "Leylak mı, yasemen mi?" (Mİ/4/307).

#### 3.19.3.2.1.24. Menekşe

> "Bu menekşe üç hafta evvel pek küçüktü." (PM/NHP/149).

#### 3.19.3.2.1.25. Meşe Ağacı

---

[570] Berat Açıl, "Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler", **Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 5, 2015, s. 13.
[571] Faruk Ermiş, "Lavanta", **age.**, s. 119.

**İlkbahar** adlı hikâyede bahar mevsimindeki yeşilliklerle dolu çayırdaki meşe ağaçlarından bahsedilir. Köyün en güzel manzaralarından biridir:

> "İhtiyar meşe ağaçlarının; nemnâk taşları örten kesif ve mütevahhiş çalılar üstüne zümridîn ve muhtez benekler hâlinde gölgeleri düşüyor, yeni çıkan narin ve şeffaf otlar çağlayanın muhrik ve muğfil ninnisiyle nazan bir hab-ı masum uyuyordu." (İb./NHP/81).

#### 3.19.3.2.1.26. Öd Ağacı

Dulaptal otugillerden, sıcak ülkelerde yetişen, yaz kış yaprağını dökmeyen, meyvelerinin görünümü armut biçiminde olan, dinî törenlerde yakılan ve yanarken güzel koku veren, tropik bölgelere yetişen, odunu ve kabuğu hoş kokulu bir ağaçtır.[572]

> "İçi cıva dolu havuzlarda yüzen öd ağacından sandallar..." (Az./4/168).

#### 3.19.3.2.1.27. Palmiye

Ömer Seyfettin, **Cesaret** adlı hikâyede palmiye ağacından bahseder ve onun yapraklarını eşek kulağına benzetir:

> "Perukâr salonunun nihayet köşesinde "palmiye" nevinden adını bilmediğimiz biçimsiz bir nebatın yeşil eşek kulaklarına benzeyen iri yaprakları altında arkadaşlarımla oturuyor, sıramızı bekliyorduk." (C/2/333).

#### 3.19.3.2.1.28. Papatya

> "Çiçekli ağaçların dallarından süzülen, tarhlardaki papatyaların dibinden görünmez bir buhar hâlinde kalkan rutubet, esmeyen bir rüzgar serinliğiyle yüzümü okşadı." (BT/3/276).

#### 3.19.3.2.1.29. Servi Ağacı

---

[572] "Öd Ağacı", **a.e.**, s. 140.

Servigillerden, Akdeniz bölgesinde çok yetişen, kışın yapraklarını dökmeyen, kozalaklı, ince uzun bir ağaçtır.[573]

> "Bana, ortadaki servi ağaçlarıyla daima ruhları uçmuş harap bir mezaristan hissini veren bahçe tenha idi." (Niş./3/176).

#### 3.19.3.2.1.30. Söğüt Ağacı

Salix (Salicaceae) türlerine verilen genel addır. Kışın yaprak döken ağaçlardır. Özellikle dere kenarlarında yetişir. Bazı türlere özel adlar verilmektedir. Kabukları agrı dindirici ve ateş düşürücü olarak kullanılır.[574]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerindeki bahçe, sokak yahut mahalle gibi yerleşim yeri manzaralarında en sık rastlanan bitkilerden biri söğütlerdir.

> "İhtiyar söğüt ağacı alaca gölgeliklerini sudaki aksine karıştırıyor, etraftaki nihayetsiz tarlalar, tenhalıklarıyla zümrüt kumlu bir çölü andırıyordu." (Ç/2/198).
> "Kenarlardaki karanlık top söğütlerde bülbüller ötüyordu." (Diy./2/280).

#### 3.19.3.2.1.31. Unutmabeni

Bir veya çok yıllık otsu ve mavi çiçekli bitkilerdir. Boncuk otu veya kuşgözü diye de adlandırılmaktadır.[575]

> "Mesire dönüşlerinde ayrılık çeşmesinden geçerken "unutma beni" çiçeği takdim eden uzun boylu, ince, ateşîn kadınlarla evvela çocuklarına ibzal-i muhabbet olunan meçhulü't-tahassüs dullar." (SK/1/63).

#### 3.19.3.2.1.32. Yasemin

---

[573] "Servi Ağacı", **a.e.,** s. 159.
[574] Turhan Baytop, "Söğüt Ağacı", **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü,** 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2007, s. 248.
[575] "Unutmabeni", **age.,** s. 49.

Jasmnium (Oleaceae) türlerine verilen genel ad yasemindir. Kışın yaprak döken veya dökmeyen beyaz veya sarı renkli ve kokulu çiçekli çalı veya tırmanıcı bitkilerdendir. Kuvvetli kokusu vardır. Bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir.[576] Ömer Seyfettin **Mahcupluk İmtihanı** adlı eserinde yasemin çiçeğinden bahsetmiştir. Yalnız bu bahsediş detaylıca değil sadece adını söylemek kaydıyla hikâyede yer almıştır:

> "Leylak mı, yasemen mi?" (Mİ/4/307).

#### 3.19.3.2.1.33. Yılanyastığı

Yılanyastığıgillerden, sulak ve nemli yerlerde yetişen, yaprakları uzun saplı, lamine daire biçiminde ve parçalı, çiçek durumu kuvvetli kokmuş et kokusu veren, kök sapında süt görünüşünde, yakıcı ve acı bir öz su bulunan, çok yıllık otsu ve zehirli bir bitkidir.[577] **Dama Taşları** adlı hikâyede bakımsız bir bahçeyi saran çeşitli otlar ve budanmamış ağaçlar sıralanırken yılanyastığına da yer verilir:

> "Büyük çitlembik, çınar ağaçlarının isimlerini kimsenin bilmediği irili ufaklı yüzlerce ağaçlar, otlar, baldıranlar, deve dikenleri, yılanyastıkları Arap saçı gibi yer yer karışmıştı." (DT/2/376).

### 3.19.3.2.2. Hayvan Adları

#### 3.19.3.2.2.1. Ağustos Böceği

Eş kanatlılardan, erkeği yazın karnının altındaki özel bir organdan kesik ve sürekli ses çıkaran bir böcek, orak böceği. [578]

---

[576] "Yasemin", **age.,** s. 281.
[577] "Yılan Yastığı", **a.e.**, s. 182.
[578] "Ağustos Böceği" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=6121, 13.07.2018.

"Ağustos böceklerinin ninnileri, dızdızların ahenkleri sanki bu karanlık gölgelerde saklı haşerat uyuturdu." (DT/2/376).

#### 3.19.3.2.2.2. Arı

Zar kanatlılardan, bal ve bal mumu yapan, iğnesiyle sokan böcek[579] anlamına gelir.

"Arı profili sokar..." (AAP/1/134).

#### 3.19.3.2.2.3. Aslan

Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü, arslan.[580]

"– Aslan, dedim." (Hey/4/405).

#### 3.19.3.2.2.4. At/Beygir

At, tek parmaklılar takımının, atgiller familyasından, küçük başlı ve kısa kulaklı, uzun kıllı yele ve kuyruğu olan, geniş bir tırnakla çevrilmiş olan üçüncü parmağının ucu ile yere basan, bütün dünyaya yayılmış, erkeğine aygır, dişisine kısrak denilen bir tür[581] olarak tanımlanır.

Tarihten önceki devirlerden beri Asya ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde yabani halde yaşadıkları bilinen türlü cinsten atların ehlîleştirilerek insan hizmetine verilmesi tarihte büyük bir hamle sayılır. Zira ot yiyen hayvanlar arasında adale kuvveti en fazla, tabii zorluklara en dayanıklı, değişik iklimlere tahammül bakımından en güçlü ve

---

[579] "Arı" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b498f606e1345.10276590, 14.07.2018.
[580] "Aslan" **TDK Güncel Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b498f6e5cd121.38183440, 14.07.2018.
[581] Sevinç Karol vd., **age.**, s. 43.

sürekli hızda rakipsiz olan at, tarihî ve içtimaî hayatta olduğu gibi din, edebiyat ve sanat alanlarında da büyük gelişmelere imkân vermiştir. İlk defa at sayesinde fark edilen sürat kavramı, mesafelerin kısalması ve kazanılan zaman dolayısıyla insanlığa derin bir zihniyet değişikliği getirmiş, hususi bir maharet ve cesaret isteyen ata binme işi, at üstünde olana, yayalar üzerinde maddî-mânevî hâkimiyet kurma yolunu açmıştır. [582]

Yusuf Halaçoğlu ise atın İslam tarihi açısından taşıdığı büyük öneme değinerek cihat mefkuresinin sürdürülebilirliğini sağlayan en önemli fetih gücü olduğunu söyler: Medeniyet tarihinde önemli bir yeri olan atın İslâm dünyasında da bu mevkiini devam ettirdiği görülmektedir. İslâmiyet'in İspanya'dan Hindistan'a kadar yayılmasında, Anadolu'nun fethinde, Büyük Selçuklu ve Osmanlı devletlerinin kurulmasında atlı birliklerin büyük rolü olmuştur. [583]

Ömer Seyfettin, özellikle savaş kurgulu hikâyelerinde ata yer vermiştir. Askerî teknolojinin büyük gelişimler yaşamadığı dönemlerde at zamanın en önemli binek hayvanı olarak yer alır. "Eski Kahramanlar" alt başlıklı hikâyeleri de atın sıklıkla zikredildiği hikâyeleridir. Bu hikâyelerinde tarihin tozlu sayfalarından aktardığı zaferlere yer verir. Bu nedenledir ki at, hikâyelerinde en çok kullandığı savaş gücü olarak yer alır. At sırtında yolculuk yapan askerlerden, ferman yetiştirmek için var gücüyle sınır boylarına giden elçilere, at sırtında fetihler yapan padişahlara kadar genel itibariyle savaş panoraması çizdiği hikâyelerinde at, her zaman vardır:

> "Muhafız ahırında üç haftalık bir istirahatten sonra binmek için beni yanına sokmayan haşarı atımı bugün tam iki saat koşturdum." (At/1/117).

---

[582] İbrahim Kafesoğlu, "At", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 26.
[583] Yusuf Halaçoğlu, "At", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 29.

> "En önde semerli bir beygirin üstünde beyaz sakallı, siyah kavuklu, siyah esvaplı papazı fark etti." (BÇA/4/364).

**Kaşağı,** Ömer Seyfettin'in en bilinen çocukluk anılarından hikâyeleştirdiği eserlerindendir. Bu hikâyede küçük bir çocuğun evin seyisiyle beraber ahırda atlarla neler yaptığı aktarılır. Çocuk at ile ilgili olan her şeyi çok sevmekte lakin tımar etme işini başaramamaktadır:

> "Sabahleyin erkenden ahıra koşuyorduk. En sevdiğimiz şey atlardı. Dadaruh'la beraber onları suya götürmek, çıplak sırtlarına binmek ne doyulmaz bir zevkti... Hele tımar.. Bu en zevkli şeydi. Dadaruh eline kaşağıyı alıp işe başladı mı, tıkı tık, tıkı tık... Tıpkı bir saat gibi. Yerimde duramaz, – Ben de yapacağım, ben de yapacağım! diye tuttururdum. (Kaş./3/387).

#### 3.19.3.2.2.5. Ateş Böceği

Kın kanatlılardan, karanlıkta ışıldama özelliği olan böcek, yıldız böceği, yıldız kurdu.[584]

> "Civar köşklerin aydınlıkları can çekişen ateş böcekleri gibi cansız, donuk bir ziya ile parlıyordu." (B/4/161).

#### 3.19.3.2.2.6. Ayı

> "Korkut'u kapan ayı avını yememiş, öldürmemiş, onu inine götürerek beslemeye başlamıştı." (İG/2/51).

#### 3.19.3.2.2.7. Balık

[584] "Ateş Böceği" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=25202, 16.07.2018.

Omurgalılardan, suda yaşayan, solungaçla nefes alan ve yumurtadan üreyen hayvanların genel adı.[585]

> "Denizin gümüşten sathında bir sürü ziyadar balık sıçradı ve görülmez bir perinin esirden eliyle serpilen paralar gibi tekrar suya düştü." (KH/1/325).

#### 3.19.3.2.2.8. Baykuş

Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı.[586]

> "Baykuşlar o kadar çoktu ki kahkahaları gündüz bile işitilirdi." (DT/2/376).

#### 3.19.3.2.2.9. Bıldırcın

> "Sonbaharın serin ve saf ovalarında birçok bıldırcın öldüren talihli bir avcı kadar mesut ve neşeli idim." (G/1/279).

#### 3.19.3.2.2.10. Bit

Ömer Seyfettin **Bit** adlı hikâyesinde ironiyle de olsa insanlığın en büyük dostları olarak bitleri görür:

> "Bit, herkesin tanıdığı bu meşhur hayvan, kendini doğuran insanın en ehil misafiri, servetimize, evimize, barkımıza, mukaddesatımıza iştirak eden bu sadık refik en derin bir hakarete maruz bırakılıyor, insafsızca ezilerek öldürülüyor." (Bit/3/265).
>
> "Evet, bu bir "bit" olacaktı... Küçük bir bit!" (C/2/339).

#### 3.19.3.2.2.11. Böcek

---

[585] "Balık" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4c317adeb013.68073693, 16.07.2018.

[586] "Baykuş" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4c3210ddc1d4.30457778, 16.07.2018.

"Bu zavallı esirî böceği, dört sene evvel -kim bilir nerede- üzerine konduğu çiçekle beraber defterimin arasına koymuşum." (KS/KGYÖ/98).

#### 3.19.3.2.2.12. Bülbül

Türk ve İran edebiyatlarında başta âşık oluşu ve sesinin güzelliği olmak üzere çeşitli özellikleri sebebiyle adı en çok geçen kuş. Doğu edebiyatlarında önemli bir yeri olan bülbül güllerin açtığı günlerde daha canlı öttüğünden gül ile arasında muhayyel bir aşk ilişkisinin var olduğu kabul edilmiş, bülbül âşığa, gül de maşuk veya maşukaya benzetilmiştir. Aralarındaki bu ilişki mecazi aşk olarak kabul edilmiş, gülün aşkı ile tutuştuğu için bülbüle şeydâ (çılgın) ve zâr (ağlayıp inleyen) sıfatları verilmiştir. Yine bu anlayışa göre bülbülün güle yaklaşmasını önleyen en büyük engel gülün dikenidir. Ancak bülbül dikeni de gülün hatırı için hoş görmektedir.[587]

Hikâyelerde de bülbül klasik edebiyatımızda bülbüle yüklenen anlamdan çok uzaklaşılmamıştır. Genel olarak sevgiliye olan özlemin dile getirildiği durumlarda ve de bahar tasvirlerinde bahsi geçer:

"Kenarları mavi parlak yıldızlarla çizişmiş koyu tirşe ağaçlıklardan öksüz bir bülbül: –Ey genç kız! Sen burada yalnız değilsin diye ötüyor, sanki ağlıyordu." (AT/2/388).

#### 3.19.3.2.2.13. Civciv

"Civciv çıkarmak için haftalarca karanlıkta aç, susuz, uykusuz, güneşsiz, eğlencesiz yumurtaların üstünde yatarlar, kendi hararetleriyle yavrularını canlandırırlar." (Ho/4/105).

#### 3.19.3.2.2.14. Çekirge

[587] "Cemal Kurnaz", "Bülbül", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 485.

"Türklerin çekilmesiyle beraber hain ve zehirli bir çekirge bulutu gibi oraya üşüşen Avrupalılar bu zavallı İslam memleketinin bütün hayat damarlarını ellerine geçirmişler..." (P/1/292-93).

#### 3.19.3.2.2.15. Davar

"Artık bütün gün nereye baksam, ağaçlara, yerlere, gökte bulutlara, yoldan geçen davarlara..." (Ss./2/56).

#### 3.19.3.2.2.16. Deve

Eti, sütü, derisi, yünü, gübresi ve sıcak-kurak iklimin hâkim olduğu bölgelerde uzak mesafeler arasındaki taşımacılığa uygun yapısıyla deve çöllerde yaşayan göçebeler için hayati bir öneme sahiptir ve bundan dolayı özellikle Araplar arasında büyük bir değer taşımakta ve "sefînetü's-sahrâ" (çöl gemisi) adıyla da anılmaktadır. İbn Haldun'a göre sadece deve yetiştiren bedeviler, deve ile birlikte davar ve sığır yetiştiren diğer göçebelerden daha bedevîdir. Araplar, şehirde yaşayan insanlara tarımla uğraştıkları için "ehl-i hadar", çölde yaşayanlara ise deve yününden yaptıkları çadır, elbise ve diğer eşyaya izâfeten "ehl-i veber" demişlerdir. İbn Haldun deve yetiştirmeyi sadece bedeviliğin ölçüsü sayarsa da deve, eski dünyada kıtalar arası ticarette oynadığı rolle medeniyetin gelişmesine büyük katkıda bulunmuş bir hayvandır.[588]

Ömer Seyfettin, devenin Müslümanlar tarafından kutsanmasına eleştiride bulunur. Deve üzerinden inanç istismarı yapan hocaları eleştirdiği **Deve** adlı hikâyesinde, bu canlıya hoca methiyeler düzüp binilmesinin haramlığıyla ilgili fetva verir:

---

[588] Ahmet Önkal, Nebi Bozkurt, "Deve", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 222.

"Cemaat, evvela kumanda verilmiş gibi, hep birden ağızlarını açmış dinliyor, hoca, devenin yağını, yününü, gübresini uzun uzadıya methediyordu." (Deve/3/193).

#### 3.19.3.2.2.17. Doğan, Kartal, Şahin

"Aklıma şahin, doğan, kartal filan geldi." (Hey/4/404).

#### 3.19.3.2.2.18. Domuz

İslâm dini insanı maddi ve manevi her türlü zarardan korumak için birtakım kurallar koymuş, bu arada beslenme konusunda da bazı temel prensipler belirlemiştir. İnsana zarar verebilecek pis ve kötü her şeyi yasaklamış; temiz, güzel ve faydalı olanı da helâl kılıp serbest bırakmıştır. Domuz da pis ve zararlı şeylerden kabul edilip etinin haram kılındığı Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir.[589]

Domuza karşı duyulan tiksintinin kaynağı pek yeni değildir. Ancak Müslüman Türkler arasındaki tiksintinin kaynağı gene İslam dinidir.[590] Müslümanların dinen haram kabul ettiği domuzlar, sosyal hayat içinde de aynı durumla karşı karşıya kalmışlardır. Gayrimüslim tebaa ile aynı coğrafyayı paylaşmalarına rağmen dinen uygun görülmeyen her şeyden uzak durmayı bilen Müslümanlar için domuz pis olarak kabul edilmiş; halk ismini telaffuzdan, gördükleri zaman uzunca süre bakmaktan kaçınmış, onun gezdiği yerlerde bulunmaya bile tahammül edememiştir. Müslümanlarca kesin çizgiler ile uzak durulan domuz, Ömer Seyfettin'in **Tuhaf Bir Zulüm** adlı hikâyesinde ele alınmıştır. Halkın bu denli nefretini kazanan domuzun hâli, yazarın muhtemel ki garibine gitmiş ve bir hayvanın nezdinde birleştirilen olumsuz kodlamaları; bu kodlamalar sebebine maruz kaldıkları içinden çıkılmaz durumları anlatmıştır:

---

[589] Asaf Ataseven, Mehmet Şener, "Domuz", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 507.
[590] İsmet Zeki Eyüboğlu, **age.**, C. 1**,** s. 139.

"Mesela domuza fena hâlde garezdiler! Domuz! Bu ne? Allah'ın zavallı bir hayvanı be! İnsana hiçbir zararı dokunmaz, kendi hâlinde bir mahlukcağız... Fakat Türk bu zavallı hayvana öyle garezdir ki... Görünce tüyleri ürperir, şeytanı görmüş gibi kızar." (TBZ/3/78).

**Aşk ve Ayak Parmakları** adlı hikâyede ise hayvanlar üzerinden insan tipolojisi yapan bir adamın, domuz tipinin özelliklerini belirtmesine yer verilir. Ona göre domuzlar ehlikeyiftir ve yiyip içip âlem yapmak onların mizacındandır:

"Domuz profili yer içer, keyfine bakar." (AAP/1/134).

#### 3.19.3.2.2.19. Eşek

Özellikle köy hayatının yahut kırsal kesimin en çok kullandığı binek hayvanlar olan eşekler Ömer Seyfettin'in pek çok hikâyesinde vardır. **Falaka** 'da köy hocasının çok sevdiği eşeği Abdurrahman Çelebi'den bahsedilir:

"Abdurrahman Çelebi Hoca Efendi'nin ihtiyar eşeğiydi. Siyah, huysuz, inatçı hayvan... Her sabah bizim gibi erkenden mektebe gelir, akşama kadar kalır; evlerimizden nöbetle getirdiğimiz kucak kucak otları, yazsa ağaçların, kışsa sol taraftaki abdestlik sundurmanın altında yavaş yavaş yerdi." (F/2/63).

**Külâh** adlı hikâyede ise kâr etmek isteyen dolandırıcının bir diğerini beyaz eşeğin varlığına inandırma çabasına yer verilir:

"– Valinin çocuğu için benden bir beyaz eşek istemişlerdi. Seksen liraya kadar satabileceğiz.

...

– Beyaz eşek olur mu?

– Olur ya...

Köşede hakikaten süt beyaz bir eşek duruyordu." (Kül./2/345-247).

#### 3.19.3.2.2.20. Fare

"Sonra sineklere, farelere, vızvızlara, kedilere geçti." (Pir./3/381).

#### 3.19.3.2.2.21. Fok Balığı

"Çünkü orada fok balıkları, penguenler, Eskimolar bulunur." (ABH/1/144).

#### 3.19.3.2.2.22. Geyik

"İki saattir eski geyik postu seccadesinin üstünde 'salatü selam' çeken Fatma Hanım, tüneğinden inecek bir anaç tavuk edasıyla ayağa kalkınca birdenbire hiddetlendi." (Tos!/3/184).

#### 3.19.3.2.2.23. Güvercin

"Güvercin eşine bütün şairlerin bestelediği o meşhur muhabbetiyle o kadar îtisaf eder ki..." (BŞİ/1/113).

#### 3.19.3.2.2.24. Hamam Böceği

"– Benim at sineğiyle hamam böceğinden ödüm kopar!" (C/2/340).

#### 3.19.3.2.2.25. Hindi

"Güneşin ilk ziyaları hafif bir duman hâlinde gübrelere aksediyor, tavuk, horoz, hindi, kaz, ördek kalabalığı altında bu yığınları kaplıyordu." (YE2/3/320).

#### 3.19.3.2.2.26. Horoz

Tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı[591] olan horoz, hikâyelerde sıklıkla yer alır. Özellikle horozların iktidar hevesi, kümesi yönetime şekli, tabiatının verdiği özellikler Ömer Seyfettin'in dikkatini çekmiştir. **Mermer Tezgâh** adlı hikâyede horozların erken ötüşlerine değinilir:

[591] "Horoz" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4c3fbd047881.87896789, 16.07.2018.

"Gölgesinde yürüdüğü duvarın arkasından keskin bir horoz sesi geldi. Cabi Efendi hemen başını göğe kaldırdı. Dikkatle baktı. Bulut mulut yoktu. Hava çok açıktı. "Artık horozlara da inanmamalı, dedi, ne olacak? Bir tanesine kırk tavuk veriyorlar. Zavallıların sinirleri bozuluyor. Niçin, ne vakit öttüklerini bilmiyorlar." Durdu; sakalını kaşıdı." (MT/2/205).

**Tavuklar** ve **Dünyanın Düzeni** adlı hikâyelerde horozların tabiatı erkeklerle eşleştirilir. Yazar, evin yöneticiliğini yapan baba ile kümesin idaresinden sorumlu olan horozların aslında benzer bir iş yaptığını savunur çünkü ne evi ne de içinde onlarca tavuk bulunan kümesi idare etmek kolaydır:

"Büyük, parlak kırmızı bir horoz etrafındaki tavuklara sarkıntılıklar ediyor, kabarıyor, silkiniyor, kaşınıyor, gagasıyla kanatlarının, kuyruğunun tüylerini düzeltiyordu." (T/1/137).

#### 3.19.3.2.2.27. İnek

"Şişman, kocaman memeli, dalgın ve ağır bir kadın tamamıyla bir inektir." (AAP/1/134).

#### 3.19.3.2.2.28. Kanarya

"Kubbe tarzında yapılmış nakışlı tavanda asılı yaldızlı kafesinin içine bir kanarya daima öter, merdiven başındaki ceviz ağacından eski ve guguklu saat, alaturka saat başlarını haykırarak onun gürültüsünü keserdi." (PTÇ1/1/245).

#### 3.19.3.2.2.29. Kaplan

"Mesela bir kaplan ormanın uzak bir köşesine saklanmış küçük bir insan cemiyetini hissedince bila-rahm hücum ediyor, tuttuğunu yiyerek karnını doyuruyordu." (BK/1/126).

#### 3.19.3.2.2.30. Karga

"Bir serçe var mıydı ki kendi kümesini bıraksın da gitsin kargalara yahut güvercinlere karışsın?" (PTÇ2/1/371).

#### 3.19.3.2.2.31. Karınca

"– Ben asil olduğum için tamamıyla bu fikirdeyim, dedi, arıların, karıncaların, hâsılı cemiyetin hâlinde yaşayan bütün hayvanların bir beyleri var." (Az./4/169).

#### 3.19.3.2.2.32. Katır

"At, eşek, katır nesli sönmek üzeredir." (ANİ/3/201).

#### 3.19.3.2.2.33. Kaz

Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş[592] olan kazlara genellikle kırsal bölgelerin tasviri içinde rastlanır.

"Sarı gagalı beyaz bir kaz ne kadar tabii ne kadar mantıkîdir." (BH/3/10).
"Köpüklü dereciğin kenarına koşanlardan ürken kazlar, tıslayarak, sallana sallana köprünün başından uzaklaştılar." (Bn/3/249).

#### 3.19.3.2.2.34. Keçi

Keçi, geviş getirenlerden, eti, sütü, derisi ve kılı için yetiştirilen, memeli dişi hayvandır.[593]

---

[592] "Kaz" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4c6451163f28.86088596, 16.07.2018.
[593] "Keçi" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4c6b11d1ce57.66897193, 16.07.2018.

"Zayıf, huysuz, esmer, çirkin, fakat yalnız gözleri güzel bir kadın keçidir." (AAP/1/134).

#### 3.19.3.2.2.35. Kedi

Kedigillerden, köpek dişleri iyi gelişmiş, kasları çevik ve kuvvetli evcil, küçük memeli hayvan, pisik.[594] Kediler, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde adı ev içlerinde ailenin birer üyesi olarak yer alan yahut mahalle arasında yaşayan hayvanlardır. Yazar, evcil kedilerden bahsettiğinde onları genellikle isimleriyle anar. Elmas onlardan biridir. **Ay Sonunda** adlı hikâyede aile fertleriyle beraber Elmas da zikredilir:

"Elmas –kedimizin ismi- boş bir sandalye üzerinde belini yükselterek geriniyor, onlara bakıyor." (AS/1/86).

##### 3.19.3.2.2.35.1. Van Kedisi

"Oynak hareketleriyle güzel hırçın bir Van kedisini andırıyordu." (Bb/4/43).

#### 3.19.3.2.2.36. Kelebek

Ömer Seyfettin'in hikâyeciliğinde önemli bir dönüm noktası olan hikâyelerden biri **Bahar ve Kelebekler'dir.** Hikâye yayınlandığı zaman büyük ses getirir. Hikâyenin geçmiş zamana özlemini kelebek ve renkleri üzerinde verildiği görülür. **Bir Hatıra** adlı hikâyede bahar tasvirinin içinde kırlardaki kelebeklerden bahsedilir:

"Yeşil kırlar, kelebek dolu bahçeler, güzel kokular içinde serçelerin şen efsanelerini doymadan dinleyerek dolaşırız." (BH/3/9).

#### 3.19.3.2.2.37. Kertenkele

"– Kertenkele misin be mübarek? Üç gün nasıl aç durdun?" (DZ/2/297).

---

[594] "Kedi" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4c6c37b7dd32.91505475, 16.07.2018.

#### 3.19.3.2.2.38. Koç

**Rüşvet** adlı hikâyede kırsal kesimde verilecek en değerli hediyelerden birinin koç gönderme olduğu anlaşılmaktadır:

> "– Hâkime güzel bir koç göndersem?" (R/3/172).

#### 3.19.3.2.2.39. Koyun

> "Bugün bile koyunlarımızı, çiftliklerimizi, köylerimizi, sayfiyelerimizi o bekliyor." (BK/1/127).

#### 3.19.3.2.2.40. Köpek

Eserlerindeki hayvan çeşitliliğinden ve hayvanlardan bahsederken kullandığı dilden hayvanları çok sevdiği anlaşılan Ömer Seyfettin, askerliği sırasında bir köpeğin bakımını üstlenmiş ve onu gittiği her yere yanında götürecek kadar sahiplenmiştir. Koton ismini verdiği bu köpeği pek çok hikâyesine de taşımış ve çeşitli şekillerde ondan bahsetmiştir:[595]

> "O vakit ona Koton'u hatırlattım.
> – Koton ne? diye sordum.
> – Koton, benim Selanik'teki küçük köpeğimin adı... Bu köpekte en bariz, en kuvvetli seciye "İstikbal endişesi" idi. Kendine verilen kemiklerin beşte birini bile yemez, gider, bahçenin tarhına gömer, saklardı. Evet, en bol, en neşeli zamanda bile "yarın" kendisine bir şey vermeyeceğimiz ihtimalini aklından çıkarmaz, hep "yarın"ı düşünürdü." (Vn./2/373).

Ömer Seyfettin, günün siyasi problemlerini çeşitli şekillerde aktarmayı başarmış mühim bir yazardır. İronik dilinin yanı sıra katmanlı anlatım ile okuyucuya sunduğu hikâyelerinde özellikle hayvanları kullanmış ve onların özelinde günün problemlerini irdelemiştir. **Beşeriyet ve Köpek** adlı hikâyesi de onlardan biridir.

---

[595] Tahir Alangu, **age.**, s. 179.

Hikâyede, insanlığın tekamülünü köpeğe bağlar ve onların varlığı neticesinde insanoğlunun gelişebildiğini öne sürer:

> "– Köpek, köpek, dedi. Bugünkü beşeriyetin banisi. Bugünkü medeniyet-i maddiye ve fikriyenin müsebbibi, terakkıyatın, ulumun, fününun, felsefenin, hâsılı eski ve yeni, mevcut ve müteali ne görüyorsak hepsinin fail-i teşekkül ve nümüvv-i mâbihi'l-vücududur. Bugünkü mütekâmil insanlığımızı, bütün mahlukat ve mevcudat üzerindeki tefevvuk-ı cinsimizi biz köpeğe medyunuz... Ah, eğer köpek olmasaydı..." (BK/1/124).

#### 3.19.3.2.2.41. Köpek Balığı

> "Bu milliyetinden çıkmış herif, denizden çıkmış veya patlamış ölü bir köpek balığına benziyordu." (P/1/297).

#### 3.19.3.2.2.42. Kumru

Güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş[596] olan kumru, hikâyelerde muhabbet ve aşkın simgesi niteliğindedir. **Ezelî Bir Roman** adlı hikâyede kahraman, pencereye konan bir çift kumrunun birbirlerine olan muhabbetini arzular:

> "Yatak odalarının pencerelerine konan kumrular onların muhabbetini kıskanıyor, aşkın ahengini ağlayan "gu gu"larıyla sanki: – Ah biz de böyle, biz de bu kadar sevişebilsek... demek istiyorlardı." (EBR/3/103).

#### 3.19.3.2.2.43. Kurbağa

[596] "Kumru" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4ca0497a8020.54306140, 16.07.2018.

Kurbağalardan, yumurta ile üreyen, yavruları gelişimlerini durgun sularda tamamladıktan sonra kuyruğu ve solungacı körelerek karada yaşayabilen, sıçrayarak yürüyen ve suda iyi yüzen küçük hayvan.[597]

> "Ne kadar mevzularım vardır ki kahramanı bir kurbağa yahut bir çekirge olduğu için yazmaktan vazgeçmişim!" (Bit/3/264).
> "Kocaman havuzun içinde belki bir milyon kurbağa avazları çıktığı haykırışıyorlardı." (KD/4/138).

#### 3.19.3.2.2.44. Kurt

Kurt, Türk mitolojisinin en önemli sembolüdür. Kurt, belki de çok eski çağlarda Türklerin bir totemi idi. Fakat Göktürk çağında kurt, bir totemden ziyade kutsal bir sembol hâline girmişti. Göktürklerin kendi bayraklarının başına bir kurt heykeli koymalarının sebebi de bu idi.[598]

Birçok hayvanda söz konusu olduğu gibi, kurtlar da İslamiyet'ten sonra, eski ilahî anlamlarını büyük ölçüde kaybetmiştir. Birtakım kalıntılarsa tamamıyla İslamiyet'e uydurulmuştur. Kurdun bazı olumsuz anlamlar kazanması dışında, özellikle yiğitlik ya da güç simgesi olması, nazardan koruyucu sayılması gibi bazı anlamları devam etmiştir.[599]

> "Lakin o nihayetsiz ormanların korkunç karanlıklarındaki siba-ı müthişe, yırtıcı canavarlar, kaplanlar, kurtlar, yılanlar insanı, bu zayıf ve eti leziz mahluku kendileri için en mümtaz bir gıda ittihaz etmişlerdi." (BK/1/126).

#### 3.19.3.2.2.45. Kuş

---

[597] "Kurbağa" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4ca0b40d9736.13237623, 16.07.2018.
[598] Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar,** C. 1, 2 C., Ankara, TTK Yayınları, 1993, s. 40.
[599] Yaşar Çoruhlu, **Türk Mitolojisinin Ana Hatları,** İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000, s. 136.

"İçerdeki, müstebit muhitin, hain mazinin, zalim itikatların doğmadan katlettiği bu canlı ölüleri, onların müebbet sükûnunu seyrederek mahzuz, mütelezziz oluyor, nerede oldukları belli olmayan kuşlar insafsızca ve yakıcı hücuma uğramışlar gibi ansızın bütün kuvvetleriyle cıvıldamaya başlıyor, bütün tabiatı istila eden şedit ve feci cıvıltılarla acı acı feryat ediyorlardı." (BVK/1/184).

#### 3.19.3.2.2.46. Manda

Geviş getirenlerden, derisinin rengi siyaha yakın, uzun seyrek kıllı bir hayvan, su sığırı, camız, kömüş.[600]

"– Sen de koş, yanına bir adam al, gerideki Değirmenli Çiftliği'nde biriktirdiğim elli mandayı hemen buraya sür." (Küt./2/134).

#### 3.19.3.2.2.47. Martı

Martıgillerden, çoğu beyaz renkte, eti yenmez, yüzücü, perde ayaklı deniz kuşlarının ortak adıdır.[601] Martı, sıklıkla İstanbul'un mekân olduğu hikâyelerde yer alır. Özellikle vapur ile yapılan yolculuklarda güvertede İstanbul'u temaşa eden yolcular, martı sürüleri eşliğinde varmak istedikleri yere giderler. Kahramanın ruh hâline göre ötüşlerinin anlam kazandığına rastlanır.

"Açık mavi, ebediyetten kopmuş canlı köpük parçaları hâlinde, güvertenin üzerinden sürü sürü geçen martılar:
– Evet.
– Evet, evet...
diye hüzünlü sesleriyle bağrışıyorlar, sanki benim ruhumun meyus sualine göklerden ilahî bir cevap veriyorlardı." (FSK/2/276).

---

[600] "Manda" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4d7e49a38e55.01548578, 17.07.2018.
[601] "Martı" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4d7e4cc37746.20478189, 17.07.2018.

> "Uzak ve bilinmez esatir adalarından gelmişe benzeyen süt gibi beyaz martılar etrafımızda uçuşuyorlar, çıkardıkları tatlı ve derin sesleriyle şehirde kalmış, kalabalıktan, uğraşmalardan, hırslardan, kederlerden bunalmış zavallı insanları kendi vatanlarına, o hakikatten pek uzak, tenha, sakin yerlere biraz aşk ve şiir tatmak için çağırıyorlardı." (AD/1/267).

#### 3.19.3.2.2.48. Maymun

Dört ayaklı, iki ayağı üzerinde de yürüyebilen, ormanda toplu olarak yaşayan, kuyruklu hayvan, primat[602] şeklinde tanımlanan maymun, hikâyelerde yer alan bir diğer hayvandır. Hikâyelerde zaman zaman maymunların özelliklerinden bahsedilir bazen de maymunların özelliklerinden yola çıkarak insanların tipolojisi hakkında çıkarımlar yapılır. **Aşk ve Ayak Parmakları** adlı hikâyede karakteri ve tavırları maymun gibi olan insanların bu hâllerinin ne denli kabul edilemez olduğuna yer verilir:

> "Yirminci asırda vücudunda kable't-tarihî azaları olan, tıpkı bugünün maymunları gibi ayaklarını el diye kullanan, tekâmül etmemiş bir mahluktan, yani senden kaçtım." (AAP/1/136).

**İlk Düşan Ak'**ta ise evcilleştirilmiş bir maymun olan Yakut'tan bahsedilir. Bu hayvan sahip olduğu üstün taklit yeteneğiyle zaman zaman karşısındakilerin sinirlerini bozabilmektedir:

> "Komşumuzun gayet tuhaf bir maymunu vardı. Sabahtan akşama kadar onunla oynardım. Adı "Yakut"tu. Kuyruğunun altı tüysüzdü. Hem masmaviydi. Ben ne yaparsam tekrarlardı; temenna, baş kaşımak, el çırpmak, bıyık bükmek, yumruk sıkmak... Daha bin türlü münasebetsiz şeyler de." (İDA/4/27).

---

[602] "Maymun" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4d7f8fa2c0d6.52157979, 17.07.2018.

#### 3.19.3.2.2.49. Ördek

Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşudur.[603] **Aşk ve Ayak Parmakları** adlı hikâyede ördeğin şeklî özellikleri anlatılır:

> "Çenesi, ağzı yayıktır. Bacakları paytaktır. Yavaş söyler ve yanaklarını gererek güler.
> – Ördek, ördek...
> derim." (AAP/1/133).

#### 3.19.3.2.2.50. Papağan

**TDK Büyük Tükçe Sözlük**'te "Papağangillerden, tırmanıcı, eğri gagalı, pek çok türü bulunan, insan sesini taklit edebilen kuşların genel adı, dudu."[604] olarak tanımlanır. **Türkçe Reçete** adlı hikâyede gayrimüslim bir ailenin evcil kuşu olarak yer alır:

> "Komşumuz Rupenyanların yeşil, iri papağanı kafesinin asılı durduğu balkondan bana bakarak: – Hosegur, hosegur... diye bağırıyor." (TR/3/116).

#### 3.19.3.2.2.51. Pervane

> "Lambanın etrafında üç dört pervane dolaşıyor, boş nazarlarla onların harekâtını, müteredditi pervazlarını takip ediyorum; yek-diğerlerine ma'kûs devirlerle ziyanın etrafında dönüyorlar, bazen abajurun üzerine konarakdinleniyorlar, sonra yine uçmağa başlıyorlar; uçarak dinlenerek, yine uçarak artan iştiyaklarıyla nikel lâmbanın kızgın şişesine tehacüme başlıyorlar. O kadar hızlı hücumlar ki zavallı minimini başlarıyla şişenin

---

[603] "Ördek" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4d8eb7d66e08.33661922, 17.07.2018.
[604] "Papağan" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4d99c24d9dc5.00225920, 17.07.2018.

müsademe-i âteşîni hüsran-engiz ve uzak bir darbe-i hain gibi işitiliyor." (PÖ/NHP/107-108).

#### 3.19.3.2.2.52. Pire

Pireler takımından, insanın ve bazı hayvanların kanını emerek yaşayan, iyi sıçradığı için kolay yakalanamayan, küçük, asalak böcek[605]olarak tanımlanan pire, Ömer Seyfettin'in edebiyata günlük yaşamı sokma çabalarının bir ispatıdır. **Sivrisinek, Pire** ve **Bit** başlıklı hikâyeleri hem içerik olarak hem de adlarıyla bile sıradan olayların hikâyeleştirilmesine yönelik bir adım olduğu söylenebilir.

"Kuş gibi uçmaz, pire gibi sıçramaz." (Bit/3/265).

#### 3.19.3.2.2.53. Sinek

Çift kanatlılardan, insan ve memeli hayvanların kanıyla beslenen, birçok türü bulunan ve bir türü sıtma mikrobu aşılayan, sulak, bataklık yerlerde çok üreyen ve bulaşıcı hastalıkları yayan uçucu böcek.[606]

"İnce belli, ince boyunlu, ince bacaklı, ince kollu olan bu kadınlar, dar siyah çarşaflarıyla, ayağa kalkmış kır sineklerine benziyorlardı." (KBC/3/259).

#### 3.19.3.2.2.53.1. At Sineği

"– Benim at sineğiyle hamam böceğinden ödüm kopar!" (C/2/340).

#### 3.19.3.2.2.53.2. Sivrisinek

---

[605] "Pire" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4d9c58c26f69.03911426, 17.07.2018.

[606] "Sivrisinek" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4db5428640e3.05621406, 17.07.2018.

"Herkesi sokup taciz ettiği mahut iğnesine büyük bir ehemmiyet veren sivrisinek onu görmüş, boyuna posuna bakmadan..." (Ss./2/60).

#### 3.19.3.2.2.54. Serçe

Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuştur.[607] **Acıklı Bir Hikâye**'de kışın ortasında açlıktan ve soğuktan donmak üzere olan serçenin başına gelenler anlatılır:

"İşte yeryüzü böyle feci bir şekilde iken, bir bahçenin orta yerinde, minimini serçecik titreyip duruyordu. Fakat korkusundan değil! Çünkü yalnız korku için titrenilmez! Küçük ayakları mercanlar gibi donmuştu. Bir haftadır bir şey yememişti." (ABH/1/145).

#### 3.19.3.2.2.55. Sırtlan

Sırtlangillerden, genellikle leşle beslenen, etçil, postu benekli bir hayvan, yeleli kurt[608] olan sırtlan vahşiliği ile **Miras** adlı hikâyede yer alır:

"Bir sırtlanın gözleri gibi kanlıydı." (Mr/4/123).

#### 3.19.3.2.2.56. Sülün

Sülünler bilhassa bu nokta-ı nazardan pek müthiştirler. Çiftçiler ekseriya kafeslerinde zavallı dişiyi tüyleri yolunmuş, kafası parçalanmış, ölü bulurlar. Onu öldüren erkeğin gagası, erkeğin aşk-ı marazîsi, daha doğrusu sadizmdir." (BŞİ/1/113).

#### 3.19.3.2.2.57. Tahtakurusu

---

[607] "Serçe" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4db068571777.69248114, 17.07.2018.
[608] "Sırtlan" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4db6156ee210.80101735, 17.07.2018.

Yarım kanatlılardan, uzunluğu 3-5 milimetre, vücudu oval ve yassı, kanatları körelmiş, oturulan, yatılan yerlerde üreyen, kan emerek beslenen, pis kokulu böcek, tahta biti[609] olarak tanımlanan tahtakurusu, **Niçin Zengin Olmamış** adlı hikâyede fakir bir ailenin evinde bolca bulunduğundan bahsedilir:

"Elveda bu tahtakurusu kolonisine!" (NZO/3/240).

#### 3.19.3.2.2.58. Tavşan

Şamanist Türk topluluklarında diğer birçok hayvan gibi Altaylılar ve Yakutların duvarlara ya da sırıklara tavşan derilerini asmalarından da anlaşıldığı gibi tavşan bir tözdür. Şamanın yardımcı ruhlarından biridir. Bu nedenle şaman davulunun yüzeyi bazen tavşan derisiyle kaplanmıştır. Tavşan ayrıca on iki hayvanlı takvimdeki yıl simgelerinden biridir. Göktürk devrinde av hayvanı olduğu için uğurlu sayılmış ve bolluk timsali sayılmıştır. İslamiyet'ten sonraki Türk tasavvurlarında tavşanın daha ziyade bolluk, kurnazlık ve iyi şansın simgesi olarak anlatıldığını görüyoruz. O bazen korkaklık-ürkeklik simgesi de olmuştur.[610]

"Ada tavşanı olsalar bu kadar türeyip çoğalamazlar..." (Ş/1/352).

#### 3.19.3.2.2.59. Tavuk

Ömer Seyfettin'in sık bahsettiği hayvanlardan biri de tavuklardır. Özellikle tavukları sembolleştirerek anlatmak istediğini somutlaştırır. **Tavuklar** adlı hikâyesinde bir kümes dolusu tavuğu detaylıca anlatır. **Horoz**'da ise tavukların yaradılışı üzerinden çeşitli değerlendirmelerde bulunur. Bu hikâyelerinde tavuk ve horoz gibi kümes hayvanlarının fiziki özellikleri, yaradılışlarına ait unsurlar,

---

[609] "Tahtakurusu" **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b4dbbd37c3981.74160165, 17.07.2018.
[610] Yaşar Çoruhlu, **age.**, s. 156.

kümeslerinin şekli ve konumu, yetiştirilme biçimleri, neler ile beslendikleri ve ne şekillerde faydalanıldığına dair hatırı sayılır ayrıntılar yer alır:

> "Oturduğum temiz peykenin önünde dağılmış bir tavuk sürüsü, muntazır ve fikren meşgul, dolaşıyordu. Elliden ziyade idiler. İçlerinde her renkten vardı. Büyük, parlak kırmızı bir horoz etrafındaki tavuklara sarkıntılıklar ediyor, kabarıyor, silkiniyor, kaşınıyor, gagasıyla kanatlarının, kuyruğunun tüylerini düzeltiyordu." (T/1/137).
>
> "– Tavukların çok akıllı...
>
> – Çok cinstirler, dedi, içlerinden on üç tanesi günde iki defa yumurtlarlar." (T/1/139).
>
> "Ah bu tavuklar... Dünyada bunlar kadar sevimli, bunlar kadar kendi hâllerinde, bunlar kadar saf, bunlar kadar masum bir mahluk var mıdır? Hayatları bütün bir vazife, bütün bir fedakârlık destanıdır." (Ho/4/105).

#### 3.19.3.2.2.60. Tilki

Altaylılar ve Yakutlarda tözler arasında tilkinin de yer alması onun eski çağlarda ata simgesi olduğuna işaret etmektedir. Tilki Çin'de iyi şansı, uzun ömrü ve kurnazlığı simgeliyordu. Türklerde de hilekâr ve kurnaz bir hayvan olarak tanınıyordu. İslamiyet'te tilki daha ziyade yalancılığın, hilekârlığın, korkaklığın ve kurnazlığın simgesi olmuştur.[611]

Mitolojik anlamıyla bağdaşan bir kullanımla **Aşk ve Ayak Parmakları** adlı hikâyede tilki mizacındaki kişilerin aldatan ve güvenilmez kişiler olduğuna değinilir:

> "Tilki profili herkesi aldatır..." (AAP/1/134).

#### 3.19.3.2.2.61. Yılan

Yılanla ilgili bütün inançların kaynağı eskiçağ Anadolu dinleridir. Eskiçağ dinlerinde yılan kutsal bir varlıktı. Ona karşı korku ile karışık bir saygı gösterilirdi.

---

[611] **Age.,** s. 157.

Hititlerde İlluyanka adı verilen büyük yılan ayrı bir özellik taşırdı. Zamanla bu inanç; bütün yılanlara uygulandı. Yılanların kimi uğurlu, kimi uğursuz sayılır. Genellikle angona adı verilen ev yılanı uğursuz sayılmaz. Evlerde, duvar deliklerinde görüldüğü zaman ona kimse dokunmaz. Evin koruyucusu sayılır. Öyle ki bu yılan öteki yılanları (ondan biraz daha büyük olanları) yutar.[612]

> "Lakin o nihayetsiz ormanların korkunç karanlıklarındaki siba-ı müthişe, yırtıcı canavarlar, kaplanlar, kurtlar, yılanlar insanı, bu zayıf ve eti leziz mahluku kendileri için en mümtaz bir gıda ittihaz etmişlerdi." (BK/1/126).

#### 3.19.3.2.2.62. Yunus Balığı

İstanbul denildiği zaman Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde klasikleşmiş manzaraları görmek mümkündür. İstanbul'u vapurlarla ve denizle anlattığı; Boğaz temaşası sırasında vapurların etrafında suya bata çıka ilerleyen yunus sürüsüne **Bir Temiz Havlu Uğruna** adlı hikâyesinde yer verir:

> "Hazin hazin gülümseyen kumral çocukluk arkadaşım canlı tahtelbahirler gibi bata çıka vapurla yarış yapmaya çalışan yunus balıklarını göstererek: – Bütün Boğaz'ın keyfi, eğlencesi, mehtabı bunlara kaldı. dedi." (BTHU/4/290).

### 3.19.3.3. Yer Adları

### 3.19.3.3.1. Ülke Adları

#### 3.19.3.3.1.1. Almanya

> "Şaşma yavrum burası Almanya'dır, dedi, burada yaşamak sanatı bilinir. Sen de biraz kal. Görürsün." (FSK/2/270).
> "Tıpkı Almanya'daki intizam, Almanya'daki istirahat içinde yaşayacaksın." (FSK/2/271).

---

[612] İsmet Zeki Eyüboğlu, **age.**, C. 1**,** s. 78.

#### 3.19.3.3.1.2. Amerika

Siyasi karışıklıkların hüküm sürdüğü, işkence ile ölümlerin her tarafa yayıldığı; genç, yaşlı, kadın, çocuk demeden amansız kırımların yaşandığı ihtilal komitesi eliyle ölümler ülkesine dönen Makedonya'nın anlatıldığı **Bomba** adlı hikâyede Amerika rüya memleket olarak tasvir edilir. Müreffeh Batı algısında Amerika'nın da boy göstermeye başlaması hatta artık hayallere girmesi bu hikâye aracılığıyla gözler önüne serilir:

> "– Göreceksin ki o zaman, insanlık ne tatlıymış! Güzel ve asayişli şehirler... Tiyatrolar! Geniş ve aydınlık sokaklar, cennet gibi köyler! Birbirine ihtiram etmesini bilen adamlar... Hiçbir sefalete müsaade etmeyen büyük şefkat müesseseleri... Hastahaneler, sanatoryumlar... Mektepler, darülfununlar... Hâsılı cennet! Mümkün değil bunları tahayyül edemezsin." (Bom./1/215).
> "– Amerika'ya.
> – Amerika'ya mı?
> – Evet, Amerika'ya, Magdacığım. İşte iki aydır hazırlanıyorum. Sana haber vermedim... Sekiz yüz liramız var. Sekiz yüz lira ile Amerika'da bir insan çalışırsa çok mesut olur." (Bom./1/214).

#### 3.19.3.3.1.3. Arabistan

> "Arabistan'a ve Acemistan'a git, oralarda bütün bütüne başka." (AD/1/271).
> "Sonra bunlar yetmiyormuş gibi bir de Arabistan!" (YE2/3/310).

#### 3.19.3.3.1.4. Bulgaristan

> "Bilmem eski bir derebeyinin torunu olduğum için mi, Bulgaristan'da gezerken hep kendimi öz babamın çiftliğinde sanırım. Yeşil sazlı arklar, sık gül bahçeleri, alçak tarla çitleri, geniş taraçalı abus evler, arpa ambarlarını andıran üslupsuz kiliseler, başları düşük zayıf semerli beygirler, mütefekkir eşekler, semiz beyaz kazlar, hatta çamurlu pis domuzlar bile ruhuma aşinadır." (TBZ/3/72).

#### 3.19.3.3.1.5. Cezayir

"Sudan, Fas, Cezayir, Tunus ve nihayet Trablus ve Bingazi de alınıyordu." (P/1/293).

#### 3.19.3.3.1.6. Çin

"İlim, Çin'de bile olsa gidip bulunuz, isteyiniz, öğreniniz değil mi?" (BB/4/202).
"Hâlbuki biz yaz tatilini kabul edersek zımnen Çin'e gitmek imkânını da kaldıracağız." (BB/4/203).

#### 3.19.3.3.1.7. Ermenistan

"Ermenistan'da hiç olmazsa Rus himayesinde bir muhtariyet yapmak... Kürtlerle şehirlerde oturan Türkleri bir asır içinde Ermenileştirerek eski Ermeni imparatorluğunun temelini atmak..." (AK/3/119).

#### 3.19.3.3.1.8. Etiyopya (Habeşistan)

Avrupa ülkelerinin sömürüsünün en açık dille anlatıldığı hikâyelerden biri olan **Primo Türk Çocuğu'**nda Afrika'nın büyüklü küçüklü pek çok Avrupa ülkesi arasında taksim edildiğine; Avrupalıların buraya medeniyet götürme vaatlerinin nasıl kan ve gözyaşına değinen Ömer Seyfettin, o zamanlar Etiyopya'nın sömürü ülkelerinden biri olmadığına değinir:

"İşte Afrika taksim olunmuştu. Bu, o kadar aşikârdı ki... Koca kıtada ancak Habeş ve Liberya gibi bir iki yerli ve müstakil hükûmetçeğiz kalmıştı." (PTÇ1/1/235).

#### 3.19.3.3.1.9. Fas

"Son fethettikleri yerle, zavallı Fas'la Avrupa'daki kendi vatanlarının yirmi mislinden ziyade bir araziye sahip olmuş bulunuyorlardı." (PTÇ1/234).

#### 3.19.3.3.1.10. Fransa

“İspanya’da Ferrer’in kafasını delen kurşunlar, Fransa’da patlayabilse ihtimal orada ihtiyar ve bunak kadınlardan ve papazlardan başka kimse kalmaz.” (AD/1/270).

#### 3.19.3.3.1.11. Hindistan

“Hindistan’da başka, Liverpool’da başka, Buhara’da başka, Türkiye’de başka.” (AD/1/271).
“– Hindistan’a mahsus bir nevi cins.” (Kıs/4/243).

#### 3.19.3.3.1.12. İngiltere

“–Evet, dedim, on yedinci asrın nihayetine doğru İngiltere’de tenha bir bahçenin sessiz bir köşesinde münferit bir elma ağacı vardı.” (E/1/106).
“Asıl İngiltere’ye gelince Meşrutiyet sayesinde İngiltere, Hindistan’ın, Mısır’ın, daha birçok yerlerin efendisi olmuş, dünyanın en yüksek “asalet” mevkiini almıştı.” (Az./4/171).

#### 3.19.3.3.1.13. İran

“Rusya Türk yurdunu akla gelmez gaddarlıklarla çiğniyor; İngiltere ile, üç bin senedir yaşayan kadim bir milleti, viran olan İran’ı haritadan silmek, yeryüzünden kaldırmak için ittifak ediyorlardı.” (PTÇ1/1/236).

#### 3.19.3.3.1.14. İskoçya, İrlanda, Britanya

“İskoçya, İrlanda, Britanya hâsılı bütün İngiltere birkaç bin lordun malikânesi demekti.” (Az./4/171).

#### 3.19.3.3.1.15. İspanya

“Mösyö Vitalis gençliğinden beri İspanya’da kurduğu şatoların temellerini birden kazılmış gördü.” (PTÇ1/1/240).

#### 3.19.3.3.1.16. İsviçre

“İsviçre’de bilmem ne muharriri imiş.” (KH/1/331).

#### 3.19.3.3.1.17. İtalya

Avrupa'nın doymayan sömürge bulma telaşının bir diğer devleti olarak İtalya'dan **Primo Türk Çocuğu** adlı hikâyede şöyle bahseder:

> "İtalya'ya da müstemlekesi dar gelmişti... Şimdi beklenilmeyen, ümit ve tahayyül olunmayan bir dakikada Trablus'a saldırıyor, elli senedir süren "Afrika'yı Latinleştirmek" faciasının son perdesini açıyor... Yahut kapıyordu! Bu nasıl insaniyet idi? Bu insaniyetin vahşilikten, barbarlıktan, yamyamlıktan ne farkı vardı!.." (PTÇ1/1/235).

#### 3.19.3.3.1.18. Japonya

> "İşte Japonya... Filhakika bugün bizzat bizden geridedir, fakat daha otuz kırk sene evvel, ani denilebilecek bir sürat-i berkıyye ile o da ihtiyar garbın semerat-ı mesaisini aldı, kendine mal etti. Biz daha heyet-i düveliyeden addedilemeyecek kadar bir lakaydî-i muhakkire maruz iken, o mevcudiyet- i milliyesini ispat etti." (İM/1/102).

#### 3.19.3.3.1.19. Liberya

> "Afrika'da zenci Liberya hükûmetinin kanunları olduğunu söyledi." (KH/1/337-38).

#### 3.19.3.3.1.20. Karadağ

> "Ve anladı ki Karadağ ile muharebe başlamış." (PTÇ2/1/375).

#### 3.19.3.3.1.21. Macaristan

> "Sultan Süleyman'ın Macaristan'a kral nasbettiği Yanoş'u vurmak için bir gün gizlice "Buda"ya girerken yakalandı." (TT/2/254).

#### 3.19.3.3.1.22. Makedonya

"Hele burada, bu pis ve vahşi yerde, bu zalim Makedonya'da rahatla çalışmak mümkün değil. Ah bu kanlı Makedonya!.." (Bom./1/213).

İhtilal komitesi eliyle büyük kırım ve zulümlerin yapıldığı Makedonya, **Bomba** adlı hikâyede can emniyetleri bulunmayan vatandaşları tarafından bir yamyam memleketi olarak tasvir edilir:

"Ansızın Makedonya'yı, bu yamyamlar memleketini hatırlayacağız. Gözümüzün önüne pis ve dar sokaklar, sefil ve üryan adamlar... Kanlarla lekelenmiş nihayetsiz karlar, kara, müstekreh ve keskin baltalar, sonra siyah, müthiş Balkanlar Pirim... gelecek! Tüylerimiz ürperecek... Bu pis ve müthiş Makedonya'nın kâbuslarını buselerimle senin gözlerinden sileceğim." (Bom./1/216).

#### 3.19.3.3.1.23. Malta

"Otuz yaşında dinç, levent, kuvvetli bir kahramanken Malta korsanlarının eline düşmüştü." (For./3/223).

#### 3.19.3.3.1.24. Mısır

"Avrupa'nın büyük sermayeleri hep koşacak, her taraf şimendiferler yapılacak, buraları Mısır gibi ticaret ve zenginlik memleketi olacak..." (PTÇ1/1/249).

Ömer Seyfettin, **Piç** adlı hikâyesinde Osmanlı'nın artık bir parçası olmayan bu ülkeyi sevmeyişinden ve Müslüman kimliğini kaybedişinden bahseder:

"Ah Mısır... Bazı Türkler oraya eğlenmeye, hava tebdiline giderler! Bilmem o hayata, o manzaraya nasıl tahammül ederler?.. Ben, ben mümkün değil bir hafta oturamam. Geniş ve otomobil dolu caddeler, heykelli meydanlar, içine girilmez bir kuvvet ve para kalesi gibi yükselen büyük bankalar, büyük tiyatrolar, peri saraylarını andıran süslü ve billur gazinolar... Hep, hep bu yabancı müesseseler bende ağır bir kâbus husule getirir." (P/1/292).

“Hâlbuki Nil nehrinin getirdiği kumlarla, çamurlarla İskenderiye sahillerinin gittikçe denize doğru genişlediğini maarif bütün mektep çocuklarına öğretiyordu.” (HLBK/4/60).

“Bingazi’deki muharebeye karışmak için beraber yola çıktığım arkadaş Kahire’de hastalanmıştı.” (P/1/293).

#### 3.19.3.3.1.25. Monako

“– Doğru Monaco’ya gidelim azizim, dedi, şimdi tam mevsimi! Mademki Avrupa’yı ilk defa göreceksiniz, nafile payitahtlarda yorulmayınız. Monaco’da tüm Avrupa vardır. Hem öyle eğlenirsiniz ki...

Reddedemedim. Ah romanlar! On yaşımdan beri kilometrelerle, hektometrelerle okuduğum o uzun, o bitmez tükenmez, nihayetsiz romanlar! Monaco’yu, gazinosunu, prensinin sarayını, sokaklarını, meydanını, abidelerini, hatta belediye dairesindeki daima boş duran küçük hapishanesini, müntehirler[613] mezarlığını, mini mini orducuğunun teşkilatını, hatta, evet, kanun-ı esasisini bile biliyordum. Tuhaf bir merakla **Matin** gazetesinden kesmiş, kitaplarımın arasında saklamıştım. Şimdi bu küçük devletçiği görmek... Hayalleri, hatıramda capcanlı duran yerlerin hakikati içinde gezmek... Ne saadetti.” (Muh./2/305).

“İşte bu kadın, kumar, içki, rahat, zevk, eğlence cennetinde iki günden ziyade yaşayamıyordum.

Her sen bu arada iki ay yaşayabilmek... Acaba dünyada bundan daha büyük saadet tasavvur olunabilir miydi?” (Muh./2/306).

#### 3.19.3.3.1.26. Rusya

[613] **Müntehir**: Kendini öldüren, intihar eden, **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c12c003751bc3.38692319, (04.08.2018).

"Rusya Türk yurdunu akla gelmez gaddarlıklarla çiğniyor; İngiltere ile, üç bin senedir yaşayan kadim bir milleti, viran olan İran'ı haritadan silmek, yeryüzünden kaldırmak için ittifak ediyorlardı." (PTÇ1/1/236).

#### 3.19.3.3.1.27. Sırbistan

"Sonbaharda Sırbistan'a geçerler, at, katır, eşek alır." (Ç/2/197).

#### 3.19.3.3.1.28. Sudan

"Paris'te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan'da çöllerde, kumdan hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağı yazıyordu." (BVK/1/183).

#### 3.19.3.3.1.29. Transval

"Umumi sulhtan çok bahsedildiği zaman, Meşrutiyet'e, hatta cumhuriyete malik en muntazam idareli, küçük fakat gayet namuslu hükûmetçeğizin üzerine aç ve kudurmuş bir hayvan gibi atılmış, onu çatır çatır paralayarak yutmuştu. Zavallı Transval'ın yalnız bir günahı vardı: Zenginliği, altın madenlerinin bol bulunması..." (PTÇ1/1/235).

#### 3.19.3.3.1.30. Tunus

"Sudan, Fas, Cezayir, Tunus ve nihayet Trablus ve Bingazi de alınıyordu." (P/1/293).

#### 3.19.3.3.1.31. Türkiye (Osmanlı Devleti)

Ömer Seyfettin hikâyelerinin Osmanlı Devleti karşılığı olarak Türkiye ifadesine yer vermiştir. Osmanlıcılık akımının peşine düşen samimi halkın aslında niyetlerinin gerçekle uyum içerisinde olmadığını savunur. Diğer taraftan Osmanlıcılık söylemleri ışığında kendi milletlerinin menfaati ve bağımsızlığı için çalışanların da ne denli başarılı oluşlarına şahitlik eder. Bu sebeple yazar hikâyelerinde Osmanlı Devleti ifadesini kullanmak yerine Türkiye'yi kullanmayı tercih etmiştir.

"Çünkü buna en müsait zemin Türkiye idi. Türkiye'de Avrupalıların hâlâ var zannettikleri Türkler o kadar eski milliyetlerinden, lisanlarından ayrılmışlardı ki Turan'dan gelen bir Türk asla onlara "Kan kardeşim!" diye bakamazdı." (KH/1/337).

"Türkiye'deki Rumla, Atina'daki, Girit'teki, buradaki bir Rum'un arasında ne lisanca ne ananatça ne maarifçe ne dince ne mefkûrece hiçbir fark yoktur." (AK/3/153).

"İşte Allah'ımızın Türkiye'deki ezeli ve karşı gelinmez kanunu, yani içtimai vicdan, aşkı bütün kuvvetiyle bize yasak ediyor." (AD/1/271).

"Madam Sadriştayn, işte otuz seneye yakın kocası Türk olduğu, Türkiye'de yaşadığı hâlde oturduğu memleketin hiçbir şeysini bilmiyordu." (FSO/2/318).

#### 3.19.3.3.1.32. Yemen

"Yemen'e, Fizan'a, Makedonya'ya hep Türkler, yani Anadolu çocukları gider. Hatta Yemen'e 'Türk Mezarı' derler. Şimdiye kadar hastalıkla, harple bir milyondan ziyade Anadolulu Türk'ün Yemen'de öldüğünü rivayet ederler." (AK/3/126).

#### 3.19.3.3.1.33. Yunanistan

Ömer Seyfettin'in Yunanistan'ın nasıl doğduğu, Yunan sevdalısı Türklerin düştükleri gülünç durumu ile beraber yaşadıkları ikilemi ve Yunan şehirlerini hikâyelerinde sıklıkla kullanmıştır:

"Hemen bir asır evvel Avrupalılar aleyhimize kalkışmışlar, Navarin'de donanmamızı yakarak Yunanistan'ı icat etmişlerdi." (PTÇ1/1/236).

"– Oturaktan Bitilis'in, Minasidika'nın, Kriton'un mest ve tahrik edici, bayıltıcı kokularıyla, aşk ve lezzet kirleriyle dolu saf ve kasvetli bir küvete... dedi.

Mahmut, şimdiye kadar asla düşünmediği bu Yunan seyahatini birden kurmaya başladı. Homer'i okuyan ve ezberleyen, Yunanîliğe tapan bir şairin mukaddes Akropol haccını ihmal etmesi reva mıydı? Hem niçin şimdiye kadar o renk ve ziya memleketine gitmemişti." (BD/1/401).

“Babası Atina’da bakkalmış.” (Kıs/4/245).

“Türkiye’deki Rumla, Atina’daki, Girit’teki, buradaki bir Rum’un arasında ne lisanca ne ananatça, ne maarifçe, ne dince, ne mefkûrece hiçbir fark yoktur.” (AK/3/153).

“Pire’ye uğradığımız zaman, bu güzel maymunu satmak istedim.” (Kıs/4/243).

“Prevezeden, Yanya’dan geçtim.” (Kıs/4/243-44).

#### 3.19.3.3.1.34. Diğer Ülkeler

“İddiası bütün Araplardan büyük bir imparatorluk teşkil, Afrika ile beraber Asya’yı, Çin, Hindistan, Türkistan, Malezya, Türkiye dâhil olduğu hâlde tamamen Araplaştırarak tekrar Cebelüttarık’ı geçmek, İspanya’yı, Fransa’yı, Almanya’yı, Avusturya’yı, İtalya’yı, hâsılı bütün Avrupa’yı ezerek İngiltere ile Amerika’yı zapt, cihanı baştan başa istila etmekti.” (Az./4/183-84).

“Diğeri İstanbul, Marsilya, Cebelüttarık, Liberya, Ümitburnu, Madagaskar, Zengibar, Avustralya, Filipin, Formoza, Şanghay yolu...” (BB/4/202).

“Cezayir, Tunus, Sahra-yı Kebir, Senegambi, Madagaskar ve ilh..” (PTÇ1/1/234).

“Almanya, İspanya, hatta Portekiz ve Belçika’nın da cesim müstemlekeleri vardı.” (PTÇ1/1/235).

“Navarin’de donanmamızı yakarak Yunanistan’ı icat etmişlerdi. Romanya, Sırbistan, Karadağ, Bulgaristan, Şarkî Rumeli; Cezayir, Tunus, Kıbrıs, Mısır, Sudan yağmaları birbirlerini takip etmiş.” (PTÇ1/1/236).

“Bosna-Hersek zorla alındı. Meseleler yine bakiydi: Makedonya meselesi, Arnavutluk meselesi, Girit meselesi, Boğazlar meselesi, Şarkî Anadolu meselesi, Mezopotamya meselesi, Irak meselesi, Suriye’nin istiklali meselesi, Arabistan meselesi ve ilh...” (PTÇ1/1/236).

“Hindistan’da başka, Liverpool’da başka, Buhara’da başka, Türkiye’de başka... Arabistan’a ve Acemistan’a git, oralarda bütün bütün başka.” (AD/1/271).

“Rusya’daki Türkler, Bosna Hersek, Rumeli, Hive, Buhara, Acemistan, Türkistan, Afganistan, Belucistan, Hindistan, Mısır, Trablus, Sudan, Tunus,

Cezayir, Fas, Sahra-yı Kebir, Zengibar, Cava, Somali, Sumatra... Daha sayayım mı? Hâsılı bütün İslamlık bugün inkişaf etmiş, kuvvetlenmiş, ilerlemiş Hıristiyan milletlerinin boyunduruğu altında." (M/1/318).

"Bosna, Eflak, Karaman, Belgrat, Transilvalya, Hırvatistan, Venedik seferleri birbirini takip ediyor; Modon, Koron, Zonkiyo, Santamavro fetholunuyordu." (PİK/2/185).

"Az lakırtı söyler, sık ve siyah kaşlarının altında asla kırpmadığı iri, parlak, sabit ve siyah gözlerini hep önüne diker, sanki hep önündeki Tuna'dan Korent'e, Boğaziçi'nden Drac'a kadar yeşil Bulgar rengine boyanmış hayalî bir bir haritada tetkik ederdi." (BY/2/11).

"Kâşgar'dan, Buhara'dan, Fergana'dan, Hîve'den, Altay şehirlerinden, her yerden..." (FSO/2/324).

"Ta Nevrekop'a kadar indi. Dimetoka'nın methiyle kulakları dolmuştu." (Kül./2/341).

#### 3.19.3.3.2. Şehir ve Semt Adları

##### 3.19.3.3.2.1. Ahrar

"– Siz de Ahrar'dan mısınız? dedi. Ben ve Âkil "Evet, evet..." diye gülüştük." (İH/1/200).

##### 3.19.3.3.2.2. Atina

"Yunanlılar da kalanların hepsini esir gibi tutup Atina'ya göndermiş." (PTÇ2/1/382).

##### 3.19.3.3.2.3. Aynaroz

"Aynaroz açıklarını geçtik." (BK/1/122).

##### 3.19.3.3.2.4. Bağdat

"Bağdat kaç sene evvel Mithat Paşa'nın heykelini dikmeye kalkmış, fakat muvaffak olamamıştı." (Hey/4/403).

#### 3.19.3.3.2.5. Balıkesir

##### 3.19.3.3.2.5.1. Bandırma

“Baktırmak için Mıstık’ı Bandırma’ya götürdüler.” (Ant/1/265).

##### 3.19.3.3.2.5.2. Edremit

“Bütün ümidi memleketine, Edremit’e kavuşmaktı.” (For./3/223).

##### 3.19.3.3.2.5.3. Gönen

“Ben Gönen’de doğdum.” (Ant/1/259).

#### 3.19.3.3.2.6. Bayburt, Erzincan

“Şehzade Yavuz, babası gibi sabredememiş, Tebriz hududunu geçmiş, Bayburt’a, Erzincan’a kadar her tarafı talan etmiş, hatta şahın kardeşi İbrahim’i esir almıştı.” (PİK/2/186).

#### 3.19.3.3.2.7. Belgrat, Şabaç

“Belgrat-Şabaç yolu çökmüştü.”(Fer./2/97).

#### 3.19.3.3.2.8. Beyrut

“Artık ben hiçbir şeyi soramıyordum, o anlatıyordu; mektepten çıktıktan sonra Beyrut’a gitmiş, ondan sonra buraya gelmiş, bazı hususi mekteplere resim dersi verdiği gibi hususi dersler de veriyormuş.” (S/1/70).

#### 3.19.3.3.2.9. Bingazi

“– Nereye?
– Bingazi’ye.” (P/1/296).

#### 3.19.3.3.2.10. Bosna, Eflak

“Bosna, Eflak, Karaman, Belgrat, Transilvalya, Hırvatistan, Venedik seferleri birbirini takip ediyor; Modon, Koron, Zonkiyo, Santamavro fetholunuyordu.” (PİK/2/185).

#### 3.19.3.3.2.11. Buhara, Semerkan, Hîve

“Yaşaran gözlerinin önüne, erkeksiz, aç Anadolu köyleri, ıssız ovalar, viran tekkeler, yıkık kervansaraylı Turan yolları, uzak Buhara, Semerkant, Hîve mezarlıklarının müphem hayali geldi.” (MBD/2/412).

#### 3.19.3.3.2.12. Bursa

“Birden Bursa’daki çocukluğunun geçtiği baba evini hatırladı; sofrada rahat ve beyaz örtülü divanlar vardı.” (PTÇ1/1/245).

#### 3.19.3.3.2.13. Çanakkale

“Tuhaf bir tesadüf Çanakkale’de, Kafkas cephesinde, Bağdat’ta, Suriye’de, Makedonya’da beni onunla karşı karşıya getirdi.” ( KY/2/128).

#### 3.19.3.3.2.14. Demirhisar, Cumayıbâlâ

“O akşam Demirhisar’dan Cumayıbâlâ’ya geç ve yorgun gelmiştik.” (HB/1/305).

#### 3.19.3.3.2.15. Edirne

“Edirne’den sık sık gelip giden oluyordu.” (Deve/3/193).

#### 3.19.3.3.2.16. Erzurum

“Bu türbede yatan ölü Erzurum kumandanı İskender Paşa idi.” (Tes./2/175).

#### 3.19.3.3.2.17. Girit

“Girit için manasız ve tehlikeli ısrarlarla büyük devletleri ve Yunanistan’ı üzmeyecek.” (PTÇ1/1/248).

#### 3.19.3.3.2.18. Goça

"İki senedir Goça taraflarını alan, talan eden on altı bin kişilik Türk ordusundan şimdi bu kalede yadigâr gibi yüz elli asker kalmıştı." (V/2/146).

#### 3.19.3.3.2.19. Halep

"Ankara, Halep vilayetlerinin livalarından, kazalarından, nahiyelerinden telgraflar yağmıştı." (AK/3/154).

#### 3.19.3.3.2.20. Hicaz

"– O sene Hicaz'da dehşetli bir kolera vardı." (İ/4/166).

#### 3.19.3.3.2.21. İstanbul

Dünyanın en güzel doğa ve tarih kenti, 119 imparatorun (Roma: 7, Bizans: 82, Osmanlı: 30) hükmettiği imparatorlar kenti, Son Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının başkenti, Asya kıtasını Avrupa'ya birleştiren köprü, hilâfetin son merkezi, Türkiye'nin en büyük kenti, Türk edebiyatının en çok adı geçen efsanevi kenti olan İstanbul'un 27 asır süren çok eski bir tarihi vardır. [614]

Ömer Seyfettin her ne kadar askerliği sebebiyle bir yere bağlı kalamamış ve onlarca şehir, ülke dolaşmışsa da İstanbul onun için her zaman özel bir yere sahip kıymetli bir şehir olarak var olmuştur. Hikâyelerinden yola çıkarak Ömer Seyfettin'in İstanbul'un neredeyse her karışı hakkında bilgi sahibi olduğu anlaşılır. İstanbul'un birbirinden değişik atmosferi hikâyelerde tüm gerçekliğiyle yer almıştır. Şehrin sokakları, mahalle hayatı, sosyal yaşamından kesitler, esnafları, ticari hayatı, meskenleri, tarihî yapıları, eğlence hayatının merkezine konumlanmış yerler ve İstanbulluluğun da dahil olduğu şehre ait birbirinden değişik unsurlar hikâyelerde yer

---

[614] M. Orhan Bayrak, **Resimli İstanbul Tarihi,** İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2003, s. 7.

alır. Yazar, şehri çok iyi bildiğini hikâyelere konu ettiği ayrıntılar vasıtasıyla ispatlamıştır.

İstanbul'un kültür ve sanat yaşamı hikâyelere konu olan başlıklar arasındadır. Yazar İstanbul'un kültür çevrelerinin yaşam sürdüğü semtlerden, kültürel yapılardan hikâyelerde bahseder. Özellikle Efruz Bey'in öncülük yaptığı hikâyeler İstanbul'un kültürel hayatı hakkında bilgi verir.

Azınlıklar yazarın sıklıkla değindiği konulardan bir diğeridir. İstanbul'da yaşayan azınlıkların müreffeh hâlleri ve İstanbul'un en nezih semtlerinde sürdürdükleri rahat yaşamları hikâyelere konu edinir. **Şîmeler**, **Ashab-ı Kehfimiz, Hürriyete Layık Bir Kahraman** ve **Asilzadeler** adlı hikâyeler, İstanbul'da ikamet eden azınlıklar ve onların yaşamları, kültürleri, aile ilişkileri, statüleri, okudukları ve haber aldıkları yayın organları, mimarî zevkleri ve inançlarını yaşama biçimleri İstanbul özelinde ele alınır.

İstanbul, zamanın basın ve yayın merkezlerinden biridir. Hikâyeler İstanbul'un iletişim olanakları ve yayıncılığı hakkında çeşitli belgiler de içermektedir. **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** ve **Makul Bir Dönüş** bu hikâyeler arasında sayılabilir.

Mahalle hayatı Ömer Seyfettin'in önem verdiği hususlardan biri olarak hikâyelerinde değindiği önemli başlıklardandır. İstanbul halkının mahalle hayatı, geleneklerine sıkı sıkıya tutunuşları, eğlence anlayışları, kabulleri ve kadın erkek ilişkileri gibi onlarca başlık yine İstanbul manzarası içinde **Tos, Bahar ve Kelebekler, Dama Taşları, Makul Bir Dönüş, Zeytin Ekmek, Keramet, Korkunç Bir Ceza, Acaba Ne İdi?, Türkçe Reçete, Kesik Bıyık, Harem, Yemin** ve **Nezle** gibi hikâyelerde çeşitli yönleriyle işlenmiştir.

İstanbul'u İstanbul yapan yaşanmışlıkları, tarihî yapıları, yüzyıllar süren serüveni ve elbette denizidir. İstanbul'un bir şehir olarak görüntüsü de hikâyelerde vardır. İstanbul zaman zaman denizi olan ve denizi merkeze alarak gelişmiş bir şehir olarak hikâyelerde yer alır. Ulaşım elbette İstanbul için vazgeçilmezdir; vapur yolculukları ve tramvay ile İstanbul'un kent kimliğini öne çıkarılır.

Yazar, İstanbul'u çok sevmektedir. İstanbul'da nasıl yaşanacağını nerelerde eğlenip nerelerde gezileceğini, nerelerde en iyi yemeklerin yenilip nerelerden alışveriş yapılacağını, hangi semtlerinin ne ile anıldığını bilmektedir.

> "Bu kocaman, harap İstanbul'un içinde yaşayan hangi sanatkâr "güzelliğin" matemini duymaz? Tabiatın eli sanki dünyanın her tarafından bedii levhaları, hoş manzaraları toplamış, bir harika müzesi yapmak istiyormuş gibi, buraya yığmıştır! Boğaziçi'nin korulukları, körfezi, Moda'nın koyu, güneş batarken Fener'in yürüttüğü o sakin, o derin gölgeler, Göksu'nun hüzünlü akisleri, sabahleyin Ada çamlıklarında parlayan billurdan çiy incileri, Marmara'nın gökten daha saf nihayetsizliği, bu nihayetsizliğe vücutsuz beyaz dağlar şeklinde inerken hudutları yükselen şeffaf sisler..." (Hey/4/401-02).
>
> "Fakat sevgili, sefalı İstanbul'dan üç ay ayrılık... Beş sene vardır ki İstanbul'da dışarı çıkmamışım. Doğma büyüme vatanımmış gibi ısınmışım." (Kıs/4/241).

Aşağıda Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde geçen ilçeler ve sıklıkla adı zikredilen semtler yer almaktadır:

#### 3.19.3.3.2.21.1. Acıbadem

> "Kışın yalnız başına oturduğu Acıbadem'deki evinden hiç dışarı çıkmaz, odasında bir aşağı bir yukarı dolaşır, gümüş bir taç gibi parlayan ak saçlarıyla pek asil, pek nezih görünen başının içindeki o hiç anlaşılmaz fırtınanın gürültülerini dinlerdi." (ÇS/2/90).

#### 3.19.3.3.2.21.2. Adalar

Bizans döneminde adı Bemonisia idi. Bizans tarihinde imparator, imparatoriçe ve prenslerin sürgün yeri olması nedeniyle "Prens Adaları", manastırların çok olması nedeniyle "Papaz Adaları" toprağının kırmızıya yakın koyu sarı renkte olması nedeniyle "Kızıl Adalar" gibi adlar Türkler tarafından verilmiştir. Adaları 1453 yılında Kaptanı Derya Baltaoğlu Süleyman donanması ile fethederek Osmanlı topraklarına

katmıştır. 1830'dan itibaren Adalar'a başlayan vapur seferleri ile İstanbul'a ulaşım kolaylaşmıştır.[615]

> "Büyükada'da sürdürdüğü şahane hayat tıpkı mübalağalı bir peri masalına benziyordu." (ANİ/3/199).
> "Bir sabah erkenden vapura binmiş, Kınalı Ada'ya geçmiş, yanına öteberi de almıştı." (AHM/4/287).
> "Efruz Bey'i Heybeliada'daki o "Panteon" kadar meşhur kiremitsiz çatılı köşkünde mutlaka bulacaktım." (İn/4/359).

#### 3.19.3.3.2.21.3. Beşiktaş

Beşiktaş İstanbul'un bir ilçesidir. İl topraklarının Avrupa bölümünde yer alır. Doğusundan İstanbul boğazı, kuzeyinden Sarıyer ilçesi, batısından Şişli ilçesi, güneyinden Beyoğlu ilçesi ile çevrelenmiştir. İlçenin tamamı kentsel alandır. İlçedeki sokak ve cadde sayısı 875'tir.[616]

> "Beşiktaş'ta bir İslam bahçıvanının kızı bir Rum'a kaçıyor." (AK/3/120).

#### 3.19.3.3.2.21.4. Beykoz

Bizans döneminde adı Ameae idi. İstanbul'un fethinden önce burada oturan bir Bizans beyinden ötürü Türkler "Beykos" (Bey köyü) adını vermişlerdir. Fatih Mehmet'in avlandığı, 4. Murat'ın cirit oynadığı, 3. Selim'in ok attığı Beykoz çayırı mesire yeri oldu. 1928 yılında ilçe oldu.[617]

> "Sütude'yi alamadığı için adadan kaçmış, Beykoz'un halî tepelerinde bir eve kapanmıştı." (ÇE/4/99).

#### 3.19.3.3.2.21.4.1. Kanlıca

---

[615] M. Orhan Bayrak, **age.**, s. 256.
[616] Ed. Nuri Akbayar, **Dünden Bugüne Beşiktaş,** İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 1.
[617] M. Orhan Bayrak, **age.**, s. 251.

Bizans döneminde adı Fiela idi. Bir zamanlar Kanglı adlı bir Türk aşiretinin burada oturması yüzünden bu adı almıştır. Bizans'tan sonra uzun bir süre boş kalmıştır. Eskiden beri sayfiye ve eğlence yeri olmuştur. Çok sayıda vezir yalısı vardı. Geceleri mehtap eğlenceleri tertip edilirdi. Mihrâbâd adlı mesire yeri çok meşhur olmuştu. Sütü ve yoğurdu hâlâ meşhurdur.[618]

"Küçükken Kanlıca 'da viran bir köşkte otururduk." (İDA/4/27).

#### 3.19.3.3.2.21.5. Beyoğlu

Galata'da ilk önce Cenevizliler yerleşti. 2. Bayezit döneminde imar edildi. 18. yüzyılda gelişti. Adı da Pera olarak uzun yıllar kullanıldı. Sonunda burada yaşarken Müslüman olmuş Trabzon Rum prensi Aleksis'ten adını Beyoğlu olarak aldı. 1923'te ilçe oldu.[619]

Beyoğlu ilçesi günümüzde, 45 mahalleden ve yaklaşık 225 bin yerleşik nüfustan oluşan bir yerleşim yeridir. İş, eğlence ve kültür merkezi olması nedeniyle bu ilçe sınırları içerisindeki gündüz ve gece nüfusu birkaç milyonu bulmaktadır. Kılık, kıyafet ve yaşam tarzı ve binalar açısından bütün halinde Türkiye ölçeğinden farklı bir yaşam ve görüntünün asıl yoğunluk kazandığı yer, kuşkusuz, Beyoğlu olmuştur. 1860-1864 arasında Aşıklar ve Ayazpaşa mezarlıkları kaldırılmış, Galata surları yıktırılmış, yeni caddeler ve sokaklar açtırılmış; yangınların önlenebilmesi için ahşap bina yapımı yasaklanmıştır. 1873'de Galatasaray'ı Beyoğlu'na bağlayan Tünel açılıp hizmete girmiştir. 1913'te ise Beyoğlu-Şişli arasında elektrikli tramvaylar hizmete girmiştir. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçildiğinde de Beyoğlu'nun yerleşme alanı Teşvikiye ve Maçka'dan Beşiktaş'a, Şişli ötelerine, Haliç ve Boğaziçi yamaçlarına uzandı. Bu gelişme sırasında konutlar yavaş yavaş iş yerlerine dönüştü. Önceleri adı Cadde-i Kebir iken Cumhuriyetten sonra İstiklal Caddesi denilen ana yol boyunca mağazalar, bankalar, kahvehaneler, tiyatrolar, sinemalar, pastaneler ve eğlence yerleri açıldı.

---

[618] **Age.,** s. 252.
[619] **Age.,** s. 255-256.

Günümüzde de büyük otellerin, tiyatroların, sinemaların, okulların, konsoloslukların, yabancı kültür merkezlerinin, sanat galerilerinin bulunduğu Beyoğlu, İstanbul'un en canlı ve gözde semtlerinden biridir.[620]

"Beyoğlu'nun dar, soğuk ve levanten bir salonu." (Pİ/1/185).

"Tani Beyoğlu tarafı asla Türk değildir. Orada yabancılar kendi muhitlerini, kendi âdetlerini yaşarlar." (AD/1/272).

#### 3.19.3.3.2.21.5.1. Ayaspaşa

Taksim Meydanı'ndan, doğuda Dolmabahçe, güneydoğuda Kabataş'a doğru inen dik yamaçlar üzerinde, İnönü Caddesi ile Kabataş arasındaki yörede kuruludur. Beyoğlu ilçesine bağlı bir semttir. Gümüşsuyu Mahallesi olarak da bilinir. Sem adını 1. Süleyman'ın (Kanuni) sadrazamlarından Ayas Paşa'dan alır.[621]

"Ayaspaşa'nın en güzel apartmanındaki şu daireyi tuttum." (İDA/4/29-30).

#### 3.19.3.3.2.21.5.2. Galata

Bugünkü İstanbul'un asıl şehirden başka önemli bir parçası da Galata'dır. Bizans devrinde, ondan büsbütün ayrı bir varlık olan Galata bazı tarihçilere göre, Rumca süt demek olan "gala"dan gelir. Galata'da inek ahırları ve süthaneleri bulunması, oraya bu adın verilmesine sebep olmuş, bir kısım tarihçilere göre de Rumların Galat dedikleri Golvalar, akınları arasında geçerken buraya adlarını bırakmışlardır. Tanzimat'ın ilanına kadar Galata ve Beyoğlu'nun ancak Taksim'e kadar uzandığı bilinmekte ve Tanzimat'tan sonra yavaş yavaş ilerleyerek Şişli'ye kadar yayıldığı kabul olunmaktadır.[622]

"Galata'ya çıktım." (KH/1/341).

---

[620] "Beyoğlu Tarihçesi", http://www.beyoglu.bel.tr/rehber/detay/Tarihce/167/915/0, 04.08.2018.
[621] **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, "Ayaspaşa", C. 1, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 464-465.
[622] Mehmet Halit Bayrı, **İstanbul Folkloru,** 2. bs., İstanbul, A. Eser Yayınları, 1972, s.15.

"Galata memleketinde, İstanbul'da, Eyüp'te, Üsküdar'da namı söylenirdi." (DZ/2/295).

#### 3.19.3.3.2.21.5.3. Kabataş

Megaralıların kurban yeri olarak Bizans zamanında adı Ajantion idi. Fındıklı'nın iskelesiydi. Bu iskele eskiden dikilmiş bir anıtın kalıntılarını Mustafa Necip Çelebi'nin taştan oyması ile bu semtin adı Kabataş oldu. Bağlık ve bahçelik iken iki asır içinde mahalle hâlini aldı.[623]

"Aşağıları, Kandilli, Kabataş evlerinin damları, gümüş deniz, Üsküdar, Kuzguncuk, Çamlıca şen bir aydınlık içinde parlıyordu." (İDA/4/28).

#### 3.19.3.3.2.21.5.4. Kasımpaşa

"Kasımpaşa'nın sakin sokaklarına daldı." (AHM/4/285).

#### 3.19.3.3.2.21.5.5. Taksim

"Bindiğin araba Taksim'e doğru uçtu." (UK/4/295).

#### 3.19.3.3.2.21.5.6. Tokatlıyan

"Geçen gün Tokatlıyan'da Sermet bana genç bir Frenk takdim etti." (GM/4/18).

"Niçin ben zengin olamıyorum, ben de lastik tekerlekli arabalarla bütün Beyoğlu halkının nazar-ı gıptası önünde Grand Rue'yu geçemiyor, niçin her gece Tokatlıyan'da, Yani'de, o latif, müzeyyen masaların başında, o iştaha-âver yemeklere, o nefis şaraplara daima bîgâne kalıyorum?" (AS/1/88).

### 3.19.3.3.2.21.6. Çatalca

1371'de 1. Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına katılan yerleşme, o döneme kadar Matrai (Metris) adıyla bilinmekteydi. Osmanlıların Çatalburgaz adını

---

[623] M. Orhan Bayrak, **age.**, s. 248.

verdiği yerleşmede, Türk ve Rum nüfusun bir arada yaşaması, imar koşullarının yeniden düzenlenmesi gereğini yeniden ortaya çıkarmıştır.[624]

> "Bulgarlar Çatalca'ya dayanmışlar; İstanbul'a yahut İzmir'e giderlerse tekrar muharebeye gönderilmek ihtimali var." (PTÇ2/1/380).

#### 3.19.3.3.2.21.7. Eyüpsultan

Bizans döneminde bir av alanı idi. İstanbul'un alınmasından sonra 15. yüzyılda yapılan Eyüp Sultan Camisi ve türbesi sayesinde yerleşme başladı.[625] Haliç'in son kısmında, surların hemen dışında yer alan ilçe merkezi ve İstanbul'un en eski semtlerinden biri. Kuzeydoğudan Sarıyer, doğudan Kâğıthane ve Şişli, güneyden Fatih, Bayrampaşa, Esenler, batıdan Gaziosmanpaşa, kuzeybatıdan Çatalca ilçeleri ve kuzeyden de Karadeniz ile çevrilidir. İlçe toprakları Haliç kıyılarından kuzeybatıya doğru hafif dalgalı düzlükler halinde uzanır. XIX. yüzyıl başlarında burada bulunduğu bilinen ve biri İslâmbey, Düğmeciler. Kurukavak derelerinin birleşmesiyle oluşup Eyüp Camii yanından geçerek iskelenin iki tarafından, diğeri ise Eyüpsultan İskelesi ile Bahariye arasında Şah Sultan Tekkesi civarından Haliç'e dökülen iki büyük dere yoğun iskân dolayısıyla bugün ortadan kalkmıştır. Fetihten sonraki yerleşmelerle sur dışında teşekkül etmiş ilk kasaba olan Eyüp, bu iskânı yönlendiren Eyüp Sultan Külliyesi'nin inşasıyla birlikte Osmanlı hanedanı ve halk arasında halen devam eden büyük bir dinî-manevî önem kazanmıştır.[626]

> "Ben evlendikten sonra Eyüpsultan'a gittim." (Mİ/4/334).

##### 3.19.3.3.2.21.7.1. Alibeyköy

> "Konuştuklarımızı işitmeyerek Alibeyköyü'nün göründüğü tümseğe geldik." (TBG/4/250).

---

[624] M. Turgay Gökçen, "Çatalca", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 477.
[625] M. Orhan Bayrak, **age.**, s. 255.
[626] Tülay Artan, "Eyüp", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 12, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 1.

#### 3.19.3.3.2.21.8. Fatih

İstanbul'un en eski yerleşim birimlerinden biri olan Fatih'in kuzeyinde Eyüp ilçesi, kuzeydoğusunda Haliç, güneyde Marmara, batıda Zeytinburnu ve kuzeybatıda Bayrampaşa ilçelerine komşu olan Tarihi Yarımada, Suriçi dediğimiz bölgede yer alır. Fatih ilçesi 57 mahalleden oluşur. Tarihi Yarımada'nın tamamını kaplayan Fatih, adını 1453 yılında İstanbul'u fetheden Osmanlı hükümdarı Fatih Sultan Mehmet'ten almaktadır. 2. Mehmet Han'ın emriyle İstanbul'un dördüncü tepesine inşa edilen Fatih Camisi'nin etrafında gelişmeye başlayan Fatih, hızla klasik bir Osmanlı-Türk şehri hâlini almıştır.[627] Fatih, Ömer Seyfettin'in en çok bahsettiği semt adlarından biridir.

> "Biri karargâhını Şişli'ye, Nişantaşı'na; öteki Fatih'e, Aksaray'a kurmuş..." (MM/3/228).

##### 3.19.3.3.2.21.8.1. Aksaray

Reşat Ekrem Koçu, hazırladığı **İstanbul Ansiklopedisi**'nde Aksaray ile ilgili şu bilgileri vermiştir: Aksaray, yedi tepeli büyük şehrin derin ve en geniş vadisinde kurulmuştur. Tamamen kurumuş, yatağı bile kaybolmuş kadim Likus, Bayrampaşa deresi Aksaray'ın ortasından geçer ve Yenikapı'da Marmara'ya dökülürdü. Semtin bugünkü adı Fatih Sultan Mehmet'in sadrazamlarından İshak Paşa'nın Karaman seferine bağlanır. Karamanoğlu Kasım Bey'i mağlup ettikten sonra Aksaray'ı zapt eden İshak Paşa, padişahtan aldığı bir ferman üzerine bu kasaba halkından büyük bir kısmını İstanbul'a göndermiş ve bunların yerleştirildiği semte de memleketlerine nispetle Aksaray denilmişti.[628]

> "Tenha sokaklardan tramvay caddesine çıktı. Aksaray'da tramvaydan indi... Üsküdar vapuruna nefes nefese kendini attı." (DT/2/378).

---

[627] "**Bugünkü Fatih",** http://www.fatih.bel.tr/pageflip.aspx?mode=flip&GalleryID=2003#sayfa/1**,** 02.08.2018.
[628] Reşad Ekrem Koçu, "Aksaray", **age.**, C. 1, s.533-34.

#### 3.19.3.3.2.21.8.2. Balat

"Yahudiler Balat'tan ayrı bir alay yapmış koşuyorlar, hürriyet nümâyişine yetişmek istiyorlardı." (HLBK/4/63).
"Bu Balat'ta oturuyordu." (KH/1/338).

#### 3.19.3.3.2.21.8.3. Beyazıt

"Ona veda ettik, bir arabaya atladık. Beyazıt'a indik." (GM/4/1).

#### 3.19.3.3.2.21.8.4. Edirnekapı

İstanbul'un en işlek kapısının çevresinde oluşan bir semttir. 2. Theodosius zamanında inşa edilen kara surunun bu kapısından çıkan cadde Edirne'ye uzandığı için sur kapısı ve semt Edirnekapı (Hadrianopolis) ismiyle maruf olmuştu. Kuzeyinde Eğrikapı ve Ayvansaray, doğusunda Karagümrük, güneyinde Yenibahçe semtleri bulunan semt Bizans, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde önemli yapısal farklılıklara sahne olmuş, ulaşım, güvenlik, törenler, deprem ve yangın gibi doğal afetlerle pek çok değişim yaşamıştır.[629]

"Bir gün kahvede Müstakim Efendi isminde birini salık verdiler; evi Edirnekapısı'nda idi." (ÜN/2/111).

#### 3.19.3.3.2.21.8.5. Haliç

"Haliç'in başındaki programa bir göz gezdirdi." (FSO/2/321).

#### 3.19.3.3.2.21.8.6. Karagümrük

Tarihî Yarımada bütününde sahip olduğu iktisadi ve sosyal yapısının önemiyle öne çıkan Karagümrük semti, sadece tarihî yarımada ile sınırlı olmayıp İstanbul genelinde de bakıldığında uzun yüzyılların iktisadi yapısıyla önemli bir eski İstanbul

[629] Şükriye Pınar Yavuztürk, "Edirnekapı Semti", **İstanbul'un Kitabı Fatih,** C.1, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 340.

yerleşimi idi. İstanbul semtinin kara gümrüğü çevresinde gelişmiş bir semtti. Bugün çarşı meydanına açılan sokaklar zamanında burada yapılmış zanaatların da varlığını hatırlatır niteliktedir.[630]

> "Aklıma birdenbire Karagümrük'te oturan ihtiyar sütannem geldi." (GM/4/19).

#### 3.19.3.3.2.21.8.7. Nuruosmaniye

> "İşte Nuruosmaniye'deki 'Osmanlı Kaynaşma Kulübü'." (AK/3/153).

#### 3.19.3.3.2.21.8.8. Samatya

Tarihî Yarımada'nın Marmara kıyılarının kuzeybatısı üzerinde kurulu, kadim İstanbul semtlerindendir. Samatya, batısında Yedikule, kuzeyinde Kocamustafapaşa, kuzeybatısında Belgratkapı ile doğuda Etyemez Mahallesi'ne komşu, Davutpaşa ve kenarından da Cerrahpaşa semti ile sınırlarını biçimlendirmektedir. Bizans döneminde, Samatya'nın isim kaynağı olarak "kum" ya da "kumluk" anlamına gelen Psamathos olduğu ileri sürülmektedir.[631]

> "Meze tertibatı yapan, Samatya'da Gümüş Halkalı Meyhanesi'nin üstünde arkadaşlarına her şeyi vaktinde hazırlayan bu adamdı." (SS/4/399).

#### 3.19.3.3.2.21.8.9. Sirkeci

Sirkeci semti, doğuda Topkapı Sarayı/Gülhane Parkı, güneyde Cağaloğlu ve Mahmutpaşa, batıda ise Yeni Cami Külliyesi ile sınırlandırılabilmektedir. Sirkeci, Eminönü sahilinden Sarayburnu'na uzanan güzergâhı kapsadığından, 27 yüzyıl önce kurulmuş olan Bizantion'un bir kısmını içermektedir. Semtin önemli bir bölümü zaman içerisinde alüvyonların sahili doldurmasıyla oluşmuştur. Semtin merkezinde yer alan Sirkeci Garı ve etrafındaki açıklığın zamanla doldurulmuş bir alan olduğu

---

[630] Süleyman Faruk Göncüoğlu, "Karagümrük Semti", **İstanbul'un Kitabı Fatih,** C.1, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 384-385.
[631] Sema Kancan Göncüoğlu, "Mahalle-i Bâb-ı Samatya", **İstanbul'un Kitabı Fatih,** C.1, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 254.

bilinmektedir. Öyle ki, bölgenin en eski limanlarından olan Neorion limanının ve tersanenin, günümüzdeki Yeni Cami'nin arkasından Sirkeci Garı'na uzanan kesitte olduğu tahmin edilmektedir. Fakat bölgede biriken toprak ve çamur, 7. yüzyılın sonlarına doğru temizletilmeye çalışılmıştır. Sirkeci, bir liman bölgesi olmasından ötürü, tarih boyunca önemini muhafaza etmiştir. Ayrıca Osmanlı döneminde gerek Topkapı Sarayı'na olan yakınlığından ötürü gerekse de Babıâli'ye olan yakınlığından ötürü önemini artıran semt, 19. yüzyılda Doğu Ekspresi'nin İstanbul'a gelişi ve Sirkeci Garı'nın inşaasıyla bir cazibe merkezi hâline gelmiştir. Bu bağlamda Sirkeci semtinin 19. yüzyılda geliştiğini söylemek yanlış olmaz.[632] **Yaşasın Dolap** adlı hikâyede lüksten uzak, tenha bir yer olarak Sirkeci'nin bahsi geçmektedir:

> "Ya bu geceyi nerede, hangi otelde geçireceğim... Orası hiç hatırıma gelmemişti. Tenha bir yere, bir otele... Ha Sirkeci'de..." (YD/1/93).

#### 3.19.3.3.2.21.8.10. Sultanahmet

**Heykel** 'de Sultanahmet, İstanbul'un en merkezî mekânlarından biri olarak geçer. Merkezî oluşu sebebiyle herkesin rahatlıkla gelebileceği bu yere dikilmek istenen heykelden ahsedilir.

> "Şehremaneti Sultanahmet meydanına şehir namına bir heykel diktirecekmiş!" (Hey/4/403).

#### 3.19.3.3.2.21.8.11. Sulukule

İstanbul'un sur dibi semtlerinden Topkapı ve Fatih-Karagümrük Nahiyesi'nin Neslişah Mahallesi arasında yer alan; Topkapı-Edirnekapı arasındaki surların hemen önünde Sulukule Caddesi diye bilinen yolun kenarında, 1960'ların başında tamamen yıkılıp tahliye edilen mahalle. Şehrin hayatında kendi rengiyle ün yaptığından, sakinleri başka mahallelere yerleşse de Sulukule ve Sulukuleli hâlen yaşayan adlardır.

---

[632] Sinan Ceco, "Sirkeci Semt Tarihi", **İstanbul'un Kitabı Fatih**, C.3, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 22.

Sulukule'nin kendinden çok sakinlerinden söz etmek kaçınılmazdır. Sulukule ve caddesi aynı isimli sur kapısıyla da bilinir. Nakillere göre, Fatih'in şehre girdiği Altın Kapı bu semttedir. Sulukule Caddesi aslında Vatan Caddesi'nin güney ve kuzeyinde yer alan sur boyu ve sur dibi bir caddedir.[633] Sulukule, **Hürriyete Layık Bir Kahraman** adlı hikâyede İstanbul'un kalabalıktan uzak bir noktası ve Çingenelerin yaşam alanı olarak bahsedilmiştir:

> "Fakat her sene kongremizi İstanbul'un tenha bir köşesinde, Sulukule'de bir Çingene evinin altındaki eşek ahırında yapardık." (HLBK/4/58).

#### 3.19.3.3.2.21.9. Kadıköy

İstanbul'un kuruluşundan önce kurulmuş olup adı Kalkedonia idi. İstanbul'u kuran Megaralılar Sarayburnu'na geldikleri zaman buraya "Körler Ülkesi" adını verdiler. Bizans döneminde önemli bir yer değildi. Fetihten sonra Türkler buraya gelince gelişti. İlk kadı Hızır Çelebi'ye arpalık olarak verildiği için adı Kadıköy olmuştur. Tanzimat döneminde Kızıltoprak'a, 1860 yılından sonra Fenerbahçe'ye kadar genişlemiştir. 20. yüzyılın başında Bostancı'ya kadar uzanmış oldu. 1930 yılında ilçe olmuştur. [634] Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde adı sıklıkla anılan semtlerin başında Kadıköy gelmektedir. Kadıköy, Batı tarzı yaşamın bir temsili olarak hikâyelerde yer almıştır. Gençlerin boy gösterdiği gezinti yerlerinden biridir:

> "Daha bu sene Kadıköy kadınları arasındaki güzellik müsabakasında birinci geldim." (AAP/1/132).
> "Kadıköyü'ne gidiyorduk." (AD/1/267).

#### 3.19.3.3.2.21.9.1. Erenköy

---

[633] İlber Ortaylı, "Sulukule", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 7, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 76-77.
[634] M. Orhan Bayrak, **age.**, s. 254.

Adını burada bulunan Eren Baba'dan almıştır. 1860 yılından itibaren yerleşim burada başlamıştır. 1902 yılında yapılan Zihni Paşa Camisi, sonraları yapılan sanatoryum ve köşklerin yapımı ile gelişmiştir.[635]

> "Hatta Erenköyü'nün ihtiyar, eski kibar takımından kadınları Balkan bozgunluğunda ona müracaat etmişlerdi." (Tos!/3/185).

#### 3.19.3.3.2.21.9.2. Fenerbahçe

Burunda bulunan deniz feneri yüzünden buradaki bahçeye bu ad verilmiştir. Bu fener 4. Murat döneminde yapılmıştır. Asırlarca bir piknik yeri olarak kullanıldı. 1855 yılında Haydarpaşa'ya askerî yönden dar bir hat hâlinde demiryolu ile bağlandı. 2. Abdülhamit döneminde bu semtte yerleşme başladı.[636]

> "Fenerbahçe'ye doğru yürüdük." (Niş./3/176).

#### 3.19.3.3.2.21.9.3. Feneryolu

> "Feneryolu'na doğru gidiyorlardı." (**1/2**/4/306).

#### 3.19.3.3.2.21.9.4. Göztepe

> "Göztepe'deki köşkünü hizmetçisi Eleni ile evlatlığı Gülter'le her sabah beraber temizler." (YÖ/2/362).

#### 3.19.3.3.2.21.9.5. Moda

19. yüzyılın ortasında kadar boş bir yer idi. 1860 yılından sonra yerleşme başlamıştır. Moda çayırı ve çevresindeki bağlar yok olmuştur.[637]

> "Dört vapuruna yetişin! Moda'da dolaşın."(ZE/3/344).

---

[635] **Age.**, s. 254.
[636] **Age.**, s. 254.
[637] **Age.**, s. 254.

#### 3.19.3.3.2.22. Kâğıthane

> "Şemî ile bereber Kâğıthane'de uzun bir "un damarı" keşfettirmiştik." (NZO/3/244).

#### 3.19.3.3.2.23. Maltepe

Bizans döneminde Kartal limanı olarak adı Bryas idi. 20. yüzyıl başında yerleşme başladı ve hızlı gelişti. 1991 yılında ilçe oldu. [638]

> "Sonra erkenden Köprü'ye gidecekler, vapurla Haydarpaşa'ya geçecekler, daha sonra öğleye kadar cebrî yürüyüşle Maltepe'ye tutacaklardı." (AHM/4/278).

#### 3.19.3.3.2.24. Sarıyer

Bizans zamanında adı Simas idi. Burada bulunan bir mezar yüzünden Türkler buraya Mezar burnu adını verdiler. Bakır madeni hâlinde bir yarın yer alması yüzünden ise Türkler tarafından sonraları Sarıyar, Sarıyer adını almıştır. Burada bulunan Sarı Baba yüzünden de bu adın verildiği sanılıyor. 17. Yüzyılda bir mahalle hâlini almıştır. 1930 yılında ilçe oldu. [639]

#### 3.19.3.3.2.24.1. Kireçburnu

Burada Bizans döneminden kalan ve ayazma adlı kutsal su kuyusu bulunmaktadır. 1878 göçmenleri için 19. yüzyıl sonlarına doğru bir yerleşme yeri olmuştur.[640]

> "İki gün sonra Mehmet'le Kireçburnu'nda Camsap'ın tuttuğu eve göç ettim. Ömrümde ilk defa buraya ayak basıyordum. Karadeniz Boğazı'nınta karşısında minimini bir köy! Dik bir derenin içinde! Daha ağaçları çiçek açmamış, kırları yeşermemişti. Kelebek, kuş falan yoktu. Hiç dinmeyen

---

[638] **A.e.**, s. 255.
[639] **Age.**, s. 254.
[640] **Age.**, s. 250.

rüzgâr tabiatın ezeli hiddeti gibi durmuyor, dinlenmiyor, ha bire esiyordu." (BT/3/284).

#### 3.19.3.3.2.25. Şişli

Bizans döneminde bağlık ve bahçelik idi. 19. yüzyılda yerleşme başladı. 20. yüzyılın ortasında gelişti. 1954'te ilçe oldu. [641]

"Eski karanlık kahvehanenin isli peykelerinde "eyyam ağaları" namı verilen yeni türeme bir sınıfa semtten de birçokları karışmış, Şişli'ye göç etmişlerdi." (ANİ/3/199).

##### 3.19.3.3.2.25.1. Bomonti

Şişli ilçesi sınırları içinde yer alan Bomonti semti, İstanbul'un ilk sanayi bölgelerinden birisidir. Bir konut ve bir zamanların apartman semti Feriköy Fırın Sokağı ve Sıracevizler Caddesi ile kuzeyinde ve batısında uzanan Baruthane Deresi yamaçları arasında, genellikle çok katlı, apartman görünüşlü binalardan ve sanayi kuruluşlarından oluşan bir alandır.[642]

"Logaritmacı Hasan'la Hürriyet tepesine kadar gittik. Bomonti'ye kadar uzandık." (Vn./2/369).

##### 3.19.3.3.2.25.2. Nişantaşı

Merkezi, Vali Konağı Caddesi ile Teşvikiye Caddesi'nin kesiştiği kavşakta yer alan anıt taş olan; Şişli ilçesine bağlı Meşrutiyet ve Teşvikiye mahallelerinin Vali Konağı Caddesi çevresindeki bölümlerini kapsayan semtin adıdır. Nişantaşı'nın gelişmesi, İstanbul'un 19. yy'ın ikinci yarısındaki gelişmesiyle tam bir uyum içeresindedir. İki temel gelişme, iki ana aks üzerinde Nişantaşı'nı etkilemiştir. İlki sarayın önce Dolmabahçe'ye sonra da Yıldız'a taşınmasıdır. Bu olgu hanedan

---

[641] **Age.**, s. 256.
[642] Erol Tümertekin, "Bomonti", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 2, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 295.

mensuplarını ve yüksek devlet görevlilerini yöreye çekmiştir. İkincisi, Nişantaşı'nın kentin en modern kesimi olan Pera'ya (Beyoğlu) yakınlığıdır. Batılılaşma yolundaki İstanbul'da Pera'ya yakın olmak, oradaki hayat tarzına karışmak bakımından da bir fırsattı. [643]

1930'lardan sonraki gelişme bütün İstanbul'da olduğu gibi apartmanlaşma yönünde olmuş; Nişantaşı, çevresindeki Taksim, Harbiye, Osmanbey, Şişli gibi semtlerle birlikte İstanbul'un en hızlı apartmanlaşan semtlerinden biri durumuna gelmiştir. Ama bu apartmanlaşma seçkin bir yapılaşma olarak sürmüş, semt özellikle üst ticaret ve sanayi kesiminin tercih ettiği bir yerleşme yeri hüviyetini korumuş, ana caddeler boyunca sıralanan alışveriş mağazaları da bu hüviyeti desteklemiştir. 1970'lerde İstiklal Caddesi'nin eski niteliğini yitirmeye başlaması ünlü mağazaları da buraya doğru çekmiştir. 1920'lerin konaklar semti Nişantaşı, bütün İstanbul gibi büyük bir değişim geçirmiş; yoğun trafikli, canlı, kalabalık ve gerek konut bölgesi olarak gerekse lüks mağazaları, galerileri, zarif vitrinleri ile her şeye rağmen seçkin bir semt olmayı sürdürmüştür.[644]

"Nişantaşı'ndaki konak âdeta bir saraydı." (G/1/279).

#### 3.19.3.3.2.26. Üsküdar

Haydarpaşa Limanı'ndan başlayarak, kuzeye doğru Boğaz kıyıları boyunca devam ederek Küçüksu Deresi'nin denize döküldüğü yerde Beykoz ilçesi ile hudut teşkil edenÜsküdar, Küçüksu Deresi'ni takiben Hekimbaşı Çiftlikyolu'na varır. Kadıköy ilçesi ile hudut teşkil eder. Behiç Bey Sokak ile güneybatıya doğru devam ederek Haydarpaşa Garı yanındaki İngiliz Mezarlığı yanında son bulur.[645]

---

[643] Nuri Akbayar, "Nişantaşı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 90.
[644] Nuri Akbayar, "Nişantaşı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** s. 92.
[645] **Üsküdar Belgeseli,** Haz. Ali Yeşildal, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2001, s. 6.

İstanbul'un tam karşısında görkemli bir peyzaja bakan konumu ve Boğaz'ın Asya yakasında bir köprübaşı olması ile ayrı bir güzellik ve önem taşıyan Üsküdar, İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasında Paşalimanı ile Salacak arasında yer alan merkezi ve tarihi çekirdeği oluşturan semt; M.Ö. 5. yy 'da Atinalılar döneminden, hatta daha önceden beri önemli bir ulaşım ve konaklama merkezi olmuştur. Bugünkü Üsküdar'ın yerleştiği alana, o devirlerde altın hazinelerinin saklandığı için mi, yoksa gün batımında evleri karşı yakadan yıldızlı gibi göründüğü için mi bilinmez, "Altın Şehir" denirdi.[646]

Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde sıklıkla bahsettiği ilçelerden biri olan Üsküdar, bulunduğu konum itibariyle ve tarihî güzellikleriyle hikâyede yer alır. Denizi, tarihî yapıları ve mesire yerleriyle canlı Üsküdar manzaraları bazen ayrıntılarla zenginleştirilip bazen de yalnızca adı verilerek **Mermer Tezgâh, Aşk Dalgası, Kaç Yerinden** ve **Fon Sadriştayn'ın Oğlu** gibi hikâyelerde işlenmiştir.

> "Üsküdar ve Selimiye yakalarındaki evleri, kubbeleri, minareleri, selbileri, hatta koca Tıbbiye Mektebi'ni ve koca kışlaları silerek hiç görmüyor; onların yerine, alanlarından gümüş ve elmas şelaleler akan, serin gölgelerinde çıplak ve pembe çiftler öpüşen, balta girmemiş çam ve kayın ormanları yapıyordum." (AD/1/268).

#### 3.19.3.3.2.26.1. Bağlarbaşı

Bağlarbaşı semti, Üsküdar yönüne doğruSelamsız ve Fıstıkağacı, Kadıköy yönüne doğru Nuhkuyusu, Kısıklı yönüne doğru Altunizade, Beylerbeyi yönüne doğru Nakkaştepe arasında kalan bölgeyi kapsar. Kaynaklara göre, uzun yıllar Kudüs'e kervan Atam adlı bir Ermeni deveci, 1700'lerde bu bölgedeki bağlık bir araziyi satın

[646] **Age.,** s. 7.

alarak mezarlık yapılmak üzere semt halkına bağışlamıştır. Osmanlı döneminde semtte çoğunlukla Ermeniler, az sayıda da Rum oturduğundan camiler oldukça yenidir.[647]

"Arzusu veçhile Bağlarbaşı'nda bir köşk tutmuştuk." (TEBT/1/151).

#### 3.19.3.3.2.26.2. Çamlıca

Reşat Ekrem Koçu **İstanbul Ansiklopedisi'**nde Çamlıca'dan bahsetmiştir: Üsküdar'ın doğusunda sayfiye ve mesire olarak tanınagelmiş iki tepenin adıdır; hemen yan yana olan bu tepelerin deniz yüzünden 268 metre yükseklikte bulunanı "Büyük Çamlıca" 227 metre olanı da "Küçük Çamlıca"dır. İki tepe arasındaki meskûn semt, mahalle de "Kısıklı" adını taşır.[648]

"Boğaz, saraylar, karşı yaka, bütün liman, Üsküdar Köprüsü, Çamlıca Tepesi elektrik çiçekleriyle donatılmış; alkış, musiki, bando sesleri esirî bir tufan gibi her tarafı kaplamıştı. İkisi ta yemek zamanına kadar pencereden güzel İstanbul'un nur içinde parlayışına baktılar." (FSO/2/326-327).

"Gecelerden beri uyku yüzü görmeyen kanlı gözleri yorgun bir bakışla Fındıklı'nın üstünden geçiyor, mavi Boğaz'ı aşarak, uzaklara, ta Çamlıca Tepesi'ne dikilip kalıyordu." (FSO/2/317).

#### 3.19.3.3.2.26.3. Selimiye

"Selimiye'nin önünde idik." ( KY/2/127).

#### 3.19.3.3.2.26.4. Haydarpaşa

---

[647] Tuna Baltacıoğlu, "Bağlarbaşı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 1, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 533.
[648] Reşad Ekrem Koçu, "Çamlıca", **İstanbul Ansiklopedisi,** C. 7, 11 C., İstanbul, Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958, s. 3709.

Haydarpaşa Askerî Hastanesi kurucusu ve 3. Selim'in veziri olan Haydar Paşa'nın adını almıştır. Bu bina kışla olarak yapılmış ise de sonradan Abdülmecid'in iradesi ile Kırım Savaşı sırasında hastane olmuş.[649]

"– Nereye gidiyorsun? diye sordum.
Haydarpaşa'ya." ( KY/2/123).

#### 3.19.3.3.2.27. İzmir

"Grazia'yı ilk defa İzmir'de bir baloda görmüş ve hayret etmişti." (PTÇ1/1/240).
"Hürriyet ilan olunduğu vakit ben İzmir'de idim." (GBBA/1/343).
"Küçücük köpeğim Koton'la İzmir'in ikinci sınıf otellerinin birinde oturuyordum." (Pir./3/375).

#### 3.19.3.3.2.28. Karaburun

"Karaburun'un projektörü tekrar doğdu." (PTÇ1/1/236).

#### 3.19.3.3.2.29. Karadağ

"Ve anladı ki Karadağ ile muharebe başlamış." (PTÇ2/1/375).

#### 3.19.3.3.2.30. Karamürsel

"Ertesi sene hiç tanıdığı olmadığı hâlde sahte tezkere getirterek Karamürsel'den sılaya gitti." (BKT/3/209).

#### 3.19.3.3.2.31. Kastamonu

"Durmuş: –Kastanboluluyum. dedi." (ÜN/2/111).

---

[649] M. Orhan Bayrak, **age.**, s. 254.

#### 3.19.3.3.2.32. Konya

“Türkler Konya’ya tehcir edilerek iptidaî bir aşiret şekline konulacakmış.” (MM/3/229).

#### 3.19.3.3.2.33. Köprülü

“Ben bilakis kırmızı olduğunu ve onun için dikkati calip olduğunu, hatta bütün Köprülü’de bir eşi bulunmadığını söylüyordum.” (İH/1/200).

#### 3.19.3.3.2.34. Kudüs

“Büyük Selahaddin kendisinden aman dileyen Kudüs’ü aldıktan sonra hiç durmamıştı.” (Büy./2/237).

#### 3.19.3.3.2.35. Lozan

“Tahsillerini Lozan’da bitirmişti.” (BY/2/15).

#### 3.19.3.3.2.36. Malatya

“Üç gün evvel vatanımız Malatya’nın nüfusunu, resmî istatistikleri Hariciye Nezareti’ne götürdüm.” (MM/3/229).

#### 3.19.3.3.2.37. Marsilya

“Bir haftaya kadar Marsilya’ya gidiyorum.” (AK/3/135).

#### 3.19.3.3.2.38. Medine

“Evet, şiir gibi, sanat gibi, aşk gibi, şefkat gibi mantık da, akıl da, zekâ da mazide, ezeli, kadim Medine’nin harabeleri altında gömülü kalmış!” (Bit/3/266-67).

#### 3.19.3.3.2.39. Niş

“Güneş, bulutlar içinde gizlice doğarken doludizgin Niş’e girdi.” (Fer./2/97).

#### 3.19.3.3.2.40. Normandiya

"Büyükbabasının babası Normandiyalı imiş." (KH/1/336).

#### 3.19.3.3.2.41. Paris

"Birkaç hafta evvel, Paris'te tahsilde bulunan kardeşi, oturduğu evin tabldotunda perhiz münasebetiyle et ve yağ bulunmadığını ve Paris'te aileler arasındaki Katolik deliliğinin, dinî taassubun bir mislini Sudan'da çöllerde, kumdan hudutsuz yamyamlar memleketinde bile bulmak mümkün olamayacağı yazıyordu." (BVK/1/183).

**Primo Türk Çocuğu** adlı hikâyede Paris'te eğitim görmüş kişilerin ülkeye döndüklerinde çok iyi koşullarda işe başladıklarından bahsedilir:

"Tahsilini Paris'te bitirmişti. On, on bir sene evvel memleketine dönünce – her Paris'ten gelen gibi o da- dolgun bir maaşla İzmir'e gitmiş, orada âşık olduğu güzel bir İtalyan kızıyla izdivaç etmişti." (PTÇ1/1/232).

#### 3.19.3.3.2.42. Pirbeliçe

"Bugün Pirbeliçe'ye dönmek için tabur kumandanından emir aldım." (Nak./3/63).

#### 3.19.3.3.2.43. Razlık

"Razlık'a gidecektim." (HB/1/306).

#### 3.19.3.3.2.44. Safad, Kevkeb

"Ramazan'da ordusu ile Şam'dan çıkan Selahaddin birkaç hafta sonra Safad'la Kevkeb'i de aman vererek aldı." (Büy./2/241).

#### 3.19.3.3.2.45. Selanik

“Bu serin ve karanlık eylül gecesinin yıldızsız seması altında meyus ve mustarip Selanik sanki gündüzki nümayişlerden, heyecanlardan, gürültülerden yorulmuş gibi, baygın ve sakin uyuyordu.”

#### 3.19.3.3.2.46. Semlin

“Kurban Bayramı namazının Semlin’de kılınmasını düşünüyordu.” (Fer./2/97).

#### 3.19.3.3.2.47. Serez

“Hudutta bozulan ordu iki günden beri Serez’den geçiyordu.” (BY/2/9).

#### 3.19.3.3.2.48. Sibirya

“– Evvela baharın tesirini göstermediği soğuk bir yere gideceksin!
– Mesela Sibirya’ya!” (BT/2/283).

#### 3.19.3.3.2.49. Sivas

“Sivas’a sürüldüm.” (DZ/2/295).

#### 3.19.3.3.2.50. Sofya

“Köyünde, Sofya’dan gelen muallimde okuduktan sonra, genç papazın delaletiyle kendisi de Sofya’ya gitmiş, orada tahsilini bitirmişti.” (Bom./1/211).

#### 3.19.3.3.2.51. Şam

“Bütün Müslümanlar Şam’a toplanacak.” (PTÇ2/1/374).

#### 3.19.3.3.2.52. Tata

“Tata’ya kadar yollarda binlerce martolos kaynıyordu.” (V/2/146).

#### 3.19.3.3.2.53. Tebriz, Tokat

“Tokat’tan Tebriz’e kadar olan büyük mesafede ancak yüzde iki nispetinde Müslüman bulunduğunu yazıyor.” (AK/3/151).

#### 3.19.3.3.2.54. Trablus

“Bu kabine askerleri öldürtmeden Trablus’ta İtalya’nın hakkını ve hakimiyetini tanıyacak.” (PTÇ1/1/248).

#### 3.19.3.3.2.55. Trabzon

“– İstanbul’un, Bursa’nın, Trakya’nın, Makedonya’nın, İzmir’in, Aydın’ın, Adaların, Trabzon’un, bütün Karadeniz sahillerinin ahalisi Rum’dur.” (KH/1/328).

#### 3.19.3.3.2.56. Üsküp

“Üsküp’ten tren-i mahsus gelecekmiş.” (İH/1/208).

#### 3.19.3.3.2.57. Vardar

“Sağımda çamurlu Vardar, zayıf bir seda-yı cereyan çıkararak akıyor, etrafımızdaki üryan ağaçlar, abus ve matemî sallanarak geçiyor...” (At/1/118). “Çamur rengindeki sefil ve hasta Vardar’ın sedası akşamın sükûtu içinde duyuluyor, bahçelerin üstündeki süvari ahırlarının gübreliklerinden kalkan karga sürüleri râtıp havada ani bir maça onlusu hayalini uyandırarak süratle geçiyorlar...” (İH/1/200).

#### 3.19.3.3.2.58. Venedik

“– Sırmakeş Toroğlu’ndaki dibası Hint’ten, harcı Venedik’ten gelme “Pembe İncili Kaftan”ı alacağım.” (PİK/2/192).

#### 3.19.3.3.2.59. Viyana

“Hatta, Bizim vatanımız, efendiler, dedi, Bağdat’tan Viyana’ya kadar olan yerlerdir.” (İH/1/208.)

#### 3.19.3.3.2.60. Zigetvar

"Palangayı saran Zigetvar kumandanı Kıraçin'di." (BVŞ/2/219).

### 3.20. Keyif Verici, Uyuşturucu Maddeler ve Zararlı Alışkanlıkları

Sosyal hayat onlarca çeşitlilik, değişik yaşam biçimleri, birbirinden farklı inançlar, zaman zaman da birbirini tamamlayan gelenekselleşmiş uygulamaları içinde barındırır. Ömer Seyfettin, hikâyelerinde çeşitliliği yakalayabilen, zamanını tahlil edebilme gücüne sahip bir yazar olarak birbirini tamamlayan konuları hikâyelerinde işlediği gibi birbirinden bağımsız hatta zıt yaşam şekilleri ve alışkanlıklar ile ilgili de hikâyelerinde çeşitli ayrıntılar vermiştir. Bu çeşitlilikten yola çıkarak yazar kimi zaman dini bütün bir anneden bahsettiği gibi bazen de sarhoşluğun sınırlarını zorlayan züppelerden de söz etmiştir. Aşağıda keyif verici maddeler ve zararlı alışkanlıklar başlığı altında değerlendirilen alkol çeşitleri, tütün ürünleri ve kumar gibi kişiye pek çok bakımdan zarar veren ürünler/alışkanlıklar ile ilgili tespitlerimiz yer almaktadır. Ömer Seyfettin hikâyelerinde bu zararlı ürünleri bazen detaylı bir anlatımla aktarmış bazen de yalnızca adını vermekle yetinmiştir.

#### 3.16.1. Alkol

Bira, şarap vb. sıvıların veya pancar, patates nişastasının şekere dönüştürülmesi sonucu ortaya çıkan glikoz çözeltilerin mayalaşmış özlerinin damıtılmasıyla elde edilen, kokulu, uçucu, yanıcı, renksiz sıvı, ispirto, etanol, etil alkol[650] anlamına gelen alkol pek çok türüyle hikâyelerde yer almış olup genellikle içkili eğlence mekânlarının yer aldığı hikâyelerde eğlencenin dozunu arttıran keyif verici madde olarak yer alır. Yalnızca eğlence mekânlarında değil hikâyelerde çeşitli şekillerde kendine yer bulmuştur. Özellikle azınlık ve yabancıların yaşam merkezlerinde alkolün önemli bir yeri vardır. Cephede düşman askerlerinin karargâhlarında, zalim bir toprak ağasının

---

[650] "Alkol", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b71c118c41b10.71522869, 13.08.2018.

sofrasında, alafrangalığı hayatına tatbik etmiş beylerin masalarında alkolün yerinin ayrıldığı göze çarpar. Aşağıda, hikâyelerde yer alan alkollü içecek çeşitleri sıralanmıştır:

> "Muhterinin dehası şerefine alabildiğine, dehşetle, bir şevk ile içmeye başladık. Ben fena hâlde sarhoş oldum." (Muh./2/315).

#### 3.16.1.1. Bira

Arpa ile şerbetçi otunun mayalandırılmasıyla yapılan bir içki, arpa suyu[651] anlamına gelir. **Fon Sadriştayn'ın Karısı**'nda Avrupa topluluklarında bira tüketiminin ne derece yaygın olduğu; biranın toplum hayatında ne derece var olduğu ile ilgili bilgi verilmiştir:

> "Yalnız bira masrafı ayrı...
> – Ben bira içmem, diyecek oldum.
> – Öyle şey olmaz, cahilliği bırak, diye güldü. Birasız burada yaşanmaz. Bira içmezsen iştahın açılmaz, çok yiyemezsin. Yine sıska kalırsın." (FSK/2/270).

Eğlence mekânlarına kişilerin yalnızca eğlenmek için değil kafa dağıtmak ve zihni meşgul eden düşüncelerden uzaklaşmak için de tercih ettiği bilinen bir gerçektir. Alkollü içecek tüketiminin en yoğun şekilde yaşandığı bu mekânlarda belki de mekânın da etkisiyle kişilerin kendilerine engel olmayı başaramayıp sarhoş olacak kadar içki tükettikleri **Tarih Ezelî Bir Tekerrürdür** adlı hikâyede yer almıştır:

> "İçmeye başladık. Unutmak istediğim meçhul can sıkıntısını mağlup etmek için tamam yirmi dört şişe bira içtim. Senede hiç olmazsa bir gün kendimi

---

[651] "Bira", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b71c11d96f899.79902918, 13.08.2018.

kaybedecek kadar sarhoş olmak on altı yaşımdan beri âdetimdi." (TEBT/1/161).

#### 3.16.1.2. Konyak

İspirto derecesi yüksek, özel kokulu, kiremit renginde bir tür içki, kanyak[652] anlamlarına gelir. **Baharın Tesiri** adlı hikâyede soğuk nedeniyle üşüyen iki arkadaşın daha iyi ısınmak için çaylarına konyak karıştırdıkları hakkında bilgi verilir:

"Karşı karşıya ısınmak için içine konyak döktüğümüz çayları bir âla içtik, dışarıdaki daimî fırtına gürültüler koparıyor, tenha, dik, yokuş sokakta bir köpek havlıyordu." (BT/3/286).

#### 3.16.1.3. Likör

**TDK Büyük Türkçe Sözlük**'te "Meyve veya bazı bitkiler ile alkol, esans karışımından yapılan şekerli içki."[653] şeklinde tanımlanmıştır.

"Ve elinde küçücük bir likör şişesiyle geldi." (G/1/2784).
"İki kadeh likör içti." (BD/1/395).

#### 3.16.1.4. Rakı

Yakındoğu ülkelerinde "arakı", "arıkı", "arak" ve "rakı" gibi aynı kökten geldiği belli olan değişik birçok sözcük, damıtılmış anasonlu yahut sakızlı içkiyi tanımlar.[654] Dünyanın en eski damıtılmış içki türü olan rakı veya arak, Osmanlı dönemi öncesinde Asya'nın birçok yerinde farklı tahıl ve özsulardan yapılırdı. Osmanlı döneminde en çok kuru üzüm veya üzümden, bazen de şıra için üzüm sıkıldıktan sonra kalan posadan üretilirdi. Evliya Çelebi'nin yer verdiği türler arasında ıhlamur, anason,

---

[652] "Konyak", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b71c8c33933e4.94487212, 13.08.2018.
[653] "Likör", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b71c96e1239d2.25666751, 13.08.2018.
[654] Deniz Gürsoy, **Çilingir Sofrasında Rakı**, 6. bs., İstanbul, Oğlak Yayınları, 2001, s. 13.

tarçın, imamiye ve karanfil rakıları bulunmaktadır.[655] Hikâyelerde adı en çok zikredilen alkol ürünlerinden biri rakıdır:

> "Molla'nın ağzından sert bir rakı kokusu çıkıyordu." (Kül./2/346).
> "Kahvenin bahçesinde memur oturmuş rakı içiyor, kahvecinin köpeği karşısında onun mezeleri nasıl yediğini seyrediyordu." (İH/1/200).

#### 3.16.1.5. Şampanya

Açık renkli, tatlı ve köpüklü şaraptır.[656] Hikâyelerde şampanyanın maddi durumu daha iyi olan kimselerin sofralarında yer aldığını görmekteyiz:

> "– Anladım, şampanya istiyorsun, dedi, ama o burada yok oğlum..." (Nak./3/54)
> "Naciye çocukluk arkadaşının her sofrada kırk liralık şampanya içtiğini duyarken kulaklarına inanamıyor, tatlıların, böreklerin, külbastıların hikâyesiyle midesi uyuşur gibi oluyordu." (ZE/3/340).

#### 3.16.1.6. Şarap

Üzüm gibi meyve sularından yapılan alkollü içkidir. Orta Asya'da eski Türklerin 7. yüzyılda bolca şarap içtikleri Çin kaynaklarından bilinmektedir. Bu dönemde Uygurların "kısrak memesi üzümü"nden yaptıkları şarap ünlüydü. Osmanlı döneminde şarap, daha ziyade Rumlar ve Yahudiler tarafından üretilirdi. 16. yüzyılda İstanbul'da çok çeşitli şaraplar bulunur ve yıllanmış olanları pahalıya satılırdı.[657]

Şarap, hikâyelerde bahsi en çok geçen alkollü içeceklerden biridir. **Topuz**'da sürekli şarap içen bir kumandandan, **Düşünme Zamanı**'nda ise eski zamanın meşhur

---

[655] Priscilla Mary Işın, "Rakı", **Osmanlı Mutfak Sözlüğü**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2017, s. 321.
[656] "Şampanya", **TDK Büyük Türkçe Sözlük**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b71cd9c64c191.18260392, 13.08.2018.
[657] Priscilla Mary Işın, "Şarap", **age.**, s. 330.

külhanbeylerinin içkili âlem sofralarına hasret giderişlerinden ve **Zeytin Ekmek**'te ise zengin sofralarının baş döndürücü ihtişamından bahsederken şaraptan söz edilmiştir:

> "Sabahtan beri çektiği şaraplarla epeyce başı dönen meşhur kumandan tolgasının siperini geri itti." (Top./2/255).
> "Badik Ahmet şarap da istedi." (DZ/2/300).
> "Üç bardak ile bir testi şarap getirdi." (Bom./1/226).
> "Kendileri, zenginler bol yemeklerle, şırıngalarla, şaraplarla fakrü'd-demden kurtulamıyorlardı." (ZE/3/337).

### 3.16.2. Tütün Ürünleri

#### 3.16.2.1. Çubuk

Tütün içmeğe mahsus bir ucunda tütün veya sigara koymağa mahsus lüle, öteki ucunda ağıza alınan ve imame denilen ağızlık bulunan içi delik, üstüvani şekilde uzunca alete verilen addır. En ziyade kiraz ve yaseminden yapılırdı. Gül ve güzel kokulu diğer ağaçlardan, fildişinden, pelesenkten yapılanları da vardı. Yekpare olanları olduğu gibi vidalı olarak birbirine geçirilmek suretiyle birkaç parçadan meydana gelenleri de olurdu. Uzunlukları 30-40 santimden başlamak üzere iki, iki buçuk metreye kadar olanları vardı. Bir metreden ziyade olanlar saraylarda, konaklarda bulunurdu. Bunların ağızlıkları hemen hemen çocuk yumruğu büyüklüğünde idi. Ağızlıklar kemikten veyahut kehribardan yapılırdı. Sahibinin servetine göre üstleri gümüş ve altınla bezenen ve savatla süslenenleri, kıymetli taşlarla murassa olanları vardı. Saraya mahsus olanlar elmaslı, pırlantalı idi. Eski zamanlarda çubuklar merasimle verilirdi. Saraylarda ve büyük konaklarda çubukçu başılar, çubukçu ağaları vardı. Bir de ateşçi bulunurdu. Çubuk içileceği zaman evvelâ ortaya, şimdiki sigara tablalarının gördüğü işe yarayan ve gümüş veya pirinçten mustatil şekilde büyük "takatuka" adı verilen tabla konur, sonra lüleleri tütün doldurulmuş çubuklar, çubukçu tarafından lüleleri takatukaya, ağızlıkları ağız hizasına gelmek üzere misafire verilirdi. Misafir çubuğu sol el ile tutardı. Sonra elinde "sitil" denilen ve içinde "fındık ateşi" adı verilen yuvarlak küçük kömürlerden yakılmış ateşler bulunan zincirli bir mangalla ateşçi gelir, çubukçubaşı her lüleye ateşleri maşa

ile koyardı. Çubukçubaşısı olmayan ve ateşçisi bulunmayanların çubuk verme işini çubukçu görürdü. Çubuk yapan esnaf olduğu gibi lüle yapan esnaf da vardı. Çubuk yapanlara "çubukçu", lüle yapanlara da "lüleci" esnafı denilirdi.[658] Geleneksel bir tütün ürünü olan çubuk, hikâyelerde sıklıkla yer almıştır:

> "Çifte direkli yeşil çadırın kapısı önüne serilmiş büyük bir kaplan postu üzerinde kehribar çubuğunu fosur fosur çeken koca bıyıklı, iri vücutlu, ateş nazarlı şair kumandan gözlerini alacağı kalenin sallanan bayrağına dikmişti." (Kütük/2/135).
>
> "Yeniden doldurulan çubuğunu çekiyor, kethüdasıyla öteden beriden konuşuyordu." (Küt./2/139).
>
> "Kısa çubuğunu doldurdu. Yaktı. Tam iki saat orada, sabır taşı gibi sesini çıkarmadan çubuğunun dumanlarını seyretti." (MT/2/210).
>
> "Ben çubuk içemem." (H/3/23).

#### 3.16.2.2. Nargile

Eski İstanbul kahvehanelerinin vazgeçilmez öğelerinden birisi de nargileydi. Nargile'nin, İstanbul'a 4. Murad döneminde (1623-1640) geldiği kabul edilir. 19. yy'da Beyazıt'ta müşterilerine yalnızca nargile veren "nargileciler kahvesi" de bulunuyordu. Billurdan beyaz ve renkli şişeler, gümüş çiçekli ve meyvelerle süslü başlıklar ve yaldızlı toprak lüleler en çok İstanbul'da imal edilmiş nargile parçalarıdır. Nargile, lüle, gövde, marpuç ve ağızlık gibi kısımlardan oluşur. Nargile tiryakileri kahvecilerin hazırladığı nargileyi hemen içmezlerdi.[659]

Nargile, Osmanlı toplumunun çok sevdiği ve uzun sürecek sohbet ve eğlence ortamlarında sıklıkla başvurduğu keyif verici olarak hikâyelerde sıklıkla yer verilen bir tütün tüketim ürünüdür. Hikâyelerde sıklıkla söz edilen nargilenin kahvehane,

---

[658] Mehmet Zeki Pakalın, "Çubuk", **age.**, C. 1, s. 383.
[659] Ali Esat Bozyiğit, "Nargile", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 45-46.

kıraathane, ev ve bahçe gibi ortamlarda uzun uzadıya konuşmaya imkân verecek zamanlarda içildiği görülmektedir.

> "Askerî kıraathanesinin ta köşesinde bir sandalyeye kurulmuş, nargilesini çekiyor." (BH/3/10).
> "Bir cuma günü su başındaki kahvede Mehmaemken'i nargilesi içerken gördüm." (Meh./3/354).
> "Kusuru yalnız nargilesiydi. Buna o kadar müptelaydı ki kahvede, mektepte günde on tane içmeden yapamazdı. Nargile bu... Sigara filan gibi bir şey değil... Bir gün kahvemizde oturmuş, portatif bir nargile şekli düşünüyorduk. Mesela içildikten sonra üzeri çıkarıldı mı, sürahiye benzesin. Lüle cebe girebilsin... Bahir Hoca:
> – Ya marpuç? diyordu.
> – Cübbenin altına beline sararsın.
> – Kırılır.
> – Fesinin içine çörekle!
> Sığmaz." (KD/4/137).

### 3.16.2.3. Pipo

Ucundaki lüle içine tütün konulan ve yakılarak dumanı çekilen kısa, çubuk biçimindeki tütün içme aracı[660] olarak tanımlanır.

> "Fransız köylülerini doldurduğu evlere ateş verdirerek hepsini canlı canlı yakar, onların çığlıklarını en latif bir konser gibi dinler, sonra etrafa savrulan alevli dumanları koklayarak piposunu çeker..." (BL/2/17).
> "Maroken bir koltuğa uzanmış, beyaz porselenden kocaman bir pipoyu içiyordu." (Pir./3/379).

### 3.16.2.4. Sigara

---

[660] "Pipo", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b735bd4f40b57.46150270, 15.08.2018.

**Keyif Verici Maddelerin Tarihi** adlı kitapta pipodan puroya, purodan sigaraya uzanan sürece değinilerek hızlanan dünyanın keyif verici maddelere de tesir edişinden bahsederek sigaranın tarihsel gelişimine ışık tutar: Sigara da kendi gelişimi için de basitleşme, kısalma ve hızlanma evreleri yaşamıştır. Bunun bir örneği ağızlıktır. Bugün en fazla nostaljik bir aksesuar olarak kullanılan ağızlık, sigaranın ilk dönemlerinde standart bir gereçti.[661]

> "Gayriihtiyari, sârî bir hareketle, tellenmiş sigaralarını önlerindeki tablada söndürürler." (Ter./2/366).
> "Kirden rengi belli olmayan bir keseyi Mıstık'a uzattı:
> – Yap bakalım, bir sigara...
> Mıstık keseyi daha açmadan... Zayıf, tıraşı uzamış, pis suratını fena hâlde ekşiterek:
> – Tütün değil, mübarek, tezek! dedi.
> – Ah bizim tütünler!
> – Dilber saçı sanırdın...
> – Tutam tutam sırmaydı...
> ...
> Sigaralarını sardılar." (Ç/2/199).
> "Badik: – Ah, bir de sigara olsa! dedi." (DZ/2/300).
> "– Yarın elveda!.. diyor, gazinonun peri saraylarındaki esîrden bahçeleri andıran taraçasında sigaramı içerek dolaşıyordum." (Muh./2/306).
> "Yalnız tütüne iptilası ailenin canını sıkıyordu. Eğer verilse günde bir okka tütün içebilirdi. Cabi Efendi bu hâline kızar: – Hınzır fellah! Sigaradan ne keyif duyuyor... derdi." (Tüt./3/96).
> "Sonra cebinden çıkardığı altın bir tabakadan yaldızlı bir sigara çıkardı." (TR/3/107).

[661] Wolfgang Schivelbusch, **Keyif Verici Maddelerin Tarihi,** Çev. Zehra Aksu, Ankara, Dost Kitabevi, 2000, s. 121.

#### 3.16.2.4.1. Maşa

Siagaradan bahsedilince zamanın sigara içerken kullanılan aksesuarlarından biri olan maşalardan bahsetmemek olmaz. Ateş veya kızgın bir şey tutmaya, korları karıştırmaya yarayan iki kollu metal araç[662] anlamına gelen maşa, **İlk Cinayet** adlı hikâyede sigara içen kadınlar tarafından kullanılan yardımcı aksesuar olarak yer almıştır:

> "Annem sigarasını ince gümüş bir maşaya takmış." (İC/4/37).
> "Gümüş maşacığına bir ince sigara takıyor." (İC/4/39).

#### 3.16.2.4.2. Tabaka

Cepte taşınan tütün veya sigara kutusu[663] anlamına gelen tabaka eski zamanlarda sigara içenler tarafından kullanılan ve istenildiği zaman kişiselleştirilerek çeşitli motif, desen ve yazılar ile süslenebilen bir eşyaydı. Zamanla önemini kaybettiğini ve bunun sebeplerini **Keyif Verici Maddelerin Tarihi** adlı kitapta buluruz: Uzun süre önemli bir aksesuar olan sigara tabakasının da benzer bir yazgısı vardır. Büfeden sayıyla alınan ya da basit bir pakette duran sigaralar, sanatsal tasarımlara sahip bu kutulara doldurulurdu. Seri üretimin kişiselleştirilmesini amaçlayan ama çok zaman alan bu âdet, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, tüm dünyanın Amerika etkisi altına girmesiyle ortadan kayboldu.[664]

> "Tütünü bırakmasam bu felaket başıma gelmeyecekti, çünkü fakfon[665] tabakamı da kaybetmeyecek, müşkül bir mevkide bir kuruşa karşı rehin gibi onu kullanacaktım." (GBBA/1/346).

---

662 "Maşa", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b77f72dafd3f6.30780766, 18.08.2018.
663 "Tabaka", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b77fb33bc49f3.78545798, 18.08.2018.
664 Wolfgang Schivelbusch, **age.**, s. 122.
665 Fakfon: Bakır, nikel ve çinkodan oluşan gümüş görünümünde bir alaşım. **TDK Güncel Türkçe Sözlük,**

"Rum cebinden çıkardığı fakfon bir tabakadan sigarasını sarıyor, yanındaki oda kapıları açılıp kapanıyordu." (YE2/3/320).

### 3.16.3. Kumar

Ortaya para koyarak oynanan talih oyunu[666] olarak tanımlanan kumar, külhanbeylerinin geçimlerini sürdürme şekli; zengin erkeklerin de eğlence aracı ve de sıkıntılı ve stresli zamanlarda kafa dağıtma şekli olarak **Düşünme Zamanı, Küçük Hikâye** ve **Muhteri** adlı hikâyelerde geçer.

"Yalnız kumarla geçiniyordu.

...

Kumara otururken evvela sermayesine bakar, sermayesinin iki mislini alınca daha ziyade tamaha düşmez, hemen kalkar; sermayesinin yarısını verince zararını çıkarmak için de artık masanın başına yapışmazdı.

...

Dün gece daha masaya oturur oturmaz sermayesinin yarısını vermişti. Mehtap olmadığını anlamak icap ediyordu. Onların karşısında ilk elde çekilmeyi şanına yediremedi. Yine oynadı. Verdi, aldı. Aldı, verdi. Nihayet saatini, kösteğini, altın kakmalı gümüş tabakasını, ağır kehribar ağızlığını masanın üstüne bıraktı. Soyuldu. Soğana döndü." (DZ/2/290-292).

"Bacanak Bey el-Rıza ile pokere girdim. Kazandım, kaybettim. Tekrar kazandım. Ama iki gün geçmeden cebimde doksan liradan başka on para kalmadı." (Muh./2/306).

"İçlerinden biri o sene kumardan çok kazanmıştı." (Muh./2/307).

---

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b77fb399429b9.80878265**,** 04.04.2018.

666 "Kumar", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b77fda48f4d98.05374601, 18.08.2018.

"Mesut olduğum, sevindiğim geceler sefahat ve kumar bende bir ihtiyaç hâlini alır. O akşam da Bey Oteli'nde kaldım. Kumar oynadım ve iki bin frank kazandım." (KH/1/331).

### 3.16.4. Uyuşturucu Maddeler

Uyuşturucu Türkçede yeni bir kelime olup bunun karşılığında Arapça ve Farsçada muhaddir (örten, kapayan), Batı dillerinde Yunanca narke (uyku) kökünden narkotik kullanılır. Uyuşturucu maddelerin eskiden beri tıpta kullanımından dolayı birçok dilde ilâç anlamı taşıyan kelimeler aynı zamanda uyuşturucu maddeleri de ifade eder. Sürekli yeni türlerinin ortaya çıkması, farklı etkiler bırakması ve farklı amaçlarla kullanılmasından dolayı genel bir tanımı bulunmamakla birlikte kişide önüne geçilmez bir bağımlılık durumu oluşturma, ruhî ve fizikî tahribata yol açma, merkezî sinir sistemini etkileme, kullanılan miktarı giderek arttırma eğilimine yol açma, besinler kapsamında sayılmama gibi özellikler uyuşturucu türlerinin hemen hepsinde yer alır.[667]

Ömer Seyfettin hikâyelerinde zamanının en çok bilinen ve tüketilen uyuşturucu maddelerinden bahseder. Hikâyelerden tespit ettiğimiz uyuşturucu maddeler aşağıda sıralanmıştır:

#### 3.16.4.1. Afyon

Haşhaş bitkisi ve ondan elde edilen afyon, günümüzden beş bin yıl öncesine uzanan tarihi ile ziraat ve ticaret hayatında kendine önemli bir yer edinmiştir. İlkçağ uygarlıklarından başlayarak yetiştirildikleri ve elde edildikleri her coğrafyada çeşitli adlar ile anıla gelmişlerdir. Sümer tabletlerinde "gil" olarak ifade edilen haşhaş bitkisi, Hititlerde "Hassikka" olarak adlandırılmaktaydı. Aynı şekilde Latinlerde "opium" olarak geçen afyon, Farsçada "afyûn" olarak kullanılırken Türkçeye de bu dilden "afyon" olarak geçmiştir. Afyon maddesi ilk çağlardan itibaren sağlık alanında

[667] Tuncay Başoğlu, "Uyuşturucu", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 42, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2012, s. 248.

kullanılmış ve özellikle öksürük ve karın ağrısındaki iyileştirici özelliğiyle dikkat çekmiştir. Fakat ilerleyen dönemlerde bağımlılık yapıcı özellikleri de izlenmiştir. Bu yönden dünyanın bilinen ilk uyuşturucu maddesi olarak da adlandırılmaktadır.[668]

Afyonun zararlı bir madde olduğu 20. asrın başında da bilinmesine rağmen bu madde üzerinden zenginleşen milletler, gelir kaynaklarının kesilmesine asla razı olmazlar ve güçlü elleriyle afyonu yasaklamaya çalışan ülkelere tuzak kurarlar. **Primo Türk Çocuğu,** afyon pazarında kimlerin var olduğunu ve bu maddeden mustarip olan ülkelerin kendi milletlerini bu illetten kurtarmaya çalışırken nasıl engellendiklerini anlatması bakımından önemlidir:

> "Kendi memleketlerinde yalancıktan gülünç insaniyetler gösteren, şefkat pazarları, şefkat müesseseleri tesis hatta hayvanları himaye cemiyetleri teşkil eden bu dolandırıcı, alçak Avrupalılar; zavallı Çin ahalisinin sıhhat ve afiyetini, neslinin istikbalini muhafaza için afyonu menedince, birden kuduruyorlar, bütün alacalarını meydana çıkarıyor, "Ticaretimize ziyan gelir!!!" diye bu talihsiz hükûmeti sıkıştırıyor, korkutuyorlar, tekrar afyonu müsaade ettiriyorlardı... Ticaretlerini üç yüz milyon insanın sıhhat ve afiyetinden, istikbalinden daha kıymetli görüyorlar, üç yüz milyon Çinliye memleketlerindeki köpekler kadar ehemmiyet vermiyorlardı." (PTÇ1/1/235). "Kavga, gürültü çıkıp mahallelerin, köylerin asayişi bozulmasın diye afyon tarlalarını şenlendirmiş..." (HİS/3/383).

#### 3.16.4.2. Enfiye

Kurutulmuş tütünden yapılan ve burna çekilen keyif verici, aksırtıcı toz, burun otu[669] demektir. 18. yüzyılda enfiye çekmek, birinci dereceden bir kültür fenomenidir. Enfiye çekmek, çikolatanınkine benzer bir sosyo-kültürel anlama sahiptir. Enfiye de

---

[668] Burak Çıtır, "Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu", **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi,** Yıl: 1, S. 1, 2015, s. 18.
[669] "Enfiye", **TDK Büyük Türkçe Sözlük,** http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b78020953e8a5.49751370, 18.08.2018.

çikolata gibi İspanya'dan gelmiştir ve Fransız saray kültüründeki doruk noktasına 18. yüzyılda ulaşır. Avrupa'ya buradan yayılır ve tıpkı çikolata ve Fransızca gibi, Avrupa'daki üst tabakaların statü sembolü hâline gelir. Devrimden kısa süre önce Fransa'da toplam tütün tüketiminin on ikide on biri enfiyedir.[670] Enfiye, hikâyelerde adı sıklıkla anılan keyif verici maddelerin başındadır. Çeşitli yaş aralıklarında ve farklı pek çok kesimden insanın enfiye içtikleri görülmekte bu kişilerin ise erkek oluşu dikkat çekmektedir:

> "Ak sakallı hâkim, enfiyesini çekerek, bu iki yabancının davasını dikkatle dinledi." (Ç/2/202).
> "Ben enfiye çekemem." (H/3/23).
> "Rakı, tütün, enfiye, bira, tiyatro falan ne olduğunu bilmiyordu." (Hav./3/370).

#### 3.16.4.3. Esrar, Haşhaş

İslâm'da keyif verici olarak kullanılması yasaklanan maddedir. Kenevir bitkisi 0,5 - 3,5 m. yükseklikte, kısa ve sert tüylü, çift eşeyli, bir yıllık otsu bitkidir. Yapraklar uzun saplı ve 3 - 7 parçalı, parçalar ise sivri uçlu ve dişli kenarlıdır. Çiçek örtüsü yeşilimsi renktedir. Meyve 3 - 5 mm. çapında yumurtaya benzer (bazen yassı) sert taneler biçimindedir. Vatanının Orta ve Batı Asya olduğu sanılmaktadır. Lif, tohum veya uyuşturucu madde elde etmek amacıyla ılıman bölgelerde çok eski çağlardan beri yetiştirilmekte oluşu gerçek vatanının tespitini güçleştirmektedir. Esrarın etkili maddesi, kenevir bitkisinin çiçek durumları ve genç yapraklarında bulunan tüylerin taşıdığı reçinemsi madde içinde bulunmaktadır.[671] **Herkesin İçtiği Su** adlı hikâyede Çin fağfurunun esrar ve haşhaş gibi zararlı maddeler üzerindeki yasağı kaldımasından bahsedilir:

---

[670] Wolfgang Schivelbusch, **age.**, s. 137.
[671] Turhan Baytop, "Esrar", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 11, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 431-432.

“Esrarı, haşhaşı mübah ilan etmişti.” (HİS/3/383).

# SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Türk hikâyeciliğinin mihenk taşlarından biri olan Ömer Seyfettin, yaşamı boyunca sadece fikir adamı olarak değil aynı zamanda sahiplendiği fikrin en açık şekilde anlaşılması için çaba sarf eden bir yazar olarak çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar kaleme almıştır.

Bu çalışmada anı, hikâye, makale, şiir, mektup, fıkra türlerinde eserler veren Ömer Seyfettin'in 163 hikâyesinde yer alan halk bilimsel unsurlar tespit edilmiş ve incelenmiştir.

Ömer Seyfettin, eserlerinde halk kültürü öğelerinin bir kısmını ayrıntılı bir aktarımla sunmuş bir kısmını da bağlam içinde detaydan uzak vermiştir. Yazarın hatırladığı parlak çocukluk anılarından, güncel olaylardan, tarihin tozlu sayfalarından, halk edebiyatı verimlerinden, şahit olduklarından ve askerlik anılarından beslenerek geniş bir kurgu dünyası içinde eserlerini vücuda getirdiği görülmüştür.

Yazarın sadece yaşadığı ve gördüğü olayların ilhamıyla eserler verdiğini söylemek elbette eksik kalır. O, aynı zamanda şartlar ne olursa olsun her durumda okuyan bir aydındır. Okumaya olan tutkusu askerliği sırasında bile hız kesmemiş, gittiği sınır bölüklerinde kitap sandıklarıyla gezmiş, okuyarak demlenmiş bir yazardır. Bu bakımdan okuduklarının da yazma serüvenine büyük katkı sağladığı sugötürmez bir gerçektir.

Bu çalışma giriş hariç 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; çalışmanın amacı, kapsamı ve çalışmanın şekillenmesinde kullanılan metotlar hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde; Ömer Seyfettin'in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu kapsamda öncelikle yazarın hayatı ile ilgili önemli gelişmeler aktarılmıştır. Ardından çok genç yaşta yazarlık serüvenine başlayan yazarın edebî kimliği hakkında bilgi verilmiştir. Ömer Seyfettin'in 36 yıllık hayatı boyunca 163

hikâye[672], 140 makale; deneme, hikâye, piyes ve destan türlerini kapsayan 25 tercüme, 89 şiir, 25 mensur şiir, 51 fıkra, 15 mektup, 3 piyes ve tamamına ulaşılamamış hatıraları[673] ile hacimli bir külliyat vücuda getirdiği görülmüştür.

İkinci bölümde; çalışmamızın iskeletini oluşturan Ömer Seyfettin'in hikâyeciliği ve 163 hikâyesi üzerinde durulmuştur. Önce yazarın hikâyeci kimliği ortaya konmuştur. Yazarın, hikâye yazarlığının ilk evresinde daha ağır ve ağdalı bir dil ile hikâyeler yazdığı görülmüştür. İkinci evresinde ise fikrinin de temeli olan millîleşme ve Türkçeleşme amacıyla daha sade ve anlaşılır bir dil kullandığı söylenebilir.

Aynı bölümde 163 hikâye kısa özetleri ile beraber kronolojik sıra ile yer almıştır.

Üçüncü bölümde; yazarın hikâyelerinde tespit ettiğimiz 16 halk bilimsel kadro ve onların da alt başlıklarına yer verilmiştir. Bu 16 başlıktan ilki olan eşyalar, kişisel ve ortak kullanıma ait olan eşyalar olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir. Bu kapsamda kişisel eşyalar başlığı altında 12 alt başlığa; ortak kullanıma ait eşyalar başlığı altında ise 14 alt başlığa yer verilmiştir.

Aydınlanma, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yer alan bir diğer halk bilimsel kadrodur. Bu başlık altında çeşitli devirlere ait 6 farklı aydınlanma unsurundan bahsedilmiştir.

Ulaşım türleri yazarın hikâyelerinde sıklıkla başvurulan bir diğer unsurdur. Bu kısımda hikâyelerden tespit edilen kara, deniz, demir ve hava yolu ulaşımına ait 22 farklı başlık yer almaktadır. Ömer Seyfettin devrin ulaşım kültürünü gözler önüne sermesi bakımından oldukça kıymetli bilgiler vermiştir. Yazarın, geçmiş zaman

---

[672] Bk. Hülya Argunşah (haz.), **Hikâyeler 1,** s. 42-48; Bk. Nâzım Hikmet Polat, **Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin,** s. 98-103.
[673] Nâzım Hikmet Polat (haz.), **Ömer Seyfettin– Bütün Hikâyeleri,** s. 19.

ulaşımında en çok atlardan, yaşadığı devirde en çok tramvay ve vapurlardan bahsettiği görülmüştür.

Meslekler ve para birimleri de hikâyelerde tespit ettiğimiz unsurlar arasındadır. Hikâyelerden 89 farklı meslek tespit edilmiştir. Bu mesleklerin bir kısmı günümüzde unutulmuş yahut güncellenerek devam etmekte bir kısmı ise hâlâ aynıyla var olan mesleklerdir. Ayrıca hikâyede yer alan yerli ve yabancı 10 farklı para birimi aynı başlık altında incelenmiştir.

Beslenme, Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde yoğun olarak bulunan bir diğer unsurdur. Hikâyelerde 8 farklı hayvansal besin, 23 bitkisel besin, 9 çeşit yemek, 9 farklı tatlı ve 13 ayrı içecek tespit edilmiştir. Tüm bu besinlerin ayrıntı verilmeden adı geçmektedir. Özellikle yemek çeşitleri ve içeceklerde dönemin yeme içme kültürünü yansıtan ayrıntılar dikkat çekmektedir.

Ölçü birimleri ve mesafe kavramları konusunda hikâyelerden 5 ayrı başlık tespit edilmiştir. Bunlardan 3'ünün günümüzde kullanılmadığı görülmüştür.

Giyim kuşam ve süslenme ile ilgili tespitlere de tezimizde yer verilmiştir. Dönemin popüler kıyafetleri, mevsime göre giysiler, resmî giyim örnekleri, ev giyimi, şık kıyafetler ve devrin modası hakkında bilgiler de barındıran pek çok başlık tespit edilerek sıralanmıştır. Bu kapsamda, erkek giyimiyle ilgili 34, kadın giyimiyle ilgili 23, resmî giyim ile ilgili 3, kumaş türleri ile ilgili 9 ayrı unsur tespit edilmiştir. Ayrıca kadın ve erkek süsüne ait 11 alt başlık da bu bölümde sıralanmıştır. Ömer Seyfettin'in özellikle yaşadığı döneme ait süs unsurları hakkındaki ayrıntılı tespitleri dikkat çekicidir.

Halk bilgisi başlığı altında hikâyelerden tespit ettiğimiz halk hekimliğine dair unsurlar yer almıştır. Aynı zamanda hikâyelerde hatırı sayılır bir yoğunluğu bulunan hastalıklar da bu başlık altına eklenmiştir. Bu bağlamda hikâyelerden 32 farklı hastalık tespit edilmiş olup bunların bir kısmı dönemsel isimlendirmelerle hikâyelerde yer almıştır. 1 adet de yazarın ad babalığını yaptığı ve belirtilerini sıraladığı tıp dünyasında ve halk hekimliğinde yeri olmayan hastalık tespit edilmiştir.

Halk inançları, hikâyelerde yer alan bir diğer başlıktır. Ömer Seyfettin yalnız iyi bir okur ve hafızası kuvvetli bir yazar değil aynı zamanda oldukça dikkatli bir gözlemcidir. Hikâyelerinden anlaşıldığı üzere toplumu tanımak isteyen her aydın gibi o da yaşadığı coğrafyayı sürekli tahlil etmiş; halkın yaşayışı, inanışı, olaylar karşısında takındığı tavır, doğaya yüklediği anlam, geleneksel davranış kalıpları ve bunların sosyal hayatta hangi yoğunlukta yer edindiğini daima gözlemlemiştir. Bu bakımdan hikâyelerinden 6 değişik inanış başlığı ve bu inanışlar ile ilgili ayrıntılar tespitlerimiz arasındadır.

Geçiş dönemleri, hikâyelerden tespitte bulunduğumuz en hacimli başlıklardan birini teşkil etmektedir. Bu kapsamda doğum, çocukluk, askerlik, evlenme ve ölüm ile ilgili unsurlar tespit edilmiştir. Çocuk ve çocukluk başlığında yazarın kendi çocukluk anılarının izleri, çocuğun doğumundan erişkinliğe kadarki sürecinde ailelerin takip ettiği yollar, çocukların eğitim ve öğretim hayatı, çocuk oyunları ve çocuğun sünneti hakkında tespit edilen unsurlar çocuk ve çocukluk başlığı altında yer almıştır.

Askerlik yazarın ayrıntıyla işlediği bir diğer geçiş dönemidir. Yazar asker bir babanın oğlu olarak hayatına başlamış; askerî okullarda eğitim görmüş ve geçimini askerlik vasıtasıyla kazanmıştır. Yazarın profesyonel bir asker olması askerlik etrafında şekillenen unsurların çeşitliliğini arttırmıştır. Bu bakımdan hikâyelerden askerlik ile ilgili mekân, tören, askerî terminoloji, askerî araç-gereç, silah ve teçhizat da dahil geniş kapsamlı halk bilimsel malzeme tespit edilmiştir.

Evlenme, Ömer Seyfettin'in aile hayatına verdiği önem ve ideal aile hakkında görüşlerini aktarması bakımından üzerinde önemle durduğu bir geçiş dönemi olmuştur. Bu başlık altında evlilik aşamaları, evlenme biçimleri, aile yapıları, karı koca ilişkileri, evlilikte aşılması güç problemler, evlilik birliğini zedeleyen unsurlar ile ilgili tespitler yer alır. Evlenme, geleneksel aile hayatı hakkında fikir vermesi ve Ömer Seyfettin'in toplumsal cinsiyet rolleri hakkındaki görüşlerini içermesi bakımından oldukça zengin bir başlık mahiyetindedir.

Eğlence hayatı, eğlence mekânları, bayramlar, özel günler ve geceler hikâyelerde bahsedilen başlıklar arasındadır. Bu kapsamda Osmanlı Devleti'nin son döneminde toplumun hoşça vakit geçirme yöntemlerinden biri olan eğlence dünyasıyla ilgili ayrıntılar tespit edilmiştir. Büyük şehirlerin eğlence hayatına katılım ve eğlence çeşitliliği noktasında ileride olduğu söylenebilir. Eğlence mekânları içkili ve içkisiz olmak üzere iki koldan ilerlemiştir. Halkın rağbet ettiği eğlence mekânlarının başında mesire yerleri gelmektedir.

Hikâyelerde "Kurban Bayramı"ndan bahsedilmiş Ramazan Bayramı ile ilgili bir bilgi verilmemiştir. Ayrıca unutulmuş millî bayram olan "10 Temmuz Hürriyet Bayramı"na yer verilmiştir. Yazarın hayal gücünün ürünü olarak da "Orhan Bey'in Doğduğu Gün" millî bayram olarak hikâyelerde yer almıştır.

Dinî unsurlar başlığı altında hikâyelerden tespit ettiğimiz üç semavi dine ait unsurlar yer almaktadır. Ömer Seyfettin halkı tanıyan bir aydındır. Dindar ve farkındalığı yüksek bir annenin evladı olması da onun büyürken dinî değerleri öğrenmesine vesile olmuştur. Aynı zamanda farklı milletler ile temasa geçmesi neticesinde inanış evrenini çeşitlendirdiği gözlemlenmiştir. Bu maksatla dinî unsurlar başlığı altında hikâyelerden tespit edilen semavi dinlere ait kavram örnekleri, ibadet biçimleri, din adamları, dinî mekânlar ve din ile ilgili çeşitli kavramlar yer almıştır. Tespitlerimiz içinde en kapsamlı bilgi bulunan din İslâmiyet en az bahsi geçen din ise Yahudiliktir. Yazarın, İslâmiyet'e ait halk bilimsel unsurları sıralarken geleneksel kabullerin İslâmiyet ile ilişkilendirilerek kutsallaştırılmasına dair örneklere sıklıkla başvurduğu görülmektedir.

Din ve büyü içerikli inançlar ve işlemler yazarın halkın dünyasına kapı araladığı önemli başlıklardan birini oluşturmaktadır. Bu başlık altında 7 ayrı alt başlığa dair tespitler yer almıştır. Yazarın halkın inancına dair gözlemleri dikkat çekicidir.

Halk edebiyatı unsurlarına dair tespitler tezimizin en hacimli kısmını oluşturmaktadır. Ömer Seyfettin'in, hikâyelerini yazarken halk edebiyatı verimlerinden yoğun bir şekilde yararlandığı açık şekilde görülmektedir. Bu bakımdan

mitoloji, efsane, masal, destan, halk hikâyesi, fıkra, tekerleme ve kalıp ifadeleri içeren toplamda 8 alt başlığa ait halk bilimsel unsurun hikâyelerde yer aldığı görülür. Kalıp ifadeler içinde deyim ve atasözü ise en yoğun başlıklardandır. Tüm çalışmamız göz önüne alındığında en geniş halk bilimsel malzemenin deyimler başlığı altındaki tespitlerimizden oluştuğu söylenebilir. Halkın kullandığı dili kullanma gayreti güden Ömer Seyfettin'in hikâyelerinden tespit ettiğimiz deyim sayısı 830; atasözü sayısı ise 62'dir.

Argo, adlar ve adlandırmalar başlığı 3 alt başlık hâlinde incelenmiştir. Bu başlıkta argo, küfür, lakap, unvan, bitki, hayvan ve yer adı örnekleri sıralanmıştır. Ömer Seyfettin hikâyelerinde karakterleri gerçek yahut gerçeğe yakın şekilde vermiştir. Bu da hikâyelerde karakter çeşitliliğini sağladığı gibi zengin bir dil kullanımını da beraberinde getirmiştir.

Bununla beraber hikâyelerde 31 farklı bitki, 62 adet hayvan adı tespit edilmiştir. Çok okumuş çok gezmir bir aydın olarak Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde ülke, şehir ve semt adlarını yoğun bir şekilde kullandığı görülmektedir.

Keyif verici, uyuşturucu maddeler ve zararlı alışkanlıklar başlığı altında alkollü içecekler, tütün ürünleri, kumar ve uyuşturucu maddeler hususundaki tespitler yer almaktadır. Özellikle tütün ürünlerinin hikâyelerde sıklıkla işlendiği ve ayrıntılı olarak konu edildiği söylenebilir.

Halk biliminin çalışma kadrosu[674] düşünüldüğünde Ömer Seyfettin'in hikâyelerinde "halk oyunları" konusunda hiçbir unsurun yer almayışı tespitlerimiz arasındadır.

Bugüne kadar Ömer Seyfettin ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Biz ise bu çalışmada halk bilimi disiplininin inceleme alanı ışığında bütüncül bir çalışma ortaya koyma amacıyla Türkçeleşme ve millîleşme idealleri ışığında eser veren Ömer

[674] Sedat Veyis Örnek, **age.,** s. 24-27.

Seyfettin'in 163 hikâyesini inceleyerek tespit ve değerlendirmelerde bulunduk. Bu kapsamda halk bilimsel unsurlarının yazarın hikâyelerinde ne şekilde yer aldığını ve nasıl kullanıldığını inceledik.

Yazarın hikâyeleri ülkemizdeki halk bilimsel serüvenin başlangıcını anlamak adına oldukça mühimdir. Bu bakımdan hikâyelerde halk dilinin kullanım alanının arttığına; halk kültürünün de geniş kitleleri kapsayacak ölçüde varlık gösterdiğine işaret eden başlıklar tespit ettik. Böylelikle, yazarın ömrünü adadığı halkın diliyle söz söyleme idealini eserlerine tatbik etmedeki kararlılığını da görmüş olduk. Ömer Seyfettin'in, günümüzde dahi çok geniş bir okuyucu kitlesine sahip oluşu rastlantı değil idealleri uğrunda samimiyetle mesai harcamasının bir sonucu olduğu söylenebilir. Çalışmamız Ömer Seyfettin'in yalnızca hikâyelerini kapsadığından yazarın diğer türlerdeki eserlerinin de halk bilimsel araştırma ve inceleme yöntemleri ışığında incelenmesi, yazarın Türk dili ve kültürü adına vücuda getirdiklerini görmek bakımından önemli bir adım olacaktır.

# KAYNAKÇA


Abdülazim ed-Dîb: "Çeyiz", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 8, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 296-297.

Abdülaziz Bey: **Osmanlı Âdet, Merasim ve Tabirleri,** Haz. Kazım Arısan, Duygu Arısan Günay, C. 1, 2 C., İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1995.

Acaroğlu, M. Türker: **Dünya Atasözleri,** İstanbul, Kaya Yayınları, ty.

Açıl, Berat: "Klasik Türk Şiirinde Estetik Bir Unsur Olarak Çiçekler", **Fatih Sultan Mehmet İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi**, S. 5, 2015-Bahar, s. 1-28.

Ak, Muammer: "Türk Halk Dindarlığı ve Evliya İnancı: Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,** S. 86, 2018-Yaz, s. 95-110.

Akbayar, Nuri: "Nişantaşı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 90-93.

Akçiçek, Eren: "Dünden Bugüne Şerbetçiliğimiz", **Yemek Kitabı: Tarih-Halk Bilimi-Edebiyat,** Haz. M. Sabri Koz, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2002, s. 745-769.

Akçura, Gökhan: "Bisiklet", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 2, 8 C., İstanbul, Kültür

Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 246-247.

Aksoy, Ömer Asım: **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,** C. 1, 2 C., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1988.

Aksoy, Ömer Asım: **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü,** C. 2, 2 C., İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1998.

Akyüz, Kenan: **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,** 3. bs., Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1979.

Alangu, Tahir: **Billûr Köşk Masalları,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993.

Alangu, Tahir: **Ömer Seyfettin-Ülkücü Bir Yazarın Romanı,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Albayrak, Nurettin: **Türkiye Türkçesinde Atasözleri Sözlüğü,** İstanbul, Kapı Yayınları, 2009.

Alptekin, Ali Berat: **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1997.

Altunel, İbrahim: "Latife", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 27, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2003, s. 109-110.

Andı, M. Fâtih: **Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Şûle Yayınları, 1999.

Arseven, Celal Esad: "Halı", **Sanat Ansiklopedisi,** C. 2, 5 C., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s. 701.

Arseven, Celal Esad: "Havlu", **Sanat Ansiklopedisi,** C. 2, 5 C., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1947, s. 701.

Artan, Tülay: "Eyüp", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 12, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 1-6.

Atar, Fahrettin: "Nikâh", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 33, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 112-117.

Ataseven, Asaf, Mehmet Şener: "Domuz", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 507-509.

Aydın, Mehmet Âkif: "Evlat Edinme", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 11, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 527-529.

Aykut, Nezihi: "Çeyrek", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 8, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 298-299.

Baltacıoğlu, Tuna: "Bağlarbaşı", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 1, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 533-534.

Bascom, William R.: "Folklorun Dört İşlevi", Çev. Aysıt Tansel, **Folklor/Edebiyat,** S. 52, 2007/4, s. 7-28.

Başoğlu, Tuncay: "Uyuşturucu", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 42, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2012, s. 248-253.

Bayat, Fuzuli: **Mitolojiye Giriş,** Çorum, Karam Yayınları, 2005.

Baykal, Bekir Sıtkı: **Tarih Terimleri Sözlüğü,** Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1974.

Baykara, Tuncer: **Türk Kültür Tarihine Bakışlar,** Ankara, Atatürk Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2001.

Bayrak, M. Orhan: **Resimli İstanbul Tarihi,** İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 2003.

Bayraktar, İbrahim: "Bayram", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 5, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 259-261.

Bayrı, Mehmet Halit: **İstanbul Folkloru,** 2. bs., İstanbul, A. Eser Yayınları, 1972.

Baytop, Turhan: "Esrar", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 11, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 431-432.

Baytop, Turhan: **Türkçe Bitki Adları Sözlüğü,** 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2007.

Besalel, Yusuf: "Haham", **Yahudilik Ansiklopedisi,** C. 1, 3 C, İstanbul, Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın Anonim Şirketi, 2001.

Bilkan, Ali Fuat: "Tefeül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur'un Adı", **Millî Folkor,** Yıl: 22, S. 85, 2010, s. 133-137.

Birışık, Abdulhamit: "Kur'an", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 26, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 383-388.

Boratav, Pertev Naili: Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat,** C. 1, 2 C., 2. bs., İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982.

Boratav, Pertev Naili: **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği,** 5. bs., Ankara, Tarih Vakfı Yayınları, 2002.

Boratav, Pertev Naili: **Köroğlu Destanı,** İstanbul, Adam Yayıncılık, 1984.

Boratav, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Folkloru**, 2. bs., İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1984.

Boratav, Pertev Naili: **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı,** İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1969.

Bostan, İdris: "Kahve", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 24, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s. 202-205.

Boynukalın, Ertuğrul: "Yemin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 43, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 417-420.

Bozkurt, Kenan, Hacer Bozkurt: "Sayıların Gizemli Dünyası: Kültür ve Edebiyatta Sayı Sembolizmi", **Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi,** C. 1, S. 1, 2012, s. 717-728.

Bozkurt, Nebi: "Kandil", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 24, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s. 299-300.

Bozkurt, Nebi: "Peri", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 232-233.

Bozyiğit, Ali Esat: "Nargile", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 45-46.

Cebecioğlu, Ethem: **Tasavvuf Terimleri & Deyimleri Sözlüğü,** İstanbul, Anka Yayınları, 2004.

Ceco, Sinan: "Sirkeci Semt Tarihi", **İstanbul'un Kitabı Fatih**, C.3, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 22-29.

Cilacı, Osman: "Dua", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 529-530.

Cirit, Hasan: "Vaaz", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 42, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 404-407.

Cunbur, Müjgan: "Ömer Seyfettin'in Hayatı ve Eserleri", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 1-18.

Çavaş, Raşit: "Opera", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 132-133.

Çelebi, İlyas: "Nazar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 32, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 444-446.

Çelebi, İlyas: "Rüya", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 35, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2008, s. 306-309.

Çıblak, Nilgün: "Halk Kültüründe Nazar, Nazarlık İnancı ve Bunlara Bağlı Uygulamalar", **Türklük Bilimi Araştırmaları,** S. 15, 2004-Bahar, s. 103-125.

Çıtır, Burak: "Uluslararası Afyon Anlaşmalarında Osmanlı İmparatorluğu", **Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi,** Yıl: 1, S. 1, 2015, s. 17-47.

Çobanoğlu, Özkul: "Atasözleri", **Türk Dünyası Edebiyat Tarihi,** C. 3, 9 C., Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 2003, s. 151-180.

Çobanoğlu, Özkul: **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 6. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2012.

Çobanoğlu, Özkul: **Türk Dünyası Epik Destan Geleneği,** 3. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2011.

Çobanoğlu, Özkul, Sacide Çobanoğlu: "Türk Halk Kültüründe Konuşmalık Türler Bağlamında Sözel Nasihatler, Dualar ve Beddualar", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi,** S. 7, 2015, s. 1-32.

Çolak, Filiz: **Osmanlı'dan Cumhuriyete 10 Temmuz Hürriyet Bayramı,** İstanbul, Çizgi Kitabevi, 2013.

Çoruhlu, Yaşar: **Türk Mitolojisinin Ana Hatları,** İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2000.

Demir, Yücel: "Havagemileri (Geleceği Görmek)", **VI. Ulusal Uçak, Havacılık ve Uzay Mühendisliği Kurultayı,** Eskişehir, 06-07 Mayıs 2011, s. 39-48.

Demirci, Kürşat: "Hıristiyanlık", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 17, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. 328-340.

Devellioğlu, Ferit: **Türk Argosu- İnceleme ve Sözlük**, Ankara, Aydın Yayınevi, 1980.

Duman, Mustafa: **Çay Kitabı,** 3. bs., İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2005.

Durbilmez, Bayram: "Nahçıvan Türk İnanışlarında Mitolojik Sayılar", **Turkish Studies International Periodical For Language, Literature and History of Turkish or Turkic,** S. 3/6, 2008, s. 212-225.

Duymaz, Ali: **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2002

**Dünden Bugüne Beşiktaş:** Ed. Nuri Akbayar, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

**Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi:** "Ayaspaşa", C. 1, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 464-466.

**Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi:** "Eğlence Hayatı", C. 3, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 143.

Ekici, Metin: "Türk Kültüründe Al Renk", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi,** S. 16, 2016-Kış, s. 103-107.

Elçin, Şükrü: "Dua-Beddua", **Türk Dünyası El Kitabı,** C. 3, 3 C., Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 369.

Elçin, Şükrü: **Halk Edebiyatına Giriş,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1993.

Elçin, Şükrü: "Tekerleme", **Türk Dünyası El Kitabı,** C. 3, 3 C., Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s. 343.

Eliade, Mircea: **Mitlerin Özellikleri,** Çev. Sema Fırat, 2. bs., İstanbul, Om Yayınevi, 2001.

Emeksiz, Abdulkadir: **Bir İstanbul Kahramanı Bekri Mustafa**, İstanbul, Mühür Kitaplığı, 2010.

Emeksiz, Abdulkadir: "Bülbül Ötüşünün Anonim Biyografiye Göre Anlamlandırılması Üzerine", **Millî Folklor,** Yıl: 30, S. 117, 2018, s. 19-31.

Emeksiz, Abdulkadir: **Dede Korkut'un Paltosu,** İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2016.

Emeksiz, Abdulkadir: "İstanbul Kahvehaneleri", **Karaların ve Denizlerin Sultanı İstanbul,** Haz. Filiz Özdem, C. 2, 2 C., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2010, s. 123-139.

Ergür, Atila: **Tekstil Terimleri Sözlüğü,** İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2002.

Erhat, Azra: **Mitoloji Sözlüğü,** 15. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2007.

Erkal, Mehmet: "Arşın", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 3, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 411-413.

Ermiş, Faruk K.: "Arpa", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 22.

Ermiş, Faruk K.: "At Kestanesi", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 24.

Ermiş, Faruk K.: "Bakla", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 30.

Ermiş, Faruk K.: "Baldıran", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 30.

Ermiş, Faruk K.: "Böğürtlen", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 34.

Ermiş, Faruk K.: "Çınar Ağacı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 40.

Ermiş, Faruk K.: "Çitlembik", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 41.

Ermiş, Faruk K.: "Elma", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 54.

Ermiş, Faruk K.: "Fasulye", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 59.

Ermiş, Faruk K.: "Hanımeli", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 68.

Ermiş, Faruk K.: "Kabak", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 83.

Ermiş, Faruk K.: "Kavak Ağacı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 86.

Ermiş, Faruk K.: "Kayın Ağacı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 89.

Ermiş, Faruk K.: "Kestanesi Ağacı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 93.

Ermiş, Faruk K.: "Lahana", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 118.

Ermiş, Faruk K.: "Lavanta", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 119.

Ermiş, Faruk K.: "Limon", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 120.

Ermiş, Faruk K.: "Mısır", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 133.

Ermiş, Faruk K.: "Öd Ağacı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 140.

Ermiş, Faruk K.: "Patates", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 145.

Ermiş, Faruk K.: "Pirinç", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 148.

Ermiş, Faruk K.: "Sarımsak", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 155.

Ermiş, Faruk K.: "Servi Ağacı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 159.

Ermiş, Faruk K.: "Üzüm", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 176.

Ermiş, Faruk K.: "Yılanyastığı", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 182.

Ermiş, Faruk K.: "Zeytin", **Şifalı Bitkiler Ansiklopedisi,** İstanbul, Gün Yayıncılık, 1997, s. 185.

**Evliya Çelebi Seyahatnâmesi:** Haz. Seyit Ali Kahraman, Yücel Dağlı, C. 1-2. Kitap, 10 C., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2003.

Evren, Burçak: "Otomobil", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 6, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 182-183.

Eyüboğlu, İsmet Zeki: **Anadolu İnançları,** C. 1, 3 C., İstanbul**,** Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998.

Fayda, Mustafa: "Muhammed", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 30, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2005, 408-423.

Fehd, Tevfik: "İlm-i Ahkâm-ı Nücûm", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 22, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 124-126.

Filizok, Rıza: "Ömer Seyfettin'in Eserlerinde Halk Edebiyatı Tesirleri", **Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984, s. 113-126.

Genim, M. Sinan: "İstanbul'da Kayık", **3. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu,** İstanbul, 25-26 Mayıs 2015, s. 521-534.

Gökçen, M. Turgay: "Çatalca", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 477-478.

Göktaş, Uğur: "Mesireler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 5, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 407-408.

Göncüoğlu, Sema Kancan: "Mahalle-i Bâb-ı Samatya", **İstanbul'un Kitabı Fatih,** C. 1, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 254-264.

Göncüoğlu, Süleyman Faruk: "Karagümrük Semti", **İstanbul'un Kitabı Fatih,** C.1, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 382-401.

Günay, Hacı Mehmet: "Su", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 37, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. 432-437.

Günay, Hacı Mehmet: "Ramazan", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 433-435.

Günay, Umay: "Ritüeller ve Hıdrellez", **Millî Folklor**, S. 26, 1995, s. 2-3.

Gürkan, Salime Leyla: "Nazar", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 32, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 443-444.

Gürkan, Salime Leyla: "Ölüm", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 32-34.

Gürkan, Salime Leyla: "Yahudilik", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 43, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 187-197.

Günay, Umay: "Masal", **Türk Dünyası El Kitabı,** C. 3, 3 C., Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992.

Gürsoy, Deniz: **Çilingir Sofrasında Rakı,** 6. bs., İstanbul, Oğlak Yayınları, 2001.

Halaçoğlu, Yusuf: "At", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 28-31.

Hançerlioğlu, Orhan: **Dünya İnançları Sözlüğü,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000.

Hançerlioğlu, Orhan: **İslâm İnançları Sözlüğü,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1984.

Harman, Ömer Faruk: "Hac", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 14, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1996, s. 382-386.

Harman, Ömer Faruk: "İncil", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 22, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 270-276.

Harman, Ömer Faruk: "Mûsâ", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 31, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2016, s. 207-213.

Işın, Priscilla Mary: **Avcılıktan Gurmeliğe Yemeğin Kültürel Tarihi,** İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2018.

Işın, Priscilla Mary: **Osmanlı Mutfak Sözlüğü,** İstanbul, Kitap Yayınevi, 2017.

İpşirli, Mehmet: "Şeyhülislâm", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 39, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. 91-96.

Kafesoğlu, İbrahim: "At", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 26-28.

Kalkışım, Özgün, Mehmet Özdemir: **Pestil ve Köme Teknolojisi,** Gümüşhane, y.y., 2012.

**Kamûs-i Bahrî Deniz Sözlüğü:** Drl. Süleyman Nutkî, Haz. Mustafa Pultar, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011.

Karadağ, Metin: **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri,** 3. bs., Ankara, Ürün Yayınları, 1999.

Karol, Sevinç, Zekiye Suludere, vd.: **Biyoloji Terimleri Sözlüğü,** Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1998.

Kaya, Doğan: **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü,** 2. bs., Ankara, Akçağ Yayınları, 2010.

Kaya, Muhrrem: **"Ömer Seyfeddin'in Eserlerinde Halk Kültürü",** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 1994.

Kayserilioğlu, R. Serta.: "Tramvay", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 7, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 299-300.

Kılınç, Aziz: "Mizahta Rahatlama Kuramına Göre Ömer Seyfettin'in Halk Anlatı Kaynaklı Hikâyelerinde Mizah", **II. Dünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu (7-9 Mart) Bildirileri,** Ed. R. Duymaz, Balıkesir, Gönen Belediyesi Kültür Yayınları, 07-09 Mart 2008, s. 1-7.

Koçu, Reşad Ekrem: "Aksaray", **İstanbul Ansiklopedisi,** C. 1, 11 C., İstanbul, Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958, 534-535.

Koçu, Reşad Ekrem: "Araba", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 2, 11 C., İstanbul, Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958, s. 904.

Koçu, Reşad Ekrem: "Araba Vapurları", **İstanbul Ansiklopedisi,** C. 2, 11 C., Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958, s. 933-936.

Koçu, Reşad Ekrem: "Çamlıca", **İstanbul Ansiklopedisi,** C. 7, 11 C., İstanbul, Neşriyat Kolektif Şirketi, 1958 s. 3709-3717.

Koçu, Reşad Ekrem: "Gaz yağı", **İstanbul Ansiklopedisi**, C. 11, 11 C., İstanbul, Neşriyat Kolektif Şirketi, 1959, s. 6018-6019.

Koçu, Reşad Ekrem: **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü,** Ankara, Sümerbank Kültür Yayınları, 1967.

Korkmaz, Zeynep: **Gramer Terimleri Sözlüğü,** 3. bs., Ankara, TDK Yayınları, 2003.

Koz, Sabri: **Bekçi Baba,** İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1998.

Koşan, Abdulkadir: **"Achim von Arnim ve Ömer Seyfeddin'in Hikâyelerinde Masal ve Efsane Unsurları"**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Erzurum, 1991.

Kurnaz, Cemal: "Bülbül", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 485-486.

Kurt, İhsan: **Türk Atasözlerine Psikolojik Bir Yaklaşım**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.

Küçük, Mehmet Alparslan: "Türk Destanlarındaki "Sayı" Motifinin Dinî Yansımaları", **Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi,** S. 13, 2013-Güz, s. 91-109.

Küçük, Salim: "Türkiye Türkçesinde Renk Adları ve Özellikleri", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** S. 3, 2010-Kış, s. 420-427.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri: "Zemzem", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 44, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2013, s. 242-246.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri: "İmam", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 22, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2000, s. 178-181.

Küçükaşcı, Mustafa Sabri: "Müezzin", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 31, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 491-496.

Luthi, Max: "Masalın Efsane, Menkabe, Mit, Fabl ve Fıkra gibi Türlerden Farkı", **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar,** C. 1, 4 C., Çev. Sevengül Sönmez, Ankara, Geleneksel Yayınları, 2006, s. 349-353.

Mazak, Mehmet: "Türkiye'de Modern Aydınlatmanın Başlangıcı ve Aydınlatma Tarihimize Genel Bir Bakış (1853-1930)", **4. Uluslararası Aydınlatma Sempozyumu,** İzmir, 13-14-15 Aralık 2007, s. 1-12.

Mert, Necati: **Ömer Seyfettin. İslamcı, Milliyetçi, Modernist Bir Yazar,** İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2004.

Oğuz, Öcal, Petek Ersoy: **Türkiye'de 2004 Yılında Yaşayan Çocuk Oyunları,** Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Ocak, Ahmet Yaşar: **Türk Folklorunda Kesik Baş,** Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1989.

Onay, Ahmet Talât: **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü-Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı,** Haz. Cemal Kurnaz, İstanbul, H Yayınları, 2009.

Ortaylı, İlber: "Sulukule", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 7, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 70-77.

Oy, Aydın: "Atasözü", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 4, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1991, s. 44-46.

Ozan, Meral: "Geçiş Ritüelleri ve Halk Masalları", **Millî Folklor,** Yıl: 23, S. 91, 2011, s. 72-84.

Ögel, Bahaeddin: **Türk Kültür Tarihine Giriş - Türklerde Yemek Kültürü,** C. 4, 9 C., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

Ögel, Bahaeddin: **Türk Kültür Tarihine Giriş – Türklerde Giyecek ve Süslenme,** C. 5, 9 C., Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978.

Ögel, Bahaeddin: **Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar,** C. 1, 2 C., Ankara, TTK Yayınları, 1993.

Ögel, Bahaeddin: **Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar,** C. 2, 2 C., Ankara, TTK Yayınları, 1995.

Ömer Seyfettin: **Bütün Eserleri: Makaleler 1,** Haz. Hülya Argunşah, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001.

Ömer Seyfettin: **Bütün Eserleri: Makaleler 2, Tercümeler,** Haz. Hülya Argunşah, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2001.

Ömer Seyfettin, **Ömer Seyfettin- Bütün Hikâyeleri,** Haz. Nâzım Hikmet Polat, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015.

Ömer Seyfettin: **Hikâyeler 1,** Haz. Hülya Argunşah, 4. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2015.

Ömer Seyfettin: **Hikâyeler 2,** Haz. Hülya Argunşah, 3. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.

Ömer Seyfettin: **Hikâyeler 3,** Haz. Hülya Argunşah, 3. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.

Ömer Seyfettin: **Hikâyeler 4,** Haz. Hülya Argunşah, 3. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2014.

Ömer Seyfettin: **Ömer Seyfettin Bütün Eserleri: Şiirler, Mensur Şiirler, Fıkralar, Hatıralar, Mektuplar,** Haz. Hülya Argunşah, İstanbul, Dergâh Yayınları, 2000.

Ömer Seyfettin: **Turan Masalları,** Haz. Nâzım Hikmet Polat, 3. bs., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2018.

Önertoy, Olcay: "Küçük Hikâye Yazarı Olarak Ömer Seyfettin", **Türkoloji Dergisi,** C. 4, S. 1, 1972, s. 137-145.

Öngören, Reşat: "Tasavvuf", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 40, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2011, s. 119-126.

Önkal, Ahmet, Nebi Bozkurt: "Cami", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 7, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 46-56.

Önkal, Ahmet, Nebi Bozkurt: "Deve", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 222-226.

Örnek, Sedat Veyis: **Anadolu Folklorunda Ölüm,** Ankara, Ankara Üniversite Basımevi, 1971.

Örnek, Sedat Veyis: **Etnoloji Sözlüğü,** Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1971.

Örnek, Sedat Veyis: **Türk Halk Bilimi,** Ankara, Bilgesu Yayınları, 2014.

Özel, Ahmet: "Mevlid", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 29, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2004, s. 475-579.

Özön, Nijat: **Sinema ve Televizyon Terimleri Sözlüğü,** Ankara, TDK Yayınları, 1981.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 1, 3 C., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 2, 3 C., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Pakalın, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,** C. 3, 3 C., İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.

Pala, İskender: **Atasözleri Sözlüğü,** İstanbul, LM Yayınları, 2002.

Pala, İskender: "Su", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 37, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2009, s. 442-443.

Pamuk, Şevket: **Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Parlatır, İsmail: "Genç Kalemler Hareketi İçinde Ömer Seyfettin", **Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin,** Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1985, s. 87-111.

Polat, Nâzım Hikmet: **Külliyatına Girmemiş Yazılarıyla Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Arma Yayınları, 1998.

Polat, Nâzım Hikmet: "Ömer Seyfeddin", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 34, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2007, s. 80-82.

Propp, Vladimir: **Masalın Biçimbilimi,** Çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul, BFS Yayınları, 1985.

Rayman, Hayrettin: "Nevruz ve Türk Kültüründe Renkler", **Millî Folklor,** Yıl: 14, S. 53, 2002, s. 10-15.

Sakaoğlu, Saim: **Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu**, Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara, 1980.

Sakaoğlu, Saim: **Gümüşhane ve Bayburt Masalları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 2002.

Sakaoğlu, Saim: **Türk Ad Bilimi 1,** Ankara, TDK Yayınları, 2001.

Sarıkaya, Yaşar: **Medreseler ve Modernleşme**, İstanbul, İz Yayıncılık, 1997.

Schivelbusch, Wolfgang: **Keyif Verici Maddelerin Tarihi,** Çev. Zehra Aksu, Ankara, Dost Kitabevi, 2000.

Sevinçli, Veysi: "Türk Kültüründe Alkış/Kargış ve Adilcevaz Örneği", **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi,** S. 52, 2015-1, s. 98-125.

Sevimli, Yaşar, A. Salih Sönmezdağ: "Özel Gün Tatlıları: Kültür Turizmi Açısından Önemi", **Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi,** Yıl: 1, S. 1, 2017, s. 18-28.

Seyidoğlu, Bilge: **Erzurum Masalları,** 3. bs., İstanbul, Dergâh Yayınları, 2006.

Sinanoğlu, Mustafa: "İslâm", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 23, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s. 1-2.

Somçağ, Selim: "Avcılık", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 1, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 426-429.

Sözen, Metin, Uğur Tanyeli: **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü,** 8. bs., İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005.

Şahin, M. Süreyya: "Cin", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 8, İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 5-8.

Şahin, M. Süreyya: "Fener Rum Ortodoks Patrikhânesi", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 12, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1995, s. 342-348.

Şavkay, Tuğrul: **Osmanlı Mutfağı,** İstanbul, Şekerbank Kültür Yayınları, 2001.

Tanyu, Hikmet: "Büyü", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 6, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1992, s. 501-506.

**TDV İslâm Ansiklopedisi:** "Mecidiye", C. 28, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2003, s. 239.

Togan, Zeki Velidi: "Türk Destanının Tasnifi 1", **İslamiyet Öncesi Türk Destanları,** Haz. Prof. Dr. Saim Sakaoğlu, Doç. Dr. Al, Duymaz, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2006, s. 31-34.

Topaloğlu, Bekir: "Cehennem", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 7, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1993, s. 227-233.

Turani, Adnan: **Güzel Sanatlar Terimleri Sözlüğü,** Ankara, TDK Yayınları, 1968.

Tümertekin, Erol: "Bomonti", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi,** C. 2, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 295-296.

**Türk Halk Edebiyatı El Kitabı:** Ed. M. Öcal Oğuz, Ankara, Grafiker Yayınları, 2014.

Türkben, Tuncay: **"Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı",** Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yozgat, 2012.

Türkmen, Fikret: **Âşık Garip Hikâyesi Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma,** Ankara, Atatürk Üniversitesi Yayınları, 1974.

Türkmen, Fikret: "Hikâye", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 17, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. 488-491.

Uludağ, Süleyman: "Keramet", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 25, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 265-268.

Uyanıker, Nursel: **"Eyüp Sultan Türbesi Etrafında Teşekkül Eden Efsanelerin Tespiti ve İncelenmesi**", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, İstanbul, 2011.

**Üsküdar Belgeseli:** Haz. Ali Yeşildal, Üsküdar Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2001.

Yaşar, Ahmet: "İstanbul'da Sosyalleşme Mekânları", **Antik Çağdan 21. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi,** C. 4, 10 C., İstanbul, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ş. ve Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Ortak Yayını, 2016, s. 324-351.

Yaşaroğlu, M. Kâmil: "Namaz", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 32, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 2006, s. 350-357.

Yatman, Nurettin: **Türk Kumaşları,** Ankara, Maarif Matbaası, 1945.

Yavuztürk, Şükriye Pınar: "Edirnekapı Semti", **İstanbul'un Kitabı Fatih,** C.1, 3 C., İstanbul, Fatih Belediye Başkanlığı Kültür Yayınları, 2013, s. 340-367.

Yazıcı, Tahsin: "Derviş", **TDV İslâm Ansiklopedisi,** C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 188-190.

Yetiş, Kazım: "Destan", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 9, 46 C., İstanbul, TDV Yayınları, 1994, s. 202-205.

Yıldırım, Dursun: "Türkiye'de Folklor Araştırmalarının Gelişme Devreleri 1", **Millî Folklor**, Yıl: 6, S. 21, 1994-Bahar, s. 2-15.

Yıldırım, Dursun: "Fıkra Türü", **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 221-231.

Yıldırım, Dursun: "Türk Folklor Araştırmalarının Problemleri", **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 65-74.

Yıldırım, Dursun: "Türk Kahramanlık Destanları", **Türk Bitiği,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1998, s. 149-157.

Yıldırım, Dursun: **Türk Edebiyatında Bektaşi Fıkraları,** Ankara, Akçağ Yayınları, 1999.

**Yiyecek İçecek Hazırlama Hizmetleri "Baklava":** Ankara, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011.

**Yiyecek İçecek Hazırlama Hizmetleri "Tahıl Tatlıları":** Ankara, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2006.

**Yiyecek İçecek Hazırlama**

**Hizmetleri "Türk Mutfağına Özgü Komposto ve Hoşaflar":** Ankara, T.C. Millî Eğitim Bakanlığı, 2011.

Yöntem, Ali Canip: **Ömer Seyfeddin,** İstanbul, Remzi Kitabevi, 1947.

Yücel, Ayşe: "Türk Dünyasında Hıdırellez Kutlamaları ve İşlevleri", **Millî Folklor,** Yıl: 14, S. 54, 2002, s. 35-38.

Zat, Vefa: "Meyhaneler", **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**, C. 5, 8 C., İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1993, s. 434-438.

## ELEKTRONİK KAYNAKLAR

http://www.beyoglu.bel.tr/rehber/detay/Tarihce/167/915/0 (Çevrimiçi) (4.08.2018)

http://www.fatih.bel.tr/pageflip.aspx?mode=flip&GalleryID=2003#sayfa/1
(Çevrimiçi) (02.08.2018)

https://kuran.diyanet.gov.tr/

http://osmanlyemektarifleri.blogspot.com/2009/07/osmanlida-serbetci.html
(Çevrimiçi) (09.07.2018)

http://www.tdk.gov.tr/

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri